

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den danske Rigslovgivning 1523-1558

DEN DANSKE RIGSLOVGIVNING 1523-1558

UDGIVET AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB OG
SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE
VED
Aage Andersen

KØBENHAVN 2015

Den Danske Rigslovgivning 1523-1558

1. udgave, 1. oplag

Udgiver: Aage Andersen

© Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie
og udgiveren 2015

Redaktion: Camilla Zacho Larsen

Tilsyn: Troels Dahlerup (†), Ole Fenger (†), Herluf Nielsen (†),
Inger Dübeck og Allan Karker

Kommissionær: Syddansk Universitetsforlag

Sats: Anne Lise Nielsen

Tryk: Specialtrykkeriet Viborg A/S

Papir: Munken Pure Rough, 100 g

Bogbinder: Buchbinderei S.R. Büge

Oplag: 500 eksemplarer

Udgivelsen er bekostet af Statens humanistiske Forskningsråd
nu Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation,
Thorvald Dreyers Fond og Carlsbergfondet

Tidligere udkommet:

Den danske Rigslovgivning indtil 1400 ved Erik Kroman, 1971

Den danske Rigslovgivning 1397-1513 ved Aage Andersen, 1989

Den danske Rigslovgivning 1513-1523 ved Aage Andersen, 1991

ISBN 978-87-7533-032-4

Printed in Denmark 2015

dsl.dk

Selskabernes forord

Det foreliggende bind er det fjerde i rækken *Den danske Rigslovgivning* og ligger i direkte forlængelse af de foregående bind: *Den danske Rigslovgivning indtil 1400*, ved Erik Kroman 1971, *Den danske Rigslovgivning 1397-1513*, ved Aage Andersen 1989, og *Den danske Rigslovgivning 1513-1523*, ved Aage Andersen 1991. Udgaven slutter sig tæt til DSL's udgaver af de middelalderlige landskabslove, købstadslovgivningen og *Danske Domme 1375-1662*, og den lukker hullet til Kildeskriftselskabets udgave *Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre Kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660*, ved V.A. Secher 1887-1918. Hermed foreligger den danske centralmagts løbende lovgivning, deriblandt talrige centrale politiske dokumenter, i filologisk og historisk tilfredsstillende udgaver.

Det hører med til udgavens forhistorie, at den oprindeligt ikke var tænkt ført helt op til 1558. Efter første bind skulle Kroman fortsætte med 1400-tallet, og Johan Hvidtfeldt skulle afslutte med Christian 2.s lovgivning 1513-1523. De to udgiveres død i henholdsvis 1982 og 1979 standsede foreløbig udgaven, der imidlertid på forslag af Kildeskriftselskabet blev genoptaget som et fællesprojekt og overdraget til Aage Andersen, nu med 1558 som sigtepunkt.

Når seriens fjerde bind om årene 1523-1558 nu endelig foreligger, skyldes det støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation (tidl. Statens Humanistiske Forskningsråd), Dreyers Fond og Carlsbergfondet. Tilsynsførende for DSL har været Allan Karker og for Kildeskriftselskabet Inger Dübeck. Endvidere har Olaf Olsens vedvarende interesse medvirket til udgavens færdiggørelse. Alle parter takkes for tålmod og engagement.

København, 2015

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

Chr. Gorm Tortzen, *formand*

Uffe Andreasen, Anne Mette Hansen, Henrik Galberg Jacobsen,
Jesper Gehlert Nielsen, Sebastian Olden-Jørgensen

Lasse Horne Kjældgaard, *direktør*

Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (Kildeskriftselskabet)

Sebastian Olden-Jørgensen, *formand*

Holger Berg, Michael Dupont, Carsten Jahnke,
Morten Fink Jensen, Rasmus Mariager, Jakob Meile

Indhold

	Indledning	17
	Arkiver og biblioteker	31
	Tekstkritiske tegn og forkortelser	31
	Litteratur	32
	1523. 26. marts Den udvalgte kong Frederik (1.)s foreløbige håndfæstning se den udvalgte kong Frederik (1.)s håndfæstning af 1523. 3. august	42
1.	1523. 14. maj Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning om bryders udvisning	39
2.	1523. 18. maj Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning om manddrab på Fyn	40
3.	1523. 13. juli Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning om skat af alle, der besidder jordegods	40
4.	1523. 3. august Den udvalgte kong Frederik (1.)s håndfæstning	42
5.	1523. 3. august Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning, hvorved adelen forbydes at stavnsbinde de bønder, der i henhold til kong Christian 2.s lov har opsagt deres gårde, udredt førlov og er flyttet til andre godser	81
6.	1523. 9.-16. august Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning om mønt	82
7.	1523. 10. august Den udvalgte kong Frederik (1.)s åbne brev til gejstligheden, adelen og rigets menige indbyggere, hvorved det tillades den menige almue frit at handle med deres varer	83
8.	[1523.] 17. september Den udvalgte kong Frederik (1.)s åbne brev til Jyllands indbyggere om, at klippinge ikke skal afskaffes, da indbyggerne ikke ønsker det. Der advares dog mod de skadelige virkninger ved ikke at afskaffe disse	84
	[1523-1533] Kong Frederik 1.s forordning om splittelse af bondegods	85
	[1523-1533] Kong Frederik 1.s forordning, hvorved det forbydes at pantsætte bøndergods på årsmål	86

9.	1524. 25. februar	Rigsrådets brev efter den udvalgte kong Frederik (1.)s befaling om mønten	86
10.	[Tidligst 1524. 25. februar]	Den udvalgte kong Frederik (1.)s åbne brev om mønten	90
11.	1524. 4. juli	Den udvalgte kong Frederik (1.) forordner om køb, salg og rustning mod kong Christian 2.s trusler mod riget. Endvidere lover han at stadfæste alle købstæders privilegier efter kroningen	91
12.	1524. 5. juli	Den udvalgte kong Frederik (1.) forordner om ulovlige havne i Halland, om køb, salg og rustning mod kong Christian 2.s trusler mod riget. Endvidere lover han at stadfæste alle købstæders privilegier efter kroningen ..	95
13.	1524. 14. september	Kong Frederik 1.s åbne brev om uretfærdig retsforfølgning af personer, der er fraværende i kongens og rigets tjeneste	97
14.	1525. 1. september	Kong Frederik 1.s forordning om adelens klædedragt og sædelighed	98
15.	1526. 21. juni og 4. juli	Kong Frederik 1. forbyder udenlandske købmænd eller andre på deres vegne at købe græsøksne i Skåne og Sjælland	101
16.	1526. 15. august	Kong Frederik 1.s åbne brev til magistraten i Ribe om guldsmedarbejders lødighed og stemping	102
17.	1526. 23. oktober	Kong Frederik 1.s forordning om øksehug og fællig jagt i Nørrejylland	103
18.	1526. 1. november	Kong Frederik 1.s forordning, hvorved bønderne i Nørrejylland forpligtes til at yde deres årlige bonderedse inden 30. november ..	104
	152<6>. 5. november	Kong Frederik 1.s og rigsrådets responsum om bondegods	105
19.	[1526. November-december]	Kong Frederik 1.s forordning om overgreb, faste slægtsnavne for adelen, årlige mønstringer, forskellige købstadanliggende og forhold på landet	106
20.	1526. 4. december	Kong Frederik 1.s forordning om, at den, der ved sidste retterting i Nørrejylland blev dømt til at stille sin modpart tilfreds, skal gøre det inden seks uger efter, at dette brev er blevet forkyndt på landstinget	108

21.	1526. 4. december	Kong Frederik 1.s åbne brev om ophævelse af gilder og lav, om fastsættelse af priser på håndværksarbejder og visse varer samt om forbud mod landkøb og forprang	109
22.	1527. 29. juni	Kong Frederik 1.s forbud mod ulovlige havne stilet til indbyggerne på Falster	111
23.	1527. 20. august	Kong Frederik 1.s odenseanske reces	112
24.	1527. 22. august	Kong Frederik 1.s åbne brev vedrørende en rettertingsdom om, at jord, der er givet eller solgt til kirker eller klostre af jordegne bønder, bør komme tilbage mod årlig afgift til kirkerne og klostrene	117
25.	1527. 23. august	Kong Frederik 1.s åbne brev til købstæderne i Nørrejylland, hvorved det forbydes udenlandske kræmmere og købmænd imod deres privilegier at besøge ulovlige markeder	118
26.	1527. 24. august	Kong Frederik 1.s åbne brev om jagt	119
27.	1527. 8. september	Kong Frederik 1.s åbne brev om, hvorledes gæld skal inddrives til herredsting	120
28.	1528. 6. januar	Kong Frederik 1.s åbne brev til lensmændene i Jylland om jagt	121
29.	1528. 15. juli	Kong Frederik 1.s åbne brev om, hvorledes man skal forholde sig over for den svend, der har modtaget klæder og penge og derefter rømmer af tjenesten, og over for den mand, der tager ham i sin tjeneste	122
30.	1528. 18. juli	Kong Frederik 1.s åbne brev til købstæderne på Sjælland om, at der på Sjælland ikke skal afholdes markeder andre steder end i Køge og Roskilde	123
31.	1528. 16. oktober	Kong Frederik 1.s åbne brev om jagt	123
32.	1529. 2. juni	Kong Frederik 1.s brev, hvorved menigmand pålægges at tage mønten for dens fulde pålydende	124
33.	1530. 11. juli	Kong Frederik 1.s brev, hvorved indbyggerne i Ribe pålægges at tage imod de møntede småpenge for deres pålydende	125
34.	1530. 14. og 18. juli	Kong Frederik 1.s ordinans for købstæderne	126
35.	1530. 30. juli	Kong Frederik 1.s åbne brev om fuldbyrdelse af domme	129

36.	1531. 8. december	Kong Frederik 1.s åbne brev om småpenge ..	130
37.	[1532. April ?]	Kong Frederik 1.s brev til lensmænd og by- fogeder om vrag	131
38.	1532. 29. juni	Kong Frederik 1.s åbne brev til almuen på Lolland om vornede og om gæsteri og andre afgifter	132
39.	1532. 15. juli	Kong Frederik 1.s åbne brev, hvorved det bestemmes, at den told, der plejer at blive udgivet i Helsingør, til evig tid skal blive liggende der og ikke flyttes derfra	135
40.	1532. 1. august	Kong Frederik 1.s åbne brev til indbyggerne i Nørrejylland om jagt	136
41.	1533. 3. juli	Rigsrådets første reces udstedt i interregnet efter kong Frederik 1.s død	137
42.	1533. 4. juli	Rigsrådets anden reces udstedt i interregnet efter kong Frederik 1.s død	142
43.	[1534. April (?)]	Hertug Christian tilsiger Mogens Gøye, Dan- marks riges hofmester, og Erik Banner til Asdal, at han, hvis han bliver konge i Dan- mark, vil være dem en nådig herre og over- holde alle dem givne friheder, ligesom han lover dem og deres slægt og venner, som holder med dem, sin hjælp, hvis de overfal- des af nogen	146
44.	[1534. Omkr. 17. juli ?]	Hertug Christians forsikringsbrev udstedt til repræsentanter for den jyske og fynske adel, hvorved han forpligter sig til at ville udstede en håndfæstning til rigets stænder, når han kommer til riget	147
45.	1534. 18. august	Den udvalgte kong Christian (3.)s forplig- telsesbrev stilet til Danmarks riges råd og menige indbyggere	150
46.	1535. 8. marts	Den udvalgte kong Christian (3.)s forbud mod at benytte pulsvod og bundgarn i Lim- fjorden	152
47.	1535. 23. marts	Den udvalgte kong Christian (3.)s brev om sølvklippinge	153
48.	1535. 11. maj	Den udvalgte kong Christian (3.)s åbne brev til købstæderne i Nørrejylland om, at de for deres varer skal tage klippinge efter deres pålydende	153

49.	1535. 7. august	Den udvalgte kong Christian (3.) forsikrer den skånske adel, at han, hvis den vælger ham til konge, vil stadfæste dens privilegier og rettigheder	154
50.	1535 24. august	Den udvalgte kong Christian (3.) pålægger indbyggerne på Falster at modtage kongens mønt for pålydende	155
51.	1535. 21. december	Den udvalgte kong Christian (3.)s brev om om mønt	156
52.	1536. 6. april	Den udvalgte kong Christian (3.)s Malmø-reces	157
53.	[1536. April-maj]	Den udvalgte kong Christian (3.)s åbne brev til indbyggerne på Sjælland om, at ingen må nægte at modtage den kongelige mønt, hverken klippinge eller runde mønter	161
54.	1536. 1. september	Den udvalgte kong Christian (3.)s skibsartikler	162
55.	1536. 24. oktober	Krigsartikler udgivet af Eske Bille på den udvalgte kong Christian (3.)s vegne	165
56.	1536. 30. oktober	Den udvalgte kong Christian (3.)s håndfæstning	169
✕ 57.	1536. 30. oktober	Den udvalgte kong Christian (3.)s første københavnske reces	178
⊗ 58.	1537. 24. august	Kong Christian 3.s anden københavnske reces	194
✕	1537. 2. september	Kong Christian 3.s kirkeordinans udstedt med rigsrådets samtykke	210
59.	1539. 24. eller 25. januar	Kong Christian 3.s åbne brev om klittag ved Vesterhavet	211
60.	15[39]. 30. januar	Kong Christian 3.s åbne brev til guldsmedene i København om sølvs lødighed	212
	1539. 8. juni	Kong Christian 3.s og rigsrådets responsum om pant	213
✕	1539. 14. juni	Kong Christian 3.s kirkeordinans, den rette ordinans, udstedt med rigsrådets samtykke ..	213
61.	1539. 24. juni	Kong Christian 3.s odenseanske reces	213
✕ 62.	1540. 21. og 22. oktober	Kong Christian 3.s tredje københavnske reces	220
63.	1541. 7. maj	Kong Christian 3.s forordning om geder, der gør skade på skove	234
64.	1541. 10. maj	Kong Christian 3.s forordning om mønt	235

✂	65.	1542. 4. maj	Kong Christian 3.s tillæg til kirkeordinansen, de såkaldte Ribeartikler, udstedt med rigsrådets samtykke. Heri bestemmes bl.a. om ægteskab	240
	66.	1542. 4. juni	Kong Christian 3.s og dronning Dorotheas revers på deres søns, hertug Frederiks, prins af Danmarks, vegne i anledning af dennes hyldning på Viborg landsting	242
		1542. 6. juni	Det kongelige rettertings responsum om møllegods	245
	67.	1542. 8. juni	Kong Christian 3.s åbne brev om, at alle markeder, der tidligere holdtes i Nørrejyland, skal genoptages og holdes ved magt	245
	68.	1542. 12. juni	Kong Christian 3.s jagtforordning for Nørrejyland	246
	69.	1542. 31. juli	Kong Christian 3.s åbne brev til købstæderne på Sjælland, Lolland, Falster og Møn om, at vornede, der i tre år har boet i en købstad, ikke kan deles til stavns, og at købstæderne herefter ikke må optage flere vornede	248
	70.	1543. 3. april	Kong Christian 3.s forordning om accise på øl	249
	71.	1543. 24. juli	Kong Christian 3.s missive til færgestederne om forbud mod udrejse til Tyskland uden pas	250
	72.	1544. 27. september	Kong Christian 3.s forordning om møntens lødighed	251
	73.	1545. 16. marts	Kong Christian 3.s åbne brev om, at al udførsel af Jylland skal foregå over Kolding og Ribe	252
	74.	1546. 21. februar	Kong Christian 3.s forordning om rebning, tingsvidner, lovhævd, sandemænd samt stuv	253
	75.	1546. 21. februar	Kong Christian 3.s åbne brev om fiskeri i Limfjorden	255
	76.	1546. 27. marts	Kong Christian 3.s missive til en række lensmænd og købstæder om sædekorn, tiggere, kirker og præstegårde	256
	77.	1547. 18. februar	Kong Christian 3.s forordning om åger	259
	78.	1547. 30. marts og 6. april	Kong Christian 3. stadfæster Fyns vedtægt	260

79.	1547. 10. oktober	Kong Christian 3.s missive til lensmændene om at føre tilsyn med, at borgerne i byerne ikke forurettes, at kronens rettigheder ikke tilsidesættes, at byskatter indbetales årligt, og at byfogeden årligt aflægger regnskaber for hofmester, rentemester eller disses befuld-mægtigede	264
Ø 80.	1547. 6. december	Kong Christian 3.s fjerde københavnske reces	265
81.	1548. 6. januar	Kong Christian 3.s brev til magistraterne i købstæderne om byernes renholdelse	286
82.	1548. 17. januar	Kong Christian 3.s brev til lensmændene over hele riget med undtagelse af Skåne om vedligeholdelse af veje og broer	286
83.	1548. 17. januar	Kong Christian 3.s brev til bønder og menige almue i alle len om vedligeholdelse af veje og broer	287
84.	1548. 9. maj	Kong Christian 3.s brev til superintenden-terne, hvori det indskærpes, at tryglere og posepilte i købstæderne skal bære tigger-mærke og peblinge sammesteds bære hæt-ter som tegn på, at de må oppebære almisse	288
	[1548. Omkr. 8.-17. juni]	Skibsartikler udstedt af kong Christian 3. i forbindelse med den udvalgte kong Frede-riks (2.s) rejse til Norge	289
85.	1548. 16. december	Eske Billes brev om jagt på Sjælland, udstedt efter kongens ordre	289
86.	[1548]	Kong Christian 3.s svar til Eske Bille og San-der Lejel på deres forespørgsel om Øresunds-tolden	291
87.	1549. 11. november	Kong Christian 3.s forordning om fælles-skove	294
		Tekst I	294
		Tekst II	295
88.	1550. 8. juli	Kong Christian 3.s instruks for Sander Lejel om opkrævning af Øresundstolden	296
89.	1550. 24. august	Kong Christian 3.s forordning om, at præ-ste- og degnesønner fritages for at deles til stavns	297
90.	1551. 9. april	Kong Christian 3.s skibsartikler	298

91.	1551. 30. oktober	Kong Christian 3.s brev, hvorved de jordegne bønder på Tåsinge får tilladelse til at beholde deres jord og ejendom, uden at der sværges markskel, eller at ejendom følges til reb	303
92.	1551. 21. december	Kong Christian 3.s dronningborgske reces ...	305
93.	1552. 8. januar	Kong Christian 3.s brev til superintendenterne om de fattiges underhold	314
94.	1552. 8. januar	Kong Christian 3.s brev til lensmændene om om de fattiges underhold	315
95.	1552. 26. maj	Kong Christian 3.s åbne brev til Nørrejylland om overgreb på beplantning ved Vesterhavet og brug af pulsvod i Limfjorden. Endvidere gives bestemmelser for jagt og besiddelse af visse våbentyper samt hunde	316
96.	1552. 22. juli	Kong Christian 3.s åbne brev til Fyn, Lolland, Falster og Sjælland om jagt og besiddelse af visse våbentyper samt hunde	318
97.	1553. 29. juni	Kong Christian 3.s åbne brev om fremgangsmåden ved pantsættelse og afhændelse af købstadgods	321
	1553. 23. og 25. oktober	Det kongelige rettertings responsum om købstadgods som løsøre	322
98.	1554. 24. september	Kong Christian 3.s instruks for toldereren i Helsingør, Sander Lejel, vedrørende Øresundstolden for de seks vendiske stæder samt de østersøiske og vestersøiske hansestæder	322
99.	1554. 29. september	Kong Christian 3.s åbne brev til lensmændene i Danmark om, at ingen af hans undersætter må huse tatere, men at disse skal forfølges som fredløse	326
100.	1554. 28. oktober	Kong Christian 3.s åbne brev til lensmændene i Jylland om forbud mod at bruge fjælle-, tømmer- eller bulvægge samt andre jordgravede trækonstruktioner i husene	327
101.	1555. 5. juni	Kong Christian 3.s skibsartikler, der blev udfærdiget, da Mogens Gyldenstjerne blev admiral	328
		Tekst I. Dansk tekst	328
		Tekst II. Tysk tekst	336

102.	1555. 18. oktober	Kong Christian 3.s missive til en række jyske købstæder, hvorved det pålægges dem i lighed med andre købstæder i riget to gange årligt at lade undersøge, om nogen tjenestepige eller anden ugift kvinde reder til barsel, og forhindre, at et eventuelt foster forkommes	344
103.	1556. 17. januar	Kong Christian 3.s åbne brev til bønder og menige almue på Bornholm om forbud mod at holde mere end én hund; på samme skal det ene ben være afhugget	344
104.	1556. 29. juni	Kong Christian 3.s åbne brev, der forbyder indbyggerne på Bornholm, adelige undtaget, at holde mynder og støvere og at drive jagt	345
105.	1556. 19. august	Kong Christian 3.s åbne brev om geder, der gør skade på skove	346
X 106.	1557. 20. maj	Kong Christian 3.s femte københavnske reces	347
107.	1557. 20. maj og 3. juni	Kong Christian 3.s åbne brev om vrag udstedt til Jylland	352
108.	1557. 1. juni	Den udvalgte kong Frederik (2.)s revers	353
109.	1557. 2. juni	Kong Christian 3.s instruks for lensmændene i Danmark	356
110.	1558. 7. februar	Optegnelse om told, som fremmede skal erlægge i Øresund, affattet af Øresundstolder Sander Lejel og toldskriver Jens Mogensen ..	361
111.	1558. 9. juni	Kong Christian 3.s brev, hvorved de jordegne bønder på Tåsinge får tilladelse til at beholde deres jord og ejendom, uden at der sværges markskel, eller at ejendommen følges til reb	363

Tillæg

112.	1538. 20. oktober	Kong Christian 3.s hofordning	365
113.	1550. 19. oktober	Kong Christian 3.s hofordning	371

Indledning

Den danske Rigslovgivning 1523-1558 udgør det fjerde og sidste bind i serien af danske rigsomfattende love indtil 1558, hvor V.A. Sechers højt priste udgivelse *Corpus Constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre Kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedkommende* tager sin begyndelse. Secher bebudede ganske vist allerede i 1887 en udgave af lovgivningen også før kong Christian 3.s Koldingreces fra 1558,¹ hvormed hans udgave indledes, og hvormed en del af den foregående menneskealders lovgivning kodificeredes, men først med nærværende bind opfyldes dette udsagn. Dog er principperne for arbejderne ikke de samme. Forudsætningerne for Sechers udgave er registranterne over udgået korrespondance fra Danske Kancelli, der ganske vist findes for hele perioden, der dækkes af nærværende bind, men selv op i Christian 3.s regeringstid er noget mangelfulde.² Sechers principper for udvælgelsen af lovstoffet var betinget af, at udgaven skulle belyse forudsætningerne for Danske Lov af 1683³ ved at samle hele lovstoffet uden hensyn til formen, hvilket betød, at udgaven omfattede både de såkaldte åbne og lukkede breve, hvis administrationens opfattelse af retstilstanden herved kom frem. Den fuldstændige belysning af Danske Lov har ikke været målet for Den danske Rigslovgivning. Dertil kommer, at Danske Kancellis protokoller foreligger i trykt form i fyldigt referat indtil 1660 under titlen *Kancelliets Brevbøger*, hvorfor Sechers udgivelsesprincipper ikke er blevet fulgt, men de her fulgte principper følger de foregående tre bind af den danske rigslvgivning indtil 1523.

Nærværende bind af Den danske Rigslovgivning begynder ved Frederik 1.s magtovertagelse efter kong Christian 2.s flugt og slutter, som det fremgår af det ovenfor nævnte, umiddelbart inden kong Christian 3.s død. At bisperne blev fængslet i 1536 og Luthers lære indførtes, fik naturligvis indflydelse på de dele af lovgivningen, der tidligere havde henhørt under kirken; den omfattede problemstillinger, der vedrørte folks moral og sædelighed, socialforsorg og undervisning. Det tomrum, der opstod, skulle naturligvis udfyldes, og nogle af disse forhold blev der lovgivet om af de »nye« rigslvgivende myndigheder. Vi ser således bestemmelser om f.eks. sædelighed indgå i en af de allerførste store recesser, nemlig den anden københavnske af 1537, jf. nr. 58 paragrafferne 8 og 9. Det middelalderlige renteforbud blev modificeret i 1547, jf. nr. 77, og 1557, jf. den femte københavnske reces nr. 106 paragraf 8.

Med dansk hentydes der til det daværende Danmark, hvilket vil sige det nuværende kongerige samt tillige de gamle danske områder Skåne, Halland og

Blekinge og de dele af Slesvig, der administrativt henhørte under Danske Kancelli. Derimod er love og forordninger alene givet for Norge,⁴ Færøerne, Island, Grønland, Gotland eller Holsten ikke medtaget.

Ved rigslove forstås love, der i modsætning til f.eks. landskabslovene har gyldighed for hele riget. I denne periode udgør de såkaldte recesser et iøjnefaldende eksempel på egentlige rigsomfattende love. De her gengivne recesser indeholder resultaterne af forudgående forhandlinger mellem kongen og rigsrådet. Der er tale om omfangsrige arbejder af meget blandet indhold, der undertiden som f.eks. i 1551 selv meddeler at være en form for tillægslovgivning til en tidligere given lov, nemlig den dronningborgske reces af 1547, hvis indhold ikke har vist sig fuldt tilstrækkelig til regulering af samfundslivet. Begrebet reces kendes i dansk sammenhæng fra 1400-årene og bruges også om de kongelige håndfæstninger og traktater med fremmede magter.⁵

I den retshistoriske litteratur omfatter begrebet imidlertid også love og forordninger, der er udstedt samtidig på ordinær måde og i det væsentlige overensstemmende for de forskellige retligt-administrative områder, de såkaldte lande, som Danmark var inddelt i, eller udstedt for et enkelt af disse. Til begrebet henregnes endvidere kongernes håndfæstninger, der af den udvalgte konge inden kroningen var formuleret som skriftlige løfter til undersåtterne om at ville overholde visse retsregler og privilegier med gyldighed for udstederens levetid. Når kongen senest ved udstedelsen af håndfæstningen var valgt, måtte den som udgået fra de sædvanlige rigslovgivende myndigheder have samme gyldighed som en rigsomfattende lov og forpligtede ikke alene kongen, men også folket som sådant.⁶ I lovhåndskrifterne kaldes andre forpligtelsesbreve også håndfæstninger og fungerer som løfter afgivet af kongen.⁷

Desuden henregnes også vedtægter til begrebet. Der er tale om retsbestemmelser, der er vedtaget eller fastsat af repræsentanter for en kreds af personer, der forpligter sig at overholde de opstillede juridiske regler. Disse vedtægter har opnået kongelig stadfæstelse, hvilket er tilfældet med f.eks. Fyns Vedtægt fra 1547, der dog har rødder længere tilbage i tiden.⁸ Endvidere er medtaget breve, der er udstedt af private personer med pålæg fra lovgivende myndigheder, f.eks. Eske Billes brev om jagt på Sjælland af 16. december 1548 og Øresundstolderen Sander Lejels brev fra 1558 om fastsættelse af tolden, der var et kongeligt regale, dvs. en afgift, der skulle ydes for at benytte kronens højhedsret over »strømmene.«

Domme og responsa af præjudikatskarakter er medtaget med henvisning til de senest kendte tryk. Disse domme eller besvarelser af forespørgsler har en sådan karakter, at afgørelsen må anses for at være bindende for fremtidige,

ligeartede tilfælde, hvorfor domstolene ikke uden vægtig grund har kunnet fravige disse tidligere tilkendegivelser.⁹

Medtaget er derimod ikke den almindelige eller den partikulære katolske kirkeret, der indtil 1536 havde gyldighed for den danske kirkeprovins. Når kong Frederik 1.s odenseanske reces af 1527 er trykt her, hænger det sammen med, at den ikke alene vedrører kirkelige forhold. I Christian 3.s tid ordnedes mange kirkelige forhold på ny og enkelte, der i overensstemmelse med kirkeordinansens indhold vedrører kirkelige forhold, er medtaget. Selve kirkeordinansen af 1537 og 1539 (det rette ordinans) er dog kun medtaget i kort regeform med henvisning til seneste tryk. Af de såkaldte Ribeartikler er medtaget de artikler, der vedrører tamperretten, som oprettedes til pådømmelse i ægteskabssager, der tidligere havde beroet i kirkeligt regi. Ligeledes medtages ikke privilegier forstået som en kongelig eller en med lovhjæmmel given forret eller særret tildelt en enkelt person eller enkelte grupper af personer, såsom økonomiske og erhvervsmæssige privilegier eller bekræftelser på sådanne givet en eller flere købstæder. Medtaget er kong Frederik 1.s forordning af 14. juli 1530 til samtlige købstæder i riget og kong Christian 3.s femte københavnske reces af 20. maj 1557, der lidt misvisende er vandret ind i den ældre litteratur som forordningen om øl, skønt den også regulerer andre sager vedrørende købstadlivet. Ligeledes medtages heller ikke særrettigheder til bestemte erhverv, dog medtages kong Frederik 1.s ophævelse af alle lav og gilder af 4. december 1526, idet disse fremkaldte stor »tvedragt og ulydelse« i hele riget.¹⁰ Ligeledes medtages heller ikke privilegier, der er udfærdigede til købmænd i forbindelse med udenrigshandelen.

Som tillæg trykkes husholdningsbestemmelser for Christian 3.s hof fra 1538 og 1550, der dog ikke kan betragtes som egentlig rigslovgivning. De er udgået fra kongen, og med den udvikling, der finder sted inden for statsforvaltningen i 16. århundredes første halvdel, må f.eks. indholdet af de her opregnede embeder anses for at være af ikke ringe interesse for statsapparatet og dermed lovenes udfærdigelse og administration, herunder publiceringen. Udenfor falder imidlertid de udaterede hofreglementer udstedt af Frederik (1.) enten som hertug eller konge med gyldighed for husførelsen på Gottorp.¹¹ Kongelig majestæts husholdningsreglement fra 1536 med bemærkninger om at være forkortet og ændret i 1538 er hverken dateret eller beseglet.¹² Dette, der benævnes den tyske hofordning, vides ikke med sikkerhed at være officielt udstedt og er derfor ikke medtaget her. Hofordningen af 20. oktober 1538 udviser dog kendskab til dette arbejde, idet f.eks. indholdet af 1538-forordningens paragraf 3 om danske og tyske svendes indbyrdes forhold kendes som paragraf 1 i den tysksprogede version fra 1536.

Det falder uden for rammerne at udrede eventuelle kilder til de her trykte tekster.

Erik Krabbes lovarbejde

Kong Christian 2.s store lov for hele riget fremkom i begyndelsen af 1522, men blev allerede tilintetgjort det følgende år. Og Christian 3.s forsøg på at tilvejebringe én fælles lovbog for hele riget til afløsning af landskabslovene og den senere rigsomfattende lovgivning forblev uden resultat. Den lovkyndige rigsråd Erik Krabbe (1510-1564) havde indsamlet materiale og havde foretaget bearbejdelse heraf.¹³ Den gældende ret lod ham dog ofte i stikken, hvorfor han var nødsaget til at supplere den med helt nye regler. Ifølge Stig Iuul tog han ofte sine forbilleder i romerrettens ordning af de retsforhold, som han ikke kunne dokumentere i gældende dansk ret. Stig Iuul mener endvidere, at den efterfølgende danske retsudvikling i høj grad ville have fået et romerretligt islæt, hvis Erik Krabbe var blevet færdig med sit arbejde, og det var blevet ophøjet til lov.¹⁴ Erik Krabbe udfærdigede dog en højtysk oversættelse af Jyske Lov i 1557, der vistnok var tænkt som en afløser for den plattyske version, der anvendtes i Sønderjylland. Den tilegnede han kong Christian 3. og oplyser, at han var blevet forsinket i sit arbejde på grund af sine mange diplomatiske gøremål. Af de papirer, som datteren, den lærde adelsfrue Anne Krabbe, afleverede, fremgår det, at Erik Krabbe havde udarbejdet fortalen til bogen, arveretten (familie-, arve- og skifteretten), markretten (landboretten), kontraktretten (formueretten) og strafferetten, mens procesretten manglede. Hermed beskæftigede den da gældende danske ret sig ikke meget. Ud over gældende lovgivning demonstrerede Erik Krabbe kendskab til svensk, norsk og nedertysk ret (ius Saxonum, Landrecht, dvs. Sachsenspiegel og sächsisches Weichbild) og Romerretten (Institutionerne, Digesterne og Novellerne).¹⁵ Men én fælles lov for hele riget blev det ikke til før kong Christian 5.s Danske Lov fremkom i 1683.

Nærværende bind omfatter således den lovgivning og de normative bestemmelser, der må anses for at udgøre den primære retskilde af verdslig observans fra tiden mellem 1523 og 1558.

Der blev etableret ny lovgivning specielt vedrørende den offentlige ret, strafferetten og procesretten, og der fremkom en del love med vigtighed for privatretten. Jyske Lov vandt frem over de øvrige landskabslove i løbet af 16. århundrede, og centralmagten udsendte i 1590 en revideret trykt udgave i moderniseret sprogdragt.

Kildematerialet

Den største del af de her trykte love er bevaret gennem centrale institutioners arkiver. Fra de myndigheder, der har fået lovene sendt til forkyndelse, er meget lidt bevaret. Det blev almindeligt i løbet af det 16. århundrede at afsendte

breve fra Danske Kancelli indførtes i to parallelle rækker efter konceptet. Danske Kancelli var indtil 1523 eneste regeringskontor. Fra 1523 eksisterede desuden et Tyske Kancelli, der tog sig af hertugdømmernes administration samt den på tysk førte korrespondance med udlandet.

Udkastet, der i den endelige form danner udgangspunktet for udfærdigelsen af originalen, må antages at ligge til grund for indførslen i kopibøgerne, hvilket har været et ikke ringe stykke arbejde. Men udfærdigelsen af originaler har dog været væsentlig større, idet der har skullet udfærdiges eksemplarer til landstingene, lensmændene eller købstæderne.

De to rækker udgøres af tegnelserne og registrene over alle lande. Tegnelserne indeholder lukkede breve eller missiver, der er blevet tilsendt enkeltmand og typisk indledes med intitulation og salutatio *Vor synderlige gunst tilforn*. Registerne omfattede de åbne breve, der blev udsendt til rigets indbyggere i almindelighed eller store dele heraf, og som indledes med intitulation og promulgatio *Vi Frederik eller Christian af Guds nåde Danmarks konge gør alle vitterligt*. Betegnelsen åbne og lukkede breve forekommer allerede i samtiden.¹⁶ De to rækker er overleveret fra begyndelsen af 1500-årene, og der findes endog rester heraf fra 1400-årene.¹⁷ Hele det her behandlede tidsrum er således omfattet af Danske Kancellis brevbøger, dog kendes tegnelserne fra kong Frederik 1.s regeringstid kun fra årene 1531 og 1532, hvilket muligvis skyldes, at brevene heri kun i beskedent omfang har dannet baggrund for retshandler. Også registrene kan synes mangelfulde fra første del af kong Christian 3.s regeringstid,¹⁸ men en større fuldstændighed synes der dog at eksistere fra den sidste halvdel af samme konges regeringstid.

Indførelsen i Danske Kancellis kopibøger er sket samtidig med brevenes udfærdigelse eller kort tid herefter. Fortegnelsen over de lukkede breve fra slutningen af kong Frederiks og begyndelsen af kong Christians tid har overvejende karakter af at være ført som memorial- eller konceptbøger for breve, der skulle udfærdiges.¹⁹ Og der er sat et kryds eller en bolle i marginen ud for den korte indholdsmeddelelse for at klargøre for kancelliets personale, at brevet virkelig er udfærdiget og afsendt. Man kan dog komme ud for, at afmærkning mangler, når brevet f.eks. vedrører en eller flere blandt kancelliets personale.²⁰

Der er dog ikke i alle tilfælde skelnet skarpt mellem, hvilken type af breve der er indført i hvilken type af kopibøger. Når forordninger findes i tegnelserne, kan det meget vel skyldes, at der netop skulle udfærdiges missiver til lensmændene om at offentliggøre forordningerne på tinget, og at disse missiver netop er indført her.

Fra Frederik 1.s regeringstid er der til nærværende udgave hentet tekster fra Register over alle Lande, der er overleveret i tre kopibøger. Disse er af

Kristian Erslev og Viggo Mollerup, der stod som udgivere af kong Frederik den Førstes registranter, betegnet som C, III og II.²¹ C har karakter af en konceptbog, der indeholder breve fra Frederik 1.s kroning i august 1524 og indtil sommeren 1532. William Christensen noterede i forbindelse med bindets indbinding i september 1886, at det indeholder ekstrakter og kopier samt ganske enkelte koncepter.²² A. Heise understregede da også i sin anmeldelse af værket netop dette binds værdi,²³ hvorfor dette C-bind i videst muligt omfang er lagt til grund for de her gengivne tekster fra perioden. II (1524-1536) og III (1523-1533) er renskrifter udfærdiget allerede i Frederik 1.s regeringstid og indeholder visse i C manglende breve, ligesom ugyldiggjorte breve er udeladt her. Endvidere er tekster hentet fra en samling af kopier og koncepter til missiver fra året 1523²⁴ og fra et ikke mindre væsentligt bind, der indeholder kopier af recesserne. Dette er ført omtrent samtidig med udfærdigelserne.²⁵ Tekstforlæggene kan føres tilbage til det antagelig senest udfærdigede koncept, men i visse tilfælde ses, at der dog kan være foretaget ændringer også i andet end ortografien, inden originalen er blevet beseglet, jf. f.eks. den tredje københavnske reces af 1540, nr. 62.

Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-1546) er en renskrift af en nu tabt, men i kong Christian 3.s tid udfærdiget kopibog, ligesom Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-1546), der formodentlig er renskrevet i kong Christian 4.s tid og ligeledes indeholder breve, der ikke kendes andetstedsfra. De følgende registre er kopibøger, der er ført omtrent samtidig med de udfærdigede brev og har samme karakter som den ovenfor anførte C.²⁶

For tiden efter Reformationen foreligger stort set ubrudte rækker af domsafsigelser foretaget af rigets højeste domstol, Det kongelige Retterting. Det kan dog ikke forventes, at alle kendelser er indført i Herredagens dombøger og Rigens dombøger. Da rigens skriver ikke i alle tilfælde har været til stede, når retten trådte sammen og behandlede sager, er også en del domsafsigelser indført i kancelliets protokoller, hvilket har den helt indlysende forklaring, at stævninger udtoges i Danske Kancelli. Andre afgørelser er kun kendt gennem den originale dom, der vil kunne findes i private arkiver, hvis de er bevarede.

Kun når sådanne domme må siges at have karakter af responsa, altså at domstolen på forespørgsel har udtalt sig om et den forelagt emne som f.eks. dommen af 6. juni 1542 om møllegods, der skiftes som løvsøre, kan de betragtes som egentlig lovgivning i domsform, eller dommen kan ses at have dannet grundlag for senere lovgivning, som til eksempel dommene om købstadgods som løvsøre af 23. og 25. oktober 1553, der danner baggrund for Danske Lov 5-3-4, er disse medtaget – dog ikke in extenso, men blot i regestform med henvisning til seneste tryk.²⁷

Lovenes tilblivelse

Kongen og rigsrådet lovgav i fællesskab i rigs- og lokalanliggander. I paragraf 73 i Frederik 1.s håndfæstning udtrykkes ganske vist kravet om, at nye love skal gives med rådets råd og tages ved af landet. Landstingenes vedtagelse af love nævnes således her; det er efter al sandsynlighed ikke taget efterretteligt. I alle fald har vi intet kendskab til, at love er sendt til landstingene til vedtagelse i tiden efter indgangen til det 14. århundrede. Lovene nævner selv, at kongen har indhentet rigsrådets samtykke, råd eller betænkning eller har overvejet sagen med rådets medlemmer.

Materialet stammer fra den senere del af lovenes tilblivelse; ofte får man ingen indsigt i udfangelsen af ideerne til en lov. De bevarede koncepter giver sandsynligvis kun indsigt i kancelliembedsmændenes forsøg på at løse den opgave, der var blevet stillet dem. Recessen eller resultatet af de stedfundne forhandlinger fra 1551 er således et eksempel herpå. Den er udstedt på Dronningborg slot i Randers 21. december af konge og repræsentanter for rådet, og den bevarede original er alene beseglet og underskrevet af kong Christian 3. Den meddeler selv, at den indeholder en række bestemmelser, hvorfor der ikke var taget højde i den fjerde københavnske reces fra 1547, f.eks. indførelsen af tingbøger, paragraf 3. Andre paragraffer er ligeledes nye og danner grundlag for Danske Lov af 1683, f.eks. bestemmelserne om hjemmel, jf. paragraf 4, og udvisning af bønder, paragraf 9.²⁸ Der er bevaret syv mere eller mindre fuldstændige koncepter, der repræsenterer stadier i det lovforberedende arbejde og i nogen grad tillader os at følge lovens tilblivelse. Vi ser en række rettelser, herunder omflytning af artikler og overstregninger samt forslag til forbedringer af 1547-recessen, der gør afstanden mellem udkast og lov mindre. Dette er alt sammen forventelige iagttagelser. Men om de ovenfor nævnte mangler er udtryk for, at centralmagten oprindeligt har haft til hensigt, at lovarbejdet fra 1547 med en udvidet tekst skulle udstedes på ny, kan vi ikke afgøre. I alle fald indeholder en af koncepterne adskillige paragraffer fra den nævnte reces, men også enkelte foregriber resultatet af Koldingmødet i 1558, medmindre man ligefrem vælger at henføre tilblivelsen af det omtalte udkast til forhandlingerne på Koldinghus i december 1558. Skriften alene kan ikke afgøre dette.

Et andet eksempel stammer fra herredagen i 1557, hvor prins Frederik udstedte den i 1542, jf. nr. 66, lovede forsikring om at ville overholde rigets love og respektere og beskytte stændernes privilegier, jf. nr. 108. Endvidere vedtoges den femte københavnske reces, der regulerede en del købstadforhold, jf. nr. 106, og instruksens til lensmændene, jf. nr. 109, der var et led i reformeringen af lokalforvaltningen. Disse forholdsordrer for lensmændene var allerede blevet omsat i praksis inden loven var blevet udstedt 2. juni, jf. ndf. Drøftet blev desuden en række udenrigspolitiske spørgsmål.²⁹ Kildema-

terialeet giver os mulighed for at følge forhandlingerne mellem konge og råd og hermed rådets deltagelse i lovgivningen. Kongen sendte således 27. april rådet en række forslag om udenrigs- og indenrigspolitiske forhold, som rådet svarede på 15. maj. Og her ses bl.a. rådets tilkendegivelse om købstadforhold, der blev udmøntet i den femte københavnske reces. Initiativet er her udgået fra kongemagten, formodentlig efter henvendelse fra undersåtterne i købstæderne. Efter kongens overvejelser med rådet er recessen udgået som lov 20. maj.³⁰

Forkyndelse

De udfærdigede love skulle forkyndes for dem, som indholdet vedrørte, og de blev derfor sendt til de forskellige instanser, der skulle sørge for, at befolkningen blev delagtiggjort i de vedtagne bestemmelser. I betragtning af, hvor mange eksemplarer der må være udgået fra kancelliet til landstingene, lensmændene eller bystyrene, er der bevaret et meget ringe antal original-eksemplarer.

Kong Christian 3. meddelte 13. oktober 1537, at han havde ladet en reces, som rådet har bevilget og samtykket i, udgå til samtlige landsting til forkyndelse, og herefter skulle alle rette sig. I Skåne skulle der sendes befuldmægtigede til Skånefare landsting for der at lade recessen afskrive hos landstingsskriveren.³¹ Der har formodentlig været tale om repræsentanter for byerne og lensmændene, der skulle besørge publikationen for befolkningen under lenets ting. Hvorfor netop Skåne skulle lade afskrivere rejse til ét sted, vides ikke. Recessen af 1551 blev sendt til landstingenes dommere til mangfoldiggørelse, hvilket vi erfarer gennem protokollerne i Danske Kancelli, der udgjorde ekspeditionskontoret. 15. januar 1552 meddeles, at Erik Skram og Aksel Juul, der var landsdommere i Nørrejylland, har fået bestemmelserne tilsendt ligesom de øvrige landsting. 1. marts 1552 bekræfter Lage Ulfstand, der var kongelig embedsmand på Varberg slot, at han har ladet foretage en afskrift, der ligger i byarkivet i Halmstad, der henhørte under Varberg len. Det drejer sig formodentlig om en afskrift af den tekst, der er blevet forkyndt på Hallands nordre landsting. Ligeledes oplyses i en afskrift i Det kongelige Bibliotek, at forordningen er blevet læst på Sjællandsfare landsting 2. marts 1552, jf. nr. 92. I 1547 og 1557 bekendtgøres recessen og instruksen for lensmændene også via landsdommere og landsting, og i 1557³² erfarer vi, at landsdommerne skal tage bevis på, at loven er forkyndt, og senere opbevare den i arkivet ved landstinget, så den ikke bortkommer. Efter Koldingrecessens fremkomst får landsdommerne besked på at returnere 1547-recessen og de andre små recesser, der nu er blevet ugyldiggjorte.³³ Dette fortæller os ikke alene, hvordan kendskabet til lovene er blevet udbredt til rigets indbyggere, men også at der må have været et arkiv ved landsdommerembederne. Oplys-

ningen forklarer sikkert også, hvorfor materialet er så beskedent overleveret – i tilfældet med 1547-recessen kun i ét eksemplar. Efter returneringen er de formentlig blevet tilintetgjorte.

Ikke alle love blev sendt landstingene til publikation. De skulle vedkomme landstingene som domstol,³⁴ hvorfor også lensmændene, der skulle formidle lovene til herredstingene til forkyndelse, og købstædernes ledelse fik lovgivning, der vedkom dem, sendt til publikation. De enkelte købstæders privilegier har det haft interesse for byerne at bevare, men lovgivningen lader sig her som for lensmændenes vedkommende som følge af bevaringsforholdene³⁵ kun konstatere gennem oplysningerne i centraladministrationens arkiv. Vi kommer nedenfor til at se på et eksempel fra 1557 på bystyrets forpligtelse til forkyndelse i købstæderne.

Lovene udgik endnu i det 16. århundrede i hovedsagen i håndskreven form. De blev udfærdiget både på pergament og papir, og selv så vigtige lovgivningsarbejder som recesserne udgik på papir. Med bogtrykkerkunstens udvikling blev dette medium naturligt nok inddraget i forbindelse med publikationen af lovstoffet. Kong Christian 2.s åbne brev om vrag af 26. maj 1521 er, så vidt vi ved, den første trykte lov på dansk grund.³⁶ Den femte københavnske reces af 20. maj 1557 er med vor nuværende viden den eneste verdslige lov fra kongerne Frederik 1.s og Christian 3.s tid, der udgået i trykt form. Recessen er lettere misvisende blevet benævnt Forordning om forbud mod indførsel af tysk øl i Danmark og er trykt hos den københavnske bogtrykker Hans Vingaard.³⁷ Den er sendt til købstæderne ledsaget af en håndskreven følgeskrivelse, der dog ikke er overleveret sammen med lovene. Tidligere kendtes kun et enkelt fejlagtigt sammensat tryk, der ved hjælp af typerne dateres til 1558 eller 1559, men eksemplarerne fra Malmø og Oslo er forsynet med en håndskreven kancellipåskrift *De mandato proprio regie maiestatis* (efter kongelig majestæts egen befaling) og er tillige forsynet med kong Christians segl, hvorfor der ikke kan herske tvivl om, at vi har med en original udfærdigelse at gøre. Den trykte lov er sendt de enkelte købstæder til forkyndelse, hvilket synes at fremgå af de bevarede ledsageskrivelser. Initiativet til trykket må være udgået ovenfra, og er i dette tilfælde, hvor det i overvejende grad drejer sig om købstadsforhold, naturligt nok ikke blevet læst op på landstingene.

Indholdet af de udstedte recesser og forordninger peger som nævnt ovenfor fremad. I sagens natur, kan man næsten sige, peger publikationsformen bagud, og det skal forstås således, at lovene i ligelydende eller omtrent ligelydende form sendtes til de enkelte ting og lokaladministrative myndigheder til forkyndelse.

Stoffets ordning

Teksterne fremtræder i kronologisk rækkefølge med undtagelse af, at kong Christian 3.s hofordninger er trykt som tillæg, jf. ovf. Lensforordningen er trykt under datoen 2. juni 1557, skønt indholdet er indarbejdet i ti lensbreve udstedt 22. maj,³⁸ hvilket betyder at loven har haft gyldighed inden den er udstedt. 2. juni må således betragtes mere som publikationsdato end ikrafttrædelsestidspunkt.

Udaterede breve er anført sidst under den måned eller det år, hvor de efter placeringen i f.eks. Danske Kancellis protokoller eller indholdet må antages at henhøre.

Tekstudgivelsen

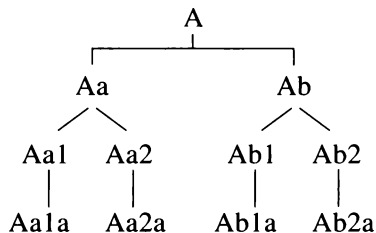
Udgivelsen af teksterne følger stort set de principper, der er lagt til grund for tekstudgaven i *Diplomatarium Danicum*, hvorfor det følgende på mange punkter er sammenfaldende med nævnte værks indledning til 2. række.³⁹

A. Diplomatarisk indledning

1. *Regest*. Som hovedregel er brevene forsynet med en regest, der giver et kort resumé af tekstens indhold. Ved de mere omfangsrige tekster, hvor et referat ville sprænge nytten af og rammerne for forventningerne til en regest, er tekstens indhold karakteriseret ved det eller de ord, hvorunder den er kendt, f.eks. kongerne Frederik 1.s, Christian 3.s eller de to recesser fra den kongeløse tid. Hvor der er tale om en egentlig regest, er både udsteder og modtager nævnt. Navnestoffet er normaliseret i regesterne.

2. *Diplomatariske oplysninger*. Herunder er først og fremmest redegjort for originalerne og samtidige afskrifter; desuden er opregnet alle gennemgåede, senere afskrifter.

Under *A*, *B* etcetera er anført originale breve, under *Aa*, *Ab*, *Aa1*, *Ab1* etcetera er anført afskrifter efter følgende stemma:

For *originalers* vedkommende oplyses om opbevaringssted, størrelse og besegling. Hvis dokumenter er beskadiget, meddeles dette, og endelig meddeles eventuelle påskrifter.

Med hensyn til opbevaringsstedet er anført arkivet og arkivsignaturen. Størrelsen er angivet i cm: bredde gange højde i største mål (plica ikke ud-foldet); derefter følger i parentes højdemål på plica, ligeledes i cm. Herefter er der givet oplysninger om eventuelle læderinger i originalens tekst. Om beseglingen er oplyst antallet af segl, hvad enten de er bevaret eller tabt, de bevarede segls ejermænd og de enkelte segls befæstelse og tilstand, ifald de er beskadiget. Desuden er seglets materiale og farve meddelt, og der er for de danske segl henvist til deres eventuelle publikation i de store seglværker. De samtidige eller omtrent samtidige påskrifter på brevenes bagsider er meddelt samt senere påskrifter, der giver oplysninger ud over det, der står i selve dokumentet. Hvis dette findes omtalt i de ældste arkivregistraturer, er dette meddelt. I de tilfælde, hvor det skønnes at have interesse, er også senere registreringer meddelt.

Om *afskrifterne* er også opbevaringsstederne meddelt.

Der er tilstræbt fuldstændighed i fortegnelsen over tidligere *tryk*.

Endvidere indeholder de diplomatariske oplysninger for de udaterede dokumenter en redegørelse for *dateringen*. Endelig angives det eller de ved trykningen benyttede *forlæg*.

B. *Tekstgengivelsen*

Lovene er trykt med antikva, regesterne med kursiv eller halvfed og referater med petit.

Det benyttede trykgrundlag er gengivet bogstavret. *Tegnsætningen* er dog normaliseret af hensyn til forståeligheden. Gengivelse af forlæggets palæografiske ejendommeligheder er ikke tilstræbt. Varianter af samme bogstav er ikke gengivet, således betragtes j i de danske og tyske tekster som variant af i og gengives som sådan. Ff er gengivet F eller f i forlyd; sz og ss er i forlyd gengivet med s; sss og ssz fremstår som ss. ß gengives ved ss, undtagen i patronymika, hvor det transskriberes ved sen, son eller søn i tilslutning til det helt udskrevne efternavn i samme tekst. I overensstemmelse hermed er alle abbreviaturer i latinske ord opløst uden kursivering eller angivelse af forkortelsestegn. I danske og tyske ord, hvor vokaliseringen er mindre konstant, er opløste abbreviaturer trykt med kursiv. *Store bogstaver* anvendes udelukkende i egennavne eller ved periodebegyndelser.

Tekstfastlæggelse. Originale breve er trykt i den form, hvori de foreligger, uden at fejl i teksten er rettet, når bortses fra rene skrivefejl. Hvor en eller flere originaler er bevaret, er den, der må skønnes at være den bedste, f.eks. uden åbenlyse fejl, lagt til grund for trykket. Således danner den yngste kongelige stadfæstelse af Fyns vedtægt fra henholdsvis 30. marts og 6. april 1547, jf. nr. 78, grundlag for trykket, hvilket skyldes, at skriveren ingenlunde konsekvent har forsynet konsonanter og konsonantfordoblinger, f.eks. m og

n med tre eller fire henholdsvis fem eller syv stave, hvorved der dannes ikke meningsfyldte konstruktioner. Disse er ikke bragt som tekstvarianter. I visse tilfælde har det ikke været muligt at skelne mellem skriverens e'er og i'er, som f.eks. i den dronningborgske reces af 21. december 1551, jf. nr. 92. Ved tekstgengivelsen er der alligevel af hensyn til konsekvensen gjort forsøg på at foretage en sådan skelnen uden dog at etablere nye, hidtil ukendte ortografiske varianter af ord. Kendes kun indførelserne i kopibøgerne, er disse i mangel af bedre lagt til grund for gengivelsen. Indførelsen må antages at være foretaget efter koncept og dermed repræsentere det sidste og for originalen næstsidste stadium. At der kan være foretaget rettelser på affattelsestidspunktet, synes at fremgå af f.eks. kong Christian 3.s skibsartikler af 5. juni 1555 udfærdiget til Mogens Gyldenstjerne, jf. nr. 101, hvor paragraf 13 er tilføjet i originalens margin, men fattes i kopibogen. Er kun afskrifter bevaret, kan der også forekomme rettelser.

Ethvert indskud og enhver rettelser er markeret i teksten ved en spids parentes < >, dog er opløsning af formler markeret i rund parentes (). Eventuelle overspringelser og mangler af bogstaver, ord eller hele sætninger, er udfyldt i spids parentes i det omfang, det lader sig gøre. Åbne pladser i forlægget er gengivet som spatium i teksten.

Beskadigelser i forlægget er markeret med firkantet parentes [], hvori lakunen er søgt udfyldt; er udfyldningen usikker, er kun lakunens størrelse angivet.

Hvor forlægget i stedet for f.eks. et personnavn eller en bødetakst har et tegn (N. N. eller prikker), er disse bevaret i teksten.

C. Noteapparatet

Nederst på siden findes et *tekstkritisk apparat*, der overalt gengiver forlæggets ordlyd, når der er foretaget rettelser i teksten. Desuden meddeles her andre af ovennævnte forhold: ikke rettede fejl i originaler, bemærkninger om fejlagtige former, der ikke med sikkerhed har kunnet rettes, bemærkninger om rasurer og åbne pladser og eventuelle forlæg for udfyldelsen af mangler i teksten. Endelig er der i det tekstkritiske apparat meddelt realvarianter fra alle kilder af selvstændig værdi. Hvor flere originaler er bevaret, er der også bragt rene ortografiske varianter af person- og stednavne i overensstemmelse med Diplomatarium Danicum's udgivelsesprincipper.

1. Corpus Constitutionum Daniæ I s. VII, XX-XXI, jf. også Rigsdagstidende. Ordentlig Samling, Tillæg B. Betænkning over Forslag til Finanslov for 1887-88, afgivet af Folketingets Finansudvalg d. 21. December 1886, sp. 649-59.
2. Jf. f.eks. Astrid Friis 1933 s. 262-63 og ndf. note 18.
3. Corpus Constitutionum Daniæ I s. VII-XVIII.
4. Paragraf 3 (den såkaldte Norgesparagraf) i Christian 3.s håndfæstning udbredte ikke den danske lovgivning til Norge, jf. senest Øystein Rian 1997 s. 15-29, 74-76.
5. Kulturhist. Leks. artiklen Recess (Jens Ulf Jørgensen).
6. Poul Johs. Jørgensen 1947 s. 70.
7. Jf. f.eks. udkastet til fornyelse af unionen mellem Danmark, Sverige og Norge [1436. 11. august-1438. 25. juni], Den danske Rigsgivning 1397-1513 s. 67 nr. 7.
8. Jf. f.eks. Den danske Rigsgivning 1397-1513 s. 164 nr. 43.
9. Stig Iuul 1940 s. 250.
10. A. Heise Hist. Tidsskr. 4. rk. V s. 289.
11. RA. Hertug Frederik (1.). Sager på papir B.
12. RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afdeling A 163; jf. Astrid Friis 1933 s. 306.
13. Materialet befinder sig i RA. Danske Kancelli A 137 og Kgl. Bibl. Gl. kgl. Saml. 3145-46,4°, Thott 1163,2°, Thott 2004,4° og Ny kgl. saml. 1314-15,4°.
14. Stig Iuul 1954 s. 8.
15. Secher 1883 s. 8-10; Danmarks Gamle Landskabslove VI s. XXVI-XXX; Stig Iuul 1954 s. 8; Erling Ladewig Petersen 2000 s. 58-59.
16. Bartholdy 1976-77 s. 142-43; obett breff, luct breff, Kong Frederik 1.s registranter s. 386 (1532).
17. Vejledende Arkivregistraturer I s. XXI-XXV; Bartholdy 1976-77 s. 140-44.
18. En gennemgang af 50 i Danske Kancelli i 1544 ekspederede sager viser, at kun 31 er indført i fortegnelserne over udfærdigede breve. Tallene beror på en gennemgang af de i Reg. Dan. 1. og 2. række under 1544 opregnede kongebreve sammenholdt med kancelliets tegnelser og registre for det pågældende år. Medtaget er endvidere de i lensbogen i Danske Kancelli indførte forleninger; uden disse ville tallet have været væsentlig mindre. Aage Andersen 2006 s. 58. Jf. endvidere Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre I s. VI og Astrid Friis 1933 s. 262-63.
19. A. Heise 1880-81 s. 181; P. A. Heibergs utrykte beskrivelse i RA.s seddelregistratur skuffe 9; Astrid Friis 1933 s. 262, 274, 285, 296, 303; Astrid Friis 1934 s. 179; Astrid Friis 1942-44 b s. 2-3; Kai Hørby 1969 s. 26; anderledes Arthur G. Hassø 1939-41 s. 506, 514, 572-73.
20. I en fortegnelse over, hvorledes råderne sidder »rett ordnne wti raadett« fra 1550, som er benyttet ved flere senere lejligheder, formodentlig for at holde styr på, til hvem forskellige skrivelser er udgået, mangler afkrydsning ved den daglige leder af Danske Kancelli, Johan Friis, til hvem brev har været unødvendigt, da han har været nærværende i kancelliet, RA. Danske Kancelli B 31b Tegnelser over alle Lande 3 (1548-1551) f. 219v; jf. endvidere Erling Ladewig Petersen 2000 s. 68.
21. Kong Frederik 1.s reg. s. II.
22. RA. Danske Kancelli B 10, Frederik 1.s danske Registre. Indledning f. 1r.
23. A. Heise 1880-81 s.172- 96.
24. RA. Danske Kancelli B 9, 1523. Kopier af og koncepter til missiver, anordninger og kundgørelser for alle Lande.
25. RA. Danske Kancelli B 22, 1523-33, 1536-58. »Adskillige Registre.«
26. Danske Kancelliregistranter 1535-1550 s. II.
27. Disse er trykt i Danske Domme 1375-1662. De private domssamlinger. I.; jf. også Det

- kgl. Rettertings domme og rigens forfølgninger fra Christian III's tid I-II. Dommene fra rettertingsprotokollerne er registreret i Ditlev Tamm, Kongens Retterting 1537-1660.
28. Danske Lov 1-11 og 3-13-1.
 29. Astrid Friis 1942-44 s. 95-102; Frede P. Jensen 2008 s. 372, 375-84, 387.
 30. Danske Mag. 4. rk. V s. 109-11, 116-17; Frede P. Jensen 2008 s. 382-83.
 31. Danske Mag. 3. rk. VI s. 184.
 32. 1548. 10. maj, Danske Mag. 4. rk. II s. 80; 1557. 10. og 15. juni, Danske Mag. 4. rk. V s. 123f; Kanc. Brevb. 1556-1560 s. 111; Frede P. Jensen 2008 s. 383-84.
 33. 1559. 9. januar, Kanc. Brev. 1556-1560 s. 238.
 34. Poul Johs. Jørgensen 1947 s. 53.
 35. Odensegård lensarkiv er rimelig velbevaret. En gennemgang af arkiverne for de mænd, der besad len i 1557, viser vel kun, at de har holdt privatarkiv og embedsarkiv adskilt; i alle fald er instruksen ikke kendt gennem privatarkiver. Dog kan det eksemplar, der findes blandt Erik Krabbes arbejds papirer, meget vel være tilsendt ham som lensmand på Åstrup og Lundenæs; som kompilator kan han næppe have haft behov for et beseglet eksemplar.
 36. Den danske Rigslovgivning 1513-1523 nr. 11 s. 45-47; Poul Johs. Jørgensen 1947 s. 55.
 37. Lauritz Nielsen, Dansk Bibliografi 1482-1600 nr. 620 med supplement.
 38. Kanc. Brevb. 1556-1560 s. 102-05; Danske Mag. 4. rk. V s. 97-124.
 39. Diplomatarium Danicum 2. rk. I s. VIII-XII.

Arkiver og biblioteker

- AM. = Den arnamagnæanske Samling. Det arnamagnæanske Institut, Københavns Universitet, København.
- Fyn LA. = Landsarkivet for Fyn, Odense.
- Hamburg Staatsarchiv = Staatsarchiv der freien und Hansestadt Hamburg, Hamburg.
- Kgl. Bibl. = Det kongelige Bibliotek, København.
- Linköping Stiftsbibl. = Stifts- og Landsbiblioteket, Linköping.
- Lund LA. = Landsarkivet, Lund.
- Lund Univ. Bibl. = Universitetsbiblioteket, Lunds Universitet, Lund.
- Malmö Stadsarkiv, Malmö.
- NLA. Viborg = Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.
- NRA. = Riksarkivet, Oslo.
- Oslo Deichman = Deichmanske Bibliotek, Oslo.
- Oslo Univ. Bibl. = Universitetsbiblioteket, Oslo.
- RA. = Rigsarkivet, København.
- SLA. = Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, København.
- Stockh. Kgl. Bibl. = Kungliga Biblioteket, Stockholm.
- Sv. RA. = Riksarkivet, Stockholm.

Tekstkritiske tegn og forkortelser

- < > ∷ bogstaverne og tallene i < > er indsat af udgiveren.
- [] ∷ lakune (læsion i forlægget).
- () ∷ ordene i () er en opløst formel.
- (!) ∷ indsat efter åbenlyse fejl, der ikke kan rettes, eller som forekommer i sene overleveringer.
- †† ∷ åbenbar fejlagtig overlevering, der ikke kan rettes.
- e. = efter.
- f. = folio (blad).
- hd. = hånd.
- mgl. = mangler.
- marg. = marginen.
- ms(s). = håndskrift(er).
- ndf. = nedenfor.
- o. lin. = over linjen.
- ovf. = ovenfor.
- p. = pagina.
- perg. = pergament.
- tilf. = tilføjet.
- u. d. = uden dag.
- udat. = udateret.

Litteratur

- Århus kapitels reg. = Registratur over Breve i Aarhus Kapitels Arkiv 1555 (-1587 eller senere), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 754, 2°, tryk ÆA. V 271-317.
- Aarsberetninger fra Det kongelige Geheimarchiv, indeholdende Bidrag til dansk Historie af utrykte Kilder. I-VII. Kbh. 1852-83.
- Aarsberetninger og Meddelelser fra Det store kongelige Bibliothek, udgivne af C. Bruun. I-IV. Kbh. 1870-98.
- Adler, Peter, Øvrighed og Retsvæsen i 15., 16. og ind i 17. Aarhundrede. Efterretninger angaaende Byen Ribe, Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Ribe Cathedralsskole 1844, Ribe 1844, 1-74.
- Adler, Peter, Bidrag til Skildring af Byen Ribe i de forrige Aarhundreder, efter utrykte Kilder. A. Aktstykker til Ribes Historie i det 16de og 17de Aarhundrede, Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Ribe Cathedralsskole 1847, Ribe 1847, 1-30.
- Allen, C.F., De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christiern den Anden, Frederik den Første, Gustav Vasa, Grevefeiden. 1497-1536. I-V. Kbh. 1864-72.
- Ancher, P. Kofod, Dansk Lehns Ret. Kbh. 1777.
- Ancher, P. Kofod, Dänisches Lehns Recht. Kbh. 1788.
- Ancher, P. Kofod, Samlede juridiske Skrifter. Udg. af H. Schlegel og R. Nyerup. I-III. Kbh. 1807-11.
- Andersen, Aage, Omkring Hans Stygges erhvervelse af Holbækgård i 1540'erne, Århus Stifts Årbøger 2006, 89. bind, 2006, 53-62.
- 26 Artikler, bevilgede i Ribe. Kbh. 1542.
- Baden, Gustav Ludvig, Afhandlinger i Fæderenelandets Cultur-Stats-Kirke- og Litterær-Historie. I-III. Kbh. 1820-22.
- Baden, Gustav Ludvig, Danmarks Riges Historie. I-V. 1829-32.
- Bartholdy, Nils G., Kongelige åbne og lukkede breve, Arkiv. Tidsskrift for Arkivforskning. Udg. af Rigsarkivet VI, 1976-77, 137-50.
- Bibliotheca Danica. Systematisk Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482 til 1830. I-IV ved Chr. Bruun. Kbh. 1877-1902. V ved Lauritz Nielsen. Kbh. 1914-31. I-V ved Erik Dal. Kbh. 1961-63.
- Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre udgivne ved E. Marquard. I-III. Kbh. 1929-41.
- Christensen, Aksel E., Dutch Trade to the Baltic about 1600. Kbh. 1941.
- Christensen, Aksel E., Senmiddelalderlige Fæsteformer som Forudsætning for Forordningen om Livsfæste af 1523, Festskrift til Erik Arup den 22. November 1946, Kbh. 1946, 134-56.
- Christensen, Aksel E., Danmark, Norden og Østersøen. Udvalgte Afhandlinger. Kbh. 1976.
- Christian III.s Reces 1551. [Malmø Oluf Ulricksøn 1551?].
- Christian III.s Reces 1547. Malmø Oluf Ulricksøn 1555.
- Christian III.s Reces 1546 [dvs. 1547]. Malmø Oluf Ulricksøn 1556.
- Christian III.s Reces 1547 og 1551. Magdeburg 1557, bl. 1-28.
- Corpus Constitutionum Daniæ se V.A. Secher.
- Cragius, Nic., Annalium libri VI. Qvibus Res Danicæ ab excessu Friderici I. ac deinde a Christiano III. gestæ ad annum usque 1550 enarrantur. His additi Stephani Jo. Stephanii Historiæ Danicæ libri duo quibus reliqua laudati Regis Acta describuntur cum præfatione, indicibus et aliis quibusdam accessionibus. Hafniæ 1737.
- Danmarks gamle Landskabslove. I-VIII. Kbh. 1933-61.
- Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middealderen. Udgivne ved C. Nyrop. I-II. Kbh. 1895-1904/1977.
- Danmark-Norges Traktater 1523-1750. I

- (1523-1560). Udg. L. Laursen. Kbh. 1907.
- Dansk Toldhistorie. I-V. Kbh. 1987-90.
- Danske Domme 1375-1662. De private domssamlinger ved Erik Reitzel-Nielsen under medvirken af Ole Fenger. I-VIII. Kbh. 1978-87.
- Danske Kancelliregistranter 1535-1550 udgivne ved Kr. Erslev og W. Møllerup. Kbh. 1881-82.
- Danske Købstæders Segl = Poul Bredo Grandjean, Danske Købstæders Segl indtil 1660. Kbh. 1937.
- Danske Mag. = Danske Magazin, indeholdende allehaande Smaa-Stykker og Anmerkninger til Historiens og Sprogets Oplysninger. Iff. Kbh. 1745ff.
- Danske Saml. = Danske Samlinger for Historie, Topographi, Personal- og Literaturhistorie. 1. og 2. række. Udgivne af Chr. Bruun m.fl. Kbh. 1865-79.
- DAS. = Danske Adelige Sigiller fra det XV., XVI. og XVII. Aarhundrede ved A. Thiset. Kbh. 1905.
- Den danske Rigslovgivning 1397-1513. Udg. ved Aage Andersen. Kbh. 1989.
- Den danske Rigslovgivning 1513-1523. Udg. ved Aage Andersen. Kbh. 1991.
- Det kgl. Rettertings Domme og Rignens Forfølgninger fra Christian III's Tid. Udg. ved Troels Dahlerup. I-II. Kbh. 1959-69.
- DGS. = Danske Gejstlige Sigiller fra Middelalderen ved Henry Petersen. Kbh. 1886.
- Dipl. civ. Malmogiensis = Diplomatarium civitatis Malmogiensis. Malmö Stads Urkundsbok. Utg. av Lauritz Weibull. Malmö 1901. (Monumenta Scaniae Historica).
- Diplomatarium Danicum. 1. Række I-VII. 2. Række I-XII. 3. Række I-IX. 4. Række I-VII. Kbh. 1938ff.
- Dipl. Viberg. = Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældre viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200-1559. Udg. af A. Heise. Kbh. 1879.
- DKS. = Danske kongelige Sigiller samt sønderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1085-1559. Samlede af Henry Petersen. Udgivne af A. Thiset. Kbh. 1917.
- Dyrlund, F., Tatere og Natmandsfolk i Danmark. Kbh. 1872/1974.
- Edvarsen, Peter Friis, En ringe Underretning om Schielschiør Købstæds gamle og nu værende Tilstand, extraheret af. Sorø 1759.
- Engelstoft, L., Universitets- og Skole-Annaler 1806-1813. Udgivne af. Kbh. 1806-13.
- Erslev, Kr., Danmarks Len og Lensmænd i det sextende Aarhundrede (1513-1596). Kbh. 1879.
- [Forordning om Forbud mod Indførsel af tysk Øl til Danmark. Kbh. 1557].
- Friis, Astrid, Kansler Johan Friis' første Aar, Scandia VI, Lund 1933, 231-327, og Scandia VII, Lund 1934, 167-246. Genoptrykt i Det Historiske Institut ved Københavns Universitet. Historiske Afhandlinger 2. Kbh. 1970.
- Friis, Astrid, Rigsraadet og Statsfinanserne i Christian III.s Regeringstid, Hist. Tidsskr. 10. rk. VI, 1942-44, 1-140. Genoptrykt i Det Historiske Institut ved Københavns Universitet. Historiske Afhandlinger 3. Kbh. 1970.
- Friis, Astrid, Et par bemærkninger i anledning af Arthur G. Hassø's afhandling »Bispens Fængsling og Herredagen i København 1536,« Kirkehist. Saml. 6. rk. IV, 1942-44, 1-28. (Astrid Friis 1942-44 b).
- Friis, Astrid, Rosenobeltdøden eller Skibstøden i Sundet i Tiden omkring 1550, Festskrift til Erik Arup den 22. November 1946, Kbh. 1946, 166-86.
- Friis Edvarsen se Edvarsen, Peter Friis.
- Friis, F.R., Bidrag til Slagelse Bys Historie. Slagelse 1875.
- Fyhn, J.J., Efterretninger om Kjøbstaden Kolding. Kbh. 1848.
- Galster, Georg, Danmarks Mønter, Nordisk Kultur XXIX Mønt. Udg. af Svend Aakjær, Kbh., Oslo og Stockholm 1936, 139-200.
- Galster, Georg, Jørgen Koch som møntmester, Malmö Fornminnesforening. Årsskrift 1956, Malmö 1956, 7-41.

- Galster, Georg, Unionstidens Udmøntninger. Danmark og Norge 1397-1540. Sverige 1363-1521. Kbh. 1972.
- Garde, H.G., Efterretninger om den danske og norske Søemagt, udgivne af. I-IV. Kbh. 1832-35.
- Grandjean DKS. = Poul Bredo Grandjean, Danske kongelige Segl fra Frederik II.s, Christian IV.s og Frederik III.s Tid 1559-1670, ved. Kbh. 1951.
- Grotefend, H., Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit. I-II. Hannover 1891-98.
- Hassø, Arthur G., Bispens Fængsling og Herredagen i København 1536, Kirkehist. Saml. 6. rk. III, 1939-41, 448-573.
- Heise, A., Herredagen i Kjøbenhavn 1533, Hist. Tidsskr. 4. rk. III, 1872-73, 222-517.
- Heise, A., Bondeopløb i Jylland i Kong Frederik den Førstes Tid; Mogens Gøje og Mogens Munk, Hist. Tidsskr. 4. rk. V, 1875-77, 269-332.
- Heise, A., Kong Frederik den Førstes danske Registranter udgivne ved Kr. Erslev og W. Møllerup, Hist. Tidsskr. 5. rk. II, 1880-81, 172-96.
- Heise, A., Bidrag til den københavnske Herredags Historie 1530, Danske Mag. 4. rk. III, 1886, 1-43.
- Helsingør Stadsbog 1549-1556. Rådstueprotokol og Bytingbog. Udg. ved Erik Kroman. Kbh. 1971. (Ældre danske rådstueprotokoller og bytingbøger).
- Helsingør Stadsbog 1554-1555, 1559-1560 og 1561-1565. Rådstueprotokol og bytingbog. Udg. ved Karen Hjorth i samarbejde med Erik Kroman. Kbh. 1981. (Ældre danske rådstueprotokoller og bytingbøger).
- Heraldisk Tidsskrift, udgivet af Societas Heraldica Scandinavica. Iff. Brønshøj 1960ff.
- Hist. Tidsskr. = Historisk Tidsskrift, udgivet af Den danske historiske Forening. Iff. Kbh. 1840ff.
- Historiske Aarbøger til Oplysning og Veiledning i Nordens, særdeles Danmarks Historie. Udgivne af C. Molbech. I-III. Kbh. 1845-51.
- Holberg, Ludvig, Dannemarks Riges Historie. I-III. Kbh. 1732-35 (2. udg. Kbh. 1753-54).
- Ludvig Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen m.fl. I-XVIII. Kbh. 1913-63.
- Huitfeldt, Arild, Danmarks Riges Krønike. Christian III's Historie. Kbh. 1595/1976.
- Huitfeldt, Arild, Danmarks Riges Krønike. Frederik I's Historie. Kbh. 1597/1977.
- Huitfeldt 1652 = Arild Huitfeldt, Danmarks Riges Krønike. I-II. Kbh. 1652.
- Hvidtfeldt, Johan, Bidrag til Christian II's og Frederik I's Historie. I. Forordningen af 3. august 1523, Hist. Tidsskr. 10. rk. III, 1934-36, 32-42.
- Hørby, Kai, Roskildebispen Joachim Rønnow, Kirkehist. Saml. 1969, 26-49.
- Ingesman, Per, Kirkeordinansen i ny udgave, Historie. Jyske Samlinger Ny række 19, 1991, 163-173.
- Isberg, A.U., Bidrag til Malmö Stads Historia. Malmö 1895.
- Iuul, Stig, Fællig og Hovedlod. Studier over Formueforholdet mellem Ægtefæller i Tiden før Christian V's Danske Lov. Kbh. 1940.
- Iuul, Stig, Kodifikation eller kompilation? Christian V's Danske Lov paa baggrund af ældre ret. Kbh. 1954. (Festskrift udgivet af Københavns Universitet i anledning af universitetets årsfest 1954).
- Jacobsen, P.V., Bidrag til Fremstilling af det danske Kjøbstadvæsen under Kongerne Christian III. og Frederik II., Hist. Tidsskr. V, 1844, 1-138.
- Jensen, Frede P., Bidrag til Frederik II's og Erik XIV's historie. Kbh. 1978. (Skrifter udgivet af Det historiske Institut ved Københavns Universitet. VII).
- Jensen, Frede P., Christian III. Peder Oxe og herredagen i 1557. Kongelige udrensninger før et tronskifte, Hist. Tidsskr. 108, 2008, 341-88.
- Johannesson, Gösta, Hälsingborgs historia. III. Dansk tidens slutskede. Stockholm 1969.
- Jørgensen, A.D., Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie. Kbh. 1884.

- Jørgensen, Poul Johs., Dansk Retshistorie. Retskildernes og Forfatningsrettens Historie indtil sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede. Kbh. 1940. 2. udg. 1947.
- Kanc. Brevb. = Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660 i Uddrag udgivne af Rigsarkivet. Kbh. 1885-2005.
- Kirkehist. Saml. = Kirkehistoriske Samlinger, udgivne af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. Iff. Kbh. 1849ff.
- Kirkeordinansen 1537/39. Tekstudgave med indledning og noter ved Martin Schwarz Lausten. Odense 1989.
- Kjøbenhavns Diplomatarium. Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1728. Udg. af O. Nielsen. I-VIII. Kbh. 1872-87.
- Kofod Ancher, P. se Ancher, P. Kofod.
- Kolderup-Rosenvinge, J.L.A., Samling af gamle danske Love udgivne med Indledninger og Anmærkninger og tildeels med Oversættelser. Udg. af. I-V. Kbh. 1821-46.
- Kolderup-Rosenvinge, J.L.A., Udvalg af Gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Retterting og paa Landsting. Udg. af. I-IV. Kbh. 1842-48.
- Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved Kr. Erslev og W. Møllerup. Kbh. 1878-79.
- Kornerup, Bjørn, Reformationen i Danmark. Gengivelser af Aktstykker og Breve. Kbh. 1936. (Fra Rigsarkivets Samlinger I).
- Krag, Niels og Stephan Stephanius, Den stormægtigste Konge, Kong Christian den Tredie, Konge til Danmark og Norge etc. etc., hans Historie. I-II og suppl. Kbh. 1776-79.
- Kulturhist. Leks. = Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder fra vikingetid til reformationstid. I-XXII. Kbh., Oslo, Stockh. 1956-78/1980-82.
- Mansa, F.V., Bidrag til Folkesygdommens og Sundhedspleiens Historie i Danmark fra de ældste Tider til Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Kbh. 1873.
- Martens, Geo. Fr., Samlung der wichtigsten Reichsgrundsetze, Erbvereinungen, Capitulationen, Familienverträge auch Gesetze, Verordnungen, Privilegien u.s.f. welche zur Erläuterung des Staatsrechts und der pragmatischen Geschichte der vornehmsten Europäischen Staaten dienen. I. Dänemark, Schweden, Grossbritannien. Göttingen 1794.
- Møllerup, W.; Fr. Meidell, Bille-Ætens Historie. I-II. Kbh. 1887-93.
- Münter, Frederik, Den danske Reformationshistorie. I-II. Kbh. 1802.
- Nielsen, Lauritz, Dansk Bibliografi 1482-1600. I-II. Kbh. 1919-33/ 1996. Supplement ved Erik Dal. III-IV. Kbh. 1996.
- Nordisk Kultur. Red. Johs. Brøndum-Nielsen, O. v. Friesen, M. Olsen. I-XXX. Stockholm, Oslo, Kbh. 1931-56.
- Norges gamle Love 1388-1604. IV,1. Statens Lovgivning 1523-1536 ved Halvor Kjellberg. Oslo 1995.
- Norske Rigsreg. = Norske Rigs-Registranter tildeels i Uddrag. Udg. efter offentlig Foranstaltning. I-XII (1523-1660). Christiania 1861-91.
- Ny Kirkehistoriske Samlinger se Kirkehistoriske Samlinger.
- Nye danske Magazin se Danske Magazin.
- Olsen, Max W., Den danske Kirkeordinans 1539 = Den danske Kirkeordinans af 1539 og andre Aktstykker vedrørende den lutherske Kirkereformations Indførelse i Danmark, sammenstillede og udgivne paa Nutidsdansk af Max W. Olsen. Kbh. 1936.
- Ordinans for Kirketjenesten i Danmark og Norge. Kbh. 1582.
- Paludan-Müller, C., Grevens Feide skildret efter trykte og utrykte Kilder. I-II. Kbh. 1853-54/1971.
- Paludan-Müller, C., Aktstykker til Nordens Historie i Grevefeidens Tid. Udgivne af Fyens Stifts literære Selskab ved. I-II. Odense 1852-53.
- Paludan, J., Forsøg til en antiqvarisk, historisk, statistisk og geographisk Beskrivelse over Møen. I-II. Kbh. 1822-24.
- Pedersen, Frank, Frederik I.s forordning af 14. maj 1523 – en kommentar til Benito

- Scocozza, Fortid og Nutid XXX, 1983, 97-110.
- Petersen, Erling Ladewig, Reformationstiden 1536-96: Modernisering – Justering, Dansk Forvaltningshistorie I. Stat, forvaltning og samfund. Fra middelalderen til 1901. Red. Leon Jespersen og Erling Ladewig Petersen, Kbh. 2000, 49-93.
- Pontoppidan, Erich, *Annales Ecclesiae Danicæ Diplomatici*. I-IV. Kbh. 1741-52.
- Porsmose, Erland, Bønder, bryder og tjene-re. Gårdbrugervilkår på Fyn 1502-1542. Viborg 1983. (Odense University Studies in History and Social Sciences. Vol. 81).
- Privilegier, Resolutioner och Förordningar för Sveriges Städer. Iff. Utg. av Nils Herlitz, Ernst Nygren, Folke Lindberg og Folke Sleman. Stockholm 1927ff.
- Reg. Dan. = *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*. Series 1. Kbh. 1847-70.
- Reg. Dan.* = *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*. Series 2. Kbh. 1889-1907.
- Reg. Dan. II = *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*. Series 1. Tome 2. Kbh. 1870.
- Reg. Dan. II* = *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ*. Series 2. Tome 2. Kbh. 1895-1907.
- Rian, Øystein, Den aristokratiske fyrstestaten 1536-1648. Danmark-Norge 1380-1814. II. Oslo, Kbh. 1997.
- Ribe Rådstuedombøger 1527-1576 og 1580-1599. Udg. ved Erik Kroman. Kbh. 1974. (Ældre danske rådstueprotokoller og bytingbøger).
- Richardson, Jacob, *Hollandia antiqua et hodierna*. I-II. Stockholm 1752-53.
- Rietz, J.E., *Skånska Skolväsendets Historia*. Lund 1848.
- Rigsdagstidende. Ordentlig Samling. Tillæg B. Betænkning over Forslag til Finanslov for 1887-88, afgivet af Folketingets Finansudvalg d. 21. December 1886. Kbh. 1887.
- Rosenkilde, V. og Ballhausen, C. J., *Thesaurus Librorum Danicorum 15th and 16th century*. Kbh. 1987.
- Rørdam, Holger F., Danske Kirkelove samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian V's Danske Lov, 1536-1683, udgivne af I-III. Kbh. 1883-89.
- Samlinger til jydsk Historie og Topografi, senere Jydske Samlinger, fortsat under navnet Historie. Jydske Samlinger. 1. rk. Iff. Aalborg, København og Aarhus 1866ff.
- Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Iff. Lund 1928ff.
- Scharling, W., *Pengenes synkende Værdi*. Kbh. 1869.
- Schrøder, Aug., *Meddelelser om Faaborg fra ældre og nyere Tider*. Faaborg 1866.
- Scocozza, Benito, Blev der indført livsfæste i Danmark i 1523?, *Fortid og Nutid XXIX*, 1981-82, 184-201.
- Secher, V.A., *Kong Kristian V's Danske Lov og de tidligere Forsøg på at tilvejebringe en almindelig Lovbog*. Kbh. 1883.
- Secher, V.A., *Vejledende Arkivregistraturer I. Danske Kancelli og de dermed beslægtede Institutioner 1513-1848, Meddelelser fra Det kongelige Gehejmearchiv og det dermed forenede Kongerigets Arkiv for 1883-85*, Kbh. 1886, 65-168.
- Secher, V.A., *Corpus Constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre Kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660*. Udgivne ved. I-VI. Kbh. 1887-1918.
- Simonsen, L.S. Vedel, *Bidrag til Odense Byes ældre Historie*. I-III. Odense 1842-44.
- Sjællandske Rådstuearkiver indtil ca. 1868. Frederiksborg amt I. Foreløbige arkivregistraturer udgivet af Landsarkivet for Sjælland m.m. Kbh. 1971.
- Steenstrup, Johannes C.H.R., *Vornedskabet hos den danske Bonde*, *Hist. Tidsskr.* 5. rk. VI, 1886-87, 339-462.
- Svenska Medeltida Biskopssigill I = H. Fleetwood, *Svenska Medeltida Biskopssigill I. Ärkebiskopars av Lund Sigill*. Stockholm 1951.
- Tamm, Ditlev, *Kongens Retterting 1537-1660*. I-II. Kbh. 2003.

- Thiset, A., Bidrag til Navneskikkens Historie. Hist. Tidsskr. 8. rk. IV, tillæg, 1913, 221-34.
- Tidsskrift for Fiskeri. Udgivet af H.V. Fiedler og Arthur Feddersen. I-VII. Kbh. 1866-73.
- Vedel Simonsen se Simonsen, Vedel L.S.
- Vejledende Arkivregistraturer. I. Danske Kancelli og de dermed beslægtede Institutioner, ved Bjørn Kornerup. Kbh. 1943. – XVII. Lokalarkiver til 1559. Gejstlige Arkiver I. Ærkestiftet og Roskilde stift, ved Thelma Jexlev. Kbh. 1973. – XVIII. Lokalarkiver til 1559. Gejstlige Arkiver II. Odense stift, jyske stifter og Slesvig stift, ved Thelma Jexlev. Kbh. 1978.
- Waaben, Knud, Bønders og byfolks ære. Skitser fra dansk rets- og kulturhistorie 1500-1800. Kbh. 2008.
- Westphalen, E.J., Monumenta inedita rerum Germanicarum. I-IV. Leipzig 1739-45.
- ÆA. = De ældste danske Archivregistraturer. I-V. Kbh. 1854-1910.

Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning om bryders udvisning.

A: tabt. Teksten indført i fortegnelse over breve udstedt før Frederik 1.s kroning, tabt, afskrevet i kong Frederik 1.s registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B 11 f. 1r (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) m. overskr. *Breff om vdtffestningh anlangende brydie, som fester gaarde*. Herefter smst. B 12 3 (omtr. samtidig), stærkt beskadiget. – a: koncept, dateret 13. maj 1523, tabt. – aa: RA. Danske Kancelli B 46, nr. 46d (samtidig). – ab: RA. Danske Kancelli B 46, nr. 46d (samtidig).

Tryk: Danske Mag. IV 224 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registranter 4 (efter reg. B 11), herefter Aksel E. Christensen i Festskrift til Erik Arup 135, genoptrykt i Aksel E. Christensen, Udvalgte afhandlinger 206, Scocozza i Fortid og Nutid XXIX 184-85 ledsaget af en moderniseret gengivelse, Frank Pedersen i Fortid og Nutid XXX 99 og Erland Porsmose, Bønder, bryder og tjenere 21. – Hist. Aarbøger II 235 nr. 74a; Reg. Dan. 7245.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 11), udfyldt efter aa.

Vii Frederick (med gwdz nade vtuold konningh tiil Dannemarck, rett arffwinng tiil Norge, hertwgh i Sleswiigh, Holstenn, Stormarenn ock Ditmarskenn, greffwe tiil Oldenborgh ock Delmenhorsth) giøre alle vittherligt, att vii haffue nw hørdt och wti sandenn forfaret, huorledis manghe bryde kasttis och wdtwiisses vdt aff theris gaarde emodt alldt skell och vdenn alldt skylltd. Tha haffue vii nw met oss *ellskelige* Danmarcks riiges raadtzs raadt therom saa skickett och ordinerett, att ingenn briidi, som steder och festter eller tillffornn stedt oc festt haffuer aff wor och kronenns, kirckenns, ridders, riddermendtzs-mendtzs eller aff bwndenn, nogenn gaardt, och bygger och forbedrer samme gaardt och redelig wdtgiffuer skylltd, landtgiillde, gesterii, saghefalltd och anddre smaarettsselle, och er sin haasbwndt høriig och lydiigh och icke sidder hannwm offwerhøriig for met egtt, inder och arbedet, och ey hellder forhugger skowenn vskellig eller leier och festter fraa gaardenn ager eller eing eller fiiskerii, tha skall handt icke festtis aff sin gaardt och ey theraff vdtwiisses, then stundt hand holder *forschriffne* artticler. Giffuit vti vor køpstadt Otthensse vor herris hymellffaris dag anno etcetera mdxxiii, vnder vortt signet.

1-3 (med *indtil* Delmenhorsth)] etcetera reg. – 1 Dannemarck] Dannemarckenn ab. – 2 Sleswiigh] Slesswigh ab. – 3 Oldenborgh] Oldennborgh ab. – Delmenhorsth] Delmennhorsth ab. – 5 skeel] *mgl. aa-b.* – 6 oss] *worthe aa-b.* – Danmarcks] Dannemarcks *aa-b.* – 9 aff] *mgl. ab.* – 11 icke] *tilf. o. lin. m. samme hd. ab.* – 12 ey] icke *aa-b.* – 13 eller (2.)] *mgl. aa-b.* – 15 then] *thett aa-b.* – artticler] *artickell aa-b.* – Otthensse] *Othhensø aa; Othhennssø ab.* – 16 dag] *affthenn aa-b.*

Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning om manddrab på Fyn.

A: tabt. Teksten overleveret i fortegnelse over breve udstedt før Frederik 1.s kroning, tabt, afskrevet i kong Frederik 1.s registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B 11 f. 12 Ir-v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) m. overskr. *Eth breff liwdendis om mandsslett, vdtgiffuit vdi Fiwn*. Herefter smst. B 12 25 (omtr. samtidig).

Tryk: Danske Mag. IV 223-24 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registrarer 6 (efter reg. B 11). – Hist. Aarbøger II 235 nr. 74b; Reg. Dan. 7247

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 11).

Vii Frederick met gutsz naade etcetera gøre alle vittherligt, att oss ellskelige wore kiere vndersaatte, adell och menig allmwe vdi vor landt Fiwn, haffue bereett och klaget for oss, att naar nogenn bliffuer vdihiellslagenn och therfore icke kwnde vere vedt theris boe eller bierring, men nødt till att ligge
 5 vti skowge och s<k>iwell, thennom till stor skade och forfang, paa thet att
 sliigt vskell hereffther ey skee schall, tha haffue vii met vortt ellskelige Dan-
 f. 12 Iv marcks riigis raadtz raadt saa skicket och ordineritt, att // naar noger komer
 for noger mandtslet, schall handt och hanss slegt och wanner were wffeidet
 aff huer mandt, indtill saa lenge att sandemendt fange sworitt therom och
 10 thendt dag och natt thernest effther komendis, huadt heller handt sweris till
 bodt eller fredtløss, wdenn saa skeer, att thendt, szom mandenn sloer, griffuis
 vedt ferske gerning. Giffuit vti Ottensse mandagenn neestt effther wor herris
 hymnellffaris dag aar etcetera mdxxiii.

Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning om skat af alle, der besidder jordegods.

A: Udfærdigelse for Koldinghus len. Tabt, teksten overleveret i et register over en række breve fra perioden 27. maj-28. september 1523, RA. Danske Kancelli B 9 f. 6v-7v (omtr. samtidig) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Thette er wdscriftenn paaa (!) thet breff, ther bleff screffuet tiill Iwtland om the hielp, att iiii mend skulle giffue iiii lot sølffuer etcetera.*

Anm.: Der udgik brev til lensmændene og dem, der i øvrigt skulle oppebære skatten, den 16. juli, RA. Danske Kancelli B 9 f. 8r-v, men først senere til lensmændene i Skåne. I et brev, der kun kendes i koncept, dateret i Roskilde den 7. september 1523, nævnes bl.a. denne skat – »ett lod sylff aff hwer mand eller xxiiii β i gode danske hwiide, fiire hwiide eller dobelskelinge,« RA. Danske Kancelli B 33 [1523-58], Koncepter til missiver.

Tekst efter registret (B 9).

Wii Frederick met guds nade etcetera helse ether alle wore kiere wnder-
 sotte, bøndher oc mene almwe, ehuem i he<l>st tiilhøre eller tiærne, som
 bygge oc boo vtii Kolding len, kerligen mett gudt oc wor nade. Kiere wen-
 ner, som ether alle oc menige riigens indbyggere well witterligt er, hwor
 5 vmiddelige oc vchristelige konniing Christiern haffuer handlett, tracteret oc
 metfaret riigens indbyggere nu i noger aar, siden hand kom tiill riigens regi-
 mente, mange erlige bisper, prælater, riddere oc gode mend oc menenge andre
 hans fattige vndersotte, han haffuer ladett døøde oc affliue vden all dom,
 skuldt oc brøde, tagendis fran mange riigens indbyggere arff oc eye, gotz
 f. 7r oc pendinge, saa ath theris fattige husfruer oc børn motte gange // fran hues
 oc hiem oc tygge theres brødt, oc mange vskyldige ladett pyne tiil døde, oc
 haffuer oc taget fran riigens indbyggere frihiedt, priuilegier, theris screffne
 log oc rett, oc giordt oc skicket ny log oc ordinancier, som er emodt gudt,
 skell oc all rett, met mange andre flere vskellige, vmildhe oc vchristelige
 15 gierniinger, som han i mange a<t>skillige maade haffuer giordt oc bedre-
 ffuet modt gudt, then hellige kirche oc riigens indbyggere, fore huilke hans
 vchristelige gierninger wort *elskelige* Danmarcks riigis raadt oc andre riigens
 indbyggere nødis oc trengdis tiill att giffue thennom fran hannum oc vpsige
 hannum huldskab oc mandskab, oc hans vndersotte, riigens indbyggere, ey
 20 plichtuge ære fore gudt eller verden lenger at wære hannum vndergiffne el-
 ler nogen anden, som saadant vchristelige regiment føre wiillde. Tha kiere
 wenner, paa thett att mene danske mend her i riiget motte oc kunde hielpes
 oc frelses aff saadan ewige forderff oc skaade, som konning Christiern then-
 nom paaførde, och ythermere han achtett att wille giøre, haffue wii giffuet
 25 oss hiid i riigett mett eth merkeligt thall krygesfolck tiill hest oc tiill fodt,
 alle riigens indbyggere tiill hielp och trøst och bestand, huilkett krigesfolck
 wii ennw dagligen haffue oc holde her hoess oss, riigett tiill tjeneste, oc wii
 saa fremdelis nødis tiill at holde i wor tjeneste att beskerme riigett oc thess
 indbyggere mett, saafrempt at riigett ey skall komme wtii æwig skade oc for-
 30 derffue, huilket kriigesfolck wii ycke lenge kunde vpholde, vden wii thertiill
 fange en merkelige hielp aff mene riigens indbyggere. Oc therfore haffue nu
 wort *elskelige* Danmarcks riigis raadt samtickt oss en almindig hielp at fange
 aff then mene mand, bøndher oc menæ almwe her i riigett i saa maade, att
 hueriige fyre mend schulle giffue oss fyre lodt sølffuer yndhen dyre wor frue
 35 dag assumptionis nestkommendis, then riige helpe then fattige. Och skall
 therfore engen were fry, vthen the, som boo paa præstegorde, oc degne, hiør-
 der, møller, wgedagsmend oc the, som pleie fry att wære aff arildt tidt. Thii

2 he<l>st] hest reg. – 13 er] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – 15 a<t>skillige] askillige reg. –
 25 tiill (1.) herefter gennemstr. foedt reg. – 33 saa maade] i marg. et kryds reg.

bithe wii ether alle, bøndher oc mene almwe och byndhe, som bygge oc boo i *forschreffne* len, at ii retthe ether effther at giffue oc fornøge oss *elskelige* 40 N. paa vore wegne sodan forneffne sølffuer tiill gode rede, saa hand *thett* wisseligen wtfanger indhen wor frue dag assumptionis nestkommendis att <a>llerseneste. Oc skulle i oc andre riigens indbyggere hermett wære qwit
f. 7v oc fry for then landskatt, i plichtuge // ære at giffue oss tiill wor kroniing, nar then mett then alsommehtiiste guds hielp i fremtiden ske skall. Oc begere wy
45 effther wort *elskelige* riigis raads raadt oc samtycke saadan *forschreffne* hielp vtii sølffuer, paa thett at wy wele afflegge oc affsetthe then forderrelige mynt klippinge, som hertiill i riigett ganget er, meninge riigens indbyggere tiill stor skade oc forderffue. Oc acthe wii, at wele met guds <hielp> hereffther ladhe mynthe en godt mynt, som bodhe i riigett oc i stedherne schall were genge
50 ock geffue, ether alle oc mene riigens indbyggere tiill beste oc bestand. Oc wele wii, at ii ycke schulle met noget gestery oc schriffuerpendinge besweres met i thenne hielp, medhen wore lensmend schulle then man besorhe paa wore wegne, som *forschreffne* hielp schulle vptage. Thii ladher ether thertiill alle findis welwilligen, som gode oc tro vndersotte bør at giøre, oc saafrempt
55 i wille widhe alle ethers oc riigens euige gaffn oc bestandt, wii wille holde ether alle wedt log, skell oc rett oc wære ether alle for en nadige oc gunstig herre. Her forladhe wii oss visseligen tiill, oc ladher *thett* ingenlunde, hermet ether alle gud beffalindis. Giffuet i wort leyre fore Kopenhauffn mandag nest effther sancti Knud konningis dag aar etcetera mdxxiii, vnder wort signete.

4

1523. 3. august

Den udvalgte kong Frederik (1.)s håndfæstning.

I

Den udvalgte kong Frederik(1.)s foreløbige håndfæstning af 1523. 26. marts udstedt i Viborg.

A: RA. A 2, Kongehuset. Frederik 1. Fra *Wti* l. 3 s. 46 til *skul* l. 51 s. 66 er skrevet på et stk. perg. 61,6 × 50,0 (plica 4,7). Fra *le* l. 51 s. 66 til *annuntiationis* l. 28 s. 80 er skrevet på et andet stk. perg. 60,5 × 35,8 (plica 2,5), der er lagt oven på det første, hvorpå begges underkant er foldet til fælles plica og sammenholdt af seglremme. 1: Hertug Frederiks segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 106. 2: Biskop Niels Styggesen af Børglums segl (Rosenkrantz) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 622. På remmen *Her Nils Stygge bisco[p]*. 3: Seglrem. Herpå *Bisp Nils Clausen aff Ars*. 4: Biskop Iver Munk af Ribes segl (Lange (Munk)) i rødt

42 <a>llerseneste] ellerseneste *reg.* – 48 <hielp>] *agl. reg.* – 55 wii wille læs wille wii. – 56 nadige] *herefter gennemstr.* herre *reg.*

voks i ufarvet, i perg. DGS. 824. På remmen *Bispen aff Ripe*. 5: Biskop Stygge Krumpen af Børglums segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 623. På remmen *Her Stiigge Krompen bisp*. 6: Biskop Ove Bille af Århus' segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 742. På remmen *Offue Bild[e]*. 7: Biskop Jørgen Friis af Viborgs signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 686. På remmen *Bispen af Wibor[g]*. 8: Mogens Gøyes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Mogens Gø[y]e*. 9: Niels Høgs signet (Høeg-Banner) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Nils Høg*. 10: Predbjørn Podebusks signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Preiborn*. 11: Joachim Lykkes segl (Lykke (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L v 46. På remmen *Her Iachim Lucke*. 12: Tyge Krabbes signet (tværbjælke i skjold, herover T K) i ufarvet voks, i perg. rem, ikke identisk med DAS. L v 74. På remmen *Her Tuge Krab[be]*. 13: Peder Lykkes segl (Lykke (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L v 49. På remmen *Her Peder Lucke*. 14: Mogens Munks segl (Lange (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. F xliii 27. På remmen *Mogens Munck*. 15: Ove Vincentsens segl (Dyre (Lunge)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. C lxiv 25. På remmen *Oue V[incentii]*. 16: Abbed Søren af Vitskøls (kontra)segel i ufarvet voks, i perg. rem, DGS. 723. På remmen *Abbet a[ff Wiskilld]*. 17: Seglrem. Herpå *Abbet aff Om kloster*. 18: Seglrem. Herpå *Prouesten aff Westerswig*. 19: Provsten af Tvilum klostres segl, i ufarvet voks, i perg. rem, DGS. 796. På remmen *Prouest a[ff Twilom]*. 20: Provst Knud Henriksen af Viborgs signet (Gyldenstjerne) i ufarvet voks, i perg. rem, DGS. 694* = DGS. 535. På remmen *Mester Knut*. 21: Seglrem. Herpå *Erick Stygge*. 22: Aksel Nielsens signet (Rosenkrantz), i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Axel Nilsen*. 23: Seglrem. Herpå *Lucas Krabbe*. 24: Seglrem. Herpå *Otto Holgerssen*. 25: Erik Eriksens signet (Banner-Høeg) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Erick Ericksen*. 26: Oluf Nielsens signet (Rosenkrantz) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L xxiii 78. På remmen *Oluff*. 27: Niels Ludvigsens segl (Rosenkrantz) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L xxiii 51. Våbnet delvis afslidt. På remmen *Nils Lodwigsen*. 28: Eiler Bryskes signet i ufarvet voks, i perg. rem, afslidt. På remmen *Eiler B[ruske]*. 29: Christian Andersens segl (Sandberg) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L xv 29. På remmen *Cresten Andersen*. 30: Thomas Iversens segl (Juel (med stjernen)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. G xvii 9. På remmen *Tammes Iwersen*. 31: Jens Hvas' signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Iens Hua[s]*. – B: Genpart af A. RA. B 1. Håndfæstninger nr. 8. Papirhæfte i lille folioformat m. 22 blade i perg. omslag. Hul til seglsnor i hæftets nederste venstre hjørne. Aarsberetn. fra Geheimarch. II oplyser, at der endnu 1860 var bevaret *sorte Silketraade*. Efter teksten m. samme (?) hd. som denne *Til wintnesbyrdt, ath thenne forscreffne recess luder lige wedt then, som wii forbemelde Frederick, vduoldt koningk til Dannemark, haffuer beseglet oc giffuit wort elskelige Dannemarks rigis raadt pa mene landzens indbyggers vegne, haffue wii met willie oc widskap ladet henge wort secrett nethen for thenne copie. Datum ut supra*. På f. 1r m. anden samtidig hd. *Anno Domini mdxxiii feria quinta, que fuit in crastino anuntiationis, Fredericus dux Holsatie electus est in regem datie Vibergis*. På omslaget m. senere hd. (16. årh.) *Koning Frederichs thend Førstis recessz mdxxiii*. – Ba: tabt – Ba1: NRA. Dipl. München papir, fasc. nr. 108, nr. 399 f. 1r-12v (omtr. samtidig). – Ba2: RA. Danske Kancelli A 137 I 6 f. 181r-95r (1552). Erik Krabbes lovarbejder. – Ba3: Linköping Stiftsbibl. H 38 57-86 (1583).

Til Ba-gruppen slutter sig følgende eftermiddelalderlige håndskrifter: Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 2443,4° f. 42r-63v (mgl. kapitel 58, slutn. af 16. årh.), Stockh. Kgl. Bibl. C 84 f. 5r-30r (omkr. 1600). Sv. RA. Skånska Kommissionen 1669-70. Litt. Vol. L.L. 225-56 (mgl. kapitel 18, 1664), Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 982,2° f. 231r-51r (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 841,4° 75-128 (17. årh.), smst. Kall 530,4° (18. årh.), smst. Ledreborg 102,4° (18. årh.), smst. Ny kgl. saml. 810 I, 2° (18. årh.).

De eftermiddelalderlige håndskrifter har mere eller mindre moderniserede og bearbejdede tekster og falder uden for denne udgaves rammer.

De eftermiddelalderlige håndskrifter og afskriftsamlinger indeholder aktstykker til belysning af den danske og svenske historie. *Bal* indeholder foruden nærværende aktstykke også kirkelig lovgivning.

Tryk: Baden, Danmarks Riges Hist. III 2-16 (*i referat*); Aarsberetn. fra Geheimearch. II 65-69 (*afvigelser fra den endelige håndfæstning af 3. august 1523 efter B*). – Reg. Dan. *10844.

Tekst efter A.

II

Den udvalgte kong Frederik (I.)s håndfæstning af 1523. 3. august udstedt i Roskilde.

A: RA. B 1, Håndfæstninger 9a. Fra *Vthii* l. 3 s. 46 til *efftherfølger* l. 21 s. 59 er skrevet på et stk. perg. 59,1 × 50,8 (plica 3,5). Fra *Item* l. 22 s. 59 til *trydie* l. 96 s. 79 er skrevet på et andet stk. perg. 59,1 × 51,0 (plica 3,5), der er lagt oven på det første, hvorpå begges underkant er foldet til fælles plica og sammenholdt af seglremmene. 1: Den udvalgte kong Frederiks segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 106. På remmen *Frederick*. 2: Biskop Lage Urne af Roskildes segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 182. På remmen *Vrnæ*. 3-6: Seglsnit. 7: Biskop Stygge Krumpen af Børglums signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem. DGS. 624. På remmen [*Krwm*]pen. 8: Biskop Ove Bille af Århus' segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 742. På remmen [*Bis*]cop *Offue Bille*. 9-10: Seglsnit. 11: Abbed Henrik Christiernsen af Sorøs (i seglet: Abbatis Esromensis) segl (Tornekrannds) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 487. På remmen [*Abbethen*] af *Saaer*. 12: Seglrem. Herpå *Prior aff Andertworskog*. 13: Seglsnit. 14: Mogens Gøyes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Moghins Giøe*. 15: Tyge Krabbes signet (?) i ufarvet voks, i perg. rem. Afslidt. På remmen *Her Tyge Krabbe*. 16: Niels Høgs signet (Banner-Høeg) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Niels Høg*. 17: Predbjørn Podebusks signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Prebiørn*. 18: Seglrem. Herpå *Her He<n>rick Ogesen*. 19: Henrik Krummediges signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Henrick Kromed[ige]*. 20: Hans Billes signet i ufarvet voks i perg. rem. På remmen *Hans Biilde*. 21: Albert Jepsens signet (?) i ufarvet voks, i perg. rem. Afslidt. På remmen *Albrett Iepssen*. 22: Mads Eriksens segl (Bølle) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. G xxv 9. På remmen *Mattis Erichssen*. 23: Peder Lykkes segl (Lykke (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem. DAS. L v 50. På remmen *Peder Lycke*. 24: Seglsnit. 25: Seglrem. Herpå *Otte Krumpenn*. 26: Johan Oxes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Ieha[nn Oxe]*. 27-28: Seglsnit. 29: Anders Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Anders Biilde*. 30-34: Seglsnit. 35: Erik Eriksens signet (Banner-Høeg) i ufarvet voks, i perg. rem, delvis afslidt. På remmen *Erick Eriiccssen*. 36: Oluf Nielsens signet (Rosenkrantz) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L xxiii 78. På remmen *Oluff Nielssen*. 37: Otte Holgersens signet (Rosenkrantz) i ufarvet voks, i perg. rem, Heraldisk Tidsskr. X 141. På remmen *Otte Holgerssen*. 38: Perg. rem. Herpå *Knud Vrne*. 39: Johan Bjørnsens signet (Bjørn) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Iehan Biørssen*. 40-42: Seglsnit. 43: Seglrem. Herpå *Eyler Erickssen*. 44: Hans Krafsses signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Hans Kraffze*. 45-47: Seglsnit. 48: Eske Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Esge Biilde*. 49-70: Seglsnit. På bagsiden m. samtidig hd. *Handfestning Frederichi regis Danorum anno etcetera mdxxiii iiii d.* – B: RA. B 1, Håndfæstninger 9b. Fra *Vthii* l. 3 s. 46 til *efftherfølger* l. 21 s. 59 er skrevet på et stk. perg. 59,0 × 50,0 (plica 4,9). Fra *Item* l. 22 s. 59 til *trydie* l. 96 s. 79 er skrevet på et andet stk. perg. 60,0 × 46,0 (plica 4,0), der er lagt oven på det første, hvorpå begges underkant er foldet til fælles plica og sammenholdt af seglremmene. 1: Den udvalgte kong Frederiks segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 108. På remmen *Hertwg Frederic[h]*. 2: Biskop Lage Urne

af Roskildes segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 182. På remmen [*L*]ago Vrne. 3: Seglrem. Herpå *Bisp Niels Stygge*. 4: Biskop Niels Clausen af Århus' segl (Skade) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 741. På remmen *Bisp Niels Clausen*. 5: Biskop Iver Munk af Ribes segl (Lange (Munk)) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 825. På remmen *Bisp Iwor Munck*. 6: Biskop Jens Andersen kaldet Beldenak af Odenses signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 534*. På remmen *Bisp lens Andersen*. 7: Biskop Stygge Krumpen af Børglums signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 624. På remmen *Bisp Styge*. 8: Biskop Ove Bille af Århus' segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 742. På remmen *Bisp Offue Bille*. 9: Biskop Jørgen Friis af Viborgs signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 686. På remmen *Bisp lørge[n Friis]*. 10: Den udvalgte ærkebiskop Aage Jepsen af Lunds segl (Sparre) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 34 og Svenska Medeltida Biskopssigill I nr. 43. På remmen *Electus tiill [...]*. 11: Abbed Henrik af Sorøs (i seglet: Abbatis Esromensis) segl (Tornekrandts) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 487. På remmen *Abbethen aff Sa[aer]*. 12: Prior Eskil Thomsen af Antvorskovs segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 514. På remmen *Prior aff Andertuo[rskog]*. 13: Provst Knud Henriksen af Odenses signet (Gyldenstjerne) i ufarvet voks, i perg. rem. Ikke identisk m. DGS. S. 57* = DGS. 535*, men DGS. 535. På remmen *Mester K[nud]*. 14: Mogens Gøyes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Maghens Gøe*. 15: Tyge Krabbes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Tyge K<[>abbe*. 16: Niels Høgs signet (Banner-Høeg) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Niels Høg*. 17: Predbjørn Podebusks signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Prebiørnn*. 18: Henrik Aagesens segl (Sparre) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS L xviii 16. På remmen *Her Henrick Ogesen*. 19: Henrik Krummediges signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Henrik Krumme[dige]*. 20: Hans Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Hanns Bille*. 21: Albert Jepsens signet (?) i ufarvet voks, i perg. rem. Afslidt. På remmen *Her Albreth Iepsen*. 22: Mads Eriksens signet (Bølle) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. G xxv 10. På remmen *Her Matis Ericson*. 23: Peder Lykkes signet (Lykke (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem, delvis afslidt. På remmen *Her Per Lycke*. 24: Joachim Lykkes signet (Lykke (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L v 47. På remmen *Her Ia[chim]*. 25: Otte Krumpens segl i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. I vii 9. Delvis afslidt. På remmen *Her Otte Krlumpenn]*. 26: Johan Oxes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Iehann Oxe*. 27: Seglrem. Herpå *Her Iehann Vrnæ*. 28: Seglrem. Herpå *Her Vincentius Longe*. 29: Anders Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Anders Biille*. 30: Seglrem. Herpå *Her Tyge Brae*. 31: Axel Brahes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Axel Brae*. 32: Holger Gregersens segl (?) i ufarvet voks, i perg. rem. Afslidt. På remmen *Her Holgher Griersen*. 33: Mogens Munks signet (?) i ufarvet voks, i perg. rem. Afslidt. På remmen *Maghens Munck*. 34: Ove Vincentsens segl (Lunge (Dyre)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. C lxiv 25. Omskrift delvis afslidt. På remmen *Offue Vin[cen]*. 35: Erik Eriksens signet (Banner-Høeg) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Erick Ericson*. 36: Oluf Nielsens signet (Rosenkrantz) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L xxiii 78. På remmen *Olwiff Nielsen*. 37: Otte Hølgersens signet (Rosenkrantz) i ufarvet voks, i perg. rem. Delvis afslidt. På remmen *Otte Holge[rssen]*. 38: Knud Urnes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Knwd V[rne]*. 39: Johan Bjørnsens signet (Bjørn) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Iehann Biornsen*. 40: Laurits Skinkels segl (Tinhuus) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. C xxi 13. På remmen *Lau- retz S[kiincell]*. 41: Niels Bilds signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Niels Bild*. 42: Henning Valkendorfs signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Henning Valckend[orp]*. 43: Eiler Eriksens signet (Bølle) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. G xxv 13. På remmen *Eiler Ericson*. 44: Hans Krafes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Hanns Kraffse*. 45: Niels Vincentsens signet (Lunge (Dyre)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. C lxiv 24. På remmen *Niels Vincentius*. 46: Mourids Jepsens signet (Sparre) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS.

L lxviii 7. På remmen *Mawrets lepsen*. 47: Knud Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Knwd Bille*. 48: Eske Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Esge Bille*. 49: Truid Gregersens signet (Ulfstand) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L xxxvii 16. På remmen *Trwidt G[regerssen]*. 50: Eske Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Abbet Seuerin aff Veski[eldt]*. 51: Seglrem. Herpå *Abbet Iep aff Em closter*. 52: Seglrem. Herpå *Prouest aff Vestervig*. 53: Seglrem. Herpå *Prouestenn aff Twilum*. 54: Abbed Jens af Esrums segl i ufarvet voks, i perg. rem, DGS. 488*. På remmen *Abbet Iens aff [Eszeromm]*. 55: Seglrem. Herpå *Abbet Hans aff Ringsted*. 56: Seglrem. Herpå *Abbet Rasmus aff Skougcloster*. 57: Abbed Jens af Knardrups segl i ufarvet voks, i perg. rem, DGS. 478. På remmen *Abbet Iens i Kna[rderup]*. 58: Abbed Jakob af Herridsvads segl i ufarvet voks, i perg. rem, DGS. 137. På remmen *Abbet Iep i Her[reswodt]*. 59: Provst Henrik Jensen af Dalbys signet i ufarvet voks, i perg. rem, DGS. 132. På remmen *Dalb[y]*. 60: Jakob Trolles signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Iacob Trolle*. 61: Seglrem. Herpå *Her Oge Brae*. 62: Claus Billes signet i ufarvet voks, i perg. i rem. På remmen *Her Clauss Bille*. 63: Seglrem. Herpå *Erick Styge*. 64: Seglsnit. 65: Seglrem. Herpå *Lucas Krabbe*. 66: Seglrem. Herpå *Niels Lodwigsen*. 67-68: Seglsnit. 69: Seglrem. Herpå *Ienns Hwass*. 70: Jens Torbernsens signet (Rosensparre) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. F xlvii 17. På remmen *Iens Torbernsen*. På bagsiden m. senere hd. (16. årh.) *Kong Fredericks recess giort i Roskilde mandagen fore (!) sanct Peders dag ad uincula aar mdxxiii*. M. anden senere hd. (16. årh.) *xx b*.

Tryk: Baden. Ahandling i Fædrelandets Hist. III 72-102 (efter A); Aarsberetn. fra Geheimearch. II 65-79 (efter A); Tidsskrift for Fiskeri II 202-03 (i udtog i moderniseret gengivelse). – Hist. Aarbøger II 240 nr. 8; Reg. Dan. 7293.

Anm.: Abbed Søren af Vitskøl kloster synes at have besejlet med Eske Billes signet, jf. B nr. 50.

Tekst efter B.

I

Wti the hellige treefoldughedz
naffn amen. Wii Niels Stygge aff
5 Borglum, Niels Clauszenn aff Aarss,
Iwer Munck aff Riibæ, Stygge
Krompen aff Børglum, Offue Biilde
aff Aarss, Iørgen Friiss aff Wiiborg,
biscoper, Magnus Gøye, Danmarcks
10 riigis marsk, Niels Høøg, Pretbiørn

II

Vthii thett hellige trefoldighiedz
naffn amen. Wii efftherschreffne
Laghe Vrne tiill Roschiilde, Niels
Stygge tiill Burlwm, Niels Claussen
tiill Aarss, Iuer Munck tiill Riibe,
Iens Anderssen tiill Othense, Stygge
Krwmpen tiill Burlwm, Offue Biil-
de tiill Aarss, Iøriigen Friis tiill Vi-

4 efftherschreffne] *mgf. A.* – 5 Laghe Vrne]
Lago Vrnæ A. – Roschiilde] Roschilde A. – 6
Burlwm] Borglom A. – Claussen] Clawszen
A. – 7 Iuer Munck] Iwor Mwncck A. – Riibe]
Ribe A. – 8 Anderssen] Andherszen A. – Othen-
se] Otthense A. – 9 Burlwm] Borglom A. –
9-10 Biilde] Bille A. – 10 Iøriigen] Iørgen A.

5 Borglum] Børglum B. – 7 Biilde] Biille B.

Padebusk, Iachim Lycke, Tygge
 Krabbe, Peder Lycke, riddere, Mag-
 nus Munck, landzdommer i Nøriut-
 landt, Offue Vincentii, Danmarcks
 15 riigis raadt, abbet Seueren aff Wis-
 killd, abbet Ieib aff Øm closter, Niels
 Bodillszenn, prouest aff Westerwigh,
 Iens, prouest aff Twilom, Knud Hen-
 ricsen, prouest i Wiiborg, Eric Styg-
 20 ge tiill Mattrup, Axell Nielszenn tiill
 Langtindt, Lucas Krabbe tiill Øster-
 gaardt, Otthe Holgerdszenn tiill Bol-
 ler, Eric Ericszenn tiill Askedall,
 Oluff Nielszenn tiill Skiærne, Niels
 25 Loduigszenn tiill Pallsgaardt, Eyler
 Bruske tiill Dallundt, Thomes Ywer-
 szenn tiill Lund, Christiern Andersen
 aff Quelstrup, Iens Huass tiill Kaass,

borg, met guds nade biscooper, Offue
 Iepssen, electus tiill Lund, Hen-
 rick, abbett i Soore, Eskiild, prior i
 Antworskowff, Knud Henrichsen,
 prowest i Viborg, Mogens Gøøe,
 Danmarcks riigis hoffmestere, Tyge
 Krabbe, Danmarcks riigis marss,
 Niels Høg, Pryttbiørn Podebusk,
 Henrick Aagessen, Henrick Kro-
 mediige, Hans Biilde, Albrett Ieps-
 sen, Mattis Ericksen, Peder Lycke,
 Ioachim Lycke, Otthe Krwmpen,
 Iehan Oxæ, Iehan Vrne, Vincentius
 Lunge, Anders Biilde, Tyge Brae,
 Axell Brae, Holger Gregerssen, riid-
 dere, Mogins Munck, landzdom-
 mere i Nørreiuttland, Offue Vicen,
 Eric Ericksen, Oluff Nielssen, Otthe

11 Tygge] Tyghe *B.* – 12 Lycke] Lyckæ
B. – 13-14 Nøriutlandt] Nøriutland *B.* – 14
 Vincentii] Wincentz *B.* – 15-16 Wiskilld]
 Wiskiell *B.* – 17 Westerwigh] *B.*; Weste-
 wiig *A.* – 18-19 Henricsen] Henricszen *B.*
 – 22 Holgerdszenn] Hollgerdszenn *B.* – 23
 Ericszenn] Erickszenn *B.* – 24 Skiærne]
 Skiærne *B.* – 25 Loduigszenn] Lodwigs-
 zenn *B.* – 26 Bruske] Brusk *B.* – 26-27
 Ywerszenn] Iwerszenn *B.* – 27 Lund] Lundt
B. – Andersen] Anderszenn *B.* – 28 aff]
 tiill *B.* – Huass] Hwass *B.*

11-12 Offue Iepssen] Oghe Iepszen *A.* – 12
 Lund] Lwnd *A.* – 13 Soore] Sore *A.* – Es-
 kiild] Eskild *A.* – 14 Antworskowff] Andt-
 worskow *A.* – Knud Henrichsen] Knwd Hen-
 rickszen *A.* – 15 Viborg] Wiborg *A.* – Mogens
 Gøøe] Maghens Giøe *A.* – 16 Tyge] Thyge
A. – 17 Danmarcks] Danmarck *A.* – 18 Prytt-
 biørn Podebusk] Prebiørn Podebws *A.* – 19
 Aagessen] Ogheszen *A.* – 19-20 Kromediige]
 Kwmmediige *A.* – 20 Biilde] Bille *A.* – 20-21
 Iepssen] Iepszen *A.* – 21 Ericksen] Ericzen
A. – Peder] Pedher *A.* – 22 Ioachim] Iachim
A. – Otthe] Otte *A.* – 23 Iehan Oxæ] Iæhan
 Oxe *A.* – Vrne] Vrnæ *A.* – 23-24 Vincenti-
 us Lunge] Wincentius Longe *A.* – 24 Anders
 Biilde] Andhers Bille *A.* – Tyge] Thyge *A.* –
 25 Holger Gregerssen] Holgher Greerszen
A. – 26 Mogins Munck] Maghens Mwnc *A.*
 – 27 Nørreiuttland] Nørreiwdtland *A.* – Vi-
 cen] Vicentii *A.* – 28 Ericksen] Ericzen *A.*
 – Oluff Nielssen] Olwff Nielszen *A.* – 28-29
 Otthe Holgerssen] Otte Holgherszen *A.*

30 wepnere, wd aff adellen wdi Nør-
iutlandt besiddendis,

35

40

45

Holgerssen, Knud Vrne, Iehan
Biørnsen, Laues Skynckell, Niels
Biildt, Henning Volkendorp, Eyler
Eriksen, Hans Kraffze, Niels Vin-
cen, Mauris Iepssen, Knud Biilde,
Esghe Biilde, Thruett Gregerssen,
Danmarck riigis raadt, abbett Søff-
rin aff Viskioldt, abbett Ieip aff Em
closther, Niels Bodelssen, prowest
aff Vestherwig, Iens, prowest i Twil-
wm, abbett Iens aff Eszerom, abbett
Hans aff Ringstede, abbet Rasmus
aff Skoffwcloster, abbett Iens i Knar-
derup, abbet Iep i Herresswodt, Hen-
rick, prowest i Dalby, Iacob Trolle,
Aaghe Brae, Claus Biilde, riiddere,
Erich Stygge, Axell Nielssen, Lucas
Krabbe, Niels Lodtwicksen, Eyller
Bryske, Christiern Anderssen, Iens
Huass, Iens Tornberssen, vepnere,

29 Knud Vrne] Knwd Vrnæ A. – 30 Biørn-
sen] Biørssen A. – Laues Skynckell] Law-
retz Skenckell A. – 31 Biildt] Bild A. – Vol-
kendorp] Valckendrwþ A. – 31-32 Eyler
Eriksen] Eiler Ericenzen A. – 33 Mauris
Iepssen] Mawretz Iepszen A. – Knud Biilde]
Knwd Bille A. – 34 Biilde] Bille A. – Thruett
Gregerssen] Trwidtt Greerszen A. – 35-36
Søffrin] Sewerin A. – 36 Viskioldt] Viskiild
A. – Ieip] Iep A. – 36-37 Em closther] A; Em
choster B. – 37 Bodelssen] Bodelszen A. – 38
aff] i A. – 39 aff] i A. – Eszerom] Esszerom
A. – 40 aff] i A. – 41 Skoffwcloster] Skowg-
closther A. – 41-42 Knarderup] Knarderop
A. – 42 Herresswodt] Hæridtzwodtt A. – 44
Aaghe] Oghe A. – Claus Biilde] Clawss Bille
A. – 45 Erich] Erick A. – Nielssen] Nielszen
A. – 46 Lodtwicksen] Lodwigsen A. – 46-
47 Eyller Bryske] Eiler Brwske A. – 47 An-
derssen] Andherszen A. – 48 Tornberssen]
Torberszen A. – vepnere] A; vempnere B.

giøre alle witterligt, at efftherthii
 50 Danmarcks riige haffuer alltiidt aff
 ariildz tiidt oc ær endnw eth frii koor-
 riige, saa at danske mend aff første
 begyndelsze haffue altiidt hafft theris
 frii kaar oc hyllæ, keyse oc anname,
 55 huilken herre oc første them siel-
 ffue teckis fore en herre oc konnyng,
 som them skulle wille styræ, rede oc
 regere effther theris eghenne landz
 screffne log oc gode gamle sedwan-
 60 ne oc holde then hellige kirke met
 mene landzens indbyggere, andelige
 oc werdzlige, wiid theris priuilegier
 oc friiheder; therpaa haffuer fram-
 farne konnynger i Danmarck, en eff-
 65 ther then andhen, wti theris hylling
 oc krønyng alle tiidt giiffuit, giordt,
 sworet oc beseglet Danmarcks riigis
 raadt paa menige landzens indbyg-
 geris wegne handfestninger oc re-
 70 cesser, som oc høgboren første, kon-
 nyng Christiern, effther samme gode
 gamle sedwanne nw siist giorde, be-
 plictindis seg paa syn cristelige troff
 oc kongeligen eed, syn recess oc
 75 handfestnyng at skullde wbrødeligen
 holde weed alle the ord oc articlæ,
 then indholder. Thersom hans nade,
 thet gud forbiwde, giorde ther no-
 get emodt, tha skulle mene landzens
 80 indbyggere wiid theris ære wære for-
 plicthet thet at affwerge oc thermet
 ey noget forbyrde emodt then eed,
 hulldskab oc mandskab, the hans

giøre alle vitherligt, at efftherthii at
 Danmarcks riige haffuer altiidt wæ-
 ritt wttaff ariilds tiidt oc er ennu ett
 friitt kaareriige, saa at danske mend
 aff første begindelse haffue altiidt
 hafft theres koor at hylle, keese oc
 annamme, huilken herre oc første
 ther thennom selffue teckes fore
 en herre oc konning, som thennom
 schulle wiille raade oc regere effther
 theres egin landz schreffne log oc
 gode gamble sittwoner oc holle then
 hellige kircke mett meniige landzens
 indbyggere, aandelige oc vertzlige,
 wedt theres priuilegier oc friihieder;
 therefore haffue fremfarne konninger
 aff Danmarck, en effther then anden,
 vthii theres hyllinge och kroninger
 altiidt giffuett, giort oc sworet oc
 beszeglett Danmarks riigis raadt,
 paa meniige lands indbyggers vegne,
 handfestinger oc recesser, som oc
 høgboren første, konning Christiern,
 effther samme gode sidtwoner nu
 siist giorde, forpflichtendis seg paa
 syn christelige troo oc kongelige ædt
 syn recess oc handfestning at schulle
 vbrødeligen holde wedt alle the ordt
 oc artickle, the indeholder. Thersom
 hans nade, thet gudt forbyrde, gior-
 de ther nogett emodt, tha schulle
 meninge landzens indbyggere wedt
 theris ære wære forpflichtett thet at
 affwerge oc thermet ey nogett for-
 byrde emodt then ædt, mandskab

50 alltiidt] wæret *tilf. B.* – 54 oc (*I.*) at *B.*
 – 55 første] ther *tilf. B.* – 57 skulle wille] *B.*
 wille skulle *A.* – styræ] *mgl. B.* – rede] roodæ
B. – 64 ij aff *B.* – 72 gamle] *mgl. B.*

68 beszeglett] beselgtt *A.* – Danmarcks]
 Danmarck *A.*

nade sworet haffde, som samme hans
 85 nadis besegle recess oc eed clarli-
 gen wtwiiszer oc indholler. Effther
 sliig swaræ forplictelsse oc paa thet
 alle herrer oc første oc huert rede-
 ligt menniske skall wiidhe oc i san-
 90 dingen bekiende, at wii forscreffne
 riigens raadt, adellen, ridderskabet
 oc menige riigens indbyggere ware
 openbare nødt oc trengde thertiill
 emodt alle wore willige oc sind, thet
 95 gud see forkeert, at giiffue oss fraa
 forscreffne høgboren første, kon-
 nyng Christiern, oc at opsiige hans
 nade huldskab, mandskab, eed, for-
 plictelsse oc troo tieneste fore these
 100 efftherscreffne oc mange andre fleræ
 merckelige sagher, brysther oc skyll-
 dingher, fore huilcket wii for gud
 eller werden ey skylduge eller plic-
 tuge ære at wære hans nade wnder-
 5 giiffwen eller nogen, som saadanne
 wcristelige, wskellige oc wmyllde
 gernyngher giøræ oc bedryffwæ
 willde emodt gud oc theris wnder-
 saathe, som these tree riigens ind-
 10 byggere hertiill wederfarit ære <i>
 thii maade oc andre flere, som hereff-
 ther følger: Først haffuer forscreffne
 konnyng Christiern, then hymmelske
 gud tiill fortørnelse oc mange simp-
 15 pell oc enefolde wndersaathe tiill
 willdfarelse, tiillsteedt oc oppeholl-

oc hylskab, the hans nade sworet
 haffuer, som hans nadis beszeglede
 recess oc ædt klarlige vdtwiser oc
 indholder. Effther sliig swore for-
 plichtelse oc paa thet alle herrer oc
 første oc huert redeligt menniske
 schall vidhe oc i sandingen bekende,
 at wii *forschreffne* riigens raadt, ade-
 len, riidderskab oc menige riigens
 indbyggere ware obenbarlige nødhe
 tiill oc trengdt tiill emodt all wor vil-
 ie oc syndt, thet gudt syie forkertt, at
 giffue oss fraa høgboren første, kon-
 ning Christiern, oc at oppsyse hans
 nade huldskab, mandskab, ædt, for-
 plichtelse oc troo tieneste fore these
 efftherscreffne oc mange andre flere
 merckelige sager, brøster oc skyldin-
 ger, fore huilkett wii fore gudtt eller
 verden ey skiildig eller plichtuge
 wore at wære hans nade vndergiiffne
 eller nogen, som saadant vchriste-
 ligt, vskellige oc vmilde *gerninger*
 giøre och bedriffue wiildhe modt
 gudt oc then hellige kircke, rigszens
 raadt, riidder, riiddermendzmennd oc
 mene riigens indbyggere, som these
 try riigens indbyggere hertiill veder-
 farett er i the maade oc andre flere
 som hereffther følger: Først haffuer
forschreffne konnyng Christiern, then
 hiemelske gudt tiill fortørnelse oc
 mange sympell oc enfoldige vnder-

84 haffde] haffuer *B.* – 96 forscreffne] wor
B. – 97 Christiern] Christern *B.* – at] *mgl.*
B. – 4 ære] war *B.* – 10 <i>] *mgl.* *A-B.* – 12
 Først] Primus articulus *tilf. i marg. m. anden*
samtidig hd. B. – 14-15 simpell] menniske
tilf. B.

94 tiill (*I.*)] *mgl. A.* – tiill (*2.*)] thertiill *A.*
 – 97-98 hans nade] *gentaget A.* – 14 Chris-
 tiern] Chrestiern *A.*

det nogle forledne aar openbare
 kietter wdi hans nadis kongelige
 staad Køpnehaffn, som haffuer o-
 20 ppenbare predeceret oc lerde then
 menige mand emodt then hellige
 cristelige troo oc hellige romske
 kirke, alle *cristene* menniskes ande-
 lige modher, then wii oc wore forell-
 25 dere haffue alltiidt wæret wnder-
 giiffuit paa then hellige *cristelige*
 throffwes wigne, then wii oc wore
 efftherkommere høøriige oc lyduge
 <i> thii mode gerne bliffue wille,
 30 som rett *cristene* menniske bør at
 wære. Item haffuer hans nade ladet
 griibæ oc fange consecreret bisco-
 per oc *prelater*, thertiill ridder oc
 gode mend oc lathet them halls-
 35 hwgge, affliiffwæ, ligge paa stræ-
 de for hwnde oc swin oc siidhen
 brende forwthen skylltd, brøde, dom,
 nade oc rett, som kom tiill hans nade
 i gode troff oc loffwe paa hans na-
 40 dis breff oc scriffuelse. Item haffuer
 hans nade oc taget en consecreret
 abbet oc wiigede muncke *samme*
 timæ, som the ginge fran altere, oc
 lod them strax sencke oc ihiellslaa
 45 wden all skylltd, brøde, dom, nade
 oc rett. Saa haffuer hans nade frem-
 draget then *persone*, ther these for-
 screffne *wcristelige* gernynger giort
 haffuer aff hans nadis befalling wdi
 50 hans nadis eghen nerwærelse, oc
 giort ham tiill høgismand for land

sette tiill villdfarelse, tilstedt oc vp-
 hollet nogere forledne aar obenbar-
 lige kiettere i hans nadis kongelige
 stadt Køpnehaffn, som haffuer pre-
 dickett oc lertt then menighe mand
 emodt then hellige christelige tro oc
 hellige romske kyrcke, alle christne
 menniskes aandelige moder, then wii
 oc wore forælderne haffue altiitd wæ-
 ritt vndergiiffne paa then hellige kris-
 teliges tro vegne, then wii oc wore
 efftherkommere høøriige oc lydiige i
 the maade gerne bliffue ville, som
 rett christne menniske bør at giøre.
 Item haffuer hans nade ladett griibbe
 oc fangett consecrerett biscooper oc
prelather, thertiill riiddere oc gode
 mend oc ladett thennom halshugge,
 afflybhatt oc leyet paa streder fore
 hunde oc swin oc siden brende forev-
 den skiildt, brøde, dom, nade oc rett,
 som kom tiill hans nade i godt tro oc
 loffue paa hans nadis breff oc schri-
 uelse. Item haffuer hans nade tha-
 gett en consecrerett abbett oc vydhe
 muncke *samme* tymme, som the
 gyng fraa altherett, oc lodt thennom
 strax sencke oc ihiellslaa vden all
 skiildt, brøde, dom, nade oc rett. Saa
 haffuer hans nade framdragitt then
personne, ther these *forschreffne*
vchristelige *germinger* giortt haffuer
 aff hans nadis befalinger wtii hans
 nadis eygen nerwærelse, oc giort
 hannom tiill høffueszmand fore land

28 efftherkommere] *B*; effthkommere *A*.
 – høøriige oc lyduge] høørighe *B*. – 29
 <i>] *mgf. A-B*. – 34 lathet] lathe *B*. – 35 aff-
 liiffwæ] oc *tilf. B*.

20 Køpnehaffn] Køffwehaffn *A*. – 34 ladett]
A; ladhe *B*. – 35 leyet] ligge *A*. – 46 framdra-
 gitt *A*; fremdragett *B*.

oc folck wti eth ganske konnyng-
riige oc thervtoffuer indtregnd ham
fore en erchibiscop i Lundt oc en
55 biscop wdi Skaræ at skulle bliffue,
huilken samme persone hans nade
oc siiden, then hellige romske kirke
oc menlig gestelige statt tiill ytther-
mere foractellse, lod henge oc bren-
60 de forwdhen all dom.

Item lod hans nade fange oc griibæ
65 biscop Karll aff Hammer oc hollt
ham fangen syn liiffstiidt wden all
dom oc rett. Item tesliigeste lod hans
nade griibæ oc fange biscop Iens aff
Othens, som kom tiill hans nade i
70 gode troff oc loffwæ paa hans nadis
breff oc scriffuelse, oc haffuer nw
holddet ham saa lang tiidt wdi torn oc
fengszell wthen all dom, nade oc
rett. Item haffuer oc hans nade i sam-
75 me meddelltiidt, forschreffne biscop
saa fanget, lathet seg indføræ wdi
hans biscopsgaardt wdi Othens oc ta-
get fran ham oc stiiffthet samme
gaardt met fleræ stiiftens slotte,
80 gaarde, gotzs oc clenodie oc holder
thet ænnw met macht oc woldt. Item
haffuer hans nade oc nødt oc trengde
Lunds capittell, som kom tiill hans
nade wdi gode troff paa hans nadis
85 breff oc scriffuelse, met torn oc

oc folk wtii ett ganske konningeriige
oc therwdtoffuer indtregnt hannom
fore en erckebiscop wtii Lund oc en
biscop wtii Skaare att schulle bli-
ffue, huilken samme persone hans
nade oc siden, then hellige romske
kircke oc meniige gesthlig statth tiill
ythermere forachtelse, lodt henge oc
brende vden ald dom. Item lodt hans
nade fange oc griibbe biscop Karll
aff Hammer oc holt hannom fangen
syn liiffstiidt vden all dom oc rett.

Item lodt hans nade fange oc griib-
be biscop Iens aff Othense, som
kom tiill hans nade i godt tro oc loffue

paa hans nadis breff oc schriulse, oc
haffuer nu hollett hannom saa langt
tiidt wtii torn oc fengzell forevden all
dom, nade oc rett. Item haffuer hans
nade i samme medhelliidt, som for-
schreffne biscop Iens fangett wor,
ladett seg indføre wtii hans biscops-
gaardt vthii Othense oc thagett fraa
hannom oc stychtett met flere stych-
tens slott, gaarde oc gotz oc kleno-
dia oc holt thet met macht oc woldt.
Item haffuer hans nade nødt oc trengt
Lunde capittell, som kom tiill hans
nade i godt tro paa hans nadis breff
oc scriffuelse, mett torn oc fengzell

55 Skaræ] Skare B. – 68 Iens] Andersen tilf.
B. – 76 fanget] waar tilf. B. – 78-79 samme
gaardt met] mgl. B. – 83 Lunds] Lunde B.

53 therwdtoffuer] theroffuer A. – 54 Lund]
Lwnd A. – 55 Skaare] Skare A. – 65 Othen-
se] Otthense A. – 75 samme] mgl. A. – 76
Iens] so tilf. A. – 78 Othense] Otthense A.
– 83 Lunde] Lwnne A.

fengszell at antworde seg theris domkirckis slott oc land Booringholm; tesliigeste oc Owss met flere samme kirckis gaarde, gotzs oc egendom, som hans nade tiillforn ey kunde winde eller fange fran samme kirke met noger rettegang. Item saa haffuer hans nade beplaget oc beskattet then hellige kirke, biscooper oc prelater oc andre hennes personer, ther hans nade burde besinderlige at fordetyunge oc beskerme, oc wellige taget them fraa theris priuilegier oc friiheder, som the aff første begyndellse oc effther kirkelogen nødt oc brwget haffue, emodt syn kongelige eed, loffuit, sworet oc beseglet recess. Item fore these forscreffne oc andre flere hans nadis wcristelige gemynger oc wskellige regement, tha er ther icke nw en erchibiscop wdi these trende riighe Danmarck, Suerige oc Norge, oc mange andre biscooper affliiffwet, døde oc foriaget, som er wt aff Fyen, Strengenes, Skaræ, Westeraarss, Aaboo, Opslaa, Bærgen oc Staffuanger, these three riigis indbyggere tiill stoor bryst, skade oc forderffwæ. Item haffuer hans nade oc sameledis offuerfalldet adellen oc ridderskabet, besinderlig hans nadis raadt her Knudt Knudsenn, ridder, som hans nade lod hals-

at antworde seg theres domkirckes slot oc land Burgenholm oc thesliigest och Auss mett flere samme kyrckens gaarde, gotz oc eygendom, som hans nade ey tiillforn kunde vynde eller fange fraa samme kircke mett nogen rettgang. Item saa haffuer hans nade beplaffuett oc beskattett then hellige kircke, biscooper, prelather oc andre hynness personer, ther hans nade besønderlige burdhe at fordægtynge och beskerme, oc veldelige thagett fran thennom theres preuilegier oc friihieder, som the aff første begyndelse oc effther kirkelogen notth oc brugtt haffue, emodt syn kongelige ædt, loffuitt, sworitt oc besze glide recess. Item fore these oc andre flere hans nadis vchristelige gerninger oc vskellige regement, tha er ther ycke nu en erkebiscop wtii these trende riighe Danmarck, Sueriige oc Norge, oc mange andre biscooper afflyffuett, dødett oc foreiagett, som er wdtaff Fyen, Strengeness, Skaare, Vestheraarss, Aaboo, Opsloo, Bergen oc Stawanger, these try riigens indbyggere tiill stor brøst, skade oc forderff. Item haffuer hans nadhe sammeledis offuerffallett adellen oc riidderskabet, besønderlig hans nadis raadt her Knud Knutzen, riidder, som hans nade lodt halshugge emodt hans na-

87 Booringholm] Boringholm B. – 88 Owss] Owess B. – 8 Suerige] Sueriige B. – 11 Skaræ] Skare B. – Aaboo] Aabaa B. – 12 Bærgen] Bergen B. – Staffuanger] Stawanger B. – 15 oc] mgl. B. – 17-18 Knudsenn] Knudszenn B.

87 Burgenholm] Borrenholm A. – 88 Auss] Aawss A. – 7 Sueriige] Suerige A. – 10 Fyen] Fyn A. – Skaare] Skare A. – 11 Aaboo] Aabaa A. – oc] A; mgl. B. – 11-12 Stawanger] Staffangher A. – 17 Knud Knutzen] Knwd Knwdtszen A.

20 hugge emodt hans *nadis* raadz raadt
 oc dom, oc tog siiden allt hans arff-
 wegotsz wnder kronen. Item tesliige-
 ste emodt hans *nadis* raadz dom lod
 hallsshuggæ welbyrduge swend Tor-
 ben Oxe, tesliigest iuncker Hans oc
 25 Steffen Webbersten, hans naadis oc
 riigens troo tienere. Item sameledis
 emodt dom oc rett lod hans nade
 igien opgraffwæ wtaff sworttebrøder
 closterkirke i Aarss welbyrduge
 30 mand Magnus Thomeszenn, som dø-
 de met syn skeell oc sacrament, som
 en *crisne* mandt burde at giøre, oc
 lod ham siiden henge som en tyff
 wden alle dom oc rett oc tog allt hans
 35 oc hans hosfrwes gotz wnder kro-
 nen. Item sameledis emodt hans na-
 dis breff oc intzegell, troff oc loffwe
 wden all nade, dom oc rett ganske
 iamerlige wthen skeell oc scriffthe-
 40 maall lod hans nade hallshwgge er-
 liige, welbyrduge, strenge riddere,
 Sueriigis riigis raadt, aadellen, rid-
 derskabet oc gode mendt wdi Stock-
 holm, som hans nade for en herre oc
 45 konnyng wndfanget, keist oc kronet
 haffde; sameledis tog han oc allt the-
 ris gotz wnder kronen oc en part
 theris hosfrwær oc børn fangen oc
 endnw i fengszell ære. Item samele-
 50 dis haffuer hans nade beskattet hans
 nadis raadt, riddere, aadellen, gode
 mend, frwer oc iomfrwer, som andre

dis radz raadt oc dom; siden tog hans
 nade all hans arffwegotsz vnder kro-
 nen. Item tesligest modt hans *nadis*
 raadts dom lodt halshugge velbyr-
 dig suend Torbern Oxe, thesligest
 ioncker Hans oc Sthephen Weffuer-
 stedt, han *nadis* oc riigens tro tienere.
 Item sammeledis mod dom oc rett
 lodt hans nade egen vpgraffue wthaff
 sorthebrødrekyrcke i Aarss velbyr-
 dig mand Mogens Thomessen, som
 døde mett syne skell oc sacrament,
 som en christen mand burde at giøre,
 oc lodt *hannom* siden henge som en
 tiwff vden all dom oc rett oc tog allt
 hans gotz oc hans husfrues gotz w-
 nder kronen.

Item haffuer han sammeledis modt
 hans *nadis* breff, indgeszell, tro oc
 loffue vden all nade, dom oc rett
 ganske ieemerligen vden skell oc
 skriiffthemaall halshugge<t> erli-
 ge oc velbyrdiige, strenge riiddere,
 Sueriigis riigis raadt, adelen, riidder-
 skabett oc gode mend wtii Stocholm,
 som hans nade fore en herre oc kon-
 ning vndfangede, kiest oc kronett
 haffdhe; sammeledis tog han oc alt
 theres gotz vnder kronen oc en part
 aff theres husfruer oc børn fangett.
 Item haffuer hans nade sammeledis
 beskattett hans *nadis* raadt, riiddere,
 adellen, gode mend, fruer oc iom-
 fruer, som andre bønder oc træller,

25 Webbersten] Webersteen B. – 29 closter-
 kirke] kirke B. – 30 Thomeszenn] Thomes-
 sen B. – 42 Sueriigis] Suerigis B. – 43-44
 Stockholm] Stockhollm B.

24-25 Sthephen Weffuerstedt] Staffen Wef-
 fuersteen A. – 28 Aarss] Arss A. – 29 Mo-
 gens Thomessen] Moghens Thamessen
 A. – 40 halshugge<t>] halshugge A-B. –
 42 Sueriigis] Swerrigis A. – 43 Stocholm]
 Stockholm A.

bønderne oc trellæ, oc taget them fran
theris ewiige priuileger oc friiheder,
 55 som *theris forelldere aff arilldz tiidt*
 fore them haffue haffd, emodt hans
 nadis kongelige eed oc besegle recess.
 Item haffuer hans nade foracht
 oc forsmadth then hellige kirkis *pre-*
 60 *later,* ridder oc gode mend, ther hans
 nade burde at ellske oc ære, oc dra-
 get wtoffuer them then skendelige oc
 forderffuelig *quinnæ Siigbrett,* som
 alltiidt haffuer wærit aarsag oc hans
 65 nadis raadtgiiffuer tiill alle these
forscreffne oc efftherscreffne wcris-
telige oc wmyllde gernynger, hans
 nade sielffue, oss oc mene riigens
 indbyggere tiill ewiige skade oc for-
 70 derffuæ. Item sameledis haffuer hans
 nade effther samme wnde, forgiiffte-
 lige *quinnes* raadt elsket oc framdra-
 get hennes liige, trelæ oc skalcke,
 wtoffuer hans nadis raadt, riddere oc
 75 gode mendt oc antwordet them slotte
 oc lænn i hinderne, thermet adellen
 oc ridderskabet forhadth, fortrenghd
 oc forsmadth wærit haffuer. Item
 sammeledis haffuer hans nade for-
 80 wandelet slotzlogerne indtiill hans
 hosfrwe oc barn emodt hans konge-
 lige eed oc recess. Item haffuer hans
 nade oc for syn wloffactughedt oc
 wskellige regement met *Suerige,* the
 85 wendiske stædere oc andre omlig-
 gendis lande, emodt hans nadis raadz
 raadt, willige oc samtycke <paaførth

oc tagett thennom fraa *theres eygett*
preuileger oc friiheder, som *theres*
forælderne aff ariilds tiidt for then-
nom haffuer hafft, emodt hans nadis
 kongelig ædt oc beszeplide recess.
 Item haffuer hans nade forachtigt oc
 forsmoett then hellige kirkes *prela-*
ther, riiddere oc gode mend, ther hans
 nade burde at elske, oc draffuett
 wdtoffuer thennom then skendelig
 oc forsmeelig *qwindhe Sigebrett,*
 som altiidt haffuer warett orszage
 oc hans nadis raadtgiiffuere tiill alle
 these *forschreffne oc efftherschreff-*
ne vchristelige oc vmylde gerninger,
 hans nade, oss oc menighe riigens ind-
 byggere tiill ewig skade oc forderff.
 Item sammeledis haffuer hans nadhe
 effther samme forgyfftelige, ondhe
qwindhes raadt elskiidt oc framdra-
 getth hyndes lyge, trælle oc skalke,
 offuer hans nadis raadt, riidder oc
 gode mend oc antwordett thennom
 slott oc len i hendhe, thermett adelen
 oc riidderskabett forhadett, fortrengh
 oc forsmott wærett haffuer. Item
 haffuer hans nade forwandlett slotz-
 logen indtiill hans husfru oc børn
 emodt hans kongelige ædt oc recess.
 Item haffuer hans nade fore hans
 vloffactigheidt oc vskellighe rege-
 menthe mett *Suerigis,* the wendiske
 steder oc andre omliggendis lande
 modt hans nadis rads raadt, villie oc
 samtycke paaførtht oss oc riigett en

54 ewiige] egne B. – 63 Siigbrett] Siigbret B.
 – 78 Item] mgl. B. – 80 slotzlogerne] slotz-
 logen B. – 84 Suerige] Sueriige B. – 87-88
 <paaførtht oss oc riigett en stor feidhe>] mgl.
 A-B: jf. tekst II.

63 Sigebrett] Cibrett A. – 72-73 framdraget-
 th] A; fremdagett B. – 74 offuer] vtoffuer
 A. – 82 nade] oc tilf. A. – 84 Suerigis] Swer-
 rige A.

oss oc riigett en stor feidhe> oc
 indraget herwdi landet wdlenske
 90 macht tiill theris oc riigens indbyg-
 geris skade oc forderffwe. Item ha-
 ffuer hans nade oc ganske ønckeligen,
 wt offuer alle skeell oc effnæ, be-
 skattet oc beswaret kōpstædemend,
 95 bōndere oc allmwge met skatt vt
 offuer skatt, tolld, siitze, forbwd, ny
 log oc andre flere wtollige beswarin-
 ge, som langt ware at scriffue, ther-
 met then menige mand forarmet oc
 100 skøtt alldelis forderffuet ære,
 huilcke forschreffne hans nadis wcri-
 stelige regement, wmyllde gernynger
 oc wtollige beswaring oss oc land-
 zens indbyggere ey lenger fore gud
 5 eller werden stod at liidhæ, oc ha-
 ffuer hans nade thervtoffuer offthe
 wærit paamynt oc engen bedringe
 weedfōrdt, therefore, thet gud kiende,
 effthersom forschreffuit stander, oss
 10 saare emodt, haffue wii nw opscre-
 ffuit oc affsagd hans nade hullskab,
 mandskab, ord oc troo tieneste, wort
 frii federneland, ewiighe priuilegier
 oc friiheder at wille fordetynghe oc
 15 beskerme fore hans nadis ytthermere
 offuerwolldt oc alle anders. Oc paa
 thet at landet ey lenger saa stande
 skall wthen herre, høffdinge oc rege-
 re, thie ære wii saa endrecthelig
 20 offuerenss wordtne met adelens,
 riiderskabs, kīpstædemendz, bōn-
 dernes oc menige landzens indbygge-
 ris samtycke, at wii wdi forschreffne

stor feidhe oc inddragett herwtii lan-
 dett vdtlenske macht tiill theres oc ri-
 gens indbygges skade oc forderff.
 Item haffuer hans nade oc ganske
 ynckelige, wttoffuer alle skeell oc
 effne, beskattet oc besworet kōbste-
 demen, bōnder oc almwe mett skatt
 wdtoffuer skatt, tolld, siise, forbudt,
 ny log oc andre flere vtollige beswo-
 ringe, som langt wor aff at schriffue,
 thermett then menighe mand forarmet
 oc skøtt aldelis forderffuett. Huilkett
 hans nadis forschreffne vchristelige
 regementhe, vmylde gerninger, vtolle-
 lige besworinge oss oc landzens ind-
 byggere ey lenger fore gudt eller
 werden stander at lydhe, oc haffuer
 hans nade ther wthoffuer offthe
 wærett paamynt oc engen bedryng
 wedtfōrdt. Therefore, thet gud kiende,
 effthersom forschreffuett stander, oss
 saare emodt, haffue wii vpschreffuett
 oc vpsagt hans nade hullskab, mand-
 skab, ædt oc troo tieneste wor frii ferne
 land euige preuilegia oc friiheder at
 viille fordegtynghe oc beskerme fore
 hans nadis ythermere offuerwolldt oc
 alle andres, oc paa thett at landett ey
 lenger saa stande schall vden herrer,
 høffdinge oc regerer, tha ære wii saa
 endrechtelige offuerenss worne, at
 adelens, riiderskabbes, kōbste-
 demends, bōnder oc menighe landzens
 inbyggere samtycke, att wii wtii for-
 schreffne konning Christierns stedt
 haffuer nu egen wthii thett helligge

100 ære] *mgl. B.* – 2 regement] oc *tilf. B.* – 5
 stod] staar *B.* – 12 ord] eed *B.* – 19 thie] tha
B. – 23 wdi] *mgl. B.*

93 beskattet] *A.*; beskatte *B.* – 7 wedtfōrdt]
 verett fōrde *A.* – 18 at] mett *A.* – 23 thett]
A.; the *B.*

konnyng Christierns steedt haffue
 25 nw igien wdi the hellighe treefoldig-
 hedzs naffn, met wor frii willige oc
 koor, keest, fulldburdet oc samtycket
 hogborne første, her Frederick, met
 gudzs nade rett arffwinge tiill Norge,
 30 hertug tiill Sleszuig, Holstenn, Storm-
 aren oc Dytmerschen, greffue tiill
 Oldenburg oc Delmenhorst, for en
 fullmectuge herre oc konnyng
 offuer all Danmarck at bliffuæ, icke
 35 anseeindis thet hans nade er en ind-
 føød konnyngszønn wdi Danmarck,
 men thet førstelige ordt oc cristelige
 regement, hans nade føøllger oc al-
 letiidt holddet haffuer. Saa haffuer
 40 hans førstelige nade theremodt, eff-
 therszom fremfarne konnyngher i
 Danmarck for hans nade giort ha-
 ffuer, lloffuit, sworit oc tiillsagdt oss
 paa menige landzens indbyggeris
 45 wegne thenne efftherscreffne recess
 oc handfestnyng paa syn førstelige
 ære, cristelige eed oc gode troff
 wbrødelig at holde wdi alle syne ar-
 ticlæ oc punthe, som hereffther
 50 føølger. Oc wii Frederick met gudzs
 nade rett arffuinge tiill Norge, hertug
 wdi Sleszuig, Holsten etcetera, wd-
 wolld konnyng tiill Danmarck, gjør
 alle witherligt, at wii haffue høørt,

trefoldigheds naffn mett wor frii vilie
 oc koor, kiest, fulburdt oc samtyckett
 høgboren første her Frederick, mett
 gudzs nade rett arffwing tiill Norge,
 hertug i Slesuig, Holsten, Stormarn
 oc Ditmerschen, greffue i Oldenburg
 oc Delmenhorst, for en fuldmegtug
 herre oc konning offuer all Dan-
 marck at bliffue, ycke anseendis thett
 hans nade er en indfødt kongesøn
 wtii Danmarck, men thet førstelige
 ordt oc christeligt regement, hans
 nade følger oc alltiid hollett haffuer;
 saa haffuer hans førstelige nade, som
 fremfarne konninger wtii Danmarck
 for hans nade giort haffuer, loffuett,
 sworet oc tiilsacht oss paa menige
 landzens indbyggeres vegne thenne
 efftherscheffne recess oc handfest-
 ning paa syn førstelige æræ, chris-
 telig ædt oc gode tro vbrødelige at
 holle wtii alle syne artickler oc pwnc-
 ther, som hereffther følger.

Vii Frederick met gudzs nade vtuoldt
 konning tiill Danmarck, rett arffwing
 tiill Norge, hertug i Slesuig, Holsten,
 Stormaren oc Ditmerschen, greffue
 i Aaldenburg oc Delmenhorst, giøre

27 keest] oc tilf. B. – 28 her] hertug B. – 30
 Holstenn] Hollstenn B. – 30-31 Stormaren]
 Stormarn B. – 31 Dytmerschen] Dytmer-
 sken B. – 32 Oldenburg] Oldenburg B. – 52
 Sleszuig] Sletszuig B. – Holsten] Hollstenn
 B. – 54 høørt] oc tilf. B.

26 Frederick] Frederick A. – 27 arffwing]
 arffue A. – 28 i] tiill A. – Slesuig] Slessueg
 A. – Holsten] Holdsten A. – 29 Ditmerschen]
 Ditmersken A. – i] tiill A. – 40 oc] tilf. o. lin.
 m. samme hd. A; mgl. B. – 50 Frederick] Fre-
 derick A. – 52 i] tiill A. – Slesuig] Slessuig
 A. – Holsten] Holdsten A. – 53 Ditmerschen]
 Ditmersken A. – 54 i] tiill A. – Aaldenburg]
 Oldenburg A.

55 spurt oc sandeligen forfaret, hurledis
forbenefnde hogboren første, kon-
nyng Christiern, wor kiere herre bro-
ders sønn, emodt syn kongelige eed,
sworet oc beseglet recess eth wcriste-
60 ligen oc wtollige regement wt offuer
then hellige kirke, then hellige kirkis
personer, biscoper oc prelater, ridde-
re, riddermendz-mend, kiøpstæde-
mend, byndere oc allmwge, menige
65 riigens indbyggere, wti the forschreff-
ne articlæ oc mange andre wtollige
offuerwolldt oc beswaringe, som
langt war at scriffue, holdet haffuer,
ther icke eneste oss well witherligt
70 ær, men oc andre herrer, første, stæ-
dere oc omliggendis lande, thermet
forschreffne Danmarcks riigis raadt,
ridderskab, køpstædemend, bøndere
oc menige landzens indbyggere gan-
75 ske hordeligen nøødt oc tiiltrengd
ware at opscriffue oc affsiige for-
schreffne konnyng Christiern hulldskab
oc mandskab oc at besøøge hielp,
trøøst oc biistandt aff oss eller andere
80 herre oc første, theris fædernelandt,
priuilegier, friiheder, liiff, hallss oc
gotzs for sliigt konnyng Christierns
offuerwolldt at fordetninge oc be-
skerme, saa haffue wii allwarligen
offuerweget oc anseet then gunskt,
85 williæ, troffskab oc mandskab, som
danske mend wor kiere herre fadher
oc herre broder, huess sielæ gud nade,
giort oc bewiist haffue, sameledis oc
90 at wii sielffue ære en indføød kon-

alle vitherligt, at wii haffue hørtt,
spurdt oc i sandingen forfarett, huor-
ledis forebenefnd høgboren første,
konnyng Christiern, wor kiere her-
re broders søn, emodt syn kongeli-
ge edt sworet oc beszeglett recess
ett vchristeligt oc vtolligt regement
wdtoffuer then helliige kircke, then
hellige kirckes personer, biscoper
oc prelater, riidder, riiddermendz-
mend, købstedemend, bønder oc al-
mue, menige riigens indbyggere wti
forschreffne articler oc mange an-
dre vtollige offuerwoldt oc beswo-
ringe, som langtt waare at schriffue,
holdett haffuer, ther ycke æniste oss
well vitherligt er, meden oc andre
flere herrer, første, steder oc an-
dre omliggendis lande, thermet for-
schreffne Danmarckis riigis raad,
riidderskabett, købstedemend, bøn-
der oc menige landssens yndbygge-
re ganske hordelig nøde oc tiiltrengt
wore at opscriffue oc affsiighe for-
schreffne koning Christern hulldskab,
mandskab oc at besøge hielp, trøstt
oc bystand aff oss eller andre herrer
oc første, theres federne land, preui-
legia, friiheeder, liiff, halss oc gotzs
for sliig konnyng Christierns offuer-
woldt at fordægtynge oc beskerme,
saa haffue wii offwerwegett oc ansett
then gunst, villie, troskab oc mand-
skab, som danske mend wore kiere
herre fader oc broder, huess sielle
gud nade, giort oc bewist haffuer,

62-63 riddere] oc tilf. B. – 69 well] mgl. B. –
84 allwarligen] mgl. B. – 89 oc (2.)] mgl. B.

56 i sandingen] sandelig A. – 74 Danmarckis]
A; Danmarck B. – 78 opscriffue] A; vschri-
ffue B. – 84 Christierns] Christiernss A.

nyngszønn i Danmarck, saa wii thes-
 se yththermere forplictet ære danske
 mend at elske oc theris beste oc be-
 standughet at widhæ, saa haffue wii
 95 oc metønckelige anseet thet tyranni-
 ske woldt oc mangel fold beswaringe,
 thermet the aff *forschreffne* konnyng
 Christiern belagde ære, therwtaff wii
 them met gudz hielp, herrers oc før-
 100 sters, weners oc tiillhengeris, be-
 hielp oc frellsze wille, icke sparin-
 dis theroffuer wor eghen persone,
 landt, folck oc all wor wellfardt, ther-
 paa wii oc nw beleffuet, fuldburdet
 5 oc samtycket haffue theris koor, ther
 the oss for en herre oc konnyng
 keest oc kooret haffue, therpaa wii oc
 nw, liigerwiiss som wore forfædere,
 fremfarne konnyngher wdi Dan-
 10 marck, forhen giort haffuer, loffuer
 oc tiillsiiger *forschreffne* oss elskelige
 Danmarcks riigis raadt paa menige
 riigens indbyggeris wegne at wille oc
 skulle thenne wor recess oc handfest-
 15 ning forberørdt oc efftherschreffne
 puncthe oc articlæ paa wor førstelige
 ære, *cristelige* troo oc eed wbrødeli-
 gen oc wthen alle argelist at holde
 ligerwiiss, som hereffther føllger.

20

<1.> Item først skulle wii elske offuer
 allt then hemelske gud oc then hel-
 lige kirke, hennes oc hennes tieneris
 25 reett størcke, fordetning oc beskerme

sammeledis oc at wii selffuer ære en
 indfødt konningsøn wtii Danmarck,
 saa at wii thess yththermere forplichti-
 ge ære danske mend ath elske, theres
 beste oc bestandighedt at wiide, saa
 haffue wii oc mettynckeligt ansett
 thet tyranskæ woldt oc mangefuldt
 besworing, thermett the aff *fors-
 schreffne* konning Christiern bela-
 dhett wore, therwdtaff wii thennom
 mett gudz hielp, herrer oc førsthers,
 weners oc tiilhengeres, hielp oc
 frelsse vele, ycke sparendis ther-
 offuer wor eygen persone, land, folk
 oc all wor wellfertt, therpaa wii oc
 nu beloffuitt, fulbwrdt oc samtycktt
 haffuer theres koore, ther the oss fore
 en herre oc konning keest oc kaarett
 haffue, therpaa wii oc nu, ligerwise
 som wore forfedre fremfarne konnin-
 ger wtii Danmarck forheen giort ha-
 ffuer, loffuer oc tiilsiger *forschreffne*
 oss elskelige Danmarcks riigis radt
 paa menige riigens indbyggeres veg-
 ne at ville oc schulle thennom wor
 recess oc handfestning forberørdtt
 oc efftherschreffne puncthe oc artic-
 le paa wor førstelige ære, christelig
 tro oc kongelig ædt vbrødeligenn oc
 vden all argelyst at hooldhe liiger-
 wiisse, som her nu efftherfølger.

<1.> Item schulle wii først elske
 offuer altiing then hiemelske gudt
 oc then hellige kircke oc hennes tie-
 nere rett styrcke, fordegtinghe oc

93-94 bestandughet] bestandinge B. – 11 oc]
 gentaget ved lineskifte A. – 22 Item] mgl.
 B. – 24 tieneris] tienestes B.

92 Danmarck] Damarck A. – 96 wii] mgl.
 A. – 100 wore] eræ A. – 16 forberørdtt] A;
 forberødt B. – 17 puncthe] A; puchter B,
 abbreviatur glemt (?) B. – 21 her] er tilf. B
 overflødig (?). – 23 altiing] aldt A.

oc alle *theris priuilegier*, friiheder, statuter oc gode gamle *sedwanner*, som them friiest wndt oc giiffuet ær aff then hellige romske kirke oc hel-
 30 lige fremfarne fædere, *cristene konnynger*, første, førstinder oc forstan-
 der, wti alle syne article stadfeste wii them saa wbrødeligen at skulle them nyde, bruge oc beholde.

35 <2.> Item wille wi eller skall alldrig tiilstede nogen kietther, lutheri discipell eller andre, at *predicke* eller lære lønlig eller openbare emodt
 40 then hemelske gud, then hellige *cristen* troo, helligste fader pawen eller romerkirke, men hwar the *findis* wti wort riige, wille oc skulle wii lathe straffe them weed *theris* liiff oc gotz.

45 <3.> Item skulle wii alletiidt *dømme* wthen wildd oc ey tage gunst eller gaffue for nogen rett eller rettegang i nogher madhæ, men *wære* liige
 50 welluillige tiill at hielpe oc størcke them tiill *theris* rett, *wære* seg anthen indlenske eller vdlenske folck, fattuge eller riige, som hender for oss at komme, som en *cristen* konnyng
 55 bører at giøre oc wii ville antswaræ for gud.

<4.> Item wille eller skulle wii alldrig effther thenne dag tiilstedæ, at noghen skall eligeris eller wdwel-
 60 lies tiill nogen biscopdom her wdi riiget wthen then, som indfød ær i

beskerme, oc alle *theres preuilegier*, friihieder, statuther oc gode gamle sidwonner, som them først vndt ogh giiffuett ære aff then hellige romske kircke och hellige framfarne fædre, christnæ konninger, første, fyrstyn-
 der oc forstander, wti alle syne artickler stadfeste wii them saa vbrødelige at schulle them nydhe, bruge oc beholle.

<2.> Item wiille eller schulle wii alldriig tiilstede *noger* kietter, Luthers discipler eller andre, at *predicke* eller lære lønlig eller obenbarlig emodt then hiemmelske gud, then hellige kirkes tro, helligste fader pawen eller rommerkirke, men huor the *fyndis* wti wort riige, wiille wii oc schulle lade straffue them wedt *theris* liiff oc gotz.

<3.> Item schulle wii altiiddt *dømme* vden wiildd oc ey tage gunst eller gaffue fore *noger* rett eller rettergange i *noger* maade, men *wære* ligge vellwillige tiill at hielpe oc styrcke them tiill *theres* rett, *wære* seg enthiigen indlensk eller wdtlensk folk, fattiige eller riige, som hender fore oss at komme, som en christen *herre* oc konning bør at giøre, oc wii wele antsware fore gudt.

<4.> Item viille eller schulle wii alldriig effther thenne dag tiilstede, at *noger* schall eligeres eller vtvelles tiill nogen biscopdom *herwtii* riigett vden then, som indfød er i

33 at] *mgl. B.* – skulle] the *tilf. B.* – 36 Item] *mgl. B.* – skall] skulle *B.*

30 och] *gentaget B.* – 37 Luthers] Lutters *A.* – 51 rett] *tilf. o. lin. m. samme hd. A.* – 54 herre oc] *mgl. A.*

Danmarck aff riddere oc swenne, ey heller tiill nogen *prelathedom* wden riigens indføød mend aff riddere oc
 65 swenne heller oc doctores wdi then hellige scriffth eller kirkelogen heller andere werde oc lærde mend, som thertiill dwelig oc nøttuge ære, som dog danske føød ære, wthen wii
 70 kandt thet haffue met Danmarcks riigis raadtz villige oc samtycke, riiget tiill nøøtt oc gaffn.

<5.> Item skulle wii icke nominere, *presentere* eller tiilstede noget wdlenske tiill nogen *prelathedom*, kirke
 75 eller kirkins læn wti Danmarck, ey heller tiillstede effther wor formwge nogher korthesaner eller andere thervtoffuer danske mend at molestere, som hertiill offthe skeett ær.

<6.> Item skulle wii aldrig hindre eller hindre lathe nogher capittels election oc koor, thersom the eligere
 85 effther these *forscreffne* articles lydelse, oc skall wii aldrig trenge nogen *prelate* eller formand ind emodt nogher capittels samtycke, dog at wii beholde nominationem tiill two eller tree aff thet capittell, som biscoppen
 90 er aff døød, heller oc wii nominere then, som kirkin er nøttug, met Danmarcks riigis raadtz raadt, dog at wii beholle *ius patronatus* tiill the lænn,

Danmarck aff riiddere oc suenne, eler tiill noget *prelathedom* wden riigens indføøde mend aff riiddere oc
 suenne eller oc doctores wtii then hellige scriffth eller kirkelogen eler wirde oc larde mend, som thertiill
 duelig oc nyttig ær, som dog danske føøde ære, wden wii kwnde *thett* haffue mett Danmarcks riigis raadtz
 raadt, villie oc samtycke, riigett tiill nytte oc gaffn.

<5.> Item schall wii ycke nominere, *presentere* eller tiilstede noget vdtlenske tiill nogett *prelathedom*, kircke
 eller kirckelen wtii Danmarck, ey heller stede tiill effther wor formwe noget korthesaner eller
 andre thervdtoffuer danske mend at molestere, som hertiill offthe skedt er.

<6.> Item schulle wii aldriig hindre eller hindre lade noget capittels election oc kor, thersom the elegere
 effther these *forschreffne* artickles lydelse, oc schall wii aldriig trenge noget *prelathe* eller formand ind emodt
 capittels samtycke, dog at wii beholle nominationem tiill two eller tre aff thet capittell, bispenn er wdtaff dødt,
 eller oc at wii nominere then, som kyrcken er nyttig, mett Danmarcks riigis raadtz raadt, dog at wii beholle
ius patronatus tiill the len, som wore

71 raadtz] *B*; raad *A*. – 73 skulle] skall *B*. – 85 skall] skulle *B*.

67 wirde] verdwge *A*. – oc] *mgl.* *A*. – 70 Danmarcks] Danmarck *A*. – 76 kirckelen] kirckens leen *A*. – 78 korthesaner] *A*; kortheszamer *B*. – 79 att] *A*; *mgl.* *B*. – 83 elegere] *A*; erlige *B*. – 89 capittell] som *tillf.* *A*. – 90 at] *mgl.* *A*. – 91 Danmarcks] Danmarck *A*.

95 som wore forfæderne, fremfarne konnynger wdi Danmarck, hertiill haffd haffue.

<7.> Item skall oc maa hwer biscop oc prelate nyde oc bruge then hellige kirkis reett oc iurisdiction saa friit, 100 som the then aff arilldz tiidt brwget haffuer, dog at the sagher, som bør at handtles tiill landzting oc herridzting, skulle handteres tiill *forscreffne* tinge.

5 <8.> Item skall wii ey tiillstæde met riigis raadz hielp oc trøst, at nogher sagher, andelige eller werdzlige, skall drages eller kalles ind tiill Rom, førreend the ære først handtheret for riigens prelater effther riigens 100 priuilegers lydellse.

<9.> Item skulle wii holde werdege fædere biscopper oc prelater, strenge 15 riddere oc riddermendsmend, Danmarcks riigis edeling, wdi statt oc ære oc hielpe them aff kronens læn hwer effther wor oc theris leylighedt oc willige oc troo tieneste, saa the ey skulle søøge herredage eller holde 20 ander kongelige tyngge alldelis aff theris egett.

<10.> Item skulle wii alldrig beswaræ nogen closter wdi Danmarck met borgeleiger eller met andhen 25 kongelige tyngge, ytthermere end wii kunde haffue wdi formendz mynde heller effther wor elskelige raadz raadt, dog ey ytthermere end thet war wdi wor kiere herre broders tiidt, saa

forfaderne, framfarne konnynger wtii Danmarck, hertiill haffue hafft.

<7.> Item schall oc maa hwer biscop oc prelathe nyde oc bruge then hellige kyrckes rett oc iurisdichs friitt, som thii then aff ariilds tiidt brugett haffuer, dog ath the sager, som bør at handles tiill landzting oc herritzting, schulle hantheris tiill *forschreffne* tyngge.

<8.> Item schall wii ey tiilstede met riigens rads hielp oc trøst, at noger sager, aandelige eller vertzlige, schall draffues eller kallis ind tiill Rom, føren the ære først hantherett fore riigens prelater effther riigens 100 preuilegiens lydelsse.

<9.> Item schulle wii holde werduge fædre oc prelater, strenge riiddere oc riiddermendsmend, Danmarcks riigis edeling, wtii statt oc ære oc hielpe them aff kronens len hwer effther wor oc theres lelighiedt, viilge oc tro tieniste, saa thii ey schulle søøge herredage oc ey holde andre kongelige tyngge aldelis aff theres eygett.

<10.> Item schulle wii alldrig nogen closter wtii Danmarck beswore met burgeleyere eller met andre kongelige tyngge, ytthermere en wii kwnde haffue wtii formændzs mynde eller wortt elskelige raadz raadt, dog ey ytthermere en thett wor i wor kiere herre broders tiidt, saa gudtzieniste

99 saa friit] *gentaget B.* – 19 eller] *ey tilf. B.* – 27 effther] *mgl. B.*

6 rads] *raad A.* – 19 oc] *eller A.* – 20 theres eygett] *mgl. A.* – 23 Danmarck] *Damarck A.* – 26 formændzs] *formandzens A.*

30 at gudztieneste therwtoffuer ey skall formynskes eller nederlegges.

<11.> Item skulle wii alldrig forbiwde nogher mandz tienere, andelige eller werdzlige, at sware theris hosbunde tiill landgiildd eller anden wtgiiffth eller tieneste, men hwo som sidder syn hosbunde offuerhørige for thii modhæ eller andere, then skall liide syn hosbundes tiilbørlige straff therfore effther logen.

<12.> Item skulle wii eller wore foggetther inthet befatthe oss met nogre mandz tienere, andelige eller werdzlige, them wdi at setthe eller aff at setthe eller them at besware met giesteri, echt, arbeyde, skudferdt, bogeiackt eller nogen anden tyngte oc trelledom, ytthermere som wærit haffuer wdi wor kiere herre faders oc herre broders tiidhe, wndtaget alleneste at føøræ wort fadburdt, nar wii personelig drage igiemen landet, dog at then echt bliffuer maadelig oc ganger rett omkring wden all wiilld.

<13.> Item skulle wii ey heller giiffue nogen mandz tiener, andelige eller werdzlige, wort breff paa the gaarde, the sidde wdi, men hwer iord-ege, andelige oc werdzlige, skall haffue fulldmacht syn tienere wdi oc aff at setthe effther landtzens sedwanne oc effther logen, oc hues bre-

ey theroffuer schall formynskes eller nederlegges.

<11.> Item schulle wii alldrig forbiude noger mandzs tienere, aandelige eller vertzlige at sware theres hosbonde tiill landgiilde eller andre vttgiiffth eller tieneste, meden hwo som syder syn hosbonde offuerhørig fore wtii the maade eller andre, then schall lydhe syn hosbondis tiilbyrlige straff therfore effther logen.

<12.> Item schulle wii eller wore fogether ey beffatte oss mett noger mands tienere, aandelige eller vertzlige, thennom vtii at setthe eller aff at sethe eller thennom at beswore met gestery, egtt, arbedhe, skuttferdt, bowiagt eller nogen anden tyngte oc trelldom, ythermere som warett haffuer wtii wor kiere herre faders oc herre broders tiidt, vndertagne alsomæniste at førde wortt fadeburdt, nar wii personligen draffue egenom landett, dog at then egtt bliffuer maadelig oc ganger rett omkryng vden all wiilld.

<13.> Item schulle wy ey giiffue noger mandz tienere, aandelige eller vertzlige, wort breff paa the gaarde, the syder wtii, men iordteyeren, andelig eller vertzligh, schall haffue fuldtmacht syn tiennere wtii oc aff sette effther landzens sittwon oc effther logen, oc hues breffue konning

30 at] *mgl. B.* – ey] *mgl. B.* – 33 andelige] *B;* andelige *A.* – 41 <12.>] Notandum *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. B.* – 54 rett] *mgl. B.* – 56 <13.>] Notandum deliigenter *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. B.*

33-34 aandelige] *adelig A, abbreviatur glemt (?)*. – 47 oc] eller *A.* – 56 ey] heller *tilf. A.*

ffue konnyng Christiern theremodt
65 vtgiiffuet haffuer, skall ingen macht
haffue effther thenne dag.

<14.> Item skulle wii eller wore fo-
getther eller nogen paa wore wegne
ey befatte oss met nogen iackt eller
70 fiiskerii wdi then hellige kirkis heller
ridderskabs enemerckeskoffue eller
fiiskewandt ey heller therszom wii oc
kronen haffuer noghen fellig, skulle
bruge ytthermere, end som wort fel-
75 lig kandt tholæ.

<15.> Item skulle wii eller wore fo-
getther ey heller lathe brugæ kirkins,
closters eller ridderskabs enmer-
ckeskoffue anthen met olddenswin,
80 temerhwg heller noghen anden
brwgelsze, ey heller brwge felligs-
skoffwe ytthermere, end som kro-
nens lodt oc deell kand tholæ.

<16.> Item skall wii eller wore fo-
85 getthe ey formene nogen mand at
deelæ tiill reebz skoff, marck eller
fiiskewandt effther konnyng Walde-
mars loffs lydellsze, enddog wii ha-
ffue ther lodh oc deell wti.

<17.> Item skulle wii eller wore
90 fogetther engen griibæ eller griibæ
ladhe, wthen the ære først logelige
forwonden, heller oc the taghes wdi
ferske gernynger, som the mwe grii-
95 bes for effther loghen.

<18.> Item skall inghen mand feyde
then anden, men hwer thale then an-
den tiill effther loghen.

Christiern theremodt vdtgiffuet ha-
ffuer, schall engen macht haffue eff-
ther thenne dag.

<14.> Item schulle wii eller wore
fogether eller noget paa wore vegne
ey beffatte oss mett noget iacht el-
ler fiskerii wtii then hellige kyrckes
eller riidderskabs enemerckeskowe
eller fiskewand, ey heller ther, som
wii eller kronen haffuer noget fel-
lygskoffue, bruge ythermere, en som
wort fellig kan tollie.

<15.> Item schulle wii eller wore
fogether ey heller lade bruge kir-
ckens eller closters eller riidderskabs
ennemerckeskoffue enthiigen mett
oldenswind, tymmerhug eller noget
andre brugelse, ey heller bruge fel-
ligskowff ythermere, en som kronens
lode oc deell kan tollie.

<16.> Item schall wii eller wore fo-
gether ey formene nogen mand att
deele tiill reebz skowff, marck eller
fiskewand effther konning Wolde-
mars loffs lydelse, enddog wii haffue
ther lode oc dele wtii.

<17.> Item schulle wii eller wore fo-
gether engen griibbe lade, vden the
ære lofflige forwunden, eller oc the
tages wtii ferske gerninger, som the
mwe griibes for effther loghen.

<18.> Item schall engen mand feide
then anden, men hwer thalle then an-
den tiill met loghen.

64 theremodt] emodt *tilf. o. lin. m. samme*
hd. B. – 70 fiskerii] A; fiskelry B. – 71 ene-
merckeskowe] A; ennæmerskeskoffue B. –
87-88 Woldemars] Voldemars A. – 91 engen]
gribe eller *tilf. A.*

64 Christiern] Cristern B. – 87-88 Walde-
mars] Woldemars B. – 89 oc] eller B.

100 <19.> Item huilcken herridtzfoget
som for gunst, gaffue eller wiild for-
mener nogher mand, fattuge eller
riig, log eller rett heller oc giiffuer
nogher wretwiiss dom, tha skall
han skamelig wt aff settes oc alldrig
5 igien sidde i dommersteedt.

<20.> Item skulle gode mend, som
aff oss lænn haffue paa tieneste
eller i pant, setthe them sielffue her-
ridtzfogetther oc herridtzscriffuere.

10 <21.> Item skulle wii inthet formin-
ske the lænn, som nogher god mand
haffuer i pant, førreend the bliffue
lofflige igien løøst.

<22.> Item skulle wii icke giiffue
15 noghen herridtzfoget eller herridtz-
scriffuer wort breff, paa lang eller
stacket tiidt, paa theris fogderii oc
scriffuerii, dog skulle the icke aff-
setthes, then stund the skicke hwer
20 mand log oc rett wthen wiildt.

<23.> Item haffue wii nogen tiill-
thalæ tiill nogen biscooper eller an-
dre then hellige kirkis prelatere eller
clercker, tha skulle wii them tiillthale
25 for theris tiillbørlige dommere her
wdi riiget, ehwadt som helst sag thet
ær wthen iorddeelæ, køpstædegotz
eller werdzlige sagher, som bør for
handtheris for werdzlige dommere.

30 <24.> Item haffue wii eller wore
fogetther nogen tiillthale tiill nogen
gode mend, som i riigens raadt ær el-

<19.> Item huilken herresfogett som
fore gunst eller gaffue eller wiildt
formener noget mand, fattig eller
riig, log eller rett oc giffuer nogen
vrett dom, tha schall han skammelige
wdtaffsettis oc alldrig egen side wtii
dommers stedt.

<20.> Item schulle gode mend, som
aff oss haffue len paa tieneste eller
i pantt, setthe thennom selffuer fo-
gether oc theres herreschriffuere.

<21.> Item schulle wii enchtett for-
mynske the len, som noget godt
mand i pant haffuer, føren the bliffue
lofflige egen løst.

<22.> Item schulle wii ycke giffue
herresfogether eller herresschriffue-
re wort breff, paa lang eller stackett
tiidt, paa theres fogetthii eller schri-
ffuerii, dog schulle the ycke affset-
tes, then stwn the skycke huer man
log oc rett forevden wiildt.

<23.> Item haffue wii nogen tiill-
thall tiill noget biscooper eller andre
kirckens prelather eller klercke, tha
schulle wii thennom tiillthalle fore
theres tiilbyrlige dommere herwtii
riigett, ehwadt som helst sag thet er
vden iordedeele, købstedtgotz eller
wertzlige sager, som bør at hantheris
for vertzlige dommere.

<24.> Item haffue wii eller wore
fogether nogen tiillthall tiill nogen
gode mend, som wtii riigens raadt

99 <19.>] The fogeder, som tage will oc
gunst fore retten tilf. i marg. m. anden sam-
tidig hd. B. – 15 noghen indtil herridtzscri-
ffuer] herritzfogetther eller herridtzscri-
ffuere B. – 17 oc] eller B. – 23 then hellige
kirkis] kirkins B. – 24 clercker] clerckerii B.

2 log eller rett] gentaget B. – 22 noget bisco-
per] nogher biscooper A.

ler wthen raadet, tha skulle wii thale
them tiill for riigens raadt, ehwad
35 sag thet ær, anthen iord eller andet,
om thet ær paa wore oc kronens weg-
ne.

<25.> Item som wii ære plichtuge
alle rett at skicke, saa skulle wi oc
40 wære plichtuge for riigens raadt rett at
plege, om nogher haffuer oss noget
tiill at siige oc giøræ theris dom føl-
list oc ey tage tiill wuillige, at nogen
taller om syn terffwæ.

<26.> Item skulle wii enghen krieg
oc aarlog paaslaa, ey heller drage
noghen wdlenske macht ind i riig-
get wthen met menige riigens raadz
50 raadt oc samtycke.

<27.> Item skulle wii holde wore
breffue weed fuld macht oc ey giif-
ffue breff emodt breff, tesliigeste
oc holde wore forfæderes, fremfar-
55 ne konnynghers i Danmarck, theris
breffue weedt macht, som weed
macht ere holddet wti wor kiere herre
broders tiidt.

<28.> Item skulle wii oc wore em-
bitzmendt, biscoper oc riddermendz-
60 mend, som egen forstrandt haffuer,
alldriig befatte oss met nogen strand-
wrag, ytthermere end konnyng Wal-
demars log indholder.

<29.> Item skulle wii enghen wdlen-
diske priuilegia stadfesthe eller paa

ære eller vden raadt, tha skulle
wii thalle thennom tiill fore riigens
raadt, ehwad sag thet er, enthigen
iordt eller andett, om thet er paa
wore oc kronens vegner.

<25.> Item som wii ære plichtuge
alle rett at skycke, saa skulle wii oc
ware plichtuge fore riigens raadt rett
at pleyge, om noger haffuer oss no-
gett tiill att sye, at giøre theres dom
fyllest oc ey thage tiill mystycke
oc vwilie, om noger thall om syn
tarffue.

<26.> Item skulle wii engen krie-
ler orloff paaslaa, ey heller dragee
vdtlenske macht ind i riigett vden
mett menige rigens radz raadt oc
samtycke.

<27.> Item skulle wii holle wore
breff wedt fuldmacht oc ey giffue
breff modt breff, thesligest oc holde
wore forfedres, fremfarne konnin-
gers i Danmarck, theres breff wedt
macht, som i macht er hollett wtii
wor kiere herre broders tiidt.

<28.> Item skulle wii oc wore em-
besmend, biscoper, riiddere oc riid-
dermendzmendt, som eygen forstran
haffuer, alldriig befatte oss mett no-
gett strandwrag, ythermere en kon-
ning Voldemars log indholder.

<29.> Item skulle wii engen vdt-
lenske preuilegia stadfeste eller paa

36 ær] war *B.* – wore oc] *mgl. B.* – 43 at] om
B. – 48 noghen] *mgl. B.* – 55-56 theris bre-
ffue] *mgl. B.* – 56 weed] i *B.* – 61 egen] ingen
B. – 63 ytthermere] *gentaget B.*

39 alle] *mgl. A.* – 43 oc (2.)] *tilf. o. lin. m.*
samme. hd. B. – 46 skulle] *skall A.* – 54 for-
fedres] oc *tilf. A.* – 54-55 konningers] *konn-*
engher A. – 56 i] ved *A.* – 59 oc] eller *A.* – 60
oc] *mgl. A.* – 62-63 nogett] *mgl. A.* – 63 en]
som *tilf. A.* – 64 Voldemars] *Voldemarss A.*

thet ny giiffue wthen met menige riigens raadz raadt.

70 <30.> Item skulle wii *anname* alle slotzloghæ wdi Danmarck aff oss elskelige Danmarcks riigis raadt, oc beplicthe wi oss paa wore kongelige eed oc ære at atworde them fran oss
75 *forscreffne* riigens raadt, edeling oc indføød gode mend oc ingen anden at holde tiill wor handt oc Danmarcks riigis raadt igien, nar oss forstacket worder, oc om nogen slotzloghæ worder anderledes forwandelet, tha
80 skall thet inghen macht haffue wthen met menige Danmarcks riigis raadz raadt, willige oc samtycke.

<31.> Item efftherthii Danmarcks riige haffuer wærit aff aarilldz tiidt oc første begiøndelsze eth friit kaarriige, skall wii icke begere aff riigens raadt eller riigens indbyggere, at
85 nogher wor sønn eller anden skall wdwellies tiill konnyng effther wor døød at bliffue, men Danmarcks riigis raadt oc indbyggere skulle nyde theris frii kaar, nar wii affgange. Giøris her noget emodt, tha skall thet inghen macht haffue, wthen wii kunde haffue thet i theris mynde.
90

<32.> Item skulle wii inghen wdlandiske *anname* wdi riigens raadt eller antworde them slott, land eller lænn, men styræ, raadæ oc regere
100 Danmarck met riigens edelinger, som føød ær aff riddere oc swenne,

thet ny giffue vden mett rigzens raats raadt oc samtycke.

<30.> Item schulle wii *annamme* alle slotslogher wtii Danmarck aff oss *elskelige* Danmarcks riigis raadt, oc beplicthe wii oss paa wor kongelig ædt oc ære at antworde then fraa oss *forschreffne* riigens raadt, eedeling oc indføøde gode mend oc
engen anden att holle tiill wor hand oc Danmarcks riigis raadt egen, nar oss forstackett worder. Oc om nogett slotzlog worder *anderledis* forwandlett, tha schal thet engen macht haffue vden met meninge Danmarcks raads raadt oc samtycke.

<31.> Item efftherthii at Danmarcks riige haffuer wæritt aff ariilds tiidt oc første begyndelse eth frytt kooreriige, schal wii ycke begere aff rigzens raadt eller righens indbyggere, at noger wor søn eller anden schall vdtwellis tiill konning effther wor dødt at bliffue, men Danmarcks riigis raadt och indbyggere schulle
nydhe there frii kor, nar wii affgange. Gørs her *nogit* emodt, tha schal thet engen macht haffue, vden wii kunde thet haffue i theres mynde.

<32.> Item schulle wii engen vtlenke *annamme* wtii riigens raadt eller antworde thennom slott eller len eller land, meden styre, raade oc regere Danmarck *met* riigens ettlinge, gode mend, som føde ære aff riddere oc

67 menige] *mgl. B.* – 70 oss] wor *B.* – 79 anderledes] *mgl. B.* – 81 riigis] *mgl. B.* – 82 willige] *mgl. B.* – 85 oc] aff *B.* – 86 skall] skulle *B.* – 100 edelinger] edeling mend *B.*

67 mett] menige *tilf. A.* – 68 oc samtycke] *A;* *mgl. B.* – 71 Danmarcks] Danmarcks *A.* – 81 Danmarcks] riges *tilf. A.* – 82 raadt] ville *tilf. A.*

oc antworde them slott oc lænn oc landzting oc inghen anden wthen met menige Danmarcks riigis raadt, willige oc samtycke.

5 <33.> Item skulle wii icke giiffue nogen wffrii mand then friihedt oc frellse, som ridderer oc swenne haffue, wthen all riigens raadtz samtycke, wthen noghen forhwerffuer thet saa erlige paa marcken, at han er thet weerd.

10 <34.> Item døør then mand, som wffrii er fød oc haffuer dog fanget friihedt oc ladher effther seg frellst gotzs oc haffuer ey frii eller frellse arffuinge, tha skall thet gotzs ey falde tiill kronen eller i noghen wffriihedt therfore, men thet skall falde tiill hans neste arffuinge, enddog at the ære wffrii, oc the skulle thet icke beholde, men sellige them thet, som frii ære, som ær ridderer oc swenne, inden aar oc dag effther thet faldet ære, ehwaare the kunde fange redeligt weerd.

25 <35.> Item skulle wii ey aapaa legge nogen landskatt paa allmwæn eller kïpstederne wthen effther menige riigens raadz raadt oc prelaterens oc ridderskabs tiilladellse oc nogle allmwægis samtycke.

30 <36.> Item skulle kïpstedemend oc kïpstederne nyde theris friiheder oc priuilegier oc ey thervtoffuer beswaris i nogher madhe met ny toll, siisze eller andher beswaringe, dog at then gamle toll wtgiiffues wti

swenne, oc antworde thennom slott, len oc landzting oc engen anden vden met meniige Danmarcks riigis raats raadt, villie oc samtycke.

<33.> Item schal wii ycke giiffue nogen mand then friihedt oc frelse, som riidder oc swenne haffue, vden met meniige riigens raads raadt, vilie oc samtycke, vden nogen forhuerffuer thet saa ærlige paa marcken, at han er thet verdt.

<34.> Item dør then mand, som vfrii er fød oc haffer dog fanget friihedt oc lader effther seg frellst gotz oc haffuer ey frii eller frellse arffwinge, tha schall thet gotz ey falle tiill kronen eller i nogen vfriihedt therfor, meden thet schall falde tiill hans neste arffwinge, endog ath thii ære wfrii, oc the schulle thet ycke beholle, meden selghe thennom thed, ther frii ære, som ær riidder oc swenne, inden aar oc dag effther thet fallett er, ehvor the kunde for redeligt verdt.

<35.> Item schulle wii ey paalegge nogen landskatt paa almwæn eller kïbstederne vden effther menige riigens raads raadt, prelatherness oc riidderschabs tiilladelse oc nogen almwæs samtycke.

<36.> Item schulle kïbstedemend oc kïbstederne nydhe theres friiheder oc preuilegia oc ey ther wdtoffuer beswores i noget maade mett ny toldt, sise eller ander besworing, dog at then gamble toldt schal vdtgiiffues

9-10 raadtz samtycke] raadt oc samtycke B.
– 25-26 redeligt] redeligeste B.

2 slott] oc tilf. A. – 35 ther wdtoffuer] theroffwer A.

then mynt, som gieffwe oc ginge ær
40 wti riiget.

<37.> Item skulle wii ingen god
mand formene at befæste syn gaard
i Danmarck, seg sielff oc riiget tiill
gaffn.

45 <38.> Item skulle wii oc wore fo-
githther icke bruge riigens intzegell
paa kronens wegne modt kirkin el-
ler ridderskabet effther thenne dag i
nogher maade, men gode mend, an-
50 delig oc werdzlige, skulle tiilltagis
paa bode siider at skilliæ at mellom
kronen oc kirken bode om egedell oc
andet.

<39.> Item skulle wii met wore bre-
55 ffue icke drage nogen fran syt her-
ridtzting, landzting eller riigens can-
celler effther thenne dag.

<40.> Item skall riigens canceller
icke brwghe riigens intzegell i syn
60 eghene sagher, men wii skulle tiill-
skicke en anden god mand wdi rii-
gens cancellers sagher, at han gi-
ffuer the breffue wdt wnder riigens
intzegell oc setther syt intzegell oc
65 syt naffn tiill witesbyrdt.

<41.> Item sandemend skulle icke
swerige om egendom effther thenne
dag, men hwo ther will deelæ om
egendom, han thet forfølliger, som
70 egendom bør at deeles ind for rii-
gens canceller, wndtagen herridtz-
skeell oc marckeskeell.

wtii then mynt, som geffue oc genge
er herwtii riigett.

<37.> Item schall wii engen gode
mend formæne att befeste syne
gaarde i Danmarcke, seg selff oc rii-
gett tiill gaffn.

<38.> Item schulle wii eller wore fo-
gether ycke bruge riigens indtzegell
paa kronens vegne emodt kircken el-
ler riidderskabett effther thenne dag
i nogher maade, meden gode mend,
aandelige oc vertzlige, schulle tiilta-
gis paa bode sider at skilie att mel-
lom kronen oc kircken, bode om egh-
dell oc om andett.

<39.> Item schulle wii met wore
breffue ycke drage nogher mand fraa
sytt herressting, landzting eller rii-
gens canceler effther thenne dag.

<40.> Item schall riigens canceler
ycke bruge riigens indzegell i syne
eygen sager, meden wii schulle tiil-
skiicke en anden god mand wtii rii-
gens canceleres sager, at han giffuer
the breff wdt vnder riigens ingeze-
gell oc sytt indszegelle oc sitt naffn
tiill vindesbyrdt.

<41.> Item sandemend schulle ycke
swerye om eyedom effther thenne
dag, men huo ther wiill dele om
eygendom, han thet forfølger, som
egendom bør att delis indt fore rii-
gens canceler, vndentagett herryss-
skeell oc marckeskiell.

45 oc] eller B. – 52 egedell] egendom B. – 64
setther] mgl. B. – 66 <41.>] Nota. Sandeman
skulle icke swerige om eydom tilf. i marg.
m. anden samtidig hd. B.

41 schall] skulle A. – wii] mgl. A. – 42 be-
feste] be tilf. o. lin. m. samme hd. B. – 43
Danmarcke] Danmarck A. – 51 at skilie att]
mgl. A. – 52 kircken] paa bode sider tilf. A. –
60 schulle] skall A.

<42.> Item huilcke aff riigens raadt
 eller riddermendz mend oc andere
 75 som then siiste konnyng Christiern
 haffuer taget oc twinget theris pant
 eller forlænyng fran emodt theris
 obne besegle breffue oc wthen dom,
 the skulle them igien fange oc them
 80 nydæ effther theris breffs ludellsze.

<43.> Item at sandemend, raffns-
 neffnyng oc andere neffnyng ey skul-
 le hereffther swærigæ modt lageheffd
 85 heller nogre loffwæ, som giiffuit
 ære, emeden forscriffne lageheffd
 oc loffwæ stande weedt macht oc ær
 wrøggede.

<44.> Item huilcke sandemend som
 90 giøre wrett toffw oc felldis for biscop
 oc bygdemend effther loghen, the
 skulle alldrig fange opresnyng igien,
 saa the skulle wære sandemend.

<45.> Item skulle wii eller wore
 95 fogetther ingen hinder giøre kirkin
 eller ridderskabet paa thet gotz oc
 egedeell, thii haffue heffd paa effther
 konnyng Waldemars log. Huilcken
 oc theremodt syt gotzs eller egen-
 100 dom myst haffuer wti then siiste
 konnyng Christierns tiidt, tha skul-
 le the thet igien haffue. Tesliigeste
 skall oc wære om kirketienere, hwo
 them saa maade wdi forswaar haffd

<42.> Item huilken aff riigens raadt
 eller riiddermendz mend oc andre
 som then siiste konning Christiern
 haffuer thagett oc twingett theres
 pant oc forlening fraa emodt theres
 obne, beszeglett breff oc vden dom,
 the schulle thennom egen fange oc
 thennom nydhe effther theres breffs
 lydelsse.

<43.> Item at sandemend, raffnsneff-
 ning oc andre neffninger ey schulle
 hereffther swerge modt laffheffdt
 eller noger loffue, som giffne ære,
 meden forschreffne lawffheffdt oc lo-
 gher stander wedt macht oc vrygett.

<44.> Item huilke sandemend som
 giøre vrett towff oc felless fore biscop
 oc bymend effther logen, the schulle
 alldrig fange vpressning egen, saa the
 schulle ware sandemend.

<45.> Item schall wii eller wore fo-
 gether engen hinder giøre kircken
 eller riidderskabett paa thet gotz oc
 eyendom, the haffue heffdt paa eff-
 ther koning Woldemarss log. Huilken
 oc theremodt siitt gotz eller eyedom
 myst haffuer wtii then siiste koning
 Christierns tiidt, tha schal thii thett
 egen haffue. Tesligest schall oc ware
 om kirketienere, hwo thennom wtii
 saa maade wtii forswor hafft haffuer,

75 Christiern] Christern B. – 82 <43.>] San-
 demen skulle ey suerige med (*rettet o. lin.*
fra om) lagheffd *tilf. i marg. m. anden sam-*
tidig hd. B. – 89 <44.>] Nota. Om sandemen
 felldis *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. B.*
 – 94 <45.>] Nota *tilf. i marg. m. anden sam-*
tidig hd. B. – 97 egedeell] egendom B. – 98
 Waldemars] Woldemars B.

75 som then] *mgl. A.* – 77 oc] eller A. – 86
 meden] *m. rettelse i n B.* – 89 huilke san-
 demend] skwllle sannemend, huelcke A. – 91
 the schulle] *mgl. A.* – 94 schall] skwllle A.
 – 98 Woldemarss] Voldemarss A. – 3 kircke-
 tienere] kirckens tienere A.

5 haffuer, enddog nogen anden haffuer
ius patronatus tiill then kirke, samme
tienere kunde tiilligge.

<46.> Item hward mageskiiffthe som
tiill these emellom kronen oc kirken
10 oc kronen oc ridderskabet eller met
bøndere effther konnyngens tiilla-
dellse giort ær, skulle wii icke drage
tiilbage igien.

<47.> Item skulle wii, wore hosfrwe
15 eller affkommer eller nogher an-
der paa wore wegne icke kiøbæ el-
ler pantte oss eller kronen tiill noget
friitt eller frelst gotzs, wthen thet
skeer met menige Danmarcks riigis
raadz willige oc samtycke.

<48.> Item hues gamle, fortyet bre-
ffue som kronen haffuer paa thet gotz
oc egendom, ther kirkin eller kirkins
prelater, ridder eller gode mend nw
25 wdi wære haffuer, the skulle wære
alldelis døøde oc machteløøss oc all-
driig effther thenne dag komme then
hellige kirke, hennes prelater, rid-
dere, gode mend eller nogen andere
30 tiill skade.

<49.> Item haffuer gud tiillføget, at
wii nogen tiidt oc wnder wort woldt
oc macht fangendis worder Fyen, La-
windt, Sieland, Skane, Falster, Ble-
35 gynd, Laalandt, Møøen oc alle andre
omliggendis lande, Danmarcks rii-
gis leedmaade, tha beplichte wii oss
strax igien at antworde then hellige

endog noget andre haffuer ius patro-
natus tiill then kircke, same tienere
kunde tiillyge.

<46.> Item huadt magheskyffte som
tiill thess mellen kronen oc kircken
oc kronen oc riidderskabet eller met
bønder effther konnings tiilladelse
giort er, schulle wii ycke draghe tiil-
bage egen.

<47.> Item schulle wii, wor hustru
eller wore affkomme eller noget
andre paa wore vegne ycke købe el-
ler panthe oss eller kronen tiill noget
friitt eller frelst gotz, vden thet skier
met meniige Danmarcks riiges raads
vilie oc samtycke.

<48.> Item hues gamle fortiidtsbreff
som kronen haffuer paa thet gotz
oc eyendoom, ther kirckens prele-
ther, riidder eller gode mend nu wtii
wære haffuer, the schulle wære al-
delis døøde oc magtløesse oc aldrig
effther thenne dag komme then hel-
lige kircke, hendes prelater, riidder
oc gode mend eller nogen anden tiil
skade.

<49.> Item ephther gud thet saa føgett
haffuer, thet wii wnder wort woldt oc
macht fangett haffuer Fyen, Lawff-
wend, Sieland, Skone, Falster, Ble-
ging, Laaland, Møen oc andre alle
omliggendis lande, Danmarcks rii-
gis ledemode, tha beplichte wii oss
egen at antworde then hellige kircke,

15 eller (l.) wore *tif.* B. – 23 kirkin eller] *mgl.* B. – 28-29 riddere] oc *tif.* B. – 32 oc] *mgl.* B. – 34 Sieland] Sielandt B. – Skane] Skone B. – Falster] Falsther B. – 34-35 Blegynd] Blegindt B.

10 oc] *mgl.* A. – 17 tiill] *mgl.* A. – 19 Dan-
marcks riiges] righens A. – 28 kircke] *mgl.*
A. – 33 Fyen] Fywn A. – 33-34 Lawffwend]
Langeland A. – 34 Falster] Falsther A. – 35
Laaland] Loland A. – 36 Danmarcks] Dan-
marck A.

kirke, hennes prelater oc ridderskab,
 40 hues slotte, gaarde oc gotzs them
 wdi forscreffne lande frantaget ær
 met wrett, besinderligen tiill Lunde
 stiifft thet kirkins slott Hamershuss
 oc Boringholm oc allt andet, hwadt
 45 thet helst er, eller neffnis kandt, som
 konnyng Christiern samme kirke oc
 stiifft fraataget haffuer. Tesliigeste
 tiill Othenss stiifft, Othenss bisp-
 gaardt met alle the slotthe, gaarde
 50 oc gotzs, som forscreffne konnyng
 Christiern therfraa taget haffuer,
 huilcke forscreffne slotte, gaarde oc
 gotzs skall forscreffne two stiifthe,
 kirkins prelater, ridder oc gode mend
 55 tha strax igien nyde, brwge oc be-
 holde theris slotte, gaarde, gotzs oc
 egendom saa frii, som the thet noget
 tiidt friiest tiillforn nøødt oc brwget
 haffuer. Skeer oc saa, at nogen aff
 60 Danmarcks riigis prelater, ridder el-
 ler ridderskab bliffuer frantaget eller
 for brendt theris breffue paa theris
 slotthe, gaarde oc gotzs, tha wille wii
 giiffue them wort laaszæbreff paa
 65 samme gotzs, oss oc kronen wfor-
 fengelig paa thet gotz, som nw tiill
 kronen ligger met rette, oc paa pante-
 gaatzs, som kronen tiillhøøre, nar wii
 thet løsindis worder.
 70 <50.> Item hwad som skall myntess
 effther thenne dag i Danmarck, skall

hennes prelather oc riidderskabett,
 hues slott, gaarde oc gotzs thennom
 forschreffne lande fraathagett er mett
 vrette, besønderlig tiill Lunde sticht
 thet kirkens slott Hammershuss oc
 Borgenholm oc alt andett, huat thet
 helst ær som neffnes kan, som kon-
 ning Christiern samme kircke oc stygt
 fraathagett haffuer, thet schall for-
 schreffne stycht, kircken, prelather,
 riiddere oc gode mend strax egen
 nyde, bruge oc beholle ther slott, gotz
 oc gaarde oc eyendom saa friitt, som
 thii nogen tiidt friiyst tiillforn nytt oc
 brugt haffuer. Sker thet oc saa, at no-
 ger aff Danmarcks riigis prelather,
 riidder eller riidderskabett bliffuer
 frathagett eller for brent theres bre-
 ffue paa theres slott, gaarde eller gotzs
 thenne feide offuer, tha vele wii giffue
 thennom wortt lossebreff paa samme
 gotzs, oss oc kronen vforfengelig paa
 samme thet gotz, som nu tiill kronen
 mett rette ligghe, oc paa thet panthe-
 gotz, som kronen tiilhøerer, nar wii thet
 løsszendis worde.

<50.> Item huadt ther schall myn-
 thess effther thenne dag i Danmarck,

43 Hamershuss] Hamershuss B. – 44 Bor-
 ringholm] Boringholm B. – 45 eller] oc B. –
 48 Othenss (I.) (2.)] Othens B. – 56 gaarde]
 oc tilf. B. – 67 ligger] mgl. B.

40 thennom] vthi tilf. A. – 42 Lunde] Lwnde
 A. – 43 Hammershuss] Hammershuess A. –
 44 Borgenholm] Bordenholm A. – 54 Dam-
 marcks] Danmarcks A. – 56 for brent] for
 bentt A. – 62 ligghe] A; mgl. B. – 63 tiilhø-
 rer] tiihøer A.

myntess liigæ gott weed Lubecks, Hamborgs oc lante Holsten.

75 <51.> Item skulle wii antworde kirkin oc ridderskabet theris gotz igien, som them er frankommen met wrett wdi then siiste konnyng Christierns tiidt, eller staa them tiill rette therom for menige riigens raadt, om wii haffue ther noget emodt at siige, som
80 oss bøør.

<52.> Item ingen riddermandzmand i Danmarck skall forbryde syt iordegotzs oc egendom modt oss oc kronen, wden han føøræ awindtskiolld emodt riiget heller fore merckelige oc skellige sagher bliffuer tiill dømpt aff Danmarcks riigis raadt at haffue thet forbrødt.
85

90 <53.> Item skulle wii ingen sagden troo paa noget wore raadt eller ridderskab eller nogen anden, wden then, thet siiger, will thet oppenbare, tiillstaa oc bewiisze, oc findis han tha for løgen, at han tha straffis for syn løgen, som en anden fore syn brøøde.
95

<54.> Item bliffuer en riddermandzmand friitløss giort nogen steedt i Danmarck for erlige gerninge, tha
100 skall han giiffue konnyngen tywe lødige marck for syn freed, nar sagwolderens mynde er thalet.

<55.> Item thet, som biscooper oc bygdemend fellde oc regsze, thet
5 skall wære logens ende.

<56.> Item skulle wii inthet forbwdt

schall myntess lyge gott wedt lybsk, Hamboriig oc lanthe Holsten.

<51.> Item schulle wii antworde kircken oc riidderskabett theres gotz egen, som thennom fraathaget er i then siiste konning Christierns tiidt, eller stande tiill retthe therefore for menige riigens raadt, om wii haffue ther nogett emodt at syæ, som oss bør.

<52.> Item engen riiddermendzmand i Danmarck schall forbryde sitt iordegotz oc eyendom emodt oss eller kronen, wden han fører affwenscoldt emodt riigett eller fore merckelige och skellige sager bliffuer tiilldømdt aff menige Dammarcks riigis raadt oc haffuer thet forbrut.

<53.> Item schulle wii engen saffn tro paa nogett wortt raadt eller riidderskabbett eller noget andre, wden then, thet syger, viill thet obenbarlige tiilstaa oc bewise, oc fyndes han tha fore løgen, at han tha straffes for syn løgen som en anden for syn brødhe.

<54.> Item bliffuer en riiddermandzmand friidløss giort nogen stedt i Danmarck fore erlige gerninger, tha schal han giffue konningen tiwffue løde marck for syn friidt, nar sagwolderens mynde er thallitt.

<55.> Item thet, som byscoper oc bymend feille oc reise, thet schall wære logens ænde.

<56.> Item schulle wii enchtett for-

72 Lubecks] Lubeske B. – 73 Holsten] Hollsten B. – 76 met wrett] mgl. B. – 82 riddermandzmand] riddermendzmand B. – 84 oc (2.) eller B.

73 Hamboriig] Hamborgh A. – Holsten] Holdsten A; Holtheholsten B. – 88 menige] tilf. o. lin. m. samme hd. B. – Dammarcks] Danmarcks A.

gjøre wden menige riigens raadz samtycke, oc skulle wii ingen, anthen indlenske eller wdlenske, giiffue
 10 log i saadant forbwd, emeden thet staa, oc nar thet *giøris*, tha skall thet oc besluttis, hurlenge thet staa skall, oc saa opgiiffues met menige riigens raadz samtycke oc icke ellers.

15 <57.> Item wille wii wnde oc forlæne Danmarcks indfødde edelinge the læn, som gode mend plege at haffue i forlænyng wdi wor kiere
 20 *herre* broders tiidt oc nw ligge tiill regenskabsslotthe, paa thet at riigens indfødde gode mend skulle bliffue weedt macht oc redebon tiill at affwerge wor oc riigens skade.

25 <58.> Item skulle ingen gode mend, andelige eller werdtzlige, wære plichtuge at *giøre* oss nogen tieneste wden riiget, wden mene riigens raad thet beslutther, wndtagen wdi Sleszuig,
 30 Holsten oc Stormarn hertugdom, oc skulle wii tha holde them then reigsze wthen skade, ligewiiss som wii *giøre* aadelen wdi *forscreffne* hertugdom.

35 <59.> Item skulle wii icke giiffue opresnyngisbreff paa wolld, oc om wolld icke forfulld worder inden sex wgher, tha maa thet falld wddeeles met *høoringisdeelæ* oc lagedagis-
 40 deelæ inden aar oc dag, effther gerningen er skeet.

budt *giøre* vden *mett* menige Danmarcks *riigis* raadts samtycke oc raad, oc schulle wii engen, anden indlensk eller wtlensk, giffue loff i saadant forbudt, emeden *thet* stor, oc nar *thet* *gøris*, tha schall thet oc besluttet, huor lenge *thet* staa skaall, oc saa vpgiffues met menige riigens raats samtycke oc ycke ellers.

<57.> Item viille wii vnne oc forlenne Danmarcks *riigis* edtlinge the len, som gode mend plege at haffue i forlening i wor kiere *herre* broders tiidt oc nu ligge tiill regenskabsslotthe, paa *thet* at riigens indfødde gode mend schulle bliffue wett macht oc redebon at wære at affwerge wor oc riigens skadhe.

<58.> Item schulle engen gode mend, aandelige eller vertzlige, vare plichtuge at *giøre* oss nogen tieneste vden riigett, vden riigens raad *thet* saa beslutther, vdentagett alsomæniste wtii Slesuig, Holsten, Stormarn hertugdom, oc schulle wii tha holde thennom thenn reise vden skade, som wii *giøre* adelen wtii *forschreffne* hertugdømme.

<59.> Item schulle wii ycke giffue opreisningsbreff paa wolld, oc om wolld ycke forføldt worder inden sex vger, thaa maa thet faldt vttdelles *mett* *hørings* dæle eller lawdawss dæle inden aar oc dag, effther *gerningen* er skeedt.

21 regenskabsslotthe] *B*; regenskabslotthe *A*. – 23 tiill] *mgl. B*. – 39 oc] eller *B*.

7-8 Danmarcks] Danmarck *A*. – 8 oc] *mgl. A*. – 12 oc (2.)] *mgl. A*. – 30 Slesuig] Slesuig *A*. – Holsten] Holdsten *A*. – 32 skade] ligherwiiss *tilf. A*. – 33 adelen] *tilf. o. lin. m. samme hd. B*.

<60.> Item effther thenne dag skall ingen bøde for woldførsell effther marckeskeelsstall, som hertiill giort
45 ær, oc bliffuer thet eth woldd for hwer, som ham wolddfører.

<61.> Item ingen skall giøre ting-freedt, wthen han giør then gernyng, i logen staar.

50 <62.> Item hwo som haffuer fiskerrii paa syn eghen grund, tha skulle the fiiskere ingen sware om fiiskerrii wthen then, som grunden tiillhøre, oc skulle wore fogdere eller tollere
55 ingen hinder giøre i saa maadhe paa then deell, som wonlig ær saa wt at giiffues.

<63.> Item hwo som komer tiill oss paa wort scriffuelse oc breff oc wor-
60 der theroffuer slagen ihiell i wor nerwærillse, tha er thet erløss gernyng, om thet giør^{is} met raadet raadt.

<64.> Item hwo som will feyde no-
65 gen riddermandzmand, tha skall han giøre ham erlige forwaring met hans obne besegle breff oc sende ham thet met two riddermendezmend; then, som feyden kyndess, skall wære fe-
70 liig for then andhen, som forwaring giør, natt oc dag nest effther at ham er kyndet feyde.

<65.> Item bliffwer nogen bunde eller wffrii mand friittløss giort for
75 mandsleet, bøøde tye lødige marc for syn freed, om han slog then erlig, oc thale først sagewollderens

<60.> Item effther thenne dag schall engen bøde for woldførszell effther marckeskellssthaell, som hertiill giort er, oc bliffuer thet ett woldt for huer, som hannom woldfør.

<61.> Item engen schal giøre ting-friidt, vden han gør then gerning, i loffuen stor.

<62.> Item huo som haffuer fiskerrii paa sindt eygen grwnd, tha schulle the fiskere engen sware om fiskerrii vden then grwnden tiilhører, och schulle wore fogether eller toldere
engen hinder giøre i saa maade paa then deell, som vonligt er saa vdt^t at giffuis.

<63.> Item hwo som kommer tiill oss paa wor scriffuelse oc breff oc worder therwdtoffuer i wor nerwærrelse slagett ihiell, tha er thet erløss
gerning, om thet gørs met raadigt raadt.

<64.> Item huo som wiill feide no-
ger riiddermandzmand, tha schal han giøre hannom erlig forwaring mett opne breff beszegliitt oc sende han-
nom thett mett thwo riiddermendezmend. Then, som feiden kyndis, schall wære feelig for then anden, som forwaring gør, natt oc dag nest
effther hannom feide kyntt er.

<65.> Item bliffuer no-
ger bondhe eller wfrii mand friittløss giort for
mantslett, bøøde tye lødige marc for syn friid, om han slaa hannom re-
delige, oc thalle først sagwolderens

53 som] *mgl. B.* – grunden] *gaarden B.* – 57 giiffues] *giiffue B.* – 66 hans] *mgl. B.* – 67 thet] *mgl. B.*

46 som] *mgl. A.* – 60 therwdtoffuer] *theroffwer A.* – 64 no-ger] *en A.* – 72 effther] *att tilf. A.*

mynde, oc for herwercke oc andere
fritløss maall bøde først modt sage-
wollderen, oc fem lødige marc for
syn freedt.

<66.> Item skall kirkins prelater oc
ridderskabet nyde, bruge oc beholdde
sagefalld met theris eghenne tienere,
liigewiiss som aadellen haffuer wdi
hartugriiget tiill Sleszuigh.

<67.> Item the, som theris pant myst
haffue wdi then siiste konnyng Chri-
stierns tiidt oc ey fanget theris pen-
dinge, them skall skee skeell effther
riigens raadz raadt.

<68.> Item skall frwe Birgittæ
Oluffsdotther nyde syt gotz effther
wor kiere herre broders recess lii-
dellse.

<69.> Item skulle wii eller wore fo-
getther icke hinder eller hinder lathe
nogher the, som weedt stranden boor,
at the mwe ioo then bruge met fiiske-
rii, som the haffue giort aff aarilldtz
tiidt wthen al ny affgiift. Tesligest
skall oc Lymfiørde bliffue eth friit
fiiskewandt met alle hande fiiskerii,
som thet haffuer wærit wdi wor kiere
herre fadhers oc herre broders tiidhe.

<70.> Item skall thet studium i Køp-
nehaffn weedt macht bliffue, som thet
funderet ær.

<71.> Item haffuer noger prelater,
kirker eller gode mend, andelige el-
ler werdzlige, ytthermere priuilegier

mynde, oc for herrewerck oc andre
friidløss moll oc thalle først sagwol-
derens mynne, oc fem lødige marck
for syn friidt.

<66.> Item schall kyrckens prela-
ther oc riidderskabitt nyde, bruge oc
beholle sagefaldett mett theres egne
tiener, ligerwise som adellen haffuer
wtii hertugriigett tiill Slesuig.

<67.> Item the, som theres pant
myst haffuer vti then siiste koning
Christierns tiidt oc ey fangett theres
pendinghe, thennom schall skee rett
effther riigens raads raadt.

<68.> Item schall frv Beritte Oluffs-
dotther haffue sitt gotz egen oc nyde
thet effther wor kere herre broders
recess lydelse.

<69.> Item schall wii eller wore fo-
gether ycke hindre eller hindre lade
the, som wedt stranden boerd, at the
mwe io bruge then mett fiskerii, som
the haffue giort aff ariilds tiidt vden
all ny affgiift. Tiisligest schall oc
Lymfiordt bliffue ett friitt fiskewand
mett allhande fiskery, som thet ha-
ffuer wærett i wor keere herre faders
oc herre broders tiidt.

<70.> Item schall thet studium i Kø-
penhaffn wedt macht bliffue, som
thet funderett er.

<71> Item haffuer noger prelather,
kirker eller gode mend, andelige el-
ler vertzlige, ytthermere preuilegier

79 maall] oc tilf. B. – 79-80 modt sagewol-
deren] sagewollderens mynde B. – 82 skall]
skulle B. – 86 Sleszuigh] Sleszuig B. – 88
then siiste] mgl. B. – 88-89 Christierns]
Christerns B. – 89 ey] tilf. o. lin. m. samme
hd. B. – 2 Lymfiørde] Lemfiørdt B.

86 Slesuig] Slessuig A. – 92-93 Oluffs-
dotther] Olwffsdotther A. – 2 Lymfiordt]
Limfiord A. – 5 herre] mgl. A.

eller friiheder aff fremfarne kon-
nyngher eller riigens forstander, som
weed macht holldet bleff wdi wor
15 kiere her broders tiidt, tha skulle the
icke met thenne recess formynskes
eller forkrenckes i nogher maadhe.

<72.> Item skall selffegeræbøndere
nyde theris gaarde oc gotz, som them
20 met rette tiillhøre, saa friit som the
giorde wdi wor kiere herre broders
tiidt.

<73.> Item skall wii alldrig paaleg-
ge, gjøre eller giiffwe nogen ny logh,
25 skiick eller ordinantz wthen met
wor elskelige raadz raadt, oc landet
will ther weedttaghe, oc all then ny
log, som konnyng Christiern giorde,
skall wære aldelis døød oc macthe-
30 løøss, oc ingen mand tiill skade at
komme effther thenne dag.

<74.> Item loffue wii forschreffne
Frederick, hertug etcetera, paa wor
cristelige eed oc ære, at wii alldriig
35 wille eller skulle lade drage oss met
nogen handell eller wti andre maade
fran forschreffne Danmarcks raadt oc
indbyggere anthen for skade eller
fromme, men fast oc troligen bliffue
40 hooss them wdi løøst oc nøød, oc
alldrig wii eller wore arffuinge oc
efftherkomere nogher tiidt at arge
eller arge lathe paa forschreffne Dan-
marcks raadt eller indbyggere eller

eller friihiedter aff framfarne kon-
ninger eller riigens forstander, som
i macht hollet bleff i wor kiere herre
broders tiidt, tha skulle the ycke
mett thenne recess formynskes eller
forkrenckes i noger maade.

<72.> Item schal selffueyerebøn-
der nyde theres gaarde oc gotz, som
thennom met rette tiilhørter, saa friitt
som the giorde i wor kiere herre bro-
ders tiidt.

<73.> Item skulle wii alldrig paa-
legge, gøre eller giffue nogen ny log,
skick eller ordinantz vden mett wortt
elskelige Danmarcks riigis raats
raadt, oc landett wiill ther wedttage.
Oc all then ny log, konnyng Chris-
tiern giorde, schall ware aldelis døød
oc mactheløss oc engen mand tiill
skade komme effther thenne dag.

<74.> Item loffue wii forschreffne
hertug Frederich etcetera, at wii al-
drig vele eller skulle paa wor chris-
telige ædt <oc> ære at lade drage
oss mett nogen handell eller i noger
ander maade fraa forschreffne Dan-
marcks riigis raadt eller indbyggere
entygen fore skade eller fromme,
men fast oc trøffligen at bliffue hooss
thennom wti løst oc nødt, oc alldriig
wii eller wore arffwinge oc effther-
kommere noger tiidt att arge eller
arghe lade paa Dammarcks raadt el-

12 aff] oc B. – 14 weed] i B. – 23 skall] skul-
le B. – 32 <74.>] Nota tilf. i marg. m. anden
samtidig hd. B. – 34 oc] tilf. o. lin. m. samme
hd. B. – 36 wti] noghen tilf. B. – 39 fromme]
B; frommi A.

14 i (I.)] ved A. – 28 log] som tilf. A. – 33
Frederich] Frederick A. – etcetera] mgl. A.
– 34 eller] rettet m. samme hd. fra ellel (?)
B. – 35 ædt] mgl. A. – <oc>] mgl. A-B. – at]
mgl. A. – 36 handell] handling A. – 38 eller]
oc A. – indbyggere] indbyggers A. – 40 at]
mgl. A. – 44 Dammarcks] Danmarcks A.

45 theris arffwinge oc efftherkommere,
fore the them fran høgboren første
konnyng *Cristiern giiffuit haffuer.*
Sammeledis beplichte wii *forscreffne*
riigens raadt indbyggere oc wore ar-
50 ffuinge oss at bliffue hooss *forscreff-*
ne høgboren første hartug Frederick
oc hans *nadis arffwinge wdi alle then*
feyde oc skade, som aff same sag
riisze oc kome kandt.

55 <75.> Item alle riigens raadt oc ind-
byggere wti Sielandt, Skane, Fyen,
Laalandt oc Fallster oc anderstedz
wti alle Danmarcks riige skall wære
60 indtagene wti thenne *forscreffne* re-
cess, nar the weluilligen wille giiffue
them wnder oss oc ind tiill *forscreff-*
ne Danmarcks riigis raadt.

65 <76.> Item skall oc mene riigens
raadt met oss haffue fuldmacht
thenne recess at formere, formyn-
dere oc forbedere effther huer landz
leylighed.

70

75

ler indbyggere, *theres arffwinge el-*
ler efftherkommere, for the thennom
fran høgboren første konning *Chris-*
tiern giiffuett haffuer. Sammeledis
beplicht wii *forschreffne* riigens
raadt oss oc indbyggere oc wore
arffwinge at bliffue hooss høgboren
første, *hertug Frederick* oc hans *na-*
dis arffwinge wtii all then skade oc
feide, som aff samme sag komme oc
reise kand.

<75.> Item schall menige rigzens
raadt haffue met oss fuldmacht then-
ne recess at formære eller formindre
effther huer landz lelighedt.

<76.> Item beplichte wii oss at holle
thenne recess wedt alle thee ordt oc
alle artickle, som then indholder,
som wii nu oss *elskelige* Danmarcks
riigis raadt paa menige rigens ind-
byggeres vegne *sworett* haffuer
oc *ythermere* wtii wor kronynge,
om gudt oss *thet* tiillfowitt haffuer,
swerye wiille, oc *gøre* wii ther no-
gett emodt oc ey wiille lade vnder-
wise oss aff wort *elskelige* raadt, *thet*
gudt forbiude, tha schall alle rigzens
indbyggere ey *ythermere* wære oss
hylskab, mandskab, ædt eller tro tie-

45 indbyggere] eller *tif.* A. – 47-48 *Christiern*] *Chrestiern* A. – 50 oc (*I.*)] *mgl.* A. – wore] *tif. o. lin. m. samme hd.* A. – 51 *arffwinge*] oss *tif.* A. – 52 *Frederich*] *Frederick* A. – 58 eller] oc A. – *formindre*] A; *formydre* B, *abbreviatur glemt* (?). – 68 paa] A; saa B. – 77 *mandskab*] *mgl.* A.

80

85

90

95

niste plichtuge, men the schulle
wære forpflichtuge wedt theris ædt
thet at affverye oc thermet encthett
forbrydhe modt then ædt, hylskab,
mandskab oc tro tieniste, som the
oss nu sworet haffue. Tiill alle thes-
se *forschreffne* artickles ythermere
stadtfestels oc forwaringe haffue wii
forschreffne Frederich, *mett gudz*
nade vdtuoldt koning tiill Danmarck,
oc wii *forschreffne* riigens raadt oc
gode mend *mett* wor villie oc vid-
skab ladhett henge alle wore inge-
szele, *secreter* oc signether neden
fore *thette* wort obne *breff*. Giffuit
wtii wor stad Roschiilde mandagen
nest effther sancti Petri apostoli ad
uincula aar effther *gudz* byrd twsinde
femhwndritt tiwffue paa *thet* trydie.

<77.> Item beplicthe wii oss at holl-
de thenne recess weed alle the ordt
oc article, som then indholder, som
100 wii nw aff oss elskelige Danmarcks
raadt paa mene riigens indbyggeres
wegne sworet haffuer oc ytthermere i
wor krønyng, om gud oss thet tiillføj-
get haffuer, sweriige wille, oc giøre
5 wii theremodt oc ey wille lathe oss
wnderwiise aff wort elskelige raadt,
thet gud forbiwde, tha skall alle rii-
gens indbyggere ey ytthermere wære
oss hulldskab oc mandskab, eed el-
10 ler troo tieneste plichtuge, men the
skall wære forplichtet weed theris
ære thet aff at werge oc thermet in-
thet forbryde emodt then eed, hulld-
skab, mandskab oc troo tieneste, som

5 ey] *tilf. o. lin. m. samme hd. B.* – 7 skall]
skulle *B.* – 11 skall] skulle *B.*

78 schulle] skall *A.* – 86 Frederich] Frede-
rick *A.* – *mett]* vdet *A.* – 93 Roschiilde] Ros-
childe *A.* – 94-95 uincula] dag *tif. A.*

15 the oss nw sworet haffuer. Tiill alle
these *forscreffne* articles ytthermere
stadfestelsze oc forwaring haffue wii
forscreffne Frederick, met gudz nade
wdwolld konnyng tiill Danmarck, oc
20 wii *forscreffne* riigens raadt oc gode
mend met wore willige oc wedskab
lathet henge alle wore intzegelle, se-
creter oc signeter nethen for thette
wort obne breff. Giffuit i wor stadt
25 Wiiborg aar effther gudz byrdt tw-
sinde fem hwdrede tywffue paa thet
thridie, torsdagen nest effther wor
frwe dag annuntiationis.

Den udvalgte kong Frederik (1.)s forordning, hvorved adelen forbydes at stavnsbinde de bønder, der i henhold til kong Christian 2.s lov har opsagt deres gårde, udredt førlov og er flyttet til andre godser.

A: tabt. Teksten overleveret i et register over en række breve fra perioden 27. maj-28. september 1523, RA. Danske Kancelli B 9 f. 8v (omtr. samtidig) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Breff till Selands lantzting*. Efter teksten m. samme hd. som denne *Relator Danmarcks riigis radt*.

Tryk: Steenstrup i Historisk Tidsskrift 5. rk. VI 441-42 (*i moderniseret gengivelse efter reg. B 9*); Hvidtfeldt i Historisk Tidsskrift 10. rk. III 33-34 (*efter reg. B 9*).

Tekst efter registret (B 9).

Vii Frederick etcetera giore alle witterligt, att for oss er berett, at then tid hogboren første konning Christiern haffde giord oc skicket ten ny log oc ordinancier her i riigett, wore her mange bønder wtii Sieland, som wpsagde theris gorde tiill laghe tiidt oc gaffwe theris herskab theris forløff effther
 5 *forschreffne* ordinantzens lydelse oc nw theroffuer delis oc nodis till staffn aff same theris herskab, som theris forlog haffue vptaget. Tha effther wort elskelige Danmarcks riigis raadt, som her nw tiil stede ære, wiille wii ycke tiilstedhe, at saadan forfølling eller delemaall schall thennom offuergaa, som
 10 saa ære skildt fran theris herskab, som *forschreffne* stor, oc theris forlog giffuet haffuer, dog mett saa skiell, ath hwer mand wærer sin husbuntt hørig oc lydug oc giffuer hannom, hues han er hannom pligtug met rette. Forbiudendis alle, ehwo the helst ære eller wære kunde, thennom heremodt dele eller diele lade, platze eller i noget maade vforrette, indtiill saa lenghe then sag ythermere kommer for oss oc wort elskelige Danmarcks riigis raadt. Giffuet i wor
 15 kiøbstadh Roskildt mangdag nest effther sancti Pethers dag ad uincola aar etcetera mdxxiii, wnder wortt signete.

Den udvalgte kong Frederik (I.)s forordning om mønt.

A: tabt. Teksten overleveret i et register over en række breve fra perioden 27. maj-28. september 1523, RA. Danske Kancelli B 9 f. 9r-10r (omtr. samtidig) m. overskr. *Breff till lantzting.*

Tekst efter registret (B 9).

Vii Freder<i>ch met guds nade etcetera helse etther oss *elskelige*, werduge fadher met gud, *her* Laghe Wrne, biscop till Roskild, *prelater*, ridder, riddermendz-mend, *kiøbsted*mend, *bøndher* oc mene almwe, som bygge oc boo i Sieland, *kerligen* met gud oc wor nade. Vidher, kiere wenner, at wii met oss *elskelige* Danmarcks riigis raad haffuer nw forhandlet oc offuerueget then store, vbrødelige skade, som menige riigens indbyggere hertill haffue haffdt aff then forderffuelige mynt klipping, som hogboren første, konning Christiern, lodh // mynte oc slaa, menige riiget oc tess indbyggere till stor forderff, oc som etther alle vittherligt er, at sydhen *samme* mynt bleffue genge *her* wti riget, haffuer *her* wæret stor brøst oc dyrtiidt paa salt, stoell, *hwumble*, klede, læret, hør, hamp oc *andre* wore, som then menige mand *her* i riiget storligen behoff haffuer oc ey well myste; kand saa, at hwes mend tillførn *køffue* kwnde for en *gylden*, thet gioldher nw fem marck i klipping, oc hwess almwen schall selge *her* i riigett, betalles *thennom* met *samme* klipping; oc huess the skulle *køffue*, schulle the *thet* betalle dubbilth oc thertill ey kwnde wdtgiffue *samme* klipping fore slig wore, the behoff haffwe, oc theroffuer dagligen forarmes, oc haffue wii vthi sandigen foraret, at *her* daglige føris stor ting klipping ind wtii riiget bode aff Suerige, Norge oc Tyskeland; oc ere till fructhinds, at then ny sølffmynt, som nw myntes, skulle forføres aff riiget, oc then forderffuelige mynt klippinge schall bliffue *her* i riiget egen, som engen kand købe med aff wdtlenske køpmend. Tha paa *thet*, att Danmarcks riige oc thess indbyggere motte komme till saadan skicke oc god tydt, som tilforn wæret haffuer, oc menige almwe, som nw storligen forarmet ere for sodan mynt skuldt, motte komme till theris rette biering egen, oc hiidt kunde indføres wtii riigett aff fremmede *kiøbmend*, hwes waare menige mand behoff haffuer, som for er benef<n>t, haffue wii met oss *elskelige* Danmarck riigis raads raad, villie oc samtycke *thet* saa skicket oc ordeneret, ath saa skall *hollis* om then gamble mynt, som nw slagen er. Førsth iij mark i danske

1 Freder<i>ch] Frederch reg. – 8 tess] *rettet o. lin. m. samme hd. fra thess reg. – 18 wtii] her-
 efter gennemstr. landett reg. – 26 benef<n>t] benenefft reg. – 27-43 thet indtil mdxxxiii] m.
 anden samtidig hd. reg. – 27-38 ordeneret indtil mynthe] skrevet hen over f. 9v og f. 10r reg.*

huide for en *rinskes gylden*. Item fire hultz β xxx for en *rinskes gylden*. Item
 30 dubelthe β, som koning Christiern then siiste lod mynthe, xx for en *rinskes
 gylden*. Item Christoffers huide ii mark for i *rinskes gylden*. Item Christof-
 fers β ii mark for i *rinskes gylden*. Item hele β, som hogborne fyrste, koning
 Christiern, vor kere herre fader, lod mynte ii marc for en *rinskes gylden*. Oc
 ville vii om then ny mynt, som vii nu lade mynthe, skall slig skickelse vere
 35 for hele β xxiiii for i *rinskes gylden* oc xii aff thennom for en dansk mark.
 Item dubelthe β xii for *rinskes gylden* oc vi aff thennom for i dansk mark.
 Item iiii huide i en hel β oc iii for i dansk, iiii lybske for i huid oc clepinge,
 f. 10r som hogborne fyrste, koning Christiern lod mynthe; // huem thennom haffue,
 mw thennom indføre paa mynthen oc selie thennom, for huess the ere gode
 40 for, oc skall thenne skickelse gaa paa her i Sieland viii dage nest efther sancti
 Bartholemei dag, saa ath thereffther skulle clepinge vere vgille oc vgeffue,
 biwendendis etcetera. Datum Roskildis sancti Laurentii martirii dag eller aff-
 then vel infra othauam aa<r> mdxxiii.

7

1523. 10. august

Roskilde

*Den udvalgte kong Frederik (I.)s åbne brev til gejstligheden, adelen og rigets
 menige indbyggere, hvorved det tillades den menige almue frit at handle med
 deres varer.*

A: tabt. Teksten overleveret i et register over en række breve fra perioden 27. maj-28.
 september 1523, RA. Danske Kancelli B 9 f. 10v (omtr. samtidig) under overskr. m. samme
 hd. som teksten *Item sligt et breff kam til huer landsting*.

Tryk: Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 398-99 nr. 298 (efter reg. B 9).

Tekst efter registret (B 9).

Wii Frederick etcetera helse ether alle biscopper, werduge met gudt fedre,
 prelater, ridder, riddermentzmen, kiopstedtmen, bondre oc menige almwff,
 som bygge oc boo vti N, kierligen met gudt oc wor nade. Viider, kiere wen-
 ner, ath wii oc wort elskelige *Danmarckes riiges raadt* haffue forfaret, thet
 5 nogre forbiwder theres bondre, tienere oc vndersatte at selge oc kiøbe met
 kiopstedtmen oc andre, førre thii thennom tilbodet haffuer, hues thii ha-

37 dansk] *herefter gennemstr. pe reg. – 42 biwendendis] rettet m. samme hd. som teksten fra
 forbudendis reg. – 43 aa<r>] aa reg.*

l etcetera] *herefter gennemstr. giør alle v reg. – biscopper] rettet fra bisper reg. – werduge
 met gudt fedre] tilf o. lin. reg. – 3 N] herefter åben plads til 8-9 bogstaver reg. – 5 bondre]
 tilf. i marg. m. samme hd. reg.; herefter gennemstr. oc reg. – oc vndersotte] tilf. o. lin. reg.*

ffue at selge, oc thermet skeer wore kiopstedtmen oc almwge stor forfang oc theroffuer forarmes. Thii haffue wii nw met wort *elskelige Danmarckes riges raad* thet sa skicket oc ordineret, ath menige almwoffue, huem som helst
 10 thii tiene eller tilhorer, mwge herefftir selge theres ware kiopstedtmendt oc andre, huem thennom best b<e>tale wil, wbehindret aff huer mandt. Thii forbiwde wii alle, huem thii helst ere, oc *serdeles* wore fugder oc embitzmen, at forbiwde nogen theres bondre, tienere eller vndersatte at selge theres ware, som for er rordt, vnder wort hyllest oc nade. Giffuit vti wor stadt Roskildt
 15 mdxxiii pa sancti Laurentii dag, vnder wort signet.

8

[1523.] 17. september

Nykøbing Falster

Den udvalgte kong Frederik (I.)s åbne brev til Jyllands indbyggere om, at klippinge ikke skal afskaffes, da indbyggerne ikke ønsker det. Der advares dog imod de skadelige virkninger ved ikke at afskaffe disse.

A: tabt. Teksten overleveret i registre over en række breve fra perioden 27. maj-28. september 1523, RA. Danske Kancelli B 9 f. 16r (omtr. samtidig) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Om klipping til Iutlandt*.

Tryk: Allen, *De tre nordiske Rigers Hist. IV, 2 85 (i udtog i moderniseret gengivelse efter reg. B 9)*. – Reg. Dan. *11010.

Dat.: Brevet er indført uden årstal. Indførslerne er kronologisk fremadskridende, og dette brev findes mellem to breve af henholdsvis 30. august og 18. september 1523.

Tekst efter registret (B 9).

Wii Frederick etcetera helse ether, wore kiere vndersatte kiobstadtmen, bondee oc menige almwoffue, som bygge oc boo vti Noriutlandt *kierligen* met gudt etcetera. Viider, kiere venner, ath wii haffue forfaret, thet i skulle hardeligen beclage, at i haffue store skade theraff, thet wii met wort *elskelige*
 5 *Dannemarks riges raad*, ether oc ethers born oc menige rigens indbyggere til nytte oc gaffn hafue afflagt then fordierffuelig mynt klippinge. Ut supra primo.

9 menige] tilf. o. lin. reg. – 11 b<e>tale] e (I.) forskrevet a (?) reg. – 13 theres] (I.) herefter gennemstr. s efterfulgt af to ulæselige bogstaver reg. – bondre] tilf. o. lin. reg.

1 ether] herefter tilf. o. lin. m. samme hd. og gennemstr. alle reg. – wore kiere vndersatte] rettet o. lin. m. samme hd. fra oss elskelige, werduge fed[re] met gudt, biscop reg. – 4 beclage] herefter gennemstr. thet reg. – thet] herefter tilf. o. lin. m. samme hd. og gennemstr. wii reg. – wii] herefter gennemstr. thii kl. forderffuelig mynte klippinge wore afflagt reg. – 5 raad] herefter gennemstr. haffue reg. – 6 gaffn] herefter gennemstr. then reg.

Secundo som kliping aff oc ey vti andre meninge, thii ath i saa hardeligen føle ether besuaret met then skickelse, wii met wort *elskelige Dannemarks riges raad* ther tilforrn om giort haffuer, tha haffue wii nw nadeligen vnt oc tilladet oc met etcetera, ath huer klippinge skal oc ma herepter gielde oc were gangs emollom *rigens indbyggere* for fire danske huide, tog saa ath *ingen* aff *rigens indbyggere*, anting andelig eller werttzlig skal *thennom*, wedt liiff oc gots, tage eller *annamme* aff nogre vdlendinge wti then byte met *thennom* 10
15
ware for ware, thii ath thii icke vele *annamme thennom* for theres wore. For sadan leilighetz skyldt betencker *ethers* etcetera.

Tertio thersom ii engelunde kunne lide thermet, ath same klippinge skulle were afflagt oc io endeligen vele, thii skulle were gengs, ether oc *ethers bornn* oc menige riget til skade, tha lade wii oc wort *elskelige Dannemarks riges raad* thet skee, tog saa, tha kunne y icke skulde oss eller wort *elskelige Dannemarks riges raad* therefore, hues skade oc forderff i theraff fangendes worder. Thii betencker *ethers* etcetera. Datum Nykioping then torsdag nest epher crucis exaltationem. 20

[1523-1533]

Kong Frederik 1.s forordning om splittelse af bondegods.

Kong Frederik 1.s forordning om, at bondegods ikke må splittes, er kun kendt gennem en dom afsagt af kong Christian 3.s retterting 19. april 1537 med følgende ordlyd *wor kierre herre fadhers konning Fredericks ordinantz, som ther paa giortt er, att bynder godtz ey maa saa splittes adt*, trykt i Det kongelige Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid I 51 og Danske Domme I 140 nr. 46 note 1. Princippet er dog kendt gennem en tilsvarende dom fra kong Hans' tid, senest trykt i Den danske Rigslov- 5
givning 1397-1513 158 nr. 38. Se også [1523-1533], 1526. 23. oktober, 1. november og 5. november.

8 Secundo] *herefter gennemstr. ther reg. – kliping indtil meninge] rettet o. lin. m. samme hd. fra wii ether tilforrn tilskreffuit haffuer reg. – 11 were] herefter gennemstr. genge reg. – 12 indbyggere] herefter gennemstr. vt reg. – 13 anting indtil werttzlig] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – 15 wore] herefter tilf. o. lin. m. samme hd. og gennemstr. tertio then bet reg. – 17 kunne] herefter gennemstr. lu reg. – 18 gengs] herefter gennemstr. a reg. – 20 tog saa] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – oss] herefter gennemstr. thr reg.*

[1523-1533]

Kong Frederik 1.s forordning, hvorved det forbydes at pantsætte bøndergods på åremål.

Kong Frederik 1.s forbud mod pantsættelse af bøndergods på åremål er kun kendt gennem sognepræst Anders Christiernsens forespørgsel til det kongelige retterting vedrørende pantsætters adgang til at indløse en gård, der er pantsat på åremål. Rettertinget udtaler 5. april 1537, *att eptther then*
 5 *ordinanse oc skickelse, som wor kiere herre fadher ther paa giortt haffuer, att ingen byndergodtz maa saa wdsettes tiill paantt paa aarssmaale*, er hr. Anders Christiernsen berettiget til at indløse gården, når han har midler til det, trykt i Det kongelige Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid I 45. Se også [1523-1533], 1526. 23. oktober, 1. november
 10 og 5. november.

9

1524. 25. februar

København

Rigsrådets brev udstedt efter den udvalgte kong Frederik (1.)s befaling om mønten.

A: Rigsrådets brev om mønten udstedt efter befaling fra den udvalgte kong Frederik. Teksten indført i fortegnelse over breve udstedt før Frederik 1.s kroning, tabt, afskrevet i kong Frederik 1.s registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B 11 f. 292v-94v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Mynttemestter aff Malmø*. Herefter Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 840° II, 4° (18. årh.). – a: RA. Danske Kancelli B 20, Koncepter til åbne breve [1523-58]. – B: Den udvalgte kong Frederiks brev om mønten, cf. ndf. nr. 10.

Tryk: Danske Mag. II 126-28; Kong Frederik 1.s registranter 40-42 (efter reg. B 11), herefter Galster i Malmö Fornminnesförening. Årsskrift 1956 27-28 (i *udtog*) og Galster, Unionstidens Udmøntninger 30 (i *udtog*); Galster, Nordisk Kultur XXIX 173-74 (i *udtog*). – Hist. Aarbøger II 235 nr. 74c; Reg. Dan. 7402.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 11), udfyldt efter a.

Vii Lage Vrne, biscop aff Roschilld, Iens Anderssen, biscop till Fiwnn, Henrich, abbett till Soer, Eschilldt, prier vdi Anttuordskowg etcetera, Danmarcks riigis raadt, gøre alle vittherligt, at paa thenndt beffaling, som hogbornn och høygmecttigestte herre Frederich met guts naade vduolldt koning

5 herre fadher = Frederik 1.

1-3 Vii *indtil* raadt] Consiliarii regni Datie a. – 3-8 Vii *indtil* Malmø] B-tekstens udformning jf. ndf. nr. 10. – 3-5 hogbornn *indtil* etcetera] mgl. a.

5 till Danmarck etcetera, vor keristte naadigeste herre, haffuer oss giffuit,
 haffue vii beffallett och tillstedt paa hanns naadis och vore egne vegne met
 thette vortt opne breff thendne breffuissere Iyrgenn Kaack, vor naadigeste
 herris mynttemestter och burgimestter vdi Mallmø, at handt schall och maa
 myntte for oss och alle Danmarcks riigis indbyggere, som till hannum komme
 f. 293r met klippinge, fattig // och riig, alle the klippinge omkring, som høgbo
 renn furste konning Christiernn lodt myntthe, meniig riigett till schade och for
 derff, och paa thet att Danmarcks riigis indbyggere ey schulle ythermere met
 saadann myntt bedrages, som hertill skeedt er, therfore haffue vii giordt saa
 dann skyck theroppaa, saa att hanndt schall anamme forscreffne klippinge
 15 och gøre thennum vdi trindth myntt, huer slag vnder siitt vaabenn och huert
 slag giellde, som the ere verdt till, som hereffther fyllger. The førstte klip
 pinge, som koning Christiernn loedt fyrstt slaa aff thett bestte slag, er paa
 thennd ene siide et kronet skiold met tree leonner met vdtrecte twnger och
 met kraaget och krusset rumpe och eth kaarss vnder vaaben met lilier i en
 denn, the schulle myntthes met saadantt vaabenn: Paa thenndt ene siide eth
 kronet skioldt och ther vdi tree leoner met eth kaarss, paa thennd andenn
 siide vor naadigeste herris vaabenn, och gellde xiiii pendinge. Thet andet
 slag klippinge, som er tegnet met tree leoner vdenn twnger och met en sleett
 rumpe och eth slett dubilld kors vdi met siiderne, the schulle tegnis met saa
 dann vaabenn: Paa thendt ene siide iii leoner vti eeth skioldt, paa thendt
 25 andenn siide voer naadigeste herris vaabenn met sleett kaarss och en krone
 paa skioldt, oc // the schulle giellde vi pendinge. Thet tredie slag klippinge,
 f. 294r

5 keristte] *mgl. a.* – 6 naadis] *herefter gennemstr. vegne a.* – och (2.)] *herefter gennemstr. paa a.* – vegne] *tilf. o. lin. m. anden samtidig hd. a.* – 7 Iyrgenn Kaack] Iørenn Kock *a.* – 8 herris] *herefter gennemstr. righenns a.* – Mallmø] Malmø *a.* – at handt schall] Thesligest schall handt *B-tekst.* – 9 alle] *mgl. B-tekst.* – Danmarcks] Dannemarcks *a.* – 9-10 som indtil klippinge (1.)] *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. a.* – 10 klippinge (1.)] *kleppingspendinge B-tekst.* – och] eller *B-tekst.* – klippinge (2.)] *kleppingspendinge B-tekst.* – 11 meniig riigett] *meniige riigenns indbyggere B-tekst.* – till] *stor tilf. B-tekst.* – 12 Danmarcks] *Dannemarcks a.* – schulle] *schall B-tekst.* – ythermere] *bliiffue tilf. a.* – 13 bedrages] *bliffue bedragne B-tekst.* – som] *the tilf. B-tekst.* – skeedt] *giord B-tekst.* – skeedt er] *rettet o. lin. m. anden samtidig hd. fra fore a.* – 16 som (1.)] *att tilf. B-tekst.* – the] *thet a, B-tekst.* – som (2.)] *att tilf. B-tekst.* – hereffther] *rettet m. samme hd. fra thereffther a.* – 17 slaa] *myntte B-tekst.* – 18 skiold] *a; sioldt A-tekst, B-tekst.* – och] *mgl. a.* – 19 kraaget och krusset rumpe] *kraagede och krusede rumper B-tekst.* – 20 myntthes] *omkring tilf. B-tekst.* – siide] *herefter gennemstr. vti a.* – 21 skioldt] *B-tekst; skiold a: skoldt A-tekst.* – och] *mgl. a.* – ther vdi] *tilf. o. lin. m. samme hd. a.* – met eth kaarss] *tilf. o. lin. m. samme hd. a.* – 22 vor naadigeste herris] *vortt B-tekst.* – pendinge] *Extra litteras signatas schall vegne marc holde iii lodt oc vi gren tilf. i marg. m. samme hd. B-tekst.* – Thet] *Item thet B-tekst.* – 23 vdenn] *forwdenn B-tekst.* – en] *mgl. B-tekst* – 26 voer naadigeste herris] *vortt B-tekst.* – met] *et tilf. a, B-tekst.* – 27 oc] *mgl. B-tekst.* – pendinge] *Extra litteras signatas schall vegne marc holde ii lod iii gren vti fyntt syllff tilf. i marg. m. samme hd. B-tekst.*

som er tegnet met sleett dubilldt kaarss <och ett tryntt øge vti samme kaarss> hartt op till skiollden, och paa thendt ene siide, som konningens billet staar oppaa, er tegnet vdi eblet, som ther vaare tree ruder vdi, samme klippinge schulle ommynttes, paa thend ene siide met eett kronnet F och paa thendt andenn siide met eth sleett <skiolldt mett eett> gemengangende kaarss, och the schulle giellde en dansk hwiidt. Thet fierde slag klippinge, som ere tegnet met *forscreffne* iii leonner vdenn twnger och eth sleett enfolldigt kaarss vd met skiolldet, och eth kleffuerbladt vdi kongenns eble paa thendt andenn siide, samme klippinge schulle

A-tekst:

ommyntthes met vor naadigeste herris vaabenn, met eett kaarss paa thendt ene siide och eett leonehowet paa thendt andenn siide, och the schulle giellde iii danske pendinge.

B-tekst:

omkring smelltes och forbedres met fyntt søllff och mynttes vdi smaa pendinge; thervttaff schall vegenn marck holde ii lodt fyntt syllff och skrode paa huertt vegenn march ix^c lx stycker.

Item hues fallske klippinge som icke ere mynttet vdi Dannemarck, the schulle ey formynttes, men smelltte thennum och købe thennum effther theris verd och fyn korenn. Och huilckenn mandt, som vill lade *forscreffne* klippinge ommyntte, effther som *forscreffuit* staar, schall giffue till swenneløenn och ander omkaastt aff i^c vegne march vi gullderne aff thendt myntt, som mynttet bliffuer, och huilckenn som icke haffuer i^c vegne marck, tha schall thend løenn affdeelis thereffther, saa att thendt fattig ey schall mere giffue endt thendt riige. Aff thendt *forscreffne* myntt schall leggis vdi byssenn ii stycker aff huertt i^c vegne march till proff, och schall *forscreffne* mynttemester ey anderstedis forsuaare *forscreffne* myntt eller staa till rette for, endt som thet proff vdtwiisser, som *forscreffne* busse indeholder, och huadt affgang som //

28 met] eth *tilf. B-tekst.* – <och indtil kaarss>] *a, B-tekst;* *mgl. A-tekst.* – 29 ene] *mgl. a;* andenn *B-tekst.* – siide] och paa thendt andenn siide *tilf. B-tekst.* – 31 met] *mgl. B-tekst.* – 32 <skiolldt mett eett>] *a, B-tekst;* *mgl. A-tekst.* – kaarss] *herefter gennemstr.* oc met thenn *forscreffne* omscriift *a.* – 33 the schulle] *mgl. B-tekst.* – en dansk hwiidt] iii pendinge *B-tekst.* – Thet] *a, B-tekst;* The *A-tekst.* – 34 och] met *B-tekst.* – 34-35 vd met skiolldet] *mgl. B-tekst.* – 35 och] met *tilf. B-tekst.* – 45 ere mynttet] myntes *B-tekst.* – Dannemarck] Danmark *B-tekst.* – 46 ey] icke *B-tekst.* – smelltte *indtil* thennum (2.)] omsmelltes och købes *B-tekst.* – 46-47 theris *indtil* korenn] syne kornn *B-tekst.* – Och] *mgl. B-tekst.* – mandt] *mgl. B-tekst.* – vill] ville *B-tekst.* – *forscreffne*] same *B-tekst.* – 48 effther] *mgl. B-tekst.* – 49 i^c] *herefter gennemstr.* marc *a.* – 50 vegne] *tilf. o. lin. m. samme hd. a.* – 53 *forscreffne*] samme *B-tekst.* – 54 som] att *tilf. B-tekst.*

f. 294r theraff gaar i vinstenenn och paa smedenn, thett gaar aff pendinge, och hues affskroedt som slaes till spiillde eller forbrenne vdi illdenn, thet schall støbes till samme myntt igenn.

A-tekst:

60 Ithermere schall handt och maa slaa fyn nobell gulld; thervttaff scall vegne marck vdi fiine kornn holde xxiii kaarat och skraade paa huer vegne marck xvi stycker. Item schall hand
65 och maa slaa søllffmyntt; thervttaff schall huer vegenn marck holde vdi thet fine kornn xiiii loedt och skraade paa huer vegenn marck viii stycker, och aff samme kornn scall mynttes
70 hallff *gulldene* och skrode xvi stycker paa vegenn marck, och aff samme kornn scall mynttes ortt van *gulldene*. Item paa alldt thenndt gulldtmyntt och søllffuermyntt schall <staa> vor
75 naadigeste herris och Danmarcks riigiis vaabenn och naffnn oppaa, och paa alldt thend *forscreffne* myntt och klypmyntt scall paa thendt ene siide staa *Moneta Noua Mallmogensis*,
80 och paa thendt andenn siide *Fredericus Dei Gracia Rex Dacie*.

B-tekst:

Item paa alld thendne *forscreffne* myntt, som smelltis scall, scall mynttemestter haffue eett qwintyn till remedium for hanss liiffhare, dog icke met saa skell handt schall velluillige brucke.

Item scall ingenn vere hans reetter eller domer vdenn vor naadigeste herre och vii for hans naadis egenn perssonis nerwerellsse, och schall *forscreffne*
85 myntthemestter nyde alle hans gamble friiheder vdi Mallmø, som framfarne

56 aff] vdi *B-tekst*. – 57 schall] *mgl. B-tekst*. – 67 thet] *a*; two *A-tekst*. – xiiii] *herefter gennemstr. kornn a*. – 74 <staa>] *a, B-tekst; mgl. A-tekst*. – 75 Danmarcks] *Dannemarcs a*. – riigiis] *mgl. a*. – 76 oppaa] *mgl. a*. – 79 *Mallmogensis*] *Malmoghensis a*. – 80 och] *mgl. a*. – 81 Dei] *mgl. a*. – 83 Item] Och *B-tekst*. – reetter eller] *mgl. B-tekst*. – vor] *kieriste tilf. a*. – vor naadigeste herre] vii sellffue *B-tekst*. – herre] *mgl. a*. – 84 och (1.) *indtil nerwerellsse] mgl. B-tekst*. – 85 vdi Mallmø] *tilf. o. lin.m. anden samtidig hd. a; mgl. B-tekst*. – Mallmø] *Malmø a*. – som] handt haffuer oc *tilf. B-tekst*.

f. 294v mynttemesttere ther fore hannum nøtt haffuer, och ville vii holde forscreff-
ne mynttemestter och hanss arffwinge vdenn // alldt fare scadeløess och for
ytthermere tilltall for forscreffne myntt etcetera.

A-tekst:

90 Till ytthermere vinttnesbiwrdt och
forwaaring etcetera. Giffuit vdi Kø-
pennhaffnn sancti Mathie apostoli
dag aar etcetera mdxxiii.

10

[Tidligst 1524. 25. februar]

Den udvalgte kong Frederik (1.)s åbne brev om mønten.

A: Udfærdigelse for møntmesteren i Malmø. Tabt, indført i fortegnelse over breve udstedt før Frederik 1.s kroning, tabt, afskrevet i kong Frederik 1.s registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B 11 f. 297r-99r (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Breff, som mynttemesterenn Jyrgen Koch fich paa myntten vdi Schone. Thesligest fich mynttemesterenn vdi Riibe ett breff saa liw dendis.* – B: Udfærdigelse for møntmesteren i Ribe. Kun kendt gennem overskr. refereret under A.

Tryk: Kong Frederik 1.s registrarnter 42 (*i udtog efter reg. B 11*).

Dat.: Indholdet af indførslen, der er udateret, svarer stort set til rigsrådets brev om mønten, dateret 25. februar 1524, cf. ovf. nr. 9, hvorfor brevet må antages at være udstedt samme dag eller umiddelbart efter.

Anm.: Møntmester Jørgen Koch skriver 1530. 6. maj på kongens ordre til lensmanden på Bergenhus, Eske Bille, om møntordningen i Danmark. I brevet meddeles, at af hver mark rent sølv er aldrig slået mindre end ti gylden a to en halv mark med en tolerance på en ort til begge sider. Jørgen Koch har befaling om at slå en- og to markstykker samt otteskilling. For alle tre slags skal en vejen mark møntmetal indeholde fjorten lod rent sølv og heraf skal slås elleve tomarkstykker eller 22 markstykker eller 44 otteskilling. I 1530 myntes fire hvid ikke, Norges gl. Love IV, 1, 273 nr. 125.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 11).

Vii Frederich met gutzs naade vdualldt konning till Danmarch och Norge etcetera gøre alle vittherligt, att vii oc vortt elskelige Danmarcks riigis raadt ere saa offuereens vordtne, att ther schall mynttes saadann myntt offuer alltt vortt riige Danmarck, som att hereffther fyllger. Therefore haffue vii tilltroet

86 fore hannum] *mgl. a.* – nøtt] haft *B-tekst.* – haffuer] *herefter gennemstr.* dog, at thersom wor keriste nadigste herre maa holle mynthemester her vtti rigit *a;* huar hans nade teckis *tilf. a.* – 87 mynttemestter] *herefter gennemstr.* for oss ock vo *a.* – fare] *herefter gennemstr.* ock *a.* – scadeløess och] *tilf. o. lin. m. samme hd. a.* – for] *mgl. a. B-tekst.* – 88 etcetera] thersom saa mynttes, som forscreffuit stander *B-tekst.* – 90-93 Till *indtil mdxxiii]* *mgl. a.*

5 och beffallet och met thette vortt opne breff tilltroe och beffalle oss *elskelige*
 Jyrgenn Kock, vor mynttemestter vdi Mallmøø, att handt maa slaa nobeler, ther-
 f. 297v vtaff schall vegne marck holle vdi thett fyne kornn xxiiij kaaratt // och skraade
 xvi stycker. Item maa handt slaa rinske gyllderne, thendt vegne march schall
 holde xviii kaaraat och skrode~~nn~~ lxxii styckæ paa en vegen marck. Item maa
 10 handt slaa syllffuermyntt stycket paa ii marck danske, thervdaff schall vegne
 march holde fiorttenn lodt fyynn syllff och skrode xi stycke paa huer vegenn
 marck. Item maa hanndt slaa styckett paa en marck dansk aff thet *samme*
 kornn och skraade xxii stycker paa en vegenn marck. Item maa hanndt slaa
 stycke paa j marck danske aff *thet samme* kornn och skraade xliiii stycker paa
 15 huer vegenn marck. Item maa handt slaa stycker paa iiii β danske aff *samme*
 kornn och skrode lxxviii stycker paa huer vegenn marck. Item maa handt slaa
 fyre huider skellinge, thervdaff schall huer vegenn marck holde v lod, ii grenne
 i fyntt søllff och skrode lxxxvi stycker paa huer vegen march. Item maa hanndt
 slaa danske hwiide, huer vegenn marck schall holde iiii lodt fyynn søllff och
 20 skrode iii^c stycker paa huer vegenn march. Aff thendne *forscreffne* myntt
 schall *forscreffne* voer myntthemestter giffue oss till sleeschatt en hallff ortt
 gulldt aff huer vegenn marck fyntt syllff. Thesligist schall handt och maa
 myntte fore oss och Danmarcks riigis indtbyggere, som till hannum kommer
 (*etcetera = nr. 9*).

11

1524. 4. juli

København

Den udvalgte kong Frederik (1.) forordner om køb, salg og rustning mod kong Christian 2.s trusler mod riget. Endvidere lover han at stadfæste alle købstæders privilegier efter kroningen.

A: Udfærdigelse for Viborg. RA. Viborg by. Papir 28,7 × 41,6. På bagsiden kong Frederiks segl i rødt voks, DKS 108. På bagsiden langs brevets øverste kant m. samme hd. som teksten *Viiborg*. På bagsiden i brevets højre side, lidt under midten *Koning Fredericks stadfestningh offuer Wiborg byes oc anndre kiøbstederne thieres priuileger* (samtidig). Herunder m. lidt senere hd. *Ingen prouster eller prester att kiøbe øxenn*. – B: Udfærdigelse for Kolding. RA. Kolding by. Papir 29,2 × 42,4. På bagsiden kong Frederiks segl, papir over rødt voks, DKS. 108. På bagsiden langs brevets øverste kant m. anden samtidig hd. *Kolding*. Herunder m. hd. fra 16. årh. *Kong Frederichs breff om forkiøb och landkiøbff*. – Ba: Kopier af privilegier indsendt 1648-49, RA. Danske Kancelli B 117. Kolding f. 22r-23v. – C: Udfærdigelse for Stege. Tabt. – Ca: Kopier af privilegier indsendt 1648-49, RA. Danske Kancelli B 117. Stege f. 7r-8r. – Cb: AM. 362, 2° 21-23 (slutn. af 17. årh.) – D: Udfærdigelse for Slagelse. Tabt. – Da: AM. 361, 2° f. 39v-40v (slutn. af 17. årh.) – E: Udfærdigelse for Skælskør. Tabt, ufuldstændigt refereret i kopier af privilegier indsendt 1648-49, RA. Danske Kancelli B 117. Skælskør f. 3r-v. Friis Edvarsen, Schielschiør Kiøbstæds Tilstand 394 (1759), oplyser, at *signeten er trykt bag paa saa stor som en to mark*. – Ea: Friis Edvarsen 1.1 391-94.

Tryk: Friis Edvarsen 1.1. (*efter E*); Paludan, Beskrivelse over Møen II 290-93 (*efter Cb*);

Friis, Bidrag til Slagelse Bys Hist. 23-24 (*i referat efter D-gruppen*); Dipl. Viberg. 155-57 nr. 209 (*efter A*). – Reg. Dan. 7436, 7437, *11306.

Anm.: Indholdet af kapitlerne 2 (*C-E teksten*), 5, 6 og 7 genfindes i mere eller mindre forkortet form og anden sprogdragt i privilegiet udstedt for Halmstad 5. juli 1524, jf. nr. 12.

Tekst efter A og Ca.

Vii Frederick mett gudts nade vtualdt koning tiill Damarck oc Norge, her-
tug i Slesuig, Holsten, Stormarn oc Ditmerschen, greffue vti Oldenburg oc
Delmanhorst helse ether alle wore kere vndersotte, som biigge oc boo vti
wor købstad Viiborg, kerligen mett gudt oc wor nade. Wiider, at oss elske-
lige Michel Gremerssen, wor borgemestere, oc Iesper Friis, wor raadmand
i same sted, haffue berett for oss oc wort elskelige Damarcks riiges raad
ethers ærinde, brøst oc klagemoll paa menighedens wegne vthi ethers by,
som hereffther følger.

A-B (tekstgrundlag A)

<1.> Først, at prouister, canicker, prester oc riigefogther oc bønder
købe korn ath selge vt igen tiill tøn-
nedrick etcetera. Therpaa haffue wii
oc wort elskelige Damarcks riiges
raadt swarett oc giortt sleg en skickel-
se, at ingen probest, prest eller fogett
skall hereffther købe korn at brugge
øll aff at selge tiill forprang, vthen
huess the købe tiill theres eget huss
behoffwppehollelse.

<2.> Item skall ingen prouist, prest,
fogett eller bønder købe øxen at stol-

C-E (tekstgrundlag Ca)

<1.> Først at præster, fougder och
bønder bruge handel och kiøbmand-
schaff kiøbstederne tiill schade et-
cetera. Derpaa giffue vi och vort
elschelige Danmarches riges raad
saadan suar, att præster, fougder och
bønder schulle ey kiøbslaa hereffter
vden tiill deris egen gards opholdelse,
och ey tiill forprang i nogen maade,
men haffue de noget at selge, da
schulle de det selge kiøbstedmend
och kiøbmend, rigens indbyggere.

<2.> Och som i och andre vore wnder-
sotte, kiøbstedzmend, bekær at skaat-

1 Damarck] Danmarck *B.* – 2 Slesuig] Sleszuig *B.* – Holsten] Holstenn *B.* – Ditmerschen] Ditmerschenn *B.* – vti] til *Ea.* – Oldenburg] Oldenborg *B.* – 3 Delmanhorst] Delmenhorst *B.* – vndersotte] borgemestere, raad (raadtmendt *Da*) och menighed *tilf. Ca-Da.* – 4 wor] *mgl. Ca-b.* – Viiborg] Koldinghe *B.* *skrevet m. lidt lysere blæk end øvrige tekst, samme hd. (?) B;* Steege *Ca-b;* Slagelse *Da;* Skelskør *Ea.* – Wiider] kære wenner *tilf. Da-Ea.* – at] for *tilf. Ca-b.* – 4-5 oss elskelige] *mgl. B, Da.* – 5-6 Michel *indtil* sted] Crestiern Persen, byfoghett *B;* Niels Ibsen, vor borgemestere, Lauridz Iensen, raadmand *Ca-b;* Pether Søwerenssen, ethers borghemestere *Da;* Skipper Nielsss, ethers borgemesther *Ea.* – 6 for] herfore *Da.* – wort] oss *B.* – Damarcks] Danmarcks *B;* *mgl. Cb.* – 12-13 etcetera] *mgl. Da-Ea.* – 14 Damarcks] Danmarcks *B.* – Danmarches riges] rigens *Cb.* – 16 eller] oc *B.* – 17 gards] och folches *tilf. Da;* behoff oc opholdelse *Ea.* – opholdelse] behoff *Da.* – 19 huss] oc gordz *B.* – 20 behoffwppehollelse] behoff oc opholdelse *B.* – kiøbstedmend] *mgl. Ea.* – 22 Och] Saa *Ea.* – 23 kiøbstedzmend] i Siælndh *tilf. Da-Ea.*

25 le, flere en the kwnne føde met theres
 eget fodher oc aull, oc huess øxen the
 wiille theraff selge, thenom schulle
 the selge burgere oc køffmend, riigens
 indbiiggere oc ingen anden.

30

35 <3.> Item om honning, som køffsta-
 men giiffuer kere paa at selges tiill
 forprang etcetera. Skall ingen køffue
 honning tiill forprang at selge vthen
 tiill hans eget gortz behoff, oc huess
 mand haffuer mere at selge, skall
 40 mand selge burgere oc købstamend,
 riigens indbiiggere, oc ingen anden.

<4.> Item som køpstamend i Iudlandt
 oc kere theres brøst, oc forscreffne
 Michel Gremersen oc Iesper Friis paa
 45 ethers wegne, som i haffue wedt oc
 kwll at købe thenom saa dyrtt, yther-
 mere æn i pleye at gøre. Therpaa
 giiffue wii oc wort *elskelige* Damarcks
 riiges raad saa for swar, at bønder oc
 50 menig almwe bekere thenom hor-
 legen, at the ware, som at the skulle
 købe vti købstæderne, thenom købe
 the nw saa dyre for gode *pendinge*,
 som the tiillforne giore, ther then for-

ter och bissekremer løbe om i landet
 och kiøbe och selge paa landsbyerne,
 kiøbstedmend tiill forfang och imod de-
 ris priuilegier och friheder, huilcket vi
 icke ville tilstede schee shall effter
 denne dag i noget maade. Och haffue
 derfor vndt och tilladet, att huor slig
 findes, da maa borgemester, byfoegder
 och lenssmend straffe dennem effter
 kiøbstedernes priuilegiers lydelse.

<3.> Desligeste haffue wii vndt och
 tilladet, at borgemester och raad schul-
 le fuldmacht haffue at giøre schickel-
 se paa borgesmede och schoemager,
 huoreffter de dennem holde skulle
 effter deris priuilegiers lydelse. Och
 desligeste at giøre schickelse, huorle-
 dis holddes shall om embedtzmend,
 som først komme i nogen embede, paa
 det de icke skulle saa hordeligen be-
 suæris, som hertill veret haffuer. <4.>
 Sammeledis som och andre wor vn-
 dersotte, kiøbstedmend her i Sieland,
 lade beklage, att her bruges udi landet
 wloglig hauffne tiill kiøbmandschab
 dennem tiill schade, huilcket wi och
 ey heller wille tilstede at schee shall,
 det saadan wloglig haffne bruges tiill
 kiøbmandschab vden bruges tiill fi-
 scheri hereffter.

25 och (2.)] at *Da.* – 26 kiøbstedmend] køpstædhernæ *Da.* – tiill] stoor *tilf. Ea.* – 28 schee] at scree *Ea.* – 29 i noget maade] *mgl. Da.* – 31 byfoegder] fogether *Ea.* – 37 borgesmede] borgesmend *Ea.* – 40 købstamend] køpmend *B.*; oc *tilf. B.* – 42 Iudlandt] Iudland *B.* – 43 oc kere] bekiære *B.* – det] ath *tilf. Da.* – 44 Michel *indtil* Friis] Crestiern Persen *B.* – veret] væd (!) *Ea.* – 45 haffue] fore *tilf. B.* – som (2.)] i *tilf. Da-Ea.* – andre] flere *Da.* – 47 udi landet] *mgl. Ea.* – 48 Damarcks] Danmarcks *B.* – 49 och] *mgl. Da-Ea.* – 51 at (2.)] *mgl. B.* – haffne] skall *tilf. Ea.* – bruges] skulle *tilf. Da.* – 52 kiøbmandschab] i nogen maade *tilf. Ea.* – bruges] *mgl. Ea.* – 53 for] *herefter gennemstr.* thenom købe the nw so dyre *A.*; *herefter tilf.* for *A.* – hereffther] effther thenne dag *Da-Ea.* – 54 giore] then tidt *tilf. B.* – ther] *mgl. B.*

55 derffuelig mynt klippinge genge wore.
 Therfore tyckes oss oc wort *elskelige*
 Damarcks riiges raad gott were, at i
 oc andre køpstedemend wiille gøre
 en skellig skiickelse paa ethers ware,
 60 ther i selge vti køffstederne, thet mand
 kand gøre tiisbedre skiikelse paa wiid
 oc anden dell, som indføres vthi køb-
 stederne. Nar wii komme tiill Iudland,
 thaa wiille wii gøre en skickelse om,
 65 huess som selges skall vti køpsteder-
 ne, effthersom landens leglighed tiill-
 siiger.

<5.> Efftherthi at koning Christiern stander ennw daglegen effther riigens
 skade oc forderffue, therfore bethe wii ether oc biude, oc oss *elskelige* Da-
 70 marcks riiges raad, ether alle oc wore køpstamend her vti riiget, at the for-
 teres egen welfartt skiildt rette thenom effther gode harnisk, bøsser oc gode
 werge oc ware ther tiill rede mett natt oc dag at affuerge wor, riigens oc the-
 res egen skade oc forderff, som oss oc alle riigens indbiiggere machth paaliger.
 Wii oc wort *elskelige* Damarcks riiges raad oc gode mend her vti riiget
 75 wiille alle were welluillge tiill mett hest, harnisk oc werge at affuerge riigens
 skade oc forderff aff all wor yderste machth oc formwge. <6.> Thiisligeste
 giiffue wii oc oss *elskelige* Damarcks riiges raad ether at betencke the store
 welgerninger, hielp oc trøst, som the lybske oc vendische steder haffue oss oc
 Damarcks riige beuist i thenne lange feyde, at the ennw ere weluillge tiill at
 80 woge liiff oc gotz hoss oss oc Damarcks riige, om noget paakomer. Thii bethe
 wii oc wort *elskelige* Damarcks riiges raad, at i fore oc fremme theres burgere

57 Damarcks] Danmarcks B. – 60 ther] *mgl. B.* – 61 kand] oc *tilf. B.* – paa] om B. – 63 Nar]
 Oc nar B. – Iudland] Iudlandt B. – 68 Efftherthi] End (Ithem Da) effterdi Da-Ea. – Christiern]
 Crestiern B. – 69 skade oc] *mgl. B.-Cb.* – ether] *mgl. B.-Ea.* – oss] wortt B-Ea. – 69-70 Da-
 marcks] Danmarcks B. – riiges] *mgl. B.* – oc] alle *tilf. Da.* – riiget] oc fuldkommeligenn *tilf.*
B-Ea; raade *tilf. Ca-Ea.* – the] i B-Ea. – 71 teres] ethers B-Ea. – thenom] ether B-Ea. – efft-
 her] med *tilf. Ca-Da.* – gode (I.)] *mgl. Da-Ea.* – oc] andre *tilf. B-Ea.* – 72 oc (I.)] at Da-Ea.
 – ther] *mgl. Da-Ea.* – wor] och *tilf. Da-Ea.* – riigens] *mgl. B.* – theres] ethers B-Ea. – 74 oc
 (I.)] mett B-Ea. – Damarcks riiges] *mgl. B.* – 75 tiill] *mgl. Da-Ea.* – hest] och *tilf. Ca-Ea.* – oc
 werge] *mgl. Ca-Ea.* – at] oc B, Da-Ea. – 76 Thiisligeste] *mgl. Da-Ea.* – 77 giiffue] wille B,
rettet fra giffue B. – oss] wortt B-Ca, Da-Ea; *mgl. Cb.* – *elskelige*] *mgl. Cb-Da.* – Damarcks]
 Danmarcks B. – riiges] raadis (!) Ca-b; raads *tilf. Cb.* – at] *mgl. B.* – betencke] bekende Ea.
 – the] then Da-Ea. – 78 welgerninger] welgierningh Da-Ea. – oc (2.)] thii *tilf. Da-Ea.* – 79
 Damarcks] Danmarcks B. – at] oc B-Cb; och att Da-Ea. – 80 Damarcks] Danmarcks B. – Da-
 marcks riige] cronen Cb. – 81 wort] oss Ca-b. – Damarcks] Danmarcks B. – fore oc fremme]
 fordi oc fordre Ea. – theres] them Ea.

oc k pstatemend, som hiid komme vth i riiget, thiill *ther* besthe oc ey tiilstede, at thenom skeer wrett eller forfang vthi noget made. Thi all then stwnd wii, wore riiger, f rstedom oc stederne gøre ett mett hueranden, thaa bliffuer bode
 85 wore riiger, furstedom oc stederne wiidt machth. Fyndes oc nogre aff wore burgere, som icke ere *theres* burgemestere oc raad h rege oc lydege i thiisse forscreffne article eller i andre made, tha schall burgemestere oc raadt haffue fuldmachth tiill at straffe thenom tiilb rlegen. <7.> Skulle i oc andre k pstatemend nyde *theres* preuileger wedt fuldt machth oc vforkrenckt i alle made, som
 90 thenom giiffne  re aff framfarne koninger vti Damarck, oc nar wii haffue anamet wor kroning, thaa wiille wii thenom nadelegen stadfeste. Thii bethe wii ether oc alle andre k pstatemend *her* i riiget, wore kere vndersotte, at i lade ether vthi alle made fyndes weluillegen mod oss oc wort *elskelige* Danmarcks riiges raadt mett all troskab, som gode oc tro vndersotte b r at gøre. Wii
 95 wiille igen wiide oc ramme alle ethers gaffn, beste oc bystandt, saa i oss tacke skulle. Befalindes ether gudt. Giiffuit paa wort slott Køpnehaffn mondaghen nest effther wor frue dag uisitacionis aar etcetera mdxxiiii, vnder wort signet.

12

1524. 5. juli

København

Den udvalgte kong Frederik (1.) forordner om ulovlige havne i Halland, om køb, salg og rustning mod kong Christian 2.s trusler mod riget. Endvidere lover han at stadf este alle købstæders privilegier efter kroningen.

A: Udfærdigelse for Halmstad. Lund LA. Rådhusrätten och magistraten i Halmstad E I:1. Papir 28,9 × 43,0. På bagsiden fragment af kong Frederiks signet i rødt voks, DKS. 108 (ikke anført). – Aa: Smst. E I:2, Halmstad stads privilegiebok 150-52 (upplagd 1664). – Aa1: Sv.

82 k pstatemend] køpmend B-Ea. – vth] indh Da-Ea. – 83 Thi] at tilf. B, Da-Ea. – wii] oc tilf. B. – 84 riiger] och tilf. Ca-b. – bode] mgl. B-Cb. – 85 riiger] oc tilf. B. – oc stederne] mgl. B. – Fyndes] Oc findes B; Sammeledes giiffue wi ether til kenne, att thersom findes Da-Ea. – oc (2.)] mgl. Da-Ea. – 86 burgere] huilke wii icke formode oc (eller Ca-Ea) hobe tilf. B-Ea. – ere] vele være Da-Ea. – 87 forscreffne] mgl. B-Ea. – eller] och Da-Ea. – i] mgl. Da. – schall] skulle B-Ea. – 88 tiill] mgl. B, Da-Ea. – Skulle] Ock schulle Da-Ea. – andre] alle B, Da-Ea; alle wore tilf. Ca-b. – 89 *theres*] ethers Da-Ea. – 90 Damarck] Danmarck B. – oc] mgl. Ca-b. – 91 kroning] kroninger B. – Thii] mgl. Ca-b. – 92 oc] mgl. Ea. – andre indtil vndersotte] mgl. Ea. – kere] mgl. Da. – i (2.)] velle tilf. Da-Ea. – 93 Danmarcks] Danmarcs B. – 94 all] mgl. Ca-b. – oc] mgl. Ea. – 95 gaffn] och tilf. Ca-b. – oc (2.)] euig tilf. Ca-b. – bystandt] som en christen herre oc konning b r at giøre tilf. Ea. – saa] att tilf. Da-Ea. – 96-97 mondaghen indtil uisitacionis] gennemstr. Da. – 97 uisitacionis] Mariae tilf. B. – etcetera] mgl. Ca-Ea. – 97-98 vnder wort signet] gennemstr. Cb; mgl. Da.

RA. Skånska kommissionen. Städernas privil. vol Z 863-65 (ca. 1670). – Aa2: Smst. Kommerskollegiet. Städernas privil. vol D VIIa:5 f. 27r-28r (1695).

Tryk: J. Richardson, Hallandia 137 (*i referat med dat. 7. juli 1524*); Privilegier, Resolutio-
ner och Förordningar II 406-07 nr. 303 (*efter Aa*). – Reg. Dan. 7439.

Anm.: Se foregående nr. 11.

Tekst efter A.

Wii Frederich met guds nade wtworldt konning tiill Danmarcke oc Norge,
hertug i Slesuig, Holsten, Stormarn oc Ditmerschen, greffue i Oldenburge oc
Delmenhorst helsse ether alle wore kiere wndersotte, borgere oc menighedt,
som bygge oc boo wtii wor købstadt Halmstedt, kerligen met gudt oc wor
5 nade. Wider, at oss elskelige Hans Bagge, raadman ther i ethers by, haffuer
berett fore oss oc oss elskelige Dammarcks riigis raadt ethers ærinde, briister
oc klagemoell paa menige ethers byes indbyggeres wegne. <1.> Saa at frem-
mede oc wdtlenske købmend løbe ind wtii wlofflige haffner ther i Halland
oc ther købe oc selge emodt købstedernes priuilegier, huilkett wii fore engen
10 dell wele tiilstede, at hereffther saa skee schall, meden wii haffue giffuett
wore lensmend beffalniing, att the schulle hindre och wpholle alle the, som
saa gøre emodt købstedernes priuilegier. <2.> Thesligest gaff han oss oc oss
elskelige Dammarcks riiges raadt tiill kiende, at fremmede kremmere løbe
ther omkring paa landzbygden oc købe oc selge tiill forprang, ethers by oc
15 menighedt tiill stor skade oc emodt ethers byes priuilegier. Tha wele wii thet
ycke tiilstede i noget maade, meden huor the hereffther findis, som saa gøre,
tha schulle wore lensmend oc byfogether haffue fuldmagt at hindre thennom
oc theris gotzs oc straffue thennom effther theris priuilegiens lydelsse. <3.>
Sammeledis bethe wii ether oc huer serdelis biude, at ii hereffther rette ether
20 paa gode werge, harnisk oc bøsser oc ware tiill rede dag oc natt, om ether
tiilsiies at affwerge konning Christierns onde acht oc begering, om han eller
nogen anden paa hans wegne wiillde nøde oc trenge seg herind i riigett egen
met woldt oc magt. Wii wele thesligest met oss elskelige Danmarcks riigis
raadt berede oss mett hesthe oc gode harnisk oc woffwe met ether liiff oc
25 gods, saa thet nest gudz hielp aldriig skee schall, at konning Christiern schall
fange nogen magt heri Danmarcke. <4.> Oc giffue wii ether tiill kiendhe oc at
betrachte then store wellwillighedt, hielp oc trøst, som the lybske oc vendiske
steder haffue oss oc Danmarcks riige bewist i thenne lange feide, oc the ennu
ære welwillige tiill at woffwe liiff oc gotzs hoss oss oc Danmarcks indbyg-
30 gere, om nogett paakommer. Thii bethe oc biude wii ether alle, at ii forde oc
fremme theris borgere oc købmend, som hiidt komme wtii riigett, tiill thet
beste oc the, som ether hender fore at komme, oc ey tiilstede, at thennom sker
nogen wrett eller forfang i noget maade, thii at all then stwnd Danmarck,
wore førsthendom oc vendiske steder gøre ett mett hueranden, tha bliffuer
35 wore riige, førsthondom oc stederne wedt magt. <5.> Sammeledis wele wii

holde ether oc ethers by wedt theris priuilegier oc friihieder oc holle thennom wedt fuldt magt i alle maade, oc wele wii giffue ether stadfestelsse therpaa, nar wii *annamme* wor kroninge, oc vele wii altiidt wide oc ramme ethers beste oc bestand i alle maade. Thesligest *findis* oc *noger* aff ethers *burgere* ther i
 40 byen, som wii oss ycke tiill forhope, som ycke ære theris *burgemester*, raadt oc byfogett paa wore wegne hœriige oc lydiige oc følgeachtige i these artick-
 le oc *andre* maadhe, tha schulle *burgemestere*, raadt oc byfogett haffue fuld-
 magt at straffue therwdtoffuer tiilbyrligen. Her wide i altingist at rette ether
 effther, thii lader thet engelunde. Giffuet paa wort slott Køpenhauffn tysdagen
 45 nest effther wor frue dag *visitacionis* aar etcetera mdxxiii. Vnder wort signet.

13

1524. 14. september

København

Kong Frederik 1.s åbne brev om uretfærdig retsforfølgning af personer, der er fraværende i kongens og rigets tjeneste.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B 11 f. 12 Iv-12 IIr (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) m. overskr. *Sligt eth breff kom till landtzstung vdi Nørreittlandt om wrettfferdige deelle*. Herefter smst. B 12 25-26 (omtr. samtidig).

Tryk: Danske Mag. IV 249-50 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registranter 55-56 (efter reg. B 11). – Reg. Dan. 7454.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 11).

Vii Frederick met gutzs naade etcetera. Viider, kiere venner, att for oss er bereett, huorledis att nogre aff vore wnderssaatte pleye att tage vore breffue, naar the ere skickede vdi voer och riighenns thiennistte och forfalddt, saa att ingenn schall deelle eller forfyllinge gøre paa theris godtzs, thendt stundt thi
 5 saa ere skickede vdi wortt och riighenns forfalddt, och vdi sex vgher effter the hiemkomendis ere, och mange thervdtoffuer fordriister thennum till att reesse och forfyllge deelle met sandemendt och anderledis emodt saadanne wore breffue. Tha ere vii saa met vortt ellskelige Danmarks riigis raadt ther-
 om saa offwereens wurdenn, ath hwo som tager saadanne wore breffue, tha
 10 skall handt strax lade thennum forkyndne till herritzsting och landtzsting; //
 f. 12 IIr huilckenn som siidenn dierffuis heeremodt att resse eller forfyllge nogenn deelle eller deellemaall emodt *forschreffne* vore breffue met sandemendnt, lagheheffwet eller vdi nogre andre maade, tha schall thett towff och eedt vere dødt och macttløss och alldriige att kome till sandemendt igenn, me-
 15 denn till riidemendnt, om behoff gørris, och *forschreffne* sandemendt huer aff thennum bøde xl marck till os. Samledis er thet biscop, prelatte, ridder, riddermandtzsmandt, som saadanne deelle eller deellemaall reesse eller resse lade, forfyllge eller forfyllge lade emodt *forschreffne* vore breffue, tha schall

thendt vere falldenn till oss for i^c marck danske, och er handt bwnde, tha schall handt bøde till oss xl marck. Thesligiste huilckenn vore fogeder eller embitzmandt som steder fylldding offwer sandemendt eller finder nogen till lageheffuedt eller andre deelle emodt saadanne vore breffue, tha schall thendt samledis haffue forbraatt till oss xl marck. Giffuit paa wortt slott Køpennhaffnn helligekorssdag exaltationis aar etcetera mcxxiii.

14

1525. 1. september

København

Kong Frederik 1.s forordning om adelens klædedragt og sædelighed.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 282v-83r (omtr. samtidig) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Thette er thet breff om adelens kledbon oc om werlig handel met gode ments quinne, frwer eller iomfrwer etcetera*. – a: koncept, tabt. – aa: RA. Danske Kancelli B 20, Koncepter til åbne breve [1523-58] (samtidig). – ab: RA. Danske Kancelli B 20, Koncepter til åbne breve [1523-58] (samtidig, m. datering 1528. 1. september).

Tryk: Danske Mag. V 75-78 (efter ab); Kong Frederik 1.s registranter 88-89 (efter reg. B 10). – Hist. Aarbøger II 235 nr. 74g (m. årstallet 1528); Reg. Dan. 7869 (m. datering 1528. 1. september).

Anm.: Forordningen er indført i registranterne mellem breve fra 1528 med dateringen 1. september 1525, der må opretholdes, da kongen og rigsrådet var forsamlet til herredag i København 1525 i tiden op til 1. september, jf. Allen, De tre nordiske Rigers Hist. V 215-33, mens kongen omkr. 1. september 1528 befandt sig i Kolding og senere på Gottorp, jf. Kong Frederik 1.s registranter 175-78.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10), udfyldt efter aa.

Vii Frederich (mett gudz nade Danmarcks, Vendis oc Godis konningh, vd-wold konning tiil Norge, hertwgh i Sleeszwigh, Holsten, Stormarn oc Ditmersken, greffwe i Oldenborgh oc Delmenhors[t]) giøre alle witterlig, att wii (nw med vortt elskelige rigiss rodh her forsamlett, som er verdige fadhher med gud her Lage Wrne tiill Roskille, her Iens Anderssen till Ottensse, her Stige Krw<m>ppen tiill Borlom, her Offwe Bilde tiill Arss, her Iørghen Fryss tiill Viboregh, biskopper, her Age Ibssen, elect<u>s tiill Lwnd,

1 Frederich] Frederick aa-b. – 1-3 mett indtil Delmenhors[t]] etcetera reg. – 1 Danmarcks] Danmarks ab. – 2 Sleeszwigh] Sletzwigh ab. – Ditmersken] Dytmersken ab. – 3 Oldenborgh] Oldendorigh ab. – Delmenhors[t]] ved linieafslutning mgl. et stykke af papirets kant aa; Delmenhorsth ab. – 4 nw] mgl. ab. – 4-16 nw indtil meningh] effther vortt elskelige menige Danmarcks riigis raad, willie oc samtycke haffue nw vdi enn god mening reg. – 5 Wrne] Vrne ab. – Roskille] Roskildt ab. – Ottensse] Otthnsse ab. – 6 Stige] Stygge ab. – Krw<m>ppen] Krwppen aa; Krwmpen ab. – Borlom] Børlom ab. – Offwe Bilde] Offue Bilde ab. – Arss] Aarsse ab. – 7 Fryss] Friis ab. – elect<u>s] electis aa. – Lwnd] Lwndt ab.

her Henrick, abett i Soer, her Eskylldh, prior i Andwordskoff, mæsther
 Clauss Gi<r>dssen, wor canceler, mæsther Knwdh Henrickssen, prosth i
 10 Vibordh, her Mogens Gøe, Danmarks rigis hoffmesther, her Tyghe Krabbe,
 Danmarck[s] rigis marsk, her Preben Podbusk, her Henrick Agissen, her
 Henrick Krwmedigh, her Hans Bille, her Per Licke, her Mattis Erickssen,
 her Anderss Bille, her Offwe Vincensius, her Otte Krwmpfen, her Holgher
 Holgherssen, her Iahan Oxe, her Eske Bille, her Hans Kraffzee och her Niels
 15 Vincensius, riddher, medh flere vortt *elskelige* Danmarcks riigis raadh, att
 haffwe nw vti en godt acth och meningh) oc soo, att thenn guds fortørnelse
 mett høfferduge kledebon oc ander sticker, som therepter følger, maa affstil-
 les oc nederlegges, then mennige adell vdi Danmarcks riige till ere, nytte oc
 gaffnn, giortt thenne epherschreffne skyckelse, att herepther wbrødeligen
 20 holdes skall. Først att ingen riider eller goed mennd skall haffue mere ennd
 try par kleder aff silcke, dog hoffmestere oc marsck allene huatt silckekleder
 thennom tøckes, oss oc riigett till ere. Item huicken goed mannd aff adelen
 som wdgiffuer sin datther, hannd skall icki giffue hynne mere ennd try paar
 silkekleder, ett aff floell, ett aff dammask oc thertill en silckethiwrtell eller
 25 wnderthiurtell, oc thertill tarffuelige kleder aff klede eller andett, wnder-
 tagett silke. Item skall ingen aff adelen epher thenne dag købe eller giffue sin
 hwsfrue eller børn bleant, gilden sticke, gilden dammask eller perlestickedede
 kiorttle, meden huatt aff sligett *forschreffne* gilden sticke eller parlekiorttle
 f. 283 r nw vdi kleder // skornne eller stickett ere, maa thee wpslide the, som thet nw
 30 er skoritt oc stickett till, dog theres børn epher thennom thet aldrig bere skall
 herepther. Oc skall herepther icki giøres till gode quinner eller iwmfruer an-
 dre parlæsmycke ennd bølge oc bindickkrandze oc parlæhaffuer, dog att in-
 gen tienestepige, som icki er aff adelen, skall smøckes mett perler i noger
 maade. Item skall oc ingen frwer eller iomfrwer bere the brede bonetther
 35 eller hatthe, smøckett eller wsmøckett. Item skall herepther ingen lone then

8 Eskylldh] Eskildt *ab.* – Andwordskoff] Andtworskoff *ab.* – 9 Clauss] Claus *ab.* –
 Gi<r>dssen] Gitedssen *aa;* Gitedszen *ab.* – Knwdh] Knwdt *ab.* – 10 Vibordh] Viboregh *ab.*
 – Mogens Gøe] Moghens Gye *ab.* – Danmarks] Danmarsks *aa;* Danmarcks *ab.* – Tyghe]
 Tyge *ab.* – 11 Danmarck[s]] *ved linieafslutning mgl. et stykke af papirets kant aa.* – Preben
 Podbusk] Prebiørn Podbwsk *ab.* – 12 Krwmedigh] Krommedick *ab.* – Bille] Bildhe *ab.* –
 Licke] Lycke *ab.* – 13 Anderss Bille] Anders Bildhe *ab.* – Offwe Vincensius] Offue Vincen-
 tius *ab.* – Krwmpfen] Kromppen *ab.* – 13-14 Holgher Holgherssen] Holger Holgerssen *ab.*
 – 14 Bille] Bildhe *ab.* – Kraffzee] Krasse *ab.* – 15 Vincensius] Vincentius *ab.* – 17 therepter]
 hereffther *aa-b.* – 17-18 affstilles] theslygeste *tilf. aa-b.* – 18 oc nederlegges] *mgl. aa-b.* – 20
 skall] *mgl. aa-b.* – 22 huicken] riddher eller *tilf. aa-b.* – 24-25 ett (1.) indtil wnderthiurtell]
mgl. aa-b. – 25 oc] togh *aa-b.* – 27 hwsfrue] hostrv *ab.* – bleant] eller *tilf. aa-b.* – gilden (2.)
 indtil 28 sticke] *mgl. aa-b.* – 29 eller stickett ere] *mgl. aa-b.* – the, som] *mgl. aa-b.* – 30 oc]
 eller *aa-b.* – 31 herepther] *mgl. aa-b.*

anden flamske eller engelske kleder att hembles wnder lofft mett till
nogen kost, meden skall hembles offuer borde mett duge effther gammell
sedwannæ; oc skall ingen broløpskost holdes lenger ennd tree dage, tyslige-
sten icki koges offuer xii retther till moltiid, oc aldz ingen brolloppsschiort-
40 her eller ringe wdgifues wthen thee, brwdkomen fanger. Tysligesten ingen
<p>iffuerkleder att giffue, meden giffue piffweren, som han mett hannom till
eens worder. Item huilken ridder eller goed mannd aff adelen, geselick eller
werdeligh, ingen wndertagett, epther thenne dag schender eller obenbarlig
beriiitther noger qwindfolk aff adelen, han skall were beschemett oc aldriig
45 epther then dag komme eblantt nogen goed mannd, entthen ede, dricke eller
haffue nogen anden handle eller omgenge mett thennom i nogher maade.
Sameledes huilke quinfolk aff adelen, som slig wanere lader seg sømme, som
forschreffuit staaer, skall aff hennes neste frende oc rette wergie indsettes,
swo hwn epther then tiid ingen aff adelen gange<r> till blisell, oc hennes
50 neste arffuinge beholle aldt hennes gods, løst oc fast, dog icki thet barn, hun
wti noghens were fangendes vorder. Item d<ir>ffues nogen wfrii mannd eller
swennd, gesselig eller wersselig, att belige eller obenbarlig berøgte nogen
quinfolk aff adelen, han skall therfore dømmes som fore obenbare tiwffnett.
Derffues nogen att wpholde eller indtage nogen, som slig gerninger giort haf-
55 fuer, lengher end then eskidt bliffuer, thaa staa samme retthe, som then gier-
ningen gjorde. Item dierffues nogen, gesselig eller werdzlig, obenbarlig att
thalle paa nogen goed mannd, qwinne eller iomfrue, theres ere eller lempe,
som for staer, eller i andre made, oc kand thet icki beuisse, tha skall han staa
i samme last, skade oc wannere, oc han en anden mett løgen wti føre wilde i
60 alle maade. Item derffues nogen heremod att giøre eller anden kledebon att
bere, end som fore staaer, skall haffue them forbrott till oss, oc wille wii straffe
theroffuer, som thet seg bør. (Tiill hwess vidnessbirdt, att wbrødelighen skall
holless i alle modhe, som forskreffwitt stoer, lade vil hänge vortt secrete
nedhen for thette vortt opne breff med forneff[nd]e vortt elskeligeste radtz

37 mett] gamle tilf. aa-b. – 39 icki] mgl. aa-b. – aldz] alt thett ab. – 40 brwdkomen læs
brwdgomen; brwdgonghen aa-b. – 41 <p>iffuerkleder] giffuerkleder reg.; piffwerkledher
aa-b. – piffweren] mgl. aa-b. – mett hannom] mgl. aa-b. – 42 worder] kandt tilf. aa-b. – 44
beriiitther] bericther aa-b. – were] herefter tilf. ikke fuldført (?) s reg. – 44-46 were indtil
maade] remme sin ferne landt och ther inghen fredh eller værelse haffwe, och hans næsthe
arffwynghe beholle allt arwynghe och løssøre i alle mode aa-b. – 49 gange<r>] gangell reg.
– 50 fast] som forskreffwitt stoer tilf. aa-b. – barn] a rettet fra ø reg. – 51 d<ir>ffues] driffues
reg; dyærffwess aa-b. – 52 berøgte] att berøtte aa-b. – 54 nogen] tiill tilf. aa-b. – som] mgl.
aa-b. – 55 then (I.)] han aa-b; herefter gennemstr. loffwitt aa og tilf. loffligh aa-b. – staa] han
tilf. aa-b. – 57 eller (2.)] gennemstr. aa; mgl. ab. – lempe] mgl. aa-b. – 58 beuisse] bewyssid
aa-b. – 61 skall] hall aa; holler ab. – 62 theroffuer] thereffther aa-b. – 62-65 Tiill indtil stoer]
ecetera reg. – 64 forneff[nd]e] læsning tvivlsom, plet på aa. – elskeligeste] elskeligh ab.

65 indcele, som for stoer.) Giffuet paa wortt slott Kiøpnehaffenn sancti Egidii abbatis dag aar mdxxv, vnder wortt signette.

15

1526. 21. juni og 4. juli

København

Kong Frederik 1. forbyder udenlandske købmænd eller andre på deres vegne at købe græsøksne i Skåne og Sjælland.

A: Udfærdigelse for Skåne. Tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 15v (omtr. samtidig). Efter teksten m. samme hd. som denne *Ad mandatum domini regis in presentia domini Tuconis Krabbe, marscalci*. Hertil slutter sig indførselen i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 319r-v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). Herefter smst. B 12 429-30 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). – B: Udfærdigelse for København. Tabt. Teksten refereret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 268v (omtr. samtidig) m. følgende ordlyd *Om gressøxen. Item borgemestere oc rodtmend i Køpenhaffn finge lighet sligt ett breff till Selandz om gressøxøen, som thett breff lyde till Skone, oc er ther (rettet fra thett) regestreredit ad mandatum. Ex castro Haffnensi, onsdagen infra octauas uisitationis Marie anno mdxxvi*. Hertil slutter sig indførselen i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 232v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). Herefter smst. B 12 311 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne).

Tryk: Kjøbenhavns Dipl. I 364 (efter reg. B 11 m. dat. 1526 11. juli); Kong Frederik 1.s registraranter 99-100 (efter reg. B 11) og 103 (efter reg. B 11).

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B10).

Vii Frederick etcetera helsse ether, oss elskelige prelater, riddere, ridderme<n>dssmend, køpstedmend, bynder oc menigh almwe, ehvem som helst y tiene eller tillhøre, som bygge oc boe vdti Skonne, kierligen met gud och vor nade. Vider, ath vore kiere vnnersate, menighe køpstedmend vti Skone haffver ladt beretthe oc beklage for oss, ath mange vdlendiske købmænd, bode danske oc tydske, indfare ther y lannet oc opkøbe alle gresøxne, som ther falle y lannet oc tiisligeste lade oc prelater oc gode mend, fogder oc prester ther same steth met andere købmendss penninge opkøbe samme gresøxne, saa ath vore borgere icky kvnne offwerkomme saa møget kødt, som thii behøffve bode till vort oc theres eget behoff. Thii haffwe vy nv met vort elskelige Danmarcks riges raad, her nv forsamlet, thet saa skiicket, ath in-

65 Giffuet] Screffwitt *aa-b.* – paa wortt slott] vdi vor kiøpstadh *aa-b.* – Kiøpnehaffenn] Kiøpmehaffenn *reg.*; Kjøffnhaffn *aa.*; Kiøffhuenhaffn *ab.* – aar] etcetera *tilf. aa-b.* – 66 mdxxv] mdxxviii *ab.* – vnder wortt signette] *mgf. aa-b.*

2 ridderme<n>dssmend] riddermedssmend *reg.*, *nasalstreg glemt (?) reg.* – 5 beretthe] *her- efter gennemstr.* fore oss *reg.*

genn prelate, ridder, riddermandssmand theres fogeder eller noget vdlendisk
 købmænd, tydske eller danske, skvle eller mve effther thenne dagh købe ther
 y lannet nogere gresøxne ath vdføre ther aff lannet. Saaframt ath hvem som
 15 *thet* gjør, thaa skall hand haffwe forbroth same gotz, halffdelenn till oss oc
 halffdelenn till then købsted, *thet* besloes vdi. Thii bethe vii oc bivde alle vore
 fogeder oc embedssmænd, ath thi haffwe ther acht paa, ath saadant icky skeer,
 oc *thet* vdti ingenn maade tilstede vnder vort hyllist ogh node. Giffvit paa
 vort slot Køpenhaffn torsdagen nest effther Botulphi abbatis anno mdxxvi.

16

1526. 15. august

København

*Kong Frederik 1.s åbne brev til magistraten i Ribe om guldsmedarbejders
 lødighed og stempling.*

A: RA. Ribe by. Papir 29,9 × 30,6. På bagsiden kong Frederiks segl, papir over rødt voks,
 DKS. 108. Efter teksten m. samme hd. som denne Relator her *Magens Gøye, riddere*. På
 bagsiden, langs brevetts øvre kant, m. samme hd. som teksten *Ribbe*.

Tryk: Adler, Ribe Katedralskoles Indbydelsesskrift 1847 18-19 (*efter A*); Danmarks Gil-
 de- og Lavsskraaer fra Middelalderen II 401-03 (*efter A*). – Reg. Dan. *11924.

Ann.: Kong Frederik 1.s bestemmelser om guldsmedarbejders stempling og lødighed er
 kun kendt gennem dette åbne brev til Ribe, men de har sandsynligvis været udstedt også til
 andre byer, jf. paragrafferne 2 og 4. Desuden er der i linie 11 skrevet Odense før Ribe.

Tekst efter A.

Wii Frederich *met* guds naade Danmarcks, Wendes oc Gottes koning,
 wdualdt koning tiil Norge, hertug i Slesuigh, Holsthen, Stormarn oc Ditmer-
 sken, greffue vtii Aldenborig oc Delmenhorst helsse ether, vore kære vnder-
 satt, borgemesther, radmendt och byfogett i wor købstadt Ribe *kierligen* *met*
 5 *gud* oc wore naade. Widher, at wii nw haffue forfaret, at gwlsmedher her i
 rigett haffue her tiil<f>orne forarbeydett soore møgett vogt sølff then me-
 nig mandt tiil beswigelsse oc stor affdragt. Thii haffue wii nw, oss, rigett oc
 then menig mandt tiil nøth oc forbedering, giortt oc sett poo gwlsmidtembett
 saadann skichelsse, som hereffther følgher, oc wille, at then wdtii alle sinne
 10 oordt oc articler hereffther wbrodelig skall hollets. <1.> Først skal hereffther
 inghen gwlsmidt her vtii vor købstadt Rybbe eller noghen andhen købsted
 her wtii vorth riige Danmarck forarbeyde ringher sølff wndher hammeren
 end *thet*, som wegenen marck theraff holle skal xv loodt pwrth sølff, eth

17 oc] *tilf. o. lin. m. samme hd. reg.* – 18 ingenn] *herefter gennemstr. no reg.*

5 wii] *herefter gennemstr. nw A.* – 6 tiil<f>orne] *tilsorne A.* – 11 købstadt] *herefter gen-
 nemstr. Ottensse A.*

qwintynn theraff at brwge tiil *thet* remedium oc fare, oc aff støfft sølff skal
 15 wegenen marck theraff holdhe xiiii lodt pwrth sølff, ett qwintinn tiill remedi-
 um oc fare. <2.> Sameledes alth *thet* sølff, hereffther forarbe-
 det met ett besøndherligt merke aff hwer købstedt met en kronne poo same mer-
 cke oc hans merke therhøes standendes, som *thet* giordt haffuer. <3.> Skal oc
 inghen arbeyde ringere gwldt, en som hannom bliffwer fangett ath arbeydhe
 20 vnder taghen løding, som *thet* seg bør. <4.> Oc hwem heremod giøre oc for-
 scriffne artickeler brødher oc tetthe icke soo holdher och bliffuer fondhen
 thermet effther thenne dagh oc derwesse til at selghe noghet sølff, som icke
 err statzmerke poo oc hans merke therhøes, som sodant sølff forarbejdet
 25 haffuer, han bødhe for første tidt en marck sølff, andhen tidt ii marck sølff,
 tredie tidt iii marck sølff, fierde tidth were embetthet qwidt oc icke vidhe syn
 eghen brodhe, oc aff sodan brødhe tagher koninghen halffdellen oc wore bor-
 gemesther, rodmen oc gwlsmidembedhe ther same stedt andhen halffdelen,
 oc wii tilforne haffue tilscriffuit ether therom oc sodan ordinanss icky holdes.
 Thii bede wii ether oc bøydhe, at ii kalle for ether alle gwlsmedher vtii eders
 30 by oc giffue thennom sodan skickelsse oc ordinansse til kendhe oc skicker
thet soo, at then holles vid machth, vidt alle poncter oc articler, som then
 indheholder oc forscriffuit standher, sooframth ath wii icke skulle haff<ue>
 tital til ether, om sodan ordinanss oc skickelsse icke holdis her. Vidher at
 retthe edher effter oc ladher *thet* ingenlondhe, beffallindes ether gud. Giffuit
 35 poo wort slott Kopenhaffn wor frwe dag assumptionis Marie anno etcetera
 mdxxvi, wndher wort singnett.

17

1526. 23. oktober

Aalborg

35 *Kong Frederik 1.s forordning om økseflug og fællig jagt i Nørrejylland.*

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 182v-183r (omtr. samtidig) m. overskriften *Om økseflug oc felig wort giort sadan skiche*. Hertil slutter sig indførselen i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 1v-2v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). Herefter smst. B 12 4-5 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne), stærkt beskadiget.

Tryk: Danske Mag. IV 254-56 (efter reg. B 11 m. årstallet 1525), herefter Tidsskrift for Fiskeri II 203 (*i moderniseret gengivelse*); Kong Frederik 1.s registrarer 117-118 (efter reg. B 11). – Hist. Aarbøger II 235 nr. 74e; Reg. Dan 7586.

Anm.: Denne forordning skal muligvis ses i sammenhæng med kong Frederik 1.s forordninger om bondegods – [1523-1533], se ovf. s. 85-86 og 1526. 1. november og 5. november, jf. ndf. nr. 18 og s. 105.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10), udfyldt efter reg. B 11.

<Vii Frederick met gutzs naade etcetera giøre alle vittherligt, att vii haffue hørdt och vti sandhedt forfaritt,> att wore wndersatte i Nøriutland, som bygge oc boe wti en by, heffder oc tiiltager thennom øxehwg i skoffwe oc riszekiere, som ligge oc høre tiill andre byer oc gaarde, oc ey the ere lodz-
 5 eyere i the byer oc marcke, som same skoffwe oc kiere tiillhøre, oc forscreffne wore wndersatte sware thennom tiill same øxehwg mett lagehewdt oc fare ind therwti oc brwgger stoor brwgersse, rette lodzeygere til stoor brøst oc skade, och tisligeste att mange, som haffue en fowge diell oc lod i skoffue, kierre oc marcke, selier, lyer oc lader brwgge therwti saa møget, som then
 10 største lodz oc deell haffwer i sadan felig. Thii haffue wii nw mett forscreffuende wort *elskelige* Danmarcks riges raadz radt oc andre wor gode mendt, her nw till stede war, therom saa skichet oc endeligen besluttet, att inghen skall haffue eller brwgge øxehwg i nogen skoffue eller kiere, som hand icke haffwer lod oc diell i *thet* gotz oc marcke, samme skoff oc marck tiilligendes
 f. 183r ere, oc ey nyde the lagehewder, ther wpaa giort // ere, wdhen hwilche som haffwer stugh oc serekiøb aff rette eyere oc wedt syn attkomme. Tisligeste skall oc inghen brwgge eller brugge lade yttermer wti felig anthen wti skoff, marc, hiede, feskewandt, fegangt eller mett iackt eller i nogen andhen felig, yttermere endt hanss rette lod oc diell therwti kand talle oc er god for. Thii
 20 forbywde wii alle, ehuo the helst ere eller wære kwnde, emodt *thette* wort obene breff att brwge eller bruge lade, selie eller sele lade, iage eller iage lade i skow, kierre, feske eller feske ladhe i nogen feliges eyendom, anderledes end som forscreffuit stander, wnder wort hildiste oc nade. Dierffues oc nogen heremodt at gøre, thaa mwe rette eyere oc the, store lod haffwer, i felig
 25 forfylge *thet* mett raaddt oc andre dielle effther logen. Giffuet i wor kiøbstad Alburg sancti Seuerini episcopi dag ar etcetera mdxxvi.

18

1526. 1. november

Århus

Kong Frederik 1.s forordning, hvorved bønderne i Nørrejylland forpligtes til at yde deres årlige bonderedsel inden 30. november.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 182r-v (omtr. samtidig) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Om bwndegotz i Nøriutlandt worte giort sadan en skiche wpaa*. Efter teksten m. samme hd. som denne *Relator lens Huass*. Hertil slutter sig indførselen i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f.

1-2 <Vii indtil forfaritt,> reg. B 11; mgl. reg. B 10. – 7 therwti] herefter gennemstr. mett øx reg. B 10. – 10 lodz oc deell] laadtzeyere och thendt, ther største deell reg. B 11. – 15 lagehewder] herefter gennemstr. ther reg. B 10. – giort] herefter gennemstr. haffuer reg. B 10. – 16 wedt] herefter gennemstr. hanss reg. B 10. – 18 marc] herefter gennemstr. eller reg. B 10.

2v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). Herefter smst. B12 5-6 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne), stærkt beskadiget.

Tryk: Danske Mag. IV 256 (*efter reg. B 11*); Kong Frederik 1.s registeranter 119-20 (*efter reg. B 11*). – Reg. Dan. 7716.

Anm.: Denne forordning skal muligvis ses i sammenhæng med kong Frederik 1.s forordninger om bondegods – [1523-1533], se ovf. s. 85-86 og 1526. 23. oktober og 5. november, jf. nr. 17 og s. 105.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10), udfyldt efter reg. B 11.

<Vii Frederick met gutzs naade etcetera giøre alle vittherligtt, att oss er for komet,> att mange wor oc kronnens iordeyere, bønder i Nøriutlandt, sidde offwerhørige oc ey wille wdgiffue theres rette arlig skatt, landgielld oc andre tyngte, som the oc theres forrelder plege oc pligtuge ære att wdgiffue i sadan
5 made, att nar same bønderne haffwer wdgiffuit theres ledinge, thaa holle the sidhen hoess thennom all andhen theres retthe oc arlighen wdgiffit oc lader seg fordielle therfor ar effther ar, oss oc kronen tiill affdragt, bryst oc skade. Thii haffue wii nw mett forscreffne wort elskelige Danmarks riiges raadz raad
10 therpaa sadan skiche giort oc samtycket, att hwilchen iordeyerbwnde som saa
f. 182v owerhørig sidder met nogen syn arlig bwnderetzell oc ey wille wdgiffue for sancti Andre appostoli dag, thaa mwe the, som wore och // kronens leen i
wære haffue, lade skwre fald i theres gotz, som seg thermet saa fortrycke effther sancti Andre appostoli dag, ligeruiss oc i alle made som for theres ledinge. Giffuit <i> wort stad Arss die omnium sanctorum ar etcetera mdxxvi.

152<6>. 5. november

Århus

Kong Frederik 1. og rigsrådet bestemmer, at hvor der er flere arvinger til en bondegård, skal den, der er nærmest arving og har størst del i gården, beholde gården og have andel i den hosliggende fællesskov, mens de andre arvinger skal have en årlig godtgørelse af den medarving, der overtager gården, såfremt denne efter samfrænders skøn kan bære dette, men de må hverken bruge gården eller dennes andel i fællesskoven, trykt i Danske Domme I 168 nr. 60. Se også [1523-1533], 1526. 23. oktober og 1. november.

1-2 <Vii indtil komet,>] *reg. B 11*; *mgf. B 10*. – 5 ledinge] *herefter gennemstr. thaa holle the sidhen reg. B 10*. – 11 leen] *herefter gennemstr. h reg. B 10*. – 12 i] *herefter gennemstr. hanss reg. 10*; *herefter tilf. i overflødig (?) reg. B 10*. – 14 <i>] *mgf. reg. B 10*. – stad] *herefter gennemstr. Otthens sannawe reg. B 10*. – die omnium sanctorum] *rettet o. lin. md. samme hd. fra sancti Seuerini episcopi dag reg. B 10*.

19

[1526. November-december]

Kong Frederik 1.s forordning om overgreb, faste slægtsnavne for adelen, årlige mønstringer, forskellige købstadanliggender og forhold på landet.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 164-66r (omtr. samtidig).

Tryk: Allen, De tre nordiske Rigers Hist. IV, 1 166-67 (*kapitel 3 i moderniseret gengivelse*); Kong Frederik 1.s registeranter 347-48, herefter Thiset i Historisk Tidsskr. 8 rk. IV, tillæg 222 (*kapitel 3*). – Reg. Dan. *11998.

Dat.: Forordningen, der er indført på et særligt læg mellem de smålandske og jyske registre, mangler datering, men må antages at være forhandlet og vedtaget på herredagen i Odense i november og december 1526. I alle fald vides bestemmelserne kapitel 3 om faste tilnavne for adelsslægter at være fremsat af kongen og at have opnået tilslutning fra rigsrådet, jf. Danske Mag. 2 V 107. Ligeledes har bestemmelserne i kapitel 4 om årlige mønstringer været behandlet på samme herredag, jf. Danske Mag. 2 V 99-100.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10).

Wii Frederich met gudts nade Danmarcks, Wendis och Gottis koningk, vduald konningh tiill Norge, hertug i Slessuigk, Holstenn, Stormernn och Ditmerskenn, greffwe vdi Oldenborgh och Delmenhorst biwde alle worē kere vndersatte bisper, prelather, riddere, riddermendtsmend, kiøpstædtsmend, 5 bønder och menige riigens indbyggere, aandelige och werdzlige, at i hereffther, thend aldsomegtugiste gud tiill loff och ære, oss, riiget och ether alle och huer serdelis effther synn stadt tiill friid, rolighedt och euigh bestandh, afflegge och bortkaste alt affwend, wrede, twedregt och vbestandighedt, som nogen kand haffue emod thend anden och hereffther leffwe broderlige met 10 huer andre vdi god, trygg och wenlig endregt, friidh och wenskap. <1.> Wii forbiwde och alle bisper, prelater, riddere och riddermendtsmend, som magt och welde haffue hervdi riiget, vdi noger maade at forhade, vndertrycke eller offuerwold at giøre andre prelater och riddermendtsmend hervdi riget, som vnder thennom ære och icke ære saa megtuge och formuende, som the ære. 15 Haffwer then ene then anden noget tiill at thale, thaa giffwe thet til kiende fore oss och wort *elskelige* riigens raadh och skilyes at met rette effther loghenn. // f. 164v <2.> Wii forbiwde och alle bisper, prelater, riddere och ridderemendtsmendh hereffther noger kiøpstædtsmend eller almwe at vforrette, meden huilcken som haffwer nogen aff thennom tiill ath thale, hand skall thale thennom tiill 20 met logh och rett tiill bythingh, herritztingh, landstingh, fore oss, wort *elskelige* riigens raad oc riigens canceller. Dierffwis noghen heremod at giøre thaa wille wii lade straffe theroffwer, som tilbør effther loghenn. <3.> Wille wii ochsaa, at alle riddermendtsmend hervdi Danmarcks riige, som icke ha-

ffwe stadfeste tiillnaffnn, skulle tage och vdwelye thennom stadige tiillnaffnn
 25 vdi saa maade, at the, som føre eens skyoldh och hielm, skulle haffwe eens
 tiillnaffnn, paa thet at mand vdi framtidenn kand spørge, huilckenn nogen
 erligh, rittherligh gerning gjør i marckenn eller anderstadts, som vdi andre
 christelige koningeriige sidt ær. <4.> Paa thet at menige rigetth maa altiid
 30 være vdi godh rusthninge, thaa wille wii, ath alle bisper, prelater, abbether,
 priore, proffwesther, cannicker, vicarier, riddere, riddermendtsmend, fruere
 och iomfruere och alle, som iordegodts haffue hervdi riiget, skulle een gang
 om aaret holde en menlig musteringe met theris swenne, heste, harnisk och
 f. 165r werge, som skall were huer fiortthende dag // effther posken hwert aar eff-
 ther then skickelsse, wii tilfornn therpaa giordt haffwe, huilckenn musteringe
 35 som skall stande vdi Iutland vdi Wiborgh, vdi Fyen och Lawend i Otthens,
 vdi Sieland, Møen, Laaland och Falster i Ringstæde och vdi Skaane i Malmø.
 Findis och noyer, som icke komer tiill samme mwsteringe eller och icke gjør
 then musteringe fuldt effther then skickelsse, wii och wort *elskelige* riigens
 raad therpaa tilfornn giort haffwe, thaa skall then straffis therfore, som then
 40 bør at straffis, ther wort och riigens argesthe wiide will. Ther tiillmet skall
 hand vdgiffwe thend pene, som tilfornn therpaa satt er. <5.> Wy wille och,
 at wore lænsmænd, borgemesthere, raadmennd och byfogethe schulle haffwe
 godh actt och tilsiwnn vdi theris laenn och i kiøpstæderne at lade forfare, om
 ther nogen ære, som ære koningh Christiernn tilgiffwne, och om the nogen
 45 saadan formercke, være segh aandelig eller werdzlig, thaa skulle the then
 hindre och føre strax tiill synn tilbørlige dommere. <6.> Wille wii och, ath
 alle bønder och almwe skulle være theris herrer och hosbonder hørige oc
 lyduge, foregiffwe och gjøre thennom aarligen theris aarligen skyldt, ar-
 beigdt och anden pligt met alt tilbørlighedt, och skulle the ey lade thennom
 f. 165v findis fortrudne vdi noyer maade. // <7.> Wille wii ochsaa, at alle borge-
 mesthere och raadmenn vdi alle kiøpstæder offwer alt riiget skulle huer vdi
 synn kiøpstædt gjøre een god skickelsse met it redeligt kiøb paa alle hande
 ware hoes embitzfolck, som ær hoes smede, skomagere, skreddere, bryggere
 och saa framdelis meth alt anden kiøpmandskap effther aarsens och tidsens
 55 leylighedt. <8.> Wille wii och, ath alle kiøpstadtsmend hereffther schulle
 rusthe thennom paa gode harniske och gode werge, at affwerge wor, theris

28 rigetth] *rettet fra rigens reg. : herefter gennemstr. prelater och adell reg. – 29-33 thaa indtil
 skall] rettet i marg. fra at være till rede at affwerge menige rigens skade och forderff, om
 noget paakomer, thaa wille wii, at skall skee een musteringe offwer alt riiget reg. – 32 menlig]
 tilf. o. lin. m. samme (?) hd. reg. – 33 huer] gentaget ved rettelsen reg. – 36 Møen, Laaland
 och Falster] tilf. i marg. m. samme hd. reg. – 37-38 eller indtil fuldt] tilf. o. lin. m. samme hd.
 reg. – 47 oc] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – 49 skulle] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – 53
 bryggere] tilf. o. lin. m. samme hd. reg.*

eigenn och menige riigens forderff och skade, om noget paakommer. <9.> Wille wii och icke, ath saa mange løse karlle och peberswenne skulle løbe her omkring vdi riiget fran een tiill een andhenn, meden thersom the her i
 60 landit were wille, thaa schulle the tiænne bondenn tiill halfft aar och helt. Och forbiwde wii therfore wore lensmendt och alle andre heroffwer nogenn saadanne peberswenne och løse, ledige karlle at vppeholde vdi noger maa-
 f. 166r de, thennom at fordedinge och forsware. // <10.> Wii wille och icke, ath presther, proffuesther eller andre skulle giøre nogen landkiøb, kiøpstæderne
 65 tiill forfangh i noger maade. Findis och noger heremodh at giøre, thaa schall wor lænsmandh och borgemesther och raadmend vdi nesthe kiøpstadt haffue fuldemaagt at thage thet alt samenn, hues som saa kiøpt er, halffdelenn tiill oss och halffdelenn tiill kiøpstædenn.

20

1526. 4. december

Odense

Kong Frederik 1.s forordning om, at den, der ved sidste retterting i Nørrejylland blev dømt til at stille sin modpart tilfreds, skal gøre det inden seks uger efter, at dette brev er blevet forkyndt på landstinget.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 183r (omtr. samtidig). Efter teksten m. samme hd. som denne *Relator her Mogens Giøye, Danmarks rigis hoffmestere*. Hertil slutter sig indførselen i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 1v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) m. overskr. *Om dom fuldt att gøre*. Herefter smst. B 12 2-4 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne), beskadiget.

Tryk: Danske Mag. IV 255-56 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registraranter 124 (efter reg. B 11). – Reg. Dan. 7724.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10).

<Vii Frederick met gutsz naade etcetera giøre alle vittherligtt,> att hwicke som helst som paa retterting, nw sist wti Nøriutland satte war, bleff tiildømppt at giffue, wdlege oc fornøge syn wederpaart pendinge, gotz, arffue eller andhen galdt, thet skulle the wdlegge oc fornøge theris wederpart indhen sex
 5 vgher effther, thette breff bliffwer forkjønt tiill landzting. Hwilchen thaa icke wdlegger, hand skall offwerhoffuit sammen wære falden tiill bonden for xl marck oc till koningen for xl marck, oc siden xl marck till bonden oc xl marck tiill koningen for hwer sinde sex vgedag, the sidder offwerhörighe. Datum Otthens sancte Barbara virginis dag aar etcetera mdxxvi.

61 och alle andre] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – 66 och (1.)] herefter gennemstr. kio reg.

1 <Vii indtil vittherligtt,>] mgl. reg., udfyldt efter reg. B 11. – 4 thet] tha reg. B 11-12. – the] thet tilf. reg. overflødigst (?). – 6 offwerhoffuit sammen] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – 8 sinde] tilf. o. lin. m. samme hd. reg.

21

1526. 4. december

Odense

Kong Frederik 1.s åbne brev om ophævelse af gilder og lav, om fastsættelse af priser på håndværksarbejder og visse varer samt om forbud mod landkøb og forprang.

A: Udfærdigelse for Ribe og Varde. RA. Ribe by. Papir 29,5 × 42,9. På bagsiden kong Frederiks segl i rødt voks, DKS. 108, stærkt beskadiget. På bagsiden m. samme hd. som teksten *Riipe oc Varde*. – B: Udfærdigelse for Kolding og Vejle. RA. Kolding by. Papir 29,5 × 42,3. På bagsiden kong Frederiks segl, papir over rødt voks, DKS. 108. På bagsiden m. samme hd. som teksten *Kolding oc Vetle*. M. lidt senere hd. *Koning Fredereckes breff om landkøb*. – Ba: RA. Danske Kancelli B 117, Kopier af privilegier indsendt 1648. Kolding by f. 19r-20v. – Bb: Kgl. Bibl. Kall 60,2° (18. årh.). – C: Udfærdigelse for Odense. Tabt. – Ca: RA. Langebeks Dipl. (1735) m. oplysningen *Efter originalen skreven paa papir*. – Cb: RA. Langebeks Saml. XIII (1. halv. af 18. årh.). – D: Udfærdigelse for Malmø. Malmö Stadsarkiv, Magistraten E I A 55. Papir 29,2 × 42,6. På bagsiden kong Frederiks segl, papir over rødt voks, DKS. 108. På bagsiden m. samme hd. som teksten *Malmøø*. M. lidt senere hd. *konings breff om embede at skicke*. – E: Udfærdigelse for Ronneby, Sølvborg, Lykkeå og Avaskær. Sv. RA. p.p.r. I pappersbrev. Papir 26,6 × 41,8. På bagsiden fragment af segl i rødt voks. På bagsiden m. samtidig hd. *Rodneby, Syllesborg, Lyckea oc Auskere*.

Tryk: L.S. Vedel Simonsen, Bidrag til Odense Byes ældre Hist. II, 1 162-63 (*i referat*); Adler, Ribe Katedralskoles Indbydelsesskrift 1844 67-69 nr. 2 (*efter A*); J.J. Fyhn, Efterretninger om Kjøbstaden Kolding 188 nr. 34 (*i referat efter B*); Danmarks Gilde- og Lavsskraer fra Middelalderen II 403-07 nr. 97 (*efter Ca*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar för Sveriges Städer II 424-26 nr. 319 (*efter E*). – Hist. Tidsskrift IV 560 nr. 56; Reg. Dan. *11668 (*udfærdigelse for Odense m. dat. 4. december 1525*) og *11985.

Tekst efter A.

Wii Frederiich mett gudts naade Danmarcks, Vendes oc Gottes koning, vtuooldt koning tiil Norge, hertug i Slesuich, Holsthen, Stormarn oc Ditmersken, greffue i Oldenborg oc Delmenhorst helsze ether alle, oss elskelige borgemestere, raadt oc menighet vti wore kiøpsteder Riipe oc Varde, kerligen
5 mett gudt oc vor naade, vider, at for oss er berett, at manghe gylder oc lag vpholdes vti ethers bye, oc theraff kommer thiit oc offthe stoer twedragt oc vlydelsze eblant almwen, oc thesligeste embidtzmendt sette theres arbeide

1 Frederiich] Frederick D-E. – Danmarcks] Damarcks D. – Vendes] Wendes D. – Gottes] Gotes D. – 2 Norge] Norghe E. – Slesuich] Slesuick D; Sleswig E. – Holsthen] Holsten D-E. – Ditmersken] Ditmerschen D; Diitmersk E. – 3 Oldenborg] Oldenborig B. – Delmenhorst] herefter gennemstr. ulæseligt, aldrig fuldført bogstav A. – alle] mgl. Ca-E. – 4 borgemestere] oc tilf. Ca-b. – vti] herefter gennemstr. vti B. – wore kiøpsteder] wor køffstedh Ca-b; wor købstadt D. – kiøpsteder] B; kiøsteder A. – Riipe oc Varde] Kolding oc Vetle B; Otthense Ca-b; Malmøø D; Rodneby, Syllesborg, Lykkeoo oc Auskere E. – 7-8 oc indtil lagshwsz] mgl. Ca-D. – 7 thesligeste] herefter gennemstr. alm E.

for vskellig verdt vti samme theres lagshwsz, hvilckett vy nw mett vort elskelige Danmarcks riiges raadt, her nw forsamlet, haffuer offuervegett och besindett oc therfore saa skicket, <1.> at hereffther vti inghen kiøbstedt vti vort riige Danmarck skall vpholdes nogher gylde eller lag, enthen skredergylde, smedegylde eller nogher ander gylde oc lag vti nogher maade, medhen saa mange, som i byen boe, aff huadt embede hand er, skall vere i gylde och lag mett borgemesther oc raadt. <2.> Oc huilcken embidtzmandt som viil indtflytte i byen oc bruge noghen embede, hand maa thet giøre oc skall therfore giffue en rinske gylde tiil byen oc thermett skall, mwe bruge, huadt erligtt embede som hand kandt, oc ey beswores mett noghen kost at giøre anderledes, ensom andre borgere mett byesens oc koningens tønge, dog skulle embidtzmendt, som i byen boe, forfare, om hand er goedt for syt embede. <3.> Oc ey noger embidtzmandt skall være borgemesther eller raadtmandt vti nogher kiøpstadt, thet stundt hand bruger embede andre end kiøpmendt, oc huilcke som kunde nogher embede enthen skreder, skumager, smede eller andre, the skulle nøges mett theres embede. <4.> Oc skulle borgemesther oc raadt vti menige borgeress offuerwerelsze giøre huert aar om sancte Valburge dag en skickelsze paa, huor dyre huer embidtzmandt skal selge syn vare, epthersom thet er dyrt, hand skall giøre aff, oc thesligeste paa øll oc brødt, epthersom kornet oc hwmlen gielder; thesligeste paa all andre kiøbmandskaff epther tiidsens leylighed. <5.> Thi bede vy ether alle oc huer serdeles strengeligesten biude, at i rette ether epther at holde thenne vort skickelsze fast och vbrødeligesten i alle mode oc vere ethers borgemesther oc radt høriige oc lydiig, saaframpt vy icky skulle lade straffe theroffuer, som vidt bør, oc thersom borgemesther oc raadt skicke thennom vtiilbørligesten emoed noghen aff almwen, tha ville vy lade straffe theroffuer vthen all naadhe. <6.> Sammeledes som i thiit oc offthe haffue giffuett oss tiil kende oc bekiertt, huorledes landtspresther, proffuesther, fogder oc riige bønder giøre landkiøb

8 lagshwsz] then menighe man till skade *tilf. E.* – 9 Danmarcks] Danmarchs *D*; *mgf. Ca-b.* – 10 therefore] meth menyghe Danmarckes (Danmarckis *Cb*; Danmarchs *D*) raadt (riiges raadz raadt *D*) wyllye och samtycke *tilf. Ca-D.* – 11 skredergylde] eller *tilf. E.* – 12 oc] eller *Ca-E.* – 13 huadt] hwerth *Ca-b.* – hand] *mgf. Ca-b.* – 15 oc (*I.*) *B*; o *A*; wyll *tilf. Ca-b.* – 16 mwe] *mgf. Ca-b.* – 17 som] ath *Ca-b.* – 18 oc] herefter gennemstr. kon *E.* – skulle] skall *Ca-b.* – 20 embidtzmandt] embydzmendh *Ca-b.* – 21 stundt] at *tilf. D.* – 22 kunde] kandt *E.* – 23 oc (*2.*) *D*; *mgf. A-B.* – 24 Valburge] Walborg *D*; Woldborg *E.* – 25 embidtzmandt] embidh *Ca-b.* – 26 aff] *mgf. Ca-b.* – 27 kornet] er *tilf. Ca-b.* – gielder] och *tilf. Ca-E.* – 28 strengeligesten] strenghelighen *Ca-E.* – 30 vbrødeligesten] wbrødelighen *Ca-D*; vbrodelig *E.* – 31 saaframpt] at *tilf. D.* – theroffuer] ether offwer *Ca-b.* – 32 skicke] skickett *B.* – vtiilbørligesten] wtiilbørlighen *Ca-E.* – 33 vy] och *tilf. Ca-E.* – naadhe] modhe *Ca-b.* – 34 i] rettet o. *lin. m. samme hd. fra vii E*; och *tilf. Ca-E.* – 35 huorledes] ath *tilf. Ca-E.* – fogder] *mgf. E.*

oc forprang, ethers bye tiil skade, tha haffue vy nw mett vort *elskelige* Danmarcks riiges raadt giort ther saa en skickelsze paa, at inghen skall herepther giøre sliig forprang eller landtkiøb emoedt then skickelsze, vy oc vort *elskelige* Danmarcks riigesens raadt haffue therpaa giørt. Findes her noghen
 40 emoedt at giøre, er hand prest, tha skall bispen straffe theroffuer, er then oc ligmandt, tha skal vor lensmand straffe theroffuer. Haffue oc vort *elskelige* Danmarcks riigens raadt nw sambtøckt oss, at hues brøde som prelathernes oc ridderskaffs tiænere falle fore vti vore kiøpsteder, skall alth komme oss tiil gode, oc vore byfogder then anamme skulle oc giøre oss therfore gode rede
 45 oc reghenskaff. <7.> Skeer oc saa at noghen findes i ethers bye, andelige eller verdzelig, som ere vore oc menige righens openbare fyende her Cristiern, fordom koning vti Danmarck, tiilfeldiig i nogher maade, lønlig eller openbar, tha hende loffuen, viszen oc borgen aff thennom at skulle bliffue tiil stede oc stande tiil rette for theres tiilbørligesten dommer, nar paeskes. <8.> Bede vy
 50 ether oc biude, at i sammeledes haffue goedt agtt oc tiilsøn vti ethers bye paa guldsmedeembede, saa at inghen gulsmedt sether mere tiil løde marck sylffue end fem quyntin kober vti thet allerhøgeste. Her vider at rette ether effther, oc ladher thet inghenlwnde. Giffuedt i vort kiøpstadt Othensze sancte Barbare dag aar etcetera mdxxvi, vnder vort signete.

22

1527. 29. juni

Gottorp

Kong Frederik 1.s forbud mod ulovlige havne stilet til indbyggerne på Falster.

A: RA. Danske Kancelli B 47, [1481-1571]. Diverse originale kongebreve. Papir 29,5 × 20,2. På bagsiden kong Frederiks signet, papir over rødt voks, DKS. 108 (?). På bagsiden over seglet m. omtr. samtidig hd. *Falsther. In die xi milium virginum vor thette breffh læsth pa Skælby tyngh.* Til venstre for seglet, parallelt m. venstre kant *Paa vlofflig haffner* (16. årh.)

Tekst efter A.

36 Danmarcks] *mgl. Ca-E.* – 37 en] *mgl. E.* – herepther] thereffther *Ca-b.* – 39 Danmarcks] *mgl. Ca-D.* – therpaa] *mgl. Ca-b.* – 40 skall] *mgl. Ca-b.* – straffe] hannem *tilf. Ca-b.* – theroffuer] therwdoffuer *D.* – then] handh *Ca-E.*; en *tilf. Ca-b.* – oc] *mgl. Ca-b.*; en *tilf. D.* – 42 Danmarcks] *mgl. Ca-E.* – nw] herefter *gennemstr. s[.];* *mgl. E.* – 43 vore] *mgl. Ca-b.* – kiøpsteder] thet *tilf. Ca-b.* – 45 oc (*I.*)] *mgl. E.* – reghenskaff] herefter *gennemstr. fore A.* – ethers] herefter *gennemstr. by (?) E.* – 46 menige] *mgl. Ca-b.* – Cristiern] Christiern *D.*; Cristherns *E.* – 48 hende] tagher *E.* – 49 tiilbørligesten] tiilbøriligen *B.*; tiilbørlygh *Ca-b.*; tiilbørlege *D-E.* – vy ether] *mgl. Ca-E.* – 51 tiil] *mgl. Ca-b.* – løde] en *E.* – 52 Her] Och *Ca-E.* – vider] i (*mgl. Ca-b.*) alltynghst *tilf. Ca-E.* – ether] *mgl. D.* – 52-53 oc indtil inghenlwnde] *mgl. D.* – inghenlwnde] Befaller ether gwdh *tilf. Ca-b.* – kiøpstadt] stadt *B-D.* – Othensze] Otthnsze *B.*; Othensøø *D.*; Otthensse *E.* – Barbare] virginis *tilf. Ca-E.* – 54 mdxxvi] mdxxv *Ca-b.*

Wy Frederich met guds nade Danmarcks, Wendis oc Gottis koning, vdualdt koning till Norge, hertug y Slesuich, Holstein, Stormaren oc Diitmersken, greffue y Oldenboring oc Delmanhorst helsze ether alle wore kære vnder-sotthe, aandelighe oc werdzlighe, besøndelige kiøbestedemendt, bøndher oc mennighe almoe, som bygge oc boendis ere vdy Falsther, *kerligen* met gud oc wor nad[e]. Widere, att oss er til withendis wordet, att manghe theer y landeth skiibe oc skiibe ladhe korn oc andhen deell ythy vbekiendhe oc wlofflige haffnere oc *thet* fremdelis forskicke ther aff landet, huilket wii engenledis tilstedhe wille, at saadane vbekiendhe haffner brugis skulle. Thii forbiwdhe wii alle, ehuo som helst thii ere eller wære kundhe, noghet korn eller andhen deell at skybbe eller skiibe ladhe vthy saadane *forschreffne* vlofflighe haffner theer vnder landeth, och theersom nogen fyndis herefftir thermet beslagen oc skiiber korn y saadane *forschreffne* haffner, then skall haffue forbrøtth till oss alth *thet*, hand saa skiiber oc haffuer met at faare. Heer widhe y at retthe ether efftir. Giffuet paa wort slot Gottrop sanctorum apostolorum Petri et Pauli dag aar etcetera mdxxvii,^o vnder wortt signet.

23

1527. 20. august

Odense

Kong Frederik 1.s odenseanske reces.

A: RA. C 2, Love (tidl. Håndfæstninger nr. 10). Perg. 50,3 × 35,2 (plica 4,3). Kong Frederiks signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 108. Efter teksten delvis under plica, m. anden samtidig hd. *Dominus rex per se*. På bagsiden m. omtr. samtidig hd. 1527. – B: RA. C 2, Love (tidl. Håndfæstninger nr. 11). Perg. 61,2 × 45,1 (plica 4,6). Første række: 1: Kong Frederiks segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 113, stærkt beskadiget. 2: Biskop Lave Urne af Roskildes signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 183*. På remmen *Bispen aff Sielandt*. 3: Biskop Iver Munk af Ribes segl (Lange (Munk)) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 825. På remmen *Bispen aff Riipe*. 4: Biskop Jens Andersen af Odenses segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 533, delvis afslidt. På remmen *Bispen aff Fyen*. 5: Biskop Stygge Krumpen af Børglums segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 623. På remmen *Bispen aff Vensyssel*. 6: Biskop Ove Bille af Århus' segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 742, delvis afslidt. På remmen *Bispen aff Aars*. 7: Biskop Jørgen Friis af Viborgs signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 686. På remmen *Bispen aff Viborg*. 8: Den udvalgte ærkebiskop Aage Jepsen af Lunds segl (Sparre) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 34 og Svenska medeltida Biskopssigill 43 fig. 74. På remmen [*Elec*]tus vti Lwndt. 9: Abbed Henrik Christiernsen af Sorøes signet (Tornekrand's) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Abbet aff Sordt*. 10: Prior Eskild Thomsen af Antvorskovs signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 516. På remmen *Prier i Antwordskow*. 11: Provst Knud Henriksen af Viborgs signet (Gyldenstjerne) i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DGS. 535 (?). På remmen *Mester Knud Henrichssen*. 12: Mogens Gøyes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Moghens*

Gøø. 13: Tyge Krabbes segl i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. Lv 74. På remmen *Her Tyge Krabbe*. 14: Predbjørn Podebusks signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Preibern*. 15: Henrik Aagesens signet (Sparre) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Henrich Spar*. 16: Henrik Krummediges signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Henrich Krumdige*. 17: Hans Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Hans Bilde*. 18: Albert Jepsens signet (Ravensberg) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L x 7. På remmen [*Her*] *Albrett Iebssen*. 19: Mads Eriksens signet (Bølle) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. G xxv 10. På remmen *Her Matz Erichssen*. 20: Seglrem. På remmen *Her Peder Lycke*. 21: Joachim Lykkes signet (Lange (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L v 47. På remmen *Her Iochim Lycke*. 22: Johan Oxes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Iohan Oxe*. 23: Anders Billes (?) signet i ufarvet voks, i perg. rem, delvis afslidt. På remmen *Her Andres Bilde*. 24: Aksel Brahes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Axel Brade*. 25: Holger Ulfstands (?) signet i ufarvet voks, i perg. rem, delvis afslidt. På remmen *Her Holger Wulfztandt*. 26: Ove Vincentsens signet (Dyre (Lunge)) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Ove Vincentius*. 27: Oluf Nielsens signet (Rosenkrantz) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L xxiii 78. På remmen *Her Oleff Rosenkrantz*. 28: Johan Bjørns signet i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. C iv 23. På remmen *Her Iohan Biørn*. 29: Hans Krafses signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Hans Krause*. 30: Mouritz Jepsens signet (Sparre) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. L lxviii 7. På remmen [*Her*] *Mauritz Iebssen*. 31: Knud Billes signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Knud Bilde*. 32: Johan Rantzaus signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Her Iohan Rantzow*. Anden række: 33: Mogens Munks signet (Lange (Munk)) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Moghens Mwnck*. 34: Erik Banners signet (Banner-Høeg) i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Erich Banner*. 35: Seglsnit. 36: Laurits Skinkels signet (Tinhuus) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. C xxi 14. På remmen *Lauris Skinckel*. 37: Niels Bilds signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Nis Bildt*. 38: Seglrem. På remmen *Eyler Erichssen*. 39: Seglrem. På remmen *Henning Volckendrup*. 40: Niels Vincentsens signet (Dyre (Lunge)) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. C lxiv 24. På remmen *Niels Lwnghæ*. På bagsiden m. senere hd. (16. årh.) C. M. samme hd. VI. *Conclusa in dieta Othoniensi. Anno domini mdxxvii. – C: RA. C 2, Love. Perg. 51,5 × 42,0 (plica 4,0)*. Stærkt beskadiget, halvdelen af plica afrevet. Første række: 1-3: Seglsnit. 4: Perg. rem. 5: Seglsnit. 6: Signet (Urne?, Bjørn?) i ufarvet voks, i perg. rem, afslidt. 7-11: Seglsnit. Anden række: 7 seglsnit. På bagsiden m. lidt senere hd. (16. årh.) *Item thette er th[.....] bleff giordt i Othensze emellem prelater och rittherskaff. Anno md[xxvii om iu]risdiction och anden article*. Reg. i RA.s seddelregistratur 1883-84 af N. Pedersen m. oplysningen *Perg. med [40] Segl: 8 (!); de andre tildels fraklippede*.

Teksten er indført i kong Frederik 1. registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 97v-99r (omtr. samtidig) og f. 277v-78v (omtr. samtidig, m. dateringen *circa festum Bertolomei apostoli*). Efter den første indførelse afskr. i slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 5r-6v (ufuldstændig, idet to blade mgl.), hvorefter smst. B 12 10-13 (omtr. samtidig).

Recessen (kongens eksemplar?) er reg. i Register over breve indlagt på kancelliet på Got-torp 1532, RA. Arkivvæsenets arkiv. Arkivreg. nr. 33, trykt ÆA. IV 419.

Tryk: Huitfeldt, Frederik I's Historie 151-55; Huitfeldt 1652 1302-03; Danske Mag. IV 250-53 (efter reg. B 11, sammenskrevet med rustningsbestemmelserne af 1525. 18. august); Friis Edvarsen, Schielschiør Kiøbstæds Tilstand 530-33; Münter, Reformationshistorie I 561-65; Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske love IV 137-40 (efter A og B); Kong Frederik 1.s registerant 132-34 (efter reg. B 12). – Hist. Aarbøger II 235 nr. 72; Reg. Dan 7567, 7781; Vejledende Arkivreg. XVIII 25 ved nr. 19.

Tekst efter B.

Wii Frederiich mett guds nade Danmarks, Wendes og Gottes konning, wtt-
 woldt konning tiill Norge, hertug i Slesuig, Holsten, Stormarn oc Dittmer-
 schen, greffue vti Oldenburge oc Delmenhorst gjøre alle witherliggt, att wii
 mett wortt *elskelige* Danmarcks riiges raadt her nu i thenne menige herredag
 5 wthii Othensø hoss os forsambliethe haffue offuerwegit, besyndett, handlett
 oc alffuerligen betrachtett then twedragt oc venighedt, som varett haffuer
 her wthii riigett nogen tiidt emellom kronen, bisper, prelater, riigens raadt,
 menige riigens adell, bønder oc almwe vthii saa maade, att epter wor indgang
 tiill riigens regemente, tha haffue wii aff wor sønderlige gunst oc nade, me-
 10 nige Danmarcks prelater oc adell tiill beste, nadeligen wndt oc giffuett then-
nom alle kongelige sager frii hoss theres egne tienere, som prelater oc adell
 friist haffue wthii wore førstomdomme Slesuig, oc ey haffue wthii noger
 maade wille tiilstedett, att wore fogether oc embesmend schulle theroffuer
 beskatte noger bispes, prelates eller riiddermandzmands tiennere wthii wore
 15 kongelige sager ythermere, en wthii *forschreffne* førstomdom skeer, saa ha-
 ffuer adelen offuer alt riigett dog befwndett seg merkeligen besworett oc
 thett opte fore oss beclagett, att the tog ycke haffue theres tiennere aldellis saa
 frii, som bisper oc prelater theres haffue, meden møgett mere beskattes aar-
 ligen aff thennom mett dom oc band, oc epherthii att adelen nu henger then-
 20 ne swore tyngte paa, saa the nu schulle holle godt rustninge met harnisk oc
 heste, ythermere en wonliggt haffuer werett her wthii riigett tiilfor, thermet
 altiidt at ware tiill rede, nar tiilsiiges oc behoff gøres, saawell att affwerge
 kronnens oc kyrkens som theres egen skade oc forderff, tha wore the bege-
 25 rendes, at the motte nyde oc beholle theres tiennere saa frii oc aldellis wbe-
 skattett aff bisper oc prelater, som bisper oc prelater oc kirken haffue theres
 tienner friist fore oss, kronnen oc adelen; oc paa thett att all twist, twedragt
 oc alltingest, som kan giffue nogen orssage tiill opror oc vsamdregtighid her
 inden riiges, emellom kronen, bisper, prelater, adell oc menige riigens ind-
 byggere, maa vnderslaas, bortkastes oc aldellis nedertryckes oc tiillengetgø-
 30 res, och gott ewigt venskab, enighedt oc rett godt fast samdregtt maa then-
nom were emellom oc ythermer forbedres oc wpwoxe, anseendes the gode oc
 kerlige tiilbudt, som adelen, Danmarcks riiges raadt haffue nu tiilbodett met

1 Frederiich] Frederich A. C. – Danmarks] Danmarcks A. C. – Wendes] Wendis C. – Gottes]
 Gottis C. – 2 Norge] Norghe A. – Slesuig] Slesuich A; Sleszuigk C. – Holsten] Holsthen A;
 Holstenn C. – Stormarn] Stormornn C. – Dittmerschen] Ditmersken A; Ditmerskenn C. – 3
 Oldenburge] Oldenborg A; Oldenborgh C. – Delmenhorst] Delmenhorsth A. C. – wii] nu *tilf.*
 C. – 4 Danmarcks] Danmarcs C. – 5 Othensø] Othensze A; Otthens C. – 12 Slesuig] Slesuich
 A; Sleszwigk C. – 14 riiddermandzmands] riddermandzmændts A. – 15 *forschreffne*] wore
 A. – 25 oc (2.)] *mgf.* A. – 32 Danmarcks] Danmarcs A; Danmarcs C.

bisper oc prelater, mett liiff oc gods, oss tiill willig tieniste oc welbehoffue, Danmarcks raadt oc adell sønnerligen tiill vilge; tha haffue riigens prelater, her nu i Othens forsamlede, vthii the hellige trefoldigheds naffn indgangett, 35 beleftuitt oc samtyckt these epherschreffne artickle oc puncter, dog mett saa skell, att then hellige kyrke, riigens prelather oc menige gestlige stadt her vti riigett mwe holdes oc fuldgøres samme artickle oc puncter vti alle maade, som herepter følger. Først att bisper oc prelater mwe oc schulle bruge oc 40 beholle theres iurisdiction, som the hertiill giortt haffue, oc sette obenbare skriiff oc penitentz thennom, som vedbør, dog saa at kronen, adelen oc legmend tage brøder oc faltzmoll aff theres egne bønder oc tiennere epter logen, vndentagett mandslet, kirkefriidt, oc ehuo som slaar eller violerer prester, kyrker, kyrkegorde eller oc ther tager eller røffuer fran then hellige kyrke el 45 ler kyrkens personer vden dom eller rettgang; theremodt haffue wii oc wortt elskelige riigens raadt paa wor oc menige adels vegne her i riigett loffuett oc tiilsagtt thett saa at beskiicke, att then mene mand wthii riigett schall tyende rettferdeligen epter gudz log oc epter koning Christoffers oc andre herrers oc konningers dom oc sentencie, som er huer tyende stycke kierffwe oc høffuede, oc then skiiffes wthii tre dele epter forskreffne doms lydelse, oc thermett schall almwen ware quitt fore biscopsgaffue, brudwielsse, kyrkegang, rettzle, nannest, iordeferdt, smørbyrdt oc andre sliig tyngge, dog at huer offer oc giffuer sliig siellegaffue, som gudt skyder hannom vti synde, oc thersom noger sogne findes, wthii huilke almwen ycke saa ville tyende, som 55 forskreffuit stor, tha schulle the giffue saadan tyngge wdt tiill bisper, kyrker oc prester, som the plege oc hertiill aff gammell tiidt giffuett haffue. Schall oc saa holdes wthii Lunde stiigt om hoerssag oc iomfrukrenckere mett alle andre forskreffne sager ligerwisse, som kronnen oc adelen er indtrømp oc samtyckt aff bisperne wthii the andre stiigt her wthii riigett, saa att huer the 60 faltzmoll schall nyde met syne egne tiennere, vndentagen tyende; thii att leligheden seg ther wthii landett anderledes om begiffuer en andersteds her wthii riigett; thii bliffue thet ther wthii stygttett mett thyenden, som nu siidwontigt er. Oc vele oc schulle wii mett adelen oc riidderskabit forsware, beskødde oc beskerme then hellige kyrcke oc kyrkens personer mett theres egen 65 hielp oc trøst fore all woldt oc vrett. Schulle oc alle bisper, prelater oc closter oc kyrker oc menige gestlige statt nyde, brugge og beholle theres gods oc eyendom, som the haffue wthii hand oc heffd, epter landzlogen, saa lenge

33 willig] wilge C. – 34 Danmarcks] Danmarks A. – 35 Othens] Otthens C. – 37 gestlige] geistligheds C. – 44 kyrker] kircke C; eller tilf. A. – kyrkegorde] kirckegaardt A, C. – 48 Christoffers] Cristoffers A. – 54 ycke] tilf. o. lin. m. samme hd. B. – 56 giffuett] gjort A. – 65 oc (4.)] mgl. A.

thett vindes thennom fran epter logen. Schulle oc ycke prester, muncke oc
 menige klerkerii drages tiill lygmends tyng vden fore theres tiilbyrlige dom-
 70 mere oc prelathe, vnder tagen iordedeede, som bør at handles tiill herresting
 oc landzting, dog mett saa skell, att ehuo thennom haffuer tiill att thalle, maa
 vederfares oc skee aff thennom saa møget, som log oc rett er, fore samme
 theres tiillbyrlige dommere oc prelater, saafrempt att wii oc wortt elskelige
 riigens raadt schulle ycke skiicke theroffuer saa møget, som rett er. Samele-
 75 des schulle alle lagheffde, loge, sandemandztow oc alle andre thow oc neff-
 ninge, som swerye schulle, steffnis fore bisper oc bygdemend epher logen,
 oc alle andre sager, som pleye at handles fore bisper oc prelater, oc feldes the,
 tha ganger om theres faldt, som *forschreffuit* stander, saa att huer tager faltz-
 moll aff syne egne tienner, dog saa att huilke sager som feldes oc komme fore
 80 oss, thett faldt bliffuer hoss oss paa kronens vegne, som gammell siidwonne
 wærett haffuer. These *forschreffne* artickle oc puncter haffue menige Dan-
 marcks riiges prelater, her nu forsamblede, bewilgett, fuldburd oc samtyckt
 wthii alle maade saa at schulle holdes wbrødeligen, indtiill saa lenge att thett
 første menige oc generall consilium bliffuer holdett, oc wii tha mett then
 85 menige christenhdet mwe viide at rette oss epter then skiickelsse oc christe-
 lige reformatie, som tha giortt bliffuer. Tiill vindesbyrdt lade wii henge wortt
 indssegell her neden fore thette wortt obne breff, oc wii, Laghe Wrne i Ros-
 childe, Iuer Mwnck wtii Riipe, Iens Andersen wthii Othensø, Stygge Krum-
 pen tiill Børglum, Offue Biille tiill Aarss, Iøriigen Friis vti Viborg, aff samme
 90 nade biscooper, Aage Iepsen, electus tiill Lund, Henrick Cristiensen, abbett
 wthii Sore, Eskiil, prior wthii Antworskowg, mester Knudt Henricksen,
 prouest wtii Wiborgh, Mogens Gøye, hoffmester, Tygge Krabbe, marsk,
 Priittbiørn Podebusk, Henrick Sparre, Henrick Kromediige, Hans Biilde, Al-
 brett Raffnsberge, Mattis Ericksen, Peder Lycke, Ioachim Lycke, Iehan Oxe,
 95 Anders Biille, Axell Brae, Holger Wolffstand, Offue Lunge, Oluff Rossen-

68 epter] mett A, C. – 71 thennom haffuer] som haffuer thennom A, C. – 72 aff] offuer A. –
 75 sandemandztow] sandmendztowg A. – 79 oc] eller A, C. – 86 Tiill *indtil* 5 schulle] *mgl.*
 A. – 87 Wrne] Vrne C. – Roschilde] Roskilde C. – 88 Iuer Mwnck] Yffwer Munck C. – Riipe]
 Riibe C. – Othensø] Otthens C. – Krumpen] K[...penn C. – 89 Offue Biille] Offwe Bilde
 C. – Aarss] Aarhus C. – Iøriigen] Iørg'henn C. – Viborg] Wiburg C. – 90 Aage Iepsen] *mgl. C*
pga. hul. – Cristiensen] Christiensen C. – 91 Sore] Soræ C. – Eskiil] Eskild C. – Antwors-
 skowg] Andtwords[... C. – 92 Wiborgh] Wiiborgh C. – Mogens] Mag'nus C. – Tygge] Thy-
 ge C. – 93 Priittbiørn Podebusk] *mgl. C pga. hul.* – Henrick (I.)] Henrich C. – Kromediige]
 Krummedige C. – Biilde] Bilde C. – 93-94 Albrett Raffnsberge] Albreth Rawensborch C.
 – 94 Mattis] Mats C. – Ioachim] Iohim C. – Iehan] Iohann C. – 95 Biille] Bilde C. – Brae]
 Brade C. – Holger] Holgerdt C. – Wolffstand, Offue Lunge] *mgl. C pga. hul.* – Rossenkrans]
 Rosenkrands C.

krans, Iehan Biørn, Hans Kraffze, Maures Sparre, Knudt Biille, Iehan Randzow, riiddere, Mogens Mwnck, landzdommere i Nørreiuttland, Erick Banner, Knudt Vrne, Laures Skinckell, Niels Biilddt, Henning Welkendrup, Eyler Ericksen oc Niels Lunge, Danmarcks riiges raad, henge ocsaa wore
 100 ingessegle mett willie oc vidskab her neden fore thette wor kiereste oc nadigste herres oc konnings breff tiill windesbyrdt, att wii *forschreffne* handell, artickler oc puncter haffue mett willge, wiidskab oc wellberodt hug paa begge siider, aandelige oc wertzlige, paa wore eygne oc menige riigens adels oc indbygges vegne indgangett, fuldburdett oc samtyckett wthii alle maade, saasom *forschreffuit* stander, wbrødeligen att holdes schulle. Giffuett wthii
 5 Othenszø tysdagen nest epter wor frue dag assumptionis aar etcetera thusynde femhundert siwoctiwege.

24

1527. 22. august

Odense

Kong Frederik 1.s åbne brev vedrørende en rettertingsdom om, at jord, der er givet eller solgt til kirker eller klostre af jordegne bønder, bør komme tilbage mod årlig afgift til kirkerne og klostrene.

A: RA. C 3 Domme. Papir 29,3 × 20,4, beskadiget. På bagsiden kong Frederiks påtrykte segl, papir over rødt voks, DKS. 112. Efter teksten m. anden samtidig hd. *Ad mandatum domini regis proprium*. Påskrift på bagsiden *Bønder iordh* (samtidig). Hertil slutter sig indførslerne i kong Frederik 1. registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 26v-27r (omtr. samtidig) og kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 8v-9r (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). Desuden findes dommen i RA. Danske Kancelli B 11 f. 333v-34r (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) (efter reg. B 10) og RA. Danske Kancelli B 12 19-20 (efter reg. B 11 f. 8v-9r).

Tryk: Ny Kirkehist. Saml. VI 147-48 (efter A); Kong Frederik 1.s registeranter 136 (efter reg. B 11 8v-9r). – Reg. Dan. *12121.

Tekst efter A.

[Wii Frederick met] guds nade Danmarckes, Vendes och Gottes koningh, hertugh vdi Sles[ui]g, Holsten, Stormar[n] och Ditmersken, greffue vdi Oldenborgh och Delmenhorst gøre witterligt, att aar effther guds byrdh vii mdxxvii torsdagen nest for sancti Bartolomei appostoli dagh paa wort rettertingh i biscopsgaardhen i wor stad Othense, neruerendes oss elskelige
 5

96 Iehan (1.)] Iohann C. – Kraffze] Krabsse C. – Maures] Mowrits C. – Knudt Biille] Knud Bilde C. – Iehan (2.)] Iohann C. – 97 Mwnck] Munck C. – Nørreiuttland] Nørreiutlandh C. – 97-98 Banner, Knudt Vrne, Laures] *mgl. C. pga. hul.* – Biilddt] Bild C. – Henning Welkendrup] Hennick Walckendorff C. – Eyler] Eyller C. – 99 Lunge] Lunghe C. – Danmarcks] Danmars C. – 5 Giffuett] Datum A. – wthii] *mgl. A.* – Othenszø] Othensze A; Otthens C.

Danmarckes riigens raad, som nu her forsamlet ere, var skicket for oss oss elskelige her Tyghe Krabbe, ridder, vor mand och radh och Danmarkes rigens marsk, och berette, at manghe iordeyghne bøndher theres forelderne haffue giffuet och sold fran theres bøndhergaardhe till kircker och klosther, 10 saa at theres gaardhe thermet storligen vore forkrencket, och wore och koningens tynghe ycke tess mynde, och setthe i retthe, om same bøndher burdhe at ware nermere at brugghe then iordh, som saa wor giffuet och soldh fran theres gaardhe, end andre, for then arligenn skyld och affgift, som theraff ganger. Therpaa bleff saa sag[dt] for retthe, at huess iord, aggher eller engh 15 som giffuet eller sold ere fran theres gaar[dhe], bør ighen at komme till same gaardhe, som thet ere fran giffuet eller sold, dog ath same selffeghne bøndher, som i same garrde bor, skulle arligen till gode redhe giff[ue] then arligen skyldh, som ther nu affgaar, till saadanne kirker och kloster, som thet [...] eller sold ere. Giffuet aar, dag och stedh, som forscreffuet standher, vnder 20 wort signet[h].

25

1527. 23. august

Odense

Kong Frederik 1.s åbne brev til købstæderne i Nørrejylland, hvorved det forbedes udenlandske kræmmere og købmand imod deres privilegier at besøge ulovlige markeder.

A: Udfærdigelse for Randers. Tabt. – Aa: RA. Danske Kancelli B 117, Kopier af privilegier indsendt 1648-49. Randers f. 8v.

Dette og andre lignende breve til vndersaatthe y Nørreiulland er under ét refereret i kong Frederik 1.s registre (1524-32) m. oplysningen efter teksten relator her *Magens Gøye*, RA. Danske Kancelli B 10 f. 185r (omtr. samtidig). Hertil slutter sig indførselen i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 44v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). Herefter smst. B 12 61 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne).

Tryk: Kong Frederik 1.s registranter 141 (efter reg. B 11).

Tekst efter Aa.

Wy Fredrich med guds naade Danmarch<s>, Wenttis och Gottes koning, wduald koning til Norge, hertug wdi Slessuig, Holsten, Stormarn och Detmerschen, greffue i Oldenborg och Delmenhorst giøer alle witterligt, att wore kiere wndersaatte, kiøbstedmend wdi Nøreiuttland, haffue beklaget, att 5 mange wdlendische kremere och kiøbmend besøge wloulige markeder emod

8 forelderne] forelderne A. – 10 och (2.)] herefter ved lineskift udraderet k A. – 18 [...] hul i papir m. plads til 3-4 bogstaver A.

I Danmarch<s>] Danmarch Aa.

deris preuilegier. Da forbyde wy alle wdlendische kremer eller kiøbmende at
 kiøbe eller selge noget wdi same wloulige markede besønderligen wdi Rye
 och Westeruig, same vor wndersaatte til forfang, emod deris privilegier. Saa-
 fremt at huem der drister emod at giøre, naar hand bliffuer paamint, at vi ey
 10 schulde lade straffe offuer hannem, som wedbør. Giffuet i wor stad Ottenssøe
 sancte Bartolomei afften aar 1527, wnder wortt zingnett.

26

1527. 24. august

Odense

Kong Frederik 1.s åbne brev om jagt.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1. registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B
 12 14-15 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne) m. overskr. *Om iagtt.* Efter teksten m.
 samme hd. som denne *Ad mandatum domini regis proprium.*

Tryk: Kong Frederik 1.s registranter 141-42 (efter reg. B 12).

Tekst efter kong Frederik 1.s registre.

Vii Frederick mett gudtz naade etcetera helsse eder alle wore kiære wnder-
 sotthe, bisper, prelater, riddere, riddermendtzmend oc alle andre, som bygge
 oc boo wdi wortt riige Danmarck, kierlighen mett gudt oc wor naade. Kiere
 wenner, som wy tiidt oc offte mett wortt *elskelige* Danmarks riigis raadt
 5 haffue ladt wore breffue wdgaatill alle landtzing, att inghen schulde slaa,
 skiwde eller ieyghe nogher stoerwilldt, besynderlighen hiortt oc hyndt, en-
 then mett pande, fiedre eller wdi andre maade anderledis endt wdi retthe
 frede tiidt, oc er oss till widindis wordett, att mange wore wndersotte, saa-
 well geestlige som werdtzliige, haffue fordriistedt thenom theremodt att giø-
 10 re, huilckett oss storlighen forwndrer, saa att aldt stoerwildt er thermett paa
 thett nesthe ødelagtt, huilckett wy wdi sandhedt forfaret haffue saa mange
 stedtz, som wy persoenlighen haffue wærett wdi iagtt, att saa findis, och wille
 therefore hereffter, att inghen, enthen geestliig et werdsliig, scall fordriiste seg
 till att skiwde, slaa eller wdi nogher maade ieyghe nogre stoerwildt enthen
 15 mett fiedre, hammer, pander eller wdi nogher maade anderledis, endt huilcke
 som iagtt haffue, ther mwge lade skiwde wdi retthe f<r>ede tiidtt, som er
 fra xiiii dage effter sancti Hanss dag myttsummer oc till seyermeere wor
 frwue dag huerтт aar, oc andre tiider, dog saa att the icke skiwde anderleedtz
 20 heremodt att giøre, tha wille wy wyde then straff hoess oss selffuer. Samme-

12 wy] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – 13 att] herefter gennemstr. f (?) reg. – et = eth. – 16,
 19 f<r>ede] fede reg. – 19 som] herefter gennemstr. seg reg.

- f. 15 ledis wille wy icke helder tillstede, att nogre krybeskyt= // ther schulle wære
 nogher stedtz paa skowgene enthen mett busser eller armbørstt, anderledis
 endt som forscreffuit staa. Thy bede wy oc biwde alle wore fogeder oc em-
 25 bitzmentd, att huer wdi sith leenn haffuer tillsiwnn, att sliigt hereffter icke
 skeer, oc lader thett ingelwnde, saafraamppt att i icke wille staa oss ther till ret-
 the fore. Giffwitt wdi wor stadt Otthensse sancti Bartolomei dag aar etcetera
 mdxxvii, wnder wortt signet.

27

1527. 8. september

Hundsbæk

Kong Frederik 1.s åbne brev om, hvorledes gæld skal inddrives til herredsting.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 117v-18r (omtr. samtidig) m. overskr. *Breff, huorledis giæld skall vdkreffuis till herritzsting*. Herefter afskr. m. samme hd. i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 12 IIv-IIIr, hvorefter smst. B 12 26-27 (omtr. samtidig).

Tryk: Danske Mag. IV 282 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registeranter 143-44 (efter reg. B 11). – Reg. Dan. 7782.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10).

- Vii Frederich met gutzs naade etcetera gør allde witterligt, att fore oss er
 bærett, att nu wii met wortt *elskelige* Danmarcks riigis raadt haffue skicket
 vdi neste forledenn herredag vdi Otthensse, att ingenn schall steffnis for
 kirckenns dom fore giældt eller andere sager, som bør att handlis till her-
 5 ritzsting och landtzting, tha er beffrugtendis, att mange theroffuer skulle for-
 herde thennom och lade thennom lawgssøge och fordele, saa att allmugenn
 thervtoffuer skulle forsømis och icke kunde komme till theris reett. Thi ha-
 ffue wii met *forscreffne* wortt *elskelige* Danmarcks riigis raadt theremodt thet
 saa skicket, att naar nogenn haffuer tilltall till thendt andenn for giældt, tha
 10 schall hanndt furst eske trye ting till herritzsting och lade hannom tingsteffne,
 som hannom paa skader, och thersom handt tha icke will rette seg selff, tha
 schall herritzsfogedenn tillneffne fyre aff the skelligiste och agtiste menndt,
 som hoess hannom boe, och the skulle ind gaa vdi hannss hwss och vdworde
 aff hanss boe saa møget fyldlestt, som hanndt skyldig er; och huilche iiiii
 15 mendt som worde tillneffndt aff tyngge, the skulle were plegtug att indgange
 vdi samme mandtzss huss, paa huadt tiidt woer herritzsfoget thennom tillsii-
 ger, vnder theris iii marck; och skulle the ingthet haffue forbrudt therfore //
 f. 118r emodt noger, huerckenn met wolldt, herrwerck eller andet; och thersom no-
 ger will gøre samme iiiii menndt noger vffyrm eller wolldt, paa thendt tiidt the

20 indgange vdi thendt mandtzs gaardt, som skyldig er, och gøre theris beffalling fuldt, som ther warde tillneffnde aff tyngte, tha skall thennd gøre woldt och heerwerck paa thennom ligesom vdi theris egegn gaardt, om ther findis sanndt sag i siwntte gerninger. Giffuit vdi Hundtzbech woer frue dag natui-tatis aar etcetera mdxxvii, vnder wortt signet.

28

1528. 6. januar

Gottorp

Kong Frederik 1.s åbne brev til lensmændene i Jylland om jagt.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B10 f. 189v m. overskr. *Om diwr at skiwde*. Indførselen indledes m. oplysningen *Item paa Gottorpp in festo trium regum anno mdxxviii ginge saadan breff vdt tiill alle lænsmand vdi Iutland saa lydendis*. Herefter afskrevet i slutn. af 1520'erne eller beg. 1530'erne i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 3v-4r, hvorefter smst. B 12 8 (omtr. samtidig, beskadiget).

Tryk: Danske Mag. IV 283 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registrarnter 150-51 (efter reg. B 11). – Hist. Aarbøger II 235 nr. 74e; Reg. Dan. 7814.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (efter B 10).

Wiid, at oss er tiill wiidendis wordit, huorledis at ther slaaes och ødeleg-
gis højigdiwr endnu ther vdi Iutland offuer the wore forbud och breffue, wii
therom haffue ladit vdga. Thii haffue wii nu paa thet ny vdsendt wore for-
budtsbreffue therom tiill landzting, at inghen bisp, prelate, wore lensmend
5 eller noget ander skulle hereffther holde nogen diwrskøtte at skiwde diwr
emod wore breff. Thii rett theg thereffther at lade tage well tiill ware vdi tiidt
læen, at om ther nogen findis, som saa skiwde diwr emod wort forbud, at thu
thend forhindrer tiill saa lenge, at thu fanger at wiide, om hans husbonde will
were hans himmell thertiill, at hand thet effther hans befaling giordt haffuer,
10 och samme hans husbonde thaa stander oss therefore tiill rette, eller om samme
diwrskøtte haffuer giordt thet aff syn egen wilge, thaa lad straffe offwer han-
nom, som bør at straffis offwer thenn, ther wore bud och breffwe foragtte och
icke holde wille. Her wedst thu at rette theg effther och lad thet ingelunde.
Datum ut supra in litteris.

29

1528. 15. juli

Nyborg

Kong Frederik 1.s åbne brev om, hvorledes man skal forholde sig over for den svend, der har modtaget klæder og penge og derefter rømmer af tjenesten, og over for den mand, der tager ham i sin tjeneste.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B10 f. 139r-v (omtr. samtidig) m. overskr. *Skikkels om suenne*. I marg. m. anden samtidig hd. *Inter generalia*. Herefter afskrevet i slutn. af 1520'erne eller beg. 1530'erne i kong Frederik 1.s registre (1523-33) RA. Danske Kancelli B 11 f. 3r-v, hvorefter smst. B 12 6-8 (omtr. samtidig, stærkt beskadiget).

Tryk: Danske Mag. IV 283-84 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registeranter 163 (efter reg. B 11). – Hist. Aarbøger II 235 nr. 74f; Reg. Dan. 7853.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (efter B 10).

Vii Frederich etcetera gjøre alle witterligt, at noger wort elskelige Danmarcks rigis rad haffue beret for oss, at mange aff theris swenne, nar the haffue giffuit theris swenne klede oc pendinge, strax thereffther fordriste the thennom til at ride fran hannom oc til en andhen vdhen orlog oc wenskab. Tha efftherthii wore kiere vndersotthe bisper, prelather, ridder, rideremendzmen oc alle andre, som iordegods haffue i wort rige Danm<ar>ck, ere forpligtid att holle rysting met swenne, heste och harnisk, haffue wii mett wortt elskelige Danmarcks rigis raad her nu forsamlet thet saa beuilget oc samtyckt, at huilken swennd som wpberer sin hosbundis klede eller pendinge och rider fran hannom emod hans willie oc samtycke, førreend hand haffuer wdtient sin thienneste oc giord hans hosbunde fyllest fore till then tid, som hand pleger at tage klede eller pendinge eghen, tha // skall thennd, som samme swend eghen annamer i sin tienneste, haffue forbrott i^c marc, halffdelenn till oss oc kronnen oc halffdelen til then, som samme swend ere framkomett, om hand holler hannom, effther hand affued, at hand ere komen fran sin hosbunde med wmynde, och swenden skall were pligtug at ighen giffue sin hosbunde, huess hand haffuer wppeboret, ytthermere end hand haffuer giort thienneste fore, och thertill straffis tilbørligenn. Rider oc noger swend fran sin hosbunde, som haffuer wppeboret hans klede eller pendinge, oc wed hans hosbunde noger regsse paahenge, tha skall thet were giortt werligt, och then, som hannom annamer oc holler i sin thienneste vidindis, skall haffue forbrott, som forschreffuit stander, och thertill wore pligtug at bødhe, huess skade eller forsømsse theraff komer. Och huilken swend, som will skillies

6 Danm<ar>ck] Danmck reg., *abbreviatu reg. – 11 fore] over o overflødig (?) prik reg. – 14 til then] tilf. o. lin. m. samme hd. reg. – swend] herefter gennemstr. ighen annamer i sin tienneste reg.*

25 fran sin hosbunde, hand skall tilsige hannom sex wger nest tilforrn fore then
 tid, som hand skall tage klede oc penndinge, oc tha skall han theroffwer icki
 trengis till att thienne emod sin w<i>lie. Thenne schickelsse wille wii, huer
 swennd, som tiene i wortt rige Danm<ar>ck, skall wbrødeligen holle wnder
 then pligt, som for ere rørd, dog saa hand fonger sin klede oc pendinge aar-
 ligen till godhe rede. Datum Nyborg othnnsdagen nest effther sancti Knud
 30 kongis dag aar etcetera mdxxviii.

30

1528. 18. juli

Nyborg

*Kong Frederik 1.s åbne brev til købstæderne på Sjælland om, at der på Sjæl-
 land ikke skal afholdes markeder andre steder end i Køge og Roskilde.*

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 281r (omtr. samtidig). Efter teksten m. samme hd. som denne *Relator her Tygge Krabbe, marsk*. Hertil slutter sig indførselen i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 243v (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne). Herefter smst. B 12 331 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne).

*Tryk: Kjøbenhavns Dipl. II 228 nr. 245 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registrarnter 167 (efter reg. B 11). – Reg. Dan. *12341.*

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10).

5 *Menige købstedemendt i Selandt finge breff tiil landztingh, at ther schall
 inghen marcken holles i Selandt vthen i Roskildt och Køge. Saaframpt som
 huem heremoedt vil gjøre, schall haffue forbrot, hues han haffer mett at fare,
 halffuedelen tiil oss och halffuedelen tiil byen, huor han haffer hiemme. Da-
 tum løffuerdagen nest epter diuisionis apostolorum aar etcetera mdxxviii vti
 Nyeborg.*

31

1528. 16. oktober

Flensborg

Kong Frederik 1.s åbne brev om jagt.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 198v (omtr. samtidig) m. overskr. *Om iagt*. Indførselen indledes m. oplysningen *Item paa Flennsborgh fredagenn nest effther sancti Calixti dag aar etcetera wdgick saadan enn breff tiil Wiborg landzting in presentia conciliariorum*. Efter teksten m. samme hd. som denne *Dominus rex per se in presentia conciliariorum regni Dacie existentum*. Herefter m. samme hd. *Item fick oc alle lenzmend breff samme tiid, att the skulle haffue grandgiuelig*

26 w<i>lie] wlie reg., *abbreviatur glemt (?) reg.* – 27 Danm<ar>ck] Danmck reg., *abbreviatur glemt (?) reg.*

agt therpaa, huer i sitt len att thette forbud oc breff hollis skulle widt magt etcetera. Herefter afskrevet i slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 4r-5r, hvorefter smst. B 12 8-10 (slutn. af 1520'erne eller beg. af 1530'erne), beskadediget.

Tryk: Kong Frederik 1.s registranter 184-85 (efter reg. B 11).

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (efter B 10).

Widher, att oss er for kommett tiitt och offthe tillkiendegiffuit, att aeluildt oc raer ødelegis, bessønderlig aff kribskøtther mett telbøsser oc armbisther. Thaa haffue wii thett nu saa offuerweithh mett oss elskelige Danmarcks riigis raad, som her nu til stede wore, att wii effther thenne dag ingenlunde
 5 tilstede wille, att nogen biscope, prelatthe, ritther eller god mand schall holle nogon kribeskøtt, som schiwde aeluild, raer eller ander diwr mett telbøsser eller armbest, paa thett att diur maa formeress och komme i landett igen, oc at iackthen icki platt schall ødelegges, oss oc etther alle till brist oc schade. Thesligest wille wii icki tilstede, att nogen wore fogther eller embitzmend
 10 schulle hereffther holle sadan kribeschøtther, som skiude diur mett telbøsser eller armbirst. Skall oc ingen biede eller wptage hindkalue wdi skoffue eller till marcken. Samledis skall oc ingen skiude eller skiude lade, sla eller slaa lade aeluildt nogen anden tiid om aarett en fran otte dage for sancti Olai dag oc indtiill wor frue dag natiuitatis seiermere, som føre er samtøck
 15 aff oss oc vort elskelige Danmarcks riigis raad, wden saa skeer, att nogen god mand haffuer thett behoff till sin datthers brøllop eller till sin høstrues kyrckegang, och tha att skiude ett sticke vildt eller two oc ey mere. Dierffues nogen effther thenne dag att gjøre emod thenne vor schickelsse, tha wille vii lade straffe theroffuer, som <offuer> thennom, wore breffue oc bud
 20 icki holle wille. Haffue wii oc beffallett wore fogetther och embitzmend, att thett grandgiffueligen holdes i alle maade, saaframpt the skulle icki sielffue sta oss till rette therfor. Her wiide altingest att rette etther effther. Datum Flensborg fredagen nest effther sancti Calixti dag aar mdxxviii.

32

1529. 2. juni

København

Kong Frederik 1.s brev, hvorved menigmand pålægges at tage mønten for dens fulde pålydende.

A: NLA. Viborg. Ribe rådstue D 22 197, Kongebreve og reskripter 1524-1710. Papir 21,5 × 30,7. På bagsiden rester af ubestemtligt brevlukkeseagl, papir over rødt voks. På bagsiden m. samme hd. som teksten *Oss elskelige wore burgemestere, raadmend oc menighedt wii*

1 oss] tilf. o. lin. m. samme hd.; herefter gennemstr. for reg. – 15 vort] rettet o. lin. m. samme hd. fra oss reg. – 19 <offuer>] mgl. reg.

wor stadt Riipe. Herunder m. lidt senere hd. Om myndt, som thend mennige mand icke ville tage for fulde etcetera, aar 1529.

Tekst efter A.

Frederiich mett guds nade Danmarcks, Vendes oc Gottes konning, wdt-
wold konning tiil Norge. Vor gunst tiilforn. Wiider, att oss er tiill withendes
worden, at mange ther i ether by oc andersteds wragge oc ycke vele fore
geng myntt annamme aff huerandre the x huider skiillinge, som wii lode
5 slaa oc mynte wtii Roschilde, then tiidt wortt folk laa fore Køpenhauffn,
oc thesligest att mange besønderligen vragge oc foragte the smaa pendinge,
som slaas oc myntes her i riigett. Thii bethe wii ether alle oc huer serdelis
strengeligen biude, ath ii herepther rette ether att annamme then ene aff then
anden wtii køb oc betaling samme skiillinge fore x huider danske, epher
10 som the myntede oc slagne ære. Sammeledes huis købmandskaff oc handell
som then ene haffuer mett then anden, maa oc schall huer betalle oc indtage
fierdeparten vtii smaapendinge, wtii hues pendinge i indtage eller wdtgiffue
schulle. Vile wii ocsaa, at ii tage ether ware fore the smaa pendinge, som
myntes oc slaass vtii Rostock eller andersteds vden riigett, thii at wii ycke
15 vele, at the schulle vare genge her i riigett, oc dierffues nogen heremodt att
gøre, tha schulle wore burgemester och raadt haffue thess magtt att straffue
theroffuer, som offuer thennem wore breffue oc budt ycke holde ville. Thii
lader thett ingelunde. Wii haffue ocsaa ladett wore obne breff wdtgaa tiill alle
landzting, att almwen ocsaa maa wiide att rette seg herepther. Beffallendes
20 ether gudt. Screffuett paa wortt slott Køpenhauffn onsdagen nest epher guds
legoms dag aar etcetera mdxxix, vnder wortt signet.

33

1530. 11. juli

København

Kong Frederik I.s brev, hvorved indbyggerne i Ribe pålægges at tage imod de møntede småpenge for deres pålydende.

A: NLA. Viborg. Ribe rådstue D 22 197, Kongebreve og reskripter 1524-1710. Papir 20,0 x 26,1. På bagsiden rester af ubestemtligt segl i rødt voks. På bagsiden m. samme hd. som teksten *Oss elskelige borgemestere, raad, byfogede och menighet wdi wor købstedh Riipe.* Herunder m. lidt senere hd. *Klage paa, att smaapendinge, som nyes myndet ere, skyudis och theroffuer paa thet strengiste befalis same myntt att annamme vnder thend straff, therhoss ere satt, aar etcetera 1530.*

Tekst efter A.

Frederiich met gudts nade Danmarcks, Wendes och Gottes konningh, wdualdh konning til Norge. Wor gunst tilforn. Wiider, at som wii eder tilforn tilscreffuet haffwe om the smapendinge, som her ære myntede och slagne wdi riigett, at then ene aff then anden skwlde thennem anamme wdi syn be-
 5 talingh hwer fierde pendinge, och fore oss er hordeligen bekierdh, at menig- heden och almwgen wdi eders by skyde och foracthe slige smapendinge och thennem icke anamme fore fylleste effther wortt breffs lydelsse, wii eder therom tilforn tilscreffuet haffwe, hwilket oss icke till willie er. Thii bede wii eder alle och hwer serdeles strengeligen biwde, ath i hereffther then ene aff
 10 then anden anamme wdi køb och betaling slige forscreffne smapendinge, som myntede ære her vdi riigett hwer fierde pendinge, och thersom noget hereff- ther fordrister seg at foracthe eller skyde slige danske smaapendinge, thaa skall wore borgemestere, raadh och byfogeder haffwe magt at straffe thero- ffwer, som offwer thennem, wore breffue och willie icke holde willæ. Her
 15 wiide i altingest at rette eder effther. Thii lader thet inggelunde. Beffallendes eder gudh. Screffuet paa wortt slott Køffnehaffn mandagen nest effther sancti Knud konges dagh aar etcetera mdxxx, wnder wortt signett.

34

1530. 14. og 18. juli

København

Kong Frederik I.s ordinans for købstæderne.

A: Udfærdigelse for Malmø m. dat. 14. juli 1530. Tabt. – Aa: Optaget i vidisse udfærdiget af borgmester og råd i Malmø m. dat. 7. oktober 1531. Tabt. – Aal: Sv. RA. Skånska kommissionens handl. Lit. Vol. Z. Städernas privil. 857-61 (ca. 1670). – B: Udfærdigelse m. dat. 14. juli 1530. Tabt. – Ba: AM. 42,4^o f. 78r-82v (1561). – C: Udfærdigelse for Randers m. dat. 14. juli 1530. Tabt. – Ca: RA. Danske Kancelli B 117, Kopier af privilegier indsendt 1648-49. Randers f. 9r-10v. – D: Udfærdigelse for Skive m. dat. 18. juli 1530. Tabt. – Da: RA. Danske Kancelli B 117, Kopier af privilegier indsendt 1648-49. Skive f. 4r-5r. – E: Udfærdigelse for Ribe m. dat. 18. juli 1530. NLA. Viborg. Ribe rådstue D 22 197, Kongebreve og reskripter 1524-1710. Papir 34,6 × 44,2. På bagsiden kong Frederiks I.s segl, papir over rødt voks, DKS. 112. Det over vokset anvendte stk. papir hidrører fra koncept til brev fra kongen til indbyggerne i *Borsløff och ...* Efter teksten m. samtidig hd. *Ad mandatum regie maiestatis*. På bagsiden m. anden samtidig hd. *Om marckinder y Skonne, om biissekremmere och anden leilighedd*. Herefter m. senere hd. (2. halvdel af 16. årh.) *Koning Friderich thend Første, hans maiestats forordening paa 13 articler, hans maiestat och Danmarks riges raad haffuer indskicket att holdes offuuer alle riget aar 1530*. – F: Udfærdigelse for Grenå m. dat. 1530. Tabt. ref. i Kopier af privilegier indsendt 1648-49, RA. Danske Kancelli B 117. Grenå nr. 5 f. 2r.

Forordningen findes afskrevet i Stockh. Kgl. Bibl. B 215 f. 278r-80r (omkr. 1550) og Lund Univ. Bibl. J 18,4^o f. 56r-60r (2. halvdel af 16. årh.), der begge indeholder privilegier for Malmø og henholdsvis Skånske og Eriks Sjællandske Lov. Desuden er forordningen overleveret gennem afskrifter i Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 361,2^o 354-56 (ufuldstændig, da blad mgl.) og 407-11 (2. halvdel af 17. årh.). Manuskriptet indeholder dokumenter til belysning af Danmarks og Sveriges hist.

De eftermiddelalderlige afskrifter er mere eller mindre moderniserede og bearbejdede og falder uden for denne udgaves rammer.

Tryk: Nye danske Mag. II 179-81 (efter *Ny kgl. saml.* 361,2° 354-56), herefter Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 141-44 og Baden, Danmarks Riges Hist. III 80 (*i referat*); Danske Mag. 4. rk. VI 36-41 (efter *Ba*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 444-47 (efter *Aal*). – Hist. Aarb. II 235 nr. 73; Reg. Dan. 7982.

Ann.: A. Heise antager i Danske Mag. 4. rk. VI 36-41, at *Ba* kan føres tilbage til en tabt original, der har ligget i Malmö Stadsarkiv, under henvisning til oplysninger på manuskriptets titelblad om, at bogen indeholder Malmø bys privilegier og friheder, der kunne være nyttige at have kendskab til for Malmø's indbyggere, specielt øvrigheden. Ernst Nygren, der har fremdraget *Aal*, fremhæver, at forskellene på *Aal* og *Ba* gør det sandsynligt, at de to afskrifter kan føres tilbage til to tabte originaler. Hans udsagn om, at der muligvis har været opbevaret to eksemplarer af forordningen i Malmø, den ene udfærdiget for byen og den anden for samtlige byer i de skånske provinser, Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 444, kan ikke verificeres.

Om de fire nævnte afskrifter (alle m. dat. 14. juli 1530) slutter sig til *A*-eller *B*-gruppen eller til en tredje, tabt, udfærdigelse, kan ikke afgøres.

Tekst efter E.

Vii Frederiich mett guds nade Danmarks, Wendes oc Gottes konning, wdtuold konning tiill Norge, hertug i Slesuig, Holsten, Stormarn oc Ditmerschen, greffue i Oldenburg oc Delmenhorst giøre alle witterliggt, att wore kiere, tro vndersotte, menige borgere wtii wore købsteder offuer alt wortt riige Danmarke, haffue nu wtii thenne nerwærendes almyndig herredag hafft her fore oss oc wortt elskelige Danmarks riiges raadt, her nu hoss oss forsamblete, theres fuldmegtuge mettborgere aff huer købsted oc ladett giffuett oss oc wortt elskelige Danmarks riiges raadt theres merkelige bryst oc lelighed tiil kende, som the haffue thennom beclagett att ware mett besuorede, oc haffue wii therom mett wortt elskelige Danmarks riiges raadt giortt saadan en skiickelsse herepter att schulle holdes i alle maade. <1.> Først schulle ingen markende holdes wtii Skonne vndertagen Engelholmmarkett, som holdes schall huertt aar sancti Bothulphi dag. Thett andett wtii Aahuss huertt aar om sancte Marie Magdalene dag. Thett triidie oc fierde schulle holdes vti Lund, thett ene sancti Laurens dag tiide oc thett andet, som kalles Træhøffsmarket, oc theroffuer schulle aldels ingen markende holdes flere wtii Skonne om aarett. <2.> Saa haffue wii oc wortt elskelige riigens raadt besluttet oc samtyckt, att fran sancti Bartholomei apostoli dag førstkommendes oc tiill sancti Mickels dag ther nestepeter offuer ett aar schall ingen dierffues tiill att wdtdriffue eller wdtdriffue lade, wdføre eller wdførre lade noger gressøxne

15-16 Træhøffsmarket] som skall holdes och besøges aff rigens kiøbstæders borgere och menige bønder och almue och aff ingen wdlændske kiøbmænd eller kræmmere tilf. *Aa1-Ba*; dog at forskreffne markende iche schulle besøges aff nogen wdlendische kiøbmænd eller kremerer tilf. *Ca.* – 20 gressøxne] s (1.) rettet fra x E.

her aff riigett. <3.> Sammeledes schall ingen herforinden wdtføre aff riigett
noger ædende waare, wndertaget smør, siild oc aall, dog saa att huor som
norske oc gullenske mend komme wtii noger haffner herwtii riigett mett tøm-
mer, tha mwe the wdtfange tiill theres eyett behoff korn fore theres tømmer
25 tiill theres føde oc saadekorn. <4.> Schulle oc ingen wore lensmend offuer
alt riigett tiilstede, att noger bissekremmere schulle om løbe eller om fare i
landenne at gøre wore købsteder forprang, och huilken saadanne bissekrem-
mere kan offuerkomme, tha maa oc schall thennom haffue fuldmagt at tage
oc annamme, hues sliigge bissekremmere haffue mett att faare, halffdelen
30 theraff at komme oss tiill gode oc anden halffdelen then, som thett tagendes
worder, oc om noger wore lensmend tiilsteder noger bissekremmere att gaa i
sytt len, tha schall han stande oss therfore tiill rette. <5.> Sammeledes schall
herepter engen wlofflige haffnner besøges her i riiget wthii noger maade.
<6.> Thesligest schal huer embesmand wtii wore købsteder offuer alt ri-
35 gett berge seg aff sytt embitte oc ey schall bruge nogen anden handell eller
køb, wden hues han behoff haffuer tiill sytt embethe oc husses wpholdelsse.
<7.> Schulle oc herepter ingen abbether, prouester, præster, fogether oc riige
bønder offuer alt riiget vti noger maade bruge nogen købmandskaff eller
købmandzhandel met øxne, korn oc anden dell, vden hues the selge riigens
40 indbyggere, oc engtet andett en hues, the fange aff theres rente, hiemfødde
affuell oc queg. Oc schulle the ycke egen købe, wden hues the behoff haffue
tiill theres eyget behoff oc husses wpholdelsse, oc ycke schulle selge samme
waare egen noger købsteder tiill forprang, oc thersom anderledes mett nogen
befundet worder, tha schall wor lensmand, wtii hues len thett sker, haffue
45 fuldmagt att annamme sliigge waare paa wore wegne tiil seg fore forbrutt
godz. <8.> Schulle oc herepter ingen, huerken aandelige eller vertzlige, bis-
per, prelater, abbether, priere, prouester, riiddere, riiddermendmend, købe
korn at selge tiill forprang, meden thersom nogen haffuer behoff att købe
korn tiill theres eyget behoff oc theres slottes oc gordes wpholdelsse, tha
50 schall thett thennom ycke forbiudes. <9.> Sammeledes schall ingen aff then-
nom købe eller holde flere stoløxne, en som the kunde fødde oc foder fore
theres egne slott oc gorde, wden huilken aff thennom som haffuer præster oc
tiennere, som thennom aff gammell tiidt ære pligtuge at holde stoldøxne fore.
Tha mwe oc schulle the stolde oc foder thennom, som the pleye oc vonlige
55 ære, oc ingen aff thennom schall laye fødde eller foder aff samme theres
præster oc tiennere, ytermere en som forskreffuet staar. <10.> Schulle oc
ycke noger aff wore oc riigens bønder oc vndersotte, som bygge oc boendes
ære wtii Smaalandene oc paa wdtøør, her i riigett købe eller selge noger
ware wore købsteder tiill forprang, meden mwe føre aff theres egen affuell
60 oc hiemfødde queg, nar wortt forbudt ycke therom giortt er, tiill stederne, oc
therf[ra] egen hiemføre sadanne ware, som the behoff haffue tiill theres egen

gordes oc husses wpeholdelsse, oc schulle the engtet theraff selge købstedemend tiill forprang. Findes oc att the anderledes wdtføre aff riigett eller indføre i riiget, en som *forschreffuet* staar, tha schulle wore lensmend huer vti
 65 sytt len haffue waretegt *therpaa* at tage oc *annamme thett* fore forbrutt godz fran *thennom* oc holde *thett* paa rette. <11.> Sker oc saa, att nogen kommer tiill wore *købsteder her* i riigett oc er begerendes fordelsse paa wore vegne mett heste oc wogne, tha ville wii ycke, att wore *burgere thermet* schulle besuores, vden saa [æ]re, att the *samme*, som *samme* fordelsse begerendes
 70 worder, haffue met *thennom* wortt eyet bessegle pasbort, wdgiffuet nylligen oc ycke aff gamelt datum. <12.> Item om guds ordt oc euangelium ville wii, at huilken som naden haffuer, maa *thett* clarligen *predicke* oc omberbare lære fore [men]jige al[m]we vti alle wore *købsteder* oc *andersteds* offuer alt riiget, eptersom wore *vndersotte*, *købstedemend* vti *Nørreiuttland*, aff oss mett all
 75 fliitt begerett haffue. *Thersom* nogen *predicker* eller *lerrer* nogett andet, en han kan *der* bestaa oc beuisse met *then* hellige *scrifft*, tha schall *then* stande *ther* selff fore tiill rette. <13.> Sammeledes vele wii, att alle wore *vndersotte*, menige *borgere* vtii alle wore *købsteder* offuer menige riigett schulle *herep-ter* paa wore vegne wære oc bliffue *theres* *burgemestre* oc *raadmend* *høruge*,
 80 *lyduge* oc *følgeagtiige*, saa the ycke *therfore* ville lide straff aff oss, om *anderledes* findes. *Thenne* wor *skiickelsse* oc *ordinantze* vele wii, at saa schall *wbrødeligen* holdes aff alle, som *forschreffuet* staar. Findes oc *noger*, som *heremodt* *gørendes* oc *thette* saa *foragtendes* worder, wele wii *theroffuer* lade *straffue*, som *wedtbør*, offuer *thennom*, wor *mandatt*, budt oc *breff* ycke holde ville. Thii wiider huer *aandelig* oc *vertzlig* seg *herep-ter* att rette. Giffuet
 85 paa wortt slott *Køpenhauffn* *mandagen* nest epter *diuisionis apostolorum* dag aar etcetera mdxxx, vnder wortt signet.

35

1530. 30. juli

København

Kong Frederik 1.s åbne brev om fuldbyrdelse af domme.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1. registre (1524-32), RA. Danske Kancelli B 10 f. 310r-12r (310v-11r ubeskrevet) (omtr. samtidig) m. overskr. *Breff om dom fuldt at gøre*. Herefter afskrevet m. samme hd. i kong Frederik 1.s registre (1523-33), smst. B 11 f. 12 IIIr-v, hvorefter smst. B 12 27-28 (omtr. samtidig).

Tryk: Danske Mag. IV 284-85 (*efter reg. B 11*); Kong Frederik 1.s registranter 264-65 (*efter reg. B 11*). – Hist. Aarb. II 235 nr. 74h; Reg. Dan. 7986.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 10).

62 wpeholdelsse] 1 (2.) *rettet fra s (?) E*. – 72 omberbare] aabenbarlig *Aal*; obenbare *Ba-Da*, *Stockholm B 215*, *Lund J 18*, *Ny kgl. saml. 361,2°*. – 86 mandagen *indtil* dag] thorsdagen nest efter Kanuti regis (Knud kongis dag *Ba*; sancti Knudz konings dag *Ca*) *Aal-Ca*.

Vii Frederich met guths naade etcetera gøre aldle witterligt, att aar epher
 gutzs biurdt mdxxx, løffuerdag nest epher sancti Olaui konnings dag paa
 f. 311v wortt slott Køpenhaffnn, neruerendis oss *elskelige*, werdige // herrer met
 gudt her Iuer Mwnck till Riipe, her Styge Kropmenn till Borglom, her Ioa-
 5 chim Rønnow till Roskylldt, biscopper, her Knudt Giildenstierne, electus till
 Otthensse, her Henrich, abbet till Soer, her Magenns Gøye, Danmarcks ri-
 gis hoffmestter, her Prebiørnn Podebusk, her Offwe Lunghe, ritthere, och
 Magenns Munck, landtzdomere vdi Nørreiuttlandt, wore mendt och raadt,
 10 waar for oss, bereett och beklaget, att naar nogre treette och sagher indt kom-
 me fore oss, och wii therom lade wore dombreffue vdtgange, tha sidde dog
 mange *samme* wore *domme* offuerhørige och ey wille thennom fullde gøre,
 och saguolderne thermet forhalis och icke kunde komme till theris reette be-
 taling. Thi haffue wii met *forscreffne* wortt *elskelige* Danmarcks riigis raadt
 giordt ther sliig eende och skick oppaa, att huilche endelige domme som
 15 bliffuer fore oss och vdi woer nerwerelsse eller epher woer beffallinge och
 fuldmagtt affsagde och vdtgiffne, skulle fulldegørris inden sex vger, epher
samme domme gangene ere, och thersom the therfore indenn ey fulldegørris,
 tha schall thenndt, som for sagenn er, haffue forbrudet fyretiuge marck till
 f. 312r oss och xl marck till saguolderne, och // siidenn for huer sex vger therepther,
 20 att *samme domme* icke fulldegørris, att bøde xl marck till oss och xl marck
 till sagwolderne, dog alldeniste vnttagenne the domme, som gielde paa
 iorde-godtzs; the schulle forfylgis indt fore riigenns canceller, som seduon-
 ligt er. Giffuit aar, dag och stedt, som *forscreffuit* staar, vnnder wortt signet.

36

1531. 8. december

København

Kong Frederik 1.s åbne brev om småpenge.

A: Danske Kancelli B 47, [1481-1571] Diverse originale kongebreve. Papir 29,4 × 23,3. På bagsiden kong Frederiks segl, papir over rødt voks, DKS. 112. Efter teksten m. samme hd. som denne Relator her Tyge Krabbe, ritther, Danmarcks rigis marsk. På bagsiden langs brevets øverste kant m. samme hd. som teksten *Om smaapendinge*. Langs brevets nederste kant m. anden samtidig hd. *Myn herris breff om smaapenge*. Ved brevets venstre kant m. tredje samtidig hd. *Wor naadige herriss breff, att smaapendinge skall være geffwe*.

Tekst efter A.

Vii Frederich met gudts naadhe Danmarcks, Wendis ock Gottis konningh, wduoldh konningh tiill Norge, hertugh wti Slesuigh, Holstenn, Stormerenn ock Ditmersken, greffue vti Oldenborgh och Delmenhorst helse ether alle

wore kiere wndersotthe, verdughe fedre met gud, biscoper, prelather, rid-
 5 der, riddermentzmendh, købstedhmendh, bøndher och menighe almuge, som
 bigge ock boo wti wort riige Danmarck kierligen met gudh och wor naadhe.
 Wider, kiere wenner, at manghe wore wndersotthe hordeligen haffue ladhet
 beclage for oss, at wy tiillfornn met wor *elskelige* Danmarcks riigis raadt
 raadt haffue ladhet vore breffue vdgange tiill alle lantztingh och liust smaa-
 10 pendinge gille ock genge vti saa maadhe, at huer mand skall were pligtug at
 oppebere vti syn betallingh then fierde pendinge, aff huem som hannem køb-
 slar eller handler met, om hand icke haffuer andre pendinge, och nu manghe
 wore wndersotthe, som samme smaapendinge oppeboret haffue wti theris
 betalingh, tha kunde the icke vdgiffue eller ydhe thennem for fyllesthe. Thii
 15 haffue wy endnu met vort *elskelige* Danmarcks riigis raadtz raad, her nu
 forsambledhe, thet saa beuilget och sambtøckt, at huilcken aff wore wnder-
 sotthe, huad heller hand er biscop eller prelath, ridder, riddemantzmandh,
 kiøbstadmandt eller bundhe, som negther samme wor mynt smaapendinge
 ock icke wil annamme then fierdhe pendinge wti syn betallingh epter thet
 20 wort breffs lydelsse, som wy therom tiillfornn haffwe ladet wdga, tha skal
 hand haffwe forbrodet xl marck pendinge tiill oss och kronenn, ock skulle
 wore fogetther huer wti syt leen haffue goed agt paa, at saa hollis i alle maa-
 dhe, somm forscreffuit staar. Fordrister sig och noget at foragthe samme eller
 andre wore breffue, tha skulle vore fogetther och embitzmend haffwe ther
 25 goed agt paa at theroffuer straffis aluorigenn, som bør at straffis offuer then-
 nem, som wore breffue och bud icke holle wille. Her retther etther altingist
 epter, och ladher thet ingenlundhe. Giffuit paa wort slot Kjønehaffn wor
 frue dag conceptionis aar etcetera mdxxxii, wnder wort signet.

37

[1532. April ?]

Kong Frederik I.s brev til lensmænd og byfogeder om vrag.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik I.s tegnelsesbog for alle lande, RA. Dan-
 ske Kancelli B 28 f. 57r (samtidig). Efter teksten m. anden samtidig hd. X her Tyge Krab-
 be, X her Holgerdt Wulffstandt, X her Truedt Wulffstandt, X Falsterbode och Skaannør, X
 Somershoffnn, X Trelleborgh, X Malmø, X her Axell Vgerup, X her Maurits Olssen, X Ystedt,
 Landzkrona (overstr.), X her Iohan Rantzow, X her Iohan Vrne, X her Henrick Gøye, X her
 Iohan Oxe, X Knudt Guldenstiernne, X Iørgen van der Wisk, X her Knudt Rud, X her Magnus
 Gøye Kalundeborg, X her Oluff Rosenkrands, X Knudt Sparre, X her Peder Lyck, Swinborg
 (overstr.), Fa (overstr.), Faaborg (overstr.), Bogensse (overstr.), X Axel Gøye, X bispen aff
 Wendsysse, X Erick Krumdige, X Iens Huass, X her Prebiørn, X Niels Ibsen, X Erick Banner,
 X her Mogens Gøye (overstr.), X her Offue Lunge, X her Holgerd Rossenkrans, her Mogens.

Tryk: Kong Frederik 1.s registranter 413 (efter tegnelsesbogen); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 455 nr. 348 (efter tegnelsesbogen).

Datering: Indførselen er udateret, men står mellem indførsler, der tillige genfindes i kong Frederik 1.s registre (1524-32). De er dateret til henholdsvis 26. april og 30. april 1526.

Tekst efter tegnelsesbogen.

Till alle embitzmend oc byffogider om vrag, ath the icke tage vrag emod stedernes priuileger och logen. Gotzet skall legges ind aar oc dag, om thet er thet gotz, som duer at gemmes; duer thet icke, skal thet vordes. Thet skall scriffues til alle len, som vrag kand falles.

38

1532. 29. juni

København

Kong Frederik 1.s åbne brev til almuen på Lolland om vornede og om gæsteri og andre afgifter.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederik 1.s registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B 11 f. 190v-93r (beg. af 1530'erne) m. overskr. *Allmugen vdi Laaland finge saadant itth breff*. Efter teksten m. samme hd. som denne *De mandato domini regis proprio*. Herefter smst. B 12 288-92 (omtr. samtidig). – Aa: Optaget i kong Christian 3.s stadfæstelsesbrev af 1556. 24. august. Tabt. – Aa1: RA. Danske Kancelli B 117, Kopier af privilegier indsendt 1648-49. Rødby f. 8r-12v m. oplysningen *it høygbaarne første konng Frederichs, vor kiere her faders obenne beseiglet breff*.

Til kong Frederik 1.s registre slutter sig indførselen i Registre over alle lande nr. 4 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 18 f. 469v-72r (2. halv. af 16. årh.) og Registre over alle lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46), smst. B 17 f. 57r-58v (omkr. 1600).

Tryk: Kong Frederik 1.s registranter 318-20 (efter reg. B 11).

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 11).

Wii Frederiich met gutsz naade <Danmarchis, Wendis och Gottes koning, wdualld till Norge, hertug wdi Slessuiig, Holsten, Stormarn och Dyttmerschen, greffue wdi Olldenborg och Dellmenhollst> gøre alle witterligt, att nu siistt wii wore paa wortt slott Nyekøping, tha waare wore vndersaatte, kronnetiennere, bynder och allmuge vti Laalanndt, fore oss och beklagett thee
 5 attskillige besueringe och tyngge, som thennom paaleggis, ytthermere endt som børligt och sedtuonligt pleiger att uere. Furstt beklagede thee, att the waarnede sønner, som tienne bundenn fore heeltt eller haltt aar, besuaaris aff wore leensmendt mett besunderlig beskattning, fore thee mue tienne bundenn;
 10 thesligestte att frye selffeygerebøndersønner platzses och deelis att bygge paa
 f. 191r // kronnens. Sammeledis att the besuaaris mett vsedtuonligt gesterii aff leens-

2 legges] herefter gennemstr. paa rette tegn. – dag] herefter gennemstr. och tegn.

1-3 < Danmarchis indtil Dellmenhollst] Aa1; mgl. reg.

mendenne och mett scriffuergestterii, och att naar nogle bynder eller tiennere festte nogre gaarde, tha trengis thee tiill att giffue scriffuerenn en *tønne* haffre. Ithermere beklage thee, att thee giffue nogett kornn och pendinge fore
 15 egtt och arbeide aarligenn, och theroffuer trenges thee attliguell tiill att arbeide, aghe och vdtgiffue kornn och pendinge, och att thee huertt aar trengis tiill att holde theris lanndtgieldt hoess thennom och icke kundne bliffue thett quiitt, førenndt saetiidenn kommer igenn, och leensmendene wiille thett icke anamme aff thennom, huilckett som er thennom tiill skade och affdragt. *Sammeledis* att the trengis tiill att giffue xii β for huertt skattelam och xxiiii marck danske for huer *tønne* smør. Thesligeste att enddaag thee haffue priuilegier, att thee mue segle mett theris egne hieemfødde queyg och andett tiill theris gaardtz behouff, daag attliguell trenge leensmenddenne thennom en guldenn aff for hueer reygssse, att the seygle. Tha fore wore *forscreffne* vnndersaattis
 20 berettning och klage haffue wii mett wortt elskelige Dannemarcks riigis raadt here nu tiill stede offuerueigede saadanne klagemaall och *forscreffne* wore vnndersaatte offuer aldt Laalanndt boenndis tiill gaffuen, beste och bestandt giordt theer saadann en skiickelsse opaa, som herepther fylger. Furstt att ingenn waarnede sønner, som ere hiemme hoess theris fader eller tienne bundenn heeltt eller haltt aar, schulle beskattis mett nogen beskattning eller besuaaris mett nogell vdtlegning, forethii thee tienne bundenn, vdenn thee, som
 25 f. 191v ere peber- // suenne, och andre, som besøge feskerye och icke haffue tienniste heeltt eller haltt aar hoess bunden, thee *samme* schulle haffue haasbundtholdt aff wore leensmenndt, om thee ere fødde paa wortt och kronnens, och thee andre, som tienne far heeltt eller haltt aars tienniste, schulle icke besuaaris aff wore leensmenndt, førenndt thee festte gaarde, och huore som nogernn frii selffeygerbundne, som haffuer icke vdenn een søn, tha schall thenndt bliffue wedt *samme* bundegodtzs epther hannss faders dødt, och thett schall icke formeeniss hannom att uere friie och vbehindrett hoess sin fader tiill att kaldis
 40 theraff tiill nogett andett boelig vti noger maade; daag som selffeygerbynnder haffue flere sønner, endt som *forscreffuit* staar, tha schall een, som dueligestt er, were frii och nyde gaardenn och icke deelil eller meyllis tiill staffuenns therfran, och wor embitzsmandt att haffue magtt at tage burgenn af thee andre sønner, att thee icke flytte aff godtzsset annderstedtz att boe och bygge endt
 45 paa wortt och kronnens; och thersom thendt døer, ther bundegodtzsset tiillhører och boer paa godtzsset, tha schall aldttiidt thenndt, som neestarffuing er tiill gaardenn, haffue magtt att upsiige thett godtzs, handt paa boer, och indtflytte paa siitt frye bundegodtzs. Om gesterii wiille wii, att ingenn wore

32 feskerye] *over r gennemstr., aldrig fuldført 1 (?) reg.; fiiskeleye reg. B 12. – 42 icke] tilf. o. lin. m. samme hd. reg.*

f. 192r och kronnens bynder schulle besuaaris mett flere hestte // vti nogett gestterii,
 50 endt som aff arriildtzs tiidt pleyger att uere sedtuaan, och icke hellder fleere karle och faalck therhoess, endt som hesttene ere, vdenn en stalddreng, och icke heelder flere hundtne endt itth par miønder och tu kaabell støffuer. Om scriffuergestterii wille wii, att heerepther holddes schall, att naar scriffuerenn vdt drager vti leennett och clarer baagenn och indtkreffuer agtthetstadett, tha
 55 schall hanndt icke were vdenn selffandenn, och icke schulle nogre wore vnderaatthe were plegtuge att holde hannom, vdenn thee som igenstaa mett theris landtgieldt, och thett schall icke were vdenn een tiidt om aaret, och thee, som haffue vdtgiffuit theriss landtgieldt, schulle icke were plegtuge att holde scriffueren, och schulle samme wore vnndersaatte icke were plegtuge, naar
 60 thee feste nogre gaarde, att giffue scriffueren noger besonderlig gaffue eller rentte, *therfore* att hanndt scriffuer thennom indt eller aff baagenn, engttenn haffre eller andett, vdenn en skeppe byg om aaret ephther gammell sedtuaan; daag schulle icke nogre were plegtuge att giffue samme skeppe scriffuerkornn vdenn thee, som haffue thett vdtgiffuit aff gammell tiidt aff theris gaarde.
 65 Och theersom findis kanndt, att samme wore vnndersaatte vti Laalanndt vdtgiffue korn eller pendinge for thember, eegtt eller arbeit, tha wille wii, att heerepther icke skee schall, att thee baade // schulle besuaaris mett egtt och
 f. 192v arbeit och giffue theris kornn och pendinge. Sameledis schulle thee were plegtuge huertt aar att yde theris lanndtgiillde indenn sancti Andree apostoli
 70 dag ephther hanndtfesttnings liudelsse och icke were plegtuge att holde thett lenger hoess thennom och wore leensmendt were plegtuge att anamme theris landtgiillde aff thennom inden *forscreffne* tiidt och icke trenge thennom tiill att holde thett lenger hoess thennom, endt som *forscreffuit* staar. Och schulle wore embitzsmenndt tage smør, skatt, lamb och andett sliigtt smaa redtssell
 75 aff bynder och kronnetienner, ephthersom thee ere indtscreffne fore vdi iordtbaagenn, och icke were plecttuge att giffue there pendinge fore. Och thersom thee icke kunde thett affstedtkomme, tha schulle thee giffue *therefore*, som thett giellder vti neeste køebstedt. *Sammeledis* schulle *forscreffne* wore vnndersaatte icke were plegtuge tiill att giffue leensmanddenn noger besonderlig gaffue, naar
 80 thee seegle ephther theris priuilegiens liudelsse, som thee haffue aff oss, ytthermere endt theris reette taalddt, som thee pleyge att giffue vt aff gammell tiidt. *Thesse* *forscreffne* pungtter, articler och ordinantzsser wille wii, att hereepther schall holddis fast och vbrødeligenn vdi Laalanndt, ephther som *forscreffuit* staar, forbiudenndis alle wore fogetther, embitzsmendt, som nu ere eller heer-
 f. 193r ephther kommenndis worde, *forscreffne* wore vnndersaatte // hueer vdi siitt leenn hereemodt *thesse* *forscreffne* artticle och pungtter att hyndre, hyndre lade,

70 plectuge] *herefter gennemstr.* att holde theriss lanndtgiillde *reg.*

møye, platzsse, vmage, vfforreette eller vti noger maade forfang att gøre vnnder woer konnunglike heffuen och wrede, tiill saa lenge wii therom anderledis tiillsii-
 90 ssenns och tydtsens leylighedt thette forscreffne att formeere och formyndske, ephther som oss, kronnenn och wore vnndersaatte thaaleligt och liideligtt kannndt were. Giffuit paa wortt slott Køpnnehaffnn sanctorum apostolorum Petri et Pau-
 li dag aar etcetera mdxxxii, vnnder wortt signett.

39

1532. 15. juli

København

Kong Frederik 1.s åbne brev, hvorved det bestemmes, at den told, der plejer at blive udgivet i Helsingør, til evig tid skal blive liggende der og ikke flyttes derfra.

A: SLA. Helsingør rådstue. Perg. 27,0 x 18,3 (plica 5,8). Seglsnit. Perg. beskadiget ved seglsnit. Efter teksten m. samme hd. (?) som denne Relator her Tygge Krabbe, marsk. På bagsiden, lidt under midten, m. anden samtidig hd. *Konynge Frederick*; i øverste højre hjørne m. senere hd. (16. årh.) *Konynge Fredericks priuilegium, att tolden schall bliffue vedt macht her y Helsingør till euige tiidt. Giffuit anno 1532.* – Aa: RA. Danske Kancelli B 117, Kopier af privilegier indsendt 1648-49. Helsingør f. 34v.

Tryk: Aarsberetn. fra Geheimearch. III. Tillæg 30 nr. 48 (efter A). – Reg. Dan. *13307; Sjællandske Rådstuearkiver. Frederiksborg amt I 170.

Tekst efter A.

Wii Frederich mett gudts naadhe Danmarcks, Venndes och Gottes kon-
 ning, vduold konning tiill Norge, hertug wti Slesuig, Holstenn, Stormarenn
 och Ditmerskenn, greffwe vti Oldenborgh och Delmenhorst gjøre alle vit-
 5 terligt, att vore kiere vndersotthe borgemestere oc raad vti vor kiøbstad Hel-
 singør haffue berett for oss, att thennom er tiill videndes vordet, thett noger
 andre vore vndersaatthe skulle haffwe ladett handle mett oss, thett vy skulde
 forlegge then told anderstets her i riigett, som pleyer att ligge oc oppebæres
 vdi forscreffne vor kiøbstadt Helsingør. Tha epterthii vy nu haffue forfarett,
 att vore foruantes, the lypskes oc andre vendiske oc prysiske steders, priuile-
 10 ger skulle liude ther paa, att samme toln skall bliffue liggendes for forscreffne
 vor kiøbstad Helsingør, tha haffue vy aff vore sønnderlige gunst oc naadhe,
 saa oc paa thett att forscreffne vor kiøbstad Helsingør maa och kand thetz
 ittermere bygges oc forbedres oc holle vor och kronens tyngge, nar behoff
 15 samme toln, som pleyer att vdgiffuis vti forscreffne vor kiøbstad Helszyng-
 øør, och vor tolnere ther sammestetz pleyer ther paa vor oc kronens vegne

vppebære, skall ther bliffue liggendes tiill euig tiidt och icke therfraa flittes aff oss eller vore epterkomere, konninger i Danmarck, vdi nogre maadhe. Giffuitt paa vortt slott Køpnehaffnn mandagenn nest epter sancti Knud konges dag aar etcetera mdxxxii, vnder vortt secret.

40

1532. 1. august

København

Kong Frederik 1.s åbne brev til indbyggerne i Nørrejylland om jagt.

A: tabt. Teksten overleveret i kong Frederiks 1.s registre (1523-33), RA. Danske Kancelli B 11 f. 12 IIIv-13r (beg. af 1530'erne) m. overskr. *Jagttebreff*. Herefter smst. B 12 28-30 (omtr. samtidig).

Hertil slutter sig indførselen i Registre over alle lande nr. 4 (1467-1533, 1536-46), smst. B 18 f. 472v-74r (2. halvd. af 16. årh.). Brevet er refereret i Registre over alle lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46), smst. B 17 f. 72r-v (omkr. 1600).

Tryk: Danske Mag. IV 285-86 (efter reg. B 11); Kong Frederik 1.s registrarer 327-28 (efter reg. B 11). – Hist. Aarb. II 235 nr. 74e; Reg. Dan. 8147.

Tekst efter kong Frederik 1.s registre (B 11).

Wii Frederiich mett gutsz naade helsse etther alle wore kere vnndersaatte
 biiscopper, prelatther, riddere, gode menndt och alle andre, som bygge och
 f. 13r boe // vti Nørreiuuttlanndt ki<e>rligenn mett gudt och woer naade. Wiider,
 kere wener, at wii haffue hørdt och forfaret, hurledis att aelluiildt, hiortte
 5 och hyndne, sammeledis och saa raadiur vti Nørreiuuttlanndt vpskiudis och vti
 mange maade ødeleggis emodt wortt breff, budt och beffalling, som wii tiitt
 och ouffitte haffue ladet vdtgange och forkyndett there vti landet tiill Wiiburgi
 lanndtzsting och anderstedtzs, oss och wortt elskelige raadt och andre wore
 kere vnndersaatte tiill stoer brustt och skade. Tha haffue wii nu mett wortt el-
 10 skelige raadtz raadt, sammeledis ochsaa met nogre aff adelenns fulldtbiurd
 och sambycke, som here nu tiill stede och forsamlede ere tiill thendne all-
 mynddige herredag vti Køpnehaffnn, giordt therre saadann en skickelse
 opaa, att ingenn, huerckenn wii, wore leensmenndt eller nogre andre paa
 wore eller theriss wegne, och ey hellder biiscopper, prelatther, riddere mett
 15 gode menndt eller nogre andre, som iordegodtz haffue vti Nørreiuuttlanndt,
 schulle hereepther vti trye sambfelde aar icke lade skiude, slaa eller vptage
 nogenn adellwiilldt, hiortte, hyndne, hyndnekallffue eller nogenn andenn
 adelluiildt och ey hellder lade bougeiagte eller vpslaa mett wiillde, reebe
 eller raarecker, fiedring eller hollming mett bogeiagtt eller vdi andre maade;
 20 sammeledis schall och ingenn slaa raar mett reeb eller recker; huoe, som fin-

f. 13v
 25
 30
 35

dis hereemodt att gøre, tha schall hanndt straffes som thenndt, wore breffue och budt // icke holde wiill. Sammeledis schall och ingenn holde krubeskut-
 ter vdi skouge eller heede att skiude adelluiddt, hiortte eller hyndne; huore
 nogre wore fogetther, embitzsmenndt eller andre kunde thennom offuer-
 komme, och the bleffue there vtoffuer slagne, tha schulle thee ligge paa the-
 riss egne weercke. Thesligiste forbiude wii alle wore vnndersaatte, burger
 og bynnder, att thee hereepther icke beffatte thennom hellder mett nogen iagtt
 att slaa, skiude eller tage engtten hiortte eller hyndtnekalluffue, raediur eller
 harer vdi noger maade; huoe som there beffindis mett, tha schulle thee haffue
 forbraatt emodt theris haasbundt xl marck. Skall och hellder ingenn prestter,
 burgere eller bynnder holde miønder att bede harer mett eller och thennom
 skiude vnnder hannss xl marcks brøde, epthersom wii tiillforrn haffue ladet
 wortt breff therom vdtgange. Bedenndis och biudenndis alle wore fogetther
 och embitzsmenndt vti forscreffne Nørreiuuttlandt, at i herepaa haffue godt
 tiillsiuen, att saadann forscreffne woer skiickelsse vdi alle maade holddis
 wedt magtt, som forscreffuit staar, saaframptt at i icke selffue wille stande
 oss tiill reette therfore. Giffuit paa wortt slott Køpnehaffnn sancti Petri ad
 uincula dag aar etcetera mdxxxii, vnnder wortt signett.

41

1533. 3. juli

København

Rigsrådets første reces udstedt i interregnet efter kong Frederik I.s død.

A: AM. Fasc. X nr. 4. Papir 41,8 × 58,1, beskadiget langs foldningerne. Nederst på brevet to vandrette rækker af voksklumper med tretten i hver række. 1-8: rødt voks, 9: grønt over rødt voks, 10-26: grønt voks. Herover et stk. papir, hvori stemplerne er trykket, dog er 6, 9 og 14 uudnyttet. 1: Biskop Iver Munk af Ribes segl (Lange (Munk)), DGS. 826. 2: Biskop Stygge Krumpen af Børglums signet, DGS. 624. 3: Biskop Ove Bille af Århus' signet, DGS. 743. 4: Biskop Jørgen Friis af Viborgs signet, DGS. 686. 5: Den udvalgte ærkebiskop Torben Bille af Lunds segl, DGS. 35 og Svenska Medeltida Biskopssigill I nr. 45. 6: Uudnyttet. 7: Abbed Henrik af Sorø's signet (Tornekrannds), DGS. 498. 8: Prior Eskil af Antvorskovs signet, DGS. 516. 9: Uudnyttet. 10: Predbjørn Podebusks signet. 11: Anders Billes signet. 12: Oluf Rosenkrantz' signet, ikke identisk med DAS. L xxiii 78. 13: Utydeligt signetaftryk. 14: Uudnyttet. 15: Tyge Krabbes signet. 16: Hans Billes signet. 17: Peder Lykkes signet (Lykke (Munk)), DAS. L v 51. 18: Aksel Brahes signet. 19: Ove Lunges signet (Dyre (Lunge)), ikke identisk med C lxiv 26. 20: Johan Urnes signet. 21: Holger eller Truid Ulfstands signet. 22: Knud Billes signet. 23: Niels Vincentsens signet (Dyre (Lunge)), DAS. C lxiv 24. 24: Claus Billes signet. 25: Signet med skjold, hvori plante, der slynger sig opad og ender i blomst eller krone. Herover I. P. Kan ikke identificeres med nogen af de nævnte råder, cf. Heise i Hist. Tidsskr. 4. rk. III 493-94. 26: Knud Pedersens signet (Gyldenstjerne), DAS. G xvi 41. På bagsiden med anden samtidig hd. *Then recess, som gick emellom prelattherne, och Danmarcks raadt werdzliige vdi Kiøpnehaff[nn]*. – Aa: RA. Ove Billes arkiv. Protokol over rigsrådets recesser, breve m.m. udgivet på herredagene 1533-34 f. 18r-20v (samtidig). – Ab: Kgl. Bibl. Gl. kgl saml. 3124,4^o f. 149r-52v (2. halvdel af 16. årh.). Indeholder Skånske lov. – Ac: tabt, reg. i

Registratur over breve i Århus kapitels arkiv (1555-(1587 eller senere), trykt ÆA. V 283-84 A 30 (*m. dateringen 2. juli 1533*).

Tryk: Huitfeldt, Christian III's Historie læg A iiv-A iiiv (*i udtog*); Huitfeldt 1652 1396-97 (*i udtog*); Krag og Stephanius, Christian den Tredies Historie II 284-88 (*efter A*), herefter Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 145-50; Hist. Tidsskr. 4. rk. III 487-93 (*efter A*). – Hist. Aarb. II 235 nr. 75; Reg. Dan 8195; Vejledende Arkivreg. XVII 32 nr. 103.

Tekst efter A.

Wii Iuer <M>unck tiill Riipe, Styggo Krompenn tiill Burglum, Offue Biilde tiill Arhus, Iørgenn Friis tiill Viborrig, mett gudtz naadhe biscooper, Torbiørnn Biilde, electus tiill Lundt, Ioachim Rønnow, electus tiill Roschildt, Knudt Gyldenstiernn, electus tiill Ottensse aff samme naade, Henriich, abbt 5 tiill Soerdt, Eskyltd, prior tiill Anttwordskoff, Mogens Gøe, Danmarcks riigis hoffmesther, Tygge Krabbe, Danmarcks riigis marsk, Pretbiørnn Pudtbusk, Hans Biilde, Matts Bøllie, Pedher Liickæ, Offue Lunge, Oluff Rosenkrantz, Otthe Krompen, Iohann Oxe, Iohan Biørnn, Iohan Wrnæ, Anders Biilde, Axell Braade, Eriich Banner, Hollgerdt Vlfstandt, Trwdt Vlfstandt, 10 Knudt Biilde, Claus Biilde, Axell Vgerup, Claus Pudbusk, riiddere, Mogens Mu<n>ck, Niels Lunge, Niels Arenfeldt, Eriich Krommediige, Niels Brock, Eyler Rønnow och Knudt Perssenn, Danmarcks riigis radt, giøre alle wiitterligt oc kendes mett *thette* wortt obne breff, att wii nw wdi the hellige trefolldighedtz naffnn forsamlede her i Kiøpnehaffnn tiill en allmyndiig herredag 15 att betrachte, offueruegge oc forhandle, efftherthii høgboeren første her Frederiich, fordomm Danmarcks koniing oc wor nadige herre, hues siell gudt naade, nw dødt oc affgangenn er, mange draffuelige oc merckeliige riigens werffue och ærende, ther riigett oc thesz indbyggere staar magt oc wellfardt paahenger, i sønderligenn nederatlegge oc aff att styllæ twedragt, oprør oc 20 venighet, som i noglæ neste forgang[ne] aar, thueswær, her i riigett werett haffuer, oc igienn giøre oc skiicke ett gott, christeligt regementt, ordinantz oc skiickelsze effther [alltt] christeligt skell, loug och rettferdighedt, tha haffue wii, *forscreffne* biscooper oc *prelather* først foregiiffuett oc beklaget, att th[en contract oc] recess, som giord wor wdi Ottensze aar etcetera mdxxvii 25 emellom kronen, adellen, oss oc menige riigens radt, er ycke saa rettelig[hen] holddenn eller fuldgiordt aff noglæ i alle syne ordt, puncthe oc artiickelle, som thett seg eytt oc burdt hagde, effther then allworligenn tiillsagenn oc beseiling, som ther giordt bleff, menn theroffuer befynde oss merckeligenn brastholden, oss oc menige riigett tiill staar skade. Och for sliig leylichett 30 haffue wii, biscooper oc *prelather*, igienn begerett wore breffue oc segell tha i

1 <M>unck] tilf. o. lin. m. samme hd. A, M mgl. en stav A. – 11 Mu<n>ck] n mgl. en stav A. – 13 wii] tilf. o. lin. m. samme hd. A.

Ottense wdgiiffne paa noglæ puncthe oc artiickelle aff wore iurisdictionn, kronen oc then menige adell tha samtyckt bleff, huelckenn friihedt aldrig tiillforn aff biscopper oc prelather noghen tiidt samtyckt bleff. Oc paa thett att twedragt oc venighedt, som kandt giiffue orsage tiill oprør, skade oc forderff
 35 her i riigett, maatthe stylles oc nederlegges, oc godt christelig meniing i all wenskab oc traahett beuizes skulde emellom oss alle riigens indbiiggere, erre wii tha alle samdregtelighen mett huerandre saa eyns wordne, att for-
 screffne Ottensserecess, som ther giordt, bewilliget oc beslutthett bleff, att
 then wdi alle syne ordt, puncthe oc artiickelle schall hereffther aff oss Dan-
 40 marcks riigis raadt, adell oc menige riig<e>nns indbiggere oc efftherkomme-
 re wbrødeligenn i alle maade wedt magt holddes wdhen all modstandt oc
 giensiellsze i noger maade. Ther tiillmett haffue wii Danmarcks riigis radt
 nw endregteligenn fuldburdtt oc samtyckt i kraffte thette wortt breff these
 efftherscreffne puncthe oc artiickelle i alle maade wbr[ø]deligenn wedt fuld
 45 magt att holde, som hereffther følliger. Først, att huer biscop oc prelathe
 skall skiicke oc haffue seg effther siitt biscopelig embett, som gudt haffuer
 hannom tiillføgett, oc som andre gode biscopper fore thennom wdi Danmarck
 giordt haffue, om the wiille nyde oc wpebere geeystelig rentthe, oc wdi siitt
 stiiffth schall alenæ haffue fuldtmagt tiill att skiicke presther oc predickeræ,
 50 som schulle wpholde meszer oc gudtzienniste effther christelig skiick, oc
 leræ theres sognefolck att leffue effther thett hellige euangelium, therwdi
 ickæ anseendes friicth, faræ eller nogenn menniskes wiildt, som thennom
 herfraa dragge kandt, menn herwdi gjøre, som mand wiill forsuaræ for then
 alsommectigste gudt. Oc schall therfore engenn aff adellen, kiøpstedemandt
 55 eller allmwghe siellffuer thage seg nogenn sogneprest eller predickeræ, menn
 huor kronen, adellen eller andre haffue ius patronatus tiill noghen kiirkens
 leen, att the thett samme nydhe, d[og] the personer, som the thertiill presen-
 tere, tagge institutionem aff bispe[n i] thett stiiffth, somm gamell siiduann we-
 rett haffuer. Fyndes noghen, som heremodt gjør, tha schall hand therefore
 60 stande tiill retthe fore Danmarcks riigis radt som then, Danmarcks riigis
 raadtz skiickellsze oc budt ickæ holde wiill, oc then prest, som emodt, som
 forscreffuit stander, gjør, schall straffes som then, woldt eller welde brwgher.
 Vellder oc seg noghen tiill at skiicke sogneprester eller predickæræ anderle-
 des endt mett bispens wiilliig oc samtyckæ, som forscreffuet staar, tha skall
 65 hand therefore forfølliges tiill tyngge oc straffes for woldt effther loghenn, saa
 offthe hann thett giørendes wordher. Menn er noger sogneprester saa wdwe-
 liige eller wskiickelige i leffnett oc wilkor bode paa werdtzens och siellszens
 wegnæ, att allmwen ey kandt therefore lyde eller nøges mett thennom, tha

schulle thii giiffue biscopenn ther i stiiffthet thett tiil kende, oc handt tha
 70 skall wære forplectiig att skiicke thennom en annden, ther duelig er, som
 kand leræ thennom gudtz ordt oc theres siælls salighet. Dog skall ingenn
 sogneprest for hadt forkastes fra synnæ soghen eller forlenning, oc therefore
 bør oc skall then menige mandt her i riigett tyende rettfedelighen huer tyen-
 dhe kerffue oc høffde effther then recesses lydellszæ, i Ottensze giordt bleff,
 75 eller oc effther gambell siiduan, somm forscreffne Ottenszerecess indthollder
 oc wduiszer, oc huelckenn thett ickæ rettfedeligenn giøre wiill, som for-
 screffuet stander, twyffles therwpaa, tha maa thermett skellige mendt randt-
 saggess effther, oc huor tha noghen skiildt fyndes, tha skall ther straffes efft-
 her som offuer thennom, som dyller paa nogett guods. Item bliiffuer nogenn
 80 fordellt fore, att hand ickæ giiffuer lofflig synn tyendt wdt, som forscreffuet
 staar, huelcken som thennom forsuaræ wiill, eller oc syne tyenere forbiuder
 att tyndhe rettfedeligenn, som ske kunde fore tretthe oc wuillig, som ænthen
 biscopenn eller presten oc thennom emellom er eller komme kandt, then,
 thett giør, han schall regnes oc tiilthales for then, breff oc segell ickæ holde
 85 wiill oc Danmarcks riigis radtz skiickelsze foracther. Menn huor tretthe er,
 skall huer mandt thalæ seg tiill retthe oc therefore ickæ omkaste thett, tiill
 gudtz loff komme kandt oc effther en christelig skiicke giordt er. Item skulle
 sognedegnæ nyde och beholde en skellighe rentthe, oc huor tretthe er i nogre
 sogne om degnerenthe, tha schall lenssmendenæ oc officialen thennom ther-
 90 om fordrage, som paa bode siider lideligt oc skelligt were kandt. Tesligest
 hues guods oc eyendom som kiircker, closther oc menæ geystelig statt wdi
 were haffuer eller haffue hagt mett rette effther koniing Voldemarss log oc
 forscreffne recesses lydellszæ, ther i Ottensze wdgiik, thett skall huer mandt
 nyde oc beholde effter logen oc recessens lydelzæ, dog mett sodann wilkor,
 95 att hues messer oc gudtztienniste som fore forscreffne guods funderet oc skiic-
 kett er, bliffuer fuldgjordt oc wed magt holden; huar brøst therpaa fyndes,
 ther ganger om saa mōgett, som rett er, oc hues guods, iordt eller eyenndom
 noghen haffuer meyst i forlednæ aar wden rettferdig dom oc retthergang,
 skall thennom igienn antwordes wdhen yttermere skodzmaaell eller forhal-
 100 ling, oc huem guods wiill haffue, winde seg thett retteligen effther logenn oc
 yckæ tage seg thett tiill. Huo andett hereffther giør, forfølges for woldt o[c
 bøde] therefore, som wedbør. Item er oc saa aff oss alle beuilligett oc sam-
 tyckt, att Viborigh domkiircke schall restitueeres, oc alle domkiircker, herre-

69 thii] *tilf. o. lin. m. samme hd. A.* – 77 thermett] mett *tilf. o. lin. m. samme hd. A.* – 97 er]
 dog (och *Ab*) then skiickelsze, som konninglige maiestaet oc Danmarcks (rigis *tilf. Ab*) raadt
 giorde i Nyboriig om kiirkeiorde, schall bliiffue wedt synn magt effther thii breffues liidel-
 szæ, therom giordt bleffue *tilf. Aa-b*; dogh then gwdztiænast oppeholdis, therefore fwndereth
 ær *tilf. Ab*.

closther, iom[frwcl]osther, helliggestes och sognekiircker skulle bliffue wedt
 5 theres fulde magt; tesligest att tyggebrødrecloster, som wedt ma[g]ht erre,
 och schall i thennom holdes messer, predicken oc andhen gudtzthienniste,
 som ther funderett erre, menn the tyggebrøderclosther, som forstørrett er,
 schall ytthermeræ handles i tiilkommendes herredag, oc herforindhen schall
 inthett mere aff thennom forstyres eller nedherbrydes, lydett eller møgitt, wdi
 10 noghen maadhe. Menn om iomfrwcloster, som riiddermendtzmendt eller
 andre i forlenning haffue, schulle holle iomfrwer therindhe, effther then
 skiickelszæ, som the funderett erre, oc ickæ tiilstede, att theres thall formyn-
 skes fore theres forsømmelsze skildt i nogre maade, saaframpt the therefore ey
 wille stande tiill rette. Item huess siellægaffue och yttherste willige som
 15 ickæ giiffues emodt loghen tiill prest eller sognekiircke, schall thennom ickæ
 formeenes eller forholdes aff noger mandt; dog schall enghen trengges tiill
 att giiffue mere, endt gudt skywder hannom i hwge. Item forthii att menige
 clericii heri riigett nw ickæ ansees mett priuilegier oc friiheder, acth oc ære,
 menn møgett mere trengges weldelligenn, frann hues acth oc ære, priuilegier
 20 och friiheder som thett haffuer werett bestandigt wd aff i alle landskaffb i
 christendommenn, som aff rettsyndig lerdomm oc wiisdom schal wppehol-
 des, paa thett siiste tiill en stoer affbreck oc en forderffuelig skadhe, och
 manghe therefore yckæ wille bliffue klercke, nogher ickæ hellder sette theres
 børnn tiill scholæ, anseendes att the nyde thett snare onth endt gott att, huil-
 25 ckett om yckæ raades baaedt paa, schall mett tydenn manghe landskaffb
 komme wnder en groff oc wanuittig forstandighedt, thii wille oc samtyckæ
 wii alle Danmarcks raadt, tiill thett hellige euangelii, gudtz ordtz och chris-
 tendommens wppeholdellsze maa oc schall her i riigett holdes en allmynde-
 lig scholæ oc vniuersiteytt, huor bequemæ personer aff alle stiiffte kunde
 30 wdi leres oc wppedrages, saa the i frantiidhen kunde leræ andre theres siells
 salighet oc andenn christeligh skiicke att haffue thennom wdi. Oc paa thett
 samme lerdom thes yttermere maa bliffue wedt magt, tiillmelle wii, hues
 friihedher oc priuilegier kiircke, closther eller gudtzhuess hagt haffuer, skul-
 le hereffther nyde oc beholde i alle maade, dog saa, att kronen oc adellen
 35 nyde oc beholde, hues friihedher och priuilegier wii thennom wndt haffue oc
 effther then Ottensesrecesses lydelssæ. Item thesligest schulle andre scho-
 ler, oc sønderlig hoess domkiircker, holdes wedt magt, huar b[ø]r[nn] oc vnghe
 personer kunde wppedragges wdi, i rettsyndigh lerdom oc seegher, oc the
 fattiige peblinge och dyegnæ, som engenn opholdt haffu[e], motthe rwnde-
 40 liigenn besørget mett allmøysze, oc sønderlig aff then[no]m, som then gey-

5 wedt] tilf. o. lin. m. samme hd. A. – ma[g]ht] læsning tvivlsom A, er g forsøgt rettet til c (?)
 A. – 23 klercke] herefter gennemstr. skall A.

stelig rentthe wpebeer, paa thett the ickæ nødes schulde, formedelsz armmodt, att offuergiiffue scholeenn, saa kand thett skee, att bod[e] geystelig oc werdtzlig staat bliffuer wedt magt, som bode høøre tiilsammen, och then enæ ickæ kandt wdhen then anden lengge bliffue wedt magt. T[he]sze forscreffne
 45 artickelle alle oc huer besønderlig i alle theres ordt, puncthe oc wiilkor, som the forscreffne stande, beplecthe wii oss oc wore efftherkommere Danmarcks riigis radt, geystelighe oc werdtzliige, wedt wore godhe traas oc loffue oc mett thette wortt obne breff beseglett, saa att wiille oc skulle thennom alledes fuldgjörre oc holde, som erliige, wprectiige mendt thess plectiige ere breff oc
 50 segell att holde oc fuldt gjörre, oc thersom nogenn, thett gudt forbiudhe, wiille dierffues welluilligenn att gjöre heremodt, tha wiille oc schulle wii alle werre forplectiige tiill wedt wor swornæ eedt, thett somm forscreffuet standher, att straffe och affue[r]ge, som wedt bøør effther logen. Tiill hues wiidtnesbyrdt wii haffue ladett triickæ wore indtzsegler oc signether nedhen fore
 55 thette wortt obne breff. Giiffuett i Kjøpnehaffnn torsdaghen nest effther wor frwe dagh uisitationis aar etcetera mdxxxiii.

42

1533. 4. juli

København

Rigsrådets anden reces udstedt i interregnet efter kong Frederiks I.s død.

A: RA. B 5 e, Rigsråd og stænder. Papir, beskadiget, 43,0 × 58,1. Nederst på brevet tre rækker med voksklumper, henholdsvis 12, 12 og 11; 1-9: rødt voks, 10-35 grøn-brunt voks; herover et stk. papir, hvori stemplerne er trykket. 1: Biskop Iver Munk af Ribes signet (Lange (Munk)), DGS. 827. 2: Biskop Stygge Krumpen af Børglums signet, DGS. 624. 3: Biskop Ove Bille af Århus' signet, DGS. 743. 4: Biskop Jørgen Friis af Viborgs signet, DGS. 686. 5: Den udvalgte ærkebiskop Torben Bille af Lunds signet, DGS. 35*. 6: Den udvalgte biskop Joachim Rønnow af Roskildes signet, DGS. 185*. 7: Koadjutor Oluf Munk af Ribes signet (Lange (Munk)), DGS. 828. 8: Abbed Henrik Christensen af Sorøes signet (Tornekrannds), DGS. 498. 9: Prior Eskild Thomsen af Antvorskovs signet, DGS. 516. 10: Niels Arenfeldts signet, DAS. D xx 4. 11: Tyge Krabbes signet. 12: Predbjørn Podebusks signet. 13: Hans Billes signet. 14: Peder Lykkes signet (Lykke (Munk)), DAS. L v 61. 15: Ove Lunges signet (Dyre (Lunge)). 16: Mogens Munks signet (Lange (Munk)). 17: Utydeligt signet. 18: Johan Urnes signet. 19: Oluf Rosenkrantz' signet. 20: Otte Krumpens signet. 21: Utydeligt signet. 22: Anders Billes signet. 23: Johan Oxes signet. 24: Johan Bjørnsens signet (Bjørn), DAS. C iv 22. 25: Aksel Brahes signet. 26: Niels Vincentsens signet (Dyre (Lunge)), DAS. C Ixiv 24. 27-29: Utydelige signeter. 30: Knud Billes signet. 31: Holger eller Truid Ulfstands signet. 32: Signet m. to hoveder i profil, det forreste m. fuldskæg. 33: Truid eller Holger Ulfstands signet. 34: Eiler Rønnows signet. 35: Knud Pedersens signet (Gyldenstjerne), DAS. G xvi 41. På bagsiden m. anden samtidig hd. *Danmarckis riigis raads breff oc samtycke paa thenn recess, som giortt war* (tilf. o. lin. m. samme hd.) *wdi Otthennsze anno mdxxvii.* – Aa: RA.

Ove Billes arkiv. Protokol over rigsrådsbreve m.m. på herredagene 1533-34 f. 21v-25r (samtidig). – *Ab*: Smst. f. 50r-53v (samtidig). – *Ac*: Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 3124,4° f. 153r-55r (2. halv. af 16. årh.). Indeholder Skånske Lov.

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. Suppl. 12-16 (*efter Ac*); Danske Mag. III 106-10 (*efter A*), herefter Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 151-54; Hist. Tidsskrift 4. rk. III 495 nr. 18 (*om beseglingsforhold*). – Hist. Aarb. II 235 nr. 75; Reg. Dan. 8197, 8198 = *13519.

Anm.: Recessen er beseglet af 35 personer. Kun 34 af de nævnte 37 rigsråder kan have sat deres segl under brevet. Oluf Munks signet findes under dette på plads nr. 7, skønt han ikke nævnes i brevet. Efter de gejstlige besegling følger denne ikke overalt brevets navnerækkefølge, ligesom seglene ikke i alle tilfælde er identificerbare. Følgende ni råder har ikke kunnet identificeres: Knud Gyldenstjerne, Mogens Gøye, Mads Bølle, Erik Banner, Claus Bille, Aksel Urup, Claus Podebusk, Erik Krummedige og Niels Brock. Det er dog sandsynligt, at seks af disse har beseglet brevet, idet nr. 17, 21, 27-29 og 32 ikke har kunnet bestemmes.

Tilføjelsen i *Aa-c* i l. 94 efter loven, om at erhverve jord fra anden, har været forhandlet på herredagen, jf. protokollen over rigsrådsbreve m.m. fra herredagene 1533-34 f. 117r i RA. Ove Billes arkiv, trykt Nye Danske Mag. II 214.

Tekst efter A.

Wii Iuer Munck tiill Riippe, Styggo Krompenn tiill Burglun, Offue Bilde tiill Artzhus, Iørgenn Friis tiill Wiiborig, mett gudtz naade biscoper, Torbiørnn Biilde, electus tiill Lundt, Ioachim Røn<n>ow, electus till Raaskyll, Knudt Gyllenstiern, electus tiill Ottensze aff samme naade, Henrick, abbitt i
 5 Soerdt, Eskyldt, prior i Antuorskouff, Mogens Giøie, Danmarckis riigis hoffmester, Tyge Krabbe, Danmarckis riigis marsk, Pretbiørnn Putbusk, Hans Bille, Mattis Bølie, Peder Lycke, Offue Lunge, Oluff Rosennkrantz, Otte Krompenn, Iohann Oxe, Iohann Biørnn, Iohann Wrne, Anders Bylde, Axell Brade, Eriick Banner, Holgerdt Wulfftandt, Truidt Wulfftandt, Knudt Bille,
 10 Claus Bilde, Axell Wgerup, Claus Putbusk, riidere ere, Mogens Munck, Niels Lunge, Niels Arntzfeldt, Eriick Krwmmedi, Niels Brock, Eyller Rønnow oc Knudt Gyllenstiern, Danmarckis rigis raadt, nw wti Køpnehaffn forsamb-
 lede, giøre alle witterligt, att effther thenne leilighet, seg nw begiffuer, saa thenn almectigste gudt haffuer nw kalliidt fran oss aff thenne forgengelige
 15 werdenn høgborn første, stormectigste herre, her Frederick, fordom Danmarckis konning oc wor nodigste herre, hues siel gudt naade etcetera, haffue wii nw werridt her tiill ordtz oc samtale at betencke, radslaa och alworligenn offueweie rigens oc thess menige indbyggeris beste, gaffnn, welfardt oc lang bestandt, som wii alle wort fæderne riige oc thess indbyggere plectu<c>ge
 20 erre oc gerne giøre wiille. Tha, att efftherthii att Danmarckis riige er oc aff arilde werritt haffuer ett friitt kaereriige, oc nw paa thenne tiidt fore mange atskyllige redelige aarsager icke mweligt werre kandt, nogenn herre eller

konning att kaare eller wtuelge, oc wiill therfore Danmarckis rigis regement
 henge hoes Danmarck[is] riigis raadt, icke wden stooer møde, wmage, tyng
 25 oc beswaring, haffue [wii] offuertengt oc besindett, mett then almectigste
 gudtz hielp, att raade oc gjøre en godt christ[en skic]kelse herwti riigett,
 mett huilken wii alle, andelige oc wertzlige menige rigens indbyggere, mwe
 oc kunde siide mett huerande<n> indbyrtz wti en godt freidt, sæme oc en-
 dregt, wden all spliitt, thwedragt, parti eller wuillige, och alle endrecteligenn
 30 ramme oc wiide wort fædneriigis nytte, gaffnn oc welfardt, oc skade oc
 forderff affuerge, huilken sæme oc wennlig samdreckt icke hollis eller lang-
 uorindis bliiffue kandt, wdenn huer mandt hollis widt log, skiell oc rett, frii-
 heder oc preuileger. Tha, paa *thet* att samme samdregtighet, welfardt oc euig
 bestandt maa oc kandt hereffter bliiffue emellom riigens indbyggere, besin-
 35 derligenn emellom Danmarckis riigis raadt, som andre rigens indbyggere
 styre oc regerre skulle, oc all twedragt, som aarsage er oc kandt werre tiill
 riigens oc allis wore skade oc forderff, maa grundeligenn affstyllis oc neder-
 leggis, thenn almectigste gudt tiill loff oc ere, oc oss, wortt fædneriige oc
 thess menige indbyggere tiill euig gaffnn oc bestandt, haffue wii nw wti the
 40 hellige trefoldighetz naffnn saa endrecteligen samtyckett oc besluttett, att
 then contracth oc recess, som giordt wor i Otthensze aar etcetera mdxxvii
 emellom prelather oc menige gestelige statt paa then ene oc then menige
 adell oc riigens indbyggere paa thenn anden siide, skall hereffter rettelligen
 hollis oc fwlgiøris wdti alle sine punther oc articler, som hwdnt indeholler
 45 oc wtuiser, effther *thet* aluorlige fulburdt oc beseiling, som tha giordt oc be-
 seilidt wor, oc hues brøster riigens prelater oc geysteligenn er skedt emodt
 forscreffne Otthenserecess oc i andre maade emodt recess, breff oc beseiling
 nw wti nogre aar forleden, skal reformeris oc skickis effter forscreffne
 Otthenserecess lydelse. Tesliigest skall oc riigens prelater, alle oc huer besin-
 50 derlig, skicke oc haffue seg effther siitt bespelige embede, som gudt *thet*
 haffuer kallidt hannom tiill, som gode christne prelater vti Danmarck haffue
 giortt for thennom, om the wiille nyde oc wpperre gestelige rente. Skall oc
 ingen biiscop mett woldt oc welle offuerfalle noget riddermantzmandt, oc
 icke heller nogen aff adellen mett woldt oc welde skall offuerfalde nogen aff
 55 biisperne, men huer bruge log oc reett met hueranden, oc huilken ther giør
 nogen oprør eller forsambling emodt thenn andenn, tha skal handt therfore
 tiilbørligen straffis effther logenn. Oc efftherthi att mange riigens indbyg-
 gere, andelige oc wertzlige, fattige oc riige, thennom tiitt oc offte beklagiitt
 haffue oc daglige beklage, att thennom ey wederfariis *thet*, loug, skell oc reett

28 huerande<n>] huerande A; *nasalstreg glemt (?) A, jf. l. 55. – 33 samme] herefter gen- nemstr. at samme A.*

60 er, haffuer Danmarckis riigis roodt *thet* saa skickett, att huer mandt, andelig
 oc wertzlig, fattig oc riig, skall skee loug oc reett wdenn alt wiltd, gunst oc
 gaffue. Oc skulle therfore lensmendt sette oc tiilskicke, huer wti siitt lænn,
 gode rettferdige mendt tiill herritzfogeder tiill huerтт herritzting, oc skall her-
 ritzfogeder *dømme* paa alle sager, som bør att handles tiill herriitzting, wden
 65 lang forhaling oc giffue sin dom bescreffuen, som handt vill antsuore for gudt
 oc werre bekiendt for Danmarckis riigis raadt, oc skulle *samme* herritzfoge-
 der icke lade them forhindre aff kronens lensmendt, saa the iw *dømme* retfer-
 dige wdenn all wiiltd. Findis nogen, som heremodt *giør*, tha skall handt aff-
 settis aff siitt fogederii som en wdruue mandt oc theroffuer tilbørligenn straf-
 70 fuis. Vaare och nogen sag saa swar och handt wforstandelige, att handt icke
 trøste seg att *dømme* retferdeligenn ther, tha skall mandt then indsette for
 landtzdommere tiill landtzting, oc hues sager som i saa maade eller andre
 indtkomme for landtzdommere, skall handt *dømme* retferdeligenn paa oc gi-
 ffue sin dom bescreffuen, som handt wiill antsuare for gudt oc were bekiendt
 75 fore Danm[arckis] riigiis raadt. Findis hans brøst mett wrett dom bescre-
 ffuenn, tha skall handt affsettis oc [t]heroffuer stande tiill rette for Dan-
 marckis rigis raadt. Skede *thet* oc saa, att nogenn sag wore hannom for suar
 att *dømme* paa, tha skaall handt thenn indsette for Danmarckis riigiis raadt,
 wndertagen the iordele, som effther logenn bør att deliis oc forfølgiis fra her-
 riitzting oc landtzting oc indt fore rigens canceller mett riigens reett. Skall oc
 80 huer biisp wdi siitt stiftt mitt rigens raadt oc gode mendt i *samme* stiftt
 thwenne tiider om aariidt siide rethherting oc skicke huer mandt therwti stift-
 tertz, fattig oc riig, som fore thennom komme, loug, skiell oc rett. Sameledis
 er oc fore oss beklagedt oc tiilkiendegiiffuett om thenn store wrett, som iord-
 85 egne *bønner* oc andre haffue *thennom* paa en stackiidt tiidt fortagiidt att
 fange iordt oc eyedom frann kronenn, kirckenn, adellenn oc andre met grant-
 sken oc siwn, wdenn dom oc rett, som hertiill wsiduanligt weridt haffuer.
 Therpaa haffuer Danmarckis riigiis raadt, menige reigis indbyggere, andelige
 oc vertzlige, fattig oc riig, tiill gode oc bestandt, saa besluttett, att huilkenn
 90 mandt, iordegenn bonde eller anden, wiill hereffther winde iordt frann kro-
 nenn, kirckenn, adellenn eller nogenn andenn, handt vinde thenn effther lo-
 genn oc icke medt saadanne ny paafwndt mett granskenn eller mett siwn,
 som nw wti stackiidt tiidt begynntt er. Menn huer nyder oc beholler *thet*,
 handt vti hefftt haffuuer efftherr logenn. Och paa *thet* att the mangfolde mordt
 95 oc mandrab, som thesswer herwti rigedt skeer, motte affstylliis, haffue wii

62 skulle] *rettet fra* skuller A. – 88 reigis] *rettet fra* reitgis A. – 94 logenn] Oc huem (som *tilf.*
 Ac) iordt wiill wiinde fran andenn, handt winde thenn mett breff, (oc *tilf.* Ac) indtzegeall oc
 (skelligh *tilf.* Ac) attkomme eller mett reb oc rafft effther logenn *tilf.* Aa-c.

samtyckedt oc fulburdt, att therom skall holdis effther thenn skickelse, kongelig maiestat oc Danmarckis riigiis raadt nogenn tiidt siidenn forledenn therwti Kōpnnehaffnn giordt haffue. Sammeledis er oc berett oc tiilkiendegiiffuit, att mange loffuer giøris oc giffuis wretteligenn, thenn almectigste
 100 gudt tiill fortørnelse oc mangenn mandt tiill skade, tha, paa thet att saadan wchristelige menedher, som saa mangfolligenn swergis, mwe affstyllis oc tiilbagebliffue, haffue wii thet saa besluttett, att huor saadanne wskiellige loffuer hender att gioris oc giiffuiss wti lutzlandt eller Fyenn, som hertiilldagtz størst klagemaall paa werriidt haffuer, tha skulle the ind komme fore
 5 biscop oc bygdemendt effther logenn oc gambell siidtwanne oc straffuis ther tiilbøriligen fore. Framdeles haffue wii oc besindett oc offueregidt thenn leilighedt, oss, vort fædernerige oc thess menige indbyggere nw paa henger, erre wii ocsaa samdretheligenn offuereyns vorne, att huor saa skier, att no-giidd merckeligt fyendeligt anfaldt sker nogennstedtz indt paa riigedt, tha
 10 skulle wii alle werre huerandre tiil hielp oc trøst aff wor ytterste magtt, met liiff oc gotz att affuerge hueranders oc wor federnerigiis skade oc forderff. Huilcke puncthe oc articler, alle oc huer serdelis f[or sig, w]brødeligenn holiis schulle, som forscreffuit storr, trycke wii wore indtzegler oc signeter nenden fore thette wort obne breff, som giffuit er i Kōpnnehaffnn fr[edagen e]
 15 fffter iomfrue Marie dag visitationis aar etcetera mdxxxiii.

43

[1534. April (?)]

Haderslev

Hertug Christian tilsiger Mogens Gøye, Danmarks riges hofmester, og Erik Banner til Asdal, at han, hvis han bliver konge i Danmark, vil være dem en nådig herre og overholde alle dem givne friheder, ligesom han lover dem og deres slægt og venner, som holder med dem, sin hjælp, hvis de overfaldes af nogen.

A: tabt. – Aa: Kgl. Bibl. Add. 122b, 4° f. 61v-62v (2. halv. af 16. årh.) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Copie aff kong Christians breff, førend hand bleff vald*. Efter teksten m. samme hd. som denne *Christian manu propria subscripsit*.

Tryk: Paludan-Müller, Grevens Feide I 236. – Reg. Dan. *13648.

Dat.: Forsikringsbrevet er udateret, men er if. egen oplysning udstedt, før hertug Christian blev valgt til konge i august 1534, jf. ndf. nr. 45. Caspar Paludan-Müller sætter det i forbindelse med det møde, hertug Christian skal have haft med Mogens Gøye ved Kolding i ugen før påske 1534, Danske Mag. 2 101, Paludan-Müller, Grevens Feide I 235-36. Intet taler imod denne antagelse.

Tekst efter Aa.

14-15 fr[edagen] indtil etcetera] sancti Knwts koningis dagh (= 10. juli) Ac; fejl for fredagen nest fore sancti Knwts koningis dagh (= 4. juli) ?, jf. A. Heise i Hist. Tidsskrift 4. rk. III 496 note 1.

Wi Christian met guds naade hertug vdi Slessuig, Holsten etcetera bekiende
 met dette vort obne breff, at wi haffue loffuet oc tilsagd velbyrdig mand her
 Mogn<us> Gøye, ridder, Danmarckis riges hoffmester, oc Erich Banner til
 Asdall, at dersom gud alsommectigste haffuer tilføyet oss at komme til Dan-
 5 marckis rige oc vorde der herre oc koning, da wille wi dennem i alle maade
 være saa gunstig oc naadig en herre, som vor kiere herre fader, hues siel gud
 naade, dennem værít haffuer, oc beplicte wi oss at holde dennem alle de
 breffue oc segel, naader oc friheder, som fremfarne konger i Danmarck, des-
 ligest vor kiere herre fader dennem i sin tid naadeligen vndt oc giffuet haffuer
 10 oc ey dennem at forkrencke i nogen maade. Sammeledis haffue wi loffuet oc
 f. 62r tilsagd // forscreffne her Magnus Gøye oc Erich Banner, at dersom nogen sig
 fordrister eller faaretagæ ville dennem met vold eller offuermagt at trenge
 eller offuerfalde, wille wi hielpe dennem det at affuerge oc dennem beskytte
 oc beskerme aff all vor magt oc formue. Item haffue wi ydermere loffuit oc
 15 tilsagd her Mogens Gøie och Erich Banner, at huilcke deris angeborn slect oc
 venner eller tilforuandte som gjør dennem nogen hielp oc bistand, at denne
 vor sag kand gaa for sig, at wi som førre berørt kand komme til Danmarckis
 rige oc bliffue der herre oc koning, da wille <wi> være dennem i alle maade
 for en gunstig oc naadig herre oc det met all gode oc gunst imod dem bekiende
 f. 62v oc forskylde oc dennem // desligest beskytte oc beskerme for all offuerfald,
 om nogen vil dem for den sag skyld fortrenge, forhade eller offuerfalde. Dess
 til ydermere vidnisbyrd, at wi disse forscreffne artickler vdi alle maade wbrø-
 deligen holde wille, haffue wi dette vort breff vnderscreffuit met vor egen
 haand. Giffuit paa vort slot Hatthersleff, vnder vort signet.

44

[1534. Omkr. 17. juli ?]

*Hertug Christians forsikringsbrev udstedt til repræsentanter for den jyske og
 fynske adel, hvorved han forpligter sig til at ville udstede en håndfæstning til
 rigets stænder, når han kommer til riget.*

A: tabt. – Aa: RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 177. [1240-1670] Diverse sager.
 Papir, stærkt beskadiget (omtr. samtidig). På bagsiden m. anden hd. (omtr. samtidig) *Copi des
 recesses den denschen rethen vnd geschickten gegeben*. Herunder m. samme hd. som teksten
 (?) 13, reg. som nr. 13 m. opl. *Copia des recesses den denischen rethen vnd geschicktenn
 gebenn* i Register vber die vortzeichniis etzlicher geheimen hendell (1541), RA. Arkivvæse-
 nets Arkiv, Arkivreg. 4 nr. 33. – Aa1: RA. Langebeks Dipl. under datoen 1534. 18. juli (m.
 Hans Knudsens hd. (1801-51)). Dateringen mgl. også her.

Tryk: Aarsberetn. fra Geheimearch. II 80 noten (efter Aa). – Reg. Dan. *13759.

3 Mogn<us>| Mogn Aa. – 6 være| herefter tilf. overflødig (?) dennem Aa. – 11 tilsagd|
 gentaget ved sideskift Aa. – 18 <wi>| mgl. Aa. – 20 oc dennem| gentaget ved sideskift Aa.

Dat.: På grund af brevets bevaringstilstand er dateringen ikke overleveret. Forsikringsbrevet hører efter sit indhold at dømme til i tiden efter, at den jyske og fynske adel på møder i Ry (4. juli) og Hjallesø (9. juli) var blevet enig om at rette henvendelse til hertug Christian om at modtage valget til Danmarks konge. Brevet må være udstedt inden hertugens hyldning i Horsens 18. august, jf. ndf. nr. 45. Forsikringsbrevet er tidligere trykt i Aarsberetn. fra Geheimearch. II, 1856-60, 80. Udgiveren, Caspar Frederik Wegener, har foreslået følgende datering: [suna]u[ende ?] vor [sunte Marie Magdalenen anno domini mdxxxiii ?], hvilket er 18. juli 1534. Caspar Frederik Wegener må antages at støtte denne datering på det andet u i sunauende; dette u kan ikke erkendes i dag, ligesom Hans Knudsen heller ikke gengiver et sådant, jf. Aa1. De i forsikringsbrevet nævnte fem repræsentanter for den jyske og fynske adel tilkendegav 17. juli 1534 over for hertug Christian, at han ville blive hyldet til konge, når han indfandt sig i nævnte lande og udstedte et tilbørligt forsikringsbrev, »szom hans furstelige naadhe oss paa menighe adels och indbyggers wegne nu metth hans nadis opne breff loffuet och tilsagt haffuer,« Paludan-Müller, Aktstykker I 111 nr. 67. Denne passage synes at forudsætte nærværende brev.

Anm.: Huitfeldts oplysning om, at hertug Christians forsikringsbrev blev udfærdiget i to eksemplarer, *den ene de judske sendebud, den anden Johan Frijs tilstillit*, Christian III's Historie læg I iiiv, kan ikke verificeres. Det her meddelte brev er stilet til de fem repræsentanter for de to grupper.

Tekst efter Aa, udfyldt efter Aarsberetn. fra Geheimearch.

[.....] [O]ldemborch [vnnd Delmenhorst doen] wytlich, [dath na]chdem [d]ath ryk[e] tho [Denne]margken is vnnd hefft gewessen va[n] olde[r] tydtt her eyn fryg koerryke, so dath Den[ne]m[a]rgkes rykes rede mitt des rykes inwanere hebben alletydtt van oldinges heer eren frygin koer gehatt,
 5 na ehres koninges dode vnd affgange wedder to kessende vnnd to huldigende eynen anderen heren vnnd koningk, welker ehnen suluest duchte. Darumme ock andere vorgangene koninge tho Dannemargken eyner na deme anderen syn alletydtt plichtich gewessenn to geuende vnnd to donde, den rykes reden tho Dennemargken van der gemeynen rykes inwanere wegen hanndtffestinge
 10 vnnd recessse vppe ere vnnd des rykes frygheyde vnnd priuilegien etcetera, gelyck alsse vnnsse leue her vader koningk Frederich, deme gott gnedich sy, deme ryke lest gedaen vnnd gegeuen hefft. Darumme vnnd nachdeme vnnsse leuen, getruwenn de hochwerdigen, gestrengen vnnd ernvehstenn hernn Stygo Krumpen, bischopp tho Borlum, Oleff Munck, electus tho Rypen, Magnus
 15 Gøye, Dennemarckes rykes hoffmeyster, Oue Lunge tho Dyrssbeke, ri[tt]ere, Iohan Fryss tho Hasselackergarden mitt fulm[acht] der ge[m]eyn[en] r]ykes
 f. 1v red[en, a]dells v[nn]d in[wanere] // [.....] landtschapp [.....] v[...ne] sy[....]er perss[on....] dath se vnns w[olt]en kessen vnn[d h]uld[igen ...] erer aller ko-

1 [.....] lakune med plads til ca. 100 bogstaver Aa. – 17 [a]dells herefter gennemstr. in Aa. – 17-20 [.....] lakuner m. plads til henholdsvis ca. 20, ca. 15, ca. 5, ca. 7, ca. 14, ca. 3 og ca. 10 bogstaver Aa.

20 ningk vnnd heren, vorho[pende de] rykes rede vnnd inwanere in Selande,
 [...] vnnd anderen innsulen dergelyck ock do[en werden], vmme welkere ere
 gudtwillicheitt vnnd [wolme]ninge wy ehn allen vnnd eynem issli[chen be]
 ssunderenn hochlich bedancken vnnd w[ollens] alletydt mitt allen gunsten
 vnnd gnade[n gne]dichlich beschulden. Darumme wy ock gelyck [wie vnn-
 25 sse] vorfare[n, heren vnnd koningen, des plichtich [syn] to donde vnnd to ge-
 uende handtfestinge vnnd [recesse]. Worumme wy vns in crafft vnnd [macht
 desse] vnsses breues vorplichten vnnd vpp[e v]nss [en] guden furstlichen
 louen vnnd truwen lauen [vnnd] tosseggen vpedachten rykes reden vnnd
 30 fulmechtigenn, yt zunder by vnns erschynende, van ehrer vnnd aller gemey-
 nen rykes rede, adels, burger vnnd inwaner wegen des vorgessechten rykes
 tho Dennemarcken, also wanner wy dar in dat ryke kamen werden, vnnd de
 rykes rede in Iudtland[t] vnnd Fuene edder och de gemeynen rykes rede ouer
 dath ganntze ryke the D[enne]margken vnns samptlich darumme anlange[n].
 f. 2r So willen wy [vnnd] scholen doen g[eu]en [...] vn[.....] ling [.....] // [...]
 de [...] vnnsse [.....]llinge [.m geg]uen [...] gegelte [.] hefft [.s o]ch so
 35 we[re dath etlich puncte] edder [art]ykelle in de[me] vorberorden recesse
 gef[unden] wurden, de vnns vnnd des rykes inwaneren tho Dennemargken
 vnlydtlich syn. So scholen [wy] mitt den gemeynen rykes reden vnnd de
 gemeynen rykes rede mitt vnns fulmacht hebbenn dessuluen puncte vnnd ar-
 40 tykelle to middelende vnnd vorwandellende, alsse vnns vnnd ehnenn sampt-
 lich lyderlich wessen kan, vnnd darinne scholen wy vnns vnnd dergelyck
 scholen sich ock de rykes rede na allem gebore gudtwillich handellen vnnd
 fynden lathen. Dessgelyken vorplichten wy vnns ock by vnssen furstlichen
 truwen vnnd guden gelouen alsse wanner wy mitlertydt effte darna wyennen
 effte bekrefftigenn ienige lande, stede effte flecke deme vorgeschreuen ryke
 45 tho Dennemargken effte der kronen tohorich, so scholen de vorbenomeden
 lande, stede vnnd flecken wessen vnnd blyuen by deme vrogenomeden ryke
 vnnd der kronen [tho Dennema]rgken sunder vnsser, vnsser eruen [vnnd
 sun]st aller anderen w[edd]ersprake. Destho mehrer tuchnisse vnnd [vhe]ster
 vorwaringe hebben wy laten hengen [vnnsse] furstliche ingessege[n] nedden
 50 [an] dessen [vnssen] apenen breff vnnd de[n mitt] vn[nsser eyg]en handtt
 [v]ndergesc[hr]e[uen]. Gegeuen] tho [.....] vor [.....].

31 Fuene] e (I.) tilf. o. lin. m. samme hd. Aa. – rede] herefter gennemstr. i[n] Iudtlandtt v[n] Aa. – 33 doen] e tilf. o. lin. m. samme hd. Aa. – 33-34 [.....] lakuner m. plads til henholdsvis ca. 9, ca. 13, ca. 21, ca. 6, ca. 10, ca. 24, ca. 2, ca. 21, ca. 2 og ca. 3 bogstaver Aa. – 43 mitlertydt] tydt tilf. o. lin. m. samme hd. Aa. – 51 [.....] lakuner m. plads til henholdsvis ca. 17 og ca. 18 bogstaver Aa.

45

1534. 18. august

Horsens

Den udvalgte kong Christian (3.)s forpligtelsesbrev stilet til Danmarks riges råd, adel og menige indbyggere.

A: RA. B 1, Håndfæstninger 12, eks. 1. Perg 50,5 × 25,7 (plica 5,6). Den udvalgte kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 118. På bagsiden m. Johan Friis' hd. *Koning Christians, koning Fredericks sons, forpligtelse, at hand loued adelen alle theres priueleger, ther hand bleff furst hyllith vdi Horsens*, reg. af Johan Friis 1547 i fortegnelsen over breve og forpligtelser givet rådet af kongen. RA. Arkivvæsenets Arkiv, Arkivreg. nr. 33, trykt A.D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Hist. 210 8 nr. 2. – B: RA. B 1, Håndfæstninger 12, eks. 2. Perg. 44,7 × 37,2 (plica 4,7). Den udvalgte kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 118. På bagsiden m. hænder fra 16. årh. 34 og Anno 1534.

Tryk: Huitfeldt, Christian III's Historie læg Iiiiii-Kir; Huitfeldt 1652 1426-27; Krag og Stephanius, Christian den Tredies Historie II 20-22 (*efter en gammel kopi*); Aarsberetn. fra Geheimearch. II 79-82 (*efter A*). – Reg. Dan. 8267.

Tekst efter A.

Wii Christienn mett guttzs naade wduoldt konningh till Danmarck, rett arffwingh till Norge, hertug i Sleswig, Holstenn, Stormarnn och Dittmerschenn, greffue wdi Oldennborg och Dellmennhorsth gjør alle witterlighth, att effther wi nu ere komenn hidth ind wdi riigett wdi helligetreffoldighedtzs
 5 naffnn att lade oss hylle for herre och konningh her i Danmarck, som werdige federe biscooper, strenge riidere och gode menndth, Danmarcks riigis raadt wdi Iuttlandt och Fywonn, haffue oss till wdouldt, keist och koretth, och wi nu fore samme vore hølning giernne weluilligenn wille gjøre, giffue, bebreffue och beszegle Danmarcks riigis raadth, adell och indbyggere saadann recesz
 10 och handfestninge, som sedwonne haffuer werett herwdi riigett aff gammell tidt, nar koning keiszis, koris och hyllis, och som wor kiere her fader, hues seell gud naade, och andere herrer och førster, framfarne konninger i Danmarck for oss giortt haffue, som wi och oss haffue mett wortt opnne breff och indzegell till forpligtedt, som wdgiffuit er wdi Prettze, tha befinde wi nu,
 15 att Danmarcks riigis prelatther och adell icke kunde paa thenne tidt samdragis om samme receszis liudelsze, och efftherthii att thennd store och høye nøe thedt nu forførder, att samme wor hølningh icke lennger kand fordragis och forlenngis, tha kand samme recesz paa thenne tidt icke giøris, bebreffuis och forszeglis, och paa thedt att samme vor hølningh paa thenne tidt icke
 20 therfore schall forhindris, tha loffue och tilsiige wii Danmarcks riigis raadt

2 Sleswig] Slesuig B. – Holstenn] Holsthenn B. – Dittmerschenn] Dyttmerskenn B. – 3 Oldennborg] Oldenborg B. – Dellmennhorsth] Delmenhorst B. – 7 Iuttlandt] Iuttland B. – Fywonn] Fyen B. – 12 framfarne] B, framferne A. – Danmarck] Dannemarck B. – 14 Prettze] Pretze B. – 17 thedt] ther B.

och adell wedt wor førstelige och christelige tro, loffue och ære, att nar gud
 aldmegtugiste thedt saa føyer, att wi mett hans hielp faa kommett riigett wdi
 enn godt bestand igenn, att wi tha wille swerie, giøre, giffue, beszele och be-
 25 breffue Danmarcks riigis raadth, adell och indthbyggeræ saadann enn recesz
 och handfestningh, som wor kiere her fader haffuer thennom giffuit for oss,
 dog saa att hues som ther wt inden findis kandth, som oss, riigens raadth och
 menige adell icke lidelickth kand were, wille wi remediere och ther aff och til
 sette effther Danmarcks raadtsz och nogle aff adelen raadth, effthersom oss,
 Danmarcks riigis raadth, adell, menige riigett och thesz indbyggeræ kand were
 30 nøtteligiste oc gaffuenligiste. Och haffue wi aff wor sønderlige gunsth och
 naade saa forhandlett thedth emellomm oss elskelighe, werdige federe, bisco-
 per, prelatther och menige adell herwdi Nørreiuutlandt om thend twedregt,
 som thennom emellom ere om troenn och alle ceremonier, wdi saa maade, att
 hues gottzs och andenn deell som biscooper, prelatther och kyrckenn nu ha-
 35 ffue wdi theris besidning, och som the nu bruge mett meszer, daglige thiære
 och anderæ ceremonier, thedt schulle the framdelis holle, huilke som thed
 giøre wille, till saa lenge att wi komme till itt roligt regimentt och fo kommett
 riigett i enn bestand igenn, och wi tha mett Danmarcks riigis raadth och adell
 fo giortt therom enn christelig godt skickelsze wdi alle maade, sammeledis
 40 hues gottzs adelenn haffuer nu wdhi heffdth och were, schulle the och beholle
 herforindenn, och heremellom schall ingenn nødige eller trenge nogenn ther-
 frann, som wille were widt thend gammle skick och ceremonier, och huilke
 som wille were wedt thendt ny skickelsze, schall thennom herforindenn och
 till thesz icke heller formenes, och huer schicke seg wdi troenn, som hand
 45 sielff wille antware for gudt. Och paa thedt att huer mandt, fattig och rig,
 herforindenn mo thesz bedre wederfaris loff, skell och retth, tha haffue wi til-
 skickett trey gode mendt, som ere Iep Friis, Ienns Huasz och Iens Thomszen,
 som schulle sidde dom mett landtzdomere till landtztingh, och schulle the
 haffue fuldmagth att dømmæ paa alle sager, som er iordgottzs anrørindis. Och
 50 schall adelenn nyde och bruge koning Woldemordtzs loff saa wiitt och brett,
 som thend kand brugis till herritzting och landtzting och icke ytthermere.
 Och hues iordgottzs som adelenn, theris foreldere, bønder eller anderæ haffue
 giffuit till sognnekyrcker, thedt schall samme kircker nyde och beholle renn-
 tten aff, och herlighedenn bliffuer hosz thenndt, som hun hoss werett haffuer
 55 aff arildtz tidt och indtill nu. Och naar saa skeer, att gud aldmegtugiste fø-

28 och nogle aff adelen] tilf. i marg. m. samme hd. A; tilf. i marg. m. anden (A ?) samtidig hd.
 B. – 32 Nørreiuutlandt] Naariutlandt B. – 35 thiære] tiidher B. – 45 wille] will B. – 47 Ienns
 Huasz] Iens Huass B. – Thomszen] Thomessen B. – 50 Woldemordtzs] Waldemars B. – 51
 kand] tilf. o. lin. m. samme hd. som teksten B.

ffuer thedt saa, att wii faa bekregtigett riigett Sielindt, Skone, Fywonn, Lalandt, Falster och Møenn wnder oss och friett thedt aff fiendernes woldt, tha ville wi tilhielppe, att alle geistlige och wertzlige schulle fange theris gotts igenn, hues thennom nu franntagett er eller herforinden frantagett bliffuer aff fienderne, 60 och thermett schulle the fordragis och foreenes wenligenn, kierligenn och well och giøre och beuisze huerandere willie, wenschab och kierlighedth, som riigens indfødde tro menndth, ther enddregteligenn wille giøre eth mett huerandere och affwerge wortt, theris egett och menige riigens skade och ewige forderff, som tro dansche menndt bør att giøre. Och theroffuer bepligte 65 wi oss wedt eedth, ære, christelige tro och loffue, som forschreffuit star, att wille schicke och fly huer mandt, fattig och righ, loff, skell och rett och icke tilstede, att nogenn schall wforrettis emod logenn wdi noger maade. Giffuit wdi wor kiøpstedt Horszenns, tysdagh nest effther wor frue dag assumptionis aar etcetera tuszindth fem hundrede paa thedt fiorttann till tiwge, wnder 70 worth indzege hength her nedhenn for thette wortt opne breff.

46

1535. 8. marts

Viborg

Den udvalgte kong Christian (3.)s forbud mod at benytte pulsvod og bundgarn i Limfjorden.

A: tabt. Teksten overleveret i et hæfte med brevordrer, koncepter og kopier 1535. 29. januar – [19.] marts («Tegnelser over alle Lande»), RA. B 14 f. 22v (omtr. samtidig) m. overskr. m. anden hd. end teksten *Forbiwdellsebrefff paa pulswadt vdi Lymffjordt*. Efter teksten m. denne anden hd. *Dominus princeps per se*. Hertil slutter sig indførselen i Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-46), smst. B 18 f. 476r-v (2. halv. af 16. årh.) og Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46), smst. B 17 f. 75r (omkr. 1600).

Tryk: Danske Mag. 3. rk. IV 202 (efter tegn. B 14). – Reg. Dan. *14103.

Tekst efter hæftet med brevordrer, koncepter og kopier (tegn. B 14).

Vii Christiernn etcetera giør alle witterligt, att oss er till videndes woddett, hurledes att menige fyschere, som fesche wdi Limfiordt, forderffue mene feskeriet mett pulswadt och bondgar<n> och giøre samme garnn, som the mett fesche, saa smaa mascher, att the wptage then sma sildt mett then 5 store. Thii forbiude wii alle, ehuae thii ere eller helst were kunde, hereffther vdi nogre made att bruge nogen pulsswad eller bondgarnn vdi Lymfiørtdt,

56 Sielindt] Sieland B. – Skone] Skaane B. – Fywonn] Fyen B. – Lalandt] Laalind B. – 57 Falster] Falsther B. – 68 Horszenns] Horsness B. – 70 hength indtil breff] mgl. B.

3 bondgar<n>] bondgardt (!) tegn. – 4 smaa] herefter gennemstr. fescher tegn. – 4-14 att indtil segnett] skrevet m. anden samtidig hd. tegn.

sameledes oc icke att bruge nogle sildegarnn mett myndre mascher, end som godtt kiøpmandsgods kand mett fangis. Sameledes forbiude wii alle oc huer serdelles att setthe nogen garnn vdi retthe forstrug. Findes her nogen emodt
 10 att giøre, tha schall wore fogett haffue thes fuldmagtt att anamme paa wore wegne, huess the mett haffue att farre, oc schall straffes thereffther som offuer thennom, wore breffue oc bud icke holle wille. Giffuet vdi wor kiøpstedt Wiborg, mandag effther medfastesøndagh aar etcetera mdxxxv, vnder wort segnett.

47

1535. 23. marts

Århus

Den udvalgte kong Christian (3.)s brev om sølvklippinge.

A: NLA. Viborg. Ribe rådstue D 22 197, Kongebreve og reskripter 1524-1710. Papir 20,2 × 20,7. På bagsiden rest af ubestemmeligt segl i rødt voks. På bagsiden m. samtidig hd. *Oss elskelige wore wnderszotte, burgemestere, raadmenndt och menighed wdi wor kiøpsted Riibe.* Herunder m. anden samtidig hd. *Klippingg.*

Tekst efter A.

Christiernn met guds nade wduoldt koning tiill Danmarc, ret arffuing tiill Norge, hertug i Slessuigg. Wor gunst tilfornn. Wiider, ath som wii nu haffue ladet mynthe thenne mønth, som er sølffklippinge paa thuaa marc, i marc och viii ß, saa forbiude wii etther alle och huer serdelis, at i wdi nogenn
 5 mode thennom lade foruante, encthen at forsmelthe eller wdi nogen gerninge forarbeyde, men at thee bliffue liigesom wii thennom haffue ladet mynthe, indttiill wii anderledis therom tilsigendis worder. Her wiider at retthe etther effther, ladendis thet engelunde. Beffallindis etther gudt. Schreffuet wdi wor kiøbstadt Arhuss tiisdagenn nest effther palmesøndag aar etcetera mdxxxv,
 10 vnder wort signet.

48

1535. 11. maj

Rendsborg

Den udvalgte kong Christian (3.)s åbne brev til købstæderne i Nørrejylland om, at de deres varer skal tage klippinge efter deres pålydende.

A: Udfærdigelse for Ribe. NLA. Viborg. Ribe rådstue D 22 197, Kongebreve og reskripter 1524-1710. Papir 21,5 × 24,5. På bagsiden den udvalgte konges brevlukkeseagl, papir over rødt voks, DKS. 117. På bagsiden m. samme hd. som teksten *Oss elskelige wore kiere tro wnderszotte burgemestere, raadmennd och menige borgere wdi wor kiøpstadt Riibe.* Herunder m. anden samtidig hd. *Clippingh.*

10 vnder] v rettet fra påbegyndt w (?) A.

Dette og ligelydende *breffue till alle kiøpstederne wti Iutlandt* er under ét overleveret i referat til Tegnelse over alle Lande nr. 1 (1535-38), RA. Danske Kancelli B 29 f. 16v (omtr. samtidig).

Tryk: Danske Mag. 3. rk. V 39-40 (efter Tegnelse over alle Lande nr. 1).

Tekst efter A.

Christiann mett guds naade wduoldth koning till Danmarck, rett arffuing till Norge etcetera. Vor gunst tilforrn. Wiider, att oss er tilkenndegiffuith, att mange foragte wor myntte, som wi nu haffue laditt mynttett wdi klipte penndinge styckett till iiii skellingh, enn halff march, enn march och styckett
5 till ii marck, och icke wille therefore tage thennom wdi theris betalingh for theris ware, som the engtenn selge eller kiøbe, thermett befryctenndis er, att the samme schulle giøre mytterie eblantt wore kriigisfolck, saa the icke schulle tage thennom wdi theris bezoldningh, oss och riigett till skade. Thii betthe vi etther alle och alffuerligenn wille, att i annamme oc igen wdtgiffue
10 *forschreffne* klipte penndinge for saadan werd oc saa høigt paa myntt, som wi thennd haffue ladit slagit och myntett, och holder thend gangbar, som anden myntt wdi riigetth. Wi wille lade samme klipte penndinge igen aff etther wed- sle ind paa wor myntt och giffue etther rund myntt therefore igenn, nar wor och riigens leilighet siig noger anderledis schickenndis worder. Findis och
15 nogenn, som heremod wrager och forskiuder saadane wor myntt, tha wille wi lade wor lensmandt och forgetther straffe theroffuer, som bør att straffis offuer thennom, ther wore bud och breffue foragte och icke holle wille. Her wiider att rette etther epther, ladendis thett ingenlunde. Befalenndis etther gud. Schreffuit paa wortt slotth Rendsborg, tysdagenn nest epther wor her- ris hemmellfaris dag aar etcetera mdxxxv, wnnder wortt signett.

49

1535. 7. august Lejren ved København

Den udvalgte kong Christian (3.) forsikrer den skånske adel, at han, hvis den vælger ham til konge, vil stadfæste dens privilegier og rettigheder.

A: RA. B 5a, Rigsrådet. Perg. 33,3 × 18,5 (plica 6,2). Den udvalgte konges segl, i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 119. Under plica m. anden samtidig hd. *Dominus rex per se.* På bagsiden med Johan Friis' hd. 1535. Konninglig mayestait *Cristian wore fryhetter her i Skanne oc andersteds i Danmarc.* Teksten indført i Tegnelse over alle Lande nr. 1 (1535-38), RA. Danske Kancelli B 29 f. 94r (omtr. samtidig).

Hertil slutter sig indførslerne i Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 18 f. 476v-77r (2. halv. af 16. årh.) og Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46), smst. B 17 f. 120v (omkr. 1600).

*Tryk: Paludan-Müller, Aktstykker til Nordens Hist. i Grevefeidens Tid I 442 nr. 243 (efter tegn.); Danske Mag. 3. rk. V 142 (efter reg.). – Reg. Dan. *14364.*

Tekst efter A.

Wii Christiann mett guds naade wduold koningh tiill Danmark, rett arffuinge tiill Norge, hertug i Slesuig, Holstenn, Stormann och Dittmerschenn, greffue wdi Oldennborg och Dellmennhorst giøre alle witterligt, att wi aff wor sønnderlige gunst och naade haffue loffuett och tilsagd och nu mett thet-
 5 te wortt opne breff loffue och tilsziige oss elskelige her Tygge Krabbe, Dan-
 marcks riigis marsk, her Axell Brade, her Mogenss Gyldennstiernne, wore
 mennd och raad, her Mouritzs Olszen, riddere, Aruid Wulffstand och Iep
 Sparre, wore mennd och tienere paa menige Danmarkcs riigis raads, adels
 och indbyggeres wegne wdi Skoone, att nar gud aldmegtigeste thed saa for-
 10 seett haffuer, att wi wdi framtidenn anname wor koninglige kroning, tha wille
 och schulle wi fuldbyrde och stadfeste theris preuilegier och friiheder wdi
 alle maade epther the wore breffues lydelsze och indhold, som wi haffue gi-
 ffuet wore elskelige Danmarkcs riigis raad, adell och indbyggere wdi Nørre-
 iuttland, thend tid the oss sagde hylskab, mandskab och tro tieneste. Tiill win-
 15 disbyrd och stadfestelsze hennge wi wortt indzegle nedenn for thette wortt
 opne breff. Giffuit wdi wortt feltlegere for Kiøpnehaffnn løgerdagenn nest
 epther sancti Petri dag uincula aar etcetera mdxxx paa thedh fempthe.

50

1535. 24. august

Lund

Den udvalgte kong Christian (3.) pålægger indbyggerne på Falster at modtage kongens mønt for pålydende.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 1 (1535-38), RA. Danske Kancelli B 29 f. 60v. I marg. et kryds.

Tryk: Danske Mag. 3. rk. V 102 (efter tegn.). – Reg. Dan. *14393.

Tekst efter Tegnelser over alle Lande (B 29).

Item breff tiill Fa<l>ster om myn herris myntt, att the thend skulle tage, vpberer och vtgiffue for fulde, som thend er slagen fore, och ingen straffue hende eller forack<t>e, vnder gotz fortabelse. Sub datum vdi Lund sancti Bartholomei 1535.

1-3 rett indtil Dellmennhorst] mgl. tegn. – 9 att] oc tegn.

1 Fa<l>ster] FASTER tegn. – 3 forack<t>e] forackte tegn. – Sub] tilf. o. lin. m. samme hd. tegn.

51

1535. 21. december

Gottorp

Den udvalgte kong Christian (3.)s brev om mønt.

A: RA. Danske Kancelli B 47, [1481-1571] Diverse originale kongebreve. Papir, beskadiget, 30,2 × 39,2. På bagsiden spor af påtrykt segl i rødt voks.

Tekst efter A.

Wii Christiann met guds naade vduald konnyng tiill Danmarck och Norge, hertug vdi Slesuig, Holstenn, Stormaren och Ditmersken, greffue vdi Oldennborig och Delmenhorsth giøre alle vittherligt, att oss er tiill viddendes wordet, att mange wore vndersatte, geistlige och werdzlige, foragkte wore
 5 myntthe klippinge och rundt myntte, som vii haffue ladet slaa och mynttet, och icke the ville anamme eller vpbeere thennom for fyldeste werdt, som the ere satte fore. Thii att prelathernæ och andre geistlige personer, sammeledes och ridderskabbett, icke ville anamme och vpbeere saadanne wore myntthe aff theres landboere och thienere vdi theres skyldt, therfore thend menige
 10 mandt icke helder vill tage thennom aff kiøpstedzmenndt for hues waare, the skulle vdføøræ thennom att selige, och theremett ochsaa forsette alle waare, hues the skulle handle mett huerandre, saa dywrth, att ingenn kandt viidt-bliffwe, och haffue vii thereom tiith och offtte ladet wore obne breffue vd-gaa tiill landzting och andersteds, att wore vndersatte skulle aname samme
 15 wore myntthe for fyldeste werdt, huilket vii forfaare att icke agktes vill. Thii bedhe vii och biude strengeligenn alle wore vndersatte, geistlige och verdzlige, ehvad stand the vdi ere, att i heereffther rette edher, att holde samme vore myntthe [...]r klippinge paa two marc, æn marc, otthe ß, fyre ß. Sammeledes rund [...] styckett paa two marc, æn marc, otthe ß och iiii ß viid magt
 20 och w[...] werdt, som thend er slagett och mynttet fore. Fordrister seg och [...] geis]tlige eller verdtzlige, indlendiske eller vdlendiske, ehvad stand [...] weere kandt, heeremodt att giøre och forscreffne wore myntt [...] och [ic]-ke fors[...]ge will. Tha skall hand straffes [...] v[...]Jeeds vdenn ald naade, som bøør att straffes offuer the[nnom], so[m] herres och koninges bud och
 25 villiæ foragtter och icke holde [...]. Sammele[des ..] ingen rynske gyldenn eller iacomdaalere diwrere end halffferde m[arc] danske vdi nogre hande kiøb vdgiffues eller indtages heller o[ch] forwesles, [...] weere seg for klippinge eller anden myntte. Dierffues och nogenn heeremod att giøre och bliffuer funden theremett, ehvad stand hand helst er eller weere kandt, ingen vndertagenn, tha skall hand haffue forbrudet theremett syne farnæ koesthe och weere
 30

18-27 [...] huller i papiret efterlader lakuner til henholdsvis ca. 5, 7, 11, 15, 18, 20, 5, 4, 15, 9, 4, 5 og 4 bogstaver A.

therevtloffuer vdi wore egenn retth. Fordrister seg nogenn till, geistlige eller werdtzlige, att giøre emodt thenne wore skickelse om wore myntthe och thette wortt konnynglig budt foragkte will, tha skall hand vdenn myskunde straffes, som forscreffuett staar, huilket vii hwer vill mett thenne paamyndelse att-
 35 waarett haffue. Paa thet att theresom nogenn er, som emodt thenne skickellse och wortt konnynglige bud giørenndes worder, bliffuer therfore straffett, tha ville vii weere vndskyldugett met thenne wore paamyndelse. Giffuett paa wortt slott Gottropp sancti Thome apostoli dag aar etcetera mdxxxv, vnnder wortt signet.

52

1536. 6. april

Helsingør

Den udvalgte kong Christian (3.)s Malmøreces.

A: Malmö Stadsarkiv A 62. Perg. 48,2 × 53,4 (plica 7,6). Den udvalgte konges segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 118. På bagsiden m. anden samtidig hd. *Contracht [e]-mell[em] konn[i]ng Christiann oc Malmøe [bye] anno 1536*. Teksten indført i tabt registratur, renskrevet i Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 18 f. 486r-90v (2. halvdel af 16. årh.) og Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 17 f. 122r-24v (omkr. 1600). – Aa: Malmö Stadsarkiv, Magistraten D I 4. Malmö stads privilegiebok upplagd 1664 f. 68r-70r.

Til A slutter sig afskrifter i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 50r-52v (midten af 16. årh.) og Sv. RA. Skånska Kommissionen. Städernas Privil. II 375-81 (ca. 1670).

Tryk: Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Historie II 29-33 (*efter Adskillige registre*); Danske Kancelliregistranter 1535-1550 13-16 (*efter Registre over alle Lande nr. 4*); A.U. Isberg, Bidrag til Malmö Stads Historia I 307-08 (*i udtoget efter A*); Dipl. civ. Malmøgiensis I 79-84 nr. 37 (*efter A*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 479-84 nr. 368 (*efter A*). – Hist. Tidsskr. IV 562 nr. 64; Reg. Dan. 8355.

Tekst efter A.

Wii Christiann mett guds naade vduoldtt koning tiill Danmarck och Norge, hertug i Slessuig, Holstenn, Stormarnn och Dytmerskenn, greffue vdi Oldennborg och Delmenhorst giøre alle witttherliggt, att epherthii wore tro vndersotte, borgemester, raadt och menige Malmøøss inndbyggere, haffue nu
 5 giffuitt thennom tiill oss och haffue hafftt her hoss oss theris fuldmegtiige ambasatere, oss elskelige Iep Nielsen, Ienns Fynbo, wor borgemestere, Iep Hansen, Søffrin Søffrensen, raadtmenndt, Morthen Persen, Tygge Christensen, Poell Frys, Oluff Verckemester, Poell Schriffuer och Suendtt Schriffuere, borgere ther sammesteds, som paa theris egne och alle Malmøøss indbygers vegne haffue sworett och sagt oss hylldskap, mandskap och tro tierniste
 10 och wille were oss hereffthter fore willige och tro vndersotte, som erliige och tro vndersotte børe att were theris rette herre och konning och federne riige,

och som the haffue weritt wore forfædre, framfarne koninger vdi Danmarck.
 <1.> Thaa haffue vii aff wor sønnerlige gunst och naade eghen loffuitt och
 15 tiilsagdtt thennom, att vii herepther wille were thennom en naadig och gun-
 stig herre och holle thennom alle och huer serdelis wedt log, skell och rett
 och icke tiilstede thennom att vforrettis emod logen i noget maade. <2.>
 Sammeledes att the skulle nyde, bruge och beholle alle the priuilegier och
 frigheider, som thennom naadeligenn vndt och giffne ere aff wore forfædre,
 20 framfarne koninger vdi Danmarck; och hues som the vdi thenne feyde giortt
 haffue, tiill land och wand, indhen byes eller vden, enthen emod oss eller
 andre, hemeligen eller offuenbare, skall were och bliffue en klar aftallen sag,
 och icke the skulle were plygtiig tiill att staa ther nogen mand tiill rette fore
 epthet thenne dag i noget maade. <3.> Thesliigeste att the och skulle nyde
 25 theris byes mwre, wolde och befestninge vbehindrede och vforkrenckede vdi
 alle maade, och skulle the och theris eptherkommere were plygtuge att holle
 oss en tro hand vdi samme by, och epthet wore affgang skulle the holde sam-
 me Malmøø's by, tiill huilcken herre och konge som menige Danmarcks riiges
 raadtt vdtwele, kese, kore och sambytcke fore herre och konge offuer Dan-
 30 marcks riige, och thet skulle the giøre konge epthet konge och ingen anden
 och beuisse thennom emod oss och wore eptherkommere, koninger vdi Dan-
 marck, och Danmarcks riige, som erliige, willige och tro vndersotte bør att
 giøre emod theris rette herre och konge och eget federne riige, och som the
 alle wore forfædre, framfarne koninger aldtiidt hertiill troligen giortt haf-
 35 ffue. <4.> Och epthethii att Malmøø's indbyggere finde thennom besueritt,
 att vii skulle haffue nogen byggening eller befestninge ther ind vdi byen,
 thaa ere vii thermett tiillfridts, och thet ingthet giøre wille, vden borgemester,
 raadtt och then menige mandt ther i byen oss thet beuilge och sambytcke wil-
 le. <5.> Och epthethii att forskreffne wore vndersotte vdi Malmøø ere aff
 40 oss begerenndis, att the mwe bliffue vedt guds ord och thet euangeliske lære,
 wiille vii thennom therhoss handtholle, beskytte och beskerme, saa the skulle
 icke trenges therfran aff gestlige eller verdtzlige eller nogen i noget maade.
 Och skulle the herepther sielff fuldtmagt haffue att vdtwelie thennom the
 euangeliske predicanter, som thennom retteligenn mwe och kunde predicke
 45 och lære thet hilge euangelium och rene guds ordt, som the mett then hilge
 schriffitt beuisse och beuere kunde; dog skulle the ingen predicante[r] vdtwelie
 vdhen then, som vii confirmere och sambytcke, paa thet att hand skall exami-
 neris, om hand er god och nyttig therfore bode vti sit leffnitt och lerdøm. <6.>
 Er och nogre aff Malmøø's indbyggere, som wille indhen tre neste tiilkomen-
 50 dis aar giffue siig vdt aff Malmøø och anderstedts boo, entig inden riigis eller

40 begerenndis] over ere overflødig (?) nasalstreg A.

vden, thaa skal *thet* *thennom* vdi ingen maade formenes, och skall *thennom* ingen forfang ske entig paa liiff eller gots, dog saa att the beuise *thennom* troligen och erligen emod oss och riigett och betalle huer, hues the skyllige ere vdi riigett, føren the aff drage. <7.> Sameledis mwe *forschreffne* Malmøø^s indbyggere beholle tiill *theris* byes befestning, hues skytt som the nu haffue vdi byen, vndertaget *then* kartoffue, som the haffue, som riigett tiilhør, thendt skulle the were plygtiige att antworde fran *thennom*, nar vii paaeske. <8.> Thesligeste haffue vii och loffuit och tiilsagdt *forschreffne* Malmøø^s indbyggere, att the skulle bliffue liggendis vnder wortt eget fadebur och icke forlenis tiill nogen anden, och skulle the icke were foreplygtiig tiill att giøre eller giffue oss och kronen nogett ytthermere, end som the wore forfædre, framfarne koninger vdi Danmarck giortt haffue, vden hues menige riigett offuergaar. <9.> Sameledis mwe och skulle *forschreffne* Malmøø^s indbyggere och *thet* hospitall, som *ther*vdi byen er, nyde och beholle all *theris* iorde och eyendom, gaarde och gots, som *thennom* sielff mett rette tiilhører, epher *theris* rette atkomme och rette besiddelsse, huadt heller *thet* *findis* inden byen eller vden, bode paa fyskeleyere och anderstedts, ing*thet* vndertaget hues som the haffue hafft, før end *thenne* feyde begyntes, och hues gots som Malmøø^s borgere haffue vndtfangett att *gemme* tiill troer hende, som fienderne icke offuer kommet haffue, och *sammeledis* hues giæld som *thennom* tiilstaar, skulle the och vbehindret nyde. Thesligeste skulle the och were plygtige egen att betalle, hues the andre skyldige ere och egen antworde, hues *thennom* tiill troer hende antwordet ere. Findes och nogett gots, breffue, boskaff, guld, siølf, penndinge eller andett, som gode mend haffue vdi tro och loffue indsatt vdi Malmøø^s by, thaa skall *thet* egen och fylge *thennom*, som *thet* tiilhører, dog hues boskaff eller andett som *fandis* paa gode mends gorde *ther*vdi byen och nu forrygtt er, *thet* bliffuer, som *thet* er, vden breffue och regester, the skulle fylge *thennom*, som the tiilhøre; er och nogre breffue eller registre for hende, ehuardis the ere att *kommne* vdi Malmøø^s by, skulle och vbehindrett komme riigett tiill beste, eller huem the mett rette tiilkomme. Skulle gode mend och andre, som *theris* gaarde haffue vdi Malmøø^s, nyde *theris* eyendom lige saa friitt, som the hagde, *føre*end *thenne* feyde begyntes, forvden Rostocksgaarden, som the icke kunde ombære fran *theris* by tiill et marckett, *ther* skulle the giøre Erick Krumdige skell och fylleste fore epher hans nøge och wore och gode mends tycke. <10.> Sameledis skall *thennom* ingen hinder ske paa *theris* kiøbmandskap emod *theris* priuilegiens lydelsse, vden hues vii tiilforn haffue forsieglet fran oss, huilcke breffue vii och plygtuge ere att holde. <11.> Thesligeste wille vii och, *thet* første oss mueligt er,

90 giøre en god skickelse och ordinantze paa *thenne* atskillige myntt, som her
 er vdi riigett, effther landtzens leiglighedtt, som wore vndersotte best och
 nytteligest were kandt, och ept^her som huer myntte verdt er, och ept^her som
 mynttemesteren och wordere^mestere kende kunde. <12.> Och huilcke aff
 Malmøø^s indbyggere som nu vden byen ere, som ville inden tre monets tiidtt
 95 hernest ept^her giffue *thennom* ind i Malmøø och hylle och suerie oss och
 were oss och riigett hulle och tro, skulle mwe komme tiill *theris* huss och
 gaarde, bygge och boo, dog saa att the vdimidlertiidtt skulle icke handle
 emod oss och riigett mett raadt eller daatt, ord eller gerning, hemelig eller
 offuenbare. <13.> Och thersom Iyrgen Kock will egen giffue siig vdi Malmøø
 100 inden sex vgger herept^her och thaa swerie oss och riigett hylldskap och tro-
 skap, thaa skall hand och vdi *samme* dattingen were indtagett och nyde syne
 gaarde, gots och eyendom, som hand haffuer vdi Malmøø och anderstedtz,
 vbehindrett i alle maade, dog skall hand, inden otte dage ept^her *thet* bliffuer
hannom tiilkendegiffuitt, ladhe oss wiide, huadt hand *therom* giøre will eller
 icke, och skall hand icke heller vdimidlertiidtt handle emodt oss och riigett
 5 mett raadt eller daatt, ord eller gierninger, hiemelige eller offuenbare. *Thes-*
ligeste skall hand flye Arildt Trolle løss, som hans suenne greffne haffue. Och
 skall *forschreffne* Iyrgen Kock och Malmøø^s indbyggere were plygtiige, saa
 megett som *thennom* mugeligt er, att the gode mendt, som nu forførdre *ere*
 her aff riigett vdi *thenne* feyde, mwe vbehindrett komme her ind vdi riigett
 10 egen, eller och the skulle were plygtiige att suerge, att the haffue *ther* huer-
 cken att giøre eller wolle vdi, att the icke kunde komme hidt vdi riigett egen.
 <14.> Och alle the, som ere indragne vdi Malmøø och haffue werit *ther*vdi
thenne feyde, skulle mwe nyde och beholde *theris* gots, eyendom, prouesty
 och abbedier och alle andre rentte mett sliig *samme* rettighedtt, som the *ther-*
 15 tiill hagde, føre *thenne* feyde angick, vbehindrett vdi alle maade, dog hues
 rentte som *ther* aff same gotz och rentte skulle affgaa tiill *thenne* dag, skall
 bliffue hoss *thennom*, som vii *samme* gots och rentte forlentt haffue. <15.>
 Wille vii icke heller, att nogle vdtlendiske kjøpmendt skulle bruge noger sal-
 tery vdi Trelleborg, Skore, Abbekass, Barsebeck eller andre smaa fiskeleger
 20 vnder Skaane siide vden danske mend och holster, som ere wore egne vnder-
 sotte, saafraamt *thet* icke er emod stedernes priuilegier. <16.> Om *thet* gots,
 som Lunde capitell haffuer vdi Malmøø, wille vii lade handle och giøre wore
 fliitt, att the *thet* nyde kunde ept^her wore kiere herre faders breffs lydelsse.
Thesse *forschreffne* article, alle och huer besønnerlige, haffue vii loffuitt och
 25 tiilsagdt och nu mett *thette* wortt opne breff mett vore *elskelige* Danmarcks
riigis raads raadt, som her nu hoss oss tiil stede ere, loffue och tiilsige for-

schreffne vor tro vndersotte, Malmøos indbyggere, fast och vbrødeligen att holle vdi alle maade och haffue tiill thetz ytthermere windisbyrdtt laadett henge vortt indtzegle nedhen fore thette vortt opne breff. Giffuitt vdi wor
 30 kïpstadt Helssingøør then siette dag vdi aprili monett aar etcetera thusinde femhundridt trediug paa thet siette.

53

[1536. April-maj]

Den udvalgte kong Christian (3.)s åbne brev til indbyggerne på Sjælland om, at ingen må nægte at modtage den kongelige mønt, hverken klippinge eller runde mønter.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande nr. 1 (1535-38), RA. Danske Kancelli B 29 f. 159v-60r.

Tryk: Danske Mag. 3. rk. V 305-06 (efter tegn.). – Reg. Dan. *14722.

Dat.: Det udaterede brev er indført mellem en række udaterede breve og to breve daterede 14. og 19. april. Da ikke alle brevene er indført i kronologisk rækkefølge, således er et af brevene af 21. maj 1536 indført f. 155r-v, kan brevet ikke dateres snævrere.

Tekst efter Tegnelse over alle Lande (B 29).

Helsze etther vore kere, tro vndersotte prelater, riddere, riddementzmend, køpstedmendth, byndher och menige almue, som bygge och boo vti vort landth Sielandth, kerlige met gud oc vor naade. Kere venner, viidher, at for oss tith och offte er kommen kere och klagemoll, huorledis mange aff etther,
 5 bodhe geystelige och vertzlige, fordriste thennom tiill at veyre och negte vor mynth och pendinge, som vii haffwe ladhet slaa och mynth vti thenne fegde, endog vii tith oc offte haue ladhet vore breffue vdгаа tiil alle køpstedher saa vell som til lantztingh, ath huer skulle vppebere samme mynth, huert slag effther sith verth, som then er slagen och mynth fore, och forunder oss icke
 10 liddhet, ath i theroffwer foragte samme vor mynth. Tha er endnu tiill etther alle och huer besynderlige vor aluorlige beffallingh och endelighe // viille, at i endnu huer retthe seg eptther at vppebere samme vor mynth, bodhe klepinge och rwnd mynth, huer effther sith verdth i alle maadhe, som same vor mynth slaget oc sat er, stycket paa ii marck, i marck, viii β oc iiiii β. Fordrister sig
 f. 160r

1 etther] herefter gennemstr. p oss tegn. – riddere] herefter gennemstr. d tegn. – 3 kerlige indtil naade] tilf. o. lin. m. samme hd. tegn. – venner] herefter gennemstr. vii giue tegn. – 4 klagemoll] herefter gennemstr. om thenne mynth tegn. – 6 fegde] herefter gennemstr. huil tegn. – 8 huert slag] rettet o. lin. m. samme hd. fra bodhe och s tegn. – 9 icke] herefter gennemstr. lig tegn. – 10 vor] rettet fra vort tegn. – 12 endnu] nu tilf. o. lin. m. samme hd. tegn. – 13 som] herefter gennemstr. the er tegn. – vor] rettet fra vort tegn. – 14 slaget oc sat er] rettet o. lin. fra slageth bo tegn.

15 hereffther noget, entig geistelig eller vertzlig, høye eller lage, edell eller vedell, at straffue oc negte forscreffne vor mynth, tha ville vii theroffwer saa ladhe straffe, som bør at straffis offuer then, vore breff oc bud icke holle viill. Oc haffue vii thette vort breff ladhet vdgaa, paa thet huer skall endnu viidhe at uore seg for skade, och huilken som ther bliffuer beffundhen met effther
 20 thenne dag och bliffuer straffueth, tha skall hand icke haffue seg ath vndskylle, ath hand ey er nogsom atuoreth.

54

1536. 1. september

Roskilde

Den udvalgte kong Christian (3.)s skibsartikler.

A: RA. Danske Kancelli B 47 [1481-1571] Diverse originale kongebreve. Papirhæfte i lille folioformat med den udvalgte konges segl, papir over rødt voks. Hæftet er beskadiget langs rectosidernes højre kant. – Aa: RA. Langebeks Dipl. (18. årh.).

Tryk: Danske Mag. V 12-17 (efter A), herefter Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II 312-16 og Garde, Efterretninger om den danske og norske Søemagt I 41-45 (i udtog). – Reg. Dan. 8369.

Tekst efter A, suppleret efter Aa.

Wii Christiann met gudtzes naade vduolldt konning tiill Dannemarck och Norgi, hertug vdi Slesuiig, Holldtstenn, Stormarnn och Dythmerschenn, greffue vti Oldenburgi och Dellmennhorstt gøre alde witterligt, at wii sliig ordning, ordinantz och skiick wiille haffue paa woer ameraell och aar-
 5 louffuisskiibe, ligeruiiss som heereffther fullger. <1.> Furst, at paa woer hoffuitskiib, kraffueyll och haalch, som er thiuge menndt och hundrede paa, schulle were fyre quartheremesttere, men paa andre wore barcke och smaa skiibe schulle were tuo quartheremesttere. Och schall faalcket tage halluffdelenn aff quartteremestterne for thennom och halluffdelenn fore oss. Och
 10 schulle forscreffne quartheremesttere haffue godt agtt och tiillsiuenn tiill woer fitthallie, at thenndt icke worder tiill vnythe spiilddt eller vdtspiisset. Schulle och alde wore kriigesfaalch och skiibsfaalch were forpligtige at lade thennom nøyghe fem och tiuge om een tønne øll nath och dag. <2.> Item schall holldes paa huertt wore aarlouffuisskiibe huer manddag reth, om tiillffelldig
 15 er och behouff görriiss. Ammeralenn, høfffuitzsmenndt, som there tiill stede ere, met skippere, quartheremesttere, busseskutther, met andre wore skiibsfalch, schulle sidde reth offuer thennom, som seg vbørlig holde. Och wiille wii haffue sliig reth paa woer ammeraell och skiibsflode, som wii holde paa wore slotthe och gaarde vdi wore riiger och fursttenndome, saa at huer schall

15-16 høye indtil vedell] tilf. o. lin. m. samme hd. tegn. – 19 och] herefter gennemstr. inghen tegn.

20 holde seg temelig och tiillbørlig met madt och øll och icke forspiilde eller
 foragthe woer fithallie vdi noger maade. Sameledes schall och ingenn gøre
 f. 1v forbundt, eller samlaaff. // Schall och ingenn offuerffalde thenndt, som øffue-
 righeden eller beffalingenn haffuer. Icke schall och noger fordriiste seg tiill
 at offuerfalde skarpretherenn vdi noger maade. <3.> Item om saa skeede, at
 25 weder och wiindt fortrengde *forscreffne* woer ammeraellskiib eller skiibsflode
 fraa wort konningriighe, lanndt och fursttendom, och wore capitheiner, hø-
 ffuitzmenndt och skippere icke kunde komme tiill bethalingenn, eller och
 woer fitthalig icke kunde naae saa runddelig tiill, tha schall eller och thørff
 inggenn skriige eller och raabe offuer *forscreffne* beffallingsmendt, føre the
 30 met samme skiibe och skiibsfloedde indtkommendes worde vdi wortt riighe,
 aff huilcket thee ere vdtlaabene, eller och tiidt, som the hedenn forordinerede
 och forskickede ere. <4.> Item schulle och allde och huer besunderlig forplig-
 tuge were at indtløbe *forscreffne* wore aarlouffuisskiibe och skiibsfloede indt
 vdi thenndt haffuenn, aff huilckenn thee vdtlaabne ere, eller och tiidt, som the
 35 ere forordinerede och beskickede at bliffue, och ey skillies fraa *forscreffne*
 skiibe vden *forscreffne* ammeraels, capitheiners och høffuitzmandtzs willig
 oc widtscab. <5.> Item schall och ingenn dierffuis tiill at tage nogenn baadt
 fraa borde dag eller natth vden høffuitzmandenns och skipperenns willig
 beffalling och forløffthe. <6.> Item schall och inggenn dierffuis tiill at affsky-
 40 de nogenn grouffue eller kleyne skuth vden høffuitzmandens och øffuerste
 busseskutthenns sambytcke, willig och beffalling. <7.> Item schall och in-
 genn aff wore aarlouffuis- // skiibe gange tiill seygers aff flodenn vden woer
 f. 2r ammeraels widtscab, willig eller sambytcke. <8.> Item thersom gudt alldt-
 megtigeste giffuer oss nogenn victorie eller seygherwindning offuer wore
 45 och riigenns fyende, tha schall huess bythe som wort faalck windendes worde,
 saa bythes och deeles, som heereffther screffuit staar. Schal[1] och inggenn
 bythe paagange, førenndt woer ammeraell eller skiibsfloede gaer tiill
 seygers heert aff haffnenen vden fore Reffuishalenn, eller och vt aff huadt
 haffuen thee vdtløbendes worde met *forscreffne* woer ammeraell och skiibsf-
 50 floede. <9.> Item schall manndt huerckenn bytthe, parthe eller deelle, førendt
 at thee komme met woer ammeraell och skiibsfloede indt for woer stadt Køp-
 nehaffuenn, vden saa waare, at thee theroffuer vt aff oss besunderlig beffa-
 lling haffue. <10.> Item schulle wii haffue vt aff allde aarlouffuisskiibe och
 priisse, som wundnede och tagene worde fraa wore och riigenns fyender,
 55 hallfft skiib, allt skuth, krudt, beste ancker met thet beste bending och alldt
 fithallie, vden saa waare, skiibet waare ladt gantzseliggenn met fithallige, tha
 schulle wii haffue halluffdelenn och faalck halluffdelenn aff samme fithallig.
 <11.> Item schall woer ammeraell haffue siue mandtzs bytthe, tuo paa
 hannss eget liiff, tuo aff oss, tuo aff menig manndt, eth paa hannss dreng, och
 60 ith for huer wort aarlouffuisskiibe, som besath och bemandet er. Och huess

priiss och aarloffuisskiibe som tages fraa fyendene och besath och bemandet
 bliffuer, och theereffther gørriss noge[n] profiitt eller fordeell met, schall
 handt och tha indtgaae vdi samme byethe och thet haffue aff *forscreffne* skii-
 f. 2v be. // <12.> Item wore andre høffuitzsmenndt schulle haffue dubiillde byethe,
 65 tuo bythe vtaff oss, tuo aff menige mandt och ith paa theriss dreng. <13.>
 Item skipperenn schall haffue dubilldt byethe paa hannss eyget liiff och ith
 vtaff oss. <14.> Item styremandenn dubilt byethe paa hannss eget liiff och ith
 vtaff menig mandt. <15.> Item capellaenn, scriffuerenn, quartheremesttere,
 busseskutther, høffuiste baadtzsmenndt, bardtsker, piiffuere och thrumslaar,
 70 meersmandenn schulle haffue dubiillde bythe. <16.> Item woer øffuerste
 capitheiner och høffuitzsmendt schulle haffue the andre øffuerste capithe-
 iners och høffuitsmendtzs kleder, klenodie, harensk och wergie, och huess som
 vdi theriss kiiste och cahythe findes, som thennom tiillhører. <17.> Item thee
 andre wore skyppere schulle haffue thee andre skippers kleder och klenodie,
 75 harensk och wergie, huess vdi theriss kiistter och cahyther findes; vdenn saa
 er, at ey wore andenn capitheiner eller høffuitzsmannndt paa thet andet skiib
 och *forscreffne* priiss endt skipperenn alldene, tha schulle wore høffuitsz-
 mendt och skipper deelle emellom thennom kleder, klenodie, harensk, wergie,
 och huess vdi *forscreffne* skyppers cahythe findes, som hannom tiillhører.
 80 <18.> Item styremandenn schall haffue thenndt andenn styremandtzs harensk,
 wergie, kleder och klenodie, och huess som vdi hannss kiistter och cahythe
 findes, vldenn och linnet. <19.> Item schulle busseskuttherne haffue furst fore
 aff tiill pellatzs alldt vpslagenn krudt, dog saa at samme busseskutthere schul-
 f. 3r le icke haffue magt at selge samme krudt and- // dre endt oss, och schulle
 85 samme busseskutthere haffue the andre busseskutthers harensk, wergie, kle-
 der och clenodie, vldenn och linnet. <20.> Item woer høffuithbaadtzsmandt
 schall haffue thenndt andenn høffuithbaadtzsmandtzs kleder, klenodier,
 harensk, wergie, och huess som vdi hannss cahythe finddes, oлдenn och lin-
 net, som hannom tiillhører. <21.> Item thet andet faalck, kriigsfaalck och
 90 baadtzsmenndt schulle haffue thet andet faalckes kleder, harensk och wergie,
 vldenn och linnet fore aff tiill pellatzs. <22.> Item huem som vpslaar kiiste,
 skriien, tønner eller nogenn andenn bereffuenn godtzs, som er besluth met
 bondt eller emellom bordt eller nogenn andenn stedtzs beuaaret vdi noger
 maade tiill gemme och foruaaring, och samme godtzs vpslaaer vdenn hø-
 95 ffuitzsmandenns, capitheiners, skipperenns, quartheremestters byeuessentt
 eller neruerellsse, willig och widtscab, handt schall haffue forbrutt sith
 byethe. <23.> Item huem som forrycker aff *forscreffne* byethe, hanndt schall
 straffes, effthersom gaardtzretthenn indeholder, wedt liiffuet. <24.> Item fin-

des there nogenne artick[le] vdi forscreffne gaardtzsreth eller skiibsreth, som
 100 oss kand[t] komme tiill fromme eller gaffuens, som icke er [vdi] thende for-
 screffne artickell indenn met besluth, tha wii[lle] wii samme artickell heer-
 vdindenn haffue berammet och indelugt emodt thennom, som seg vbehørlig
 holde vdi noger maade. <25.> Item skede thet saa, at nogenn forsaae seg
 emodt forscreffne artickelle, tha schulle woer ammeraell, høffuitsmendt,
 f. 3v skippere, quartheremes[ttre], // som tha tiill stede ere, effthersom forscreffuit
 staar, holde forscreffne messdaader vdi fengssell, ssaa lenge at huor the
 landt furst naaendes worde eller och andderstedtzs, som tiillffelldig er, at lade
 forscreffne mesdaader stande theriss reth effther theriss gerninger, som thee
 therpaa giordt haffue. <26.> Item allde the sagher, store och smaae, som skee
 10 tiill skiibs, schulle vdreetthes, fordrages och forordtles tiill skiibs, och ingenn
 offuer forscreffne ordell eller reth klage eller kere hade eller nyde vdi noger
 maade, vnder erennss, hannss hallsses och liiffuis fortabellsse. At wii wiille
 allde thesse forbenefuende ordt, pungther och artickle at schulle ssaa holddes,
 effthersom forscreffuit staar, haffue wii tryckt wort signete nedennfor thendne
 15 woer artickell, som giffuit er vdi woer køebstadt Roschiilldt sancti Egidii dag
 aar etcetera mdxxxvi.

55**1536. 24. oktober****Bergen**

Krigsartikler udgivet af Eske Bille på den udvalgte kong Christian (3.)s vegne.

A: Tabt. – Aa: RA. Eske Pedersen Bille (†1552). F. Diverse dokumenter 1511-52, udat. Papirhæfte i lille kvartformat, indeholdende seks blade.

Tryk: Danske Mag. V 355-59 (efter Aa), herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 308-12. – Reg. Dan. 8374.

Anm.: Paragrafferne 2-10, 12-25 og 29-31 er i det væsentligste overensstemmende med den udvalgte kong Christians skibsartikler af 1. september 1536, jf. ovf. nr. 54.

Tekst efter Aa.

Ieg Eske Biillde, høffuitsmandt wppaa Bergennhuussz, gjør alle vitter-
 liigt, att ieg, aff thenn fullde macht oc beffalling, som høigborne første oc
 mectug herre, her Christiann mett guds nade, høiigsaliige y gud affgangenn
 konning Freiderichs sønn, Danmarchs, Noriigis, Wendis oc Gottis wduallde
 5 konning, hertug y Slessuiig, Hollstenn, Stormarenn oc Dittmerskenn, greffue
 wdi Olldennborig oc Dellmennhorst, wor allerkiereste naduge herre, mig
 offwer hanss nadis kriigisfolch her giiffuit oc beffalit haffuer, haffuer effter
 gammill sedwannlig kriigiisshandell giortt sodann ordinants oc skik, saa huer

9 therpaa] herefter gennemstr. giordt A.

erliig mand maa wiide att rette seg effter, som hereffter følgendis er. <1.>
 10 Først att kongelige maiestatts kriigisfolch scall suerige mig att were mig hull-
 de oc thro, høriige och lydiige paa hanss *nadis* weigne och affuerge hanss
nadis oc riigenns scade oc forderff. <2.> Item paa hanss *nadis* schibe, store oc
 smaae, schulle were iiii quartermestere, oc schall folckit tage halffdelenn aff
 15 quartermesterne for thennom oc halffdelenn for hanss *nade*, oc schulle for-
 schreffne quartermestere haffue goed acht oc tiillsiwnn till hans *nadis* fetallie,
 f. 1v att hun icke worder till wntte spiilldt // eller wdspiissitt. Schall oc alle hanss
nadis kriigiisfolch oc schiibsfolch were forplictete atth lade thennom nøige
 xxv om en thønne øll natt oc dag. <3.> Item schall holldis paa huert hanssz
nadis orlougsschiibe huer mandag rett, om tiillfelldug er oc behouff *giøris*.
 20 Ameralenn, høuffuitsmend, som ther till stede ere, mett schippere, quartermes-
 tere, bøsseskøtther, mett andre hanss *nadis* skibgisfolch, schulle sidde reth
 offuer thennom, som seg wbørliigenn holldede. Oc will hanss kongelige maie-
 statt haffue sliig rett paa hanss *nadis* amerall oc schiibsflode, som ther holldis
 paa hanss *nadis* slotte oc gaarde wdi hanss *nadis* riiger oc førstedømme, saa
 25 att huer scall holde seg themmelig oc tilbørliig mett mad oc øll och icke for-
 spiillde eller foracte hanss *nadis* fetallie y noger maade. Sammeledis schall oc
 ingenn *gøre* forbund eller sambløb, hinandenn att offuerffalldede, huad heller
 han <er> tysk eller dansk. Huilckenn ther mett beffinndis, schall straffis effter
 wor gaardsretts indeholdning. Schall oc ingenn offuerffalldede thennom, som
 30 øffueringenn eller beffallningenn haffue. Icke schall oc nogenn fordriste seg
 till offuerffalldede scharpretterenn y noger maade. <4.> Item om saa skede, att
 f. 2r wede oc wind fortregde // forschreffne hanss *nadis* amerallschiib eller
 schiibsflode frann hanss *nadis* konngeliige riige eller førstedømme, oc hanss
 capiteiner, høuffuitsmendt oc schippere icke kunde komme till betallningenn,
 35 eller oc hanss *nadis* fetallie icke kunde naae saa rundeligenn till, tha scall eller
 thør ingenn skriige eller robe offuer forschreffne beffallningsmendt, før the
 mett samme schibe oc schiibsflaade indkomenndis worde wdi hanss *nadis* rige,
 aff huilcke the wdløbne ere, eller tiid, som the ere forordinerede oc forskicke-
 de. <5.> Item schulle oc huer besønnderligenn forplictuge were, atth indløbe
 40 forschreffne hanss *nadis* orlougsschiibe och schiibsflaade ind y thenn haffnn,
 aff huilckenn the wdløbne ere, eller oc tiid, som the ere forordinerede oc
 forskickede att bliiffue, och ey skiillgis frann forschreffne schiibe vden for-
 schreffne amerals, capiteiners oc høffuitsmends willge oc widscab. <6.> Item
 45 scall oc ingenn diergis till att tage nogenn baadt frann borde dag eller natt
 vden høuffuismandens oc schipperenns villie, beffallning oc forløuff. <7.>

18 huert] tilf. o. lin. m. samme hd. Aa. – 27 <er>] mgl. Aa. – 32 fortregde] de tilf. o. lin. m. samme hd. Aa.

Item schall oc ingnn diergis till att affskyde nogenn grouffue skytt eller kleine wdenn høuffuitsmandens oc øffuerste bøsseskøttters sambytte, willie oc beffallning. <8.> Item scal oc ingenn aff hanss nadis orlougsschiibe gange // till segls aff flaadenn vdenn amerals widschab, willie oc samptycke. <9.> Item thersom gud almectigste giiffuer nogenn wictorie eller seigerwindning offuer hanss nadis oc riigens fiender, tha schall huess bytte som hanss nades folch windenndis worde, saa byttes oc deelis, som hereffter schreffuit staar. Schall oc ingenn bytte paagange, førend hanss nadis amerall eller schiibsflode gaee till segls herwd aff haffnenn, eller oc wd aff huad haffnn the wdløbenndis worde mett *forschreffne* hanss nadis amerall oc schiibsflode, oc icke heller siidenn, førend høuffuitsmend oc beffallningsmendene ther samtycke till giiffue, tillsiigenndis oc beffallinndis worde. <10.> Item schall mand huerckenn bytte, parte eller dele, huess bytte som tagitt bliiffuer, førend the met hanss nadis amerall oc schiibsflade her ind paa Bergenne Wouge igienn kommenndis worde. <11.> Item huilcke land oc leenn som wille handgaae kongeliige maiestatt, schulle were wplundrede, och brandscattenn kommer kongeliige maiestatt alenne till. <12.> Item schall kongelige maiestatt haffue aff alle orlougsschiibe och priise, som wundne oc tagne worde frann hanss nadis oc riigenns fiender, halfft schiib, aldt skiøtt, kruud, wndtagenn huess krud som opslaget er, beste ankere, thett beste bendning oc alld fe- // tallgie, vdenn saa wore, schiibit wore ladt gansligenn mett fetallie, tha schall hanss nade haffue halffdelenn oc folckit halffdelenn aff samme fetallie. Huess deell som bliiffuer tagitt till land oc watnn, kommer halffpartenn kongelige maiestatt till, oc andre halffpartenn folckit, vndtagenn thersom gud wnder them nogenn wictorie och offuerhand y noger slaug eller skiermøtsse, hues the tha paafanger fongendis oc fundit worder, kommer folckitt allenne till, wdenn grofft eller anditt feltskytt, om nogitt findis eller til er. <13.> Item schall hanss nadis amerall haffue vii mands bytte, two paa hanss eigitt liiff, two aff hanss nade, two aff menige mandt, ith paa hanss drenng och ith for huertt orlougsschiib, som besatt oc bemandit er, och huess priiss oc orlougsschiibe som tagis fran fienderne oc besatt oc bemandit bliiffuer oc thereffter giøris nogenn proffitt eller fordeell mett, schall oc tha indgaae y samme bytte oc thett haffue aff *forschreffne* schiibe. <14.> Item hanss nadis andre høuffuitsmenndt schulle haffue dobillde bytte, two aff hanss nade, two aff menige mandt oc ith paa hanss drenng. <15.> Item schipperen scal haffue dobiltt bytte paa hanss eigitt liiff oc ith aff hanss nade. <16.> Item styremandenn // dobillde bytte paa hanss eigitt liiff oc ith aff menige mandt. <17.> Item capellann, schriffuere, quartermestere, bøsseskiøtter, høuffuitsbottsmend, bardskiere, piibere oc tromslagere,

mertssmandenn schulle haffue dobiillde bytte. <18.> Item hanss *nadis*
 85 øuffuerste capiteiner oc høffuitsmend sculle haffue the andre offuerstis capi-
 teiners och høffuitsmenndts cleder, clenodier och huess, som y *theris* kiister
 oc cahytter finndis, som them tilhører. <19.> Item the andre hanss *nadis* schip-
 pere schulle haffue the andre schippers cleder, clenodier, harnnsk oc werge,
 huess y *theriss* kiister oc cahytter finndis; vdenm saa er, att ey wore andre ca-
 90 piteiner eller høffuitsmenndt paa the andre schiib oc *forschreffne* priiss end
 schipperen allenne, tha schulle hanss *nadis* høffuitsmend oc schipperere deele
 emellom thennom cleder, clenoder, harnnsk, werge, oc huess wdi *forschreffne*
 schippers kiiste oc cahytter findis, som ham tilhører. <20.> Item styreman-
 denn scall haffue then anden styremandenns harnnsk, werge, cleder, clenodier,
 95 och huess som findis wdi hanss kiiste oc cahytte, vldenn oc linnit. <21.> Item
 schulle bøsseskiøtterne haffue først fore aff till pilladts alld opslaget kruud,
 dog saa att samme bøsseskiøtter schulle icke haffue macht att sellge same
 f. 4r krud andre // end *kongelige maiestatt*. Oc schulle samme bøsseskiøtter haffue
 the andre bøsseskiøtters harnnsk, werge, cleder oc clenodier, vldenn oc linnit.
 100 <22.> Item høffuitsbottsmandt schall haffue then anden høffuitsbottsmands
 cleder, clenodier, harnnsk, werge oc huess som y hanss cahytte findis, vldenn
 oc linnit, som ham tilhører. <23.> Item thett andit kriigisfolch oc bottsmenndt
 schulle haffue thett anditt folckis cleder, harnnsk oc werge, wldenn oc linnit,
 fore aff till pellatts. <24.> Item huem som opslaar kiister eller nogenn andenn
 5 bereffuenn gotts, som er besluttett emellom band eller nogenn andenn bereff-
 wuenn gotts eller nogenn andenn steds bewarett y noger maade till gemme
 eller forwarinng, oc samme gotts opslaar vdenm høffuitsmandens, capitei-
 ners, schipperenns, quarthermesters, bigwessenntth eller neruerellse, willge
 oc widschab, han schall haffue forbruutt sitt bytte. <25.> Item huem som for-
 10 røcker aff *forschreffne* bytte, han schall straffis, efftersom gaardsrettenn inde-
 holddenn er, viid liffruit. <26.> Item thersom gud wnder thennom nogenn wic-
 torie oc offuerhandt, tha schulle alle fanger were *theriss*, wndtagenn prelater,
 ridder, riddermendsmendt oc beffallningsmendt, saa och atth huess fanger
 f. 4v som the fange, att the handle erlige, christelige och wpretteiligenn // mett
 15 thennom, oc saa vandle erlige, christelige oc høffuiskligenn oc tilbørliigenn
 mett quindfolch och icke gjøre thennom nogenn offuewoldt, wiid sitt halss och
 liiff. <27.> Item att ingenn heller weed halss oc liiff slaar bagers ellers bryg-
 gers rede sønnder eller forderffuer thett y noger maade. <28.> Item thersom
 20 nogenn bliiffuer fangenn, tha will ieg paa kongelige maiestatts weigne enti-
 genn att løse hanss randsonne, efftersom gamilt sedwannliggt haffuer werett,

eller oc giiffue fange for fange. Sammeledis thersom nogenn for fiender saar worder, will ieg paa hanss nadis weigne bekaaste hanss bardskierløenn. Bliiffuer oc nogenn for fiender y skiermøttzell eller slaug skudt eller slaugenn till lemster, tha beplicter ieg mig ocsaa paa hanss nadis kongelige maiestatts
 25 weigne att beskickte hannom enn redeliig opholdning synn liiffstiid. <29.> Item findis ther noggn artickill y forskreffne gaardsrett eller schibsretth, som kongelige maiestatt kand komme till fromme eller gaffnns, som icke er y thenne artickill met besluttett, tha will ieg paa hanss nadis vegne same artickill herwdinden haffue berammit och indelucht emod thennom, som seg
 f. 5r wborligen holde y noger maade. <30.> Item skede thett saa, // att nogenn forsouge seg emoed forskreffne artickill, tha schulle hanss nadis amerall, høuffuistsmennd, schippere, quartermestere, som tha till stede ere, effthersom forskreffuit staar, holde forskreffne misdæder wdi fengsell, saalenge att
 35 huor the land først naaendis worde eller oc ander steds, som tillffeldug er, att lade forskreffne missdedere stande theriss rett effter theriss gerninger, som the ther wppaa giortt haffue. <31.> Item alle the sager, store oc smaae, som skeer till schiibs, schulle wdrettis, fordraugis oc forordeliss till schiibs, och ingnn offuer forskreffne ordell eller rett clauge eller kiere, hade eller nide
 40 wdi noger maade, vnder ærenns, hanss halsis och liiffuis fortabillse. Att ieg will alle these forbeneffnde ord, puncter oc artickle att schulle saa holddis, som forskreffuit staar, haffuer ieg herwnder trøcht mitt signet neder for thenne artickil, som er giiffuit y Bergenn tiisdagn post Lucæ euangeliste mdxxxvi.

56

1536. 30. oktober

København

Den udvalgte kong Christian (3.)s håndfæstning.

A: RA. B 1, Håndfæstninger nr. 14a. Perg. 71,0 × 57,8 (plica 4,5). 1: Den udvalgte kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. Suppl. 3. 2: Mogens Gøyes signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Mogens Gøye*. 3: Tyge Krabbes segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L v 74. 4: Predbjørn Podebusks segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. D xxx 11. På remmen *Her*. 5: Ove Vincentsens segl (Dyre-Lunge) i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C lxiv 26. På remmen *Her Offue Lunge*. 6: Aksel Brahes segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L ii 11. På remmen *Her Axell Brade*. 7: Johan Friis' signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C xiii 5. På remmen *Iehann Friis*. 8: Mogens Munks signet (Lange (Munk)) i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. F xliii 28. På remmen *Mogens Mwnck*. 9: Erik Banners signet (Banner-Høeg) i grønt voks i ufarvet. På remmen *Erick Banner*. 10: Oluf Rosenkrantz' signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her O[luff Rosenkrands]*. 11: Holger Ulfstands segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxxvii 18. På remmen *Her Holgerdt Vulffsta[ndt]*. 12: Knud Billes signet i grønt voks i

21 giiffue] *herefter gennemstr.* eller *Aa*.

ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Knud Byl[de]*. 13: Truid Ulfstands segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxxvii 15. På remmen *Her Trwd Vlfstan[dt]*. 14: Seglrem. Herpå *Her Knud Rwdt*. 15: Claus Billes signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Her Claues Byll[æ]*. 16: Aksel Urups signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C lxx 9. På remmen *Her Axell Vggerup*. 17: Claus Podebusks signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Her Cla[ues Podebusk]*. 18: Erik Krummediges segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. F xxxi 18. På remmen *Erick Krwmdig[e]*. 19: Mogens Gyldenstjernes signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *H[er Mogens Gyldenstiernn]*. 20: Knud Gyldenstiernn signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. G xvi 41. På remmen *Knud Gyldenstiernn*. På bagsiden m. samtidig hd. *Anno 1536*. Herefter m. Johan Friis' hd. *Koning Christiern, koning Fredericks søns handffestningh*. – B: tabt. – Ba: RA. B 1, Håndfæstninger nr. 14b. Papirhæfte i perg.omslag m. 16 blade i kvartformat. Det hele er i nederste venstre hjørne gennemtrukket af rød silkesnor, heri kong Christians signet m. årstallet 38. Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II planche. På omslagets bagside m. Johan Friis' hd. *K[on]ing Christian, koningh Fredericks søns, recess och handffestning*, reg. i Johan Friis' fortegnelse over breve givet rådet af kongen (1547), trykt i A.D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie 210-11 nr. 8, 14.

Hertil slutter sig nogle senere afskrifter, der gengiver teksten mere eller mindre fuldstændig:

Til A slutter sig: RA. Danske Kancelli A 137b I 6 f. 198r-208v (1552) og smst. B 1, Håndfæstninger nr. 14 c (16. årh.).

Til B-gruppen slutter sig: RA. Danske Kancelli B 22 f. 10r-14v (omtrent samt.); AM. 5,4° f. 139r-54r (omkr. 1550, m. samme hd. som efterflg.); AM. 6,4° f. 216r-233v (omkr. 1550, m. samme hd. som foreg.); RA. Danske Kancelli A 137b I 5 (1552); Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 230v-38v (1563); Stockh. Kgl. Bibl. C 59 f. 167r-78v (ca. 1570); Hamburg Staatsarchiv. Cimbria Illustrata III 336-57 (ca. 1582-88); Lund Univ. Bibl. J 29,4° f. 178r-91r (slutn. af 16. årh.); Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1346°,4° f. 19r-28r (omkr. 1600); Stockh. Kgl. Bibl. C 84 f. 80r-94v (omkr. 1600); Sv. RA. Skånska kommissionen 1669-70 vol. L.L. 265-81 (1664); Kgl. Bibl. Rostgård 51,4° f. 25r-38r (17. årh.); smst. Gl. kgl. saml. 982,2° f. 272r-82v (17. årh.); smst. Ny kgl. saml. 810,2° II (18. årh.); smst. Ny kgl. saml. 943,4° f. 75r-83v (18. årh.); Oslo Deichman 100,4° (18. årh.); RA. Håndskriftsaml. V b 12 (18. årh.).

Dertil er enkelte paragraffer afskrevet i Stockh. Kgl. Bibl. C 79 f. 816r-17r og 823v-24r (§§3, 10, 18, 20, 40, 48, 49) i tilknytning til enkelte paragraffer i andre recesser og Kolding-recessen af 1558.

Afskrifterne er mere eller mindre moderniserede og bearbejdede og falder uden for denne udgaves rammer. Håndskrifterne er overvejende juridiske blandingshåndskrifter, enkelte indeholder Jyske og Skånske Lov, og endelig indeholder nogle af dem recesser og andre historiske dokumenter fra 16. årh.

Tryk: Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II 46-54 (*efter reg. B 22*), herefter Baden, Danmarks Historie III 163-75; Aarsberetn. fra Geheimearch. II 82-89 (*efter A*), herefter Rørdam, Danske Kirkelove I 1-2 nr. 1 (*i udtog*); Tidsskr. for Fiskeri II 203-04 (*i udtog i moderniseret gengivelse*). – Reg. Dan. 8376.

Tekst efter A.

Wii Christiann met gudtzs naade vdualdt konnyng tiill Danmarck och Norge, hertug vdi Sleszuig, Holstenn, Stormarenn oc Ditmerskenn, greffue vdi Oldenborig och Delmenhorsth giøre alle vittherligt, att effthersom vii tiilforrn thend

tiidt *Danmarcks riiges* raadt effther hogborne furstes och herres, her Fredericks mett
 5 guds naade *Danmarcks*, Vendes och *Gottes koning* etcetera, vor kiere herre faders
 dødt oss vdualde, keystæ, kaarede och samtickedede for herre och konnyng
 offuer *Danmarcks riige*, thennom loffuett och tilsagdt haffue, att naar gud
 aldmegtæste ville vndnæ, att vii kunde komme menige *Danmarcks riige* igienn
 vnder ænn ændregtig hørszom, tha ville och skulle wii veere forplictuge att
 10 swerie, bebreffue, forsegle och forscriffwe menige *Danmarcks riiges* raadt,
 adell och indbiggere alle vprichtige christelige och tilbørlig friidheder och
 priuilegier, som vore forfedre, framfarnne konnynger i *Danmarck*, *Danmarcks*
riiges raadt, aadell och indbiggere thennom tilformn forscreffuett, sworett, be-
 beffuett och forseiglett haffwe, och efftherthii att gud aldmegtæste haffuer
 15 nw aff synn ewiige godhedtt och besønnerlig naade vndtt oss lycke, seyer och
 victorii offuer vore och *Danmarcks riiges* fiender, saa att wii nw haffue bekreff-
 tigtett och indfangett alle befestnynger och slotte heer vdi riigett vnder *Dan-*
marcks krone och wor hørsom, tha haffue vii vdi thet hellige trefoldigheds
 naffnn loffuet, sworett och tilsagdt och nw i thette vortt obne breffs krafft loffue
 20 och tilsige *Danmarcks riiges* raadt these efftherscreffne priuilegier och friidheder
 paa theres egne och menige *Danmarcks riiges* aadels och indbiggeres vegne fasth
 och wbrødeligenn att holde, som heereffther følger. <1.> Førsth ville vii och
 skulle offuer aldingeste elske och dyrcke thenn aldmegtheeste gud och hans
 hellige ordt och læere att styrcke, formeræ, framdrage, handthaffue, beskyddæ
 25 och beskerme tiill guds ære och tiill thenn hellige christelige troes forøgellsze.
 <2.> Thernesth ville och skulle wii weere forplictuge *Danmarcks riige* att
 formere, forfordre och forhøige aff vore yttherste magktt och formwge, och om
 gud aldmegtheeste thet saa haffuer forszeett, att vii ytthermere lanndt heereffther
 mett *Danmarcks riiges* indbiggeres hielp och trøsth wyndhe kunde met ret-
 30 tergang, bekreffthe mett swerdtt eller anderledes bekomme, tha schulle the
 høræ tiill *Danmarcks riige* och weere och bliffue vnder *Danmarcks* krone.
 <3.> Och efftherthii att *Norges riige* nw saa forringget er bode aff magtt och
 formwæ, och *Norges riiges* indbiggere icke aldene formwæ att vnderholde thennom
 ænn herre och konnyng, och samme riige er dog forbundet att bliffue hoes
 35 *Danmarcks* krone tiill ewiig tiidt, och fleste parthern aff *Norges riiges* raadt,
 besønnerligenn erchebiscop Oluff, som nw er thet største hoffuett ther vdi
 riiget, nw vdi ænn kortte tiidtt er twendne gange mett mestepartenn aff *Norges*
riiges raadt falldne frann *Danmarcks riige* emodt theres egne forplictellsze, tha
 haffue vii therfore loffuett och tilsagdt *Danmarcks riiges* raadt och aadell, att ther-
 40 som gudt aldmegtæste thet saa forsiettt haffuer, att vii samme *Norges riige* eller nogre

9 ænn] mgl. Ba. – veere] tilf. o. lin. m. samme hd. A. – 15 godhedtt] gode Ba. – 17 befestnynger]
 steder tilf. Ba. – 18 och wor hørsom] mgl. Ba. – 19 i] mett Ba. – 36 største] første Ba. – 38 for-
 plictellsze] med r rettet fra p A. – 40 aldmegtæste] alsommegtæste Ba.

the ledmode, slotte, lande eller syssell, som thertiill hører, kunde bekrefftige eller bekomme vnder vortt hørszom, tha skall thet heereffther weere och bliffwe vnder Danmarcks krone, liigesom eth aff the andre lande Iutland, Fyenn, Sielandt eller Skonæ eere, och hereffther icke weere eller hede ingtet koningeriige for seg, menn eth ledemodt aff Danmarcks riige och vnder Danmarcks krone till ewiige tiidt. Dog hues feigde theraff kand komme, schulle Danmarcks riiges raadt och indbiggere wære plictuge mett oss troligenn att hielpe vddraghe. <4.> Sammeledes ville vii och skulle elske och framdrage Danmarcks riiges raadt och aadell och mett thennom styræ och regere Danmarcks riige och besorge Danmarcks riiges raadt mett kronens leenn, saa the icke schulle haffue behoff att besøge herredage eller andenn besweringe paa theres egne kosth och theringe. <5.> Sammeledes ville vii och ingenn vdlendiske mendt tage vdi Danmarcks riiges raadt eller forlenæ mett Danmarcks kronens slotte eller leenn, wdenn thet skeer mett menige Danmarcks riiges raads raadt, williæ, fuldbyrdtt och sampticke. <6.> Wille och skulle vii holdhe menige Danmarcks riiges raadt, aadell, kiøpstedsmendt, bønder och menige riigens indbiggere viid loug, skeell och rett och ingenn aff thennom att wforrette vdi nogre maade, dog huer landt eppter synn lowg. <7.> Sammeledes schulle Danmarcks riiges aadell nyde, brwge och beholde theres iordegoeds och thienere frii till ewiige tiidt mett hals, handt och ald andenn herlighedt och rettighedt, saa att vii eller vore fogder och embitzmendt skulle aldeles ingtet bewaare oss mett theres thienere, goeds, ænermercke, skowff, fiskewandt eller nogenn andenn herlighedt, ænthenn mett sagefaldt, gesterrie, æchtt, arbedtt eller andenn besweringe, wdenn hues vii kunde haffue mett adellens, som godtzsett och thienernæ tilhøræ, gode villiæ och sampticke, vdenn aldene att the aaghe vortt och vor førstyndes fadeburdt, naar wii personligenn drage egenom landet, som sedwonne haffuer weerett aff gammell tiidt, wdenn saa skeer, att nogenn obenbaare feigde kommer paa riigett. Tha ville vii dog ingenn besweringe legge paa adellens thienere, vdenn thett skeer mett Danmarcks riiges raads sampticke, som tha hoss oss til stede eere. <8.> Huar nogersteds saa findes, att kronenn haffuer mett adellenn fellett, ænttig vdi skowff, marck eller fyskewandt, tha skulle vii eller wore fogder icke yttermere brwge ther vdi, ænttig mett fiskeriaæ, oldenswynn, skowffhug eller andenn brwgelsze, end som kronens lodt och diell kand thoele, dog saa att paa the felledsskoffue vdi Faalster och Langlandt liggendes, som kronenn haffuer lodt och deell vdi, skall ingenn slaae stoertt wyldtt vdenn vii eller andre paa vore vegne, wdenn thet skeer mett wor tilladelsze. <9.> Icke skulle vii heller mett vortt breff biwde eller forbiude nogenn mands arffthienere, som

41 eller (1.) mgl. Ba. – 44 eere] ene Ba. – 44-45 koningeriige] konningliige riige Ba. – 47 plictuge] forplictige Ba. – 52 och] att Ba. – 54 menige] mgl. Ba.

hand vdi panth eller weere haffuer, att swaræ samme synn hosbunde. Haffuer
 nogenn tilthall tiill nogenn ænttig om goetzts eller thienere, tha schall hand thet
 80 forfølge mett rett och effther logenn. <10.> Icke ville eller skulle vii begeere eller
 paalegge nogenn landschatt paa aadellens thienere, wdenn thet skeer mett menige
 Danmarcks riiges raads raadt, effthersom gamble sedwanne weerett haffuer.
 <11.> Sammeledes mwæ och schulle Danmarcks riiges raadt och aadell nyde
 theres frii fiskerrii fore theres egenn grwndt, som the heertill aff aariilds tiid mett
 85 retthe haffdt haffue, och besønderligenn the i koning Hanszes tiid haffue hagdt.
 Eer nogenn heeroffuer skeedtt wretth, wille vii, naar vii forfaare leilighedenn,
 hielpe huer mandt tiill thend dieell, hand haffuer rett tiill, och skall besønner-
 ligenn huer mwæ nyde alle gaarde for theres ægenn grwndt, wndertaget vdi
 fioerde, som kronenn och thend menige mandtt haffuer schade aff, dog schulle
 90 the fyskegaarde bliffue viidt magtt, som haffue weerett aff aariilds tiidt. <12.>
 Icke schulle vii, wore fogder eller embitzmendt lade griibe, basthe, byndæ
 eller i fengsell settæ nogenn riddermandsmandt, forwdenn hand tilformn er
 forwundenn effther logenn, wdenn the tages vdi the ferske gerninger, som
 the mwæ griibes och settes fore effther logenn. Dog schall huer weere plic-
 95 tug att stande till retthe for oss och Danmarcks riiges raadt, for hues nogenn
 haffuer thennom till at thale mett rettæ. <13.> Icke schulle vii heller til-
 stedhe, att wore fogder eller embitzmendt feigde nogenn riddermandsmandt
 eller thieres thienere. Haffue vore fogder och lænsmendt tilthalle tiill no-
 genn, tha schulle the thale thennom till mett rettergang effther logenn. <14.>
 100 Item schulle vii icke heller ingenn krieg begynde eller paaslaa, wdenn thet
 skeer mett menige Danmarcks riiges raads raadt, villiæ, fuldbyrdtt och
 sampticke. <15.> Icke schulle danske mendt heller weere forplictugett att
 lade thennom brwge vdi krieg eller andenn thieneste andersteds end vdi the
 lande, som høræ vnder Danmarcks kronæ, effther som gamble sedwonnæ
 5 weerett haffuer, wdenn vii thet kunde haffue mett theres willige och mynde,
 wdenn vii personligenn nogersteds drage wdenn riigett, tha schulle the wee-
 re plictuge att følge oss effther gamble sedwonnæ, och tha schulle wii wee-
 re forplictighet att holde thennom wdenn theres schade, thet forbund wfor-
 krenckett, som er giørdt emellom Danmarcks riige och wore forstendommæ.
 10 <16.> Item att ingenn riddermandsmandt schall forbryde sytt iordegods,
 wdenn hand fører awendzskioldt emodt konnyngenn och riigett, som logenn
 wdwiiser. <17.> Item schulle vii altiid dømmæ wdenn ald wildt och ey tage
 gunsth eller gaffue for nogenn rett eller rettergang vdi nogre maade, meenn

78 eller] vdi Ba. – 80 ville] wii tilf. Ba. – 85 besønderligenn] som tilf. Ba. – 89 thend] mgl. Ba.
 – 90 fyskegaarde] maa tilf. Ba. – 96 thennom] hannom Ba. – 100 icke] mgl. Ba. – 2 Icke schulle
 danske mendt] Item sculle danske mennndt icke Ba. – 7 tha] ther Ba.

weere liige weluillige till att hielpe och styrcke thennom till theres retth,
 15 weere seg ænttig indlendiske eller vdlendiske folck, fattuge eller riige, wen-
 ne eller wwænnæ, eddelle eller wædell, indenn raads eller vdenn, som hend-
 ner for oss att kommæ, som ænn christenn konnyng bøør att giøre. <18.>
 Item schulle vii ingenn vdlendiske priuilegier stadfeste eller paa thet nye
 giffue wdenn mett menige riigens raads raadt, dog hues priuilegier som the
 20 lypske eere tilsagdt vdi Hamborrig vndertaget. <19.> Item schulle vii icke
 giffue nogenn wfrii mandt thend friidhed och frellsze, som riddere och
 swennæ haffue wdenn ald riigsens raads sampticke, wdenn nogenn for-
 huerffwer thet saa ærligh paa marckenn, att hand er thet werdt. <20.> Item
 huad mageskiffter, pantt eller kiøøb, som till thennæ dag emellom kronenn och
 25 ridderschabet eller emellom kirckenn, clostere och ridderschabet giørdt er,
 schulle viidt fuldmagtt bliffue och ey igiennkaldes. Eere och nogre mageskiff-
 tter giørdt mett bønderre effther koningens tilladelsze, schulle och viid magtt
 bliffwæ. <21.> Item schulle vii icke, wor førstynde eller wore affkommæ eller
 nogenn andenn paa vore vegne kiøbe eller pantthe oss eller kronenn till nogett
 30 friitt eller frellsze gods heervdi riigett vdi nogre maade, som aff gammell tiid
 weerett haffuer. <22.> Item huilke riddermendsmennndt som haffue hagdt friitt
 fyskerriæ for theres ægenn grwndt eller frii fiskeboder wdi konnyng Hanses tiidt
 mett rettæ, skulle thennom mwæ nyde nw saa friiett, som the thennom haffue
 haffdt vdi forscreffne konnyng Hanses tiidt. Huilke sidenn ere biggett, skulle
 35 igienn affbriides eller bliffwe hoes kronenn. <23.> Item huo som kommer tiill
 oss vdi godt tro och loffue paa wore scriffuelsze och breffue, tha schall hand for
 oss och fore alle the, som for oss giøre och lade ville och skulle, frii, fellige och
 vbehindrett komme hiem tiill sytt eigett igienn, dog att hand skall weere plic-
 tuge for oss och Danmarcks riiges raadt att stande till rette. <24.> Huo som will
 40 feigde nogenn riddermandsmandt, tha skall hand giøre hannom ærlig for-
 waring mett hans obett beseiglett breff och sende hannom thett mett two rid-
 dermendsmennndt. Thend som feigdenn kynndes, schall weere felig for thend,
 som hannom forwaring giører, natt och dag nesth effther att hand och kiendes
 feigdenn. <25.> Skulle vii och weere forplictig mett vore vndersattes hielp,
 45 thet første vii kunde thett becommæ, att indløsze Ørckenøø och Hethlandt till
 kronenn igienn. <26.> Item ville vii eller skulle icke eller mwæ drage nogenn
 frann sytt herridsting eller landsting mett wore breffue, icke heller frann riigens
 cancellere effther logenn. Icke skall heller nogenn maa skyude seg frann synn her-

14 styrcke thennom till] skicke thennom *Ba.* – till] *mgl. Ba.* – 18 priuilegier] som gelde paa riigett *tilf. Ba.* – 22 swennæ] the *tilf. Ba.* – 25 clostere och ridderschabet] oc klosterett *Ba.* – 31 huilke riddermendsmennndt] huilckenn riddermannndtzmannndt *Ba.* – 37 som] *mgl. Ba.* – 39 Huo] Item huo *Ba.* – 44 Skulle] Item sculle *Ba.*

ridsting eller landsting, førend dom er gangenn. <27.> Item thersom sand-
 50 mendt eller neffninge swerix nogenn mandt till skade mett wrett, saa wiiet
 som Iudzke Log recker, thaa skall landzdommere haffue magtt, om thett aff
 hannom begeres, att vpsteffne beste bigdemendt och thennom maa feldæ, om
 the haffue giordtt wrett. <28.> Sameledes skall och holdes om log och lage-
 heffdt. <29.> Skulle och icke sandmendt eller neffnynges swerix emodt log
 55 eller lagheffdt, emedenn the ere viid fuldmagtt och wfeldæ effther logenn.
 <30.> Item huilkenn dommere som findes att haffue giffuett wrett dom effther the
 bewiiseninge, som fore hannom kommer, siddhe aldriig vdi dommeres stedt
 thereffther, om hand dømmes for wildt, gunsth eller gaffue. <31.> Item ingenn
 60 forbudt schulle vii heller giøre paa øxne, kornn, smør, sildt eller andernn waare att
 vdføræ her aff riiget wdenn met menige Danmarcks riiges raads wiliæ och sam-
 tycke. Icke schulle vii heller nogett forbudt, som giørdt er, igienn vpgiffue,
 vdenn thet skeer met menige Danmarcks riiges raads raadt, vilige och samtycke,
 som gammell sedwanne weerett haffuer. Medenn och om noget saa hastigenn
 pookom, att wii icke saa iligendes kunde forscriffue Danmarcks riiges raadt, tha
 65 schulle vii dog forscriffue thennom, som nest wiid handenn ere. <32.> Item eff-
 therthii att Danmarcks riiges raadt, adell och indbiggere schulle plictuge weere
 att stande huer mand tiill rette for oss och Danmarcks riiges raadt, tha ville vii
 weere plictige i liige maade att stande huer mand till rette for Danmarcks riiges
 raadt, och thet vdi ingenn wgunsth anamme till nogenn och fuldgiøre theres dom.
 70 <33.> Item ephther thenne dagh skall ingenn bødæ for woldførsell ephther
 marckeskell tall, menn schall eth vold for huer, som voldføres, regnes och
 icke meere, ligesom thet haffuer aff gammell tiid weerett. <34.> Item gode
 mendt, som aff oss leenn haffue paa thieneste eller i pantt, schulle setthe then-
 nom selff herridsfogder och herridsscriffwere. <35.> Item schulle vore læns-
 75 mendt skicke dannemendt till herridsfogder, som skicke hwer mandt lag och
 rett vdenn wildt. Giøre herridsfogdenn nogenn wrett, tha schall hand affsettes och
 swaare sielff tiill syne germinger. <36.> Item att aadellenn skall icke forbiudes
 skowff, marck eller eyendom effther logenn att kalde tiill rebs, enddog att
 kronenn eller kirckenn haffuer ther diell vdi. <37.> Item skall ald adellenn haffue
 80 theres egne hoffuittgaarde qwiitt och frii fore tyende, som the selffue boæ vdi el-
 ler holde theres fogiidt och brwge theres awell vdi, paa thet the schulle holde thieres
 thienære tiill retferdelige rette och tyendæ. <38.> Item schulle och aadellenn
 och ridderschabet nyde och beholde ius patronatus tiill the kircker och geist-
 lige læenn, som the haffue rett tiill och mett breffue och segle bewiise kunde,

49 dom] dommenn *Ba.* – 51-52 om thett aff hannom begeres] oc thett aff hannom begere *Ba.* –
 60 raads] raadt *tilf. Ba.* – 64 pookom] paakommer *Ba.* – 68 i] *mgl. Ba.* – 82 tyendæ] tyendenn
Ba.

- 85 och the hertill haffdt haffue, dog saa, att the personer, som thermett nw for-
lænth eere, mwe thennom nyde theres liiffstiidt. Naar the personer ere døde och
affgangne, som nogre vicariæ vdi forlening haffue, tha maa hwer ridder-
mandsmand och aadell her vdi riigedt komme tiill thet gods igienn, som the
mett nøgachtige breffue och segle bewiisze kunde, att the ere rett arffwinge
90 thertill. <39.> Item skulle vii icke formyndskæ the leenn, som gode mend
haffue vdi pantt, førend theres breff bliffuer logligenn igienn løsth och fuldt-
giørdt. Och schulle the icke heller kunde forbryde sliig theres leenn, som the
vdi pantth haffue, mett nogre theres gerninger, wdenn mett the gerninger, som
the forbryde theres arffwe och eyæ mett. End thersom the forsee thennom emod oss
95 eller andre riigens indbiggere, tha skulle the stande till rette effther logenn. <40.>
Sammeledes wille och schulle vii lade huer riddermandt nyde the forlæ-
ninger, som the nw vdi weere haffue effther the forleningesbreffues lydellsze,
som the therpaa haffue. Medenn naar the riddermendsmendt, som nw haffue
nogle kronens læenn vdi weere och haffue ther liiffsbreff paa, eere døde och
100 affgangne, skulle the falde frii till oss och kronenn igienn, enddog theres bre-
ffue lyde paa theres hustrwer, børnn och arffwinge effther theres dødt. Dog huilke
leenn som vdi pantth stande, tha schulle vii eller wore efftherkommere koninger
vdi Danmarck weere plictuge att giffwe theres arffwinge theres pendinge eller
andett, hues the fore vdi pantt stande. <41.> Item schulle vii icke giffue bre-
15 ffue emodt breffue. <42.> Item døør nogenn wfrii mand, som wfrii vore født
och haffuer dog fanget friidhedt, och lader effther seg frellszgoeds och haffuer
ingenn frelsze arffwinghe, tha skall thet goeds icke falde tiill kronenn eller vdi
nogenn wfriidhedt, medenn schall dog komme tiill hans rette arffwinge igienn, dog
the erre wfrii, och thet skulle the dog icke beholde, menn seliæ thet aadellenn
10 igienn indenn aaer och dag for fullth werdt. Dog om ther er wfriitt gods, thet
hand hagde, førend hand bleff frii, thet faller igienn till retthe arffwinge. <43.>
Item att riigens cancellere ey skall brwge riigens indszegell y synn ægenn sag,
medenn vii schulle skicke ther ænn andenn god mand till, som sidder vdi
hans stedth y hans sag, vnder riigens och sytt indtzegeell och naffnn. <44.>
15 Item att sandmend icke schulle sweræ om eyendom effther thenne dag, me-
denn huo ther vill diele om eyendom, hand thet forfølger, som eyendom bøør
att dieles till herritzing och landstyg och fore riigens cancellere, wndertaget her-
ridsskeell och marckeskeel. <45.> Item naar gud vill thet saa føge, att vii och
Danmarcks riige kunde komme tiill ænn bestandelige fredt, tha ville vii lade
20 vprette ænn myntt, som riigens indbiggere lidelig och gaffnlig weere skall,
liige viid førstendomens myntt. <46.> Item bliffuer nogenn gode manndt for-

førdt eller beløugenn for oss, tha schulle vii thet ingenn tro eller loffue giffwæ, mett myndæ att hand will thet tiilstaa y vortt och Danmarcks riigens raads nerwerellsze och vdi thend andens paahørellse, och findes hand tha fore løgenn, tha straffes hand tha fore løgenn, som viidbøør. <47.> Item bliffuer nogen 25 genn riddermandsmandt fredløss for ærlige gernynger, tha skall hand bøde tiwge løde marck for synn friidt, vndertaget om nogenn slaer andenn ehieell mett raadend raadt och forsætt eller slaer nogenn, som haffuer wortt beskermeleszebref. <48.> Item huo som haffuer wortt beskermeleszebref, hand skall 30 weere forplictugett att lade thet openbaare forkynde och læsze till herridsting och landsting. <49.> Item schulle wii weere forplictuget alle slotzloffuere vnder Danmarcks kronæ vdi saa maade fraa oss ath antworde att holle till wor søns hand effther vor dødt och affgang, och om vii døde och affginge, førre vor søenn waar fuldmyndige, tha schulle the holles thennom tiill troer handt, som aff 35 oss och Danmarcks riiges raadt worder forordinerett tiill wor søøns regenttere och formyndere, och samme regenttere och formyndere schulle mwæ sammæ slotzloffue forandre wor søenn tiill bestæ, tiill saa lenge hand fuldmynduge bliffuer, och om samme wor søenn døde och affginge, tha schulle the slotzloffue foranderes paa ænn andenn wor søenn, om vii thend haffue, och thersom vii 40 ingenn søenn efftherlade, tha schulle slotzloffwene forwandles tiill thend handt, som vii oss om forlighe mett Danmarcks riiges raadt att weere koning effther vor dødt. Skiede thet seg saa, att gud forbiude, att vii døde och affginge vdenn sliig forligellszæ, tha schullæ alle slotzloffuene bliffwe holdene tiill Danmarcks riiges raadt<s> handt. Och skall Danmarcks riige weere och bliffue eth friit kaareriige, som thet aff ariilds tiidt weerett haffuer, dog these forscreffne article lydendes om wor søenn och thend forligellsze vdi alle maade wforkrenckeligenn. Alle these forschreffne article oc huer serdeles beplictæ 45 vii oss Christiann mett guds naade vduald koning till Danmarck och Norge etcetera viid vor koninglig ædt och christelig tro och loffue wbrødeligenn och fasth att hollæ viid alle punchter och ordt, som the vduise och indholde, vdenn ald argelish i nogre maade, och haffue tiill thetzs ytthermere vintnesbyrdt och bedre forwaaring, att sliig vdi alle maade, som forscreffuett staar, holdes schall, ladet henge wortt indsegell nedenn fore thenne forschreffne recesses, som er vortt obne breff, mett vort elskelige Danmarcks riiges raads indtzegle, 50 som er her Mogens Gøye, ridder, wor och Danmarcks riiges hoffmester, her Tiige Krabbe, ridder, wor och Danmarcks riiges marsk, her Prebiørnn Podebusk, her Offue Lunge, her Axell Bragde, riddere, Iehann Friis till Heselagger,

35 søøns] ø (1.) rettet fra e (?) A. – 36 och (2.) indtil formyndere] mgl. Ba. – 37 lenge] tilf. o. lin. m. samme hd. A. – 44 raadt<s>] raadt A; raadtz Ba. – 48 och Norge] mgl. Ba. – 53 ladet henge] hengtt Ba. – 56 ridder] mgl. Ba.

60 Mogens Mwnck, vor landsdommere vdi Nørreiuotlandt, Erick Banner, her Oluff Rosenkrands, her Holgerd Wlffstandt, her Knudt Bylde, her Trwdt Vlfstandt, her Knud Rudt, her Claues Bylde, her Axell Vggerup, her Claues Podebusk, riddere, Erick Krwmdige, her Mogens Gyldenstiernn, ridder, och Knud Gyldenstiernn till Tyem. Giiffuett paa wortt slott Kiøpnehaffnn mandageenn nest effther sanctorum Symonis et Iude dag aær mdxxxvi.

57

1536. 30. oktober

København

Den udvalgte kong Christian (3.)s første københavnske reces.

A: RA. B 4, Bispens afsættelse (tdl. Håndfæstninger nr. 15). Perg. 83,7 × 66,1 (plica 8,2). 1. række: 1. Den udvalgte kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. Suppl. 3 (ikke anført). 2: Mogens Gøyes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Mogens Gøye*. 3: Johan Friis' signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C xiii 5. På remmen *Iahann Friiss*. 4: Tyge Krabbes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L v 74. På remmen *Her Tygge Krabbe*. 5: Predbjørn Podebusks segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. D xxx 11. På remmen *Her Prebiørn*. 6: Ove Lunges segl (Dyre-Lunge) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C lxiv 26. På remmen *Her Offue Lunge*. 7: Aksel Brahes segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L ii 11. På remmen *Her Axell Brake*. 8: Mogens Munks signet (Lange (Munk)) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. F xliii 28. På remmen *Mogenns Munck*. 9: Erik Banners signet (Banner-Høeg) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Erick Banner*. 10: Oluf Rosenkrantz' signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Oluff Rosenkrantz*. 11: Holger Ulfstands segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxxvii 18. På remmen *Her Holg[erd] Vlfstandt*. 12: Knud Billes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Knud Bilde*. 13: Truid Ulfstands segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxxvii 15, beskadiget. På remmen *H[er] Trued Volffstandt*. 14: Knud Ruds segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L lviii 23. På remmen *Her Knud Rudt*. 15: Claus Billes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xx 48. På remmen *Her Claws Bilde*. 16: Aksel Urups signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C lxx 9. På remmen *Her Axell Vgerup*. 17: Claus Podebusks signet i brunt voks i ufarvet, beskadiget, i perg. rem. På remmen *Her Claus Podebusk*. 18: Erik Krummediges segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. F xxxi 18, omskrift afslidt. På remmen *Erick Kru[medicke]*. 19: Mogens Gyldenstjernes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Her Mogens Gyldenstiern*. 20: Knud Gyldenstjernes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. G xvi 41. På remmen *Knud Gyldenstiernn*. 21: Jep Friis' segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxiii 92. På remmen *Iep Friiss*. 22: Peder Ebbesens signet (Galt) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxiv 11. På remmen *P[eder] Ebbisen*. 23: Perg. rem, hvorpå *Anders Skeell*. 24: Aksel Nielsens segl (Rosenkrantz) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxiii 67. På remmen *Axell Nielsen*. 25: Niels Jensens signet (Rotfeld) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. E xviii 8. På remmen *Niels Jensen*. 26: Laurids Vestenies signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Lauris Westenny*. 27: Christian Sommers segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L v 95. På remmen *Christiern Sol[mm]er*. 28: Manderup

Holcks signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Mandervp Holck*. 29: Peder Skrams segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. B v 15. På remmen *Per Skram*. 30: Aksel Juuls segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. F xii 25. På remmen *Axell Iwll*. 31: Christoffer Rosenkrantz' signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Christofer Rosenkrantz*. 32: Christian Friis' signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Crestiern Friiss*. 33: Jens Thomsens signet (Sehested) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. F lvii 21. På remmen *Iens Thomesen*. 34: Erik Nielsens signet (Tornekbrands) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. H xlvi 3. På remmen *Erick Nielsen*. 35: Perg. rem, hvorpå *Otte Gyldenstiern*. 36: Claus Iversens segl (Dyre) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Claus Iffuersen*. 37: Henrik Bjørnsens segl (Björn) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C iv 29. På remmen *Henrick Bjørnsen*. 38: Jens Juels signet (Juel med stjernen) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Iens luell*. 2. række: 39: Niels Friis' segl (Friis af Haraldskær) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, omskrift afslidt. På remmen *Mesther Niels Fr[i]is*. 40: Gabriel Gyldenstjernes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Gabriell Gyldenstiern*. 41: Johan Brockenhuus' signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Iahann Brockenhuss*. 42: Niels Bilds signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Niels Bild*. 43: Mikkel Brockenhuus' signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, afslidt. På remmen *Michel Brockenhuss*. 44: Jørgen Qvitzows signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Iøren Quidtss[...]*. 45: Jakob Hardenbergs signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Iacop Hardenberg*. 46: Eiler Rønnows segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L i 73. På remmen *Eyller Rønnow*. 47: Anders Emmiksens signet (Emmiksen) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L xxii 54. På remmen *Anders Emicksen*. 48: Knud Ottens segl (Hvide) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. G xvi 66. På remmen *Knud Ottsen*. 49: Christoffer Huitfeldts signet i ufarvet voks, i perg. rem. På remmen *Christofer Huidtfeldt*. 50: Knud Ebbesens segl (Ulfeld) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. B xiii 27. På remmen *Knud Ebbesen*. 51: Mads Bølles signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Mattes B[ø]lle*. 52: Markvard Tidemands signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Marquardt Tigmand*. 53: Knud Sparres signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Knud Sparre*. 54: Hans Ruds segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L lviii 18. På remmen *Hans Rudt*. 55: Erik Christoffersens signet (Dyre) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C lxiv 28. På remmen *Erick Christofersen*. 56: Sigvard Grubbes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Siurdt Grubbe*. 57: Basse Christoffersens signet (De nye Basser) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Bassi Christofersen*. 58: Oluf Skinkels segl (Tinhuus) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C xxi 11. På remmen *Oluff Sk[inc]kell*. 59: Laurids Jensens segl (Baden) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. E xvii 15. På remmen *Lauris Iens[ø]n*. 60: Niels Markvardsens segl (Skiernov II) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. I x 4. På remmen *Niels Marquordsen*. 61: Jep Torbernsens signet (Sparre af Sjælland) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. L lxviii 35. På remmen *Jep T[orbern]sen*. 62: Peder Falsters signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C xlii 11. På remmen *Per Falster*. 63: Erik Mogensens signet (Mormand) i ufarvet voks, i perg. rem, DAS. A vi 9. På remmen *Erick Mogensen*. 64: Claus Ulfeldts segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. B xiii 22. På remmen *Claus Wlffe[ldt]*. 65: Jakob Trolles signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Iacop Trolle*. 66: Mourids Olsens signet (Krognos) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. D xxxvii 13. På remmen *Her M[ou]ritz Olsen*. 67: Hans Skovgårds signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Her Hans Skowgaard*. 68: Børge Ulfsstands signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Byr[re Wl]ffstand*. 69: Laurids Knobs signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C li 18. På remmen *Lauris Knob*. 70: Jørgen Urnes signet i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Iøren Wrmne*. 71: Seglrem, hvorpå *Thage Otzen*. 72: Josef Falsters signet (Bielke) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem,

DAS. L vii 7. På remmen *Iosep Falster*. 73: Peder Størles segl i brunt voks i ufarvet, i perg. rem, DAS. C iv 2. På remmen *Per Størleff*. 74: Knud Gieddes signet (Giedde) i brunt voks i ufarvet, i perg. rem. På remmen *Knud Gedde*. 3. række: 75: Viborg bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 44 (Viborg I). På remmen *V[iborg]*. 76: Segl-snit. 77: Kolding bys segl i ufarvet voks, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 26 (Kolding II). På remmen *Kolding*. 78: Horsens bys segl i ufarvet voks, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 25 (Horsens II). På remmen *Horsnes*. 79: Århus bys sekret i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 20 (Århus I). På remmen *Aarhus*. 80: Aalborg bys segl i ufarvet voks, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 19 (Aalborg I). På remmen *Aallb[or]g*. 81: Odense bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 34 (Odense I), beskadiget. På remmen *Ottenssøe*. 82: Svendborg bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 42 (Svendborg II). På remmen *S[wyne]borg*. 83: Assens bys segl i grønt voks i brunt, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 21 (Assens II). På remmen udrade-rede, ulæselige bogstaver og *Assens*. 84: Nyborg bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 32 (Nyborg I). På remmen *Nyborg*. 85: København bys sekret i grønt voks i brunt, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 28 (København IV). På remmen *Kiøpn[e]haffnn*. 86: Køge bys segl i grønt voks i brunt, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 30 (Køge II). På remmen *K[iøge]*. 87: Roskilde bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 38 (Roskilde III). På remmen *[Ro]sk[il]dt*. 88: Helsingør bys segl i grønt voks i brunt, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 38 (Helsingør III). På remmen *Helsing[ør]*. 89: Næstved bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 33 (Næstved I). På remmen *Nestwedt*. 90: Slagelse bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 40 (Slagelse I). På remmen *Slagelsse*. 91: Seglrem, hvorpå *Nagskow*. 92: Stubbekøbing bys segl i grønt voks i brunt, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 41 (Stubbekøbing II). På remmen *[.] Stubekiøpingh*. 93: Stege bys signet i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 41 (Stege II). På remmen *Stege*. 94: Lund bys sekret i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 51 (Lund I). På remmen *Lundt*. 95: Malmø bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 53 (Malmø VI). På remmen *[Mal]m[ø]*. 96: Landskrona bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 51 (Landskrona II). På remmen *Lanskronne*. 97: Varberg bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 56 (Varberg I), beskadiget. På remmen *Wordburg*. 98: Ystad bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 57 (Ystad II). På remmen *Ystedt*. 99: Halmstad bys segl i grønt voks i ufarvet, i perg. rem, Danske Købstæders Segl 49 (Halmstad II). På remmen *Halmstedt*. På bagsiden m. omtrent samtidig hd. *Constitution som aff koning Christian och menige riigens stender er bleffunn besluttitt udi Kiøpnehaffnn 1536. X. Ex. – Aa: RA. B 4, Bispernes afsættelse (tdl. Håndfæstninger 16a). Papirhæfte i lille kvartformat indeholdende 22 blade i pergament omslag. Det hele er i nederste venstre hjørne gennemtrukket af snoede, røde silkestråde, hvori kong Christians segl med årstallet 38 i rødt voks i ufarvet, ikke anført, men bortset fra årstallet = DKS. 120. På bagsiden af omslaget med Johan Friis' hd. *Thenne recess bleff vpreth thend tiidh* (herefter overstr. kong) *bisperne bleffue affseth her y riighet*, reg. i Johan Friis fortegnelse over kgl. breve givet rådet (1547), trykt A.D. Jørgensen, Udsigt over de danske Rigsarkivers Hist. 210-11 nr. 8, 5.*

Hertil slutter sig et antal senere afskrifter, der gengiver teksten mere eller mindre fuldstændig: RA. Danske Kancelli B 22 f. 1r-9r (omtrent samt.), hvortil slutter sig smst. A 137b I 5 (1552), smst. B 4, Bispernes afsættelse (tdl. Hdf. 16b) (16. årh.), Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 1132,2^o f. 1r-10r (17. årh.), smst. Gl. kgl. saml. 1133,2^o f. 1r-9v (17. årh.); AM. 287,2^o f. 32r-44r (omtrent samt.); RA. Danske Kancelli A 137b I 6 (1552); Linköping Stiftsbibl. H 38 87-116 (1583); Stockh. Kgl. Bibl. C 93 f. 57r-68v (2. halv. af 16. årh.); Kgl. Bibl. Rostgård

51,4^o f. 1v-22v (16. årh.); Stockh. Kgl. Bibl. C 84 f. 57r-79r (omkr. 1600); Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 982,2^o f. 252r-71r (17. årh.); smst. Uldall 15,2^o f. 1r-8v (omkr. 1700); smst. Uldall 260,4^o (18. årh.); smst. E Don Var. 1, Barth. C 625-31 (18. årh.); smst. Ny kgl. saml. 943,4^o (18. årh.); smst. Ny kgl. saml. 840°,4° II; RA. Håndskriftsaml. V B 12 (18. årh.); Oslo Univ. Bibl. Ms. Lib. Rar. D 112 (18. årh.).

Afskrifterne er mere eller mindre moderniserede og falder uden for denne udgaves rammer.

Håndskrifterne er overvejende historisk-juridiske blandingshåndskrifter eller recesmanuskripter.

Faksimile: Bjørn Kornerup, Reformationen i Danmark nr. 22 (*forside*).

Tryk: Cragii et Stephani Historia Regis Christiani, Add. I 2-27 (*da. tekst, ledsaget af oversættelse til latin*); Westphalen, Monumenta inedita IV sp. 1804-17 (*oversættelse til latin*), herefter Martens, Reichsgrundgesetze 41-53; Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. I 495-509 (*efter A*), herefter Baden, Danmarks Historie III 144-60; Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 157-71 (*efter Aa*), herefter Rørdam, Kirkelove I 2-7 nr. 2 (*i udtog*); Tidsskrift for Fiskeri II 204-05 (*i udtog i moderniseret gengivelse*); Privilegier, Resolutioner og Førdningar II 490-92 nr. 373 (*i udtog efter A*); Kirkehist. Saml. 6. rk. III 540-41 note 1 (*i udtog efter A*). – Hist. Aarb. II 236 nr. 76a; Reg. Dan. II 8377.

Tekst efter A.

Wii Christiann met gudts naade vdtualdt konning tiill Danmarck och Norge, hertug vdi Sleswig, Holstenn, Stormarnn och Ditmersken, greffue vdi Oldenborg och Delmenhorsth och wii Mogenns Gøye, hoffmesther, Iahann Friiss, canceller, Tygge Krabbe, marsk, Prebiørnn Podbwsck, Offue Lunge, 5 Axell Brade, Mogens Munck, Erick Banner, Oluff Rosenkrantz, Holgerdt Wlffstandt, Knudt Bielde, Truedt Wlfftandt, Knudt Rudt, Claws Biilde, Axell Wgerup, Claus Podbwsck, Erick Krumedicke, Mogenns Gyldenstiern och Knudt Gyldenstiernn, Danmarcks riiges raadt, och wii efftherscreffnne Mogenns Biilde, Peder Ebbesen, Axell Rosenkrantz, Manderup Holck, Anders 10 Skeel, Axell Gyldenstiernn, Iendwold Iuell, Gundi Lange, Iøren Gyldenstiernn, Iffuer Iuell, Thomes Galnskytt, Henrick Stampe, Niels Lange, Otte Clausen, Iøren Iuell, Iens Iuell, Lodwick Munck, Palli Banck, Chrestiern Fassi, Per Grøen, Per Skram, Niels Grøen, Søren Marquourdsen, Spliid Bang, Mogens Iuell, Iffuer Iuell, Per Iffwersen, Niels Glambeck, Iacob Woensen, 15 Ienss Thomesen, Erick Grøen, Iffuer Munck, Iens Spend, Niels Iuell, Chrestiernn Krabbe, Lass Andersen, Mogens Spend, Chrestiernn Mogensen, Niels Friiss, Palli Friiss, Anders Rytther, Iens Spend, Per Galskytt, Anders Spendt, Bertill Iuell, Iens Grøen, Iens Mogensen, Morthen Grøen, Niels Laurisen, Hans Laurisen, Erick Skram, Rasmus Skade, Christofer Bang, Chrestiernn 20 Spliid, Niels Clausen, Hertwick Skram, Niels Skeell, Henrick Wynd, Iffuer Wynd, Iøren Skowgaardt, Claus Albretsen, Iffuer Skeell, Per Chrestiernsen, Chrestiern Persen, Oluff Persen, Claws Persen, Niels Persen, Chrestiern Persen, Tord Glambeck, Niels Chrestiernsen, Per Skram, Morthen Andersen, Lasse Andersen, Chrestiern Andersen, Eggertt Henricksen, Niels Henrick-

- 25 *sen*, Per *Henricksen*, Benth *Abbelgaardt*, Powell *Abbelgaardt*, Iøren *Abel-*
gaardt, Albret *Skeell*, Niels *Krag*, Thomes *Stygge*, Per *Harbo*, Hans *Brund*,
Witus Brun, Powell *Bruen*, Claws *Lymbeck*, Gundi *Lange*, Christofer *Munck*,
Chrestiern Steen, Chrestiern *Krabbe*, Anders *Grøen*, Lass *Grøen*, Chrestiern
30 *Grøen*, Iachim *Løcke*, Chrestiernn *Sommer*, Eyler *Harenbiery*, Lauris *West-*
teny, Iøren *Westeny*, Marquord *Laurisen*, Anders *Iacobsen*, Niels *Munck*, Per
Krusse, Iendwold *Krusse*, Henrick *Biørnsen*, Lass *Lonow*, Erick *Iuell*, Axell
Iuell, Niels *Rosenkrantz*s, Niels *Pouelsen*, Chrestiernn *Steen*, Henrick *Steen*,
Iøren Rostrop, Hans *Rostrop*, Iøren *Stygge*, Christofer *Stygge*, *Stygge Styg-*
ge, Erick *Stygge*, Per *Stygge*, Niels *Iensen*, Lass *Simensen*, Lass *Munck*,
35 *Swend Persen*, Terckill *Persen*, Niels *Skade*, Erick *Nielsen*, Anders *Chres-*
ternsen, Malthi *Laurisen*, Offue *Persen*, Otte *Gyldenstiern*, Iøren *Nawell*,
Iøren Gundisen, Iffuer *Løcke*, Per *Løcke*, Hertwick *Thamesen*, Iep *Friiss*,
Glob Krabbe, Anders *Glob*, Anders *Skowgaardt*, Niels *Friiss*, Spliid *Fassi*,
Gabriell Gyldenstiern, Crestiern *Friiss*, Christofer *Rosenkrantz*, Iffuer *Krab-*
40 *be*, Lass *Skeell*, Iendwold *Iensen*, Erick *Steen*, Michell *Nielsen*, Erick *Høg*,
Munck Elbeck, Barthill *Hørby*, Per *Munck*, Niels *Elbeck*, Søren *Munck*,
Morthen Rodt, Niels *Iensen*, Lass *Nielsen*, Iens *Nielsen*, Niels *Bruen*, Iffuer
Friiss, Per *Hwass*, Ion *Matsen*, *Mattes Ionsen*, Henrick *Nielsen*, Michell
Nielsen, Albret *Malthisen*, Baltzer *Malthisen*, Christofer *Maltisen*, Chres-
45 *tiern Harbo*, Anders *Powelsen*, Chrestofer *Krwss*e, *Mattes Grøen*, Iahann
Baggi, Iep *Bruen*, Chrestiern *Stygge*, Mogens *Iostsen*, Oluff *Glob*, Melchior
Glob, Hans *Powisk*, Niels *Iensen*, Iendwold *Stygge*, Thomes *Thomesen*,
Iesper Thordsen, Suend *Matsen*, Wyll *Thomesen*, Thomes *Knudsen*, Mo-
genns Kaas, Niels *Wynthther*, Albret *Muss*, Ienduold *Ericksen*, Iahann *Porsen*,
50 *Claws Iffuersen*, Niels *Torlossen*, Iens *Marquordsen*, Iøren *Spliidt*, Niels *Mo-*
gensen, Iens *Hansen*, Otte *Nielsen*, Lucas *Krabbe*, Iens *Torlosen*, Wouen *Per-*
sen, Iøren *Biilde*, Knudt *Bille*, Torloff *Biilde*, Søren *Høg*, Offe *Laurisen*, Iens
Munck, Mouritz *Iostsen*, Godske *Spend*, Niels *Kaass*, Iens *Thamesen*, *Mattes*
Iespersen, Frans *Dyrre*, Eggert *Dyre*, Iens *Hwass*, Geertt *Thomesen*, Kield
55 *Krabbe*, Erick *Blick* och *Morthen Suendsen*, menige *addell* och *ridderskabet*
offuer alth Nørreiuudlandt, och *wii*, *Aaghe Sparre*, Iacop *Trolle*, *Mauritz Ol-*
sen, Hanes *Skowgaardt*, *Byrre Wlffstandt*, *Geert Wlffstandt*, Lauris *Knob*,
Byrre Trolle, Kield *Bing*, Knudt *Gedde*, Iachim *Geed*, Iøren *Brade*, Otte *Br-*
ade, *Greess Vlffstandt*, Powell *Kørnning*, *Gierdt Kørnning*, Iachim *Bing*, Axell
60 *Andersen*, Iøren *Wrnne*, Claws *Wrnne*, Holgerdt *Skaller*, Erick *Daa*, Iacop
Sparre, Iacop *Myrre*, Iep *Falck*, Thage *Ottsen*, Iep *Tordsen*, Axell *Clausen*,
Biørnn Steensen, *Mattes Skaller*, Iens *Tielosen*, Iosep *Falster*, *Wernner Pers-*
berg, Otte *Andersen*, Claus *Clausen*, Knud *Knob*, Per *Størloff*, *Ariildt Griiss*,
Oluff Iensen, Ion *Swenske*, Lass *Rawnilsen*, *Oluff Laurisen*, Mogens *W* och
65 *Claus Gagi*, *menige addell* och *ridderskabet vdi Schaane*, *Halland* och *Bleg-*

inde, och wii, Christofer Raunsborg, Iens Rosengardt, Claus Rosengardt, Axell Wrne, Mattes Byller, Erick Krabbe, Niels Lunge, Knudt Sparre, Claus Ericksen, Marquord Tigmand, Erick Byller, Erick Daa, Erick Christofersen, Siurdt Grubbe, Niels Ficksen, Iøren Grubbe, Bassi Christofersen, Emick Ot-
70 sen, Oluff Skinckell, Lauris Iensen, Chrestiern Paarsen, Per Godske, Mogens Godske, Iochim Beck, Niels Marquordsen, Christofer Hack, Otte Thynhuss, Hans Rudt, Per Rudt, Erick Mattsen, Per Weyersen, Lauris Nielsen, Iens Laurisen, Hans Wrne, Benth Biilde, Torben Biilde, Chorfess Biilde, Benth Biilde, Axell Gøye, Eskyll Gøye, Albreth Gøye, Claus Vlffsfeldt, Axell Arn-
75 feldt, Henrick Arnfeldt, Torben Arnfeldt, Lass Iffuersen, Iøren Rudt, Iep Torbensen, Iøren Wenstermand, Per Falster, Arildt Wlffstandt, Mogens Falster, Knud Gøye, Anders Gøye, Per Awesen, Erick Mogensen och Dragi Laurisen, menige adell och ridderskabet vdi Sieland och Smaalandene, och wii, Iøren Quidtsso, Knud Wrne, Iahann Walckendorp, Niels Biildt, Iahann
80 Brockenhuss, Michell Brockenhuss, Eler Rønnow, Iacop Harenbierg, Iacop Norby, Christofer Pallisen, Dirick Quidtsso, Anders Emicksen, Claues Daa, Knud Ebbesen, Knudt Ottsen, Per Norby, Iacop Brockenhwss, Axell Ficksen, Mogens Clauesen, Iøren Wrne, Claues Marquordsen, Per Brock, Iesper Daa, Anthonis Bryske, Geerdtt Bryske, Claues Bryske, Wernner Bartilsen,
85 Oluff Norby, Hans Berntsen, Claws Brockenhuss, Per Brockenhuss, Axell Nielsen, Biild Nielsen, Hans Skinckell, Iens Dragi, Tønne Tønsen, Hans van Melen, Hans Stysen, Biesk Skenck, Niels Steen, Mattes Henricksen, Erick Persen, Christofer Hwidfeldt, Reynold Hederstorp, Korfess Harenberg, Ebbi Munck, Christofer Gyldenstiern, Ølrick Bild, Mattes Lund, Per Laurisen,
90 Claus Daa, Henning Wolstrup, Iep Borre, Iesper Greersen, Iens Hwass, Iens Iørensen, Per Iørensen, Iffuer Munck, Hans Kordsen, Niels Iacobsen och Hans Iacobsen, menige adell och ridderskabet vdi Fyen, Langelandt, met menige adell och ridderskab offuer altht Danmarck<s> riige och thertiill met vii efftherscreffne kïpstedsmendt vdi alle kïpsteder offuer allt Dan-
95 marcks riige, som ere først vdi Nørreiullandt Riibe, Kolding, Horssens, Wedle, Warde, Holstebro, Lemwig, Ringkiøping, Tiistedt, Nykyøping i Maarss, Høring, Sæby, Schaffwen, Aalborg, Mariager, Howbro, Nybe, Randers, Aarhus, Wiborg, Skiiffue, Gryndow, Ebbeltofft, Rye, vdi Sckaane Lund, Malmøø, Landskronne, Helssingborg, Engelholm, Falsterboe, Schanør, Trel-
100 borg, Ystedt, Aws, Wæe, Tomerup, Semershaffn, Rotneby, Wardbierg, Halmstedt, Falckenbierg, Gaaskyll, Koningsback, Lagholm, Elleholm, Ausker, Lyckaa, Sølluffsborg, vdi Sielandt och Smaalandene Ringstedt, Kïpnehaffnn, Roskyldt, Kiøge, Nestwedt, Kallingborg, Ordningborg, Helssingøør,

Slagelse, Skelskør, Korssør, Prestøø, Heddinge, Holbeck, Nykiøping vdi
 5 Aass herritt, Slangerup, Siøborg, Stege, Nykiøping vdi Falster, Stubekiøping,
 Nagskow, Saxkiøping, Nystedt, Mariboe och Rødby, vdi Fyen Ottensse, Me-
 delfardt, Boensse, Kyrtemynde, Nyborg, Suyneborg, Faaborg och Assens
 met fuldmegtiige aff alle kiøpsteder och herridde offuer allth Danmarcks
 riige, som her vdi thenne herredag vdi Kiøpnehaffn forsamblet ere, giøre alle
 10 witttherliggt och bekiende obenbare fore oss, wore arffuinge och efftherko-
 mere her vdi Danmarcks riige, atth efftherthii thend almegtiigeste, gode,
 barmhiertige gudt, effther konings Fredericks høglofflig ihugkomelse, fore
 wore store, sware sønders, vnde leffnes och regementtes skyldtt, och besøn-
 nerligen att bisperrne vdi riigett icke wilde vdi rette tiide vduelge och ind-
 15 sette en koning, haffuer hordeligen och swarligen ladet syn straff och wrede
 ganget offuer oss och thette riige, vdi thet att wii thend gantske almoe och
 menighedt haffue vpsatt och vpreest oss emodt øwerigheden, wore egne
 herskab och menige adellen, och wii aff riigens raadt och adellen igien ha-
 ffue bewegett oss emodtt bøndere och menige almoe, theraff thaa thenne er-
 20 barmelig, klagelig och elendig iamer och kriig met brand, mordt, roff, ste-
 ders, slottes och hwsses forwøstinge och forstøringe, blodstordtinge, quyn-
 ders och iomffruers skenssell och forkrenckelse, mange sorrigfwlde encker
 och armee, faderløsse børnn, som nu (thesswerre) fore øgnne ære, efftherko-
 mett och efftherfuld ere, och ther hogborne och stormegtiigeste første och
 25 herre, her Christiann mett gudtz naade vdtualdt koniing tiill Danmarck etce-
 tera, wore allernaadigeste herre och koniing, forschreffne wore døde herres
 och konnings søen och wore naboe, haffuer seett och formerckt thend store
 iamere, elendt, mordt, skade, forderff och blodstørtinge, som wii saa iamerli-
 30 gen och embarmeligen wore vdi komne och vdi fødde, efftherthii att hand
 vdi saadan nødt och twedregtighedt vdi riiget ere vduoldt aff riigens raadt
 fore koniing att wære vdi riigett, haffuer hand haffdt theroffuer mettliidentt
 och forbarmet siig theroffuer och haffuer frelst och reddet oss aff saadan
 wore fienders hender och aff saadan iammer, elendt och indwortes twedreg-
 tighedt vdi riigett, icke vden hans homegtighedtzs store vkost met meget
 35 fremmedde kriigsfolck at vpholde, och haffuer saa komett oss tiill fredtt och
 rolighedtt igienn. Och paa thet att Danmarcks riige, huilcket nu saa iamerli-
 gen haffuer weritt behaffthett mett kriig och thermet ere forhærett och forthe-
 ret bleffuit, motthe hereffther bliiffue bewarett, beskøddet och beskermet fore
 saadant vproer, blodstørtinge, brand, mordt och anden skade och forderffue,
 40 och wii riigens indbyggere och vnderdanne maa bliiffue beskermet, beskød-
 dede och holden wedt log, skell och rett, och thette riige maa igien komme

tiill fredt och rolighedtt och thervdi holdes och hanthawes, och att ther maa
 bliiffue giordtt och vprettet eth bestandigt regementte, christelig, vprectigt,
 skellige ordinantzie och skickelsse, och then saa hervdi riigett maa bliiffue
 45 wedt magtt holden, saa haffue dog wii, Christiann, vdtualdt koning tiill Dan-
 marck etcetera, forscreffne Danmarcks riiges raadt, addell, kiøpsteder, bøn-
 der och menige almoe och inbyggere hervdi riigett aff alle lande, øer och leen
 offuer alth riiget, som ære wiid naffnn aff Nørreiutlandt, Skaane, Sielandt,
 Fyen, Langelandt, Laalandt, Falster, Møen, Hallandt, Blegginge och alle an-
 50 dre lande, store och smaa, som vnder Danmarcks kronne beliggendes ære,
 berammett en menig riigsdag att stande hervdi Kiøpnehaffnn søndagen nest
 effther sancti Dionisii dag nest forgangen vdi thette samme aar, och thervd-
 inden met huerandre effther wellberaadtt raadt, samthale och mangfoldig
 raadslag met thend almegtigeste gudtzs och thend Helligandhs hielp och for-
 55 lening vdi thet hellige Trefoldighedtzs naffnn, oss met huerandre naadeligen,
 wenligen och weluilligen forendtt, fordragne och forliigte om thesse eff-
 therscreffne punctther och articler, som the indholle och vduisse, huilcke
 articler wii och wore arffwinge och efftherkommere vdi Danmarcks riige
 wille saa haffue beuillget och anammett for en menige riigens constitution,
 60 sett, skickelsse och ordinantzie, thennom ochsaa nu beuilllige, bebreffue och
 samptycke och saadan constitution, sett och skickelsse nu fore oss och wore
 efftherkomere, koninger, riigens raad, addell, ridderskab, kiøpsteder, borgere
 och menige bønder och almoe, bode geistlig och werdtzig stadt, vdi thette
 wortt breffs krafft och magtt, fast och vdi alle maade vbrødeligen tiill euig
 65 tiidt atth wille holde och aldelis ingtett thervdinden att wille forswecke heller
 wdi nogre maade forkrencke Først wille wii, koning Christiann etcete-
 ra, Danmarcks riiges raadt och addell, alt had, niid, affuend och mystancke,
 som wii haffue kunde vdi nogre maade tiill kiøpstedernne, borghere, bønder
 och almoe och thesligeste, som wii kiøpsteder, borghere, bønder och menige
 70 almoe vdi nogre maade, ehuaadt thett helst ære eller neffnnis kand, kunde
 haffwe tiill koninglige maiestatt, wore allernaadigeste herre, Danmarcks ri-
 ges raadt och addell skall paa alle siider nedslages och were fordragett, for-
 liigt och vdi grunden aff hierttet tilgiiffuit och wenligenn forenttt, och wii
 hereffther som the, ther wille tilsamen besidde, beboe och met huerandre
 75 beskydde, beskerme och hanthawe thette koningeriige, koninglige, wenli-
 gen, troligen och vdi en rett godt welmenige thend ene deell wiide och hand-
 le thend andens beste, och om saa skede, att nøden paatregnde och behoff
 gøres, att hwer tha met sith eget liiff och all hans formue thette wortt fæ-
 dernne land och koningeriige fore alle hande anstød, vdlendiske och indlen-

80 diske magtt och wold emod keysseren, koning Chrestiernn, hans tilhengere
och alle andre, ehuem the ere eller were kunde, met høgste fliidt att affuerge
och icke lade oss trenge fran huerandre, och om nogre heroffuer, ehudt stadt
thend vdi wore, vere siig entig eddell eller veddell, worde befunden, som siig
85 tiill nogen vproer eller anden saadan vløst wilde lade bewege och vpuecke,
hemeligen eller obenbare att skicke fiendene bud eller att haffue nogen anden
meenskab met thennom, thend skall som sith fædernelandtz forredere ag-
ttes, holdis och therfore straffuet worde. Therfore wille wii alle och huer
serdelis vdi riigett, were siig stoer eller liiden, riig eller fattig, eddell eller
weddell, skulle bliiffue wiid log, skell och rett, och alle och huer serdelis aff
90 wort koninglige embitte fore offueruold beskydde, beskerme och hanthawe,
och theremodt wille wii, riigens raadt, addell, kiøpsteder, borgere, bønder
och menige almoe, giøre och beuiise hans koninglige maiestat alt vnderda-
nigtt, erligt och tilbørligdt hørsomheddt och tieneste, och were och bliiffue
hans koninglige maiestat vdi alt hørsome vnderdannighedt høriige, lydige
95 och fylgagtige, thend stund hans koninglige maiestat och wii loffue och icke
fran hans koninglige maiestat vdi nogre maade aff nogen vdlendiske eller
indlendiske magdt eller woldt lade oss afftrengre, men wille hoes thend sam-
me, som ærekiere, redelige, erlige och vprettige mendt och tro vndersotte
well tilstaar och tilbør, sette och stille wortt liiff och godtze met alt wort
100 welfardtt vdi fare och ewenthuer fore hans koninglige maiestat och wortt
fæderne riige. <2.> Och efftherthii att oss alle och huer besønnerligen her-
vdi riiget well witherligtt er, att alt vraadtt, skade och forderffue, blodstor-
ninge, mordt, brand etcetera och thette riigis skadelige forderffuelsse, huilcke
nu haffue waret vdi thet tridie aar, er sønnerligen theraff herkommet och flo-
5 den, att venighedt och twedregtt haffuer weritt emellom bisperne theres an-
hengere och adellen, saa att bisperne hervdi riigett vdi rette tiid, som the
well ellers billigt skulle haffue giordt, icke haffue vduotdt en koning, men
1 haffue thett effther koning Fredericks død och affgang met høgste fliid for-
hindret. Mand haffuer och samme tiid formiddelst theres store magtt och
10 wold, anhang och egen offuermodig forreteggt icke kunde komett tiill nogett
koningligtt regementte att skicke huer mand log och rett, som thet tha fore
oss alle sampligen och sønnerligen vdi mange articler er giiffuit til kiende,
huilcke articler aff oss for nøgsomme er worden anseett och her for lange
ware att vptelge. Saa wille wii hermett samplig och huer besønnerligen met
15 betiddeligt raad och well betenckt willie och moed haffue constitueret, ordi-
neret, setth och beslutett och nu met thette wortt breffs magtt och krafft
constituere, ordinere, setthe och beslutte, att nu hereffther tiill euig tiidt thes-
se samme biscoper, som saa fore theres mishandelling, som forthalett er, ere
worden affsætte, aldrig skulle igien komme tiill theres biscoplige rigementte,
20 stigtte och stigtes godths och ingen andre theris liige eller andre for bisper att

regere vdi rigett, att bliiffue anammede, vpsettede, korne eller tilstedde
 wordnne, men skulle aldels were och bliiffue affsette. <3.> Dog skulle andre
 christelige biscoper och superattendent~~er~~, (som thett menige folck kunde
 lære vnderuise och predicke thett hellege euangelium och gudtz ordtt fore
 25 och thend hellige christelige troe) tilskickes. <4.> Och om noghen, were siig
 eddell eller veddell, indlendisk eller vdlendisk, geistlig eller werdtzlig, wille
 sette siig eller thage siig fore heremodt formiddelst siig sielff eller formi-
 ddelst andre forskaffuett, eller om nogen hemeligen eller obenbare wille
 handle ell[er] pract[i]cere heremodt, thend skall hordeligen, som for er
 30 rørdtt, bliiffue straffuett wiid liiff och godtzs. Thett samme wille wii och alle
 och hwer besønnerligen endregteligen och vatskildtt mett liiff, godtzs och alt
 magt och formue affwerie och aldrig tilstede, att skee skall. <5.> Och eff-
 therthii att bisperne, som hervdi riiget ære, tiill thenne dag haffue emodt
 standet gudtzs ordt och euangelium och forhindre thet, att thett icke ere wor-
 35 dett predickett clarligen fore thend menige almoe; ther tiillmet icke haffue
 førdt theris rette biscoplige leffnnit, att lære och predicke then menige mand
 gudtzs ordt och sæls salighed fore, men mere haffuer skicket thennom eff-
 ther werdtzlige stadt och praall, saa att mand offuer thette gantske riige nø-
 ffwitzet haffuer fundett thuo, som siig haffue wild eller ladet kallet bisper, och
 40 thesligeste att the haffue weritt en orsage tiill thette forgangne vprøer, som
 før er rørdt, och the for saadan theres vskickelighedtt nu mett alles wortt ia,
 willie, fulburdt och sambytcke ere affsette, och wii thennom eller sliig andre
 bisper aldrig meere vdi riigett igien vdi saadant regemente haffue, wille.
 Thaa haffue wii thet saa met hwerandre endregteligen beslutett, paa thett att
 45 Danmarcks kronne och koning kand bliiffue thes mere formuendes, och om
 nogett anfaldt komme paa riigett aff nogen vdlendisk eller indlendisk magtt,
 att mand thend thes bedre kunde formoe att emodstaa, och icke saa mere skall
 behoff giøres at beskatte menige riigens indbyggere, nar nogett paa komer,
 som nu skeedt er, thaa skulle alle biscops stigtesgodtzs, slotte, gaarde, hwsse
 50 och iordegodtzs, som bisperne nu haffue haffdt vdi hand och wære, hereff-
 ther tiill euig tiidt were och bliiffue met alt theres rentte och tillegelsse lagde
 vnder kronenn och tiill koninghens vpholdelse och tiill menige riigens be-
 ste. Och skall ingen, were siig, ehuem thet helst were kand, haffue magt vdi
 nogre maade att thale therpaa effther thenne dag, for hues som the eller theres
 55 forældre haffue giiffuit tiill biscopdommene och stigtenne, dog att huilcken
 eddell eller veddell som siig formener att haffue nogen tilhalle tiill noget aff
 biscopdommene och stigtenne om iordtrette, marckeskell eller andr[e] saa-
 danne trette, thaa skulle the therom mwe tilthale koningen eller hans fo-
 getther och embitzmendt, som samme godtzs vdi wære och forswar haffuer,
 60 och wederfares log och rett, och maa och skall koningen och hans fogetther
 och embitzmendt forsware samme godtz met loghenn, effthersom bisperne

tiilfornn giordt haffue. Thesligeste skall koningen haffue, nyde och beholde
 ius patronatus tiill alle prelature, digniteter och andre leen, som kronenn,
 koningen och bisperne hertiill haffue haffdt att forlæne. Saa skulle och adel-
 65 len och ridderskabet nyde och beholde ius patronatus tiill the kircker och
 geistlighe leen, som the haffue rett tiill och met breffue och seigll beuisse
 kunde, och the hertiill haffdt haffue. Dog saa att the personner, som ther nu
 met forleent ere, mue thennom nyde theris liiffstiidt, och nar the personer ere
 70 døde och affgangen, som nogre wicarier i forleninge haffue, tha mue huer
 riddermandsmandt och addell hervdi riigett komme tiill thet godtzs igienn,
 som the mett nøffafftige breffue och seigll beuisse kunde, att <the> ære rett
 arffuinge tiill, och skulle alle clostere, prelathure, digniteter, cannikdome och
 andre geistlige leen, som nu icke benefnd ære, wiid theres magtt bliiffue, till
 75 saa lengi att koningen och Danmarcks riiges raadt therom met flere wiise och
 lærde mendt, som the tiill thennom thagendes worde, en anden skickelsse
 giøre, dog huer mands rett och tilhale thermet vskatt och vforkrencket vdi
 alle maade. <6.> Och skall thet wære munckene friidt och aabet fore att vd-
 gaa aff closternne, huilcke som ther icke wille inde bliiffue. Och the, som ther
 inde bliiffue wille, the skulle were theres formend, abbetther, pryere eller
 80 prowester ther vdi clostereffnitet eller gange vdt aff clostereffnitet, och skall then-
 nom predickes gudtzs ordt fore, som vdi closternne bliiffue, och skulle the
 hereffther icke haffue fuldmagdt vden koningens och riigens raadtz ia, wil-
 lie, fuldbvrdt och sambytte att affhende, selge eller pansette noget aff clo-
 85 sternnes iordegodtzs och eydom vdi nogre maade. <7.> Och efftherthii att
 bøndere och menige almoe befinde thennom meget beswerede offuer maaden
 met bispegaffue, haffre, smørbørddt, nannyst, plowkornn och anden sliig tyn-
 ge att vdgiiffue, tha ære wii saa therom enns worden, att bønder och menige
 almoe hereffther skulle vdgiiffue redeligen offuer alt riigett thend thiende
 90 kierff aff hwede, rwg, byg, haffre och alt andet kornn, hwes gud giiffuer. Och
 skulle the giiffue fore quegtiende effther gamble sidwanne, dog vdi Hallandt,
 Bleginge och Lyster the, som icke giiffue kornnthind, ther skulle the giiffue
 smørthiend eller andet, som the aff gamble tiidt giordt haffue, och icke ther-
 offuer skulle beswares aff presternne met anden tynge, entig nannest, smør-
 95 byrdt eller saadant andet, som forscreffuit staar. <8.> Och efftherthii att bis-
 perne ere nu affsett och afflagdt, saa will dog behoff giørís, at ther skickes
 nogre merckelige, wiise och lærde mend, som skulle haffue paasyun, att alle
 sognepresther offuer gantske riigett predicke och læræ thet menige folck

gudtz ordt och euangelium fore. Sameledes att vpholdis skoler, ther vnge
 100 personer læris och institueris vdi latine och andre tongemaall, saa att riigett
 kand haffue lærde mendt, och saadanne lærde mendt att vpholde wille wii, att
 forscreffne thiende offuer alt riiget skall deeles vdi trenne partte, thend ene
 skall sognepresten beholde, thend anden parth skall kircken haffue, och
 thend tridie partt skall koningen lade vpepbære, och hand skall skicke for-
 5 screffne lærde mendt prouision och vnderholding. Och skulle bønderne vdi
 hwertt sogen føre samme thyendekornn vdi kierffwene tiill kirckeladen, och
 ther skall thienden skifftes vdi trenne partthe, som forscreffuit staar. Och
 skall giiffuis bønderne samme dag eth maaltid mad och drick, nar the fram-
 føre thienden, och thet skulle alle tre bekoste. <9.> Schall och inleggis vdi
 10 alle hospitaller, som funderet och stigtet ere hervdi riigett, vden for eller
 vdinden kiøpstederne eller ander stedtz, ehuar the ere, saa mange sivge folck,
 som thend rentte, thertil liger, kand formoe att føde, och icke hereffther skul-
 le gange vdi forleninger, som hertiill skeed ere, och skulle tilskickes nogle
 erlige och forsynlige mendt, som skulle the siwge menniske forestaa och flye
 15 thennom theris klæde, føde och anden nøttorffthgedt aff then rentte, thertil
 liger, och gudtz almysse thertil giiffuis, och skulle same forstandere giøre
 koningen, eller hwem hand thertil tilskickendes och thett befalendes worde,
 therfore hwertt aar regenskab, fore hwes the vdi saa maade vpepbære och
 igien vdgiiuffue paa the armes wegne, och hwes flere arme, sivge folck ther
 20 ære, end ther kand indleggis vdi hospitalerne, the mue bedle gudtz almysse,
 effther som sidwanne weritt haffuer, och theroffuer skall ingtet karsktt och
 førdtt menniske, som icke er bekrenckett met nogen gudtz plage eller siwg-
 dom, tilstedes att trygle eller bedle gudtz almysse hervdi riigett vnder theres
 liiffs straff. Och skall en person vdi hwer kiøpstedtt tilskickes, som samme
 25 siwge menniske besigtige skall, om the ere føre att arbeide eller och icke.
 <10.> Och efftherthii att thet høgeste regementte vdi riigett henger meest paa
 koningens persoen, huilcket regementte koningen icke althene føre kand,
 therfore skall koningen alletide haffue en riigens hoffmesthere, en cancellere
 och en marskalck, som ere fødde dantske mend, huilcke som koningen met
 30 andre riigens raadt vdi riigens ærinde och sagher tiill hans kongelige
 regem^{en}ttes vpholdelsse skulle were behielpelige, och om koningen wilde
 besware nogen, were siig eddell eller veddell, borgere eller bonde, thermet
 nogen kunde formene, att koningen gjør hannom vrett, tha skall thet were
 hwer friidt och aabet fore att giiffue thet riigens hoffmesthere, koningens
 cancellere och marskalck til kiende och formane lade koningen, att hand for-

lader saadant hans fortegdtt, och thersom koningen icke tha wilde lade siig vnderuiise, huilcket wii dog fore oss well giøre wille, tha skall koningen strax vdlegge och vpneffne thend, som klager, en benefndt rettsdag, och tha pleige anklageren rett for riigens raadt och nogle aff adellen, som koningen och thertill skall lade kalle och forscriiffue och for thennom stande hwer mandt tiill rette och hende och giiffue, hwad bescreffne lantzlogen vduiser och giiffuer. <11.> Och efftherthii att hervdi riigett haffuer weritt och endnu ere store mysbrugelssse mett dom och rett, saa att bode fattige och riige motte for giiffte och gaffue kiøbe thennom retten tiill. Thaa wille wii, att therom hereffther skall saa holdis, att wore raadt, embitzmendt, riigens cancellere, lantsdomere, borghemesthere och raadmendt, som nu ære eller hereffther kommendes worde, schulle swerge koningen en eedt, och herrittfogeder skulle swerge wore leensmend vdi saadan form, som hereffther følger: Ieg .N. loffuer och siiger, att ieg vdi the sager, som meg fore komme, huad heller the ere liiff, godtz eller ære anrørendes, att ieg will therom dømme retferdeligen och icke will vdi nogre maade ansee woldt, magtt, frendskab, wendskab, giiffte eller gaffue, had, affwend eller nid, men alteneste will haffue gud och rettfærdighed for øgnne och dømme retferdeligen effther koning Woldemars log och riigens gode, gamble och lofflige statuter och sidwane och hielpe huer tiill retten, saa well then fattiige som thend riige, thend eddelle som thend veddell, saa well then vdlendisk som thend indlendisk. Ieg will och icke førre eller siiden, effther att domen affsiigis, hemeligen eller obenbare thage, anamme eller vpebære formiddelst meg sielffuer eller nogen anden nogen giiffte, gaffwe, skenck, guld, siølf, peninge eller peninges werdt, formiddelst huilckett nogen partt motte syn rett worde forkorttet fore, saa santt hielpe meg gudt och hands hellige ordtt. <12.> Och huilcken theroffuer worder befunden att thage nogen giiffte eller gaffue for retten, tha skall thend straffues therfore, som tilbørligtt er, och saadan en mand bør att straffues. <13.> Och efftherthii wii formercke och befinde, att thette store vprøer vdi riiget skade, forderff, krieg, mordt, brand och blodstortninge, som nu weritt haffuer, er icke kommet aff andet, end att bisperne icke haffuer willet effther koning Fredericks dødt och affgang vduelge, korett och kessett en koning och hoffuit fore riigett igien. Tha saadant ondt betimeligen att forekomme, saa att saadan skade och forderffue icke meere hervdi riiget skee skall, thaa haffue wii therom met huerandre saa samdregteligen skickett och ordinerett, att wii Danmarcks riiges raadt nu vdi forscrieffne *koninglige maistates*, wor allernaadigeste herres regeriinge, regemente och vdi hans høgmegtighedtz liiffstiidt nu kaare och keysse hans *koninglige maistates* eldste søen, hertug Frederick, tiill herre och konning offuer Danmarcks riige att were effther hans faders dødt och affgang, och skall nu hereffther kallitz prynce aff Danmarck, thend stund hans herre fader leffwer, och effther *koninglige maistates* dødt

och affgang, skall hand kallis vduoldtt koning, tiill saa lengi hand bliiffuer
 kroendt. Och om thend almegetegeste gud haffuer thet saa forseeth, att for-
 screffne hertug Frederick døde och affginge førreend *koninglige maiestat*,
 80 wore *kereste*, *naadigste herre*, och gud wille vnde och giiffue *koninglige*
maiestat en anden søen, tha wille wii Danmarcks riiges raadt were forpliigtet
 thend samme *koninglige maiestats* søen att keysse, kaare och vduelge fore
 herre och koning att were effther syn herre faders dødt. Och thersom, gud
 forbiude, same *koninglige maiestats* søen døde och affginge, och *koninglige*
 85 *maiestat* ingen søen mere haffde, tha wille och skulle wii Danmarcks riiges
 raadt mett *koninglige maiestats*, wor *naadigeste herres* raadtt, willie och
 widskab strax igeen vduelge och naffnkundigegiøre thend, som konning skall
 were och Danmarcks riige skall regere effther *koninglige maiestats* død och
 affgang. Och skall thend altiid kallis prynce aff Danmarck, som saa vduelges,
 90 alt thend stund *koninglige maiestat* leffwer. Dog skall thend, som koning
 skall were effther *koninglige maiestats* dødt, were forpliigtett att swerge,
 bebreffue och forseigle Danmarcks riiges raadt, addell och inbyggere att holde
 wiid log, skell, rett, recess, friiheigder och preuilegier, som koninlige *maie-*
stat, wore *naadigeste herre*, oss nu sworett, bebreffuit och forseiglett haffuer.
 95 Hwilcke forscreffne vdwelgelsse och kaaere wii, menige addell och rid-
 derskab, met Danmarcks riiges raadt beuilliget, fuldburdt och samptygtt haf-
 ffue. <14.> Och efftherthii att mangfoldige twedregtt altiid haffuer werit
 emellom koningen och adellen om hals, hand och xl marcks sager och anden
 rettighedt, som framfarnne koninger haffue haffdtt offuer adellens bønder
 100 och tienere, thaa paa thet att slig och alt twedragdt emellom koningen och
 adellen maa nederlegges, tha haffue wii, forscreffne Christiann, vdualdt ko-
 ning tiill Danmarck etcetera, fore oss och wore efftherkomere for ith almynd-
 105 delig set och skick, som hereffther tiill euig tiidtt holdes // skall, vndt och
 tilladet, att Danmarcks riiges raadt och addell och theres arffuinge och eff-
 5 therkomere, addell vdi Danmarck, mue och skulle haffue, nyde och beholde
 alle xl marcks sager met hals och hand och alt anden ret och rettighedt offuer
 theres egne bønder och tienere met alt anden herlighedt, som wii och wore
 forfædre, koninger vdi Danmarck, offuer wore och kronens tienere haffue
 och friist haffdt haffue. <15.> Och efftherthii att twedragtt och venighedt
 10 altiid haffuer werit hervdi riigett emellom adellen, borgere och bønder om
 kiøbmandskab, tha skall therom hereffther saa holdes, att hwer bonde skall
 were fritt och aabet fore att mue vbehindret selge syne waare, thet were
 kornn, smør, honing, oxenne, heste, fisk och alle andre waare, hwes hand
 haffuer, oss, wore embitzmend, raadt, addell, om the end erffuelige vnder

15 thennom bosidne ere, och alle mand vdi riiget, och skall theroffuer ingen prelat, ridderer eller riddermandsmandt twinge eller trenge nogen bonde eller kaste hannom therfore nogen vhyldt paa eller therfore beskatte hannom. Men will en riddermandsmandt kiøbe noget aff syn bonde, tha skall hand haffue thet vdi hans mynde och met hans willie, liigesom hand kiøpte thet aff en
20 fremmede. <16.> Och skulle alle borgere och bøndere hervdi riiget hereffther vntholle thennom och icke kiøbe eller pantte noget friitt iordegodtzs. <17.> Schall och were forbodet offwer thette gantske riige alle prelatther, embitzmend, leendsmend, riddermendtzmendt, fogetther och alle bønder paa landet, peberswenne och alle bessekremere att bruge nogen kiøpmanskab paa bygden och vdi landtzbyerne met alne, mode eller met weggt. Men huilcke paa
25 landet noget saadant behoff haffue, the skulle thet kiøbe vdi wore och kronens kiøpsteder aff borgernne. <18.> Och om nogen riddermandtzmand ville hereffther besøge sildefiskendett och ther bruge syn neringe, som en anden indlendisk eller vdlendisk kiøpmand, tha efftherthii thet tillades fremede och vdlendiske, att the mue bruge theris fordeell ther att saltte, tha skall thet och were adellen vforbodett. <19.> Saa mange staldeøxenne, som en kand stolle paa sit eget foder, eller hand kand lade fodre hoes syn egne tienerer, som hannom pliigtige ere att holle fodernødt fore, thennom maa hand och vforbroden selge och icke flere, dog hermet koningens och kronens rett och ret
30 tighedt vdi alle maade vforkrencket. <20.> Och hwes kiøp och mageskywte, som hertiill ere ganget och giordtt emellom kronen, adellen, kircker och clostere skall bliiffue wid magt holdet. <21.> Schulle och alle thatere, som her ere eller findes vdi riigett, forwiisses att drage her vd aff riiget inden tre maanet hernest efftherfølgendes. <22.> Hermet skulle wii met hwerandre
40 vdi alle maade were om alle sagher, skyldinger och brøst, som vdi thenne feigde och vprøer paa alle siider skeedt och giord ere, fordragnne, forendtte och tiill euig tiidt fore fødde och vfødde wenligen forliigtte. <23.> Och alle aff riigens indfødde mendt, som ere farnne her aff riigett met greffwe Christofer och hertug Albrecht eller vdi thenne feigde eller effther thenne feigde
45 rømppt ære, thennom wille wii holle fore alles wore och riigens aabenbare fiender, och aldrig tilstede thennom att komme herind vdi riigett igienn vdi nogre maade, vden thet skeer met koninglige maiestats, wore naadigeste herres, willie och samptycke. <24.> Och wii, Christiann met gudts naade vdtualdtt koning tiill Danmarck etcetera, menige Danmarcks riiges raadt, adell,
50 kiøpstedsmend, bøndere och menige almoe, som her nu tiill thenne almyndelige riigisdag forsamblett ere, haffue thenne riigens constitution, skick och ordinantie, som forscreffuit staar vdi alle syne ordt, articler och punctther, som hwn indeholder, forclarer och vduiiser, fore oss och wore efftherkomere tiill ewig tiidt fuldburdtt och i alle maade sambygdtt att bliiffwe wiid fuldemagdt. Och efftherthii att wii alle, som hiid ere forsamlede met fuldemagtt

aff thennom, som heemme siddendes ere, icke kunde alle och hwer serdelis henge wore inseigler fore thette wort obne breff, tha haffue wii, Christiann, vdualdt koning tiill Danmarck etcetera, och wii, menige Danmarcks riiges raadt, och wii, Iep Friiss, Per Ebbisen, Anders Skeell, Axell Nielsen, Niels
60 Ienssen, Lauris Westeny, Chrestiernn Somer, Manderup Holck, Per Skram, Axell Iuell, Christofer Rosenkrantz, Chrestiernn Friiss, Iens Thomesen, Erick Nielsen, Otte Gyldenstiernn, Claws Iffuersen, Henrick Biørnsen, Iens Iuell, Niels Friiss och Gabriell Gyldenstiernn paa menige adells och ridderskabs wegne vdi Nørreiudlandt, och wii Iahann Brockenhuss, Niels
65 Bildt, Michell Brockenhwss, Iøren Quidtssoe, Iacob Hardenberg, Eyller Rønnow, Anders Emichsen, Knudt Ottsen, Christofer Hwidtfeldt och Knud Ebbisen paa menige adells och ridderskabs wegne vdi Fyen, och wii Mattes Bøllie, Marquordt Tigmand, Knud Sparre, Hans Rudt, Erick Christofersen, Siwrdt Grubbe, Bassi Christofersen, Oluff Skinckell, Laures Iensen, Niels
70 Marquordtsen, Iep Torbensen, Per Falster, Erick Mogensen och Clawes Wlfffeldt paa menige adells och ridderskabs wegne vdi Sieland och Smaalandene, och wii, Iacop Trolle, Mauritz Olsen, Hans Skowgaardt, Byrre Wlffstand, Lauris Knob, Iøren Wrnne, Thage Otsen, Iosep Falster, Per Størloff och Knud Gedde paa menige adells och ridderskabs wegne vdi Schaane, Halland och
75 Blegende, och wii efftherscreffne kiøpsteder, Viborg, Riibe, Kolding, Horssens, Aarhus och Aalborg, paa menige kiøpstedernes wegne i Nøriudlandt, och wii efftherscreffne kiøpsteder, Ottenssøe, Swyneborg, Assens och Nyborg, paa menige kiøpstedernes wegne vdi Fyen, och wii efftherscreffne kiøpsteder, Kiønehaffnn, Kiøge, Roskildt, Helssingør, Nestwedtt, Nagskow
80 och Stubekiøping och Stige, paa menige kiøpstedernnes wegne vdi Sieland och Smaalandene, och wii efftherscreffne kiøpsteder, Lund, Malmøø, Landskronne, Wordbiery, Ystedt och Halmstedt, paa menige kiøpstedernnes wegne vdi Schaane, Hallandt och Bleginde, ladet henge wore secretther, inseigler och signetther neden fore thette wort obne breff tiill wytnesbyrdt,
85 att saa vdi alle maade vbrødeligen holdes skall tiill euig tiidt. Och bepligte wii oss huer for siig och thennom alle, som hiemme sidde och oss met fuldemagt vdsendt haffue, att wille giiffue thette wort obne breff beseiglet och bescreffuit fran oss saa tiidt och offthe koninglige maiestat, wore naadigeste herre, thet aff oss eskendes och begerendes er. Giiffuit och screffuit vdi Kiøp-
90 nehaffnns stadt mandagen nest effther sanctorum Simonis et Iude apostolorum dag aar etcetera thusinde femhundrede trediwg paa thett sette.

Kong Christian 3.s anden københavnske reces.

A: tabt. Teksten overleveret i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 21r-33r (omtr. samtidig) m. overskr. *Recesse, som konning Chr<i>stiann, konning Fredericks sønn, lodt wdtgaa offuer altt riigett om ordeningh oc policier att holle i riigett anno domini mdxxxviii° (!)*.

Hertil slutter sig et stort antal senere afskrifter, der gengiver teksten mere eller mindre fuldstændig: AM. 5,4° f. 154v-78r (omkr. 1550, m. samme hd. som flg.); AM. 6,4° f. 234r-65v (omkr. 1550, m. samme hd. som foreg.); Stockh. Kgl. Bibl. B 66 f. 74r-77r (omkr. 1550, §§ 2, 3, delvis 4 samt 7-27 mgl.); smst. B 66 f. 106v-129v (omkr. 1550); RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 173 (omkr. 1550, ekstrakt); smst. Danske Kancelli A 137b, Erik Krabbes lovarbejder (1552); Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 239r-49r (1563); Stockh. Kgl. Bibl. C 59 f. 179r-99v (ca. 1570); Oslo Deichman 43,4° f. 348r-72r (ca. 1579); Hamburg Staatsarchiv Cimbria Illustrata III 364-91 (ca. 1582-88); Stockh. Kgl. Bibl. C 79 f. 817r-19r, 824r-v (1594, §§ 1-3, 5-9, 11-18, 24-27 mgl.); smst. B 215 f. 281r-92v (2. halv. af 16. årh.); smst. C 93 f. 39r-54r (2. halv. af 16. årh.); Uppsala Univ. Bibl. H 126c (slutn. af 16. årh.); Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1346°,4° f. 5r-9r (omkr. 1600, §§ 1-5, 19-20, 22-25, 27 mgl., m. datering 1537 3. maj); Stockh. Kgl. Bibl. C 84 f. 30v-55v (omkr. 1600); AM. 17,4° f. 80r-103r (beg. af 17. årh.); Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 3170,4° f. 122v-41v (17. årh.); smst. Ny kgl. saml. 1354,4° f. 1r-27r (17. årh.); smst. Gl. kgl. saml. 3172,4° f. 1r-30r (17. årh.); AM. 29,4° f. 65r-77v (17. årh., §§ 13-16, 19, 21-24 mgl.); Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 810,2° III (18. årh.); smst. Ny kgl. saml. 840°,4° II (18. årh.); RA. Håndskriftsaml. V B 12 (18. årh.).

Kapitel 25 alene er afskrevet i følgende håndskrifter: Linköping Stiftsbibl. J 5,4° f. 180r-83r (1546); Stockh. Kgl. Bibl. B 215 f. 202v-03v (1546); AM. Access 12,4° f. 163r-65v (omkr. 1550); Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 3660,8° f. 241r-44v (1563); Oslo Deichman 43,4° f. 330v-32r (ca. 1579); Kgl. Bibl. Add. 103,8° f. 173v-77r (1588); AM. 8,8° f. 211v-15r (2. halv. af 16. årh.).

Håndskrifterne er juridiske blandingshåndskrifter eller indeholder en eller flere af landskabslovene eller en eller flere af recesserne fra 16. årh. Teksterne er mere eller mindre moderniserede og bearbejdede og falder uden for denne udgaves rammer.

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 56-77; Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 172-89 (*efter reg. B 22*), herefter Rørdam, Kirkelove I 11-14 nr. 9 (*i udtog*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 498-504 nr. 379 (*i udtog efter reg. B 22*). – Hist. Aarb. II 236 nr. 76b; Reg. Dan. II 72.

Dat.: I overskriften i Adskillige registre fra 1537 til 1538. Forordningen dateret til 1538. I recessens datering er årstallet muligvis søgt rettet fra 1537 til 1538. Forordningen er udstedt i 1537, hvor der i august måned holdtes herredag og kroning af Christian 3. til konge, Danske Domme I 206-17 nr. 85-89, Det kgl. Rettertings domme I 205-302, Danske Mag. 3. rk. VI 128-31, 134, 140-48, hvorimod kongen i august 1538 opholdt sig på Gottorp, Danske Mag. 3. rk. VI 150-51, RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 4 f. 173r.

Anm.: I RA. Danske Kancelli B 46 nr. 60 findes en koncept til et brev om jagt, der skulle være udfærdiget på den almindelige rigsdag i København velsagtens i 1536 af konge og råd og udsendt til lensmændene, der skulle forkynde brevet på herredsting og ved sognestævner. Aktstykket er ikke koncept til § 26 i 1537-recessen, men en del af indholdet går dog igen her.

jf. også Fyns Vedtægt 1492 § 9, Den danske Rigslovgivning 1397-1513 165 nr. 43, og 1547 § 8 og 14, jf. nr. 78. Brevet har næppe sammenhæng med det udstedte jagtbrev udfærdiget til Nørrejylland, Fyn, Langeland, Falster og Lolland, jf. Danske Mag. 3. rk. VI 105-06, der må være udstedt i begyndelsen af 1536, idet Mogens Bille først fratrådte Koldinghus ved Mikkelsdagstide den 29. september, jf. RA. Mogens Billes arkiv F. Regnskabsvæsen og W. Mollerup, Bille-Ættens Hist. I 638, skønt Kai Rantzov allerede i marts måned 1536 nævnes som lensmand her. Brevet er næppe udstedt og udelades derfor her.

Ligeledes i RA. Danske Kancelli B 46 nr. 158d findes nogle bestemmelser for guldsmede udfærdiget på nedertysk. Indholdet svarer stort set til nærværende reces' § 22 l. 73 s. 205 *Oc* til l. 10 s. 207 *thermett*.

Tekst efter Adskillige registre.

Wii Christiann mett gudtzs naade Danmarcks, Norgiis, Wenndis oc Gottiis konning, hertug wdi Slesuick, Holstenn, Stormaren oc Dytmerskenn, greffue wdti Oldenborg ock Delmennhorst giøre alle wytterligtt, att ephtherthii wii nu aff thenn aldermegtigste gudtzs mylde oc naadelige skiickelsse oc for-
 5 sywonn erre komne tiill Danmarckes riigiis regementte, oc paa thett att thette gode gamble konningeriige thetzs bystandigere maa bliiffue wedtt magtt holdenn, oc gudtzs fortørnelssse oc onde sedwanner mue bliiffue nederlagtt oc affstiilledt, tha haffue wii nu mett wortt *elskelige* Danmarckes riigiis raadt nu
 10 tiill thenne almyndelige herredage herwdti Kiøpnehaffnn forsambleddt, menige riigedd oc thetzs indtbyggere tiill beste, nytte oc gagnn allt riigenns lei-
 liighedt oc bystandndtth her hoss oss offuerwegitt, beraadtslagiitt oc sidenn //
 f. 21v aff enn mennig sambytycke ennddr<e>tteligenn besluttiitt oc giortt herwdi riigedd
 saadann skiickelsse, policii oc ordening, som herepther følger.

<1.> Først att ephtherthi att wndersaattenne oc riigenns indtbyggere blii-
 15 ffue theris tiilbørlige offuerrighedt alleneste mett eedt forpliictiide oc an-
 henginge, oc wore wndersaatthe wdti kiøpstederne icke haffue sworiitt oss
 mandt hoss mandt, som thennom bør att giøre, menn allenneste haffue swo-
 rett oss formedelst theris fuldtmegtige huldscaff oc tro tyenneste, oc wille
 20 wii therefore mett *thett* første skiicke en eller fleere aff wore tro menndt, som
 schulle fare om tiill alle kiøpstederne oc paa waare wegne anname tiilbørlige
 eedt aff borgerne wdi huer kiøpstedt, oc om saa skeer, att nogre aff borgerne
 ere aff bye anderstedtzs paa theris forhuerffuinge oc icke ere tiill stede, nar
 the andre borgere swerge wore fuldtmegtige oc thertiill forordine<re>tt befal-
 lingesmendt theris eedt, tha schulle burgemestere oc raadtmendt wdi samme
 25 kiøpstedt haffue ther fuldtkommelige agtt paa wedt thenn eedt, the oss swo-

12 ennddr<e>tteligenn] ennddrtteligenn *Adsk. reg.* – 18 oc (1.)] i marg. m. anden samtidig *hd.*, der har tilføjet alle marginalnotitserne Att anamme eed aff borgerne vdi huer kiøpstedt *Adsk. reg.* – 23 forordine<re>tt] forordinett *Adsk. reg.* – 24 burgemestere] *rettet fra burgemesterene Adsk. reg.*

riidt haffue, att strags samme borgere, som bortte ere, komme hyem tiil stede
 egenn, att the strags annamme aff thennom saadann eedt, som the andre wore
 borgere tiilforne wore fuldmegtiige befallingsmenndt sworett haffue, oc om
 nogenn aff thennom lade sig therwdtindenn fynndes wuillige oc icke wille
 30 swerre oss, tha schall thenn strags forwisses aff riigett, oc naar mennige bor-
 gere wdti hwer kiøpstedt haffuer saa sworedtt oss, tha schulle burgemestere
 oc raadtmenndt ocsaa ladhe borgerne wdi hwer kiøpstedt swerge thennom
 theres borgereeedtt, oc schulle the heroffwer ingen tiilstede att boe hoess
 thennom wdi byenn, wdenn the haffuer sworedtt oss oc haffue borgerskaff
 f. 22r mett // thennom oc ere indtegnett wdti byenns bog, oc schulle burgemestere
 oc raadt tage oc annamme aff huer aff thennom theris bepliigtelssebreff oc
 indtschriffue theriis eedt, hwor høgtt hwer hand swerger wdti byenns bog.

<2.> Oc ephtherthii att icke liidenn magt er paaliggenndes om byeschri-
 ffuere oc byefogeder, som schulle were wdi huer kiøpstedt, tha schulle sam-
 40 me perssoner oc saa swerge oss, att the troligenn wille førdre, hues brøde
 oc sagefaldt oss kandt tiilfalle paa kronenns wegne, oc att the wille holde
 handenn offuer the gode, thennom tiilhielppe att forsware mett rette oc straf-
 fue skalcke oc therwdtindenn huerckenn wille ansee gunst, gaffue, wenskaff
 eller frendskaff, oc thersom the theroffuer bliiffue befundett straffeligenn el-
 45 ler forsømmeligenn wdi theris embede emodt theres eedt, the oss swornenn
 haffue, tha schulle the thennom thett formode, att the therefore schulle bliiffue
 straffuett, som menedige skalcke bør att straffues.

<3.> Oc hues som wdti huer kiøpstedt bliiffuer forsamlede oc wppeboritt
 for brøde oc sagefaldt, thett skall byefogedenn haffue ett register paa oc bye-
 50 schriffuerenn ett register, saa att ingenn therwdtindenn bliiffuer mystenngt
 anderledes end tiill thett beste.

<4.> Oc ephtherthii att wdti stederne fyndes møgitt wskiickelig wesenn,
 f. 22v som bruges mett retterganngh, // saa thenndt ene offuerpucker thenn andenn
 oc offuerfalder hannom mett synn werge, therefore schall ingenn herepther
 55 gange mett werie, nar handt schall gonnge i rette, tiill tynnge, paa raadthu-
 ssett eller fore burgemester oc raadt, menn schall lade synn werge bliiffue
 hyemme oc nøgis mett, hues hannom affsiges fore rette. Wdti lige maade
 skall holdes paa herritzting, landzsting eller ander steds, huor dom siddis,
 oc thersom nogenn heremodt kommer wdti rette encthenn tiill tynnge, paa

31 tha] *i marg.* Att borgere skulle swere burgemester och raadt theres borgereedh *Adsk. reg.* – 35 oc (2.)] *i marg.* Att anamme beplygtelssebreff aff huer borger, huor høigt hand swerer *Adsk. reg.* – 38 <2.>] *i marg.* Om byschriffuere och byefogeder *Adsk. reg.* – 48 <3.>] *i marg.* Om brøde och sagefald, som vpberes i kiøpstederne *Adsk. reg.* – 53 saa] *i marg.* Att ingen skall gange mett werie, nar hand skall gaa i rette *Adsk. reg.*

60 raadthussett, eller hwor dom siddes, oc haffuer siitt werge mett seg, tha skall dommerenn eller fagedenn eske thett aff hannom, oc thersom handt thett tha icke weluilligenn forlade frann sig, tha skall hand therefore oepagnes oc schriffues som en whørsommelig, oc stände wti konningenns rett. Schall oc bødes for kiirckefredt liigesom for tynngefredt.

65 <5.> Sameledes er oc stor mysbrugels her wdi riigett mett meeneeder, som her ocsaa tiith oc offthe sker, saa att gudt therefore hordeligenn fortørnes, oc thet gantzke riige therefore groffueligenn straffues mett orlog, krig oc dyr tiidt, som besønnerligenn wdti thenne wore tiidt skeedt er, oc therefore skall huer lændsmendt ocsaa burgemestere oc raadtmennndt haffue ther godt agt
70 och tiilsywnn paa, att nar nogenn wittne kommer fore thennom oc obennbarligenn beuisselig swerrie thennom om meen, att the tha lade hugge two finger aff thendt, som seg om meenn swerger, oc skall thenn samme ocsaa tha were nederfeldig, saa att formedels saadann straff paa lemmerne saadann wgerninge maa affstiillis oc nederlegges.

75 Oc nar en burgemestere, raadmandt eller herritzfogett wille forhøre nogle wintnisbyrdt, tha skall handt først tage en fore offuer en sidde, oc saa
f. 23r thenn anden, attskiilde frann thenn andenn, och høre huertt win- // dnisbiirdt frann huerandenn besønnerligenn, oc huor samme windisbiirdt tha icke drage offuereens mett huerandre, tha skulle samme wintne icke annammes fore fyl-
80 lest, menn skulle foruisses oc forkastiis som wduelige oc vverdelige wintne. Sameledes skulle the oc giffue agt paa, førreend nogle wyntne giøre theris eedt oc suerre, om therres ordt oc thalle drage offuerenns mett huerandre eller oc icke. Oc om noger berober seg paa ydermere oc wnder wintne oc beuisninger, end han tha haffuer tiil stede, tha skall hannom tha thett tiilste-
85 des saa møgit, som konning Woldemars logh udtuissere. Oc epherthii att wii formercke oc wdi sandingenn forfare, att her wdtgiiffues mange falske wyntne, saa thett ene er twertt emodt thett andit, thermett sandhedenn icke ringer wndertrøckes oc formørkes endt mett meeneedt, oc mange theroffuer møster siitt mett wrette, tha paa thett att saadanne store wskiickelighedt oc wlempe
90 maa epherbliiffue oc icke meere brugis, tha skall herepther straffues fore saadanne falske windisbiirdt, som forskreffuet staar om meenneedt.

<6.> Oc om louge att giiffue fynde wii oc saa stor wskiickeliiighedt mett herwdti riigett, wdi saa maade, att monge, thersom the kunde fonge enn tønne øll att driicke, tha tørff the fordriiste thennom tiill att giiffue loug mett end mandt
95 oc agte huerckenn rett eller sandigenn, therefore wille wii, att saa herepther

63 Schall] i marg. Om kyrkefrid Adsk. reg. – 64 kiirckefredt] o. e (2.) prik Adsk. reg. – 66 att] i marg. Om meeneeder Adsk. reg. – 75 Oc] i marg. Om wintnisbyrdt att forhøre Adsk. reg. – 85 Oc] i marg. Om falske wintne Adsk. reg. – 92 <6.>] i marg. Om louge att giffue Adsk. reg.

schall holdes om loug att giiffue. Kommer nogenn mandt tiill tynge oc biuder
 f. 23v loug, oc fagedenn fynnder hannom tiill loug, fore hwadt // sag handt sigtes
 oc bør att komme tiill loug. Fynnder fagedenn hannom tiill loug, tha skall
 hand saa fynde hannom tiill loug, att hand skall giiffue synn loug logtiidsdag
 100 tiill tynge mett giildemendt oc gæffue, som lougenn wdtwisser. Nar nogenn
 mandt worder fundenn tiill loug oc giiffue hynnde, tha skall dommerenn, som
 sidder tingett, lade schriffuerenn wptigne samme mandtz naffnn, som giiffuer
 loug, oc for hwadt sag handt worder fundenn til loug fore, oc tesligeste schall
 lade wptegne, hwem hans loughøring oc loughsmendt ere wiidt naffnn, att
 5 fagedenn mett herritzmendt seer paa, att handt haffuer saadann menndt, som
 bør att staa wdi loug oc toug mett andre dannemendt, oc skall icke were, som
 her tiill dags skedt er tiill tynge, att mandt skall giiffue loug mett fordeelte
 mendt heller oc andre løss folck, som ey lougagtiige mendt ere, oc tage xi
 sthenne wdi siitt erme oc kaste oc suerge en eedt for hwer steenn, oc mangen
 10 er skeedt thermett wskeell oc wrett oc myst synn rett fore sliig løsse louge oc
 eeder, som ere giiffuenn mett sliig dragelsfolck emodt lougenn oc all rett, oc
 wille wii therfore, att dommerenn schulle herepther giiffue ther godt agt paa,
 att saa holdes och skeer, som forscreffuitt staa, oc icke anderledes, saaframpt
 att the icke skulle bøde theris faldzsmall emodt oss. Schall oc ingenn fynndes
 15 des tiill loug for nogenn mwmmessag, eller handt siger, att thett er hannom
 tiilsagdt wditi nogenn kroerhus, møllehuss eller smydehuss, som sameligenn
 pleyger att were, tha skall fagedenn fynnde hannom loughløss, saa lennge
 hanndt bliiffuer sigthett tiill tynnge, eller hwor dom oc rett settes. Sigther
 theroffuer thenn ene then andenn for nogenn werlig sag tiill tynge eller for //
 f. 24r dom, oc thett icke kandt beuisses hannom offuer, tha deles thenn therfore for
 en løgnere, oc skulle alle dommere oc herritzfogeder giøre wor lendsmandt,
 wdi hues leenn the ere, aarligen regenskaff mett clare registre paa alle the
 louge, som giiffuenn ere frann thenn ene aarsdag oc tiill thenn andenn, oc
 clarligen haffue alle louge wptegnett oc registeret, som forscreffuitt staa.
 25 Nar herritzfagedenn eller dommerenn antworde wor lendsmandt synn regen-
 skaff fran seg, tha skall handt oc antworde hannom samme register fran sig.
 Sckeer oc saa, att nogenn heremodt dierffues att giiffue loug, tha skall samme
 mandzs naffnn mett hans loughøringe oc loughsmendt wptegnes wdi samme
 register, oc giøres fore redeligen regenskaff.
 30 <7.> Wii formercke oc forfare ocsaa, att herwdi rigett er en menig plage,

3 oc (I.)] herefter gennemstr. giffuer Adsk. reg. – 3 for indtil til] tilf. i marg. m. samme hd.;
 herefter gennemstr. loug fore Adsk. reg. – 14 Schall] i marg. For huad sag att ien maa fyndes
 tiill loug Adsk. reg. – 21 oc (I.)] i marg. Skulle alle domere och herritzfogeder giøre regen-
 skaff paa alle louge Adsk. reg.

att thenn ene stor epther thenn andens liiff oc leffnedt, oc for en ringe orsag, huilkett allt dog icke kommer aff andett, endt forthii att ther bliiffuer taget pendinge fore mandslett, oc mandraberenns wskyldige slegtt oc wenner, iaa oc thett barnn, som liigger wdi wogenn, schulle legge pendinge samen oc
 35 tiilhielppe att bøde thenn døde mett, therwppaa tha mangenn forlader seg oc giør saadan gerninge, huilkenn hand ellers icke giorde, thersom handt wiste, att hannom hengde nogenn liiffsstraffe paa egen. Therefore skall herepther saa holdes om mandrab: Huar nogenn kiøpstedsmant eller bonde giøre nogenn mandrab, oc thett icke skeer aff waade eller nødtwerge, oc mandraberenn
 40 griibes, tha bødis liiff for liiff, oc mandraberens hoffuetlodt were forbrott, halfft tiill oss oc halfft tiill thenn dødes neste arffuinge, oc thermett skal mandraberens slegtinge were quytt oc wdenn feygde aff thenn dødes slecth oc
 f. 24v wenner oc ey beswares mett nogenn ydermere boedth, // oc thersom saadanne mandrabere oc hans metfølgere wndtkommer, tha skulle sandmende-
 45 nne therom skiillie, oc suerge the hannom fredtløss, tha skulle wore fogeder oc embitzmendt lade rette offuer hans halss, ehwor the hannom therepther kunde offuerkomme, oc alt hans hoffuittlodtt, halffdelenn tiill oss oc andenn halffdelenn tiill then dødes neste arffuinge, oc mandraberens slegtt oc wenner skulle hermett were quytt oc wfeigdett i alle maade. Rømer oc flyer thenn,
 50 som mandrabere er, tha skulle hans slegtinge bøde tiill thenn dødes frennder oc slegt rett landtboedtt, epther konning Woldemars loug, som er twenne xviii marck, oc thermett were quytt fore alt feygde fore thenn sag, oc mandrabere, ther rømmer, hoffuittloedt were forbrott tiill oss. Sammeledes thersom nogenn mandrabere kiøber seg fredt oc boed tiill hoss oss oc thenn dødes
 55 wenner, tha skulle hans egne slegtinge oc wenner ey were pligtig tiill att bøde mett hannom ydermere end twenne xviii marck, epther konning Woldemars loug, wdenn hues hans wenner sielff weluilligenn, huer wed seg, wille hielpe hannom. Tesligeste, findes mandrab were giortt aff waade eller nødtwerge i sandhedt, tha schall ther bødes fore trenne xviii marck, om mandraberenn bliiffuer tiil stede oc wedt synn frid, oc hues giørtzsom ther wdtloffues, thenn
 60 skall huer gielde, som wedloffuer, oc mandraberenn oc hans slegt thermett were quytt oc frii wden feigde. Scker thett oc saa, att nogenn theres slegtinge, som drabt oc slagenn bliiffuer, feigdt eller feigdt lade theroffuer mandrabere, frennder oc kiønn, tha skall huer aff thennom, som saa giør, bøde xl
 65 marck tiill oss oc xl marck emodt bondenn, oc ey fonge ydermere boedt, oc

35 therwppaa] ther *rettet fra* therefore *Adsk. reg.* – 37 Therefore] *i marg.* Huorledes skall holdes om mandrab *Adsk. reg.* – 58 Tesligeste] *i marg.* Om mandrab er giort aff waade *Adsk. reg.* – 60 giørtzsom] giørtzs *rettet o. lin. m. samme hd. fra g[...]*tz *Adsk. reg.* – 65 oc (3.)] *i marg.* Om fridløss menndh *Adsk. reg.*

wille wii herepther, att ingenn fredtløss mendt, oc besønnerligenn the, som
 ere fredtløss giortt fore mandrab oc haffue giortt gerningen herwdi riigett,
 f. 25r skulle husses, heles eller haffue nogenn platzs wditi // wore førstendom, oc
 ther tuerttemodt huilke som erre fredtløss giortt for mandrab oc haffue ger-
 70 ningenn giortt wdi vore førstenddomenn, the skulle ey heller husses, heles
 eller haffue nogenn platzs herwditi riigett, oc huelkenn som heremodt huser
 oc heler nogenn fridtløss mandt, thenn skall bøde emodt oss for huer natt tre
 marck. Err thett hannom vuittherligt, att hand er fredtløss, tha werie seg thett
 aff mett tholff neste frenders eedt. Bliiffuer samme fridtløss mandt eskett aff
 75 hannom, aff wore lendsmandt eller befallingsmandt eller aff nogenn andenn,
 som therpaa kandt thalle mett retthe, oc hand ber døll paa hannom, tha were
 hand fredtløss mett thenn andenn, oc wille vii, att thenne *forschreffne* skic-
 kelsse om mandrab herepther wditi Danmarcks riige tiill euig tiidt skall fast
 oc wbrødeligenn holdes.

80 <8.> Item huor saa skeer herepther, att nogenn egtiigh mandt, som haffuer
 synn egtiig hustrue leffuenndis, eller nogenn egtiig quinne, som haffuer synn
 egtiig mandt leffuenndes, bliiffuer fundenn wdi øbennbarliigh hoer, saa thett
 er beuisseliigtt, tha skall samme egtiig mandt, hues brøst saa findes, therfore
 meste siitt hoffuett, oc thenn egtiig quynde, hues brøst ocsaa fynndes, schall
 85 seckes oc droghnes.

<9.> Huilkenn som oc sages oc kanndt skelligenn beuisses offuer, att were
 iomfruekrencker, tha skall thenn bøde therfore ix marck tiill qwyndenns rette
 werge, oc viii β grott tiill oss, som tiilforne bøttes tiill biscopssag, eller bøde
 therfore saadann faldsmaell oc brøde epher hwer lands loug oc rett, dog
 90 hermettd wndertagett gode mends tyennere, huilke ther sielff wdi lyge maade
 straffue skulle, om theres brøst saa fynndes. //

f. 25v <10.> Scker thett ocsaa, att nogenn foragte wore domme oc icke wille
 thennom fuldtgiøre indenn sex wggers dag, nest epher att samme domme
 ere affsagde, tha skall thenn bøde therfore xl marck emodt oss oc xl marck
 95 emodt bondenn oc siidenn for huer sex wgger xl marck tiill oss oc andre xl
 marck till bundenn, tiill saa lennge att handt fuldtgiøre samme wor dom oc
 sententzs.

<11.> Oc huilke som mett wor steffninger skulle steffnes, the skulle log-
 ligenn steffnes wdi theres egen neruerelse, saa the thett sielff høre, som

67 mandrab] *efter man gennemstr. tre ulæselige bogstaver Adsk. reg. – 72 thenn] i marg. Tre marcke for huer nat Adsk. reg. – 80 <8.>] i marg. Om abenbar hoer Adsk. reg. – 86 <9.>] i marg. Om iomfruekrencker Adsk. reg. – 88 oss] tilf. o. lin. m. samme hd. Adsk. reg. – 92 <10.>] i marg. Om domme att fuldtgiøre inden sex wggers dag Adsk. reg. – 96 till bundenn] tilf. i marg. m. samme hd. Adsk. reg. – 98 <11.>] i marg. Huorledes att then ene skall steffne then anden Adsk. reg.*

100 steffnes, oc skall wdennpaa steffningenn anntegnes, paa huilkenn dag eller
 tiidt *samme* steffning er thennom forkynntt fore mett wyndisbyrdt, oc huil-
 kenn som theroffuer sidder samme wor steffning offuerhørrig, forewdenn
 handt haffuer logliig forfaldt, oc handt haffuer tiilforne *thett* giort witterligt
 for oss, tha bøde handt fore saadann hanns offuerhørelsse xl marck tiill oss,
 5 oc huilkenn som steffner en andenn oc icke tha sielff møder, tha bøde then
 emodt oss xl marck oc gielde synn genpartt syn kost oc tæring egenn, wdenn
 saa er, att thenndt haffuer logliig forfaldt aff syugdom oc anden *guds* plaffue.

<12.> Wii formercke ocsaa och forfare, att enddog wii tiitt oc offthe haffue
 laditt wore obne breffue wdtgaa tiill landsting oc andersteds om wore myntte,
 10 som wii haffue ladit mynttett herwdi riget, tha agtis saadann wore mandatzt
 breffue en gandske ringe tyngest oc wore myntte theroffuer ocsaa foragtis.
 Thii wille wii aluorligenn, att *samme* wore myntte, store oc smaa, som wii nu
 hertiill haffue ladit slaa oc mynttett, oc hwodtfore myntte herepther wdi rigett
 f. 26r mynttett oc slagett bliffuer, // skall were oc bliiffue gangbar oc giellennedes
 15 hoss alle oc huer herwdi rigett, epther som wii thendt foresatte haffue, oc for
 saadann werdt, som hwnn fore mynttett er. Findes oc nogre epther thenne
 dag, geistliig eller werdzliig, eddell eller veddell, høyg eller lag, borger eller
 bonnde, indtlendiske eller wdtlendiske, fattiige eller riige, ingenn wnder-
 20 fulle wpebere *samme* wor myntt, lidenn eller stor, epthersom hwnn er mynt-
 ttett tiill, oc fore saadann werdt, som *han* er satt fore, tha skall thenndt ther-
 fore haffue forbrott, huess gots hand haffuer mett att fare, halffdelenn tiill oss
 oc andenn halffdelenn tiill thenn, *han* kjøber mett, oc therwdtoffuer straffues
 liigesom thenn, wor breffue oc budt icke holde will.

25 <13.> Och eptherthii att alle kjøbmendswaare oc all andenn skiickelsse,
 bode mett wogneleye, fergelønn oc andenn deell, er nu wdi thenne dyre
 tiidt foresatt aff theris rette werdt, oc ydermere end skiell kandt fylge, oc wii
 icke nu paa thenne tiidt fore merckelige leiglighedt skyldt kunde *thett* for-
 wandle, tha haffue wii nu mett wortt *elskelige* Danmarks riigis raadt *thett* saa
 30 besluttett, att wii hwertt aar tiill sancti Maurits marckett schulle forskiicke
 wortt *elskelige* raadt oc lendsmenndt, wdi Nøreiwtlannndt besiddennedes, tiill
 wor kjøpstedt Wiborg, oc wortt *elskelige* raadt oc lendsmendt wdi Fyenn
 oc Langlandt tiill wor kjøpstedt Otthensse huertt aar om sancti Maurits dag,
 f. 26v oc wore lendsmendt oc aadell wdi // Laalandt, Falsther oc Møenn tiill wore
 35 kjøpstedt Nyckøppinge wdi Falster, huertt aar om *forschreffne* sancti Mau-
 rits dagh; tesligeste wortt *elskelige* raadt oc lendsmendt wdi Siellandt tiill

8 <12.>] *i marg.* Om myntten *Adsk. reg.* – enddog] *efter end gennemstr.* og *Adsk. reg.* – 25
 <13.>] *i marg.* Om waare att sette *Adsk. reg.*

wor kiøpstedt Roschildt huert aar om sancti Michels dag, oc wortt *elskeli-*
ge raadt oc lendsmendt wdi Sckane tiill wor kiøpstedt Lundt, huertt aar om
 40 *forschreffne* sancti Michels dag, huilke som huer wdi the lande, som the vdi
 besiddendes ere, schulle mett kiøpstedernes, herritzfogeden oc en bunde
 aff huertt herritt, som mett fuldtmagt paa thenn menige mands wegne skulle
 møde wdi *forschreffne* kiøpsteder, huer wdi siitt landt haffue fuldtmagt mett
forschreffne wortt *elskelige* raadt oc lenzsmenndt att sette alle waare, hwadt
 the gielde schulle ephther tiidzens leilighedt, oc som almogenn oc huert land-
 45 zens indtbyggere kand were lideligt oc drageligt, huilkett nu skall begindes
 wdi *thette* aar oc sydenn saa forfølges aar ephther aar.

<14.> Och ephtherthii att kiøpstederne herwdi riigett haffue nu mere
 were<tt> beswarett mett landzsknectehold, end bønderne haffue weritt, tha
 wille wii, att alle embitzfolck, som ere paa laendsbyerne, skulle drage ind
 50 wdi kiøpstederne oc ther bygge oc boe oc forlade *theres* wanninger, som the
 haffue paa landsbyerne, dog wndertagenn groffsmede, *themmermendt*, mure-
 mestere, skynndere oc thennom, som giøre theris egne skoo oc icke arbeide
 for andre end tiill theris egiitt behoff; sameledes skulle oc ingenn skredere
 boe på laennzbyerne, wdenn the, som syø wadmell, theraff tha worde for-
 55 moenndes, att kiøpstederne maatte worde forbedrede. Oc skulle herepther
 alle handwercke oc embede were frii wdi kiøpstederne, saa thenn ene maa
 f. 27r saawell som thenn andenn neere oc bierge seg oc kunst- // tenn kunde saa for-
 mere seg eblannt folckett, och huilkenn embitzmandt, som ther er godt fore
 att haffue først giortt siitt mesterstykke, tha skall thett icke formenes hannom,
 60 att komme therwdi oc skall therefore icke beskattes eller were pligtiige att giif-
 ffue wdenn alleneste en gylden tiill embbedenns giilde oc siidenn were quytt
 fore all ydermere wdgtiiff i the maade.

<15.> Wii formercke oc møgenn wskiickelighedt att were wdi kiøpsteder-
 ne oc paa laennzbyerne mett brøllupskost oc bardzell att giøre, saa att wdi
 65 *samme* gledtskaff bliiffuer giortt stor kost oc thering, aff huilke kiøpstederne
 bleffue megett besuackede, tha paa thett att then ene icke skall saa wpte-
 re thenn andenn, tha wille wii, att ingenn brøllupskost eblantt borgere eller
 bynnder skall ware lennger end i two dage, oc att ingenn skall bede fleere
 tiill brøllupskost, end som hand kand lade wdi synn egenn stwffue, oc tiill
 70 bardzell skall ingenn biudes wdenn allene fadderne, dog maa the wngf folk
 dantze oc giøre thennom glade.

43 alle] *rette fra wa Adsk. reg.* – 48 were<tt>] were *Adsk. reg.* – tha] *i marg.* Alle embitz-
 mend, som boe paa landsbyerne, schulle drage ind vdi kiøpstederne *Adsk. reg.* – 60 therwdi]
 tilf. o. lin. m. *samme hd.* (?) *Adsk. reg.* – 63 <15.>] *i marg.* Om brøllupskoste att giøre *Adsk.*
reg. – 66 megett] *herefter gennemstr. besk[.]cke Adsk. reg.*

<16.> Och ephtherthii att ther fynndes saa monge stadere oc trøglere att
 løbe heromkring wdi riigett oc bede gudzs almysse, oc somme aff thennom
 ere karske oc føre oc ere dog kommenn wdi thenn wane, att the icke ar-
 beyde wille oc fortyenne therris brødt, tha wille wii, att wdi hwer kiøpstedt
 75 skulle tiilskiickes two borgere, som schulle haffue godt agtt oc paasywnn paa
 samme stodere oc tryglere, oc huilke som fore syugdom eller allerdom ere
 wduelige tiill arbeydt eller ere forarmett oc haffue hyemme eller ere fødde
 therwdi byen, thennom skall tiilstedes att bede och samble guds almysse
 f. 27v // therwdi byenn, dog schall thennom giuis byes tegenn, att the kunde sye
 wdhen paa theres kleder, att the mue ther trygle oc bedhe, oc the som ere
 karske oc føre oc kunde thaalle att arbeyde, thennom skall icke tiilstedes att
 bede almysse, menn skulle foruisses tiill arbeyde eller foruisses aff byenn,
 om the icke arbeyde wille, oc om the sydenn bliiffue befundenn att trøgle el-
 85 ler bede, tha skulle the stubes aff byenn mett riiss, dog hwor wnge perssoner
 ere, som gange tiill skole att lere oc icke haffue andenn wpholding, thennom
 skall oc tiilstedes att mue gange om att bede theris liiffues føde, oc wdi lige
 maade skall oc were wdi hwertt herritt, saa att ingen tiilstedes att bede oc
 trøgle paa byerne eller wdi herrettherne, wdenn the, som haffue hyemme eller
 90 ere fødder wdti herretther oc for alderdom eller syugdom icke kunde arbeyde,
 oc skulle samme syuge meniske besigtiiges aff herritzfogedenn oc sogne-
 prestenn wdi hwer sognn oc giiffues thennom tegenn, oc ingenn skall tiilste-
 des therwdi herrit att bede eller trøgle, wdenn the haffue tegenn, oc huilkenn
 som theroffuer fynndes att trøgle, then schall foruises aff herrittherne, oc
 95 kommer handt ther sydenn egenn att trøgle, tha schall handt stubes aff her-
 rittherne.

<17.> Haffue wii oc forfaritt nu <wdti> thenne reygssse, som wii giorde
 wdti Nøreiwtlandt, att mange sager bliffuer steffnedt indt for oss, som aldriig
 haffuer werit tiilforrn, encthenn tiill herritzst yng eller landsting, oc wiille
 100 wii therefore, att herepther skall therom saa holdes, att huilke sager som bør
 att forfølges tiill herritzst yng, skulle thiitt steffnes oc tage dom therpaa,
 beschreffuenn aff herritzfogedenn, oc thersom herriitzfogedenn weyer rett
 oc icke will giiffue thennom dom, tha schulle the strags giiffue thett wor
 lenzmand, wdi huilkenns leenn thett er, tiil kiennde, oc lenzmanden skall

72 <16.>] i marg. Om trøgelere Adsk. reg. – 77 ere] tilf. o. lin. m. samme hd. Adsk. reg. –
 80-81 dog indtil bedhe] tilf. i marg. m. samme hd. (?) Adsk. reg. – 82 skall] gentaget og
 gennemstr. Adsk. reg. – icke] tilf. o. lin. m. samme hd. Adsk. reg. – 90 herretther] herefter
 gennemstr. att bede eller trøgle Adsk. reg. – 97 <17.>] i marg. Att ingen sager schulle steffnes
 fore kongen vden the tiilforne haffue weret tiill herritzting och landsting Adsk. reg. – <wdti>]
 mgl. Adsk. reg. – 3 thett wor] tt wor skrevet på rasur Adsk. reg. – 4 lenzmand] rettet fra
 lenzmandenn Adsk. reg.

5 strags hielpe thennom hoss herritzfogedenn, saa the fonge dom for thennom,
 f. 28r och // nar the aff theres herritzfogett haffue fongett dom, och thennom icke
 thermett nogis, tha maa the steffne samme herritztingsdom mett herritzfo-
 gedenn indt tiill landsting oc ther tage dom fore thennom, oc thersom the
 10 oc therwdtindenn fynnde thennom beswarede, oc thennom tyckes, att then-
 nom icke wederfaris rett, tha maa the indtsteffne samme landstingsdom mett
 landsdommeren for oss, dog att the tiilforne haffue fore thennom bodhe her-
 ritztingsdom oc landstingsdom beschreffuenn, och skulle alle domme, som
 affsiiges tiill herritztyng oc landztyng oc wdi kiøpstederne, giiffues renli-
 genn oc clarligen beschreffne, saa att wii nogsam kunde bliiffue theraff beret-
 15 tede aff samme schrifftelige dom, hwor sagenn seg forlebbenn er, nar thenn
 kommer indt for oss; oc huilke som fynndes encthenn paa tyng eller for dom
 oc icke wille giiffue fogedenn eller domeren lye, nar the skulle sidde dom,
 menn ere thennom wlydige fore, the deles oc bøde therefore ephther konning
 Waaldemars loug.

20 <18.> Oc ephtherhii att wii formercke, att mange wretferdiige domme wdt-
 giiffues, tha wille wii, att therom saa skall holdes, att huar noger dommere
 giiffuer en wretferdig dom, oc thett skeer, fore att hand icke er rett wnderuist
 wdi sagenn, eller oc sagenn er hannom wrangtt forefòrdt, eller handt haffuer
 giortt thett aff wandkunddighedt, tha skall handt egenn giffue thenn, som
 25 sagenn anrørenndes er, hues beuisselig skade, kost oc thæring handt therpaa
 giortt oc ludett haffuer. Kandt thett oc beuisses, att dommerenn haffuer tagitt
 gunst, gaffue, wendskaff, wildt eller frendskaff fore rettenn, tha bliffue handt
 f. 28v therefore en ereløss mandt oc aldriig sidde dom // mere ephther thenne dag oc
 bøde therefore emodt koningen oc bundenn ephther konningenns tycke.

30 Oc huilke som heremodt, ephtheratt thenne wore skickelsse therom wdt-
 gangene ere, mett nogere sager komme indt for oss oc icke paa theris sag
 haffue mett thennom bode herritztingsdom oc landstingsdom beschreffuenn,
 tha skulle the haffue giortt saadann theris omkostning, thering oc longe rey-
 gsse tiill forgeffues, och thette skall wdi lige maade holdes tiill byting oc paa
 35 raadthussett wdi kiøpstederne, ephthersom forskreffuitt staar.

<19.> Scker oc offthe, att mange føre ny tydinge eblantt en heell almoe
 bode wdti kiøpstederne oc paa landert oc thermett giøre folkett euentyrsk oc
 sielssom tiill synnde, som rigett oc alle thes indbyggere kunde were emodt
 oc fyenderne mett. Thii wille wii, att hwor saadanne ny tydinger føre, som
 40 oss oc rigett kunde were anrørenndes, were seg encthenn indlendiske eller

20 <18.>] *i marg.* Om wretferdige domme *Adsk. reg.* – 30 Oc] *i marg.* Om the sager, som komer fore kongen och icke haffue werit tiill herritzting eller landstingh *Adsk. reg.* – 36 <19.>] *i marg.* Om the som føre ny tidinger *Adsk. reg.* – 39 føre] *efter ø gennemstr. I Adsk. reg.*

wdtlendiske, paa landsbyerne eller wdi kiøpstederne, tha skall thenn paagrybes oc holdes tiil stede, oc thersom handt skyuder paa nogenn andenn, tha skall thenn ochsaa andholdes tiil stede, oc thenn første slippes, om then andenn hemler hannom thett, oc saa framdelis, tiill mandt kommer paa thenn
 45 ret skiildige, som tydning haffuer først wdsagdt, oc man tha giiffuer thett wor lendsmandt, wdi huilkens leenn hand paagribes, tiil kiende, och hand sydenn framdeles giiffuer oss thett tiil kiende, oc tha fanger ydermere wore schriffuelsse, hwor hand seg ydermere therwdtindenn skall wiide att retthe.

<20.> Paa thett ocsaa att ingthett skall worde wndtrøgtt frann kyrcken, tha
 f. 29r wille wii, att huert aar, nar // kyrckeuerge haffue giortt regenskaff, tha skulle the affsettes oc skiickes two andre effnenndes dannemandt wdi stedett egenn, som thertiill dugelige erre, oc schall saadann forwandling skee om kyrckeuerge hwertt aar, nar regenskaff giortt er.

<21.> Saa haffue wii oc forfaret, huor wii herwdi kiøpstederne wdi rii-
 55 gedt haffue framdragitt, att gaderne holdes meget wrene, oc ther tiillmett er ingenn skiickelsse giortt therwdi om abennbare herberge, saa att nar nogenn fremmede folck hender att drage theregennem eller søge tydt om nattelege, thaa wiide the icke, hwor the kunde fonge herberge, madt, drycke oc hestefoder for theres pendinge. Ther tiillmett er folckett icke fast willige i thennom
 60 sielffue att indtage eller att herberge nogenn fremede folck wdi theris huss. Thii wille wii thermett aluorigenn haffue befallitt wor borgemestere oc raadtment wdi hwer kiøpstedt, att the strags, mett thett alderførste muge- ligt kandt were, lade brolegge gaderne wdi kiøpstederne oc holde thennom rene. Tesligeste att the forordenere oc tiilskiicke nogle aff borgerne wdi huer
 65 kiøpstedt, som effnenndes oc formoenndes ere, att holde obne herberge wpp, saa att ridenndes oc gangendes weyfarendes folck, indlendiske och wdtlendiske, fonge ther theris redelighedt tiill madt, drycke, hestefoder, gode senge oc gode stoldrom for theres pendinge, oc att the, som saadanne obne herberge wpholde, henge ett tegen wdenn for theris huss, thermett mandt kandt kiende,
 70 att ther er opne herberge, oc schulle wore borgemestere oc raadtment wdi hwer kiøpstedt thette saa flytteligenn mett thett allerførste bestille, saaframptt att the icke therefore wille stande tiill rette fore oss.

<22.> Oc ephtherthii att ther fynndes stort swig och bedragerie hoss guldt-
 75 smederne herwdi rigett, wdi thett att the forfalske oc formenge, hues sølff eller guldt som the forarbejde, mett kobber, messing oc andenn deell. Thii

49 <20.>] i marg. Om kyrckeuerge att sette Adsk. reg. – 54 <21.>] i marg. Om gaderne att holle rene Adsk. reg. – 56 nar] tilf. o. lin. m. samme hd. Adsk. reg. – 64 Tesligeste] i marg. Om herberge att forordinere mett tegen Adsk. reg. – 72 stande] herefter gennemstr. aff Adsk. reg. – 73 <22.>] i marg. Om guldsmederne Adsk. reg.

f. 29v wille wii, att // mett guldsmedernes embitt saa holdes schall, som herepther følger. Først huilkenn guldsmedt som will bruge sytt embitt oc boe herwdi rigett, thenn skall were pliigtigh tiill, aff hues siølf som handt forarbejder mett hammerenn, were seg wdi stobe, skoller, kannder oc andenn deell, tha schall hand leuerere femptenn lodt purtt siølf wdi huer lødige marck, som hand frann seg antworder, oc halff femptande lodt purtt siølf wdi huer lødige marck, som han wdi støbtt siølf forarbejder oc frann seg antworder.

80 Sameledes schall handt were pligtig tiill att sette bode byenns, wdi huilkenn handt besidennendes er, oc synn egenn stemp oc tegenn, paa hues guldt och siølf som han forarbejder oc frann seg antworder, paa thett att handt will were synn gerning bekenndt.

Schall oc ingenn guldsmedt, som will boe herwdi riget, fordriste seg tiill att bruge finantzter eller suig mett messynng, kobber, iernn, bly, theenn, wox, tre, leer, eller huadt thett helst were kandt, att forgyldte oc thett selge 90 anderledes end fore siitt werdt. Fynndes handt theroffuer mett nogenn swig heremodt att omgaas, tha skall hand straffues therfore, som en bedragere og falskener bør att straffues.

Wiille wii ycke heller, att nogenn guldsmedt, som will bygge oc boe herwdi riigett, skall fordriste seg tiill att mynntte eller smelthe wdi thenne, 95 were seg klippinge, dubeltt marckstøcker eller andenn smaa mynntte, entenn the ere slagne her indenn riigett eller wden, om nogenn indlendiske eller wdtlendiske, eddell eller weddell, kiøpmendt eller andre wille thennom thett annamdes were, saafraamppt att the icke wille lyde tylbørlige straffue therfore. Thersom nogenn guldsmedt wille io tage seg fore, samme myntte 100 att smølte oc giøre wdi thene, thaa skall handt sette bode byenns oc synn egenn stempe paa samme siølf, saa hand well leuerer thett frann seg fore purtt syølf. //

f. 30r Schall oc ingenn guldsmedt, som will boe herwdi rigett oc bruge embedett, arbejde hemmeligenn enthenn wdi kellerenn, boder, loffthe eller 5 andersteds wdi hiemelige wraer eller wynckler, menn skall sidde for obne wynduer, saa huer mandt kandt see, hues handt handler.

Schulle oc alle guldsmederne, som wille bruge theres embedt herwdti riigedt, haffue flyttiig tylsywnn, naer thennom beres siølf tiill gerningenn,

79 tha] *i marg.* xv lodt purtt siølf i huer lødige marck *Adsk. reg.* – 83 Sameledes] *i marg.* Att sette stempel och tegen paa, hues the forarbejder *Adsk. reg.* – 83-84 huilkenn] *rettet fra huilkenn* *Adsk. reg.* – 87 Schall] *i marg.* Schall ingen guldsmed bruge swig mett sit arbeyt *Adsk. reg.* – 93 Wiille] *i marg.* Ingen guldsmed schall mwe mynte eller smeelte i thæne *Adsk. reg.* – 95 marckstøcker] *marckstørcker* *Adsk. reg.* – 3 Schall] *i marg.* Huer guldsmed schall arbejde abenbare och icke i hiemmelige winckler *Adsk. reg.* – 7 Schulle] *i marg.* Alt siølf skall proberes, nar thett beris tiill gerningyn *Adsk. reg.*

att the flyttiig probere thett, ehwem thett tiilhører, om thett er gott siølf eller
 10 ey, saa ther ingenn bliiffuer bedragenn thermet.

Och wiille wii wore borgemestere och raadtmenndtt offuer alt riigett her-
 mett strengeligenn befalliitt haffue, att the mett oldermandenn fore guldt-
 smederne, huer wdi syn kiøpstedt, wdi huilkenn the besidenndes ere, haffue
 15 grandtgiiffueligenn agtt oc paasywnn mett guldsmederne, saa the herepther
 skiicke thennom vdi theres embede, ephersom forskreffuitt staar, wnder
 then straffue, som widtbør, oc saaframptt att the wille boe herwdi riigett, oc
 att borgemester och raadt troligenn tiilhielpo att straffue theroffuer, om no-
 genn heremodt fynndes mett nogenn sweg <eller> falskhed att omgaa.

<23.> Wii fynnde herwdi rigett oc stor wlempe oc wskickelighedt, hwor
 20 wii framdrage wdi kiøpstederne, saa well som paa landsbyerne, mett onde
 lugtt, stanck oc andenn deell, huilkett icke kommer aff andett end att kircke-
 gaardenn wdi kiøpstederne ligge mesteparthenn rett wp tiill weigenn, som
 mandt skall fram gaa, oc døde kroppe therwdi begraves, oc theraff kommer
 store stanck oc onde lugtt, hworaff pestelents oc andenn sware syugdom //
 f. 30v haffuer synn rette ordsprung oc framgang. Tesligeste paa landsbyerne liigge
 døde swynn oc andenn aass myt vdi byerne. Thii wille wii nu herepther, att
 wdennfore huer kiøpstedt skall wpledes ett bequemptt stedt, huilcken skall
 omgierdes eller ommwris oc holdes wdi førm, oc schall thenn menig mandt,
 som dør, wdtføres aff byen oc ther begraffues, bode nar stor pestelents ere oc
 30 andenn tiidt, oc icke begraffues paa andre kyrckegaarde indenn kiøpstederne.
 Sameledes schall ther giøres en rackarkulle fore huer kiøpstedt, oc ther skall
 all andenn aass, bode aff døde swynn oc andenn queg oc all anden wrengthet
 indføres.

Wdti lige maade skall huer landsby holle en rackerkulle wdenn for byenn,
 35 som the schulle indtføre, hues aass oc wrenighedt som the haffue wdi theres
 bye.

<24.> Och epherthii att thette riige wore well i seg sielff fructbar nock,
 thersom her eller wore en godt skiicke oc pollici, oc alhandt frugtt well skulle
 woxe herwdti riigett, saa wel som wdi andre lande, thersom manndt will el-
 40 lers sielff were ther wde om oc legge wynde therpaa, tha wille wii, att huer
 bonde herepther schall huertt aar were pligtiiig tiill, thersom leiglihedenn er
 tiill, i thett mynste att legge fem hwmlekuler, tree imper abbele, perer eller

11 Och] *i marg.* Att haffue tiillsiwn mett guldsmederne *Adsk. reg.* – 18 <eller>] *mgl. Adsk. reg.* – 19 <23.>] *i marg.* Om vnd lugtt *Adsk. reg.* – 23 therwdi] *herefter gennemstr.* th *Adsk. reg.* – 26 Thii] *i marg.* Att alle døde kroppe schulle begraffues vden byen *Adsk. reg.* – 31 Sameledes] *i marg.* Om rackerkulle vden for kiøpstederne *Adsk. reg.* – 34 Wdti] *i marg.* Om rackerkulle vden fore landsbyerne *Adsk. reg.* – 41 thersom] *herefter gennemstr.* derfor *Adsk. reg.* – 42 hwmlekuler] *i marg.* Om humblekwiler *Adsk. reg.*

andre gode treer och ther tiillmett plantte fem pyle eller haffue forbrott en marck for huertt, som hand forsømmer aff thennom, tiill synn hosbonnde.

45 <25.> Item paa thett att guds store fortørnelse mett store æder, mandslett
oc andett ontt, som besønnerligenn kommet er aff thenn wskiickelig hushol-
f. 31r ding, som herwdi rigett holdes, bode paa wore oc kronenns slotthe, // clostere
saa well som paa gode mends gaarde, ydermere end i andre lande, maa aff-
stiilles, haffue wii mett wort *elskelige* Danmarcks riiges raadt om husholding
50 giortt saadann skiickelse paa, huilkenn wii wille, att herepther saa offuer allt
riigett holdes skall, som herepther følger:

Item først skall offuer maaltiidt giiffues swenne øll, saa møgett som be-
hoff giøris, oc strags epther middagsmaaltiidt skall icke giiffues øll, wdenn
handth gaar for kiellerenn, oc ther skall hannom icke formenis att giiffues en
55 driick, ii eller iii, oc om affthenenn epther multiidt skall giiffues thennom tiill
ix slaer oc icke lenger.

Therwdtoffuer skall thett huer mandt forbodett were, eddell eller weddell,
att gaa wdi nogenn syn herskabs stegersse eller kellere, wdenn handt haffuer
befalling aff synn husbonde, oc skall huer synn tyennere søge tiill bords wdi
60 burgestwenn oc icke widt ii eller iii løbe wdi andre winckler oc søge nogett
lag wdi seer.

Item om eeder, bode paa waare slotte saa well som paa gode mends gaarde,
encthenn the ere i raadett eller wdenn raadt, skall saa holdes, att huilkenn som
suerger om gudt, hans dødt, pyne, saar eller blodt eller thenn hellige aandt,
65 tha skall henngis en ferle wdi burgestwenn, tiill nogenn swerer, oc slaas tha
f. 31v wdi handenn ett slag, oc sidenn skall // thenn, som huggenne fiick, bere same
ferle, tiill enn andenn suerer, oc ligesaa thenn tridie ocsaa forfølges, oc thett
skall thenn menige mandt, som tyener wdi en gaard, tiilhobe besuerre mett
huerandre thett saa att holle wille, wnder en dubbell pyne, som then menig
70 mandt tha widtagenndes worder.

Om swenne att holle wille wii, att saa holdes skall. Item huilkenn swenndt
som tager klede oc *pendinge* aff nogenn, thenn skall were pligtiig att tyenne
synn herskaff tiill aarsdag, att klede oc *pendinge* skall giiffues egenn. Drager
theroffuer nogenn swenndt frann synn hosbonde, tha skall handt egenn gii-
75 ffue synn husbonde, hues handt wdi samme aar aff hannom wpeboritt ha-
ffuer. Løsther hannom icke lennger att tyenne syn husbonde, tha skall handt
siige hannom tiill tre wgger tiilforne, fore aarsdag kommer, oc sydenn tage

46 wskiickelig] *rettet fra wskiickelighedt Adsk. reg. – 52 Item] i marg.* Om øøll att giffues
offuer borde *Adsk. reg. – 57 Therwdtoffuer] i marg.* Ingen schall mwe gaa vdi noger syn her-
skaffs stegersse *Adsk. reg. – 62 Item] i marg.* Om eeder, bannen och sweren *Adsk. reg. – 65*
swerer] *herefter gennemstr.* oc lige for thennom *Adsk. reg. – 71 Om] i marg.* Om swenne att
holle *Adsk. reg. – 72 pligtiig] herefter gennemstr. till Adsk. reg.*

patzbordtt oc fare, hwortt hannom lysther, oc tha skall hannom ey weygres orloff, wdenn hans hosbonde tha hennger wor eller riigens reysse paa.

80 Item huilkenn swenndt som heroffuer drager frann synn husbonde, tha skall handt icke annammes aff noger ellers holles offwer, <naar> hand eskes aff thenn, som hand frannkomenn er, wnder ett hundrett marcks brøde att giiffue thenn, som swennenn frannkommenn, oc icke drage aff thenn bye, som handt tyltallett bliiffuer, føreend hand haffuer bethallitt samme hundrett
85 marck.

f. 32r Drager oc nogenn swenndt frann synn hus- // bonnde, nar handt er tiilsagdt att skulle paa wore oc riigens reygsse, tha skall hanndt therepther were erloss.

Sameledes om noger suendt, som synn husbonnde erligenn oc troligenn tyenner, skeer noger offuerwoldt aff synn hosbonnde eller icke faar synn kle-
90 de eller pendinge redeligenn, tha skall hosbonndenn were pligtiig tiill att stande swennendt tiill rette for wore fodermarsk, hwadt heller handt er wdi raadt eller wdenn raadt, oc wor fordermarsk skall were pligtiig tiill att hielpe swennenndt tiill rette, oc hwadt dom som wore fordermarsk affssiger i slyg sager, skall huer mandt were pligtig tiill att rette seg epher, ligeruisse som
95 thenn wore affzagdt fore oss oc wortt *elskelige* Danmarks riiges raadt.

<26.> Item om iagtt wille wii herepther oc saa, at holdes skall: Først wille wii, att herepther tiill euig tiidt ingenn krybeskytther, som pleige att ligge paa skouffue oc andersteds att skyde oc ødelegge adellwildt, were schulle, oc wille hermett haffue giiffuitt fri skøffueling offuer alle krybeskytther, saa
100 ehwo thennom offuerkomme kandt, skall haffue frii magt tiill att stynnge thennom bode øgnne wdt eller hennge thennom i thet første tre, han offuerkommer, oc wille wii were theres frii hiemmell oc tylstannder thertiill, wdenn
f. 32v saa er, at handt // skiuder paa hiemmell eller paa synn husbonde, tha skall thet tiilstedes hannom, oc skall hanndt tha forskickes tiill wore lenzsmandt,
5 wdi huilkenns leenn hand paagribes, oc ther holdes tiil stede, tiill att wor lenzsmandt beskiicker then, som han syger synn hyemmell oc hosbonnde att were, oc høre hans ordt. Haffuer handt tha tiilstannder oc frii hyemmell aff sin husbonnde, tha sware handt tiill hans gierninger saa møgiitt, som rett er.

10 Sameledes wille wii, att alle reeb oc recker, som mandt pleiger att ødelegge wildt mett, offuer allt riigett schulle affleggis wdi tre sambfelde aar,

80 Item] *i marg.* Ingen skall anamme then andens swend i tieniste vden hand er kommen fran sin husbonde mett mynde *Adsk. reg.* – 81 <naar>] *agl. Adsk. reg.* – 86 Drager] *i marg.* Ingen suend skall drage fran syn husbonde, om hand er tiilsagd paa reygsen *Adsk. reg.* – 90 tha] *i marg.* Husbonden skall were plygtig tiill att stande swennen tiill rette *Adsk. reg.* – 96 <26.>] *i marg.* Om iagt *Adsk. reg.* – 99 hermett] *rettet fra* herepther *Adsk. reg.* – skøffueling] *i marg.* Skøffling offuer alle krybeskytter *Adsk. reg.* – 9 Sameledes] *i marg.* Om reeb och recker *Adsk. reg.*

dog saa, att huerckenn riiddermandsmandt, som haffuer wyldtbradt behoff, schall tyllades att mwe lade biedhe eller skyude paa sytt egiitt eller wdi fellet, oc ther were hannom vforboedt tiill skellighet, oc hans fellet tholle kanndt, wndtagenn Falster, Langelandt oc Bogøe mett graff wyldt, thet wille wii behol-
 15 holle frii fore wore egenn perssonn tiill wortt egitt behoff.

Wii wille oc wore fogeder oc embitzmendt strengeligenn befallit haffue, saa hwer wdi syne leen haffue gode agtinge paa, att bynderenn eller kiøp-
 20 stedsmendt icke skyude eller slaa noger dyr, store eller smaa, eller harer. Sameledes att ingenn prouesther, presther, herritzfogeder, ridfogder, borgere eller bynnder holle nogenn myønder eller støffuere eller lade skyude nogen
 25 dyr, store eller smaa, wnder liiff, halss oc gotzs fortabelsse. Fynndes oc noger att dylle mett huerandre, tha skulle the lyde liige straff wedt the, som gierningenn giøre, dog skall wlfliagtt bliiffue widt magtt. //

f. 33r <27.> Wii haffue oc forfarit, att skoffuene, som liigge tiill alle wore oc
 25 kronenns slotte, gaarde oc leenn, tesligeste tiill alle clostere, cannickdommer, kyrckenn, vicaridom oc alle andre gestliig leenn offuer alt riigett, forhug-
 ges wskelligenn oc tiill wpliigtt, huilkett wii herepther icke wille, att saa skee skall. Thii bede wii oc biude alle wore fogeder, embitzmendt, abbeder,
 30 pryere, prouesther, cannicker, vicarier, presther oc alle andre, som samme skouffue wdi theris befalling oc forswar haffue, att i huer wdi synne leenn oc befalling haffue godt oc fliittiig agtinge oc tiilsywnn, saa samme skouffue herepther icke forhuggis tiill wpliigtt i noger maade, saaframptt att hwer, ethersom nogenn aff samme skouffue wdi theres were oc forswar haffue, icke
 35 wille stande oss tiill rette therfore.

Oc wille wii, att thenne *forschreffne* ordinantze, som wii nu mett wortt el-
 40 skelige menige Danmarcks riiges raadt, haffue ladit wdtgange, wedt alle synn ordt, pungtter oc article, som thenn i alle maade wdtuisser oc indholler, skall widt magt bliiffue oc saa fast oc wbrødeligenn holdes wnder saadann pæne oc straffue, som widtbør. Giiffuitt paa wortt Kiøpnehaffnn sancti Bartolomei apostoli dag aar mdxxxvii. Wnder wortt signett.

1537. 2. september, Reg. Dan. II 74. Kong Christian 3.s kirkeordinans udstedt med rigsrådets samtykke, senest trykt Kirkeordinansen 1537/39 93-149.

11 wyldtbradt] *herefter gennemstr.* tiill skellighedt oc hanns fellett tholle kanndt *Adsk. reg.* – 12 tyllades] *m.* 1 (2.) *rettet fra* st *Adsk. reg.* – 13 oc (1.) *indtil* fellet] *tilf. i marg. m. samme hd. Adsk. reg.* – 19 Sameledes] *i marg.* Ingen prouester, prester, herritzfogeder, ridfogeder, borgere eller bynder schulle mwe holle myønder eller støffve<re> *Adsk. reg.* – 24 <27.>] *i marg.* Om skoffue att hugge *Adsk. reg.* – 32 att] *herefter gennemstr.* huer epther *Adsk. reg.* – 40 mdxxxvii] *i (1.) tilf. m. anden blækfarve mellem v og i Adsk. reg.*

59

1539. 24. eller 25. januar

København

Kong Christian 3.s åbne brev om klittag ved Vesterhavet.

A: tabt. Teksten indført i en tabt registratur, renskrevet i Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-46), m. overskr. *Breff om helme och tag kom till Nørreuitland*. I marg. kors i cirkel, RA. Danske Kancelli B 18 f. 478r-v (2. halvdel af 16. årh.) og Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 17 f. 89v-90r (omkr. 1600).

Tryk: Danske Mag. IV 286-87 (*efter reg. nr. 4*), herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 323-24; Danske Kancelliregistranter 1535-1550 581 (*efter reg. nr. 4*). – Reg. Dan. II 147.

Dat.: Brevet er i Registre over alle Lande nr. 4 dateret aftenen før Pauli conversio, dvs. 24. januar, og i Registre over alle Lande nr. 1 er dateringen sankt Pouls dag, der falder på 25. januar.

Anm.: I kong Frederik 1.s tegnelsesbog er indført et brev med et lignende indhold og kryds i margin *Item at ingen skal tage tag i klitten, thii at klitten forderris theraff och sandet bless vp och forderuer landet*, trykt Kong Frederik 1.s danske Registranter 389.

Tekst efter Registre over alle Lande nr. 4.

Vii Christian etcetera gjøre alle witterligt, att oss er tiluidendis worden, huorledis att mange wore wndersotte, bøndre och andre, fordriste thennom
 f. 478v till therwdi Nørre- // iutland wed Westerstrandet drage och slaa helm och
 tag, saa at sandet therwdtoffuer wpriffues paa landet och forderffuer møgen
 5 iorde, agger och enge, som ther ner wde med stranden liggendis er, oss och
 kronen saawell som andre lodtzeier storligen till skade och forderffue. Thi
 forbiude wii alle, ehuo the helst ere eller were kunde, bønder eller andre,
 hereffther att slaa eller drage hielmethag therwed Westerstranden, enthen
 paa thieris egit eller paa almindelig eller paa nogen mandtz. Fordrister sig
 10 noge<r> theremod att gjøre, tha skall hand, huer sinde hand thet gjør, haffue
 forbrot xl. marck, halffdiellen till sit egit herskab och anden halffdiell till
 thend, hanom therom tiltall, och skall ingen mue were sin thienners hiemmell
 thertil, huercken wore foughther, embitzmend eller andre, wnder thend plicht,
 som wedbør. Giffuet paa wort slott Kiøpnehaffn sancti Pauli conuersionis
 15 affthen aar etcetera mdxxxix. Vnder wort signet.

6 lodtzeier] herefter gennemstr. till reg. nr. 4. – 10 noge<r>] noget reg. nr. 4. – 14-15 sancti Pauli conuersionis affthen] sancti Pauli dag reg. nr. 1.

60

15[39]. 30. januar

København

Kong Christian 3.s åbne brev til guldsmedene i København om sølvs lødighed.

A: tabt. Teksten indført i en tabt registratur, renskrevet i Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 18 f. 140v-41r (2. halv. af 16. årh.) m. overskr. *Guldsmede wdi Kiøpnehaffn finge breff, som hereffther følger etcetera*. I margin kors i cirkel. Refereret i Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 17 f. 14v (omkr. 1600).

Tryk: Kjøbenhavns Dipl. II 253-54 nr. 296 (efter reg. nr. 4); Danske Kancelliregistranter 1535-1550 80 (efter reg. nr. 4).

Dat.: Brevet er indført blandt breve fra 1539, i hvilket år også referatet i Registre over alle Lande nr. 1 lader brevet være udstedt.

Tekst efter Registre over alle Lande nr. 4.

Wii Christan etcetera giøre alle witterligt, at wore thro wndersotte, mienige guldsmeder herwdi wor stad Kiøpnehaffn, haffue werett hoess oss och beret, huorledis at wor recess indholder, at hues sølff som skall forarbeidis herwdi riiget med hamer, were seg wdi s<t>aabe, skaalle och kander [ell]er
 5 anden deell, skall holde fempten lod p[urt si]ølff wdi huer løde marck och halffemp[tende l]od wdi huer løde marck, som forarbeydet [bli]fuer wdi støbt sølff, och beklage thennom samme wor recess i the maade at were samme thieris embede for møgit til besuering, anseendis at thet mieste sølff, som nu hantieris och berrigis thennom til gierningen, er iochimdaller siølff, och at
 10 miesteparten aff iochimdalerne, som besynderligen nu mynthis och slaaes, holder løde marcken icke offuer halffioertende lod purt sølff. Thisligeste haffue mange aff wore wndersotte, som lade forarbeide nogit siølff, giffue<t> oss til kiende, at naar the bere nogen iochimsdaller till gierningen till nogen guldsmed, tha skulle the brende thenom i purt sølff, førend the maa sette thieris thegen och stemp, paa huis sølff som the forarbeyde. Thi haffue wii nu aff
 15 wor synderlig gunst och naade, saa och paa thet at same // guldsmederembit maa bliffue wed macht, vnt och tillat och med thette wort obne breff w<n>de och tillade, att hues sølluff som guldsmedene med hammre forarbeidendis och fran thenom andtuordendis worder, skall holde halffemptende lod purt
 20 sølff i huer lødig marck, som the fran thennom leuerendis worder, och icke therwnder, till saa lenge wii anderledis therom tilsigendis worder, dog med saa skiell, at the schulle sette bode byens och thieris egen thegen och stemp

I alle] gentaget reg. – 4 s<t>aabe] saabe reg. – 5 p[urt]] før p har reg. o. – 5-6 p[urt si]ølff, halffemp[tende l]od, [bli]fuer] hul i papir, udfyldt efter den anden københavnske reces af 24. august 1537 kap. 22, jf. nr. 58. – 12 giffue<t>] giffuer reg. – 14 sølff] herefter overstr. s reg. – 17 w<n>de] wde reg., nasalstreg glemt (?).

paa samme sølff. [Gif]fuet paa wort slot Kiøpnehaffn torsdagen [nest ef]fther sancti Pauli conuersionis aar etcetera mdx[xxix]. Wnder wort signett.

1539. 8. juni

Odense

På forespørgsel udtaler kong Christian 3. og rigsrådet, at pant skal indløses med sådan mønt, som var gangbar, da pantet blev stiftet, eller, såfremt sådan mønt ikke kan fremskaffes, med dennes værdi i guld eller sølv, trykt Danske Domme I 221-11 nr. 92.

1539. 14. juni, Reg. Dan. II 177. Kong Christian 3.s kirkeordinans, den rette ordinans, udstedt med rigsrådets samtykke, senest trykt Kirkeordinansen 1537/39 150-244.

61

1539. 24. juni

Odense

Kong Christian 3.s odenseanske reces.

A: tabt, indført i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 65v-69v (omtr. samtidig) m. overskr. *En andenn recess, som forschreffne konninglige maiestatt, konningh Christiann <haffuer ladit wdgaee>, vdi huilckenn hans konninglige maiestatt haffuer formerett, formynnskett och remedierett nogle articler, som ere berørdt vdi then andenn forschreffne recess, som heereffter følger.* – B: tabt. – Ba: Stockh. Kgl. Bibl. B 215 f. 293r-97r (1546). Manuskriptet er et juridisk blandingshåndskrift og mangler §§ 9 og 10.

Til A-gruppen slutter sig Stockh. Kgl. Bibl. B 66 f. 129v-39r (omkr. 1550), RA. Danske Kancelli A 137b, Erik Krabbes lovarbejder I 5 (omkr. 1552), Oslo Deichman Ms. 43,4^o f. 373r-77v (omkr. 1580), FLA. Karen Brahes Bibl. B II 5 (18. årh.), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1358,4^o (18. årh.), RA. Håndskriftsaml. V B 12 lit. D (18. årh.), Oslo Univ. Bibl. Ms. lib. Rar. D 112 (18. årh.).

Til B-gruppen slutter sig AM. 5,4^o f. 178v-89r (1547), AM. 6,4^o f. 266r-78r (ca. 1547, samme hd. som foreg.), RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 173 (omkr. 1550, tysk oversættelse, sammenskrevet med 1537-recessen), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 250r-54r (1563), Stockh. Kgl. Bibl. C 59 f. 200r-07v (ca. 1570), Hamburg Staatsarchiv, Cimbria Illustrata 394-405 (ca. 1582-88) 394-405, Uppsala Univ. Bibl. H 126c (slutn. af 16. årh.), Stockh. Kgl. Bibl. C 84 (omkr. 1600), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1354,4^o f. 28r-39v (17. årh.), smst. Gl. kgl. saml. 3172,4^o (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 813,2^o (18. årh.).

Afskrifterne er mere eller mindre moderniserede, bearbejdede og ofte ufuldstændige og falder uden for denne udgaves rammer. Håndskrifterne er overvejende recesmanuskripter, der indeholder denne ene eller flere af Christian 3.s recesser; en del er juridiske blandingshåndskrifter, hvoraf nogle også indeholder enten Jyske eller Skånske Lov eller dem begge.

Tryk: Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II 78-87 (efter Ny kgl. saml.

813,2^o); Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 190-97 (*efter reg. B 22*), herefter Rørdam, Kirkelove I 134-38 nr. 26 (*i udtog*); Tidsskrift for Fiskeri II 205 (*i udtog i moderniseret gengivelse*). – Hist. Aarb. II 236 nr. 76c; Reg. Dan. II 183.

Tekst efter Reg. B 22 suppleret efter Ba.

- f. 66r Wii Christiann mett gudts naade Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis konningh, herttugh vdi Slesuigh, Holsten, Stormarnn och Dettmerschenn, greffue vdi Oldennborg och Delmennhorsth giøre alle witterligt, att effterthii wii nu haffue forfaret, och oss aff wortt *elskelige* Danmarcks riigis
- 5 raadt och thesliigiste aff wore lensmenndt, som nu heer huos oss till thenne almyndelige herredagh vdi wore kiøbstedt Odennsse forsamblede ere, tillkendettgiffuett ere nogle artickle, som findis vdi wore ordinandts, som wii mett *forschreffne* wortt *elskelige* Danmarcks riigis raadt for nogenn aar om allehande polliti och skick att holle heervdi riigett haffue sambtygtt och
- 10 ladett vdtgange, att mange aff samme artickler findis att were then menige mandt for møgett strengh och besuerligh, tesliigiste therhuos giffuitt oss mange andre ærender oc artickler till kennde, som then tiidt i samme wore ordinandts bleffue forglemptt och icke sambtygtt, tha haffue wii nu paa thett nye vdi *forschreffne* wore *elskelige* Danmarcks riigis raadts neruerelsse, som
- 15 nu heer huos oss till stede och forsamblett er, ladett samme wore ordinandts, artickler frann artickler, for oss lesis oc huer besønderligenn for segh iseer offueruegett och beraadtslagett, huilcke artickle som wii tha haffue fundett och formergtt then menige mandt att haffue werett for møgett for strengh fore eller besuerlige, thennom haffue wii nu mett *forschreffne* wortt *elskelige*
- 20 Danmarcks riigis raadt forandrett, formildett och remedierett, efftersom the kunde were oss och wore vndersotte, menige riigens indbyggere, lidelige, gaffnlige och tollige. Och huilcke artickler som wii haffue fundett att were liidelige och draglige, thennom haffue wii ladett bliiffue, saasom the waare och ere tillfornn beuilgett och sambtygtt, och wille wii thennom och alffuerligenn wedt magtt haffue holdenn. Tesliigiste haffue wii nu paa thett nye mett wortt *elskelige* Danmarcks riigis raadt sambtygtt och beuilgett nogle nye artickler om alle // hande polliti och skick, som wii och wille haffue wedt magtt
- f. 66v holdenn, och haffue ladett thennom indtegne eblantt thesse andre artickler, som heereffter følger.
- 30 <1.> Førsth om mandrab er nu saa beslutett, att nar manddrab findis och efftermaalsmandt kommer och klager thett for wor lensmandt, er manddraberenn tha aff kronens eller aff theris, som icke sielffue haffuer hals eller handt offuer theris tienere, tha schall wore lensmandt rette segh effter att

straffe theroffuer, saaframptt att handt icke will stande oss till rette therefore.

- 35 Findis och manddraberenn att were aff adellens egne tiennere, tha schulle the i liige maade haffue magtt, hals och handt mett aldt andenn friihedt effter wore recessis lydelsse, som wii mett wore menige, *elskelige* Danmarcks riigis raadt, adell och ridderschabbett therom endrecteligenn forssegeltt och besluttett haffue, dogh att the schulle vdi liige maade were plictige till, effter
40 wor ordinandtz lydellse, att straffue offuer theris tiennere, hues brysth saa findis, saaframptt att the icke wille stande oss till rette therefore.

- <2.> Item om meeneeder och falske windisbyrdt er saa besluttett oc formildett, att huilckenn som heereffter bliiffuer fundenn oc bliiffuer feldt for meeneeder eller for falsk wittne for dom till herritztingh eller landtztingh
45 eller ander stedts, huor dom settis, tha schulle dommerenn, som thennom felle, were forplictet till att ladhe herritzschriffuerenn och landtstingsschriffuere <tegne oc scriffue vdenn paa saadanne vittne, att the ere feld. Oc scall herretsschriffuere oc landstingsschriffuerenn> och thesliigiste byschriffuerenn, om thett er vdi kiøbstedernne, were pligtigh till wedt then eedt, the oss
50 sworett haffue och forpligtett ere, att forskicke samme wittne och naffne paa thennom, som felde bliiffuer, till wore lensmandt, vdi huilckenns leenn thett er, och the vdi besiddenndis ere, och effter wore ordinandts lydelsse aarligenn giøre wore lensmandt regennschaff therefore vnder then pene och straff, som wore ordinandts therom indholler, och lensmandenn schall neste
55 tingh thereffter ladhe thett forkynnde till herritztingh wedt naffnn, som felde ere. Er thett aff kronens eller aff theris, som icke sielff haffue hals eller handt offuer theris tiennere, tha schall wor lensmandt for først reyge, som handt findis entthenn vdi meeneedt eller mett falske windisbyrdt, straffe hannom paa sitt godts oc *pendinge* effter synn yderste formuge. Findis handt siidenn
f. 67r anden gangh, // tha schall handt i liige maade straffues paa sitt godts och siidenn foruisses aff landett. Bliiffuer handt och tredie gangh fundenn thermett, tha schall hannom effter wore ordinandtz lydelsse huggis tuo fingere aff. Er thett och aff adellens tiennere, tha schulle the i liige maade were pligtige till att straffue offuer thennom, efftersom forskreffuitt staar.

- 65 <3.> Item wdi liige maade schall straffuis om hoersagh, att, thersom nogen egtemandt findis i obennbar hoer, saa thett er beuiseligt, och haffuer synn egte hustrue leffuendis eller och egtigh quinde, som haffuer synn egtigh hosbonde leffuendis, findis i obennbare hoer, tha schulle the første gangh, hues brysth saa findis, straffues paa theris godts oc *pendinge* effter theris

42 Item| Om meeneder och falsk windisbyrdt *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22. – 47-48 <tegne indtil landstingsschriffuerenn>| Ba; mgl. Reg. B 22. – 65 Item| Om horsag *tilf i marg m. anden. samtidig hd. Reg. B 22.**

70 yderste formue. Findis the anden gangh, schulle the i liige maade straffues paa theris godz och siidenn foruisis aff landett. Komme the tredie gangh, tha schulle the straffues effter wore ordinandts lydelsse. Er thett en mandt, hues brysth saa findis, tha mister handt hoffdett. Er thett en quinde, tha drucknes oc seckis hun.

75 Huilckett adellenn vdi liige maade schulle were forpligtett till att straffue offuer theris tiennere, hues brysth saa findis.

<4.> Item huem som foragtter wore domme och thennom in<d>enn sex vggers dagh icke fuldtgiøre, som wore ordinandts therom indholder, then schall effter samme wore ordinandts lydelsse straffues therefore. Dogh er thett
80 aff adellenn, tha schulle the paamyndis effter riigenns rett.

<5.> Huilcke som steffnnis mett wore steffninger, schulle were pligtige, effter wore ordinandts lydelsse, att møde samme wore steffninge wnder samme willkaar, dogh schall ingenn mue steffnis for oss for the sager, som bør att steffnis till herritztingh eller landtztingh effter same wore ordinandts lydelsse. //
85

f. 67v <6.> Item bliiffuer nogenn for gieldtsagh fordeeltt till herritztingh och icke will bethale synn geldt, tha schall herritzfogdenn, vdi huilckett herrett thett er, mett tuo eller fiire mendt vdi same herritt ind riide vdi samme mandts huss och gaardt eller ander stedts, huor hans godts ther vdi herrett findis, oc ther
90 vdworde then fylleste for synn geldt och faldtsmaall, som dieeler mett hannom, och ey haffue forbrøtt nogett thermett, huerckenn herrewerck, hussfredt eller gaardtfredt. Thersom bondenn tha griiber till werge, tha schall handt therefore forfølgis mett sliigh deele, som forskreffuitt staar, oc fanger bondenn schade theroffuer, tha beholder handt thett for hiemgeldt.

95 <7.> Er thett och saa, att nogenn heereffter bryder eller giør tingfredt och bliiffuer grebbenn mett ferske gerninger, tha miste then liiffuitt, som hoffdett er for sagenn, och saa mange, som i raadt oc gierninger och i flock oc følge mett wore och bliiffue thervdi offueruundenn effter lougenn, the schulle haffue forbrott theris boeslodt emodt oss, om thett er aff kronens eller aff theris,
100 som icke sielffue haffue hals eller handt offuer theris tiennere, eller emodt adellenn, om thett er theris egne tiennere. Endt vndkommer the, tha schulle the forfølgis mett sandemendt eller neffnndt effter lougenn, och huem som for sliige sager bliiffuer sworettingfredt eller kirkefredt offuer, tha schall then, som hoffdett er for sagenn, were fredtløes och miste liiffuitt, huor handt
5 paagriibis, och halff hans hoffuittlodt were forbrott till then, som drebett blii-

77 in<d>enn] *Ba*; ingenn *Reg. B 22.* – 81 Huilcke] Om the, som steffnis *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22.* – 86 Item] Om gieldt *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22.* – 95 Er] Om tingfredt *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22.*

ffuer eller schadenn fick, och andenn halffdeelenn till oss eller till adellenn, om thett er theris tiennere, och the som ere i flock och følge mett, schulle haffue forbrott theris boeslodt till theris herschaff, efftersom forskreffuitt staar.

10 <8.> Och effterthii wii haffue och nu forfaret, att mange fordriiste then-
nom till och icke effter wore recess lydelsse, som wii mett wortt *elskelige*
Danmarcks riigis raadt och menige adell, sambtygtt och forseglett haffue,
rettferdeligenn thiiende huer thiiende kierff och huertt thiiende hoffuitt etce-
15 tera. Tha haffue wii nu therom saa beslutett, att huem som heereffter *findis*
och icke effter *samme* wore recess lydelsse rettferdeligenn thinder, om thett
kandt beuisis hannom offuer, och er thett en bonde, thett giør, tha schall wore
f. 68r lensmandt, vdi huil- // kens leenn handt vdi besiddenndis er, haffue magtt och
fuld befalinge till att sette hannom aff *samme* bondegaardt oc sette en andenn
aff mettarffuingenne i *samme* gaardt igenn, som will rettferdeligenn thiiende
20 och holde gaardenn wedt magtt och er formodenndis till gode rede att kunde
vdtgiffue syn rettighedt till oss och till the andre mettarffuinge, hues then-
nom bør mett rette, vdenn saa er, att then, hues brysth saa *findis*, kandt thale
wor lensmandts paa wore wegne mynnde therfor, tesliigiste stille prestenn
och kirckuegerne tillfredts for theris anpartt i *samme* thiiende. Er thett
25 och aff kronens tiennere eller festegodts, tha schall wore lensmandt och vdi
liige maade haffue fuldtmagtt och befalinge till att foruise thennom aff theris
gaarde och feste andre *samme* gaarde igenn, som fuldtgiøre wille, efftersom
forberørdt er, vdenn the i liige maade kunde thale wore lentsmandts myn-
de therfore och tesliigiste stille prestenn och kirckueurge tillfredts for theris
30 thiiende. Vdi liige maade schulle adellenn holle thett mett theris tiennere,
hues brysth saa *findis*, vden the haffue thett i theris mynnde och stille pres-
tenn och kirckuegerne tillfredts for theris thiiende, efftersom forskre-
ffuitt staar.

Dogh vdi Siellandt, Lollandt, Falster och paa Møenn schall holdis om
35 thiiende och forfølgis thermett, hues brøsth saa *findis*, som bør att forfølgis
for tyffuerii.

<9.> Och efftherthii att wii endtnu forfare, huorledis att mange fordriis-
ter thennom till och bruge pulswodere och thermett fordriiffue och foriage
fiskenne, tha haffue wii nu saa therom beuilgett och sambtygtt, att ingenn
40 heereffter schall bruge eller holle nogenn saadann pulswodher. Fordriister
segh och nogenn heertill emodt att giøre, tha schulle wore lensmenndt och
andre haffue fuldtmagtt till att tage *samme* pulswodere och thesliigiste theris
farekosth frann thennom, ehuor the *findis*, oc inttett thermett haffue forbrott.

f. 68v <10.> Schall och ingenn tillstedis effter thenne dagh att bruge eller sette nogenn bondegarnn vdi Lymfywrtd ind till // haffuedt wedt Halssweyde. Fordriister segh och nogenn till heeremodt att sette eller bruge nogenn bondegarnn i *forschreffne* Lymfyurdt, efftersom *forschreffuitt* staar, tha schulle wore lensmenndt oc andre haffue fuldtmagtt till att optage thennom, ehuor the ther findis, och inttett haffue forbrott thermett.

50 <11.> Och effterthii att ther findis mange mettarffuinge eblantt bynnderne heervdi riigett, som haffue lodt oc deell vdi en bondegaardt, oc endtdogh att en besidder gaardenn, tha fordriiste the andre mettarffuinge thennom liigeuuell till att hugge vdi *samme* gaardts schouffue, saa *samme* bundeschouffue thervdtoffuer forhuggis och saa gott som i grundt ødeleggis, tha haffue wii
55 nu saa therom beslutett, att heereffter thermett saa holdis schall, att huilckenn bonde som besidder gaardenn, handt schall bruge aldt gaardtzens eye, bode vdi schouff <och> marck, och ingenn aff the andre mettarffuinge schulle bruge nogenn *samme* gaardts tilliggelsse, menn schulle annamme skippeskyldt aff then, som gaardenn besidder, hues then kandt ydermere tolle offuer
60 konninglige tyngge effter lensmanddens och sambfrenndernnes tycke. Skeer thett och saa, att then, som gaardenn besidder, forhugger eller lader forhugge *samme* gaardts schouffue till vpligtt eller och forkommer nogenn aff the eyendom, som thertil liggendis er, och icke holler gaardenn wiidt magtt, tha schall wore lensmandt haffue magtt, mett the andre mettarffuinge, att sette
65 ther en andenn paa igenn aff mettarffuingenne, som will och kandt frede schouffuene och holle gaardenne och eyendommenn wedt magtt, och rede ther fuldt aff till kronenn och hans mettarffuinge skippeskyldt, som hannom bør att gjøre, som *forschreffuitt* staar.

70 <12.> *Sammeledis* om thendt artickell om brøllupskosthe, som wii, then menige mandt till beste, haffue vdi wore ordinandtz ladett vdtgaa, att ingenn borgere eller bunde schulle gjøre større brølluppe, endt the kunde gjøre vdi theris stuffue, saa forfare wii dogh, att mange haffue tagett oss thett i werste menige. Thii ere wii tillfredts, att huer heereffter gjøre brøllupp och barsell effter synn egenn wilie och formue.

75 <13.> Om the iorde, som ere giffne frann bønderegaarde och till kirckenn,
f. 69r schall holdis mett effter høgborne førstis, konning Frederichs, wore // kere herre faders, doms lydelsse, dogh schulle the bøndere, frann hues gaarde *samme* iordt till kirckenn giffne ere, were pligtige till, barnn effter barnn,

44 Schall] Om bundegarn tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22. – 50 Och] Om bøndergarde tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22. – 57 <och>| mgl. Reg. B 22; oc Ba. – 69 Sammeledis] Om brøllupskoste tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22. – 75 Om] Om the bønderiorde att were giffuen tiill kyrcken tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22. – 76 wore] herefter gennemstr. her Reg. B 22.

att feste thennom aff wore lensmenndt paa kirckenns wegne for en skellige
 80 feste, for en bekenndelse skyldt, och huem theroffuer haffuer tagett nogenn
 iordt eller eyenndom frann kirckenn emodt dom och retterganh, tha schulle
 wore lensmenndt *samme* iorder till kirckenn igenn winde mett dom och ret-
 terganngh effter lougenn, och huem som tha findis att haffue tagett nogenn
 iorder eller eyenndom frann kirckernne emodt dom och retterganh, schall
 85 bøde therfore effter lougenn.

<14.> Och effterthii wii haffue forfarett, huorledis att heertill haffuer we-
 rett en stoer tuedragtt och venighedt blantt wore vndersotte riigens indbygge-
 re, och besynnderligenn eblantt adelenn, huilckett dogh størstparttenn schall
 were kommenn aff thenne aarsagh, forthii att mange aff adellenn, som giffue
 90 theris børnn vdi egtteschaff samenn, pleye att ladde theris børnn troolou-
 ffue huerandre vdi theris vmyndige aar och strags ladde thennom giffuis
 tillhobe, endtdogh the icke ere kommenn till theris skelsalder, saa att the
 strags kunde haffue brølluppe tillhobe, menn lade thett saa thermett bliiffue
 vpstandenndis paa nogenn langh tiidt, huoraff tiitt och offte kommer stoer
 95 gudts fortørnelse aff, tesliigiste slegtingens och weners forhonelse, huor-
 aff vpwoxer stoer hadt och forderffuelsse eblantt adellenn. Tha paa thett, att
 saadann gudts fortørnnelse och tesliigiste saadann thendt menige adels for-
 derffuelighedt maa forkommes och affstilles, och then egttestadt maa bliiffue
 saa møgett thes bestandiger, haffue wii nu thett saa beslutett oc ere mett wortt
 100 *elskelige* Danmarcks riigis raadts raadt, som nu heer huos oss forsamlede
 ere, saa wordenn till enns therom, saa att effter thenne dagh schall ingenn
 tillsamenn giffuis vdi theris vmyndige aar, och førreendt the ere kommen
 till skelsalder, oc the tha kunde paa bode siider giffue theris ia och sambytcke
 f. 69v thertill, och *samme* egtteschaff // tha kandt bliiffue saa møgett thes warag-
 5 tigere. Huem theroffuer will forsiige synn dather vdi hindis vmyndige aar,
 tha schulle <the> ligeuell icke giffuis *sammenn*, entthenn aff prestenn eller
 andre, menn schall giøris thennom nøgagtige foruisninge, loffningh och bor-
 genn mett segell och breff emellom paa pendinge eller andenn forpligtelse,
 huilckenn then, som tha icke will holle *samme* løffte, nar the ere kommenn
 10 till theris mynndige aar, schulle giffue och fornøge then andenn partt eff-
 ter then contracth och forplictelssis lydelse, som thennom therom emellom
 giordt och forbreffuitt <ere>, efftersom thett er siidwann vdi andre fremmede
 omkringliggenndis lande.

Och wille wii, att these *forschreffne* artickler, som wii nu mett wortt *el-*
 15 *skelige* Danmarcks riigis raadt, som nu vdi thenne almyndeligh herredage

86 Och] Om gifftermaall tilf. i marg. m. anden samtidig hd. Reg. B 22. – 95 gudts] tilf. o. lin. m. samme hd. Reg. B 22. – 6 <the>] Ba; mgl. Reg. B 22. – 12 <ere>] mgl. Reg. B 22; er Ba.

heer huos oss vdi wor kiøbstedt Odennsse forsamlede ere, haffue formil-
dett, foranderett och remedierett, tesliigiste och alle andre artickler, som wii
nu mett *forschreffne* wortt *elskelige* Danmarkcs riigis raadtt haffue nu paa
thett nye beuilgett och sambygtt, skulle fasth och vbrødeliggenn wedt magtt
20 holdis, vnder then peenn, som wiidtbør. Giffuitt vdi wore kiøbstedt Odennsse
sancti Hans baptiste midtsommers dagh aar etcetera mdxxxix. Vnder wortt
signett.

62

1540. 21. og 22. oktober

København

Kong Christian 3.s tredje københavnske reces.

A: Udfærdigelse af 21. oktober 1540. Indsat i Povl Rogerts (1702-49) ms. Kgl. Bibl. Thott 730,2° f. 102r-11v. Efter teksten kong Christians segl, papir over rødt voks, utydeligt, men muligvis = DKS. 121. Indl., § 1 og dele af § 2 mgl. – B: Udfærdigelse af 22. oktober 1540. Tabt, indført i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 69v-78v (omtr. samtidig) m. overskr. *Thendt tredie recess, som hogmelte konningh Christiann haffuer ladett vdtgaa indholdendes om forbudt och om alle hande andre pollitier och artickler, som heereffter følger.*

Til A-gruppen slutter sig Lund LA. Rådhusrätten och magistraten i Halmstad E I:1. Paper nr. 51 (samtidig), AM. 5,4° f. 189v-213v (1547, samme hd. som flg.), AM. 6,4° f. 279v-305v (ca. 1547, samme hd. som foreg.), RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 173 (omkr. 1550, i udtog på tysk), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 254v-64r (1563), Stockh. Kgl. Bibl. C 59 f. 208r-25v (ca. 1570), Hamburg Staatsarchiv Cimbria Illustrata III 406-31 (ca. 1582-88), Stockh. Kgl. Bibl. C 79 f. 819r-31v, 824v-26v (1594, i udtog), smst. B 215 f. 298r-308r (2. halv. af 16. årh.), smst. C 93 f. 2r-11v (2. halv. af 16. årh.), smst. C 84 f. 124r-33r (omkr. 1600), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1346°,4° f. 9v-18r (omkr. 1600), smst. Gl. kgl. saml. 3172,4° f. 44r-69r (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 1354,4° f. 41r-61v (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 812,2° (18. årh.).

Til B-gruppen slutter sig Stockh. Kgl. Bibl. C 66 f. 139v-59v (omkr. 1550), RA. Danske Kancelli A 137 b, Erik Krabbes lovarbejder I 6 (1552), Fyn LA. Karen Brahes Bibl. B II. 6 (18. årh.), Oslo Univ. Bibl. Ms. Lib. rar. D 112 (18. årh.), RA. Håndskriftsaml. V B 12 (18. årh.).

Afskrifterne gengiver teksten mere eller mindre fuldstændig og er mere eller mindre moderniserede og falder uden for denne udgaves rammer. Håndskrifterne er juridiske blandingshåndskrifter eller indeholder blot denne eller denne og andre af Christian 3.s recesser eller Jyske Lov.

Tryk: Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II 88-108 (efter Ny kgl. saml. 812,2° (?)); Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 198-213 (efter reg. B 22), herefter Rørdam, Kirkelove I 164-66 nr. 50 (i udtog); Tidsskrift for Fiskeri II 205-06 (i udtog i moderniseret gengivelse); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 530-37 nr. 400 (i udtog efter reg. B 22). – Hist. Aarb. II 236 nr. 76d; Reg. Dan. II 275; Kirkehist. Saml. 3 VI 404.

Anm.: I henhold til et lovudkast af 1537. 21. oktober, RA. Danske Kancelli B 20, Koncepter til åbne breve [1523-58], skulle mønten under indtryk af dyrtiden, som den ringe mønt havde forårsaget, reduceres til det halve af dens værdi. Forslaget forblev i første omgang ved

udkastet. og en egentlig reform gennemførtes først med 1540-recessen paragraf 12, jf. Georg Galster i Nordisk Kultur XXIX 180.

Tekst efter Reg. B 22 og A.

- Reg. B 22 Wii Christiann mett gudts naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konningh, herttugh i Slesuigh, Holstenn, Stormarnn och Dyttmerschenn, greffue vdi Oldennborgh och Delmenhorsth giøre alle witterliggt, att effterthii wii haffue forfaret then store brysth och vskickelighedt, som findis eblantt
- 5 wore vndersotte, riigenns indbyggere, heer vdi riigett, och besynnderligenn
- f. 70r vdiblantt kiøbstedtsmenndt och bynnderne, for segelladtz, kiøb- // mandt- skaff och andenn mysbrugh, som thendt ene schall bruge thendt andenn till hinder och forpranngh, och wii nu for saadann leyglighedt skyldt, och paa thett ther motte komme en bedre endrectighedt och pollitii heer vdi riigett,
- 10 och kiøbstedernne mue bliiffue wedt magtt, haffue thes til behoff forskreffuitt en borgemester, en raadtmanndt oc en aff menige almue, mett fuldtmagtt paa alle theris hiemsidenndis borgers wegne aff alle kiøbstedernne offuer allt riigett, hiidt till oss till thenne almyndelige herredage, som berammett er att stande heer vdi wor stadt Kiøpnehaffn, thendt søndagh nesth effter sancti
- 15 Dionisii dagh nesth forledenn, och *forschreffne* kiøbstedtsmenndt therfor haffue nu haffdt samme theris fuldmegtige heer huos oss och aff huerтт lanndt vd iseer giffuitt oss theris brøsth paa artickler till kennde, som the mesth och høgeste finde thennom besuerett vdi, huilcke samme theris brøsth och artickler wii nu haffue annammett till oss och thennom mett wortt *elskelige* Danmarckis riigis raadt, som nu heer huos oss forsamlede ere, offueruegett, be- raadtslagett och giordt ther saadann en skickelsse paa, som heereffter følger.
- 20 <1.> Førsth, som *forschreffne* kiøbstedtsmenndt offuer allt riigett formid- delstheris fuldmegtige haffue ladett giffue oss till kennde then store dyre tiidt, som findis vdi riigett, vdi thett att alle ware saa vdtføris aff riigett, och haffue therfor werett begerenndis, att ther motte giøris forbudt paa alle eden- de ware. Tha haffue wii mett *forschreffne* wortt *elskelige* Danmarckis riigis raadts raadt och sambtycke, menige kiøbstedtsmenndt och andre riigenns indbyggere till beste och bestannndt, beuilgett och indrømbdt, att vdi tree sambfelde aar schulle ingenn greessøxenn driiffuis eller føres vdt aff riigett.
- 30 Tesliigeste vdi tree sambfelde aar schall inttett salttett kiødt eller honningh føres eller skiiffuis aff riigett.
- 22 <2.> Sammeledis haffue wii mett wortt *elskelige* Danmarckis riigis //
- f. 70v raadts raadt beuilgett och sambtygtt, att inttett kornn, huercken rugh, bygh, meell, maltt, huede, haffre eller andett kornn, schall vdtføris heer aff rii-

35 gett vdi thette heele tillkommenndis aar, regnenndis frann thenne tiidt och
 indtill sancti Micaelis dagh førstkommenndis, dogh saa, att thersom <wii>
 bliiffue tilltalett aff wore vndersotte vdi wore førstennomme eller aff an-
 dre wore foruannte, tha wille wii oss forbeholdett haffue, Fyenn, Lollanndt,
 Langelanndt, Falster och Møenn att forløffue korn att vdtføre effter tiidenns
 40 leyglighedt, dogh schall samme forbudt liigeuell bestandigt bliiffue i thette
forschreffne tillkommenndis aar vdi Siellanndt, Schaane och Iyttlanndt; dogh
 mue riigens indbyggere besøge och seygle till huerandre mett theris ware
 indbyrdis och thett heermett icke were *thennom* forbudenn. Findis och no-
 genn heeremodt *samme* wortt forbudt nogenn saadanne ware, efftersom for-
 45 schreffuitt staar, att føre vdt aff riigett, tha schall then, hues brøsth saa findis,
 och thett kandt beuisis hannom offuer, haffue thermett forbrott, hues handt
 haffuer mett att fare och halffdeelenn hans boeslodt, halffdeelenn till oss och
 andenn halffdeelenn till then, som paaklager. Thersom och saa skeede, att
 wore fogetther och lennsmenndt bliiffue befundenn att see egenom fingere
 mett nogenn, och thett er thennom witterligt och kandt beuisis|| *thennom*
 offuer, att *thet* er kyertt for *thennom*, att the wiille ycke straffe theroffuer,
 som *forschreffuitt* staar, tha schulle the thermett haffue fo<r>brudt och myste
 theris leenn. Fyndis och worre byfogiitther, tollere eller borgemester att see
 ygenum fyngre mett nogenn, tha schulle the thermett haffue forbrudt halff-
 55 dellen therris boesslodt, halffdellen tiill oss och anden halffdellen tiill den,
 som paaklagher.

<3.> Och epherthy att kiøpstedmendt och giiffue tiill kennde och beklage,
 huoledis att bynnderne oc andre schulle bruge mange atskellige segelladtz
 oc hannell, kiøpstederne tiill schade och forprang, emod kiøpstedernes
 60 preuilegiers lydelsse, tha haffue wy nu therom saa besluttid, att ingen bynn-
 der eller landfolck, som paa landtzbyerne boendis erre, schulle herepther
 mue bruge noger segladtz wdenn riigiid, wnderthagiid the bønder oc landtz-
 folck, som wti smaalanndene Laaland, Falster, Langeland och paa Møen
 boendis erre, oc haffue framfarne konnynggers wty Danmark preuilegier
 65 paa, the mue bruge theris seglas epher therris bruis oc preuilegiers lydelsse,
 narr ycke forbud er giortt, dog schulle the ycke mue seygle metth andiith end
 mett therris egiid hyemfødde och tiill egiid huissis behoff oc opholdyng,
 och ycke selge eller kiøbe nogen tiill forprangh eller giørre nogiid landkiøb,
 som therris preuilegier wdysse. Oc epherthy wy formode oss selff mett *thet*

36 <wii>] *mgl. Reg. B 22.* – 43 *thennom*] *tilf. o. lin. m. samme hd. Reg. B 22.* – 50 *thennom*
 (2.)] *n (1.) m. tre stave; skriveren anvender her og i det følgende i forbindelse m. abbrevia-*
turer overflødige streger og stave, hvortil der ikke tages hensyn i tekstfastsættelse A. – 52
 fo<r>brudt] *fobrudt A; forbrott Reg. B 22.* – 55 *halffdellen* (2.)] *m. rettelse i e (1.) A.* – 65
 mue] *herefter understreget segle A.*

70 første atth giiffue oss ind wty Smaalanne, tha ackte wy att haffue begghe parthenne for oss oc syden giørre ther en schych paa, som begghe parthenne kand liideliigh werre. Thesliigeste mue bynderne wti Halland oc Blegynge boendis segle inden riigiid mett stock oc stenn, ephther therris preuilegiers lydelsse, som the aff framfarne koninger therpaa haffuer. //

f. 102v <4.> Sameledis som kiopstedmendt oc nu haffue ladiitt giiffue oss tiill kynnde, thennom hordeliigen att fynndis besuerritt wti the manghe wloffliige haffner, bundgarn och tesliigeste landkøb, som ther brugis thennom tiill stor schade och affbreck paa therris nerryng och byeryng, tha haffue wy bode om saadane och anden brøst metth wortht elskelige Danmarckis riigis raadt, me-
80 nige adell, kiopstedmend oc menige almues fulmectuge tiillforn endrecteliigen forseglad, besluttid och giortt ther en obne besegeltt reses paa, huorledis thermett holdis schall, att huor saadane wlouffliige haffner, bondgarn, landkiob eller andiitt saadantt brugis emod kiopstedernes preuilegiers lydelsse, tha schulle borgerne wti therris eedh werre plyctiige tiill ephther samme worre
85 recess lydelsse att giiffue thet worre lennsmendt, wty huylckenns leenn saadantt skerr, tiill kennde, oc worre lennsmendt schulle wed therris eedth werre forplyctiig ephther samme wor recess lydelsse att straffe theroffuer. Wiille worre lennsmend ycke straffe theroffuer, nar thet bliiffuer bekertt for thennom, tha schulle borgerne wed therris eedh framdellis giiffue oss thet selff tiill
90 kennde, huylcke the lennsmend erre wed naffn, som ycke wiille ackte eller fuldtgiørre worre wylge och befallynng; tha wiille wy lade straffue offuer thennom, som weedthbørr, paa thet att kiøpstedmendt ycke schulle wiider behoff haffue saa ylliigenn att bemøye och besuerre oss thermett.

<5.> Vthy liige maade wiille wy, atth holdis schall thet oc straffuis ephther
95 wor recess lydelsse om the embydtzmendth, som paa landtzbyerne boendis erre och ycke wiille draghe inndth wty // kiøpstederne, ephthersom kiøpstedmendt haffuer giiffuitt tiill kennde om.

<6.> Thesliigeste om the mange atskeliige marckiid, som holdis her wthi riigiitt oc kiøbstedmendt befwnde thennom besuerrid wti, wiille <wy> atth
100 herepther saa holdis schall:

Først welle wy, att herepther aldellis engenn marcked skulle hollis offuer aldt Skonne, Hallandth <oc> Blegynne, wden rett høsthmarckiidt: *sancti Laurencii* marckede wti Lundt oc Enggellholms marckede aldenneste.

75 Sameledis| Om wlolige haffner oc anden landkiøft oc fforprang, ath kiøbstederne theres ffuldmegtige skulle vere pligtig at giffue wore leensmend allt sadant til kiende *tilf. m. anden samtidig hd. øverst på siden A. – 94 Vthy*| At embitzmendene skulle drage ind y købstedherne ephther then annen vor recessis liudelsse *tilf. i marg. m. anden samtidig hd. A. – 99 <wy> | mgl. A; wii Reg. B 22. – 2 <oc>| mgl. A; och Reg. B 22.*

Vdy ald Syelland schall aldelliis ingen marckede holddis, vden Roskyld
5 marckiitt aldeneste, som schall warre oc staa wti fyorthenn daghe.

Icke heller schall holdis flerre marckede offuer aldt Fyøn, wden alleneste
sancti Knud marckede wdi Odenysse, oc schall werr wti fyortenn dage.

Vdy al Lollandt oc Falster schall heller ingenn flerre marckede holdis,
10 wdenn alenneste then enne marckede wti Marribo paa *sancti* Hanns dag, som
schall werre wdi viii dage.

Sameledis skulle oc alle marckede werre afflagdt offuerr alth Iuttlandt,
wdenn alenneste Wor Frue marckede *natiuitatis* wdi Rype, *sanctorum* Ke-
ttille et Canuti marckede wti Wiborigh, *sancti* Hanns marckede mittsomer
wti Holstbro, *sancti* Oluffs marckede wti Kolyngge och pynttzemarckede wty
15 Alborgh. //

f. 103v <7.> Item som kiøbstedmendt oc haffue nu giiffuitt tiill kende och be-
ggeriidth, att embyttzmenedene oc handwerckzfolck, som boe wti køpsteder-
ne, motte nerre och byerge thennom aff therris handwerck oc embeder, tha
eptherthe then sagh gyelder borgherne indbyrdis emellum, oc the haffue the-
20 rris byers priuilegier oc fryheder, wiille wy sette then sagh indt for borgemes-
tere oc raadt wti huer kyobsted, att the tage oldermenedene for alle embeder
oc ellers nogenn aff the elste aff borgerne tiill thennom och selff indbyrdis
forliige oc forhandle thennom samme sag emellum. Hues the thaa sydenn
icke indbyrdis kunde bliiffue forenntte therom, tha wyille wy ther tiillforor-
25 dinere nogle wti huertt landth, som skulle tiillhyellpe thennom att giørre enn
schyckth paa thenn sagh.

<8.> Om the kyrckeiorde, kyrckegaarde och clostergaarde, som nogenn aff
kiøpstederne erre begeryndis att mue bliiffue opbygh oc settis for iordskyldt
oc soldt borgerne arffliigen, dog att iorschylden bliiffuer hoss rette eyere,
30 wiille wy forordinere nogle tiill, som wdy huer køpstedth schulle schycke
thet therom, att thet gaar tiilborliigh tiill, huor thet nu ycke allrede giortt err.

<9.> Item om the fyskeleyr, som købstedmendt giiffue tiill kendhe att
skulle brugis køpmandskab paa, wiille wy, nar wy kommer wdi the egenner
eller paa the steder, som saadanne fyskeleyer fyndis, paa køpstedernes wii-
35 der anklage forscreffue bode kiøpstedmendt oc fyskerre tiill oss oc forhørre
begge parther, oc syden therepther giørre ther en skyck paa, som begge par-
ttene kandth lydeliigh werre. //

f. 104r Sameledis som nogle aff kiøbstederne haffue giiffuitt tiill kendhe och
begeriidth, att kuller motte huggis hoffuiden aff, och huor the salttes, epther-
40 som tiillforne haffuer werriitt sedwonliigdt, tha wiille wy alle fyskerne,
indlendysche oc wdlennysche, som saltte kuller paa nogen fyskeleye, her-

mett alluorliigenn oc strengeliigen budett oc befalliidt haffue, att the epher
 gammell sedwonne hugge hoffuedene aff alle kuller, som the wti saa maa-
 de saltendis worde, saaframpt the ycke wylle haffue forbrudt thermett, hues
 45 the haffue mett att fare, <for> forbrudt godtz, halffdelenn tiill oss oc anden
 halffdelenn thiill thenn, som handt handler metth. Bedyndis oc byudendis
 ether alle worre fogeder, embitzmendt, thollnere oc alle andre, wnder hues
 leenn och befallyng samme fyskeleye liigendis erre, att the haffue tiillsyun
 mett, att thet saa holdis oc fuldgjørris, som forscreffuitt stharr, saaframpt som
 50 the ycke wiille liide tiilbørliig straff therfor.

<10.> Som kiøpstedmendt nu och haffue ladiitt giiffuitht oss tiill kende
 om thennom, som ellers haffue rentte oc indkomst nock att holde thennom
 aff, saa the ycke behoff haffue att bruge noghenn køpmandtzhandell, ther-
 mett wiille wy holdis schall epher worr recess lydelsse, som wy mett wortt
 55 meninghe *elskelige* Danmarckis riigis raadt, adell, kiøpstedmendt oc menige
 almues fuldmectiighe therom giortt, forsegeltt oc endrectheliigen besluttidth
 haffue. Fyndis ther noger emod att giørre, tha mue kiøpstedmendt giiffue
 oss thennom wed naffn tiill kennde, tha wiille wy haffue indseen ther wty, saa
 thet schall gaa tiilbørliigen tiill.

<11.> Och epherthy att køpstedmendene herwti riigiid haffue tiidt och
 60 offthe ladiit kierre och klage for oss, hurledis att mange worre // fogiither
 och lennsmendt, emod wor recess oc tiisliigiste emod andree worre forfædre
 framfarne konnyngne wti Danmarckis breffue och priuilegier, som køpsted-
 mend naadelligen wntt oc giiffuen ere, wdskycke wdy lenenne oc lade forme-
 65 ne oc forbiude theris tyenere och bønder att selge therris warre nogenn anden
 en thennom selff. Thy wiille wy worre fogiiter, embittzmendt oc allee andre
 wore befalyngsmendt offuer ald riigiitt hermetth allworliigenn oc strengeliig-
 enn bedett oc befallidit haffue, att the herepther saadanntt haffue wty fordrag
 oc ycke tiilstede wty therris leenn saadanntt att skee, saaframpt som the ycke
 70 wiille liide tiilbørliige straff therfor. Fyndis noger wor lensmandth herepther
 heremodt att giørre, tha mue køpstedthmendt giiffue oss thennom tiill kennde
 wed naffn, huylckenn the erre; sydenn wylle wy lade straffe therwdoffuer,
 som tiilborliigh er, huylckett wy wiille alle och huer serdelliis paamyndett oc
 alworliigen adwarriidt haffue.

75 <12.> Om mynthen. Endogh atth wy nu nogen stackiid stu<n>dt syden

45 <for>] *Reg. B 22; mgl. A. – 51 Som] i marg. m. anden samtidig hd.* Om wloliig kiøb-
 manskaff poo lantzbyerne A. – 52 nock] nock nockth A. – 55 meninghe] *tilf. i marg. m.*
henviisningstegn A. – 60 Och] i marg. m. anden samtidig hd. Om om wlolig kiøffmanskaff poo
 lantzbyerne, som hereftther ffølgh[er]] A. Øverst næste side fortsætter hånden Om adelen
 forbiude theris tienere at selge kiøbstzmennd theris wore A. – 62 forfædre] *efter e forskre-*
vet, ulæseligt bogstav A. – 75 stu<n>dt] studt A, nasalstreg glemt (?); tiidt Reg. B 22.

forleden for wor wndersottis offuer ald wor riige Dammarckis mangefolde-
 liige horde klagemaall schyldth offuer then storre bryst oc besueryng, som
 the haffue aff then nye myntthe, som wy nu haffue ladiith slae oc myntte wthi
 thenne forgange feyde, siden wy erre kommen tiill riigens regementte, saa att
 80 theraff er komen sliigh en wsyttwondyge dyertiidh, ydermere end noger tidth
 tiillforn her wty riigitt werriitt haffuer, haffue ladiitt affsetthe aldt then myntt,
 f. 105r som wy tiill thenne dag, syden wy erre komen tiill // riigenns regementhe,
 haffue ladiith slae och myntte, wty saa maade, atth then schall ycke gielde
 wthen halffdelen saa møgiith, som handt gieldt tiillforn, och wy nu therforr
 85 haffue forscreffuith nogle aff menyngge kiøpstederne hydt tiill oss, wti then
 acktt oc menyngge, att wy mett thennom, epher sliigh mynttes affsettnyng
 oc werdt, wiille haffue lade giørre en godt schyck och pollicii paa allehonde
 warre oc kiøpmandschab, saawell wty køpstedernne som paa lanndiith, att
 altyng motthe kome wti thenn skyck mett kiøb och sall, som thet haffuer we-
 90 rrid y gamell tydh.

Saa haffue wy dogh nu forfarid aff nogle, som thes forstand haffue, att
 ycke muelliigd er elle staar well tiill atth setthe alle warre och komme then-
 nom wdi then gamble kiøb oc sall her wti riigiitt, mett myndre som wor myntt
 settis epher thenn mynttis werdth, som wor ther engen anden mynt end dan-
 95 ske huyde, danske søslyngge oc andenn saadan myntth, worr gannborn her
 wti riigiitt, huorforre wy nu, metth wor *elskelige* Danmarkis riigis raadth,
 som nu her hoss oss thiill stede er, haffue nu aluorliigen offueruegiitt och
 besynd riigens bystand oc haffue nu, saawell then menyngge wdlendyske som
 indlendyske kiøbmendth som andre riigenns indwonnere tiill beste, oc paa
 100 thet atth thet maa oc kandt komme wty enn retth brugh mett sall och køffth,
 som thet haffuer werred wti gamell thiid, thet nu saa beueliigt, forordinerett
 oc besluttidh er om mynthen, som herepther følger. //

f. 105v Først schulle alle gamble danske hwide bliiffue wed therris fuld werd och
 herepther gyelde iiii penge som tiillforn. Item en gamell tohuidstycke schall
 5 bliiffue en tohuidt och gyelde viii penngge herepther som tiillforn. Item en
 gamble firre huidstycke skall herepther oc gyelde iiii huide; och epher samme
 forscreffne gamble danske myntthes werdth haffue wy nu ladiith setthe alle
 andre mynte, som erre gangbør her wty riigiid, bode hogborne førstis, wor
 kierre her faders, oc tesliigiste wor egegn myntte, som wy haffue ladiitt slaa,
 10 syden wy erre komen tiill riigens regementte. Først skulle the gamble danske
 dubeltht skylliingestycke herepther gyelde iiii album; thernesth schall then
 myntt, som wor kierre her fader konnyngh Fredrick haffuer ladiitt slaae paa

80 ydermere] *herefter underprikket* end A. – 97 thiill] *m. rettelse i t A.* – 8 bode] *herefter gennemstr.* wor egen A.

en halff marcesstycke, herepther gylde iii β. Item konnyng Frederycks iii β stycke schall herepther gylde two β. Item konnyng Frederycks søslynger
 15 skulle bliue wed theris werd oc herepther som tiillforn gylde vi peninge. Item konnyng Frederycks fyortthen peninge schulle och bliiffue wed therris werd oc herepther gylde fyortthen penngge som tiillforn. Item konnyng Frederycks thii hwidestøcke, som kalldis leyerskyllynge, schall herepther gylde iii β. Item wor myntt, som er slagiid paa tuo marcesstyckett, schall herepther
 20 gylde xii β. Item worre marckestycke schulle herepther gylde sex β. Item wor firre schyllinghstycke schall gylde iii album. Item wor tuo schylliigstycke schall gylde tuo album. Item thet stycke, som wy haffue ladiith slaa paa en schylliig stycke, schall gylde en album, huylckett aldt schall forstaaes oc regnis epher gamble danske huides werd, och skall en rinske guldenn
 f. 106r eller iochymdall herepther ycke dyrre wetzles, bruges, wdgiiffues // eller indtages wti kiøb, sall eller betallyng eller wdi noger handell, enndth for thre marces danske, och schall en marces danske herepther, som tiillfornn, regnes for xvi β danske epher then werdt, som myntten nu forsatt er, oc ycke kallis lyden marces eller stor marces, som <heer>tiill giortth och skedt er.

30 <13.> Och paa thet atth engen schall tage skadhe aff thenne wor myntht, nu affsatt er, tha wiille <wy>, atth huilcken som er then anden gyelld skylldiig, tha schall thenn werre plycthiig att bethalle same gylde epher sliig werdt, som myntten worr satt for then tiid handt lonthe eller kiøbthe.

Och paa thet att wy aluorliigen wiille, att thenne ordnung och affsettyng
 35 om mynthen schall haffue sin framganh oc aldellis aff alle oc huer serdellic, indlenndysk oc wdenndysk, eddell och weddell, køpstedmennd, bynder oc borger oc alle andre, geystliige oc werdsliige, wed macktt holdis. Haffue kiøpstedmennd nu her wti wor neruerelsse satt nogenn therris warre, som the wti køpstederne haffue att selghe, wty then ackth och menyngge, att naar
 40 bønderne och almuen paa landiith forfarre, ath hues warre som the behoff haffue aff kiøpsteder tiill therris behoff, er redeliigen oc skelliigen satt epher gammell kiøb, tha schulle the wty liige maade werre saa møgiid thes weliger tiill egenn att vdførre tiill kiøpstederne, hues edynde warre och anden dell som the haffue att selge, oc selge borgerne thet for ett redelliig, schelliigt oc
 45 gamell kiøb, som herepther følger.

<14.> Først kiobidth paa klede: Item schall en godt alene armethersk wthersin gylde thre marc; item en godt alene engelsk beryth thre marc; item
 f. 106v en alene kasterkomesk klede halfftredie marc; // item en alene hylsk klede tuo marc; item en god alenne leydyisk tuo marc, fyre β merre eller mynne, epher

20 gylde] tilf. i marg. foran xii. der står ved linjebegyndelse A. – 29 <heer>tiill] tiill A; heer-till Reg. B 22. – 31 <wy>] mgl. A; wii Reg. B 22. – 49 mynne] mynne myndre A.

50 som tiden er tiill; en alene amsterdamsk xxviii β; item en alene dælluest tuo marc; en alene hagensk xxii β; en alene hornsk xx β; en alene harduwichs en marc; en alene luneborgysk och ossenbruges graa x β; en alne giørløss, suiwogs och sarugs otte β; en alne deuenthersk, gøttingnsk oc nersk allne xiiii β, oc schall alld klede vdmedes wedth røggen. Item en alne wlmers sardug
55 sex schyllynge, en allne ausbruges sardugh fem schylliig. Item alldth lærriid schall sellgis ephersom *thet* er godth tiill.

<15.> Item om bagerne: Schulle bagerne wty kiøpstederne bage ephersom thenn ordinantz indeholder, som giortt bleff, then tiid danske huide oc fyrrer huidtzschylling the worre genge. Item nar schippe huede gyelder fyrrer
60 β, tha schall symblen eller huedebrødth weye iiii paa en *album*, stycked viii lodth; item nar schippe rugh gyelder two β, schall skonrogen weyge iiii paa en huid, styckiid xii lodth, oc ett rogbrød iiii paa en *album*, styckid xvi lodth.

<16.> Item om bryggerne: Schulle bryggerne brygge oc selge *therris* øll, narr scheppe kornn gyeller iiii *album* och en schippund homle xviii marc, tha
65 schall enn godt *tønne* øll gyelde xviii β, oc bliiffuer ther beder kiøb paa *hommell* oc kornn, tha schall øllidh gyeldre myndre, och schall enn pott dobbell danst øll gyelde iii *pendinge*; item en pott encketth danst øll tuo *penge*, ett moltiid madth fyrrer *album* for *høøe* oc *strølsse* tiill en hest om nathen ii β.

<17.> Item fremytt dryck: Item en godt potthe *clarette* otte schyling; //
f. 107r item en god potthe *rynskwyn* otte *album*; item en potthe *frannckewyn* ii β; item en potthe *gubyn* iiii *album*; item en potte *peliett* oc *poyttow* fyrrer *album*, en potte *bastarth* iiii β, en potte *malmosier* iiii β; en potte *rummenye* viii *album*, en pott *wyn van alekantt* fyrrer β, en potte *myød* iiii *album*, en *tønne* *rostocker* øll two marc, en *tønne* *barst* øll xxviii β, en *tønne* *swndist* øll xxviii
75 β, en *tønne* *wysmars* øll xxviii β, item *hamborger* øll, *pryttzynch* oc ald andenn fremytt dryck schulle *borgemestere* oc raadt y huer kiøpsted sette kiøb paa, ephersom tiiden tiillsyger.

<18.> Item skoe och schrederløn: Item etth godt paar høge skoo vp tiill anckellenn xii β, item ett godt par lage skoo thii β, the andre ephersom the
80 erre storre oc gode tiill; item ett gotth paar *støffle* halfftredie marc; item ett paar *dubyltt quyndeskoo* sex β; item ett paar *børnneskoo* tre β och fyre β, ephersom the erre storre tiill; item ett paar høge *bondeschoo* mett en solle sex schyllynge.

Item en skredere, for ett par hösser oc en thrøge, retth oc sletth, aff klede
85 och sardug thii β; for en kledekiorttall, retth och sletth, tiill en mandth thii β;

62 xvi lodth] xii lodt *Reg. B 22.* – 78 schrederløn] *herefter tilf. overflødig (?) løn A.* – 81 paar] *herefter gennemstr. duble A.* – 85 och (*I.*)] *herefter gennemstr. ulæseligt ord A.*

for en quyndekiorthell thii β, for en hoffuittsmukobe otte β; item for en godt schyndkiorthell, rett att købe, iij marc; item ett godt paar handske viii *album*.

f. 107v <19.> Ithem om smederne therris arbejde: Nar ett fadt iern gyelder vi marc, tha schall en gangh hesteskoo tiill en godt klypperr gyelde x β mett arbedtzn; item en ganngskoo tiill en storr // friiss xxiiii β <mett arbedtzn>; item two *album* for en hesteskoo att forlegge, oc sidhen for andiit arbejde, som *thet* er godt tiill; och huo som smeder en fadt iern wdt, hannd schall ha ffue fadt for fadt eller saa manghe <pendinge> therfore.

95 <20.> Om homble och saltt: Nar en schippund pryske homble gyeldher xviii marc, tha schall scheppenn gyelde iiiii β. Item nar lest baye gyelder viii daller, tha schall *tønnen* gyelde tuo marc oc schippen sex schyllinghe.

<21.> Item offuerskeerlønn: Item for en alne armerthersk fyrre *album*, for en alne leydisk fyrre *album*, for en alne hornsk ii *album*; item en alne dewentherrsk en *album*.

100 Item schulle aldt thyenestefolck, arbedtznfolck, tymermendt, muremestere, graffuere oc alle andre, som arbejde for dagløn eller aars thyneste, fergemend eller andre therris liige, ycke tage ydermere tiill dagelønn, aarslønn eller fergeløn eller fracktt aff thene mynt, ennd som sedwon haffuer werid wdy hogborne førstes konnyngH Hannssis oc andre fremfarne konnynger wti 5 Danmarck<s> tiidt, ther ingen anden myntt end danske *album* oc søslyngge gynnge oc geffue worre her wty riigiid, oc ephther *thenne* ephtherföllgnydis schyck, som wy nu mett wortt *elskelige* Danmarckis riigis raadtz raadt wti nogen aff køpstedmeners offueruereelse therom giordt haffuer. //

f. 108r <22.> Item en fergemandt fra Kopnehaffn oc tiill Mallmøø, fra Korssør 10 oc tiill Nyborg, schall ycke haffue eller thage mer for hest oc mandt en fyrre β danske, oc for en fodganger iiiii *album*, nar handt haffuer fuld fracht, oc thersom en behoffuer for seg selff en ferge offuer, then schall giiffue tre marc fra Købnehaffn oc tiill Mallmøø, och fra Korssør oc tiill Nyboriig, oc mynde, ephthersom hand kandt tynnge tiill. Wty liige maade schall thermett holdis 15 tiilbage igen.

<23.> Item myndryckpeninge for hest oc mandt en β. Item en ferge frann Helsingør oc offuer tiill Helsingborg for hest oc mandth viii *album*, en fodganger ii *album*, nar hand haffuer fuld fracht; huylcken som wiill haffue en hell ferge for segh selff, then schall giiffue halffanden marc oc wty liige 20 maade tiilbage igen.

Ffra Assenns oc tiill Hadersleffuiness for hest oc mandt iii β, en fodgan-

25 90 <mett arbedtzn>] *Reg. B 22*; *mgl. A.* – 93 <pendinge>] *Reg. B 22*; *mgl. A.* – 5 Danmarck<s>] Danmarck *A*; Danmarcks *Reg. B 22.* – 13 och] *herefter gennemstr.* tiill *A.*

gere en β , om hand haffuer hell fragt, oc en heell ferge for en aldenne halff-tredie marc.

Item offuer Medelfare sund for hest oc mand en β , en fodgangere en album.

Fra Kallyngborg oc tiill Arhuss for hest oc mand otte β , en fodgangere tre β , om fergemanden haffuer fuld fracht; huo behøffuer enn ferge aldenne, schall giiffue fem marc oc mynder, ephthersom hand kand tyngte; wty liige maade schall holdis fra Arhus och tiill Kallyngborg tiilbage igenn.

Fra Wordinborg oc tiill Falster enn fergemandt for hest oc mand iiii album oc en fodganger i album, om hand haffuer fuld fracht, ellers for en ferge for seg alenne halffanden marc, om han[d] // ycke kannd myndre thynnge.

Item offuer Guldtborg, ferge for hest oc mandth ii album; for en fodgangere i album.

Item en murremestere oc en tømmermand tiill daglønn viii album; item enn mestermannd iiii β ; item enn kalchslaer v album, item en arbedtzkarll iiii album.

Bedenndis och byudenndis therforre alle worr wndesaatte, bønder oc menige almue, ehuem som he<l>st the thyenne eller tiillhørre, som bygge och boo her offuer allt wor riige Danmarck, att the rette thennom ephther att wdførre tiill køpstederne, omkryng huer thennom boenndis, oxen, faar, lam, hønss, geess, smør, koernn, flesk oc andenn dell, som the haffue att affhennde, oc selghe borgerne for ett skelliigdt oc redeliigdt kiøb, och wylle wy, worre fogiitter oc embitzmend offuer ald riigiid alle oc huer serdellis hermett alworliigen buditt och befallidth haffue, att the wnderwysse oc tiillholde bynderne, att the førre kiøpstedmendt kornn och anden saadan warr tiill, som the haffue att selge borgerne for ett skelliigdt kiøb, anseendis att borgerne haffue nu setth therris warre for eth skelliigdt kiøb, som the haffue att selge bønderne tiill therris behoff och hussis opholdyng.

<24.> Och ephtherthii her fyndis oc stor brøst oc swig mett maaell, wecht och maade her wty riigiid, oc enddogh att wy nu for these landtz attschiilige leglighed schyld ycke kundhe // giørre noghenn forandryng paa skyppe eller wegt, tha haffue wy nu mett wor elskelige Danmarckis riigis raadt thet nu saa besluttid, att en alne schall werre gangborn offuer aldt wor riige Danmarck, som schall werre Syellantz allne, och thermetth schall wdmollis klede, sylcke, leriitt, wattmell och andiitt saadan warre, oc ycke herepther brugis nogen anden alne wdhennt Syellantz alne ephther thenne dag wdy no-

38 Bedenndis] i marg. m. anden samtidig hd. At bønderne skulle fføre til køpstederne ffor peninge, hues the haffue behoff A. – 39 he<l>st] hest A; helsth Reg. B 22. – 42 att] herefter overstr. aff A. – 47 anseendis] m. rettelse i e (l.) A. – 55 Danmarck] Darnmarck A.

gen maade. *Fyndis* och nogenn siiden herepther, indlendysk eller wdlendysk, att brughe nogen anden alne her offuer allt riigiitt endth Syellandtz alne, bode
 60 y *thet*, som handt wdmoller, saawell som *thet*, hand indtager oc indmoller, tha schall hannd thermett haffue forbrodt all, hues hand haffuer mett att farre, halffdellen tiill oss och anden halffdellen tiill then, hand handler mett; dogh epherthy wy nu forfarre, att hues iordebreffue som *fynndis* wty kiøpstederne oc ander stedtz her wty riigiit, nar nogle iorde sellis eller *affhenndis*, tha medis the wti alnetall, huoraff worre befruttendis, att mett thiiden kunde komme
 65 stoer thrette oc twedrackth wdaff, och paa *thet* att wy mue saadant forkomme, wylle wy, att thermett saa holdis schall, att wty huer kiøpsted her wty riigiid schall *giorris* enn iernalne och henggis paa raadthussitt, paa huylckenn samme alne schall *giørris* paa thenn *enne* syde en Syellandtz alne, som schall
 70 brugis oc werre gannbor offuer aldt riigit tiill att molle klede, sylcke oc andiitt saadanth mett, ephersom *forscreffuitt* staar; paa then anden syde schall *giørris* saadan alne, som hertiilldags werriitt haffuer brugdt wty huertt lanndt, och mett then same alne schall in*thet* andiitt molles med endt iorde och grunde
 f. 109v epher *gammell* brug, wndher saadan straff, som *forscreffuitt* staar. // Wy
 75 wiille oc worre fogiitter, lennsmendt, borgemestere, radmendt, byfogiither, tollere oc alle andre worre befalyngsmendt strengeliigenn oc aluorligen hermett budiitt och beffallid haffue, att huer wty synn befallynge skycker seg saa herwdynnden, atth worre budt och befallynge fuldgiørris oc thesliigiste wed mackth holdis, saafraamt at the ycke wiille haffue, lide tiilborliige straff
 80 therfor, om *fyndis*, att the see *igenum* fyngre mett nogenn.

<25.> Sameledis epherthy att guldsmederne offuer ald riigiitt befunde thennom besuerett wty then artyckell, som wy for nogenn aarr haffue ladiith wdgaaw wty wor ordynantz om gulsmethembede, saa the schulle werre plyctede tiill, aff huess sølff som the forarbede mett hammeren att leuere xv lodth
 85 purtt sølff wty huer lode marc, som the fra thennom antworde, och half-femthynde lodth purtt sølff wdy huer løde marc sølff, som the forarbeyde oc fra thennom antworde wdi huer lode marc sølff, saa att the ycke kunde bliiffue wedt. Tha paa *thet* att gulsmederne mue bliiffue wed *therris* byerryng, oc thenn menyge mandt, som for thennom nogiitt sølff att forarbeyde, maa
 90 och sche schell, haffue wy then *enne* artyckell mett wor *elskelige* Danmarckis riigis radtz radth nu saa formyldett oc forandriith, att huylckenn guldsmedt som wiill sydde for embede oc boe her wdy riigiit, schall wdy huer løde marc sølff, som hannd forarbeder mett hammeren, leffuere half-femthende lodth
 f. 110r puerth sølff, och fyorthen lodth // purtt søluff aff huer løde marc, som hand
 95 forarbeyder oc fran segh antuorde wdy stofft sølff. Oc huor som *fynndis* nog-

le gulsmeder her vti riigiid, som arbeyde rynger sølff end tiill halffemtynde lott pur sølff metth hammeren och fyorthen lodt purtt sølff, som støbt er, aff huer løde marc, tha schulle the thermett haffue fo<r>brudth thet sølff, som the saa arbeyde, tiill therris borgemestere oc raadt, oc syden løsse thennom
 100 fra oss; och schulle borgemestere oc raadt wti huer kiøpstedt haffue en scharp tiillsyun, att oldermand for guldsmederne inthet siølff tegner metth stadzenns mercke, wnder liiffs straff, wden thet, som holler halffemthynde lott purtt siølff, metth hameren arbey[det], oc fyorthen lodt purtt siølff stiøbt siølff, wdy huer løde marc.

5 Huyckenn guldsmed som oc forarbeyder gwld och wiill selge thet for purtt gwldt, handt schall leuere xxiii] graatt, rynsk guld xviii graatt.

Huycken guldsmed som oc tager nogiid sølff indt att forarbeydhe oc thet att forgyldte, hannd schall werre plictiig tiill att leuere fuldh wechtt fran seg igenn, saawell aff guldh som aff siølff.

10 Item en guldsmed schall ycke thage mere aff eth lodth huitt sølff tiill arbeydtzlønn end fem β, aff ett lodt forgyldt siølff otte schylyng. Item for ith lodt huitt siølff aff therris egiidt siølff, bode forr siølff och gyernyng, thredue β; for ith lodt forgyldt siølff aff therris egiidt, bode for siølff oc gyernyngh,
 f. 110v
 15 forwdenn schulle guldsmederne werre plictiigh tiill att holdhe och skycke thennom ephther alle andre artyckler, som wor ordinantz om theris embede indeholder, wnder then straff, som wedbør.

Item hues anden ordinantz, schycke oc pollicii som her forwdenn schall holdis oc gyørris wty kiøpstederne metth speitzerii, kremery oc andenn embytzmendtz handell, wylle wy borgemestere wdy huer kiøpstedt sielff att beskycke oc forordinere strengeliigen befalliitt haffue, saa at thet maa gaa tiilbørligen och schelliigen tiill paa alle syder.

<26.> Och ephtherth wy nu haffue befallid worre befalyngsmendt for alle worre styckte offuer ald riigiitt, huer wdy sytt stygtt, metth superintendenterne att schulle drage omkryngt tiill alle sognekrycker, saawell paa landtzbyerne som wdy kiøpstederne, att forfarre om therris sognepresters oc sognedeygnes wnderholdinge; thesliigiste om regenschaff att hørre. Thy wylle wy alle vore wndersotte, kiøpstedmendt, bynder och menige almue hermett allworliigen, strengeliigen bediitt oc befallidh haffue, att y therwdinden lader ether hørsomeliigen och tiilbørligen fynndis, oc ephther forscreffne
 30 vor befallingsmendt och superintendenternes wnderwysnyng besørghe och beskycke ethers sognepreste och sognedygne therris tiilbørlighe oc nøt-

97 och] herefter gennemstr. tre ulæselige bogstaver A. – 98 fo<r>brudth] fobrudth A; forbrott Reg. B 22. – 12 siølff (2.)] tilf. i marg. foran och ved liniebegyndelse A.

torfftiige wnderholdyng, som y thennom mett retthe och paa gudtz wegne pliigtiige erre. //

f. 111r <27.> Sameledis haffue wy befallidh samme worre befallyngtzmendth, atth huerr wti siitt stiiigt mett *superintendenterne* ther sammestedtz wti huer kyøbsted, huor formaaes att holdis enn scholle, ther schulle the wti sognepresters och borgemesters och raadtz offweruerelsse forfarre, registre oc wdspøre, hues gyellegodtz, altergodtz, calentegodtz eller anden rentte, iordskyld och anden indkomst som ther fynddis oc ingen rette arffuyng er tiill, och theraff giørre schollemesterne oc hørerne oc therris epherkomere, schollemestere oc hørerne, en euigh rennth oc ophold, paa thet att schollerne mue wed machtt holdis, oc ther mett tiiden ycke schall bliiffue brøst paa sogneprester oc andre lerde mendt, huormett then cristeliige reliigion schall haffue bystand och wed machtt holdis, wiille wy alle och huer serdellis be- diiith oc befallid haffue, oc besynnderliige kiopstedmend, att the aff therris yderste formue trolliigen tiillhyelp, att schollerne mue wed machtt holdis, oc schollemesterne och hørerne mue fanngh e enn tiilbørliig opholdt. Thes- liigiste wiille wy worre wnderrsaathe, alle och huer serdellis, cristeliigenn 50 formanitt och paamyndett haffue, att thii sette therris børn tiill scholler och lader thennom lerre gode konnster och screffter och optucktis wty gudtz frøcktt oc erre, som tiilbørliigdt err. //

f. 111v Hwylckenn *forscreffne* ordinantz mett alle andre recesser och ordinantzer, som wy baade wnder wortt egiidt allenne oc thesliigiste wnder wortt oc wortt 55 *elskelige* Danmarckis riigis raadtz siignetter oc indseglerr haffuer beseglett och ladiitt wdga, wiille wy wed alle therris ord, punther och arctiickler fast och wbrodeliigenn wed machtt atth holldis. Fordriister seg och nogen tiill heremodth att giørre, enthen høgh eller laugh, eddell eller weddell, thet werre segh worre fogiitter, embiittz mend, borgemestere eller raadmendth, byfogii- 60 tther, tollere eller andre, tha wiille wy lade straffe theroffuer, som wedth- bødth, och schall thenne werre wor syste paamyndelsse, som wy acathe att lade therom giørre etcetera.

Giiffuidt paa wortt slotth Køpnehaffnn torsdagenn nest ephther sancti Luce euangeste dagh aar ephther gudtz byrd mdxl. Vnder wortt signeth.

44 sogneprester] scholemestere *Reg. B. 22.* – 50 formanitt] *herefter understr.* haffue *A.* – 63 torsdagenn] fredagenn *Reg. B. 22.* – 64 euangeste] euangeste *A.*; euangeliste *Reg. B. 22.*

63

1541. 7. maj

København

Kong Christian 3.s forordning om geder, der gør skade på skove.

A: tabt. Teksten indført i en tabt registratur, afskrevet i Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-46), RA. Danske Kancelli B 18 f. 485r-86r (2. halvdel af 16. årh.) m. overskr. *Om giedder*. I marg. kors i cirkel. Refereret i Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-46) RA. Danske Kancelli B 17 f. 46r (omkr. 1600).

Tryk: Danske Mag. IV 287-88 (*efter reg. nr. 4*), herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 352-53; Danske Kancelliregistranter 1535-1550 171 (*efter reg. nr. 4*). – Reg. Dan. II 326.

Anm.: I et nu tabt brev fra 1544 fra kong Christian 3. til lensmanden på Københavns Slot, Peder Godske, omtales tilsvarende forhold for Sjælland. Brevet påberåbes som retsgrundlag for kongens og rådets dom af 1552. 4. juli om udryddelse af geder, jf. RA. Kongens Retterting. Herredagens Dombog nr. 6 (1549-57) f. 144r-v, trykt Kolderup-Rosenvinge, Gamle danske Domme I 191 nr. 92.

Kong Christian 3. udsendte 1556. 19. august et åbent brev, der indskærpede et tidligere påbud om, at geder kun måtte holdes på heden og i enemærkeskove, jf. nr. 105.

Tekst efter Registre over alle Lande nr. 4.

Vii Christian etcetera hellse ether alle wore kiere wndersotte, riidder, riid-
 f. 485v dermendtzmend, // kiøpstedtzmend, bønder och mienige almue, som bygge
 och boe wdi wort land Fyen, *kerlige* med gud och wor naade. Wiider, at wii
 haffue offuerweigitt med wort *elskelige* Danmarcks riigis raad, her huos oss
 5 forsamblet, thend stuore skade och forderffue, som giedder theri landet gjør
 på wnderskoff, gierde tre och andre effnindeskouffue, och befrychtendis, att
 landet the<r> aff *med* thiiden kand komme wdi stor forderffue och skoffska-
 de, att skoffuene saa forderffuis, och haffue wii nu therfore med *forschreffne*
 wort *elskelige* Danmarckis riigis raad saa ther endeligen om besluttet, att
 10 ingen giedder theri landet hereffther skall hollis enthen paa fellitzskouffe
 eller andre skouffue, wden huis huer kand frii paa sitt egitt enmercke och icke
 anderstedtz, och wille wii hermed haffue thennom altingest friidtløss giort
 wdi saa maade, att huem som effther thenne dag theri landet kand offuer-
 komme giedder paa fellitzskouffue eller andenstedtz, wnderthagitt wdi thieris
 15 frii enmercke, tha skulle the thennom mue ihieffslaa och beholde liigerwis
 som andre wilde diur och ey stande nogne therfor till rette wdi nogre maa-
 f. 486r de. Och paa thet huer maa och // kand forkomme sin skade och forderffue,
 haffue wii wnt och tilladet huer at mue beholde sine giedder till sancti Bar-
 tholomei dag førstkomendis, och om the thereffther findis, skulle the were
 20 altingest fridløss och handles med thennom, som *forschreffuit* staar. Wii wille
 och wore fougther och embitzmend alffuorigen befallet haffue, att the her-

wdinden haffue grandgiffueligen och god tilsjøn, saa thette wort breff holdis, saaframpt the icke wille stande oss till rette, for huis skade theraff komme kand. Thi lader thet ingenlunde, wnder wort hyldeste och naade. Giffuett paa
 25 wort slot Kiøpnehaffn løffuerdagen nest effther sanctorum Philippi ett Iacobi apostelorum dag aar etcetera mdxli.

64

1541. 10. maj

København

Kong Christian 3.s forordning om mønt.

A: Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 811,2° (samtidig). Papirshæfte i folioformat indeholdende otte blade, sammenholdt af snor, der er forsegleet af rødt voks f. 6r. F. 1r *Muntzordenunng.* Efter teksten med kongens hd. *Christian.* – B: RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 160. Diverse møntsager 1523-1619 (samtidig). Papirshæfte i folioformat indeholdende otte blade, sammenholdt af snor, der er forsegleet af rødt voks f. 6r. F. 1r *Munntzordnnung anno domini etcetera 1541.* Efter teksten f. 6r med kongens hd. *Christian.*

Dat.: *Dinstags nach crucis* falder i 1541 enten den 10. maj eller den 20. september. Omkr. 20. september opholdt kongen sig i nærheden af Brømsebro i grænseområdet mellem Danmark og Sverige, jf. Danmark-Norges Traktater I 346-47, hvorimod han omkr. 10. maj opholdt sig i København, hvor forordningen er udstedt, jf. Danske Kancelliregistranter 1535-1550 169-91, Det kongelige Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger II 3-23, jf. også Astrid Friis i *Scandia* VII 205 note 1. Dateringen berigtiges af en skrivelse fra kongen til landstingene af 8. august 1541 om den ny møntordning, hvis indhold svarer til den her meddelte tekst, jf. Danske Mag. 3. VI 303-04.

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 108-13 (*efter A*); Scharling, Pengenes synkende Værdi 417-18 (*i udtog efter B*). – Hist. Aarb. II 237 nr. 80; Reg. Dan. II 355 (*m. dat. 20. september (10. maj?)*).

Tekst efter A.

Wir Christiann vonn gots gnadenn zu Dennemarkenn, Norwegenn, der
 Wenn denn vnnd Gothenn konigk, herzog zu Schlesswieg, Hollstein, Stor-
 marnn vnnd der Diethmarschenn, graue zu Oldenburg vnnd Dellmannhorst
 bekenenn hiermitt vnnd thun kundt iegen menniglichenn, nachdem wir biss
 5 doher vnnsere muntz nicht alleyne grosse vnrdnung befundenn, sonnder auch
 eynenn mercklichenn schadenn erlittenn zu deme, das inn der vielenn auffhur
 frembder nationenn vnnsere muntz eintrefflichenn vhalh vnnd voreleynung,
 wie wir dann fur augenn gesehenn bekomenn. So habenn wir dannoch vnnsere
 vnnd vnnsere reichenn notturfft nach vnnd domitt hernachmals die muntze
 10 inn denn selbenn reichenn desto bestenndiger, stadtlicher vnnd ganggkbarli-

25 effther] *herefter gennemstr.* sanctorum *reg.* – 26 apostelorum = apostolorum.

1 Dennemarkenn] Dennemarckenn *B.* – 2 Schlesswieg] Schlesswig *B.* – 3 Diethmarschenn]
 Diettmarschenn *B.* – Oldenburg] Olldenburg *B.* – 5 doher] bey *tilf. B.*

cher erhaltenn wordenn. Auch menniglich vnnsers reichs innwohner vnnd der
 f. 2v innkhommennde kauffmann eyner mitt dem anddern // vnnd so viell besser
 vnnd schiedenntlicher handdelnn vnnd wanddelnn konne vnnd muge vnnd
 zu uorbesserunge vnnserer reiche, lannd vnnd leuthe auch vorhuetunge wey-
 15 tters vnnsers nachteylls, vnnd mitt vnnserenn liebenn getrewenn rethenn vnn-
 serer reiche Dennemargkenn nachfolgennder muntzartikel daruff zu mun-
 tzenn vnnd anhangner ordnunge, die wir biss vff weyter vorhohern vnnd
 bessern geringern oder verandern, das alles inn vnnsere aigenn willkhor
 vnnd gefallenn (wie wir vnns hiermitt vorbehalten) stehenn soll, vonn vnn-
 20 serm muntzmaistere, schmittmeystere vnnd anddern mitt vorfastenn ernnst-
 lichenn gehalten vnnd bey hartter straffe keynns weges vbertretten habenn
 wollen ann dato wie zusehenn vorglichenn vnnd voreynigett.

Erstlichenn zu muntzenn.

25 Margstucke.

f. 3r Item die margkstücke werckes zu xv loth, heraus // geschrotett vff eyne
 gewegene margk margstück xxiii. stücke.

Halbe margstücke.

30 Item die margk xv loth feynss vnnd geschrotett vff eyne gewegene
 margk halbe margstücke xlvi. stücke.

Vierschilling stücke.

35 Item die margk werckes xv loth feynss vnnd geschrotett vf eyne gewegen-
 ne margwerckes vierschilling stücke lxxxvi. stücke.

Item diese vorgeschriebene muntze gehet die marg feynss aus der
 muntze xxvi. margk vii. schilling viii. pfennige $\frac{1}{2}$ pfennigs.

40 Item vonn diesser vorgeschriebennenn muntz von eyner itzlichenn marg
 feynss selbers soll der muntzmaister ein marg dehnisch zu muntzerlohn vn-
 kost vnnd abgangk habenn. //

f. 3v Ferner zu schrotenn.

Item die margk werckes vff vier loth feynss.

45 Schillinge stücke.

Item die margkwerckes zu iiii. loth feynss, darauss zu muntzenn schil-
 linge stücke, vf die margk werckes i. hundert vnnd vi. stücke, ein stücke
 mehr ader wenniger, doch das es mitt vorsatz nitt geschee.

Wittenn zu muntzenn.

50

Item wittenn zu muntzenn, daruonn soll eyne margk werckes haltenn iiiii. loth feynnss, darauff geschrottett vf die gewegenne marg werckes iii. hundert xviii. stucke gehett die margk feynnss zu xxvij. marg dehenisch auss der muntze ein worff mehr ader wenniger. Hieruonn soll der muntzmeyster zu muntzer lohn, vnncost vnnd abgang ii. dehnische marg habenn. //

55

Cleyne pfennige.

f. 4r

Item cleyne pfennige zu muntzenn, dauon heldt die margk ii. loth feynnss vnnd schrottenn vf ein loth xlviij. stucke gehett die margk feynnss auss der muntze xxxii. marck vff ein loth, ein stucke mehr ader wenniger.

60

Hieruonn soll der muntzmeyster zu muntzerlohn vncost vnnd allenn abgang vj. margk dehenisch habenn.

Angehangne ordnung.

65

Anfenglichenn soll der muntzmeyster sampt dem schmittmaister, vnns vnnd vnnserrn sohne, hertzogenn Fridrichenn, dem printzen zu Dennemargken, vestiglichenn voreydet werdenn die vorgestalte muntze am schrott, kornn vnnd gebrege ane vnnserrn willenn nicht zuuorandernn, vnnd alle ander artickell inn der ordnung // begrieffenn wie volget vnuorbrochenn zu haltenn.

f. 4v

70

Darnehst wann der muntzmaister ein werck geldes fertig hatt, soll er vnnserr wardienenn fordernn, der selbig soll inn beywesenn eyynnss vonn vnnserrn rethenn rennthmeister, ader wen wir izerzeit darzu vorordnenn werdenn, das gelt vfziehenn probiren vnnd so es am gehalt recht gefundenn, soll er ein stuck oder zwei nhemenn, vnnd legenns sampt denn probzettelenn, in die sparbuchssen. Wo es uber die wardiennenn vnnd andere nitt recht findenn, sollenn sie das werck nitt ausgehenn lassenn.

75

Zu sollicher probierung sollenn zwey bucher sein, inn dem eynenn die ordnung geschriebenn, in das annder soll aigenntlich geschriebenn werdenn, zu wellicher zaitt, vnnd wie uuell werck probiert, was itzlichs gehalten, vnnd wie die bestandenn, eynes durch denn muntzmaister fur sich inn seinem behalt, vnnd das annder durch vnnserrn wardiennenn, vnnd // andere, so desfalls beuelh kriegen inn der sparbuchssenn getreulichenn vnnd vleyssigenn vorwart werdenn. Vnnd wo es anderst befundenn soll mitt ernst gestrafft werdenn.

80

f. 5r

85

Es sollenn auch alle ihar einmahl die heupt probenn, so inn der sparbuch-senn vorwartt, vnnd die bucher mitt vleys besichtigett, vnnd aigenntlich wargenhommenn werdenn, ob die muntze auch recht nach den probenn stehett, vnnd die bucher auch recht ordenntlichenn vnnd clar gehaltenn werdenn
90 oder nitt.

Allso soll auch der muntzmaister vnnsere muntzseysenn vnnd stempell bey seinem eyde, vnnd hartter straffe mitt dem allerfleissigstenn selbs wharenn, vff das vnns, vnnsere sonne vnnd dem reychen, der halben kein nachtheil
f. 5v entstehenn muge. // Desgleichen das der stempell graber beim eydt vnnd straffe inn gebundenn, keynn andere stempell zugrabenn, dann vf vnnsere muntze verbraucht, vnnd ihme vonn vnns befolenn wirdet. Do er anderst befundenn, soll er mitt ernst gestrafft werdenn.

Item es soll der muntzmaister vorpflicht, vnnd also geschickt sein, wann wir rechnunge vonn ihme fordernn, das er die bestendiglichenn, sonnder
100 ausflucht thuenn kunde.

Item dieweill wir dem muntzmaister denn silber kauff vonn denn leuthenn einzukeuffenn vorgunnett, soll der muntzmaister schuldig vnnd pflichtig sein, vnns vonn eyner itzlichenn margk feniss also viel er die vormuntzt, acht schillinge dehenisch zu schlegeschatz gebenn. //

Beschliesslichenn so habenn wir ann diesse vnnsere muntzartickell vnnd ordnung wie wir biss vff vnnsere ennderung (die wir hiermitt vorbehalten) stehett, vnnd vhasst gehaltenn wollenn habenn zw orkunde vnnd mehrer becrefftigung vnnsere secret hier ann wissenntlichenn druckenn lassenn. Besthehenn vnnd gebenn vf vnnsere koniglichem schlosse Coppennhagenn
f. 6r
110 dinstags nach crucis anno etcetera inn 1541.

Tillæg

Møntmesterens ed

Nachdem der durchleuchtigst grossmechtige hochgeborne furst vnnd
15 herr, herr Christiann zu Dennemarckenn, Norwegenn, der Wendenn vnnd Gothenn koningk, herzog zu Schlesswieg, Hollstein, Stormarn vnnd der Dietmarschenn, graue zu Oldenburg vnnd Delmannhorst, mein gnedigster herr, mich Paull Fechtelnn, zu irer koniglichenn maiestats muntzmaisternn im reiche Dennemargk diesses tages angenhommenn vnnd bestellet. So lobe

3 soll] so soll B. – 9 Coppennhagenn] Copenhagen B. – 13 Møntmesterens ed] *overskr.* Muntzmeisters eydt A, B. – 14 hochgeborne] *mgl.* B. – 15 Wendenn] Wennden B. – 16 Schlesswieg] Schlesswig B. – Hollstein] Hollsteinn B. – Stormarn *indtil* 17 Delmannhorst] *etcetera* A, *jf. dog indl.* – 16 vnnd *indtil* 18 herr] *etcetera* B. – 18 Fechtelnn] Fechtellen B. – 19 Dennemargk] Dennemarckenn B.

20 vnnd schwere ich, das ich erstlichenn der koniglichenn *maiestait* vnnd dersel-
 ben sohnenn trew vnnd holltt sein derselbenn bestes wiessenn argstes scha-
 denn vnnd nachteill nach meynem hochstenn verstandt vnnd vormugenn
 abewerenn vnnd vorkhommenn helffenn, vnnd nebenn dem der koniglichenn
 25 *maiestaits* muntzordnung inn allenn artickelnn, gestalt vnnd massenn wie
 f. 6r mir die zur handdenn gestellt, getreulichenn nachkhomenn vnnd haltenn will,
 auch in dem allennthalbenn nichts zuuorandernn, sonnder // der koniglichenn
maiestaits beuelh vnnd willenn. Ich soll vnnd will auch mein muntzregister
 so clar vnnd reynn haltenn, dass ein itzlichs wergk so aus der muntz gehett
 30 vff denselbenn tagk ess aussgehet vnnd nitt annderst, mitt vleyss ange-
 schriebenn vnd vorwartt werdenn soll. Des helffe mir gott vnnd sein hailliges
 euangelium.

Guardeinens ed

Nachdem der durchleuchtigst grossmechtige furste vnnd herr, herr Christi-
 35 tiann zu Dennemarckenn, Norwegenn, der Wendenn vnnd Gottenn koning,
 hertzog zu Schlesswig, Hollstein, Stormarnn vnnd der Dietmarschenn, graue
 zu Oldenburg vnnd Dellmannhorst, mein gnedigister herr mich zu
 ihrer koniglichenn *maiestaits* muntz im reiche Dennemarck diesses tages vor
 eynenn wardienenn angenhommenn vnnd bestellet. So lobe vnnd schwe-
 40 re ich, das ich erstlichen der koniglichenn *maiestait* vnd der selbenn sohn
 herrnn Friderichenn trew vnnd holltt sein derselbenn bestes wiessen, argstes
 schadenn vnnd nachteyll nach meynem hochstenn verstandt vnd vormu-
 genn abewehren vnnd vorkhomen helffenn. Vnnd neben dem der konigli-
 45 chenn *maiestaits* muntzordnunge inn allen artickeln // gestalt vnnd massenn
 wie mir die zuu handdenn gestellt getreulichenn nachkhommenn vnnd halten
 will. Auch inn dem allennthalbenn nichts zuuorandernn sonnder der konigli-
 chenn *maiestaits* beuelh vnnd willenn ich soll vnnd will auch alle wergk vnnd
 muntz, so aus der muntz gehenn nebenn dem alle metall bey meynenn ehrenn
 vnnd werenn nach meynem hochstenn verstandt vnnd vormugenn vfs fley-
 50 ssigst wardieren vnnd neben deme meine register so clar vnnd rein halten,
 das ein itzliches wergk so auss der muntz gehet vf denn selben tagk es auss-
 gehett vnnd nit annderst mitt vleys angeschriebenn vnnd vorwart werdenn

24 *maiestaits* muntzordnung] *maiestait* B. – 33 *Guardeinens ed*] *overskr.* Wardiennenn eydt A, B. – 35 *Dennemarckenn*] *Dennemarcken* B. – *Wendenn*] *Wennden* B. – *Gottenn*] *Gothenn* B. – 36 *Schlesswig*] *Schlesswieg* B. – *Hollstein*] *Hollsteynn* B. – *Stormarnn indtil* 37 *Dellmannhorst*] *etcetera* A, B. *jf. dog indl.* – *mich*] *herefter åben plads på ca. 12 bogstaver til gardeinens navn* A, B. – 41 *Friderichenn*] *Fridrichenn* B. – 48 *alle*] *mgl.* B. – 51 *tagk es*] *tag* B.

solle. Es sollenn auch alle probenn vnnd korn recht aus der muntze gehen. Do es anderst befundenn soll es nitt ausgehenn. Obs aber doruber vnnpilhlicher weysse aussgiengge will ich dorumb *koniglichenn maiestait* zu reden stehenn. Dass hellfe mir gott vnnd sein heylliges euangelium.

65

1542. 4. maj

Ribe

Kong Christian 3.s tillæg til kirkeordinansen, de såkaldte Ribeartikler, udstedt med rigsrådets samtykke. Heri bestemmes bl.a. om ægteskab.

A: RA. Odense bisp. Papirhæfte i lille folioformat indeholdende otte blade sammenholdt af snore, hvis ender fastholdes af segl, papir over rødt voks. Segl m. samme inddeling af skjold som DKS. 121, dog m. omskrift C K Z D 38. Efter teksten m. kongens hd. *Christian*. Indsyet i håndskrift, der bl.a. indeholder Københavns Universitets bekræftelse af kirkeordinansen af 1539. 14. juni. – B: RA. Ribe kapitel. Papirhæfte i lille folioformat indeholdende otte blade i omslag, sammenholdt af snore, hvis ender er fastholdt af segl, papir over rødt voks. Segl m. samme inddeling af skjold som DKS. 121, dog m. omskrift C K Z D 38. Efter teksten m. kongens hd. *Christian*.

Tryk: 26 Artikler, bevilgede i Ribe, Kbh. 1542; Ordinans for Kirketjenesten i Danmark og Norge, Kbh. 1582, bl. 146r-58v; E. Pontoppidan, *Annales Ecclesiae III* 269-72 (*i tysk oversættelse*); Krag og Stephanius, *Kong Christian den Tredjes Hist.* I 627-36 (*efter trykkene af 1542 og 1582*); Aarsberetn. og Meddelelser fra Det store kgl. Bibl. II 250-52; H. Rørdam, *Danske Kirkelove I* 195-206 nr. 86 (*efter A*); Max W. Olsen, *Den danske Kirkeordinans 1539 149-58 (i dansk oversættelse)*. – Reg. Dan. II 393; Lauritz Nielsen, *Dansk Bibliografi* nrr. 10 og 1219 m. suppl.; *Vejledende Arkivreg.* XVIII 27 nr. 34 og 335 nr. 781; V. Rosenkilde og C.J. Ballhausen, *Thesaurus* 58 nr. 73.

Tekst efter A.

f. 2r Wii Christiann medt Guds nade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konningh, hertug wdi Slessuiigh, Holstenn, Stormarnn och Dytmerskenn, greffue wdi Oldenborgh och Delmenhorst giøre alle witterligt, att efftherthii ther thiit och offthe er berett for oss, huorledis att wor reformatze oc ordi-
5 nantze, som wy nu sist medt wortt *elskelige Danmarckis riigis* raadt effther lerde mendz raadt och samtycke haffue besegelt och obenbare ladett wd gaa, icke wedt machth holdes eller hertill haffuer haffdt syn framganh, som *thet* seg burde. Och paa *thet* att wy en gang for alle matte finde the raadt, middell och lempe till, huarmedt altingist matte saa bliffue forordinerett oc bestillett,
10 att *samme* wor ordinantze kunde thes bedre haffue en godt framganh och aff alle och huer serdelis wedt magt holdes. Tha haffue wy thess till behoff ladett alle wore befalingsmendt, thesligeste alle superintendenterne offuer alle

1 Danmarckis] Danmarcks B. – Norgis] Norgiis B. – Wendis] Wendiis B. – Gottis] Gottiis B. – 2 Slessuiigh] Slesuig B. – 3 Oldenborgh] Oldennborg B. – 5 Danmarckis] Danmarcks B.

stictherne offuer altt wortt riige Danmarck, forschriffue hidt till oss tiill wor
 kiøbstedt Riibe och befalede *samme* wore superintendenter, att the skulde
 15 optegne alle brøster, huarmedt the viste och kunde tencke, att *samme* wor
 ordinantze mest och høigeste medt bleff forhindrede, och thennom paa artic-
 ler offuerantworde oss. Huilckett the och saa giordt haffuer. Huilcke *samme*
 articler wy nu medt wortt *elskelige* Danmarckis riigis raadt, som nu her hoess
 oss tiilstede ere, haffue wdi alle *forschreffne* wore befallingsmendz for stic-
 20 therne neruerelisse disputereth, offuerweygett och wdi saa made beraadslagett
 och samtyckt, som hereffter følger. Huilcke *samme* effterfølgendis articler
 alle och huer serdelis liige wedt *forschreffne* wor ordinantze, som wy om re-
 ligationen haffue ladett wdga, <wy> wille att skulle wedt magt holdes. Dogh
 skal *forschreffne* ordinantze liige well bliffue wedt syn magt och hermedt
 25 wære wforkrenckett wdi alle made.

<1.>-<2.>

f. 3r <3.> Item att effterthii ther och findes stoer wskickelighedt wdi ectheskaff
 och huorssager, tha haffue wy therom nu saa beuilgett och endeligen beslut-
 thett, att thermedt saa holdes skall, att alle ectheskaffssaager og hoerssa-
 30 ger wille wy, att the, som paa wore wegne haffuer stictherne wdi befalingh,
 skulle medt capittell wdi huer stict steffne thennom fore och wdrette, och
 inthett beswere superintendenterne thermedt, wden saa er, att ther kommer
 saa store drabelige sager fore, att the thennom icke wdrette kunde wden su-
 perintendenternes raadt, tha skulle the mue opsette *samme* sager paa nogenn
 35 tiidt, att the midlertiidt anthen schrifftligen eller mundeligenn kunde giffue
 thett superintendenterne tiilkiende och therpaa fange theris gode raadt, huil-
 ckett superintendenterne icke helder skulle mue wegre thennom. Kunde the
 och wdrette *samme* sager forudenn superintendenternes raadt, tha skulle the
 inthett besuere superintendenterne thermedt.

40 <4.> Och efftherthii att ther icke er capittell wdi wortt landt Fyenn,
 Smaalandene, eller wdi Wendelboo stich, tha skulle wore befallingsmendt
 for Fyens stich tage thenn, som prier er wdi sancth Knuds Closter, medt
 nogre aff the acthiste brødre, som therindhe ere, eller andre aff sognepres-
 ter eller lerdemend, som thernest wedt haanden boendis ere, till thennom,
 45 att wdrette *samme* sager, som *forschreffuett* staar. Huilckett wor befallings-
 mandt for Vendelboo stich wdi liige made holde skall, och tage, huilcke

14 Riibe] Riffue B. – 15 och] att B. – 18 Danmarckis] Danmarcks B. – 23 <wy> | mgl. A.
 B. – 30 the] med the rettet fra then A; thenn B. – 33-34 superintendenternes] B; superin-
 tenderens A, jf. også superintendenterne andre steder i paragraffen. – 41 Smaalandene]
 Smaalandene B. – Wendelboo] Wendelbo B. – 45 att] oc B. – 46 Vendelboo] Wendelbo B.

lerde mendt som hannom nest beleygen ere til seg att wdretthe liigessom
forschreffuett staar. //

f. 3v Sammeledis liigessaa wdi Smaalandene Lollandt och Falster.

50 <5.>-<26.>.....

f. 6v Till ydermere witnesbyrdt och bedre foruaringe, att wy alle *forschreffne*
articler wdi alle *theris* ord, punther och clausuler, som the y alle made wd-
uuisse och indholde, wille aff alle och huer wore wndersatte, geistlige och
verdzhlige, skulle fultgiøris och wbrødeligenn wedt magt holdes, haffue wy
55 ladett trycke wortt signetth neden paa *thenne* wor ordinantze. Giffuett wdi
wortt kiøbstadt Riibe then torssdagh nest effther sanctorum Philippi et Iacobi
apostolorum dagh aar etcetera mdxlii°.

66

1542. 4. juni

Viborg

*Kong Christian 3.s og dronning Dorotheas revers på deres søns, hertug Frederiks, prins af Danmarks, vegne i anledning af dennes hyldning på Viborg lands-
ting.*

A: RA. B 1, Håndfæstninger 17a. Perg. 53,2 × 32,8 (plica 6,8). 1: Kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 121. 2: Dronning Dorotheas signet i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 124. Efter teksten, under plica til venstre, med kongens hd. *Christian*. – a: Smst. B 1, Håndfæstninger nr. 17b¹. Papirhæfte i lille folioformat, indeholdende otte blade m. bagsidepåskrift *Wes sich konins vnnd koninginne kesen der Iuttischenn lanndtschafft, da die huldigung des printzenn gescheen verschriebenn*.

Til A slutter sig tre udfærdigelser på perg.: 1) RA. B 1, Håndfæstninger 17b. 61,8 × 33,5 (plica 6,3). 1-2: Perg. remme, afskåret langs plicas underkant. 2) Smst. B 1, Håndfæstninger 17c. 49,7 × 39,5 (plica 4,2). 3) Smst. B 1, Håndfæstninger 17d. 54,1 × 45,3 (plica 5,7). 1-2: Perg. remme, afskåret langs plicas underkant, jf. endvidere ndf.

Tryk: Aarsberetn. fra Geheimearch. II 90-91 (*efter A*). – Reg. Dan. II *940.

Anm.: De tre sidstnævnte udfærdigelser på pergament har karakter af originaler, men er næppe udsendt. Om 1 og 3 har været beseglet, kan ikke afgøres, da pergamentremmene er afskåret langs plicas underkant, hvorimod 2 givetvis ikke har været beseglet, da snit til pergamentsremme mangler. Endvidere er ingen af de tre forsynet med kong Christians i dokumentets l. 72-73 omtalte underskrift. Varianter, der i øvrigt overvejende er af ortografisk art, bringes derfor ikke.

10. juli 1542 indkalder kong Christian 3. adel, gejstlighed og bønder i Skåne, Halland, Blekinge og Lister til hyldning af hertug Frederik på Skånefare landsting mandagen før Laurentius dag den 7. august 1542, RA. Danske Kancelli B 47 [1481-1571] Diverse originale kongebreve.

Tekst efter A.

Wir Christian vnnnd Dorothea, von gotts gnadenn zu Dennemargken, Norwegenn, der Wendenn vnd Gothenn konnig vnd konnigin, hertzog vnd herzogin zu Schleswig, Holstein etcetera, auch von Sachssenn, Engern vnd Westphalenn, graue vnnnd grefin vonn Oldenburg vnd Delmanhorst etcetera, eheliche gemhaheln, bekennen hirmit sambt vnd sonderlichen fur vns, vnserere nachkommen vnd menniglichen vffentlichen. Als die gestrengenn, ernuhesten vnd erbarn vnserere lieben getrewenn reichsrethe, ritterschafft, adell, stedte, stende vnd inwoner vnserer konnigreiche Dennemarken vnd Norwegenn sambt iren zugehorendenn insulen vnd lendern denn hochgebornnen fursten, vnserenn freuntlichen lieben eldesten sohn, hertzogenn Fridrichenn, printz zu Dennemarkenn, vf vnser konnig Christians als des vatters thodtlichen abgangk, das in des almechtigen gottes handen stehet vnd nach seinem gnedigenn willen lange gefriesten, schaffen vnd machenn wolle, zu vnserm nachfolger vnnnd konnige zu Dennemarken vnd Norwegenn anzunehmen sich vorschrieben, vnbriefft vndt vorsiegelt, inhalt aufgerichter vnd vofaschter recesz vnd vortrege, vnd dan darauf an heut dato die gestrengenn ernuhesten erbarn ersamen vnd weysen reichsrethe, ritterschafft, adell, stedte, stende vnd gemeine inwhoner vnnsers reichs Dennemarkenn. In beyder vnser gegenwerth zu vffenem landsdinge alhir inn vnser koniglichenn stadt Wyburg gemelenn vnsern eldestenn lieben sohn hertzogen Fridrichen, printzenn zu Dennemarken, vf vnsern konnig Christians todlichen hinfall vnd abgang (das in der gnedigenn handt des almechtigen stehet) zu irem konnige vnd herrn an vnnsere stadt gantz vnderthaniglichen gerne angenhomen ihme als die gehorsamenn vnterthan getrewe, holdt, gehorsam vnd gewertigk, wie dann dasselbighe ehrliebendenn vnterthanenn getziemen will, zu sein gehuldiget gelobtt vndt geschworen, vonn derowegen sich widder geburet, dasz gerurter vnser lieber eldester sohn hertzog Fridrich, printz zu Dennemarken, den gemelten reichsrethen, ritterschafft, adell, stendenn, stedtenn vnd inwhonern der reich Dennemargkenn vnd Norwegen widderumb gnugsame brieff vnd siegell gebenn hette, das er vnsern vferichten recessen, brieffen vnnnd siegelnn, so wir wie gemelt denn reichsrethen vnd gemeinem adell, ritterschafft, stenden, stedtenn vnd inwhonern vnser reiche zu Dennemarken vnd Norwegenn sambt vnd sondern gegeben vnd zugestelt, vestigklichen nachsetzenn, bey iren priuilegien vnd freyhaitenn lassen vnd darneben bey gleich vnd recht schutzen vnd handt habenn wolte etcetera, vnd aber vnser geliebter sohn noch vast iungk, vnmundigk vnd zu seinem

5 sambt| *gentaget a.* – 7 og 17 reichsrethe| *mgl. a.* – 18 vnnsers reichs Dennemarkenn| vnser lands Noriudlandt *a.* – 28 reichsrethen| *mgl. a.* – 29 der reich Dennemargkenn vnd Norwegen| *tilf. i marg. a.* – 31 denn reichsrethen vnd| *mgl. a.* – 35 darneben bey| *darbey a;* auch *tilf. a.*

vorstande nit kommen, so vorpflichten wir konnig vnd konnigin von gemel-
 tes vnsers liebenn sohns wegenn bey vnsern *königlichen* wirdenn, ehren,
 trewen, guten glauben vnd dem wortt der warhait inn crafft vnd macht diesses
 40 brieffs, das er, wan er zu verstande vnd seinen mundigen iaren kompt, vnser
 recessse, briefe vnd siegell vnnd anderst, so wir ingangs vnser regirunge vnnd
 seither den reichsrethenn, adell, ritterschafft, stedten, stenden vnd gemeinen
 inwhonern vnserer reiche gegeben, zugestellt, vorbriefft vnnd vorsiegelt, vnd
 hir nachmals vorschreiben, vorbrieffen, vffrichten, ordnen vnd beschliessen
 45 werden, dieselben nit allein zuuolntziehen, bey macht zuhaben vnd ein iedern
 bey seinen recessen vnd priuilegien, so wir inen gegebenn, bleyben zu lassen
 vnd bey gleich vnd recht zu handt haben, wie wir gethan vnd noch zu thun lo-
 ben vnnd schweren, sonder auch mit seinen aignen brieff vnd siegeln sonder
 einiche ausflucht, vorhinderung oder beschwerunge ratificiren, becrefftigen
 50 vnd bestettigen vnd sich des keynes weges weygern soll noch wirdt, vnd ob
 wir konnig Christian, eher vnser geliebter sohn zu seinen mundigen iaren
 vnd seiner regirunge keme, in gott den herrn vorstorben vnd wir Dorothea
 konnigin vnsers herrn vnd gemahels, wie gemelt, thodt, das der allmechtige
 gott gnediglichen abwenden vnd keren wolte, erleptenn, als dan sollen vnd
 55 wollen wir sambt vnsern zugeordneten regenten schuldig vnd pflichtig sein,
 die dinge bey vnserm sohn dahien zuschaffenn, das er diesser vnser vor-
 schreybunge allentheyll folge vnd volntziehung thun soll. Vnd wo, da gott
 der allmechtige doch mit seinem gnedigen willen vorsey, die sachenn sich
 aber also zutruen, das wir konnig vnd konnigin, eher vnd zuuor vnser sohn
 60 zu seynen mundigen iaren vnd zu seiner regirung komme, mit thodt abgehen
 wurdenn, alsdan sollen widderumb di regenten, so wir bey zeitten vnsers
 lebens vnserm sohn zuordnen werdenn, vnd sunst adell, ritterschafft, stedte,
 stende vnd gemeine inwhoner schuldigk vnd pflichtig sein vnsern sohn bey
 den vfgerichten recessen, so wir ihnen vnd sie vnnsz widderumb gegeben,
 65 zuhandthaben, auch demselbigen, souiele sie belangende thun, selbs nach-
 zukommen vnd in deme kein newrunge ader beschwerung suchen, inmassen
 sie sich des widderumb gegen vns vnd vnserm sohn vorschrieben, vorbriefft
 vnd vorsiegelt haben etcetera, alles bey sambtlichenn vnsern *königlichen*
 wurden, ehren, trewen vnd guten glauben, dem wortt der warhait vnd sonder
 70 einiche argeliest ader geferde. Des zu vrkunt habenn wir konnig vnd kon-
 nigin vor vns vnd vnser nachkommen vnser insiegel vnd pitzschafft an die-
 szen brieff wissentlich hangen lassen vnd mit vnser konnig Christians eigenn

42 den reichsrethenn] *mgl. a.* – 45 nit allein] *mgl. a.* – 46 recessen vnd] *mgl. a.* – so indtil gege-
 benn] *mgl. a.* – 65 souiele] *herefter gennemstr.* souiele *a.* – 69 vnd (I.)] *mgl. a.*

handt vnderscrieben. Geben in vnser konniglichen stadt Wyburg nach Christi vnser herrn geburt funfftzehnhundert im tzwey vnd viertzigsten iahr am sonntage trinitatis.

1542. 6. juni, Viborg. *Kong Christian 3., rigsrådet og repræsentanter for den nørre-jyske adel statuerer i en dom, der senest er trykt i Danske Domme I 228-229 nr. 97, se også Danske Domme II 24-26 nr. 207, at møllehus, dæmning, pæleværk og alt, hvad der er gjort med hænder, fremtidig skal anses for løsøre, medens mølledam, damsbånd og det sted, som møllen står på, skal anses for fast ejendom. Ved skifte skal den arving, hvem møllestedet tilfalder, gøre sine medarvinger fyldest, om fornødent efter samfrænders og gode mænds afgørelse. Indtil de er fyldestgjorte, skal de nyde halvdelen af mølleskylden og møllens andre indtægter og betale halvdelen af vedligeholdelsesudgifterne som følge af, at bestemmelserne i loven om skifte af møllegods er tvivlsomme og har medført megen trætte.*

67

1542. 8. juni

Viborg

Kong Christian 3.s åbne brev om, at alle markeder, der tidligere holdtes i Nørrejylland, skal genoptages og holdes ved magt.

A: RA. Ribe by. Perg. 28,1 x 16,8 (plica 3,7). Kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 121. Efter teksten, under plica til venstre m. samtidig hd. *De mandato domini regis proprio in presentia omnium consiliariorum.* Til højre m. samtidig hd. (Johan Friis'?) *Iahan Friiss cantzler.* På bagsiden m. anden samtidig hd. *Om alle marckende, store og smaa, ath skulle holdis vtigien, konung Cristiann, anno mdxlii,* (herefter m. senere hd. (16. årh.)) *som hans konunglige maiestaitt tillforn haugde ladett affskaffe.* Herunder m. samtidig hd. 1542. Teksten indført i tabt kopibog, renskrevet i Registre over alle Lande nr. 4 (1467-1533, 1535-1546), RA. Danske Kancelli B 18 f. 359r-v (2. halvd. af 16. årh.), og Registre over alle Lande nr. 1 (1467-1533, 1535-1546), RA. Danske Kancelli B 17 f. 101v-02r (omkr. 1600)

Tryk: Danske Mag. IV 288, herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 361; Adler, Ribe Katedralskoles Indbydelsesskrift 1847 20-21 nr. 12 (efter A); Danske Kancelliregistranter 1535-1550 227 (efter reg. nr. 4). – Reg. Dan. II 401.

Ann.: L.S. Vedel Simonsen refererer i Bidrag til Odense Byes ældre Historie II, 2 23 en befaling fra kong Christian 3. udsendt 1542 fra Odense med et lignende indhold, som den her meddelte, men med gyldighed for Fyn. Han refererer til registranterne i kancelliet, hvor et sådant brev ikke findes indført. Ligeledes har det dog heller ikke været muligt ad anden vej at verificere Vedel Simonsens udsagn.

Tekst efter A.

Wii Cristiann mett guttz naade Danmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis koning, hertug vdi Sleszuig, Holsten, Stormarn, greffue vdi Oldenborg och Dellmenhorst gjøre alle witterligt, att ephtherthii wore vndersotte, menighe

kiøbstedtzmendts fuldmegtige her offuer alt wortt landt Nøriuttlandt, haffue nu werett her hoss oss och nu, som tiitt och offte tiillforne, giffuett tiill kiende, att then menige allmoe vdi kiøbstederne hordeligen beclage thennom, att theris nering och biering er thennom bettagett, vdi thet att the smaa marckede, som pleygde att holdis her vdi landett, ere afflagdt, och att ingen haffuer fordeelle theraff, att the ere affkomne, vden nogle faa kiøbstedtzmendt, som nogett riige och formuendis ere. Therhoss berette same kiøbstedtzmendtz fuldmegtige, att the kiøbstedernes fuldmegtige, som the tiill then herredag vdi Kiøbnehaffn vdtschickett haffde, icke haffde befallinge aff allmoen att begere, att same marckede schulle affleggis, men haffue giørtt thet thennom sielff tiill fordell och profiitt och then menige allmoe bode vdi kiøbstederne och paa landzbyerne tiill schade. Tha haffue <wii> nu epter forskreffne menige kiøbstedtzmendtz her vdi Nøriuttlandtz mangefoldelige och flitige bøn och begere schyldt epter wor elsckelige Danmarckis riigis raadz raadt vndt och tiilladett och nu mett thette wortt obne breff vnde och tiillade, att alle markede, bode smaa och store, som pleygde att holdis her vdi landett vdi høgborne førsters konning Hansses, koning Frederickis och ander framfarne koninger vdi Danmarckis tiidt, mue igen vptagis, brugis och holdis epter gambell seduon, och som the holtes, førreendt wor recess therom vdtgick. Giffuett vdi wor kiøbstedt Wiiborgh torsdagenn nesth epther hillige treefoldighedtzs sönndag aar etcetera mdxlii. Vnder wortt signett.

68

1542. 12. juni

Viborg

Kong Christian 3.s jagtforordning for Nørrejylland.

A: tabt. – Aa: RA. Danske Kancelli B 46, Diverse [1481-1571] nr. 67. Papir 30,5 × 30,5 (samtidig).

Ann.: Om brevet er udgået som forordning lader sig næppe afgøre. Det findes ikke indført i Danske Kancellis registre eller tegnelser, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at brevet ikke er udfærdiget og udsendt. Kongen og kancelliet befandt sig endnu denne dag i Viborg, jf. Danske Kancelliregistranter 1535-1550 231.

Tekst efter Aa.

Wii Christiann mett guds naade Danmarcks, Norgiis, Wendis oc Gottis koning, hertug vdi Sleswig, Holstenn, Stormarnn oc Diitmersken, greffue wdi Oldenborg oc Delmenhorst helsse etther alle wore kiere wndersotte, ridder, riddermendsmend, prelater, cannicker oc alle ander, som bygge oc boe wdi
 5 wortt land Nørreiutlandt, kierligen mett gudt och wor naade. Wiider, att wii

erre kommen wdi forfaring, huarledis att adeluildt, raadyr oc anden groffwiilt
 her y Nørreutlandt wpskydis och wdi manghe maade ødeleggis oss oc then
 menige adell tiill brøst oc skade, befrøchtendis att same adelluildt suarlegenn
 oc platt altingist therfaar skall ødeleggis, wdenn wii ander raadt thertiill fan-
 10 ggendis worder. Thii haffue wii nu mett wortt *elskelige* Danmarcks riigiis
 raadt tesligeste mett then menige adel y Nørreutlandt fuldbyrdt oc samb-
 tycke, som her hoss oss forsamlett erre, giørtt ther saadan en skich paa, att
 wii, wore lensmendt eller nogen ander paa wore eller theris wegne och ey
 heller ridder, riddermendsmendt, prelater, canicker eller nogenn ander, som
 15 iordegods haffue <y> *forscreffne* Nørreutlandt, icke skulle herepther y thry
 sambfelde aar epther *thette* wortt breffs datum skyde, slaa lade eller ellers
 vdi nogenn maade ødelegge nogen adeluildt, hiortte, hinde, hindkalfue eller
 anden groffwiildt, wden saa kommer, att nogen riddermantzmand skall *giøre*
 sitt brølp eller sin hustrues kirckegang, tha skall hand mue slaa elle slaa lade
 20 eth stycke uildt eller ii paa siith enemercke eller *thett*, som hand haffuer lod
 oc deel, och icke ellers, oc ey heller lade bruge bogeiagt, att wpsla wiildt mett
 reffrecker eller y anden maade. Sambledis skall oc inggenn slaa raaerduer
 mett reb eller recker eller pander. Huo som haffuer raaiaagt, entig felig eller
 enemercke, tha skal hand heller ingen raaduer nu øddelegge wden alleinst
 25 mett hund[e]. Ehuo som finder heremodtt att *giøre*, thaa skall hand straf-
 fes som then, wore breff och budt icke fuldgiøre och holle wiille. Skall och
 inggen holle kryffueskytter y skoffuene eller y *hederne* att skyde adeluildt.
 Huar nogen wore fogeder, embitzmendt eller ander kunde slig kryffueskiit-
 ter offuer komme, tha skulle the straffe *thennom* therfore epter wor recesses
 30 lydelsse. Tesligeste forbiude wii alle wore wndersotte, borger oc bynder, att
 the herepther *ingthet* befatte *thennom* eller mett nogen iagtt att slaa, skyde
 eller ellers fangge entenn hiorte, hinde, raaer, hare eller andtt vilde diur y
 nogenn maade. Huem som *thett* befunder mett, the skulle haffue forbrut *ther-*
 mett emodt teris hosbonder xl. marck. Skall oc icke heller inggenn prester,
 35 borger eller bynder holle myndr eller ander iagthunde eller oc thennom
 skiide wnder hans forgetiuge marcks bøder. Bedendis oc biudendis alle wore
 fogeder, embitzmendt wdi *forscreffne* Nørreutlandt, att i herpaa haffue gott
 wpseen oc tiilsiu, att sodann *forscreffne* wor skeckelsse y alle mode wedt
 magtt hollis, eptersom *forscreffuit* staar, saaframbt y icke sielff wiille stande
 40 oss *ther* tiill rette faar. Ladendis *thett* inggelunde. Giffuit wdi wor kiøpsted
 Wiiborg mandag nest epther gudtzs legomsdag aar etcetera mdxlii. Wnder
 wortt siignett.

15 <y>] *mgf. Aa.* – 16 skyde] *gentaget Aa.* – 19 eller] *gentaget Aa.* – 22 anden] *rettet fra*
andenn Aa. – 25 som] *rettet fra* sonn *Aa.* – 33 som] *rettet fra* sonn *Aa.*

69

1542. 31. juli

Ringsted

Kong Christian 3.s åbne brev til købstæderne på Sjælland, Lolland, Falster og Møn om, at vornede, der i tre år har boet i en købstad, ikke kan deles til stavns, og at købstæderne herefter ikke må optage flere vornede.

A: tabt. Teksten er overleveret i Tegnelse over alle Lande [nr. 1a] (1537-1539, 1541-1545), RA. Danske Kancelli B 30 f. 185r (omtr. samtidig) under overskr. *Kjøbstederne vdi Sielandt och Smaalandene.*

Tryk: Danske Mag. 3. rk. VI 350-51 (efter Tegnelse over alle Lande).

Tekst efter Tegnelse over alle Lande [nr. 1a].

Wii Cristian mett gudtz naade etcetera giore alle witterligt, att aar epter
gudtz byrdt mdxlii sancti Peders ad uincula afften vdi wortt closter Ring-
stedt wor schickett for oss menige kjøbstedtzmendtz offuer allt Sielandt,
Laalandt, Falster och Møns fuldtmechtige och beclagede paa theres menige
5 hiemsiddendes borgeres och allmues wegne, huarledes att th<e>res mettbor-
gere, som wore fødde paa wortt och kronens eller paa adelens, kirckens el-
ler clostere godtz y *forschreffne* Sielandt, Lalandt, Langelandt, Falster och
Møen, att the delles och platzes tiill staffns igen, endtdog the ere besidden-
des borgere och haglede paa nogen aar bygd och boedt y kjøbstederne och
10 schattett och schyldett och holdett tiunge. Thertiill suarede menige adell,
som her och same dag forsamblett wore, och berette, huorledes att thennom
och kjøbstedtzmendt wore tiillforne giørtt en contract emellom, att borgerne
schulle ingen, som wore fødde paa landtzbyerne hervdi *forschreffne* lande,
tage indt vdi theres bye for borgere hoss thennom att boe, vdhen the tiillforne
15 haffde friett thennom fran theres herschaff och wore kommen fran thennom
mett mynde. Tha paa thett att thett saa møgett thes bedre maa och kandt bli-
ffue tiill willie och wenschab paa bode siider, haffue wii mett menige adell
her y *forschreffne* lande thett saa beuilligett och sambygt, att huelcke bor-
gere som ere fødde paa wortt och kronens och tesligeste paa adelens godtz
20 y *forschreffne* lande och haffue werett bosiddendes borgere y kjøbstederne
vdi tre aar och schattett och schyldett och midlertydt icke haffue werett delt
tiill staffns igen eller ere y borgen, the mue och schulle herepter vbehindrett
bliffue boendes y kjøbstederne och ey deles tiill staffns igen y noger maade,
och schulle *forschreffne* kjøbstedtzmendt ingen epter thenne dag indtage y
25 theres bye for borgere, som ere fødde paa wortt och kronens eller paa adelens

5 borgeres] *herefter gennemstr. wegne tegn.* – th<e>res] thres tegn, *abbreviatur glemt* (?).
– 11 her] *herefter gennemstr. aff tegn.* – 15 kommen] *herefter gennemstr. the tegn.* – 17
wenschab] *herefter gennemstr. och tegn.* – 20 och haffue] *gentaget tegn.*

godtz, vdhen the kunde beuiisset, att the haffue tiillforne friiett thennom fran theres herschaff, som the mett rette tiilhøre, och ere kompne fran thennom mett theres mynde. Giffuett aar, dag och stedt, som *forschreffuit* staar. Vnder wortt signett.

70

1543. 3. april

København

Kong Christian 3.s forordning om accise på øl.

A: Lund LA. Rådhusrätten och magistraten i Halmstad E I: 1. Papir 30,3 × 40. På bagsiden kong Christians segl, papir over rødt voks, utydeligt, findes ikke i DKS. – Aa: Smst. E I: 2, Halmstad stads privilegiebok 189-91 (upplagd 1664).

Tryk: J. Richardson, Hallandia 139 (*i referat på svensk*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 548-50 nr. 408 (*efter Aa*). – Reg. Dan. II 509

Tekst efter A.

Wii Christiann mett gudts naade Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis konningh, herttugh i Slesuigh, Holstenn, Stormarnn och Dettmerschenn, greffue vdi Oldennborgh och Delmennhorsth giøre alle witterliggt, att effterthii wii mett wortt *elsckelige* Danmarcks riigis raadt, som nu heer huos
 5 oss till stede ere, haffue nu alffuerligenn och grandgiffueligenn huos oss besindett och offueruegett thenn store, drebelige schade och forderff, som thette wortt riige Danmarck och thes indbyggere, wore kere vndersotte, heertill haffue fangett och endtnu huer dagh haffue aff thette møgle tystøell, som saa offuerflodigenn och offuer alle maade ideligenn indtføris och selgis heer vdi
 10 riigett, och igenn vdtføris till Tyskelanndt bare pendinge och goedt, gamble mønntt, oss och *samme* wortt riige och thes fattige vndersotte stoerligenn till besueringe, schade och forderff. Och paa thett att wore egenne vndersotte, riigenns indbyggere, mue och schulle haffue aarsagh till och thes flitigere legge windt paa selff att brøgge eller ladde brøgge gott danstøell att dricke
 15 och bruge vdi theris husse oc gaarde, efftersom theris foreldre for thennom giordt haffue, och icke saa almyndeligenn forlade thennom paa tystøell att kiøbe och therfore vdtgiffue, hues rede pendinge och andenn deell som the haffue och mett theris sure suedt och arbedt forhuerffue kunde, thennom sielff
 20 till en forderffuelige schade och affbreck paa theris neringe och bieringe, tha haffue wii effter *forschreffne* wore *elsckelige* Danmarcks riigis raadts raadt, beulinge och sambytycke thett nu saa endregteligenn huos oss indrømbdt och endeligenn besluttett, att aff huer tønne rodtstocksøll eller sundestøell, som heer effter thenne dagh indføris och selgis heer vdi riigett, schall giffuis oss

till siisse otte skellingh danske, førreendt samme øll selgis eller vpskibis,
 25 och samme siisse andtuordis wore siissemestere ther sammesteds, som wii
 thett befalett haffue samme siisse vdi klare registre att optegne och paa wore
 wegne till segh att opbere och annamme, schulle och siidenn gjøre oss gode
 rede och regenschaff therfore. Och hues gamble siisse som tillforrn heer
 vdi riigett haffuer werett lagdt paa samme rodstocksøll eller sundestøll,
 30 schall heermett were afflagdt. Och schall ingenn indlendiske eller vdtlendi-
 sche, ehuem the helsth ere eller were kunde, som nogett tystøll indføre att
 selge heer vdi riigett, were frii for samme siisse. Findis nogenn indlendische
 eller vdtlendische kiøbmenndt eller andre, ingenn vndtagett, som effter then-
 ne dagh nogett rodstocksøll eller sundestøll hiidt indt vdi riigett førendis
 35 worder att selge och icke tillforrn, førreendt the vpskibe samme øll, haffue
 vdtgiffuitt samme siisse eller i thett mynndste stilleth forschreffne wore siise-
 mester paa wore wegne tillfredts therfore, tha schulle the, hues brøsth saa fin-
 dis, ther mett haffue forbrøtt samme øll, och hues the haffue mett att fare till
 oss, och siidenn thervdtoffuer straffis therfore, som wiidtbøer. Och wille wii,
 40 wore fogetther, embitzmenndt, borgemestere, raadtmenndt, toldere, byfoge-
 der och alle andre wore befalingismenndt heermett alffuerligenn och strenge-
 ligenn budett och befalett haffue, att huer for segh vdi syne leenn, herretther,
 kiøbsteder, toldsteder och anderstedts, som huer paa wore wegne befalinge
 haffuer, grandgiffueligenn haffue goedt tillsiwnn och flitigh agtinge paa, att
 45 samme wore siisse och rettighedt aff forschreffne øll aff ingenn indlendi-
 sche eller vdtlendische forsømmes, døllies eller vdi nogre maade vnderlaes,
 saafromptt att the icke wille therfore stande oss till rette. Giffuitt paa wortt
 slott Kiøbennhaffnn tiisdagenn nesth effter quasi modo geniti søndagh aar
 etcetera mdxliiii^o. Vnder wortt signett.

71

1543. 24. juli

København

Kong Christian 3.s missive til færgestederne om forbud mod udrejse til Tyskland uden pas.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande [nr. 1a] (1537-39, 1541-45), RA. Danske Kancelli B 30 f. 211v (omtr. samtidig) under overskr. *Tiill fergestederne*.

Tryk: Danske Mag. 4. rk. 15 (efter Tegnelse over alle Lande).

Tekst efter Tegnelse over alle Lande [nr. 1a].

<Christiann etcetera>. Vor synnerliige gunst tiilforunn. Wii bede etther oc begiere, att i therwdi etthers leenn aldeliis ingen steede offuer tiill Tyskelanndt, wdenn thee haffue wortt egiitt passportt. Tiisliigiiste lade bestiille wdii alle haffne oc wdi kiøpstederne offuer alle etthers leenn, att ther ingenn
 5 føriis tiill Tyskelandt, wdenn thee haffue wortt egiitt passportt, førenndt y wiidere wor schriiffuelsse therom fangenndiis worder. Fynndiis nogenn here-modt att føre nogenn tiill Tyskelanndt, enttenn wore egnne wnderssotte el-ler andre, att y tha anholle thennom paa wiider beschiedt. Thermett giøre y wore wylge oc forlade oss ther wisseliigenn tiill. Beffallynndiis etther gudt.
 10 Screffuett paa wortt slott Kiøpnehaffnn sanncti Ibs affttenn aar etcetera mdxliii. Wnnder wortt siignnett.

72

1544. 27. september

København

Kong Christian 3.s forordning om møntens lødighed.

A: tabt. – Aa: RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 160, Diverse møntsager 1523-1619. Papirlæg i folioformat (samtidig). På bagsiden *Muntzordenung vffs new inn Dennemarcken vnd Norwegenn geordenirt anno 1544.* – Aa1: Kgl. Bibl. Thott 1178, 2° (18. årh.)

Tryk: Scharling, Pengenes synkende Værdi 418 (*i udtog efter Aa*). – Reg. Dan. *1306
Tekst efter Aa.

Wir Christiann von gots gnadenn zu Denmarckenn, Norwegenn, der Wendenn vnd Gothenn konigk, hertzog zu Schleswick, Holsteinn, Stormarn vnd der Dithmarschenn, graue zu Oldenburck vnd Delmenhorsth, bekennen hiermit offentlig, das wir vnserm muntzmeister zu Norwegenn vnd lieben, ge-
 5 trewen Georgen Koch deme Iungern nachvolgende ordenungh vff vhorige vnser bestellung zu muntzenn zugestellt, wie volgett.

Die guldengroschen sollen haltten, funfftzehent halb loth ins fein, vnd soll vff die marck wegende, acht stuck geschrottenn werdenn, vnd soll ider stuck tzwey loth haltten, auch sunderlich vff getzogen werdenn.

10 Dy marckstuck sollen haltten, viertzehent halb loth fein, vnd vff die marck wegende sollen vier vnd tzwanzick stuck geschrotten werdenn.

Inn gleichem haltt sollen auch die halben marckstucken, vnd vier schillingstuck gemuntzet werden, vnd sollen acht vnd viertzick halbe marckstuc-
 f. 1v ken vff die marck // wegende geschrotten werdenn, vnnd vier schillinckstuck,
 15 sechs vnd newntzick schrott vff die wegende marck.

1 <Christiann etcetera>] *således andre missiver.* – 2 etthers] *herefter gennemstr. bye tegn.* – 5 wdenn] *gentaget og gennemstr. tegn.* – 8 giøre] *tilf. o. lin. m. samme. hd. tegn.*

Die schillingkstück, sollen haltten vier loth feinn, vnd sollen vff die marck wegende, hundert vnd achtzehen stuck geschrotten werdenn.

Die witten sollenn haltten viertehalb loth fein, vnd soll vff die marck wegende drey hunderth viertzehen stuck, geschrotten werdenn.

20 Des in vrkunt, haben wir vnser secreth hiefur drucken vnd gebenn las-senn vff vnserm schlosse Coppenhagenn sunnabenths nach Matthei apostoli anno etcetera xliii.

73

1545. 16. marts

Koldinghus

Kong Christian 3.s åbne brev om, at al udførsel af Jylland skal foregå over Kolding og Ribe.

A: RA. Ribe by. Papir 29,2 × 30,0. Beskadiget. Efter teksten m. kongens hd. *Christian* og kongens segl, papir over rødt voks, ikke anført i DKS.

Tryk: Adler, Ribe Katedralskoles Indbydelsesskrift 1847 21-23 nr. 13 (efter A); J.J. Fyhn, Efterretninger om Kjøbstaden Kolding 200 (i referat). – Reg. Dan. II *1376.

Tekst efter A.

Wii Christiann mett gudts naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Go-
ttis konningh, herttugh i Slesuigh, Holstenn, Stormarnn och Dyttmerschenn,
greffue vdi Oldennborgh och Delmennhorsth giøre alle witterligt, att oss er
for kommet, att mange, bode indlendische och vdtlendische kiøbmenndt,
5 herremenndts budt, bønder och andre almue fare offuer Issewadt, Holcke-
wadt, Esdrop møllewadt och egenom Gelbale, Hieridrop, Kleckbeck och
andre vlouglige wadtstedt och weye emel[l]om Colinge och Riibe och føre
och driiffue heer aff riigett heste och fjøllier, øxen, kiøer, kornn, fløttelass och
andett godtzs och sammeledis føris till skibs østenn om Colingh och ther-
10 mett forkrencke och formyndske wore och k[ronenns] toldt oc rettigh[edt]
i mannge [ma]jade. Tha ere wii nu [offuerens kommen] mett wortt *elskelige*
riigis raadt heer nu till stede waare, att huo nogenn kiøbmandtschab eller
andett, som forskreffuitt stander, will vdtføre aff Iyttlanndt, handt schall
thett vdtføre gennem Colinge och Riibe och ingenn anden stedts och giøre
15 och giffue ther synn toldt, som thett segh bør. Forbyudendis alle, ehuo the
helsth ere eller were kunde, heeremodt att giøre eller giøre ladhe i nogenn
maade. Findtzs noger heeremodt giør, tha schall handt haffue forbrott, hues
handt haffuer mett att fare, och thertill wille <wi> ladhe rette offuer then-
nom, theremodt giør, som bør att rettis offuer thennom, wore breff och budt

20 ey holle wille. Waare thett och saa, att noget søgte *forschreffne* vlouglige steder ander stedtzs endt till Colinge och Riibe och thermet vndføre wore och kronenns toldt, tha haffue wii befalett och fuldtmagtt giffuitt och mett thette wortt obne breff fuldtmagtt giffue wore toldere vdi Colinge och Riibe thennom att forfølge paa Colinge och Riibe bytingh som andett tyffnitt. Giffuitt paa wortt slott Colinghuss mandagenn nesth effter midtfasth søndagh
25 aar etcetera mdxlv. Vnder wortt signett.

74

1546. 21. februar

Aalborg

Kong Christian 3.s forordning om rebning, tingsvidner, lovhævd, sandemænd samt stuv.

A: tabt. Teksten overleveret i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 83r-84r (omtr. samtidig) under overskr. m samme hd. som teksten *Skickelsse om marcke att rebe, om tingswinde, sandmendts faldt oc om andre effterfølgendis artickler, som hogborne første, her Christian, Danmarcks etcetera koningh mett nogre aff Danmarcks raadt oc gode mendt beuilgett oc sambtygtt haffue, anno etcetera mdxlvi ex Aalborg dominica proxima post Valentini.*

Hertil slutter sig følgende afskrifter:

AM. 5,4^o f. 214r-17r (omkr. 1550), AM. 6,4^o f. 306r-09r (omkr. 1550), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 265r-66r (1563), Stockh. Kgl. Bibl. C 59 f. 226r-28r (ca. 1570), Hamburg Staatsarchiv Cimbria Illustrata III 434-37 (ca. 1582-88), Stockh. Kgl. Bibl. C 84 f. 136r-37v (beg. af 17. årh.), Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 3172,4^o f. 70r-73r (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 1354,4^o (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 810,2^o (18. årh.).

Afskrifterne er mere eller mindre moderniserede, sekundære og falder uden for udgavens rammer. De håndskrifter, hvori afskrifterne er overleveret, er overvejende juridiske blandingshåndskrifter.

Tryk: Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II 171-73 (*efter Adskillige registre*). – Hist. Aarb. II 237 nr. 84c; Reg. Dan. II 639.

Tekst efter Adskillige registre.

Wii Christiann (mett gudts naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konningh, herttugh i Slesuigh, Holstenn, Stormarnn och Dyttmerschenn, greffue vdi Oldennborgh och Delmennhorsth) gjøre alle witterliggt, att effterthii wii forfare, att stoer venighedt ere heer vdi wortt landt Nørreyttlandt och
5 anderstedts, som thenne lough ere om marckerebningh och andett, tha haffue wii mett vore *elskelige* Danmarckis riigis raadts oc gode menndts raadt, som heer nu huos oss till stede ere, som ere Iahann Friis till Heszlagger, wor cantzeller, Erich Banner till Asdall, Danmarckis riigis marsk, her Iyrgenn Friis till Kragstrup, Knudt Gyldensternn till Thym, her Otte Krumpenn till

10 Høybygaardt, ridder, Peder Ebbessenn till Tyrestrup, Oluff Munck till Pals-
 gaardt och Anthonius Bryske till Langsiø, riigenns cantzellere, wore menndt
 och raadt, Iens Thomissenn till Holmgaardt, Erich Schram till Tele och Iens
 Mogenssenn till Sindinggaardt, landsdommere vdi Nørreiyttlandt, mett
 f. 83v mange flere gode // menndt these effterschreffne articklere beuilgett och
 15 sambygtt. <1.> Førsth nar nogenne lodtzeygere vdi nogre bye finder segh
 att haffue brøsth entthenn vdi marcke, schouff eller eyenndom, tha schall
 handt segh bekere till tinge, som lougenn vduiser. Och førreendt ther meles
 reb paa nogenn eyenndom, tha schall fogdenn førsth neffne otte vwildige oc
 lougfaste herretzmenndt, som schulle paa en benefnde dagh, indenn thendt
 20 neste tingisdagh thereffter, komme paa samme eyenndom, som rebis schall
 och tillfornn giffue hans gennpartt warssell till theris huss, och thesliigiste
 alle the menndt, som vdi then bye boe, som samme eyenndom til ligger, att
 the ere therhuos. Och tha schall grandskis och forfaris, om then, ther kla-
 ger, haffuer sliigh brøsth, att ther bøer att gaa reb eller ey. Och thett schulle
 25 the winde paa neste tingdagh. Findis tha sliigh brøsth, att reb schall gaa,
 tha schall fogden neffne rebsmendenne effter lougenn, dogh schall fogdenn
 och the otte herretzmenndt, som bliiffue vdneffnde till synnsmenndt, førsth
 offueraltt giøre theris fliidt att fordrage och tillfredtssstille then, som brøsth
 haffuer, mett loddigh och vdlegh aff thennom, som mere haffuer, paa thett
 30 att alle eyere icke schulle faa schade aff reb. Och huor icke anderledis kandt
 forliigis, endt reb schall melis, tha, huor fiardigh er paa marck, schall rebis
 effter fiardigh. Och huor boell er, schall rebis effter boell. Huor ottingh er,
 schall rebis effter ottingh. Och huor saa findis, att griibsiordt ere eller andenn
 iordt, som tillfornn icke haffuer werett lagdt entthenn vdi boellfiardigh, ot-
 35 tingh eller marssell, tha schall then rebis effter gamble landgildt och skyldt.
 <2.> Och effterthii wii forfare, att en goedt sedwonne er vdi wortt landt
 Fyenn, att ther ingenn tingiswinde mue vdgiffuis, vdenn then, som sagenn
 paagielder, bliiffuer effter lougenn attwarett till sitt huss. Tha wille wii, att
 effter thenne dagh ingenn tingiswinder schall vdgiffuis heer vdi Nørreiytt-
 40 landt, entthenn till herretztingh, landtzingh eller byrcketingh, som gielder
 nogenn mandts ære, liiff eller eyenndom paa, vdenn thendt, thett paagielder,
 bliiffuer thertill louligenn kallett och fonger warssell, vdenn then er sielff till
 wedermaalstingh, efftersom siidwonne er vdi forschreffne wortt landt Fyenn. //

15 Førsth] i marg. Om reeb Adskillige reg. Marginaloverskr. her og i det følgende m. anden hd. (16. årh.). – 18 paa] rettet o. lin. m. samtidig hd. fra for Adskillige reg. – oc] tilf. o. lin. Adskillige reg. – 30 Och] i marg. Fierding Adskillige reg. – 32 Och] i marg. Boell Adskillige reg. – Huor] i marg. Otting Adskillige reg. – 33 Och] i marg. Gribsiordt Adskillige reg. – 36 Och] i marg. Om tingswintne Adskillige reg.

f. 84r <3.> Sammeledis schall och ingenn findis till lough eller laugheffdt, vden
 45 hans gennpartt bliiffuer kallett, som forschreffuit staar. <4.> Och effterthii att
 trette er, om huadt sandmenndts faldt ere emodt bondenn, nar the feldis, tha
 er therom saa beuilgett, att huer sandmannndt eller raffnnsneffningh, ther feldt
 worder, schall bøde tree marck pendinge emodt bondenn och siidenn theris
 50 boeslodt emodt oss. <5.> Steffner och nogenn, entthenn sandmendt, neff-
 ninge, rebsmenndt eller noger dommere, och the bliiffue fundenn quitt, tha
 schall then, thennom steffner, were pligtige igenn att giiffue thennom theris
 theringe, som the haffue giordt paa samme reysze. <6.> Och huor som trette
 ere om stughjordt eller eyenndom vdi andenn marck offuer marckeskell, ther
 schall dømis och følgis, efftersom lougenn vduiser. Giffuitt vdi wor kiøbstedt
 55 Aalborgh søndagenn nesth effter sancti Valentini dagh aar etcetera mdxlv.
 Vnder wortt signett.

75

1546. 21. februar

Aalborg

Kong Christian 3.s åbne brev om fiskeri i Limfjorden.

A: tabt. Teksten overleveret i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kanceli B 22 f. 84r-v (omtr. samtidig) m. overskr. m. samme hd. som teksten *En anden skickelse om bundegarn, ruszer och pulswodere, som hogmelte koningh Christian mett forschreffne Danmarcks raadt oc gode mendt same dagh och stedt giordt och beuilligett haffue.*

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 173-74 (efter Adskillige registre), herefter Tidsskrift for Fiskeri II 207-08. – Reg. Dan. II 640.

Tekst efter Adskillige registre.

Wii Christiann etcetera gjøre alle witterligt, att efftherthii wii nu haffue
 formerckett then store trette och venighedt, som findis eblantt wore vndersot-
 te och andre, som bruge fiskerii vdi Lymfjördenn mett bundegarnn, ruszer,
 neddegarnn och andre fiskegarnn, tha paa thett att saadanne tuisth, trette och
 5 venighedt maa nederleggis, och then menige mandt, som bruger fiskerii vdi
 Lymfjördenn, till gaffnn och beste, haffue wii nu mett wortt *elskelige* Dan-
 marckis riigis raadt och gode menndt, som nu heer huos oss till stede ere, som
 er Iahann Friis till Heslagger, vor cantzeller, Erich Banner till Asdall, Dan-
 marckis riigis marsk, her Iyrgenn Friis till Kragstrup, Knudt Gyldennsternn
 f. 84r till Thym, her Otte Krumpenn till Høybygaardt, ridder, Peder Ebbessen // till

44 Sammeledis] *i marg.* Om lough eller laugheffdt *Adskillige reg.* – 45 Och] *i marg.* Om sandmendt theris faldt *Adskillige reg.* – 49 Steffner] *i marg.* Om sandmendt, neffninge, rebsmenndt och domsmendt, theris theringe *Adskillige reg.* – 52 Och] *i marg.* Om stugjordt *Adskillige reg.*

Tyrestrup, Oluff Munck till Palsgaardt och Anthonius Bryske till Langsiøe, riigenns cantzeller, wore mendt och raadt, Erich Schram till Tele och lens Mogennessenn till Sindinggaardt, wor mendt, tiennere och landtzdommere vdi Nørreiyttlandt mett mange flere gode menndt therpaa giordt och beuilliget these effterschreffne artickelle. <1.> Førsth schall ingenn bundegarnn eller ruszer settis fraa Hagedybett, som ligger wedt Øe closter, och till Hals Weyde, saa wiitt som wii thett sielffue haffue vduisth. Icke schall heller settis bundegarnn eller ruszer paa Korsholm eller vdi Haadybbett nermer endt thette skelsmaall, som staar emellom Dockedall och Egennsse. Menn anderstedts vdi Lymfiøurdenn mue the bruge ruszer <oc> bundgarnn, dogh saa att ingenn schall sette theris ruszer eller bundegarnn vdi dybbett saa ner, att segelladtzenn thermett forhindris. <2.> Och schall giøris ett skelde och hingis paa alle raadthuss vdi alle kiøbstedernne huos Lymfiøurdenn, huoreffter huer schall wiide att biude theris bundgarnn, ruszer, nedgarnn, wodekalffue och andre garnn, och schulle ingenn garnn, som haffue myndre masker, endt som samme skelde vdwiiser, brugis vdi Lymfiøurdenn. <3.> Sameledis schulle alle pulswodere vdi Lymfiøurdenn were afflagde effter thenne dagh. Fordriister nogenn segh till att giøre emodt nogre aff these *forschreffne* artickeller, ehuem handt er, schall handt haffue forbrott allt sytt fiskeredschaff och skib och thertill xl marck pendinge, halffdelenn till then, huadt heller handt er indlendiske eller vdlendiske, som paakerer, och anden halffdelenn till oss och kronenn. Findis nogenne wore fogetther, lensmenndt att siee egenom fingere mett nogenn, och thett bliiffuer klagett for thennom och siidenn icke wille straffe theroffuer, som *forschreffuitt* staar, tha schulle the staa oss till rette therefore och were pligtige till att vprette, hues schade theraff kommendis worde, emodt huem som thennom mett rette tiltaler. Giffuitt vdi wor kiøbstedt Aalborg h søndagenn nesth effter sancti Valentini dagh aar etcetera mdxlii. Vnder wortt signett.

76

1546. 27. marts

Århus

Kong Christian 3.s missive til en række lensmænd og købstæder om sædekorn, tiggere, kirker og præstegårde.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 2 (1545-48), RA. Danske Kancelli B 31a f. 64v-66r (samtidig) under overskr. m. samtidig hd. *Thesse ephtherschreffne lensmendt ere tiilschreffne ephther then ephtherfylgendes concept, som er først Riiber leen.*

15 Førsth] Om bundegarn eller ruder tilf. i marg. m. lidt senere hd. reg. – 20 <oc>] mgl. reg. – 22 Och] En skelde att hengis paa raadhuserne tilf. i marg. m. lidt senere hd. reg. – 26 Sameledis] Alle pulswoder ere afflagd vti Lymfiorden tilf. i marg. m. lidt senere hd. reg.

Koldinge leen. Boffling leen. Skandelborg, Silkeborg leen. Aaboe, Aarhusgards, Lundenes leen. Haldh leen. Aalborg leen. Nyborg (herefter gennemstr. leen), Hindzegauell leen, Rudgards leen. Nesbyhoffuit leen. Tranekier. Kiøpnehaffn leen (rettet fra leens). Krogens leen. Harritzborg leen. Kallingborg leen. Malmøs leen. Lundgards leen. Efter teksten m. samme hd. som overskr. Tesse ephtherscreffne lendzmend ere slettes tiilscreffuen om the tryggeleere, sameledes thesse ephtherscreffne kiøpstedsmend etcetera. Skotborg leen. Hønneborg leen. Bygholm leen. Røgsiø herrit. Melsom herrit och Synderliøng herrit. Norwongs herrit. Schiffue leen. Aastrup. Segelstrup. Taarup leen. Hagenskow leen. Korssøør. Wordingborg. Korsøør (!). Holbeck. Skioldenes. Helsingborg. Laugholm. Wordbiørg leen. Gladsaxe. Froste herrit och Othensse herrit. Her Iacop Trolle. Iacop Mouritsen. Ribe. Koldinge. Waarde. Ringkiøpinge. Holstebro. Lemwig. Wedle. Horsens. Aarhus. Randers. Hoffbro. Gryndw. Ebeltofft. Wiborg (m. W rettet fra Sk). Schiffue. Nykiøpinge i Otz herrit. Aalborg. Høringe. Tystedt. Schaffuen. Sæby. Odensse. Assens. Suinborg. Kiøpnehagen. Helsingøør. Slagelse. Nestuedt. Stege. Køge. Roskilde. Malmøo. Landskrone. Trelborg. Ystedt. Lundh.

Tryk: Danske Mag 4. rk. I 192-93 (efter Tegnelse over alle Lande), herefter Rørdam, Danske kirkelove I 239-41 nr. 161 (i udtog).

Tekst efter Tegnelse over alle Lande.

<Chrestiaan etcetera>. Vor gunst tiilforn. Wiidtt, att wii nu ere komen wti forffaringe then suore oc dyrrer tiidtt, som findes herwti riigett oc besynnerligen paa korn, huor wdaff ere befryctendes, att mange agger oc iorde wti *thette* aar wille bliffue wssaaett oc bliffue møgett øde goetz, *metmindre* ther

5 findes meddell oc raadtt tiill. Thii bede wii teg oc wille, att thu ther offuer alle thine leen haffue flyttiige tiilsiu, att wortt oc kronens goetz bliffuer wed magtt hollen, oc tiilholler bønderne, att thee enthen lone eller kiøbe korn, om thee icke sielff haffue korn, oc huer sielff plyge oc saaer sin egen iordtt oc agger, som ligger tiill theres gaardhe, oc huilcke som icke ere for-

10 muendes oc icke sielff haffue korn, att the thaa kiøbe korn, oc huilcke som ingtthet haffue att kiøbe fore, att i thaa faare oc loner thenom sædekorn oc tager korn fore korn aff thenom egen wti framtiden, oc therwdinden epher huer theres leylighet wiider oc ramer wortt gaffuen oc beste, saa att wore fattiige wnderstotte, bønder oc tienere mue bliffue weedtt theres gaarde, oc

15 wii icke schulle fonge øde goetz. Tesligeste att thersom ther findes nogen bønder eller almue, som haffue korn att siellige, att i thaa wnderuissar oc tilholder thenom, att the føre same kuorn indwiti kiøbstederne ther att siellige

f. 65r *thet* borge<r>ne eller oc andre theres naaboebønder, som icke // haffue sielff korn, oc ingen andre, paa *thet* att wore kiøbsteder mue oc fange tiilfføringe

20 oc bliffue wndsett fore theres pendinge, oc mue bliffue weedtt magtt oc icke fororsages tiill att forlade kiøbsterne, saa kiøbsterderne therwdoffuer icke

1 <Chrestiaan etcetera>] *mgl. tegn, således mange missiver* – Vor gunst] *herover udraderet*
 Vii Chrestiaan etcetera giø tegn. – 18 borge<r>ne] *borgene tegn.* – 21 kiøbsterne, kiøbsterderne *læs* kiøbsterderne.

schulle bliffue ødhe. Sammeledes att ephtherthii wii nu, then stund wii ha-
 ffue omdragett herwti wortt land Nøriuttlandtt, haffue sielff seett oc forffaret
 then store oc suore wskiickelighet, som herwti lande[t] findes saawell wti
 25 kiøbstederne som paa landtzbyerne mett these tryggeller oc fattiige folck,
 som løbe omkring, oc mange aff thennom ere karske oc førre oc løbe om-
 kring paa landtzbyerne oc giøre bynder stoer offuerlast, enddog wii tiilforne
 haffue ladett wore opne recess oc ordinantzs wdga, som wii mett wore me-
 nige *elskelige* Damarcks riges raadtt bode om tryggeller oc anden pollici att
 30 holdes her offuer altt rigett, oc samme wor recess wti the maade dog icke hol-
 des, huilcke[t] oss icke lidett forunndre. Thii wille wii teg nu hermett aluor-
 ligen beffalett haffue, att thu lader saa bestille oc strengeligen beffale offuer
 alle thine leen, att ingen saadann trøggeller stedess att gaae anderledes, end
 som wore recess wduisser, huilcken wore recess wii wille, att thu teg aldeles
 35 ephther rette schaltt. Sammeledes erre wii oc komen wti forffaringe, huorledes
 att mange sognekiercker oc prestegaarde paa landtzbyerne staa saa gott som
 forffalden, huilckett icke komer aff andett, end atth en prest haffuer ii eller iii
 kiercker oc prestegaar[de] att forestaae, oc att same sogne ere saa smaa, att
 ther icke ligger wden viii eller x bynder tiill same sogenne, saa sognemen-
 40 dene icke formaae huercken att føde theres sogneprest, icke heller att holle
 theres sognekiercke wed magtt oc bygning, oc dog ligeuell icke wille søge
 till neste wpliggendes sognekiercke. Thii bede wii teg oc wille, att thu endnu
 mett wore *superintend[ent]*, wti huilckett stiigt thine leen wti liggendes ere,
 handler mett lemppe mett *superintendenterne*, att i kunde beuilge them, att
 45 i mett tiiden kunde beuilge thenom tiill, att thee wille weluilligen forlade
 the smaa anekiercke oc søge tiill thet neste soken, therwp tiilligendes ere,
 f. 65v eller // oc huer sognemendtt wille tiilttencke att bygge oc forbedre oc holle
 same theres sognekiercke wed magtt oc besørge theres sogneprest mett sin
 tiilbørlige wnderholding, tesligeste haffue tilsuun mett same *superintendentt*,
 50 att sogneprestene ther wti thine leen holle theres prestegaarde wed magtt oc
 therhoes forffarer, huad wnderholdinge huer sogneprest haffuer, oc wptegne
 thet paa *schriffte* oc giiffuer oss thet siiden tiil kiende, att wii theraff kunde
 forffarre, huilken som haffuer brøst, oc thaa therepther kunde wti andre ma-
 de lade forbedre theres aarligen wphold aff wore tiende eller lade besørge
 55 thenom wti andre maade, oc bode wti thee oc andre maade haffue flittiige
 tilsuun mett, att wore ordinantzer, som wii bode om religionen oc andre rigens
 pollici haffue ladett wdga, offuer alle thine len fuldttgjøres oc aluorligen
 wed magtt holdes, saafromptt att thu icke wille staa oss tiill rette therfore
 etcetera. Datum Aarhus leffuerdagen post reminiscerre aar etcetera mdxlii.

Kong Christian 3.s forordning om åger.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande nr. 2 (1545-48), RA. Danske Kancelli B 31a f. 156v-57r (samtidig) med overskr. *Breff om aager peninge, som herepther følliger*. F. 157r beskåret i højre side.

Hertil slutter sig blandingshåndskriftet Stockh. Kgl. Bibl. C 106 nr. 17 (tdl. Molbech nr. 32) (omkr. 1625).

Tryk: Danske Mag. 4. rk. I 274 (efter *Tegnelse over alle Lande nr. 2*), herefter Rørdam, Kirkelove I 265-66 nr. 193. – Hist. Aarb. II 237 nr. 84d.

Tekst efter Tegnelse over alle Lande nr. 2, udfyldt efter nr. 80.

Vii Christiann (mett guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konningh, herttugh vdi Slesuigh, Holstenn, Stormann och Dytterschenn, greffue vdi Oldennborgh oc Delmennhorsth) giørre alle wiitherligt, att epherthi att mangefollige klagmaall for oss werritt haffuer om thett wchristelige aager, som mange wor wndersatte herwti rigit schulle bruge och besuerie fatigfolch metth, som nødis till wti thieris storre tranng at lonne pening, kuornn eller andenn diell, tha schulle the giffue saa møgit till renthe och aager theraff, ydermere end thett kand beløbe seg, thett mand borttlonner. Tha paa thett att sliig wchristeliig handel, som skeer och brugis emod guds retferdighet, mootthe nederligis oc icke herepther ydermere brugis, saa att
 10 f. 157r fattige folch, som er trengd till sin neste att lonne // pening, kuornn eller andenn diell, icke schulle mett aager besueris, haffue wii nu mett wortt elskelige Danmarkis riigis raadtt, som her hoss oss till stede er, giord ther sliig skiick oc forandring paa, att huilche som e[r] trengd till att lonne penninge,
 15 kuornn eller waare aff nogenn och thett icke kunde bekomme wden renth[e] theraff att giiffue, tha schall thend, som borttlonner, icke mue tage mere till renthe aff huer march da[n]ske weerdt end en skelling dansche om aaritt, och thersom nogen will ydermere kreffue oc kome therm[eth] wti rette till herritzting, landzting eller anderstedz, tha schall hannom icke mere tilldømes aff
 20 huer marks werdt, end som forscreffuit staar, huilchit huer maa wide at rette seg epter. Giffuit paa wort slot Kollinghuss fredag nest epter sancti Valentini dag aar etcetera mdxlvii. Wnder wort siignett.

1 Christiann (mett *indtil* Delmennhorsth) Christiann etcetera *tegn.*, udfyldt efter nr. 80. – 12 besueris] *tilf. o. l. m. samme hd. tegn.*

Kong Christian 3. stadfæster Fyns vedtægt.

A: Udfærdigelse af 30. marts 1547. RA. B. 5 Rigsråd og stænder, Rigens råds breve nr. 19. Perg. 58,8 × 27,7 (plica 5,0). Kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem. DKS. 121. Efter teksten under plica til venstre m. anden samtidig hd. *De mandato proprio regie maiestatis*. Under plica til højre *lahan Friiss tiil Heslagger, cantzeler, myn handth*. På bagsiden m. Johan Friis' hd. *Koning Christiern thend Tridie, priuilegium, ath adelen i Fyn skule søge landemode xx dag iule, vnder theris faltzmoll, och huorledis hollis skall met log, ret och andhen skick*. M. omtrent samtidig hd. *Thettæ kongliüge maiestats breff* (tilf. o. lin. m. samme hd.) *wor lest først fore menige fynsck adell her tyll landdemode och sydenn tyll Fynbo landtztynggh lest och forkynth fore menige almwge thett fulde tynggh effther iuell aar etcetera mdxlviii*. M. senere hd. *Leest paa Fynbo landtztynggh løfferdagen dendt 31 ianuari anno 1624*. – Aa: Optaget i kong Christian 3.s vidisse af 20. august 1551 bevidnet af rigskansler Antonius Bryske, RA. B 5 Rigsråd og Stæder, Rigens råds breve nr. 20. – B: Udfærdigelse af 6. april 1547. RA. B 5 Rigsråd og stænder, Rigens råds breve nr. 18. Perg. 55,0 × 38,7 (plica 3,3). Kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i perg. rem, DKS. 121. Efter teksten under plica til venstre m. kongens hd. *Christian*. På bagsiden m. Johan Friis' hd. *Adelens priuileger vti Fyn vdgiffne aff koning Christian, koning Fredericks søn, om landemode ath holle xx dag iule*.

Til A slutter sig Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 1119,2° f. 379r-81v (1. halv. af 17. årh.)

Til B slutter sig Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1368, 4° (18. årh.)

Dertil kommer en række afskrifter, der er uden dato eller med misvisende datering: RA. Danske Kancelli A 137b, Erik Krabbes lovarbejder I 6 f. 225r-27r (1552), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 284r-86r (1563), herefter smst. Ny kgl. saml. 1362,4° (1757), Stockh. Kgl. Bibl. C 59 f. 128v-33r (ca. 1570), Uppsala Univ. Bibl. B 65 f. 601r-03v (1576), Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 3140b,4° f. 34v-41r (1582), Stockh. Kgl. Bibl. C 98 f. 224v-31v (1584), Uppsala Univ. Bibl. H 124 f. 220r-26r (1585), Kgl. Bibl. E don var. 121,4° 431-49 (1586), Stockh. Kgl. Bibl. C 79 f. 852r-55v (1594), Kgl. Bibl. smst. Uldall 261,4° (2. halv. af 16. årh.), AM. 6,4° f. 349r-54r (2. halv. af 16. årh.), Kgl. Bibl. Ledreborg 10,4° f. 222r-30v (slutn. af 16. årh.), Stockh. Kgl. Bibl. B 89 f. 519r-25v (slutn. af 16. årh.), Kiel Univ. Bibl. SH 451,2° 237-43 (omkr. 1600), Kgl. Bibl. Thott 1990,4° f. 436r-43v (1601), smst. Uldall 10,2° f. 112r-16v (1607), Oslo Univ. Bibl. Ms. 8,2° f. 123v-25v (omkr. 1611), Stockh. Kgl. Bibl. C 56 f. 362r-68r (ca. 1625), Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 1119,2° f. 385v-90v (1. halv. af 17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 361,2° 413-18 (2. halv. af 17. årh.), herefter smst. Ny kgl. saml. 1365,4° (1747), smst. Ny kgl. saml. 1359,4° (1743), smst. Ny kgl. saml. 1360,4° (1743), smst. Ny kgl. saml. 1361,4° (17. årh.), smst. Thott 2015,4° (18. årh.).

Alle afskrifterne er mere eller mindre moderniserede, bearbejdede og ofte ufuldstændige og falder uden for denne udgaves rammer. Håndskrifterne er juridiske blandingshåndskrifter; enkelte indeholder dog den fynske adels privilegier og vedtægter.

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 197-05 (efter Gl. kgl. saml. 3140b,4°); Vedel Simonsen, Bidrag til Odense Bys Historie II 2 38-43 (i moderniseret gengivelse efter Ny kgl. saml. 1359,4°); Aarsberetn. fra Geheimearch. V 78-81 (som variant til Fyns vedtægt af 1492 efter B). – Hist. Aarb. II 237 nr. 84e; Reg. Dan. II 729.

Tekst efter B.

Wii Christiann mett gudzs naade Danmarckiis, Norgiis, Wendiis oc Gottiis konning, hertug wti Slesuig, Holstenn, Stormarnn oc Ditmerskenn, greffue wti Oldenborg oc Delmenhørst giøre alle witterliigtt, att oss *elskelige* Iohann Friis tiill Heslagger, wor cantzeller, Athonius Bryske tiill Langesøøe, riigens cantzeller, Eyller Rønw tiill Huidkielddt, embitzmandtt wti Nesbyhoffuitt lenn, wore mendtt oc raadtt, Marquordtt Tiidemandtt tiill Hellerup, embitzmandtt paa wortt slott Holbeck, Hans Iochanssen tiill Iulskouff, embitzmandtt paa wortt slott Hindzegaffuell, Frantzs Brockenhus tiill Egeskouff, embitzmand paa wortt slott Nyborg, Axell Wrne tiill Siøgaardtt oc Korfiitzs Wlfeldtt tiill Koffuitzbølle, wore mendtt oc tiennere, haffue werett her hoss oss mett nogere artyckle, som wore *elskelige* menige adell paa wor behage haffue beramett oc sambygtt herepther i wortt landtt Fyen att holle wille. Thaa haffue wii mett wore *elskelige* Danmarckiis riigiis raadzs raadtt beuilgett oc sambygtt these epherschriiffne aartyckle, som herepther følger. <1.> Først om fee skall saa hollis, att huer mandtt tiillegger saa megett fee, som handtt kandtt føøde paa siitt egett gress oc strofoder, oc ey hugge nogenn mandz skouffue fore fee. <2.> Item ingenn mandtt hugge wedtt aff Fyen tiill skiibs att føre tiill sall wti noger maade; huo som wiill hugge egg eller bøg eller kull brende tiill torriig att føre, *thett* schall haffuis mett iordraatthens mynde, wnder thenn penn, som epherschriiffuit stander om skouffhug. <3.> Huor som bonde oc bryde haffue felletzskouff samenn, the nyde huer felle, som handtt haffuer i grunden, oc thett befalliis en bonde oc en bryde i huer skouff tiill aasiun mett att were, dog ingenn komme therwedtt, førendtt *forschriiffne* aassiusmendtt therhoss komme att adskillie oc thennom emellom att delle thett felle, att huer fanger, som hannom bør. <4.> Item huor som kronenn, kirckenn oc ridderskaffuitt haffue serdellisskouffue, ther nyder huer som handtt haffuer i grunden, dog ingen beuare seg thermett, wdenn iordraatthens budtt, thett hoss ere. <5.> Item huo som findiis mett skouffhug emodtt these *forschriiffne* aartycklee, handtt haffuer forbrott fire skilling graatt emodtt thennom, hannom finder wti skouffhug, oc schall thenn, som hannom finder, føre heste oc wogenn tiill iorddrotthen eller hans fogett tiill

1 Christiann] Christian A. – Danmarckiis] Danmarckis A. – Norgiis] Norgis A. – Wendiis] Wendis A. – 1-2 Gottiis] Gottis A. – 2 Slesuig] Slessuig A. – Holstenn] Holstenm (!) A. – Ditmerskenn] Dyttnerschen (!) A. – 3 Oldenborg] Oldenborig A. – Delmenhørst] Delmenhorst A. – 4 Iohann Friis] Iohan Friiss A. – Athonius] Anthønis A. – Langesøøe] Langsøøe A. – 5 Rønw] Rynmow (!) A. – Huidkielddt] Huidkielde A. – 7 Iochanssen] Iohanssen A. – Iulskouff] Iulleskouff A. – 8 Hindzegaffuell] Hindtzegaffuell A. – Brockenhus] Brochenhusse A. – 9 Nyborg] Nyborig A. – Siøgaardtt] Søegaardt A. – 9-10 Korfiitzs Wlfeldtt] Korfiitzs Wulffeldtt A. – 10 Koffuitzbølle] Koxbyllow A. – 13 Danmarckiis] Danmarckis A. – 21 Huor] Item huor A. – 28 thett] ther A.

ett iertegen, och thenn, saa huggett haffuer, bøde skadenn emodtt iorddrot-
 thenn oc theroffuer giiffue fire skilling graatt tiill thenn, hannom finder i
 skouffuenn att hugge, oc meste syne heste oc wogenn. <6.> Huor gieder fin-
 35 *diis* herepther wdi Fyenn, tha schall huem thennom offuerkommer, thennom
 beholle for priis oc ey thermett forbryde nogett i noger maade, oc huem som
 wførmer then, som samme gieder saa anammer, schall bøde therfore, som
 fore woldtt oc raffn. <7.> Item schall ingenn bede eller slae, skyde eller ellers
 40 wti noger maade ødelegge raaer emellom wor froe dag kyndermysse oc sanc-
 ti Hans dag midsommer, oc icke heller bede, skyde eller ellers iege eller øde-
 legge harrer frann fastelagenn oc tiill sanctorum Philippi oc Iacobi apostolo-
 rum dag, huilckett aarligen sa hollis schall. <8.> Item forbiude wii alle
 almuesmendtt oc kiøpstedtmendtt att slae eller iege raaer eller harrer mett
 45 reffue, gaarn, hunde eller armbøst. Findiis nogenn mett ferske gierninger,
 retthiis therfore som for andre stolne koste. Worder handtt icke grebenn wedtt
 ferske gierninger, oc siigtiis handtt therfore, werrie seg epher lougenn eller
 bliiffue tiuff therfaare, som forskriiffuitt stander. <9.> Item huilckenn som
 wiill bøgge herepther hussee, store eller smaa, tha schall handtt sette then-
 nom paa stenn. Dierffuer nogenn theremodtt att giøre, wore oc kronens, kir-
 50 ckens eller wortt riidderskabs tiennere, haffue forbrott thermett syndt gaardt.
 <10.> Tiisliigiiste schall huer bonde were tiilforpliigt aarligen att legge i
 thett mindste thii humblekulle wedtt syn gaardt, indtiill saa lenge handtt ha-
 ffuer lagdtt saa mange, som handtt tiill syndtt gaardzs vpholdttz behoff ha-
 ffuer, oc aarligen om foraarrett i thett mindste sette tiuffue gode, ferske piil-
 55 lestaure i synn gaardzs oc marcks gierder, som woxe kunde, indtiill samme
 gierder ere fuldsaatt oc bondenn fanger theraff saa mange staure, handtt tiill
 synn gaardzs staure oc humble stennger behoff haffuer. <11.> Item nar noger
 godt mandtt wiis nogenn aff siitt godzs for hans retthe forsømlsse skyldtt,
 thaa schall thenn bonde, som saa wduist worder, setthe borgenn thenn, iord-
 60 draatthenn er, att handtt ey schall feyde thenn, som bouligett epher hannom
 fangendiis worder, saawell som for hues handtt ellers aff retthe pliigtiig er.
 Wiill han ey sette borgenn, thaa maa hans iorddrott hindre hannom, saa lenge
 handtt setther borgenn for feyde, oc ey thermett huerckenn giøre woldtt eller
 heruerck. <12.> Item schall ingenn mandtt steffnis wdenn Fyenn, om handtt
 65 wiill pleye rett først tiill siitt bircketing, herritzting oc landzting. <13.> Item
 huadtt wiide som almuen legge i noger bye eller torp om hegenn oc gierde oc
 andre byssens nytthe oc tarff, thett maa ey en grande elle thuo kuldkaste, men

35 Fyenn] Fyen A. – 38 eller slae] slaaee eller A. – 40 iege eller] *mgl.* A. – 41 Philippi] Philipi
 A. – oc] et A. – 42 saa] att *tilf.* A. – 49 oc] *mgl.* A. – 63 woldtt] *med t (l.) forskrevet* B. – 64
 Fyenn] Fyen A. – 65 wiill] wille A.

skulle alle holle wiide oc wedtegtt. Huo som siidenn bryder oc ey wiille holle, som grande wedtager, tha mue the hannom panthe for hans wlydelse oc ey bryde forthii enthenn woldtt eller heruerck. <14.> Item schall ingen mandtt iege i andenn mandzs enmercke. <15.> Item huo som wiill delle noger skouff eller marck tiill rebs oc rafftt eller deller noger marckeskiell, tha schall handtt lade thenn sielffegerbonde tingsteffne, som paa bouligett boer, oc ey hans metarffuinge, och thenn bonde, som saa paa boligett boer, siige konningens fogett tiill, att handtt were hannom bestandig paa kronens wegne, att handtt nyder thett, loug oc rett er. <16.> Item ingenn schall haffue eller holle stannesuene paa anden mandzs godzs eller tage andenn mandzs tiennere wti forsuarr. <17.> Item att ingenn aff *forschrieffne* wor adell i Fyenn schall herepther sellie, skiøde, panthe eller ellers affhendee tiill nogenn wfrii mandtt nogett iordegodzs. Huilckenn wfrii mandtt seg fordriister heremodtt att kiøffue eller panthe frii godzs, tha schall hand thermett haffue forbrutt sine pendinge, oc samme godzs egienn att komme tiill thenn nestis arffuinge, som thett solde eller panthesethe, wbehindrett i alle maade. <18.> Item att menige adell i Fynn haffue wedtagettt aarligenn tiill tiuffuende dag iulle att besøge landemode i Odensse epher gamell seduane fore adskilliige sager skyldtt, oc fore hues sag nogen er fallenn fore, ther erlig er, schall huer frii leyde, friidtt oc felliighedtt haffue samme mode att besøge tiill oc fran i siitt beholdtt igienn, oc ingenn hannom thesemellom forarge eller forhindre schall wnder ett orbodemaell. Oc huilckenn riddermandzmandtt ther i landett icke samme mode samme tiidtt besøgendiiis worder wden loughliig forfaldtt, schall haffue forbrott tiuffue marck danske oc en *tønne* miødtt strags tiill samme mode att wdgiiffue skulle. Oc huilckenn aff adell tha seg emodtt anden haffuer sag, handtt tage steffniing aff landzdomere fiorthenn dage tiilfornn offuer synn gienparttt, oc thenn saa steffnitt worder, schall tha møde oc tiill retthe stande, som hannom thaa forfindiis aff menige riidderskaffuitt, wnder sagens fortabelsse, om handt er indennlandzs oc wden loughliig forfaldtt. Oc ther handtt icke møder, som saa steffnitt worder, oc suarer tiill synn sag, tha schall eliigeuell dømis paa sagenn epher then partiis breff oc beuisning, som i retthe møder. <19.> Item schier thett seg ocsaa, att noger riddermendz-mendtt kommer nogett kiiff, slag eller trette emellom, tha schulle thou eller flere gode mendtt, som thett først tiillwiidendiis worder, talle thennom i dage oc stunde emellomm. Wiille the icke lade seg siige oc staa i dage oc stunde, tha schulle the gode mendtt, thennom talle emellom, magtt haffue att biude thennom paa begge parther att were huerandre wbeuarett, indtiill saa lenge

71 i] *mgl.* A. – 76 haffue eller holle] holle eller haffue A. – 77 andenn mandzs] andre mendtzs A. – 78 Fyenn] Fyen A. – 84 Fynn] Fyen A. – 2 oc (2.)] lade *tiif.* A.

- 5 sagenn indkommer tiill landemode, wnder ett orbodemaell. Bedendiis oc biudendiis alle *forschriiffne* wore *elskelige* adell oc wndersaatthe wti Fyenn oc serdellis wore fogetther, embitzmendtt, som nu ere eller herepther komendiis worder, *forschriiffne* artyckle, alle oc huer serdellis, att holde schulle wedtt alle theriis ordtt, pungtter oc artyckle, som the i alle maade indholler oc
10 wduisser, wnder wortt hylst oc naade. Giiffuitt paa wortt slott Kollinghus odensdagenn nest ephther palmesøndag aar etcetera mdxlvii. Wnder wortt sygnett.

79

1547. 10. oktober

København

Kong Christian 3.s missive til lensmændene om at føre tilsyn med, at borgerne i byerne ikke forurettes, at kronens rettigheder ikke tilsidesættes, at byskatter indbetales årligt, og at byfogeden årligt aflægger regnskaber for hofmester, rentemester eller dissers befuldmægtigede.

A: Udfærdigelse til Eske Bille. RA. Eske Billes arkiv, A.a. Kongelige missiver. Papir 20,1 × 29,9, beskadiget, konserveret. På bagsiden rester af brevlukkesegl, papir over rødt voks. Herover m. samme hd. som teksten *Oss elskelige Eske Bilde, riidder, wor mand, [raa]dtt och Danmmarckes riiges hoffmest[er]e*. Ligelydende breve er udgået til lensmændene, der i Jylland, Fyn, Sjælland og smålandene samt Skåne, Halland og Blekinge havde byer i værge, og teksten er m. samme hd., som har udfærdiget missivet til Eske Bille, samlet indført i Tegnelser over alle Lande nr. 2 (1545-48), RA. Danske Kancelli B 31a f. 221v-22v (samtidig), trykt i Danske Mag. 4. rk. I 332-33. Jf. også Kr. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd i det sextende Aarhundrede passim.

Tryk: P. V. Jacobsen i Historisk Tidsskrift V 38 (*i udtog efter tegn.*); Danske Mag. 4. rk. I 332-33 (*efter tegn.*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 561-62 nr. 421 (*efter A.*) – Reg. Dan. II *1791.

Tekst efter A.

- [Christian] m[e]tt gudtz [naade] Dan[marckes], Norges, Wendes oc Gottes konung etcetera. Vor synnerlige gunst tiilfforn. Wii giiffue etther tiil kiende, att wii ære k[o]men i forffaringe, huorledes att mange wore kiøbsteder her i riiget besuerris oc skeer stor wrett wti wor frauereelse, oc mange steds er stor
5 wenighed [och] tuedragtt eblantt borgemesterre oc raadt oc almuen, oc wor oc kronens rettighed theroffuer forsømmes. Thii bede wii etther och begiere, att i wille haffue tiilsium wti wor kiøbstedtt Halmsted, saa att wor borgemes-

6 Fyenn] Fyen A. – 9 pungtter] A; pugther B. – 10 Kollinghus] Kollinghus A. – 11 nest] nest nest B. – palmesøndag] søndagen Iudica A. – mdxlvii] mdxI paa thett siiffuende A.

2 synnerlige] mellem y og e (l.) elleve (!) stave A. – 5 borgemesterre] borgenmesterre A. – 7 tiilsium] tiilsium A.

tere oc raadt eller borgerre icke wforrettes i noget moode. Oc tesligeste att wor oc kronens rettighedtt icke forsømmes. Oc att therres aarlige byeskatt
 10 huertt aar tiill gode reede forskiickes oc anttuordes wti wortt egett kamner och byeffogethen gjør aarlige regenskaff wor hoffmester oc renttemester, eller huem wii thertiil skiickendes worder. Thermett gjør i oss tiill willie. Beffalendes etther gud. Schreffuitt paa vortt slott Kiøpnehaffnn mandagen nest epthther sancti Dionisii dag aar etcetera mdxlvii. Wnder wortt sign[et].

80

1547. 6. december

København

Kong Christian 3.s fjerde københavnske reces.

A: RA. C 2, Love (tidl. Håndfæstninger nr. 18). Papirhæfte i folioformat indeholdende 18 blade, hvoraf det første og de fem sidste er ubeskrivne. Disse blade er med undtagelse af det førstes rectoside og det sidstes versoside skrårskraverede, ligesom marginerne og underkanterne af siderne, med samme farve blæk som teksten for at modvirke tilføjelser. Hæftet er indbundet i perg. og er i ryggen sammenholdt af seglsnore. På omslagets forside m. lidt senere hd. *Anno 1547*. Efter teksten m. kongens hd. *Christian*. 1: Kong Christians segl i rødt voks i ufarvet, i blå, gule, hvide og røde silkestråde, DKS. 121. 2: Eske Billes segl i brunt voks, i rød snor, DAS. L xx 44. 3: Johan Friis' segl i brunt voks, i rød snor, DAS. C xiii 6. 4: Erik Eriksens segl (Banner) i brunt voks, i rød snor, DAS. L xxii 28. 5: Aksel Brahes segl i brunt voks, i rød snor, DAS. L ii 11. 6: Anders Billes segl i brunt voks, i rød snor, DAS. L xx 40. 7: Peder Ebbesens signet (Galt) i brunt voks, i rød snor, DAS. L xxiv 13. 8: Knud Pedersens segl (Gyldenstjerne) i brunt voks, i rød snor, DAS. G xvi 39. 9: Otte Krumpens segl i brunt voks, i rød snor, indskriften på skriftbåndet afslidt, DAS. I vii 10. 10: Mogens Gyldenstjernes segl i brunt voks, i rød snor, DAS. G xvi 47. 11: Peder Skrams segl i brunt voks, i rød snor, DAS. B v 15. 12: Oluf Munks segl i brunt voks, i rød snor, DAS. F xliii 37. 13-14: Segl i brunt voks, i rød snor, afslidte, ikke identificerbare. 15: Jørgen Lykkes signet i brunt voks, i rød snor, DAS. L v 57. 16: Eiler Rønnows signet i brunt voks, i rød snor. Over tværdelt skjold hjelm flankeret af [E] og R. 17: Tage Thotts signet i brunt voks, i rød snor, DAS. L xviii 61, indført i Adskillige Reg., RA. Danske Kancelli B 22 f. 96r-112v (omtr. samtidig). Dokumentet er reg. i Fortegnelse over breve og forpligtelser givet rådet af kongen nr. 17 (m. Mogens Gyldenstjernes hd.), RA. Arkivvæsenets arkiv, Arkivreg. nr. 33 (2. halv. af 16. årh.) og i reg. over rådets breve (1640), Kr. Erslev, Rigsraad og Stændermøder III 459. – B: tabt. – Ba: bekræftet kopi (?). AM. 287,2^o f. 2r-29r (samtidig). Indeholder den første københavnske reces af 1536 og har formodentlig oprindelig været et papirhæfte i kvartformat, nu med 29 blade, holdt sammen af snor, der efter teksten formodentlig er trukket ind mod papirets midte og dækket af segl af rødt voks, der er fragmentarisk bevaret.

Til A-gruppen slutter sig AM. 5,4^o f. 217v-44v (1547), Oslo Univ. Bibl. Ms. 5,8^o f. 264r-344v (1548), Lund LA. Halmstad stadsarkiv 1322-1565 E I:1 Papper nr. 70 (1549), Stockh. Kgl. Bibl. B 66 f. 160v-90r (omkr. 1550), Oslo Univ. Bibl. Ms. 6,4^o f. 102v-28r (midten af 16. årh.), Stockh. Kgl. Bibl. C 87 f. 1r-23r (ca. 1560), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 267r-79v (sammenskrevet med 1551-recessen, 1563), Stockh. Kgl. Bibl. B 87 f. 159r-81v (omkr. 1570), smst. C 59 f. 133v-60v (omkr. 1570), Oslo, Deichman 43,4^o f. 378r-408r (omkr. 1580), Hamburg Staatsarchiv, Cimbria Illustrata III p. 440-69, 491-519 (ca. 1582-1588), Stockh. Kgl. Bibl. B 215 f. 311r-25v (2. halv. af 16. årh.), smst. C 93 f. 14r-29v (2. halv. af 16.

årh.), Kgl. Bibl. Thott 1977,4^o f. 298r-301v (ufuldstændig, 2. halv. af 16. årh.), smst. Thott 1997,4^o f. 240r-83v (2. halv. af 16. årh.), smst. Ny kgl. saml. 814,2^o (2. halv. af 16. årh.), AM. 6,4^o f. 310r-47r (2. halv. af 16. årh.), AM. 7,4^o f. 176r-83v (2. halv. af 16. årh.), Reykjavik AM. Steph. 12 f. 175v-96v (tidl. AM., 2. halv. af 16. årh.), Lund Univ. Bibl. J 3,4^o f. 40r-v (ufuldstændig, § 28, omkr. 1600), Reykjavik AM. Steph. 58 f. 25r-36r (tidl. AM, midt af 17. årh.), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1354,4^o f. 66r-94r (17. årh.), smst. Gl. kgl. saml. 3172,4^o f. 74r-106v (17. årh.), Oslo Univ. Bibl. Ms. 83,4^o f. 15r-44r (18. årh.).

Afskrifterne gengiver teksten mere eller mindre moderniseret og i enkelte tilfælde mangelfuld og falder uden for denne udgaves rammer. Afskrifterne er indeholdt i juridiske blandingshåndskrifter eller håndskrifter, der indeholder Jyske eller Skånske Lov. *AM. Steph. 12* og *AM. Steph. 58*, der indeholder en islandsk oversættelse af recessen, er islandske blandingshåndskrifter.

Tryk: Christian III.s Recess 1547, Oluf Ulricksøn, Malmø 1555, herefter Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II 177-96; Christian III.s Recess 1546 [dvs. 1547], Oluf Ulricksøn, Malmø 1556; Christian III.s Recess 1547 og 1551, Magdeburg 1557, bl. 1r-28r; Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 214-36 (*efter A*), herefter Rørdam, Danske Kirkelove I 273-75 nr. 212 (*i udtog*); Tidsskrift for Fiskeri II 209-11 (*i udtog i moderniseret gengivelse*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 563-64 nr. 563 (*i udtog efter A*). – Hist. Aarb. II 236 nr. 76e; Reg. Dan. 726; Rosenkilde og Ballhausen, Thesaurus Librorum Danicorum 15th and 16th Century 137 nr. 174.

Anm.: Enslydende eksemplarer af recessen blev sendt til landstingene til offentliggørelse, jf. Danske Mag. 4. rk. II 80.

Tekst efter A.

Wii Christiann mett guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konningh, herttugh vdi Slesuigh, Holstenn, Stormarnn och Dyttermerschenn, greffue vdi Oldennborgh oc Delmennhorsth gjøre alle witterliggt, att effertthii wii nu haffue forfaret och oss aff wore *elskelige* Danmarckis riigis raadt, nu heer huos oss till thenne almyndelige herredage heer vdi wor stadt

5 Kiøpnehaffnn forsamblett, som er her Eske Bilde till Suanholm, wor hoffmester, Iahann Friiss till Heslagger, wor cantzeller, Erich Banner, Danmarckis riigis marsk, her Axell Brade till Krogholm, her Anders Bilde till Siøholm, her Claus Bilde till Lynngsgaardt, her Knudt Rudt till Wiidbye, riddere,

10 Knudt Gyldennsternn till Thym, her Otte Krumpenn till Høybygaardt, her Mogenns Gyldennsternn till Fuletofftt, riddere, Peder Ebbessenn till Tyrestrup, her Peder Skram till Wrupe, Byrge Trolle till Lilleøe, Erich Bøller till Tersløesse, Oluff Munck till Thwiis, Erich Krabbe till Bustrup, Eyler Haddennbergh till Mattrup, Anthonius Bryske till Lanngsiøe, riigens cantzeller,

15 Jyrgenn Lycke till Offuergaardt, Tage Thott till Erichsholm och Eyler Rønnow till Huidtkeldt, tillkenndegiffuitt er, att mange attskellige ordinandtzer

och handtfestninger vdgiffuene ere aff framfarne koninger i Danmarck och icke syunes alle att drage offuer en meninge, aff huilckett ther kommer stoer vskickelighed och tuedragtt, besynnderlige vdi dom och retterganngh, for-
 20 the att the aff then meninge manndt icke rett forstaaes och brugis. Tha paa thett att mandt kandt och maa heereffter haffue och bruge en ordinantz och skickelsse for alle, huilckett then menige manndt kandt wiide att rette segh effter, tha haffue wii nu mett forbemelte wore *elskelige Danmarckis* riigis raadts raadt, adell och indbyggere, gud till loff, ere, then menige manndt
 25 till nytt, beste och biistanndt, beraadtslagett, beuilgett, beslutett, endeligenn till ens wordenn och sambtygtt, for oss och wore effterkommere, konninger, riigens raadt, adell, ridderschaff, kiøbsteder, borgere och menige bønder och almue thenne effterschreffne ordinantz och skickelsse for en menige riigens euige sett, skickelsse och policii heereffter vbrødeligenn hollis skulle
 30 till euigh tiidt offuer allt wortt riige Danmarck, som heereffter følger, dogh hues thenne ordinantz icke forclarer, tha skall manndt rette segh effter loughen. Doch skall then recess, som wii mett wore *elskelige Danmarckis* riigis raadt, prelather, adell, kiøbstedtzmenndt och bønder haffue beseglett och ladedt vdtgaa heermett were vforkrenckett vdi alle artickle, som heer icke vdi
 35 beneffnnde ere.

<1.> Om lough oc rett.

Item førsth skall koningenn holle menige riigens raadt, adell, kiøbstedtzmenndt, bønder och menige riigens indbyggere och huer serdelis
 f. 2v wedt lough, skell och rett, friheder oc // priuilegier, och ingenn aff thennom att vforrette vdi noger maade. Tesliigiste skall koningenn alle och huer besynnderligenn aff sitt koninglige embede for offuerwoldt beskytte, beskerme och hantthaffue.

Och schall *Danmarckis* riigis raadt samptligenn och huer besynnderligenn were forpligttett att tillhielppe mett koningenn att forbede och till rette forsuaere alle encker, faderløes børnn och thennom, som ey haffue rette laugewerge, tesliigiste alle andre fattige, hielppløes folck, saa huer, then fattige saa well som then riige, mue nyde thett, lough oc rett er.

50 <2.> Om konningens steffningh.

Och huilckenn som mett konningens steffningh skulle steffnis, the skulle louligenn steffnis vdi theris egenn neruerelsse mett windisbyrdt, saa the thett sielffue høre som steffnis, oc haffue saa lanngh tiidt effter leyglighedenn, att the kundhe møde, och endt om then, som steffnis, icke will lade segh finde,

55 och er dogh indennlandett, vden n lough forfalddt, tha skall then, som steffne
will, lade steffningenn lesze och forkynnndes for hans broefiell mett windis-
byrddt trenne sinde, och tuo dage emellom huer, och giffue *thett* hans folck
tillkiennde, saa mannge handt kandt faa wedt att thale, och tha stande *thett*
for fulle. Och huilckenn som *theroffuer* sidder *samme* steffningh offuerhørige
60 forvdenn loughigh forfalddt, och *thett* nøgagtige beuises vdi the sager, som
bør att steffnes for koningenn, tha haffuer handt tafftt sagenn, till saa lennge
handt will møde. Och skall ingenn mue steffnes for koningenn for the sager,
som bør att steffnis och dømes till herretzttingh och till landtzttingh, førre endt
dom er gangenn.

<3.> Att ingen kallis fraa herretzttingh, landtzttingh oc riigens cantzeller,
førre dom er gangen.

Item schall koningenn icke heller mue drage nogenn fraa sitt herretzttingh
eller landtzttingh mett syne breffue, icke heller frann riigens cantzeller. Icke
70 heller skall nogenn mue skyde segh frann sitt herretzttingh och lanndtzttingh,
førre endt dom er gangenn, medenn huilcke sager som bør att forfølges till
herretzttingh, skulle thiiddt steffnes och tage dom *therpaa* beschreffuitt, och
nar nogenn ey will nøgis mett herretzttingsdom, tha mue the steffne herretz-
fogdenn mett *samme* synn dom indt till lanndtzttingh och *ther* tage dom for
f. 3r thennom, och *thersom* thennom // tyckes, att thennom icke wederfaris rett,
tha mue the indsteffne landtzttingsdom mett landtztzdommere for *konningenn*
oc *Danmarckis* raadt, dogh att the haffue tillfornn for *thennom* bode her-
retzttingsdom och landtzttingsdom beschreffuitt, och skulle alle domme, som
80 affsiigis till herretzttingh, landtzttingh, bircketingh och vdi kiøbstederne el-
ler anderstedtzs, giiffues renligenn och klarligenn beschreffuitt mett begge
partenes beuisningh, saa mandt nock kunde bliiffue berettett aff *samme*
skriffdtliige domme, huor sagenn segh forlobben er, nar then kommer indt for
koningenn och raadett. Kommer och noger indt for koningenn mett nogenn
sagh, paa huilckenn the icke haffue bode herretzttingsdom oc landtzttingsdom
85 mett thennom, tha haffue the giordt saadann *theris* omkostningh och lange
reysze till forgieffs. Vdi liige maade skall hollis till bircketingh, byetingh oc
paa raadthuszett vdi kiøbsteder. Steffner och noger sandemenndt, neffninger,
rebsmenndt eller noger dommere, och the bliiffue fundenn quitt, tha skall
90 then, thennom steffner, were pligtugh igenn att giffue thennom *theris* the-
ringe, som the haffue giordt paa weyenn fram oc tilbage till *theris* egett igenn.

<4.> Om wlyudt.

Huilckenn som findis entthenn paa tingh eller for dom oc gjør fogdenn eller dommerenn vlyudt mett robenn, boldren eller bangenn heller och bander
 95 eller giffuer dommerenn eller synn genpartt nogenn skendts och vquemsordt, nar the sidde dom och ere dommerenn eller fogedenn vlyudige for, icke wille giffue pladtzs och rom paa tingett, the deeles och bøde emodt dommerenn tree marck och emodt theris herskaff tree marck danske.

<5.> Om herretzfogder att sette.

100

Item skulle k^oningenns lensmenndt skicke thennom vberøgtett dan-
 nemenndt till herretzfogder, som skulle skicke huer m^andt lough och rett
 vdenn wildt. Giør herretzfogdenn nogen vrett, tha skall handt affsettis och
 suare sielff syne gierninger.

<6.> Om dommereedt.

Schall saa holdis, att riigenns raadt, embitzmenndt, riigenns cantzeller,
 landtzdommere, borgemestere, raadtmenndt och byefogder, som nu ere el-
 f. 3v ler heereffter kommendis worder, // skulle suerie k^oningenn en eedt. Och
 10 herretzfogder skulle suerie koningenns lensmenndt vdi saadann form, som
 heereffter følger: Iegh N. loffuer och tillsiiger, att iegh vdi the sager, som
 megh for kommer, huadt heller the ere liiff, godtz eller ære anrørenndis, att
 iegh will dømme theroth rettferdeligenn och icke will vdi noger maade ansee
 woldt, magtt, frendeskaff, wenskaff, gunsth eller gaffue, hadt, affuenndt el-
 15 ler niedt, medenn alleneste will haffue gud och rettferdighedt for øgenn och
 dømme rettferdeligenn effter lough och rett och hielppe huer till rette, saa-
 well thendt fattige som then riige, then eddell som then weddell, saawell then
 vdtlendiske som then indlendiske. Iegh will oc icke førre eller siidenn, effter
 att dommenn affsiigis, hiemmeligen eller obenbare tage eller anname eller
 20 vpebere, formiddelst megh sielff eller nogenn andenn, noger giifft, skenck,
 guldt, sølff, pendinge eller pendingis werdt, formiddesth huilckett nogenn
 partt motte synn rett worde forkrenckett for. Saa santt hielppe megh gud och
 hans hellige ordt.

<7.> Om vrettferdige domme.

25

Huor nogenn dommer giffuer nogenn vrettferdige dom vdt, och thett skeer
 for handt icke er rett vnderuisth i sagenn, eller ochsaa er hannom wrangtt
 forførdt, heller oc handt haffuer thett giordt vdaff wanuittighedt, tha skall

handt igenn giffue then, sagenn er anrørenndis, hues beuiselige skade, kosth
 30 och theringe handt therpaa giordt oc ledett haffuer. Kandt thett och findis och
 beuises, att dommeren haffuer tagett gunsth, gaffue, wenscaff, wildt eller
 frendtscaff for retthenn, tha skall handt therfor affsettis och ey sidde mere
 i dommerstedt och bøde emodt bondenn skadenn igenn och koningenn si-
 denn, hues igenn offuer bliiffuer aff hans boeszlodt.

<8.> Om tingswindne, falske windisbyrdt och meenneedere.

Schulle ingenn tingswinde effter thenne dagh vdtgiffuis offuer allt wortt
 riige Danmarck, entthenn till herretztingh, landtztingh, bircketingh eller
 byetingh, som gieller paa nogenn mannds ære, liiff eller eygenndom, vdenn
 40 thendt, thett paa gielder, bliiffuer thertill loughigenn kallett och fanger war-
 sell eller och er sielff till weyermoels tingh.

Item om ther findis och nogenn tiidt winde emodt winde och vdi en sagh,
 f. 4r tha skall dommerenn grandgiffueligen // grandske och forfare alle the windis-
 byrdt paa bode siider och dømme effter the, som rettuise kandt findis, medenn
 45 the, som vrettferdige findis, forfølges therfor som heereffter følger, och ther-
 som nogenne aff parttenne skyuder paa wiider windisbyrdt och beuisninge,
 endt handt tha till stede haffuer, tha tillstedis hannom saa møgett, som lo-
 ugen vduiser, dogh icke vdenn en tiidt, tha skall neffnis, huadt windisbyrdt
 mandt paaskyuder. Och huilckenn som bliiffuer feltdt eller fundenn for meenn-
 50 eeder eller falske windisbyrdt for dom till herretztingh eller landtztingh
 eller andennstedtzs, huor dom settis, tha skulle dommernne, som thennom
 felde, were forpligtede till att lade herretzschriiffuerenn tegne och skriiffue
 vdenn paa samme winde, att the ere felde. Och skulle herretzschriiffuere,
 birckeskriiffuere, lanndtztingskriiffuere och tesliigiste byeschriiffuere, om
 55 thett skeer vdi kiøbstedernne, were forpligtede wedt then eedt, the suore och
 forpligtett ere, att forskicke samme windner mett theris naffnn, som felde
 bliiffue, till lensmandenn, vdi huilckens leenn the besiddenndis ere, och
 lensmandenn skall neste tingh thereffter lade thennom forkynnde till herretz-
 tingh, som felde ere, och tha straffes ther paa theris faldtzaall aff lensman-
 60 denn, om thett er aff kronenns, eller och huer aff sitt herscaff, om thett er aff
 adellens, och ey staa for fulle eller till troennde vdi nogenn windisbyrdt effter
 then dagh. Findis och nogenne, som førre ere felde, thereffter i nogenn win-
 disbyrdt, tha straffes handt igenn paa sitt faldtzaall, alligeuell handt winder
 sandingenn. Findis handt att winde løgenn, tha miste handt tuo fingere. Endt
 65 døller dommeren eller schriiffuerenn mett nogenn bøde tree marck till bon-
 desagenn och tree marck till kongesagenn.

Item windner noger mandt paa tinge eller er vdi lough eller vdi tingswindne, ther lauffsøgtt er eller er vdi forbudt eller er vdi bande, windner handt først, tha ere the alle felde, ther hannom windner effter, endtdogh handt winder sandingenn, medenn winder handt siidsth, tha felder handt ey vdenn segh sielff.

Item schall ey heller nogenn vdediske mænndiske eller nogre andre, som foruunden ere for nogenn werligh sagh, tyuffue, troldkarlle eller troldquinder, staa till troennde entthenn vdi windisbyrdt eller i ander maade, ehudt the wille siige eller winde paa nogen.

<9.> Om tingefredt och kirckefredt.

Huilckenn mandt som findis entthenn paa tinge, vdi kircke, kirckegaardt, entthenn till herretztingh, landtztingh, bircketingh, // byetingh eller nogenn andenn steds, som dom och rett settis, tager till werge, høder eller truer nogenn mandt mett wredt hugh eller wergende handt, och thett er beuiseliggt, endtdog handt ingenn skade gjør, bøde till sitt herskaff thii loedt purtt sølff, for huer sinde hans brøesth saa findis. Endt hugger handt eller stinger till bloodwiide, och saa att saar worder, tha bøder handt for saar, som lougenn vduiser, oc theroffuer till sitt herskaff tyuffue loedt purtt sølff. Endt slaar handt pusth eller neffuehugh, staffshugh eller i noger andre maade, tha bøder handt therfor effter lougenn, oc till sitt herschaff thii lodt sølff for tingefredt eller kirckefredt. Skeer draff paa tinge, och worder draberenn grebbenn wedt ferske gierninger, tha miste handt halssenn och hanss boeslodt att were forbrott, halffdeelenn till thendtz arffuinge, som drabenn wordt, och halffdeelenn till sitt herskaff, om thett icke skede aff wode eller nøduerge. Endt findis tuiffuell vdi noger maade, tha skulle sandemenndt eller neffninge therom skillie. Ere the oc flere om gierningen, tha bøde hoffuittmandenn, som forskreffuitt staar, och mettfølgernne huer halfftt saa møgett.

Och schall tingefredt och kirckefredt regnes fran thett, mandt drager frann sitt huss rett weyenn till tingett eller kircken, och siidenn fraa tingett eller kirckenn oc rett weyenn hiem till sitt huss igenn, dogh att handt ey tager aff weyenn heller ander syssell fore.

<10.> Om lough att giffue.

Schall ingenn findis till lough for nogenn mummiesagh, medenn siiger nogenn mandt andenn nogett till vdi krogerhuss, møllehuss eller smedehuss

67-71 Item *indtil* sielff] *overskr.* Om forwondhenn mandth *Ba.* – 72-75 Item *indtil* nogen] *overskr.* Om wdediiskæ mendiiskers wyttner *Ba.* – 95-98 Och *indtil* fore] *overskr.* Hwrelenge kyrckeffredt och tyngfredt skall holdiis *Ba.*

eller anderstedtzs vdi sliige forsamblinge, tha maa then, ther sigtett er, steffne then andenn till tingett for sliighe snack och sauffnn. Will tha then icke thett
 5 bestande och ey er beuiseligt eller siiger segh att wiide ther ingenn skell till, andett endt handt haffuer saa hørdt, løesth folck saa siige, tha skall fogdenn finde hannom loughløes hiem igenn.

Sigttter och then ene then andenn for nogenn werligh sagh till tinge eller for dom, heller i noget ander forsamblinge, och thett icke kandt beuises hannom
 10 offuer, tha deeles then, thett sagt haffuer, therefore som en løgner.

f. 5r Fordriister och nogenn dommere heeremodt heller emodt // lougenn att finde nogenn till loughs, tha straffes therefore, som wedtbøer.

Och skall dommerenn eller herretzfogdenn giøre konningens lensmenndt, vdi hues leenn the er, aarligen regenskaff mett klare registre paa alle theris
 15 naffnn, som lough haffue giffuitt huertt aar, tesliigiste paa alle theris loughsmend och loughørende, och skall anttuorde koningens lennsment fraa segh samme registrere och regensschaff.

<11.> Om huszfredt och gaardfredt.

Huilckenn manndt ther farer mett raaditt raadt till andenn mannds huss eller gaardt och dræber hannom i synn egenn gaardt heller hustrue, hionn eller gesth, som ther er indbodenn, tha er handt freedløes therefore och alle the, mett hannom wore vdi ferdt och følge, om thett bliiffuer till tinge kerdt och forfuldt effter lougenn. Och bliiffuer drab tha suorenn, tha fange the ey
 25 fredt, førre then dødis neste arffuinge och frender bede fore thennom och halff hans hoffuidtlodt, vdenn iordt, tage till konningens sagh och halff till bondesagenn. Endt hamler handt eller saarer eller vdi andre maade mett raadett raadt vførmer hosbondenn, hustruenn, hionn eller gesthe, tha er thett huszfredt, och tha bøde offuer andett loughmaall och rette bøder xl marck till
 30 konningsagh och xl marck till then, skadenn fick, och maa handt, førre endt handt kerer huszfredt och gaardfredt, forfølge andre hans loughmaall, huadt wedt hannom er brott, till syn rette bøder effter lougenn och haffue tha endt sex vgger dagh att kere huszfredt.

35 <12.> Huorledis huszfredt, gaardfredt oc kirkefredt skulle forfølges.

Och skall huszfredt, gaardfredt och kirkefredt brøde saa følgis, att paa thett første tingh skall lyuses och keres, paa thett andett tingh skall neffnis herretzneffndt, oc paa thett tredie skulle vwildige menndt neffnis. Endt skiellies the tha att, tha stande thett, the fleste giorde, vdenn the bliiffue
 40 retteligen felde; then same lough er och om the suerie alle ett. Endt kerer

f. 5v handt icke indenn sex vgger, effter thett andett hans lougmaall er gangett, tha // døllie handt thett, ther for sagenn er, mett tolff menndt gille och gieffue. Endt wiides nogenn manndt sliige gerninger, oc døll handt, tha werge segh mett herretzneffndt, och tha skall ombotzmanndt mett herretzmenndts
 45 raadt neffne en vwildige dannemanndt, och handt skall neffne tolff vwildige dannemenndt, dogh icke hans obennbare vwenner. Endt faller handt tha att lougenn och drabett er, tha haffue handt dagsrom och natt att røme, medenn worder handt siidenn grebbenn, tha gange thett aa hans halss. Endt er handt fallenn for flere lougmaall, oc er drabett, tha bøde, som forskreffuitt staar.
 50 Endt worder nogenn manndt draben, ther saadann gierningh wille giøre, och thett nøgagtige och skelligh beuises kandt, tha haffue hiemgeldt och ligge paa syne egne wercke, och bødis therfore huerckenn till kongesagenn eller till nogre andre.

Huo som herberger nogenn manndt, ther foruindis mett these sager, som
 55 sagdt er, tha werge segh mett neffndt i kiøenn eller giffue tolff marck pendinge, halff till kongesagenn och halff till bondesagenn.

Ombotzmandenn och hindt, ther skadenn fick, mue bode deele these deele, huilckenn thett helsth will, forthii the eye bode then rett, ther tillhører.

60 <13.> Om nogenn bliiffuer feldt till xl marcks sagh.

Worder nogenn manndt feldt till xl marck sagh, ther ey haffuer fuldt weedt att hette, eller andenn sagh, som hannom bør att bøde for, saasom manndt berier manndt eller saarer eller røuffuer, tha skall handt haffue sex vggers dagh, effter att handt er laugfeldt aa tinge, enthenn att bedre eller sette borgenn.
 65 Giør handt huerckenn indenn sex vggers dagh, tha farer handt som andre freedløess menndt.

<14.> Om sandemendt, marckeskell och laugheffder.

f. 6r Item schall sandemenndt, neffninge eller eyermenndt icke heller suerie om eyendom effther // thenne dagh, medenn huo som will deele om eeyendom, hand thett forfølger, som eyendom bør att deeles, till herretztingh, landtztingh och for riigenns cantzeller och winde førsth grundenn och eyendommenn, førre endt handt bruger sandemenndt, eyermenndt eller neffninge, vndertagett herretzskell och marckeskell.

75 Och nar nogenn mandt will klage paa marckeskell, ther som ey er mynde till, eller findis sandemennds breff, att tillfornn er giordt och suorett marckeskell, som lougenn vduiser, och ey heller findis steenn eller stabell, tha skall

44 herretzmenndts] *m.* mennd på *rasur*, *rettet fra* neffnd (?) *A.* – 75-95 Och *indtil* anderstedtzs] *overskr.* Om marckeskyell *Ba.*

then, som paaklager, giffue alle lodtzeyere och iordeyere warssell till theris huss otte dage tillforrn, førreendt handt kaller paa sandemenndt, om handt er i thett herrett, eller och xiiii dage, om handt er vdenn herredett och indenlandtzs. Medenn er handt vdennlandtzs, tha giffue hannom sex vggers warssell tillforrn. Endt haffuer handt icke brofeell, tha giffue hans bonde warssell, ther paa boleggett boer, ther som trettenn er, efftersom forskreffuitt staar.

Schall och ingenn effter thenne dagh findis till lough eller laugheffdt, vdenn hans genpartt fonger loughligh warsell, som forskreffuitt staar, eller er sielff till wedermaalstingh.

Schulle och icke sandemenndt eller neffninge suerie emod lough och laugheffder, emedenn the ere wedt fulde magtt och vfelde. Och thersom sandemenndt, neffninge eller eyermenndt suerie nogenn manndt till skade mett vrett, saa wiitt som Iydske Lough recker, tha skall landtzdommere haffue magtt, om thett aff hannom begeres, att opsteffne beste byugdemenndt och thennom mue felde, om the haffue giordt vrett.

Sammeledis schall holdis om louge och laugheffdere, dogh att the louge och laugheffder, som riddermenndsmenndt haffue giordt, the steffnes indt for koningenn oc riigenns raadt och ey anderstedtzs.

<15.> Om marckerebningh.

Item om marckerebningh skall saa holdis, som heereffter følger. Førsth nar nogenn lodtzeyere vdi nogenn bye finder segh att haffue brøsth entthenn vdi marck, skouffue eller eyendom, tha skall handt segh bekere till tinge, // som lougenn vduiser, och førre ther meles reb paa nogen eyendom, tha skall fogdenn førsth neffne otte vwildige loughfaste herretzmenndt, som skulle paa en benefndt tiidt och dagh thereffter komme paa samme eyendom, som rebes skall, och tillforrn giffue hans genpartt warssell till theris huss, och tesliigiste alle menndt, som ere vdi then bye boenndis, som samme eyendom tilligger, att the ere therhuos, och tha skall ther grandskes och forfares, om then, ther klager, haffuer sliigh brørsth, ther bør att gange reb eller ey, och thett skulle the winde paa neste tinedagh. Findis ther tha sliigh brørsth, att reb skall gaa, tha skall fogdenn neffne rebsmenndt effter lougenn, dogh skall fogdenn och the otte herretzmenndt, som bleffue vdtneffnde till syunsmenndt, førsth offueraltt giøre theris fliidt att fordrage och tillfredtzstille then, som brøsth haffuer, mett lodingh och vdlegh aff then, som mere haffuer, paa thett att alle eyere icke skulle fange skade aff reb, och huor icke anderledis kandt forliigis, end reb skall meles. Tha huor fiardingh findis paa marcke, skall rebes effter

15 fiardingh, och huor boell er, skall rebes effter boell, huor ottingh er, skall rebes effter ottingh. Saa skall oc were om tolfthing, fiardingh eller kortther.

Och huor saa findis, att gribsiordt er eller andenn iordt, som tillfornn icke haffuer werett lagdt entthenn vdi boell, fiardingh, ottingh eller marsell, tha skall then rebes effter gamble landgildt och skyldt.

<16.> Om manndt drab.

Huor nogenn kiøbstedtzsmandt eller bonde gjør nogen manndrab, och thett icke skeer aff wode eller nøeduerge, och manddraberenn griibes, bøde liiff for liiff, oc hans hoffuidtlotd were forbrott halff till then dødis neste arffuinge och halff till hans herskaff, och manddraberens sleggt thermett were
 25 quitt for aldt ydermere feygde oc ey besueres mett nogenn ydermere boedt. Och thersom saadanne manndrabere och hans mettfølgere vndkommer, tha skulle sandemenndt therom skiellie, och sueries handt tha freedløess, och efftermaalsmandt klager thett for koningenns fogett eller lensmandt, tha
 f. 7r skall handt lade randsage och søge effter hannom offuer allt sitt leen // paa koningenns och lade rette offuer hans halss, huor handt hannom thereffter kandt bethrede paa koningens. Och vdi liige maade skulle och adellenn were forpligtede att søge och straffe offuer mannddraberenn paa synn halss, om
 35 thett er aff theris tiennere, och icke tage ther gunsth eller gaffue fore. Och will adellenn icke straffe theris tiennere, som bliiffue suorett freedløess for manddrab, tha mue lensmenndene, i hues leenn thett er vdi, griibe thennom oc lade straffe theroffuer, som forskreffuitt staar. Will och icke koningenns fogett straffe koningenns tiennere, som bliiffue suorett freedløess for manddrab, tha maa then, som iorddrott er till then gaardt, som then boede eller
 40 i waar, som slagenn bleff, och hans hoffuittlotd att were forbrott, som forskreffuitt staar, och manddraberens sleggt thermett were vdenn feygde. Endt rømmer manddraberenn och flyer, saa handt ey kandt vpspøries eller betredis oc sueries freedløess, tha bøde hans slegtinge till then dødis frender rett landeboed effter lougenn, och thermett were angerløess for feygde, oc hans
 45 hoffuidtlotd were forbrott till hans herskaff. Meden findis och beuises manddrab att were giordt aff wode och nøeduerge, och manddraberenn sueries till boedt och bliiffue till stede, tha skall bødis effter lougenn oc icke mere och gielle huer till boedt, som handt vdloffuer, och manddraberenn och hans sleggt were thermett vdenn feygde, och konningens lensmandt skall were
 50 pligtigh att lyuse koningenns fredt offuer hannom till tinge.

Endt fordriistes then dødis sleggt att feygde eller feygde lade manddraberenn eller hanss kiønn heervdoffuer, tha skall huer aff thennom, som saa gjør,

bøde xl marck till konningsagenn och haffue forbrott the bøder, thee skulle haffue.

<17.> Om pynligh forhøring.

Item schall ingenn pinligenn forhøris vdenn thendt, ther loughigenn tillfornn forvundenn er till døde for nogen vgierningh.

<18.> Om konningen och adellen.

60 Item effterthii koningen schall were pligtughe att hielppe huer manndt
 f. 7v lough och rett och beskerme hans lannde // och riige for aldt offueruoldt och
 magtt, tha skall oc hans raadt och adell were forpligtgett att were koningenn
 hørige, lydige och biistandige, att lade thennom bruge emodt koningens och
 65 riigenns fiende, ehur behoff giøris indenn riigett, mett heste och harniske
 och egett liiff, paa egenn teringh, effterthii huer adelsmandt, som friitt ar-
 ffuegodtzs haffue, ere skylduge att woge synn halss for synn herre och kon-
 ningh och federneriiges frelsse och landtzens fredt. Dogh skulle the icke were
 plictuge att brugis vdenn riigett vdenn konningenn sielff personligenn drager
 70 mett, och tha skall handt were pligtugh att holle thennom vdenn theris skade
 effter gammell sedwonne, dogh thett forbundt emellom riigett och førstend-
 dommet vforkrenkett. Endt sidder noget hiemme vden forløff och loughigh
 forfalddt, tha skall riigenns raadt were forpligtgett wedt theris eedt att dømme,
 hues then er fallen till koningenn effter hans effne och leyglighedt. Endt hen-
 75 der thett trende sinde, tha kjøbe synn frelsse igen aff konningenn. Och schall
 Danmarcks riigis raadt och adell nyde och beholde alletiidt heereffter halss
 oc handt mett alle konninglige sager mett theris egett godtzs och tiennere, saa
 friitt som konningenn haffuer offuer kronenns tiennere och kronenns godtzs,
 och ey besueris aff koningenn eller fogeder eller lensmenndt i noget maa-
 80 de vndertagett att føre konningens oc drottningens fadeburdt, nar the drage
 personligenn egennom landett, eller och saa skeer, att nogenn obenbarligh
 feygde kommer paa riigett, tha skall dogh konningenn ingenn besueringe
 legge paa adellenns tiennere, vdenn thett skeer mett menige Danmarcks riigis
 raadtz sambytcke.

<19.> Om fellidtz eyendom.

Hur felligtt findis, tha skall huerckenn koningenn, adellen, bonde eller
 nogenn andenn bruge felligtt vdi skoff, marck, feeganngh eller fiskeuanndt
 mett fiskerii, oldennswiinn, skouffhugh eller andenn brugelse, ydermere endt

53 the bøder] then bøder A, thend bøder Ba, thenn bøder Adskillige Reg. – 75 trende] på rasur A.

90 som huer synn lodt och deell kandt tolle. Dogh saa att paa the fellett skouffue
 vdi Falster och Langelandt liggendis, som kronenn haffuer lodt och deell
 vdi, skall ingenn slaa stortt wildt vdenn koningenn eller andre paa hans //
 f. 8r wegne, vdenn thett skeer mett konningenns tilladdelsse. Huilckenn som will
 haffue fellettz skouffue eller eyendom deltt oc parttett, handt skall tha maa
 95 kreffue thennom till rebs effter lougenn, och rebes tha, som forskreffuitt
 staar om marckerebning.

<20.> Om fiskerii och staldøxen.

Item mue och schulle Danmarcks riigis raadt och adell nyde och beholle
 100 theris frii fiskerii for theris egenn grundt, tesliigiste fiskegaarde, fiskeboer
 eller andenn fiskerii, som the aff arildtz tiidt och besynderligenn vdi kon-
 ningh Hanssis tiidt haffue hafftt. Item schall huer mue nyde aallegaarde for
 theris egenn grundt, vndertagett vdi the fiorde, som kronenn och then menige
 mandt haffue skade aff.

5 Wille och nogenn aff adellenn besøge sildefiskennde oc ther bruge synn
 neringe, tha skall thett oc were adellenn vforbødet, effterthii thett tilladis
 fremmede och vdtlendiske, att the mue bruge theris fordell ther att saltte.

Schall thett och were adellenn vforbodett och friiett for att kiøbe och selge
 saa mannge øxenne att stolde, som huer kandt holle paa sitt egett foder, heller
 10 handt kandt lade fore huos syne egne tiennere, dogh thermett konningenns
 och kronenns toldt vdi alle maade vforkrenckett.

<21.> Om bundegarn och pulswodere.

Item schall saa holdis: førsth skall ingenn bundgarnn eller ruszer settis fraa
 15 Hagedybbett, som ligger wedt Øe closter, oc till Halssweyde, saa wiitt som
 koningenn thett selff haffuer vduisth.

Item schall ey heller settis bundgarnn eller ruszer paa Korsholm eller vdi
 Hoe Dybbett, nermer endt thett skielsmaall, som staar emellom Dockedall
 och Egennsse, medenn andennsteds i Lymfiourdenn mue the bruge ruser och
 20 bundgarnn, dogh att icke settis saa ner dybbett, att segelladtzenn thermett
 fo<r>hindres. Och skall giøres ett skelde eller nedboer, att hengis paa alle
 raadthuszene vdi alle kiøbstederne huos Lymfiourden, huoeffter huer skall
 f. 8v wiide att binde theris bundgarnn, ruszer, nedtgarnn, // woedkalffue och andre
 garnn, och skall ingenn garnn, som haffue myndre masker endt som same
 25 skielde vduiser, brugis vdi Lymfiourdenn eller noget andersteds offuer aldt
 Danmarck.

Item schall manndt och maa bruge pulswoder vdi Lymfiourdenn emellom sancti Hansdagh och sancti Bertolomei dagh och ey andre tiider om aarett førre elle siden. Findis nogenn att bruge bundgarnn eller sildewoder myndre
 30 bundenn, endt som sagdt er, eller fordriister seg till att giøre emodt nogenne aff these forscreffne artickle, ehuem handt er, skall handt haffue forbrott allt hans fiskeredskaff och skib och thertill mett xl marck pendinge, halffdeelenn till then, huadt heller handt er indlendiske eller vdlendiske, som paakerer, och andenn halffdeelenn till sitt herskaff. Findis oc nogenn aff koningens lens-
 35 menndt eller fogeder att siee egenom fingere mett nogenn, oc thett bliiffuer klagett for thennom, och siidenn icke wille straffe theroffuer, som forscreffuitt staa, tha skulle the staa koningenn till rette therfor och were pligtige att vprette, hues skade theraff kommendis worder emodt thennom, huem som mett rette tilltaler.

<22.> Att ingen vfrii mand, borgere eller bøndere,
 maa kiobe friitt iordgodtzs.

Item schulle ingenn borgere, bonde eller andre vfrii folck heer vdi riigett mue kiøbe eller pantte nogett friitt iordgodtzs effter thenne dagh.

45 Item schulle icke heller prelater, prouester, prestere, embitzmenndt, lensmenndt, huszfogder, riidefogder, schriiffuere eller bønder paa landett eller pibbersuene eller och bessekremmere bruge nogenn kiøbmandskaff paa bygdenn oc vdi landtzbyerne till forprangh. Dogh schall ingenn, som boer paa landett oc pløyger oc saær, were forbodenn att kiøbe sitt sedekornn, eller
 50 hues andett handt behoff haffuer till sitt huszes vppeholdt.

Schall heereffter huer bonde were friitt och obett fore att mue vbehindrett selge syne ware, thett were kornn, smør, honningh, øxne, heste, fisk och aldt andenn ware, hues handt haffuer, och icke forbyudes aff oss, wore em= //
 f. 9r bitzmenndt, raadt, adell, om the endt arffueligenn vnder thennom besiddenn-
 55 dis ere, oc skall theroffuer ingenn, prelate, ridderø, riddermenndsmenndt, tuinge eller trenge nogenn bonde eller kaste hannom therfor nogenn vhyllø paa eller therfor beschatte hannom.

Medenn will nogenn riddermandsmenndt kiøbe nogett aff synn bonde, tha skall handt haffue thett vdi hans mynde och mett hans wilge, liigeruis
 60 som handt kiøffte thett aff en fremmett.

Item schall och were forbodett offuer thette gandske riige alle prelater, fogder, bønder paa landett och alle bessekremmere att bruge nogenn kiøbmandskaff paa bygdenn oc vdi landtzbyerne, mett alne, maade eller weggt,

medenn huilckenn paa landett nogett saadant behoff haffuer, tha skulle the
 65 thett kiøbe vdi worø och kronenns kiøbsteder aff borgerne.

Och schall huer riddermannndsmannndt were friitt oc vforbodett att giøre
 segh sitt egett godtzs saa nøttigt, som handt kandt, oc selge thett, huem handt
 will. Dogh skall ingenn riddermannndsmannndt mue paa landtzbyerne selge
 entthenn stoell, saltt, homble, klede eller noger kramware.

<23.> Om gifftermaall oc besynderligenn eblantt adellenn.

Item schall ingenn effter thenne dagh eblantt adellenn tillsamen giffuis vdi
 theris vmyndige aar, och førre endt the komme till skelssalder, oc the tha paa
 bode siider kunde giffue theris iaa och sambtycke thertill. Huem theroffuer
 75 will forsiige syn dather vdi hindis vmøndige aar, tha skulle the icke allige-
 uell giffues sammen, medenn skall giøris thennom nøgagtige foruaringe och
 wissenn mett segell och breff emellom paa pendinge eller andenn forplig-
 ttelsse, huilckenn thennom, som icke tha will holle samme løffte, nar the ere
 kommen til theris møndige alder, schall giffue och fornøge then anden partt
 80 effter then contracts och forpligtelses lydelsse, som thennom therom emel-
 lom giordt och beszeglett er, efftersom thett er sedwone vdi andre fremmede
 och omliggenndis lannde.

<24.> Om seedegaarde.

Item schall seedegaarde eblantt adellenn, som till arff falder effter thenne
 dagh, bliiffue paa suerdsiidenn och huos brøderne, mett vggedagsmenndt och
 thett neste omliggenndis godtzs, saawiitt som godtzett och arffuenn, som fal-
 85 len er, kandt // tolle, och brøderne skulle giøre søsterne och suogerne
 f. 9v füllesth mett andett iordgodtzs och pendinge effter samfrenders tycke, och
 90 saa skall hollis alletiidt vdi aldt arff, som falder eblantt adellenn, nar the ere
 alle liige neer. Endt hender thett saa, att arff falder effter fader oc moder, och
 ingenn brødre till ere, tha skifftis arff emellom søstere effter lougenn, huor
 icke broder till er.

Sammeledis vdi alle andre arffue, huor arff faller till quindfolck ene, och
 95 icke manndt liige ner arffuinge till ere, medenn huor manndt och quinde liige
 neer ere vdi arff, tha skifftis arff, som førre er rørdt, dogh skifftis broder tuo
 partte till och søster følleste vdi iordtgodtzs och pendinge for hendis tredie
 partt, som førre er rørdt.

100 <25.> Om frii quinde tager noger vfrii manndt.

Item schall ingenn frii quinde eller frii møe effter theñne dagh tage nogenn
 vfrii manndt. Hues nogenn fordriister segh till heeremodt att giøre, och thett
 icke skeer mett hindes wengers raad, tha skall hun strags haffue forbrott

altt hindis iordgotzts till hindis neste arffuinge, saa the mue thett strags an-
 5 namme. End skeer thett mett neste weners raadt, tha skall hun haffue magtt
 att selge thett indenn aar och dagh till friitt folck. Endt skeer thett ey, tha were
 hindis gotzts fallen till neste frender, saa the mue thett strags annamme.

<26.> Om tyuffue wintters heffdt.

10 Item hues gotzts eller eyenddom noger mandt haffuer hafftt vdi handt
 och heffdt vdi xx winttere, vlasth oc vkeerdt, thett beholle handt angerløesth
 och vaffwunden, vdenn saa kandt findis och beuises, att thett er entthen pantt
 eller forleningh.

15 <27.> Om dregtt och kledebon.

Item schall ingenn effter thenne dagh heer i riigett bere gyldennstykke,
 blyantt eller sølffstøcke eller nogett andett silkestykke, som er islagett mett
 guldtt eller sølff, icke heller slagne ladt, icke heller perler vdenn paa hoffuidt
 f. 10r eller halskleder, icke heller guldborder eller sølffborders, // guldsnore eller
 20 sølffsnore till besettningh paa kleder vdi noger maade, effter then menige
 adels begeer, vdenn koningenn, drottningenn eller theris børnn allene. Huem
 heer findis emodtt att gjøre, tha haffue forbrott thett, som handt drager, till
 neste hospitall, och nar hospitalsmesterenn thett esker aff hannom sielff el-
 ler aff theris werge, om thett er quindefolck eller thennom, icke theris egne
 25 werge er, hosbondenn, fader eller andre werge, tha liide handt ther maningh
 fore, som for andenn gielddt, dogh vndertagett thersom drottningenn will
 giffue hindis nadis iomfruer noger hoffkleder besett mett sølffstykke eller
 guldstykke, tha mue the drage thett, then stundt the ere i gaardenn och icke
 lennger.

30 Schall och ingenn vfrii mandt, entthenn borger, bunde eller vfrii mennds
 hustruer eller theris børnn eller nogett vfriitt folck bere floeell, dammask el-
 ler silkestykke effter thenne dagh, vnder samme brøde.

Dogh skall thett were tilladett en erligh møe, som icke er aff adell, att bere
 stickebindicke och floelsbindicke paa hoffuittdett, dogh icke slagne ladt eller
 35 andett nytt smøcke.

Will och then, som hospitalenns forstander er, siee egenom fingere mett
 thennom, thaa maa andre, huem ther will, deele thennom therfor, och winde
 thennom sliigtt silkestykke aff.

<28.> Att hustruen, ther barn haffuer, nyder halfftt.

40

Item schall hustruenn nyde halff kjøbeirdt, boo, boskaff oc halfftt vdi alle løessøer effter hindis hosbonde, huadt heller hun haffuer barnn wedt hannom eller icke.

<29.> Om hion komme sammen.

45

Item om hionn komme sammen i boo, oc dør entthenn ther, tha skall aldt witterligh gieltdt først bethalis aff fellidtz boo, och vdtferdt och bornependinge, saasom ther inde ere, och siidenn huadt igenn er skiffte thett i tuo deelee emellom then, ther leffuer, och then dødis arffuinge.

<30.> Om standendis suenne.

Item ingenn skall haffue eller holle standendis suenne eller pibbersuenne paa andenn mands godtzs eller tage andre manndts tiennere i forsuar.

f. 10v Item schall huer adelsmandt mue sitt godtzs bode selge och skiøde mett sitt breff och segell oc gode mennds windisbyrdt, // endtdogh thett icke bliiffuer laugbodenn. Dogh att thett selgis till friitt folck och till ingenn andenn.

<31.> These effterscreffne artickle ere bøndere anrørenndis: Om thiende.

Item schulle bønderne och menige almue till gode rede thiende huer thiiende kierruff aff allehande kornn, och thett skall ydis vdi kierffuenn. Tesliigiste for huert thiende høffuitt aff queghthiendenn skulle the giffue effter gammell sedwonne, dogh vdi Hallande, Bleginge och Liister och andennsteds, huor the icke haffue saa rundeligenn kornnseedt, ther skulle the giffue smørthiende, brøedt, fisk eller och andett, som the aff gammell tiidt giordt haffue.

65

Endtdogh att adellenn ere frii for thiende aff theris sedegaarde, paa thett att the skulle holle theris tiennere till att thiende rettferdeligenn, tha gøre dogh theris sogneprestere fülleste for theris vmagh och tienneste, som the wille andsuare for gudt, effterthii att then, ther tiener, er synn løenn werdt, och sogneprestere the ere icke mere pligtige att thiene adellenn till forgieffues endt andre theris sognefolck.

70

Endt klager prestenn eller kirckeuerge paa nogen manndt, att handt ey haffuer rettferdeligenn thiendett, tha skall lensmandenn eller hosbondenn were pligtige att lade kaste hans kornn, och findis hans brøsth tha vdi noger maaede, tha haffue forbrott synn gaardt till sitt herskaff. Endt will hosbondenn

75

ey hielpe prestenn eller kirckeuerge till rette, tha klage thett for koningens lensmandnt, och handt skall tha hielpe thennom saa møgett, som rett er.

<32.> Om mange arffuinge findis till en bondegaardt.

80 Schall therom saa holdis, att huilckenn sielffeyerbonde som besidder no-
genn bondegaardt, then skall bruge aldt gaardtzens eye, bode vdi skouff och
marck, oc ingenn aff the andre mettarffuinge skall bruge nogett aff gaardt-
f. 11r zenns tilliggelse, medenn skulle annam= // me fülleste aff then, som gaard-
denn besidder, hues thendt kandt ydermere tolle offuer koninglige tynnge,
85 effther lensmandenns och sambfreundernes tycke.

Fordriister segh nogenne aff mettarffuingenne heeremod att bruge nogen-
ne aff gaardtzenns eyendom, tha forfølgis then therfor mett rann eller andenn
deele. Skeer thett oc saa, att then, ther gaardenn besidder, forhugger eller
lader forhugge samme gaardts skouffue till vpligt eller och forkommer no-
90 genn aff eyendommenn, som ther tilliggendis er, och icke holder gaardenn
wedt magtt, tha skall lensmandenn haffue magtt mett andre mettarffuinge, att
sette ther en andenn paa igenn aff mettarffuingenne, som will och kandt frede
skouffuene och kandt holle gaardenn och eyendommenn wedt magtt och
rede ther fullt aff till kronenn och hans mettarffuinge fylleste, som hannom
95 bør att gjøre, som forskreffuitt staar.

<33.> Om kirckeiorde, som er giffuenn till kirckenn.

Item the iorde, som ere giffne fraa bøndergaarde oc till kirckenn, skulle
the bønder, fraa hues gaarde samme iorde giffne ere, nyde och beholle for
100 then skyldt och landgilde, ther pleyer aff att gange aff gammell tiidt, dogh
skulle the were pligtige, barnn effter barnn, att feste samme iorde aff konnin-
gens lensmenndt paa kirckens wegne, for en skellige feste, for en kendelsse
skyldt, och huem thervdoffuer haffuer tagett nogenn iorde eller eyendom fran
kirckenn emodt dom och rettergangh, tha skulle lensmenndenne winde sam-
5 me iorde till kirckenn igenn mett dom och rettergangh, och thennom, som
nogett saa tagett haffue, bøde therfor effter lougenn.

<34.> Om geldtsagh till herretztingh oc landtzstingh.

Item bliiffuer nogenn for geldtsagh fordeltt till herretztingh eller bircketingh
10 tingh och icke will bethale syn geldt, tha skall herretzfogdenn, vdi huilckett
herrett thett er, mett tuo eller fiire menndt aff samme herrett indriide vdi sam-
me mannds gaardt oc huss eller andensteds, huor hans godtzs findis ther vdi

76 prestenn] m. prest på rasur A. – 8 landtzstingh] man forventer bircketingh A. jf. paragraf-
fens indhold.

herredett, och ther vdtwordere then fylleste for synn gieltdt och faldtzaamll, som deeler paa hannom, och ey haffue forbrott nogett thermett, huerckenn
 15 herreuerck, huszefredt eller gaardtfredt. Findis oc then, som fordeltt er, att
 f. 11v haffue for= // førdt sitt godtzs vdi ett andett herrett eller kiøbstedt, saa handt
 ey haffuer att gielde vdi thett herrett eller birck, ther handt er fordeltt vdi, tha
 skall fogdenn ther sammesteds vdi liige maade were forpligtgett att hielpe
 then till synn rett, liigesom thett sammesteds forfuldt waar, om handt besøgis
 20 mett then dom, som vdtgiffuen er till hans wernetingh. Och thersom bonden
 griiber tha till werge, tha skall handt therfor forfølgis mett sliigh deele, som
 forskreffuitt staar, och fonger bondenn skade theroffuer, tha beholle handt
 thett for hiemgieltdt.

25 <35.> Om embitzmendt paa landtzbyerne.

Item schulle alle embitzme~~ndt~~, som ere paa landtzbyerne, drage indt vdi
 kiøbstederne och ther bygge och boe, dogh vndertaget groffsmederne, tym-
 berme~~ndt~~, murmestere, skindere, skreddere, som siøe waydmell, och skall
 ingenn schomagere boo paa landtzbyerne, som giøre skou och selge till for-
 30 prangh.

<36.> Om bonde will feygde, nar handt er vdtwisth.

Item nar nogenn goedt ma~~ndt~~ wiiser nogenn aff sitt godtzs for hans rette
 forsømmelsse skyldt, tha skall then bonde, som saa vduisth worder, sette
 35 borgen thendt, iorddrotten er, att handt ey skall feygde then, som boliggett
 effter hannom fangenndis worder, saawell som for hues handt ellers aff rette
 pligtige er. Will handt ey sette borgenn, tha maa hans iorddrott hindre oc
 fonge hannom, saa lenge handt setter borgenn for feyde, och ey thermett att
 giøre huerckenn woldt eller herreuerck.

<37.> Om hegnett.

Huadt wiide som almue legger vdi nogenn bye eller torp om hegnett och
 gerde, sieer hiordt oc anden byessenns nytte och tarffue, tha maa ey en gran-
 de eller tuo kuldkaste, menn skulle alle holle wiide och wedtagtt. Huo som
 45 siidenn bryder oc ey wille holle, som andre grande wiidtage, tha mue the //
 f. 12r hannom pantte for hans vlydelsse och ey bryde forthii entthenn wold eller
 herreuerck.

44 menn] på rasur A. – 45 mue the] gentaget ved sideskift og understreget A. – 46 bryde] m.
 b på rasur A, rettet fra so A.

<38.> Om gesterii.

50 Schulle koningens fogetther och embitzmenndt oc alle andre, geystlige
 och werdtzlige, skelligenn och redeligen geste eller geste lade theris tiennere
 och thennom, som the vdi befalinge haffue, ey begerendis fremmede dryck
 eller andett sliigtt, menn lade segh nøye mett, hues bonden till redelighedt
 55 kandt affstedtkomme. Tesliigiste att the ey besuere thennom mett ydermere
 fodringh, endt som the pleye oc plictige ere aff gammell tiidt.

<39.> Om skibbrodden folck.

Huo som tager eller røuffuer nogenn skibbroden manndt, handt forfølgis
 och bøder therfore som for stiioff.

<40.> Om broere oc adelfare weye.

Item schulle alle koningens fogetther oc embitzmendt och huer besynn-
 derligenn och andre, som haffue broer i forleninger, som haffue aarligenn
 brokorn indt att komme vdi sitt leenn, lade ferdige giøre alle the broere, som
 65 ligge vdi theris leenn, mett gode stercke stolppere och boellfiele, well tillsla-
 genn eller tillnaufflett, och mett gode, stercke oc ferdige reckere paa bode
 siider. Findis ther ochsaa om wintterenn saa møgett wandt paa endderne
 wedt broenn, att mandt kandt icke well komme theroffuer vdenn fare, tha
 skulle the lade forlenngge boelbroenn saa møgett mere eller och vpfølle thett
 70 mett steen och gruedt wedt bode enderne, att manndt well kandt komme
 theroffuer vdenn skade.

Findis ther och nogenn forsømmelse, tha stande konninggen till rette
 therfore, om paaklages, och bøde, hues skade som nogenn weyfarendis
 theroffuer fangenndis worder.

75 Schulle koningenns fogetther och embitzmenndt sammeledis haffue fli-
 tigh tillsyun, att the broer, som nogne sogne pleye aff langh tiidt ferdigh att
 holle, bliiffue och i liige made ferdige giordt och wedt magtt holdenn, oc //
 f. 12v tesliigeste att huer bye holler gode broer och weye vdi the byer, the sielffue
 80 iboe, vnder then pene och straff, att huer icke will staa sitt herskaff till rette
 therfore, och bøde skadenn igenn, hues nogen reyszendis eller weyfarendis
 manndt theraff fangenndis worder.

Item huor nogenn vnde och dybe puttz er eller andenn sliige faerlighedt
 findis vdi adelfare weye, tha skulle koningenns lensmenndt, huer vdi sitt
 leenn, lade tillsiige menige herretzmenndt att møde paa en forsagdt tiidt och
 85 dagh mett heste oc wogne att tillføre steenn och gruedt, och hues andett be-

hoff giøris att forfølle oc ferdige att giøre sliige vnde oc dybe weye mett, och kandt mandt till thes behoff partthere och fordeele herretzmenndt saa mange sogne eller byere till huertt stycke wey effter leyglighedenn, och dogh icke for nogenn wiltdt skyldt then ene mere endt then andenn forskone eller be-
 90 suere. Fortrycke oc nogenn segh och ey framkomme till bestembder tiid, tha deeles then therfore och bøde tree marck till sitt herskaff. Och skall lensmandenn lade besiee tuende tiider om aarett sliige broere och adelfare weye, att the ferdige och wedt magtt hollis, saaframptt handt icke will stande till rette therfore, som forskreffuitt staar.

<41.> Om homlekuler och piilestager.

Schall huer bonde heereffter huertt aar, emedenn handt haffuer rom till, were pligtige till, thersom leyglighedenn er, vdi thett myndste att legge fem homblekuler, tree ymper abeldt, pere eller andre gode træer, och ther tillmett
 100 plantte thii pyler eller haffue forbrott en marck, for huertt handt forsømmer aff thennom till synn hosbonde.

<42.> Om hoersag oc iomfruekrenckere.

f. 13r Huilckenn egttemandt som haffuer synn egttehustrue // leffuenddis, eller
 5 huilckenn egttehustrue som haffuer synn egttemandt leffuenddis, och bliiffuer befunden vdi obennbarligh hoer, saa thett er beuiseliggt, tha skulle the første ganng, hues brøsth saa findis, straffis paa theris godtzs oc pendinge effter theris yderste formue. Findis the andenn ganng, tha skulle the vdi liige maade straffes paa theris godtzs och siidenn strags foruisis aff landett.
 10 Komme the tredie ganng igenn, saa thett er beuiseliggt, tha skall then egttemandt, hues brøsth saa findis, therfore miste sitt hoffuitt och tesliigiste then egttequinde, hues brøsth saa findis, skall drocknes. Huilckenn som och sagis och kandt skelligenn beuises offuer att were iomfruekrenckere, tha skall then therfor bøde ix marck till quindenens rette werge och otte skellingh grott till
 15 sitt herskaff.

Till ydermere foruaringe, att alle these forscreffne artickle wedt alle theris ordt fasth och vbrødeligenn hollis schulle, haffue wii wortt indszegele och tesliigeste wortt *elskelige* Danmarcks riigis raadts indszegele heervnder till ydermere och tryggere foruaringe henge lade. Giffuitt paa wortt slott Kiøp-
 20 nehaffnn sancti Nicolai episcopi dagh aar etcetera tuszenndt fem hundrett fyrgetyuffue paa thett syuffuende.

81

1548. 6. januar

Kolding

Kong Christian 3.s brev til magistraterne i købstæderne om byernes renholdelse.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande nr. 2 (1545-48), RA Danske Kancelli B 31a f. 239v (omtr. samtidig) under overskr. *En indluckte seddell.*

Tryk: Danske Mag. 4. rk. I 345 (efter *Tegnelse ove alle Lande nr. 2*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 568 nr. 427 (efter *Tegnelse over alle Lande nr. 2*).

Anm.: Brevet har antagelig været indlagt i kong Christian 3.s brev til købstædernes magistrater om at fastsætte priser på korn og anden fetalje, vognleje samt tømreres og mureres løn og alt andet, der lejes, købes og betales, Danske Mag. 4. rk. I 345, der her er dateret 6. januar. Den originale udfærdigelse til magistraten i Odense er udstedt 7. januar, jf. Fyn LA. Odense magistrat, Indkomne breve 1531-1601. Indledningen gengives efter teksten i tegnelser af nævnte brev.

Tekst efter Tegnelse over alle Lande nr. 2.

<Christian etcetera. Vor gunnst tiilffornn. Wiider, att wii ere kommen wti forffaringe, huorledis att mange wore wndersotte wti kiøbstedernne aff embitzmendenne sielge therris ware nu dyrere endtt thee nogen tiidtt tiilffornn giortt haffue *etcetera*>. Sammeledis att i oc tiilttencke att holle etthers
 5 bye reen oc huer løffuerdag lader alle stredernne oc gadernne feye oc giøre reenne, huer saa wiitt hans hus oc gaardt recker, oc strags wføre same wrenlighett wden byen paa en bequime platzs, oc tesligiste lader legge gode broer oc gader mett steen, bode inden oc wden byen, saa wiitt som etthers byes eyendom recker. Findis oc nogen wuillige oc tager ther forsømmelsse for, att
 10 i thaa lader pantte thennom oc straffe theroffuer for wlydelsse, som wedbør. Ladendis thett ingenlunde. Thii thersom hereptther findis nogen brøst paa, thaa wille wii wiide then hoes borgermester oc raadt oc ingen anden etcetera. Datum ut in literis 1548.

82

1548. 17. januar

Kolding

Kong Christian 3.s brev til lensmændene over hele riget med undtagelse af Skåne om vedligeholdelse af veje og broer.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande nr. 2 (1545-48), RA. Danske Kancelli B 31a f. 238r-v (omtr. samtidig) under overskr. *Breffue, som wdgick tiill alle lenssmenden offuer allt Danmark, wndertagen Skone.* I marg. ++.

I <Christian etcetera>] således andre missiver. – 1-4 <Vor indtil etcetera>] således brevet om fastsættelse af kornpriser, vognleje og lønninger for murerer og tømrere af 6. januar 1548. – 13 Datum ut in literis 1548 = Datum Kolding trium regum anno 1548.

Tryk: Danske Mag. 4. rk. I 344 (efter Tegnelse over alle Lande nr. 2).
 Tekst efter Tegnelse over alle Lande nr. 2.

<Vii Christian etcetera>. Vor gunnst tiilffornn. Wii bede teg oc wille, att
 thu mett *thett* allerførste retther teg eptther therwti allt thiitt leenn att tiilsige
 oc tiilholle bønderne og tienere, ehou the tiene eller tiilhøre, eptthersom wii
thett mett wore *elskelige* raadtt oc meninge addell nu beuilgett haffue, att
 5 thu nu strags mett *thett* allerførste, huor wnde weye ere theroffuer allt thiitt
 leenn, rette thennom eptther, att giøre gode slette weye oc wpfyldte graffuer-
 ne oc døndeputze mett iordtt oc steenn. Tesligesten huor aær ere i weyenne,
 att thee ther giøre gode, stercke treebroer offuer oc therhøes recker paa bode
 f. 238v siidernne, // oc rødder weyenne i skouffuenne, saa then weyffarendis mandtt
 10 well kandtt frem komme wden ald skade. Herwiidtt altingisten att rette tege
 eptther, tagendis ther ingen forsømmelse fore. Thii lade *thett* ingenlunde.
 Beffalendis teg gud. Schreffuit paa wortt slott Colinghus sancti Anthonii dag
 aar etcetera 1548.

83

1548. 17. januar

Kolding

Kong Christian 3.s brev til bønder og menige almue i alle len om vedligeholdelse af veje og broer.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande nr. 2 (1545-48), RA. Danske Kancelli B 31a f. 238v-39r (omtr. samtidig) under overskr. *Obne breffue, som wdgick tiill leenene om weye och broerne*. I marg. et kryds.

Tryk: Danske Mag. 4. rk. I 344-45 (efter Tegnelse over alle Lande nr. 2).
 Tekst efter Tegnelse over alle Lande nr. 2.

Vii Christian etcetera helse etther alle bønder och menige almue, ehou
 som helst i tiene eller tiilhøre, som bygge oc boe offuer allt N: leen, euin-
 deligen mett gudtt oc wore naade. Wiider, att wii nu haffue tiilscreffuitt oss
elskelige N:, att skulle lade ferdigegiøre alle broer oc weye oc egen følle
 5 alle wnde dynputze, som findis ther i leenitt. Thii bede wii etther alle oc
 huer seerdelis biude, att nor forscreffne N: eller hans fuldmegtige etther ther-
 om tiilsigendis worder, att i thaa huer mett etthers heste oc wogne tiilhielp
 att ferdigegiøre *samme* broer oc dynputze, saafromptt att huilcken som icke

I <Vii Christian etcetera>] *således brevet af samme dato om vedligeholdelse af veje og broer, jf. ndf. nr. 83.* – 3 ehou læs ehuo.

I ehou læs ehuo – 6 hans] *gentaget tegn.* – fuldmegtige] *efter m yderligere to stave tegn.*

f. 239r fuldtgiøre samme egtt oc arbeyddt, att wore lenssmanttt icke skall lade pantte hannom therfore, thii wore elskelige Danmarckis // rigis raadtt oc menige adell thett saa beslutthett oc sambycttt haffue. Sammeledis att huer giøre gode broer oc weye egenom therris byer, som huer sielff iboer, wnder then pene, som forscreffuit staar. Datum Koling sancti Anthonii dag aar etcetera 1548.

84

1548. 9. maj

Koldinghus

Kong Christian 3.s brev til superintendenterne, hvori det indskærpes, at tryglere og posepilate i købstæderne skal bære tiggermærke og peblinge sammesteds bære hætter som tegn på, at de må oppebære almisse.

A: Udfærdigelse for superintendenten i Ribe. RA. Ribe bisp. Papir 20,1 × 28,7. På bagsiden rester af brevlukkesegl i rødt voks, hvoraf der også findes spor på forsiden. På bagsiden m. anden samtidig hd. *Oss elskelige mester Hans T[auge]ssennn, superintendentt wti [Riiber stiiigth]*. M. lidt senere hd. *Fattiges tegn [oc] peblingehetter 1548.* – B: Udfærdigelse for superintendenten i Odense. RA. Odense bisp. Papir 20,1 × 28,7. På bagsiden rester af brevlukkesegl i rødt voks, hvoraf der også findes spor på forsiden. På bagsiden m. samme hd. som teksten *Oss elskelige mester [Iørgen lenssen, superintend]dentt wti Fyen[s stigt]*. M. anden samtidig hd. *De eleemosinariis ueris.* – C: Udfærdigelse for superintendenten i Lund, tabt. – Ca: Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1128, 4° 81-82 (omkr. 1600) under overskr. *Om tryglere oc hetter til peblinge, thil lector Frantz.* Ms. indeholder kongelige breve vedrørende gejstligheden og skolevæsenet.

Tryk: L. Engelstoft, Universitets og Skole-Annaler for 1813 31-32 (efter Ca); J.E. Rietz, Skånska Skolväsendets Historia 71-72 (efter Ca); Ny Kirkehist. Saml. III 39-40 nr. 19 (efter A); Rørdam, Danske Kirkelove I 281-82 nr. 233 (efter B). – Reg. Dan. *II 1868; Vejledende Arkivreg. XVIII 29 nr. 46, 341 nr. 823.

Anm.: Brevet er sendt til samtlige superintendenter i riget, jf. Danske Mag. 4. rk. II 80.

Tekst efter A.

Christiian mett gudtz naade Danmarckes, Norges, Wendes och Gottes konningh etcetera. Vor gunst tilforn. Wiider, atth wii ere kommen wthi forfariingh, huorledes mange trøgler løbe om wthi kiøbstederne atth tygge theres brødth, och en stor partt aff thenom ere føre menniske och icke for ledi sckylt wiille andett endt gaa oc trøgle och thermett wppholde thenom. Sammeledes mange possepiiltthe, som icke gaa till schole. Thii beder wii ether och wiille, atth i strax lade bestiille mett borgmesthere och raadtt wthi alle kiøbstederne therwthi stiiigthett, atth the giiffue the fattiigh folck tegenn

1 Christiian] Christiann B; Christian Ca. – 1-2 Danmarckes indtil konningh] mgl. Ca. – 5 oc] adt Ca. – trøgle] trøgelse B.

wppaa brystett, som for sygdom och alderdom ere fororsagett och nødtørff-
 10 tiigh atth tiigge och bede theres brødt ther y theres by, och the, som ere føre
 och kunde fortiene theres føde, atth the foruiisses aff byenn, och therssom
 nogenn aff thenom och foruynder theres sygdom och therepther formue att
 arbejde och fortiene theres brødth, att thenom icke heller tilstedes atth trøgle,
 15 som gaa till skole, att the gaa medt hetther, saa mandt kandt wiide, huiilcke
 som gaa till skole, och mand bør atth giiffue almøsse. Och atth i tiissligeste
 wiille tilssiighe sognepresterne wthi kiøbstederne, atth the forckynde y pre-
 diickestolenn for almuenn, atth the ingenn trøgler eller possepiilt giiffue the-
 20 res almøsse wdenn the, som borgermestere och raadt haffue giiffuitt tegenn,
 och pebliinghe, som gaa till skole och haffuer hetther paa, eller och husarme
 folck, paa thett att the nødtørtiighe och the, som gaa till scholle, maa becom-
 me gudtz almøsse. Her wii oss wiisseliigenn til forlade. Beffallendes ether
 gudt. Schreffuitt paa wortt slotth Koldiinghus otthenssdagenn nesth epher
 søndagenn uocem iucunditatis aar etcetera mdxlviii. Vnder vortt sygnetth.

**Udat. [1548. Omkr. 8.-17. juni], trykt Danske Mag. 4. rk. II 92-93, reg. Norske Rigs-
 reg. I 107-08 (m. dat. juni 1548). Kong Christian 3.s skibsartikler udstedt i forbindelse med
 den udvalgte konges, hertug Frederiks rejse til Norge i 1548, hvor han ved midsommertide
 skulle hylde i Oslo. Den nærmest foregående daterede indførsel i tegnelserne har datoen 8.
 juni, Danske Mag. 4. rk II 90. Den umiddelbart følgende er udfærdiget 17. juni, Danske Mag.
 4. rk. 93. Artiklerne udlades her som havende tilknytning til indre norske forhold.**

85

1548. 16. december

Farum

Eske Billes brev om jagt på Sjælland, udstedt efter kongens ordre.

A: tabt. – Aa: RA. Eske Billes arkiv. Papir 29,0 × 39,3 (samtidig). På bagsiden m. Anders Billes hd. *Her Eskæ Billes breff om yacht.*

Tryk: Danske Mag. VI 215-16 (efter Aa), herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 206-207. – Hist. Aarb. II 237 nr. 84f; Reg. Dan. II 783.

Anm.: Under henvisning til kong Christian 3.s og rigsrådets bestemmelser om rårækker, haregarn og harerækker indskærpede Eske Bille i brev af 24. december 1548 til Anders Bille, at denne burde ophøre med brugen heraf. Konge, råd og adel forsamlede i Ringsted har bemyndiget Eske Bille til, at han »paa kongeliige maiestaitts wegnne wille forschryffue til landtztingh, at formanne alle oc huer yseer, som her y landit iagith bruge, at the wille retthe thennom effther kongeliige maiestaitts buidth oc beffallingh om samme iagth,« hvilket han

9-10 nødtørfftiigh] thil tilf. Ca. – 12 och (1.)] mgl. B. – 14 att the] mgl. B. – 19 borgermestere] m rettet fra ne og ere rettet fra ede B. – 20 gaa indtil och (2.)] mgl. Ca. – haffuer hetther paa] gaar medt hetter Ca. – 23 Koldiinghus] Koldinghus B; Koldinghuss Ca.

har gjort. »Oc tilskiicker ieg etther eenn copie, wdschriiffuit aff samme mit breff, som paa kongeliige maiestaitts wegnne forkønntthe ere paa lanndtztingh,« Danske Mag. VI 216-217. Dette brev, der ligger i Anders Billes arkiv, er skrevet med samme hd. som *Aa*, nemlig Eske Billes. Da påskriften på bagsiden af *Aa* er skrevet m. Anders Billes hd., er den i brevet af 24. december 1548 omtalte kopi antagelig identisk med *Aa*.

Tekst efter Aa.

Iegh Eske Biilde til Swanholm, riider, Dammarckis rigis hoffmesther, helszer alle riidere, riidermendtzmendt, frwer, iomffruer, abetther, pryere, prouester, canicker oc prelatther, som bygge oc boe offuer alt Siellandt, kierliigen met gudt. Wiider, oc som etther alle wden thuiffle wel wyttherliigt ere,
 5 at kongeliige maiestaitt, wor nadigste herre, epther hans nadis raadts raad, haffuer tilforne laadit hans nadis beffalingis breff wdga, at forkønnde for etther, indehollenndis oc forbiudenndis alle oc huer ysier at bruge noger raarecker eller haregarnn, thermet til wplicth ødelegge raadyuer oc harrer, hans kongeliige maiestaitt oc thenn menyngte adell til skade. Saa er ieg nw aff
 10 mange theriis klagemael oc beretning kommenn wdi forffaring, at sadanne kongeliige maiestaittis biudt oc strenge beffallingh aff mange icke agttis eller fuldgiørris, medenn ligeuell thenne dage bruge sadanne raarecker oc haregarnn oc ødelegge bode raadyuer oc hare, hans kongeliige maiestaitt, thennom sielffuer oc theris omligendis naboer til affdragth oc skade. Dog
 15 haffuer kongeliige maiestaitt, wor nadigste herres raad oc adell, som nw y neste forgangen dage wore forszamblit wdi Rynngstedt, beuiliigt, samptockt oc wedtagenn, at the alworliigenn wille holle samme kongeliige maiestaitts beffaling oc icke iage eller iage laade entthenn met recker eller haregarnn, medenn ehuem thet finndis met heremodt at giøre, wille the therfor liide kon-
 20 geliige maiestaitts, hans nadis raadtz tilbørliige dom oc straff. Thii beder ieg etther alle oc huer yseer paa kongeliige maiestaitts wegnne beffaller, att i alworliigen wden alle forszømsze oc behielpning retthe etther epther at fuldgiørre oc y alle maade wedt magtt holle sadanne kongeliige høge, strenge buidt oc beffaling, oc icke sielffuer eller nogere andre tilstede paa etthers
 25 wegnne at iage eller iage lade entthenn met recker eller haregarnn, thermet ødelegge oc til wpliict forderffue raadyuer ell<e>r hare, bode kongeliige maiestaitt, etther sielffuer oc etthers omligenndis naboer til skade. Thesliigiste at ingenn aff etther heller fordrister sig til adt indryde oc iage eller iage lade met hunde, recker, haregarn eller met nogere andre sadanne redtskaff paa
 30 nogere mandtz frie e<n>mercke, huery sig riig eller fattiig, wdenn hues handt haffuer rett oc rettiighet til. Medenn huem som heremod wil fordryste sig at

26 ell<e>r] ellr *Aa*, e-krølle glemt (?). – hare] herefter gennemstr. garnn *Aa*. – 30 e<n>mercke] emercke *Aa*.

giøre eller giøre lade oc bliiffuer thermet befundenn oc bewiszis kandt, skal straffiis ther tilbørliigenn for, som thenn bør, som kongeliige maiestaitt, wor nadigste herris buidt oc beffallingh foragtte oc icke holle eller liude wile.
 35 Thiisliigiste stande kongeliige maiestaitt, oc huem hand noger skade eller welde y saa mode gørrindis worder, til retthe, ephther kongeliige maiestaitt oc hans nadis raadtz tycke oc sygelsze. Herepther wider etther at retthe. Schryffuit paa Farum sønndagen nest effther sancte Lucie dag anno domini 1548. Wnnder mit syngnetthe.

86

[1548]

Kong Christian 3.s svar til Eske Bille og Sander Lejel på deres forespørgsel om Øresundstolden.

A: tabt. Teksten overleveret i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kanceli B 22 f. 94r-95r (omtr. samtidig) m. overskr. *Suar paa the artickle, som her Eske Biille och Sannder Leyell giiffue till kiende vm toldenn for Helsingøøer.*

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 275-77 (efter Adskillige registre). – Reg. Dan. II 1673 (årstallet rettet fra 1558 til 1552).

Dat.: Kong Christian 3.s svar til Eske Bille og Sander Lejel er udateret, men må antages at være afgivet i tiden umiddelbart efter Sander Lejels tiltræden som opkræver af Øresundstolden i 1548. Den afskedigede tolder, Peder Hansen, måtte på regeringens foranledning udarbejde en fortegnelse over todsatser og opkrævningsmåder. Heri satte han i overensstemmelse med praksis skibstolden til en nobel eller to en halv rhinske gylden. Dog opkrævede han i begyndelsen af 1548 tre rhinske gylden for en nobel. De nedenfor meddelte todsatser sætter skibstolden til en rosenobel eller tre en halv guldgylden, og da kejser Karl 5. i oktober 1548 protesterede over for kong Christian 3. over bl.a. en toldforhøjelse, hvorefter skibstolden skulle erlægges i rosenobler eller disses værdi, for øjeblikket tre en halv rhinske gylden (guldgylden), må tolden ved denne tid være blevet opkrævet efter de her nævnte satser. Protesten og de følgende forhandlinger synes at have ført til en revision i 1550, jf. ndf. nr. 88 af 1550. 8. juli og Astrid Friis i Festskrift til Erik Arup 167, 174-83 samt Dansk Toldhistorie I 116-19. Også den omtalte værditold på den hundrede pending synes at have været opkrævet i foråret og sommeren 1548, jf. Aksel E. Christensen, Dutch Trade to the Baltic about 1600 293 note 1.

Tekst efter Adskillige registre.

Først, som the giiffue till kiennde, om the danscher skulle giiffue toldtt aff kobber, som the Fucker giøre, tha will konninglig maiestaitt, att the danscher schulle giiffue toldtt aff kobber, som the Fucker giøre, wdenn the haffue priuleiger.

5 Ithem the hollennder skulle giiffue sliig toldtt aff alle fremede wynn, som the giiffue aff rinsche wynn, som er huer xxx. amme. Och schall giiffue till kiennde, att thett staar wdi thett gamelle regiisther, att *ther* schall giiffues thend xxx. amme aff alle wynn. Nu haffue the fordoltt en tiidtt lang *konninglig maiestaitts* toldtt, saa haffde *konninglig maiestaitt* well aarsage att thalle
10 *therom*. Nu er *konninglig maiestaitt* well tillfreedtz mett, huad hertill skeed er.

Item *konninglig maiestaitt* seer for goott, att alle wden keysserins wnder-sotthe och the, som priueleigier haffuer, giiffue och toldtt aff the waare, som the førre tilbage fraa the oustersche steder, dog *thersom* keysserinnns wnder-sotthe haffue *noget* giiffuit hertill, schulle the och giiffue thett *herepther*. Och
15 skall giiffues aff alle sliig waare thenn hundriste penndingene.

Item allt huis guld som *konninglig maiestaitts* tolner for Helsingøør wpeberer wti tollenn, skall hannd indtage mett wegtenn, och att thett holler sinn fulde wegtt.

20 Item *konninglig maiestaitts* tollner schall tage iiiĵ goltgyllenn for huer rossennobiill eller en wectige rossennobbill.

Frannckriige.

	Item i ^c <...> brauasiersaltt for	ĵ daller.
25	Er huer lest	ii B danske.
f. 94v	Item huer støcke boldauit	iiii album danske.
	Item en korff fransosker glas	iiii album danske.
	Item thenn xxx. pendinge aff allehande slags wynn, spans wyenn, frantz wynn, portagaliis wynn oc rinsche wyn.	
30	Item huer sentner kober for	iiii B danske.
	Er lestenn	iii daller.
	Er wti huer lest xxxvi sentner kobber.	
	Item enn rossennobill wti guldt heller oc synn werd, som thenn gieller westuedtt.	
35	Item thette <i>forscreffne</i> guodtz er sett wiid then hundriste pendinge, wngeferlig att giiffue huer <i>epther</i> siitt werdtt.	

Skottlanddt.

	Item en packe klede, som er xxv støcher wti huer	
40	packe, som icke er saa gaatt som engelst klede, for	ĵ daler.

18 wti] t *rettet fra ikke fuldført d (?) reg. – 24 <...>] her synes angivelse af emballage at mgl. reg. – 32 huer] herefter gennemstr. s reg.*

Huer støcke beregnit fore	i ß <i>dansche.</i>
Item huer pack kerseye for	xii ß <i>dansche.</i>
Item huer pack aff the store lamschind for	viii ß <i>dansche.</i>
Item huer lest lax for	ĵ <i>daler.</i>
45 Er huer tønne	ii ß <i>dansche.</i>
Item huer lest siild for	i <i>march dansche.</i>
Item huer lest stiennkull for	i ß <i>dansche.</i>
Item enn lest skotz saltt for	i ß <i>dansche.</i>
Regniindes xviii tønner wdi huer lest.	ii ß <i>dansche.</i>

Enngelandt.

f. 95r	Item en sentener bliie for	iiii huide <i>dansche.</i>
	Och iii sintner regniindes for huer schipund	iiii ß <i>dansche.</i>
	Och er ther xii schiipund wdi huer lest,	
55	huer lest beregnit for	i <i>daller.</i>
	Item huer terling engilst klede, som er xxv støcker	
	wdi huer terling aff thett beste for	i <i>daller.</i>
	Huer støcke for	ii ß <i>dansche.</i>
	Item huer terling kersey, som er xxv støcker wdi huer	
60	terling for	ĵ <i>daller.</i>
	Huer støcke for	i ß <i>dansche.</i>
	Item en heell packe kanynnske skind	iiii ß <i>dansche.</i>
	Och en halff pack for	ii ß <i>dansche,</i>
	som komer bode aff Engeland oc Skottlanndt.	
65	Item huer pack aff the smaa lamschind for	iiii ß <i>dansche.</i>
	Huer halff pack for	iiß,
	som komer bode aff Engeland och Skottlanndt.	
	Item huer paar møllestienn, som komer bode	
	aff Engelandt och Skotland for	ĵ <i>march dansche.</i>

Portugall.

	Item en korffue rusine for	ii <i>album dansche.</i>
	Item en korff fiigenn for	i <i>album dansche.</i>
75	Item skotther, engelsker, fransoser och purtugaløser schulle giiffue toldtt	
	aff thenn flamsche siildt.	

42 huer] *herefter gennemstr. støcke reg.* – 43 for] *herefter gennemstr. ikke fuldført bogstav v (?) reg.* – 48 Item] *herefter tilf. overflødig (?) for reg.* – 52 iiiii] i (I.) *rettet fra v reg.*

*Kong Christian 3.s forordning om fællesskove.**Tekst I.*

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande nr. 3 (1548-51), RA. Danske Kancelli B 31b f. 108v-109r (samtidig) med overskr. *Breffue som vdginghe om fellitzskouffue.*

– Aa: RA. Danske Kancelli B 46 nr. 71aa (samtidig).

Til teksten i Tegnelse over alle Lande nr. 3 slutter sig referatet i blandingshåndskriftet Stockh. Kgl. Bibl. C 106 nr. 18 (tdl. Molbech nr. 32) (omkr. 1625).

Tryk: Danske Mag. 4. rk IV 376 (efter Tegnelse over alle Lande nr. 3).

Tekst efter Tegnelse over alle Lande nr. 3, udfyldt efter Aa.

Wii Christiann (met gudtz naade Dannmarckis, Norgis, Venndis, Gottis konniing, hertug wti Sleswiig, Holstenn, Stormarenn oc Ditmerskenn, greffue wti Oldennboriig oc Delmennhorst) giøre alle wiittherliigtt, att epher the store oc mangfoldeliige klagemaaell, som haffue werriitt for oss, huorle-
 5 des att skowffue herwti wortt riige Danmarck storliigenn forhugges oc ødelegges, oc besynerliig the skowffue, som fellit erre, saa att enn lodzeyer, som
 f. 109r ringge loedt oc deell haffuer wti enn skowff, wnder- // tiidenn fordriister seg att hugge dwbeltt mere, ennd hanns loedtt oc dell kann tollie, huelcket
 altinngest er emoedt wor recess. Tha paa thet att skowffuene mue weedt
 10 magtt bliffue, oc ingenn skall seg mett retthe haffue offuer slig wrett att beclage, haffue wii mett wore *elskelige* meniige Dammarckis riiges raadttz raad, fuldbyrdtt oc sambytgke beueliget oc sambytg[kt], oc nu mett thet-
 te wortt obne breff beuelge och sambytgcke, att huor som skowffue eller skouffsparthe finndes, som flere eyer haffuer loedt oc dell wti oc icke erre
 15 reffthe, skiiffte eller deltte, saa att huer lodzeyer weedt synn loedt, thaa skulle slig same schouffue oc skowffsparthe werre meeltt wti querstaedt, saa att ingenn, huerckenn lodzeyer eller anddenn, mue hugge eller hugge lade wti same skouffue eller skouffspartthe, førreennd the erre saa skiifftt oc deltt, att huer eyer wedtt, huor hanns partt faller. Fordriister nogen enthen lodzeyere
 20 eller anddenn heroffuer att hugge eller hugge lade wti slig wdelthe skowffwe, førreennd the erre skiiffthe oc delthe, som forschreffuit staa, tha maa huer loedzeyer, som haffuer loedt oc dell wti same skouff, lade delle oc fo<r>fylliige

1-3 (met indtil Delmennhorst) Aa, etcetera tegn. – 4 for] huoss Aa. – 11 wii] herefter gennemstr. ulæseligt ord på 3-4 bogstaver, der ender på st tegn. – meniige] mgl. Aa. – 12 beueliget] herefter gennemstr. ulæseligt ord tegn. – 15 skiiffte] rettet o. lin. m. samme hd. fra delthe tegn. – deltte] rettet o. lin. m. samme hd. fra skiiffthe tegn. – 16 oc] eller Aa. – 18 førreennd] att tilf. Aa. – 19 nogen] herefter tilf. i marg. og atter gennemstr. seg till tegn. – 22 oc fo<r>fylliige] oc fofylliige tegn., mgl. Aa.

thennom, ther hugger eller lader hugge, liigesom thet waare hugget wti huer eyers eget enmercke. Datum Nyeboriig sancti Marthini episcopi dag aar et-cetera mdxlix. Wnnder wortt siigneet.

Tekst II.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 3 (1548-51), RA. Danske Kancelli B 31b f. 91v-92r (samtidig) med overskr. *Knud Gyldennstiernn fück breff som herepther fölliger om fellisskowffue*. – Aa: RA. Danske Kancelli B 46 nr. 71ab (samtidig). På bagsiden langs brevets øverste kant med samtidig hd. *Skouffue breff*. Ved brevets højre side med anden samtidig hd. *Om fellitsskoffue*.

Tryk: Danske Mag. 4. rk IV 365-66 (efter Tegnelser over alle Lande nr. 3).

Tekst efter Tegnelser over alle Lande nr. 3, udfyldt efter Aa.

Vii Christiann (mett guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis konning, herthugh wdi Slessuigh, Holstenn, Stormarnn oc Ditmerskenn, greffue vdi Ollenborge oc Delmenhorsth) giøre alle wiittherliigtt, att wii nu mett wore *elskelige* Danmarckis riigis raadt haffue besi<n>dett och offuerweygit thenn storre skade oc forderffue, som seg begiiffuer paa skowffuenne her offuer allt wortt riige Danmarck, att the suarliigenn forhuggiis oc icke wti fred hollis i saa maade, att huor fellisskowffwe finndis, tha fordriister seg till the mynnste lodzeyere therwti mest att hugge emod lowgenn oc woer resses liudelsse, saa att skouffuenne platt *thermett* ødelleggis, huorfore wii nu mett
 5
 10
 f. 92r
 15
 20
 forscreffne wore *elskelige* Dammarckis riigis raadt saawell then meniige manddt som oss oc kronenn tiil beste thett saa beuilget oc sambtygtt haffwe, att huor fellisskowffwe finndis, tha skulle the herepther altinnigist staa i fred oc querstaad, // oc ingenn aff loedzeyernne magtt haffue <att> hugge eller hugge lade therwti, førreennd the worder deltt tiil reff oc rett maaell alle lodzeygernne emellom epther lowgenn. Fordriister seg nogenn lodzeyere heremodtt epther thenne dag att hugge eller hugge lade i noger fellitzsskowffue, enthen the som nu erre felliigt eller herepther bliiffue fellitzsskowffue, førreennd the erre skiiffitt alle lodzeyerne emellom, eptersom forscreffuit staar, tha mue the andre lodzeyere, wdii huilcket felliiiskowffue sliigt finndis, haffue fuldmagtt att fordelle thennom therefore, som sliigt giortt haffwe,

23 ther] herefter gennemstr. ther eller then tegn. – liigesom] att tilf. Aa. – 24 eget] tilf. o. lin. m. samme hd. tegn. mgl. Aa. – Datum] Giffuit paa vort slot Aa. – aar etcetera] mgl. Aa.

1-3 (mett indtil Delmenhorsth)] Aa, etcetera tegn. – 4 *elskelige*] mienige tilf. Aa. – besi<n>dett] n mgl. stav tegn., besindett Aa. – 5 skowffuenne] fellitzskouffue Aa. – 11 beste] i tilf. Aa. – 13 <att>] Aa. mgl. tegn. – 14 therwti] mgl. Aa. – worder] bliiffuer Aa. – 15 Fordriister] Och fordrister Aa. – 17 eller] tilf. o. lin. m. samme hd. tegn. – 20-21 som indtil therefore] mgl. Aa.

oc bøde therfore, som sliigtt giortt haffuer oc bøde therfore, liiggeruiis som handd hagde huggett i theriis friie enmerckeskowffue. Tesliigiste naar nogenn wiil forfylle nogenn fellitskouff til reff eller rett maall ephther lougenn, skall hannom thett ey forhindris i noger maade. Datum Nyeborig sancti Marthini episcopi dag aar etcetera mdxlix. Wnder wort siignett.

88

1550. 8. juli

København

Kong Christian 3.s instruks for Sander Lejel om opkrævning af Øresundstolden.

A: tabt. Teksten overleveret i Registre over alle Lande nr. 5 (1546-52). RA. Danske Kancelli B 19 a f. 210v-12r (omtr. samtidig) m. overskr. *Sliigt ett breff fick Sander Leyll, tolder i Helsingør, mett thenne ephtherscreffne instructs.*

Tryk: Danske Kancelliregistranter 1535-1550 445-46 (efter reg.).

Tekst efter Registre over alle lande.

Christiann etcetera. Vor gunst tillffornn. Wid, att wii nu skicke till tegh
 f. 211r tuende wor toldsedell, tydsch oc danske, // mett wor egen hand wnderschreffuenn, keyserlige maiestaittis wndersotte anrørendis, som hender herepther att kome thermett thieris skib oc gotzs, ephthersom thu wdi same tydsch och
 5 danske toldsedeller haffuer att forffarre alle leylighiedenn. Thii bede wy teg[h] och wille, att thu herepther retther teg ephther same wor toldsedell och icke theroffuer besuerie keyserlige maiestaittis wndersotte i noger maade, till thu wider beskeed therom fangenndis worder, dogh att thu holler thett hiemeligen hos teg sielff och icke lader then søfarendis mand eller andre
 10 thett aff teg formerke eller forffarre, herwid altingiste att retthe teg ephther, beffallendis teg gud. Datum Kiøpnehagen tiesdagen nest ephther wor frue dag uisitationis aar etcetera mdl, wnder wortt signet.

Effthter thenne ephtherfølgende skick skall tollerenn wti Helsingør anamme och wpeberre told aff keyserlige maiestaittis wndersotte paa wiider beskedtt.

Thersom keyserlige maiestaittis wndersotte icke haffue nobell att wdgifue till told, tha schulle the mue bethalle for huer nobell i toldenn tre fulduectige rinske gyllen. //

f. 211v Item thenn, som er plictige att giffue tuo nobill till told aff the skib wnder hundrit lesther, skall anammis fem fulduectige gyllen.

24 ey] icke tilf. Aa, ey tilf. o. lin. m. samme hd. Aa. – forhindris] herefter gennemstr. ephther lou teqn. – Datum Nyeborig] Giffuitt paa wortt slott Nyborge Aa.

Item thenn, som tre nobell schall wdgiffue aff skibitt, schall anammis aff hanom viii fulduectige gooltgyllen.

25 Ther skall icke tagis told af keyserlige maiestaittis wndersotthe aff then westerske eller hede wyn, men then rinske wynn skall keyserlige maiestaittis wndersotthe fortolde ephther gamell seduonne.

For the sex tønner told saltt skall wdi tolden tuo gooltgyllen skipperne oc skiffsherrenne forkortis.

30 The tønnependingene oc schriffuerpendingene skall anammis oc wpeberis aff skipperne ephther gamell seduonne och icke forkortis wdi then tilbørlige toldtppendingene, ephthersom forschreffuit staar.

All anden tolds rettighied schall førderis och wpeberis, som rullen førdris og wduisser.

f. 212r Skulle oc keyserlige maistaittis wndersotthe cer<t>ificere och fortolde then fremid kiøpmantz gotz, som // the indehaffuer, som er then hundride pendinge, men aff keyserlige maistaittis wnderdans egit gotzs skall inthett afftagis, ephthersom for er rørd.

40 Skeede thett seg ocszaa, att noghen keyserlige maistaittis wndersotthe forwden forszatt kome, som icke hagde nobell eller gooltgyllen att bethalle sin told mett, then skall wnderuiszis, att hand paa thenne tiid aff konninglige maiestaittis synnerlige gunst skall tillstedis at mue bethalle syn told mett daller oc godt giengbar søllmønth, men nar hand paa en anden tiid egen komer, skall hand forsørge seg mett guld, och skall mand icke tiere anamme søllmønt oc daller aff hanom i toldenn, och skal anammis af hanom wdi daller och
45 giengbar søllmønth saa møgit, som gooltgyllen gielder her i konninglige maistaittis riige ephther thenn meninge mandz wpebøring oc wdgiffitt.

Mett andre skiib, som icke hørre keyserlige maiestaittis wnd[er]sotthe till, skall saa hollis mett i toldens rettighet att wpebere, som mand then hertill wpeboritt oc anammit haffuer.

89

1550. 24. august

København

Kong Christian 3.s forordning om, at præste- og degnesønner fritages for at deles til stavns.

A: Københavns Universitet, tabt, jf. Aa. – Aa: Kgl. Bibl. Gl. kgl. saml. 3170,4° f. 201r (17. årh.). Efter teksten med samme hd. *Skal vere i universitets giemme, och copien mig communiciert af d. Lavritz Skaboe. Item aff Jørgen Vind.* – B: tabt. – Ba: Smst. Gl. kgl. saml. 3170,4° f. 232r (17. årh.). – C: tabt. – Ca: Smst. Gl. kgl. saml. 3179,4° nr. 63 (17. årh.). – D:

23 gooltgyllen] gooltt rettet i marg. m. samme hd. fra riinske reg. – 34 cer<t>ificere] cerificere reg.

Tølløse præstegård, tabt, jf. *Da.* – *Da.*: Holberg, Dannemarks Riges Historie II 380-81 (1733). Efter teksten *Og siges Originalen at være paa Tølløse Præstegaard, hvoraf dette er en Copie.* Teksten er indført i Registre over alle Lande nr. 5 (1546-52), RA. Danske Kancelli B 19a f. 220r-v (omtr. samtidig) med overskr. *Presthe och degne offuer alth Sellands stiiigth fick breff, som herepther fölgher.* Hertil slutter sig Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 840°.4° III.

Aa, Ba og *Ca* er juridiske blandingshåndskrifter.

Tryk: Danske Mag. V 252, herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 207-08; Holberg l.l., genoptrykt i Holbergs Samlede Skrifter VII 280-81; Danske Kancelli-registranter 1535-1550 451 (*efter reg. nr. 5*). – Hist. Aarb. II 237g; Reg. Dan. II 883; Rørdam, Danske Kirkelove I 301 nr. 269.

Tekst efter Registre over alle Lande, udfyldt efter Ba.

(Wi Christian med Gudtz nade Danmarckes, Norgis, Wendis och Gottis konningh, hertug vdi Sleswigh etcetera) giøre alle wittch<e>rliigt, at epherthii at sogneprester och sognedegne offuer alt Sielland stigt haffuer ladet berette for oss, hurledis at epher thenn seduann och skick, som er her wdi
f. 220v Sellandz stigth, at huor bøndersønner ere fødde paa // noghens gods, tha dellis the aff wore lendsmend oc andre, som godzit tilhører, tiill staffuens ighenn, oc at prestesønner oc degnesønner wdi lige mode aff wore fogeder oc lendsmend dellis til staffuens. Tha haffue wii aff wor synderlige gunst oc
10 prestesønner oc degnesønner, som egtheføde ere eller herepth<e>r egtheføde worder paa prestestaffuen oc degnestaffuen, mue oc skulle were herepther saa frii som the wore wndersotte, som wdi wore køpsteder føde ere oc ey dellis til staffuens wdi noget made. (Thi forbiude wi alle, ehuo de helst ere eller were kunde, serdelis woris fogder, embitzmend och alle andre, nogen
15 prestesønner och degnesønner, som ectefødde er, til staffns att diele, efftersom forscreffuet staar, eller heremod att hindre eller vdi nogen made forfang att giøre, vnder wor hyllist och nade. Giffuet paa wor slott Kiøbnhaffn sancti Bartholomei apostoli dagh aar mdl. Vnder vor signet.

Christian).

90

1551. 9. april

Flensborg

Kong Christian 3.s skibsartikler.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 3 (1548-51), RA. Danske Kancelli B 31b f. 317v-22v (omtr. samtidig) m. overskr. *Seartickel als den schiffuoelck vnd*

1-2 (Wi indtil etcetera)] *agl. reg.*, *Aa* – 2 wittch<e>rliigt] withrliigt *reg.* – 5 paa] *gentaget ved sideskift reg.* – 10 herepth<e>r] herepthr *reg.* – 13-19 (Thi indtil Christian)] Cum inhibitione solita. Datum Haffnis ipso die Bartholomei apostoli anno 1550 *reg.* – 16 eller (2.)] *tilf. o. lin. m. samme hd. Ba.*

krigsleuten gegeben nach Iszlandt abgefertigt. Efter teksten m. samme hd. (?) *Dominus rex manu propria subscripsit.*

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist., supplement 98-103. – Reg. Dan. II 933; Kanc. Brevb. 1551-1555 29.

Ann.: Flere af paragrafferne i denne tekst genfindes i et sæt ældre skibsartikler, der er dateret i 1543. 8. april. Aktstykket har karakter af et forarbejde. I alle fald findes således midt i teksten oplysningen *Item tom ersten schall vnse ammerall*, RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 175. Originale kgl. breve 1540-1670. Dog kan der ved udfærdigelsen af artiklerne fra 1551 være skelet til aktstykket, og der kan være fundet inspiration til visse dele af 1551-teksten her, f.eks. § 2, 27 og 28.

Tekst efter Tegnelser over alle Lande.

Anfengkliich so sollen vnser krigsleute vnd schiffsvolck loben vnd schwe-
ren, diesen artickeln gnug zu thun vnd denselben allenthalben nach zu ko-
men, sich auch vormuge irem gethanen eyde, den sie vns vorhinn geschworen
trewlich vnd also ehrlich halten, als ehrlichen krigsleuten woll anstehett vnd
5 geburt.

<1.> Zum ersten so soll ein ieder hauptman so vf vnsern schiffen sein mitt
wissen vnd willen vnser amirals vnd obersten macht haben vier quartirmei-
ster zu welen vnd sollen von den vieren zwene dem hauptman vnd zwene der
gemeine hugelege werden. Vff den kleinen schieffen so mitt so uil volck, als
10 die grossen schieffe nicht bemannett sein, ist genug an zweyen quartirmei-
ster, wie dann solchs die gelegenheitt woll selbst geben will, die sich dann
halten werden, wie hieruor geschriebenn steehett.

<2.> Zum andern so sollen vnser oberhauptman, ammiral, heuptleut, schif-
fer vnd quartirmeister auch acht haben, das alle mal wann die malzeit ge-
scheen ist, kuchen vnd keller vorsperrett vnd das wbrige aufgehoben vnd
15 widerumb im keller vorwarett werden. Darnach wan die ander maltzeit
f. 318r geschicht, // so soll es gehalten werden nach alter schiffsweyse oc gewon-
heitt, vnd soll nach der mittagmalzeit iehe funff vnd zwantzig knechten eine
thonne biers vnd zwantzig bossleuten auch eine thonne biers, tag vnd nacht
20 gegeben werden.

<3.> Zum dritten so soll kein landzknecht vnd bossman vnser vitalien
bynnen schiffsbortt vorachten, vorspilden oder vberbortt schmeisen, wo ei-
ner oder mehr heruber befunden oder ergriffen wirtt, der soll gestrofft wer-
den nach schiffsrecht. Wann es auch geschee (da gott vorsey), das vnser
25 orlogsschieffe durch storm vnd vngewitter inn der sehe aufgehalten odder in
fremde lande vorschlagen wurden, vnd die vitalie nicht zulangen wolt, das
man das volck nicht kondte speisen, als vnser artickell mittbringen, so soll
sich keiner, er sey wher er wolle, vnderstehen widder den amirall, obersten

30 haubtman odder beuelhs leute, auflauff vnd auffrur zu machen vmb vittallie
 odder bezalunge, sunder ein ieder soll vorpflicht sein, vnsern orlogsschiffen
 biss in die haffen vor Coppenhagen, daraus sie gelauffen, bey iren eyden vnd
 pflichten zu uolgen.

<4.> Zum vierden so sollen die bossleut nach altem gebrauch ire fruekost
 haben vor ire arbeit vnd muhe.

35 <5.> Zum fumfften so soll kein landtzknecht odder bossman, ehr sey
 denis[ch] od<er> teutsch, keine thonne, schussell oder becher, daraus man
 isset, trinckett, entzwey schlagen oder vverbortt werffen, welscher daruber
 befunden, soll gestrofft werden nach dem schiffsrecht. //

f. 318v <6.> Zum sechsten befindett man auch einen, der so uil biers verspildett,
 40 als man mitt einer schussell bedecken kan, so soll in der meisterman straffen
 nach dem schieffsrechte.

<7.> Zum siebenden ob es sach were, das gott der almechtige vns ein
 beuthe von vnsern feinden zufugte, so soll schiff, ancker, tackell oc tow, des
 gleichen geschutz, kraut, loth vnd vitalie, so wir zu behuff vnser orlogsschie-
 45 ffe bedurffen, zu uoraus vnser sein, das gut aber was binnen schiffs ist, es
 sey von kisten vnd andern, soll die helffte vnser, vnd die ander helffte dem
 krigs vnd schiffvolck zugestellt werden, vnd soll solchs gut vnuorrugt hieher
 nach Coppenhagen gefurt vnd da selbst nach altem gebrauch vnd gewonheit
 gepartett vnd gebeutett werden. Wann aber ein schiff gewonnen wurde, das
 50 alleine mitt vittallien geladen, so soll die helffte solcher vitalie vnser vnd die
 ander helffte vnser krigs vnd schiffvolcks sein.

<8.> Zum achten so solle vnser amiral der oberste von vnser beuthe den
 zehenden pfennig vnd von des gemeinen mans beuthe, sie werde zu wasser
 oder lande gewonnen, auch den zehenden pfening haben. //

f. 319r <9.> Zum neunden so soll ein ieder schiffs hauptmann des gleichen der
 knechts hauptman von vnserm partt haben zur beuthe, es sey zu wasse[r]
 oder zu lande, aber quartirmeister, schiffer, vnser secretarien des obersten
 principals vnd generalschreiber, sturleut, cappelan, buchsenschutze, trom-
 60 metter, pfeffer, trommenschlager vnd balbirer, die sollen topelte beute ha-
 ben, eine von vnserm partt, vnd die andere von des gemeinen mans partt. Es
 soll auch nichts gebeutett werden von dem gemeinen man, ehr vnser ammiral
 auslaufft mitt vnsern hauptschieffen, buthen vor reff. Welcher preis aber von
 den hauptleuten ehr genohnen wirtt, soll nicht in des gemeinen mans beuthe
 65 gehen. Was schiff vnser heubtleuthe darnach nehmen vnd bleiben bemant,
 vnd was vor profitt damitt geschafft, das soll darmitt, als mitt den andern

36 od<er>] od *Tegnelser*, *abbreviatur glemt?* – 58 generalschreiber] *efter* | *påbegyndt*, *ikke fuldført bogstav Tegnelser*.

schieffen, darauff vnser heubtleut erst ausgelauffen sein, gehalten werden, das in der gesichte oder buthen dem gesichte gewonnen wirt, das soll sein zu des gemeinen mans beute wie vorgeschriebenn.

70 <10.> Zum zehenden was schiff vnd gut, das vnss gott von vnsern feinden zufugt, daruon diese nachuolgende pillacion, das soll auch besunderlich beute sein.

f. 319v <11.> Zum eylfften so soll vnser ammiral des andern ammirals, so da genhomen wurt, sein *kiisten*, // kleider, kleynodien, harnisch, wehr vnd wes des mehr, desgleichen ein ieder schiffs hauptman des andern schiffshauptmans gut, harnisch vnd was sonst sein ist, der schipper des andern schippers, die buchsenschutzen der andern buchsenschutzen, die bosleut der andern bossleuth gut, kleider vnd alles haben, vnd die knechts hauptleut, landzknecht, sturman, heutbosman sollen der andern ihr gewehr, kleider vnd gutt haben wie *des* ein alte gewonheit vnd gebrauch ist.

80 <12.> Zum zwolfften welche beute von vnsern amiral, obersten vnd hauptleuten zu lande genhomen wirt, die soll die helffte vns vnd die helffte dem gemeinen manne zugestelt werden, des gleichen zu wasser auch also, wie vor geschriben stehett.

85 <13.> Zum dreyzehenden so soll aller brandtschatz so gewonnen wirt, zu wasser oder lande von vnserm ammiral eingehomen ohne mittell vns zugestelt, vnd vleissige rechnunge daruon gethan werden.

<14.> Zum viertzehenden ob einer von vnsern knechten oder bossleuten geschossen oder geschlagen wurde von vnsern feinden, so soll man ihn *lassen* heilen von des gemeinen mans beute, damitt keiner daruber vorseumet werde. //

f. 320r <15.> Zum funfftzehenden so soll keiner dem andern etwas nehmen so uill als vier schillinge wertt, weniger oder mehr, wurde einer oder mehr daruber begriffen, den soll man hangen in ein buchspritt.

95 <16.> Zum sechzehenden ob einiger man vffbreche *kiisten*, thonnen oder einig gutt, das da zugebunden vnd gepackt ist, ehr vnser ammiral, heuptleuth, schiffer vnd quartirmeister darbey komen, der soll alle seine beute verloren vndt forbrochen haben, soll auch noch erkantnus des schiffsrechten gestrofft werden.

100 <17.> Zum sibentzehenden wenn einer sein *degen* oder wehr zeugt im ernsten mut binnen schiffsbortte, dem selben soll man durch die hand einn messer an die mast schlagen, vnd solchs soll er selbs ausreysen. Hatt er aber einigen man beschedigt oder gesertt mitt dem schwertte odder messer, so gehe dar so uill vmb, als recht ist, hals vmb hals, aug vmb auge vnd handt vmb handt.

5 <18.> Zum achtzehenden so soll keiner keine wacht vorseumen, auch selber niemantz vor ihme *wachen lassen*, es sey dan, das er von gots wegen

kranck oder schwach sey. Welcher hieruber thut, ehr sey landzknecht oder bosmann, so soll er gestrofft werden am leibe ohne alle gnade.

10 <19.> Zum neuntzehenden soll kein krigsman oder landzknecht kommen
f. 320v auf die koebrogen, die weil das das schiff vnder segel ist, sundern vnsers admirals, haupt= // mans oder schippers beuhelich, wo einer daruber begrieffen, den soll man straffen vnder dem kiele den negsten rechtstag.

15 <20.> Zum zwanzigsten soll keiner den teuffell nhennen oder sunst einichen fluch oder schwur thun, wann das schiff vnder segell ist. Welcher daruber befunden, den soll der meisterman straffen nach schiiffsrecht.

<21.> Zum einvndzwanzigsten soll ein ieder Knecht nach seinem losamente gehen, wann die wacht besetzt ist, vnd darinnen bleyben, auch nicht ruffen, schreyen noch klopfen. Welcher daruber thut, soll gestrofft werden sonder alle gnade.

20 <22.> Zum zweyundzwanzigsten wen das schiff vnder segell ist, so soll niemandts schreyen oder ruffen, sunder dem schiffer vnd bosman gut gehor geben. Welcher daruber thut, den soll man stroffen am leibe ohne alle gnade, dan es gilt schiff vnd gutt. //

f. 321r <23.> Zum dreyundzwanzigsten wan es darzu kompt, das man mitt den
25 feinden schlagen oder handeln soll, so soll ein iede rotte, wie sie verordent werden, zur stette vnd oben bleiben vnd nicht ehr hinweg gehen, ihnen werde dan erleubt, vnd dass sie mitt einer ander rotte vmbgewechselt werden. Welcher daruber thut, soll am leibe gestrafft werden ohne alle gnade.

30 <24.> Zum vierundzwanzigsten wan das schiff vor ancker leytt, so soll niemandts das schiff besehen. Welcher daruber thutt, den soll der meisterman straffen nach dem recht.

35 <25.> Zum funfundtwanzigsten so wollen wir entlich, das vf allen vnd ieden vnsern orlogsschiffen alle montage nach altem schiff brauche recht gehalten werde, wen das schiff vor ancker ligt, damitt wan einer den andern antzuclagen, das eim iedern widerfare so uil, als recht ist.

f. 321v <26.> Zum sechsvndzwanzigsten so soll kein krigs oder bosman dem
40 meisterman vnd seine knechte vf vnsern schiffen zu wasser oder auff dem lande vberfallen, darumb das er gestrofft worden ist, sundern soll ein ieder zu erhaltung guts regiments dem meistermanne bey stehen. // Wann auch die schiffreyse gethann ist, so soll sich keiner rechnen an dem, was ime vff dem schiff widerfaren ist. Welcher hieruber thut, soll gestrofft vnd gescholtent werden vor einen trewlosse schelm vnnd bosswicht.

<27.> Zum siebenundtwanzigsten so soll niemande rattschlagen noch sich verbinden gegen vnsern amiral, obersten, hauptman, schippenn vnd

45 meisterman oder seine knechte. Welcher daiegen thut, den soll man vberbortt werffen sunder one alle gnade, vnd soll ein ieder bey seiner ehr vnd eydtz pflicht sein dem ammiral vnd andern beuehlsleuten zu helffen, damitt das bøsse gestrafft werde.

<28.> Zum achtundzwanzigsten so soll niemandts zum heimlichen gemach gehen, der da frantzosen oder andere böse kranckheitt hette, darmit nicht die andern dardurch vorgiffett. Welcher daruber befunden, den soll den meisterman straffen nach dem rechte. //

f. 322r <29.> Zum neunundzwanzigsten so soll niemandz, ehr sey wehr er wolle, vff beuthe lauffen sondern des amersoberstin wissen vnd willen. Welcher 55 daruber thut, soll gestrafft werden am leibe sunder alle gnad.

<30.> Zum dreysigsten ob es sach were, das ein festunge durch hulff des almechtigen eingehomen wurde, die man halten wolle, vnd vnser ameral vnd oberste wolte zu besetzung derselben etzliche khnechte gebrauchen, so sollen die knechte solchs zu thun schuldig sein, des soll man in widerumb 60 nach nottorfft vorschaffen, wes sie von note[n] haben.

<31.> Zum einvnddreysigsten es soll keiner, der ihm schiff ist, das schiff lige vor ancker oder vor dem segel, ohn des amirals oder der beuelhsleute geheis oder willen in das cabbus gehen, denn der darin gehörig vnd bescheiden ist.

65 <32.> Zum zweyunddreysigsten soll keiner one wissen vnd vrlaub des amirals oder beuelhsleute, geste oder frombde in das schiff furen oder biten. //

f. 322v <33.> Zum dreyunddreysigsten so wollen wir alle diese artickell von allen vnd ein ieden inn sunderheitt in aller massen, form vnd gestalt, gantz vnuorbrochen, stett vnd vhest gehalten haben. Welcher aber hieruber thutt, der soll 70 gestrofft werden, als obgeschrieben steett.

Datum vff vnserm schloss Flensborg den 9. tag des monats aprilis anno etcetera li.

91

1551. 30. oktober

Nyborg

Kong Christian 3.s brev, hvorved de jordegne bønder på Tåsinge får tilladelse til at beholde deres jord og ejendom, uden at der sværges markskel, eller at ejendommen følges til reb.

A: tabt. Teksten overleveret i Registre over alle Lande nr. 5 (1546-52), RA. Danske Kancelli B 19a f. 334v-35v (omtr. samtidig) m. overskr. *Breff, som the iordeyegne bønder paa Thossinge feck, som herepther følger.* Efter teksten m. anden samtidig hd. *Dominus rex manu propria subscripsit.*

Tryk: Danske Mag. 3. rk. IV 86-87 (efter *Registre over alle Lande nr. 5*); Kanc. Brevb. 1551-1555 90 (i referat efter *Registre over alle Lande nr. 5*). – Reg. Dan. II *2285.

Anm.: Jf. tilsvarende brev af 1558. 9. juni nr. 111.

Tekst efter *Registre over alle Lande nr. 5*.

Vii Chriistian etcetera giøre alle witterliggt, att aar ephther gudz byrd mdli then fredag nest ephthir sanctorum Simonis et Iude apostolorum dag her paa wortt slott Nyborg wore skickett wore wndersotte, menige iordeyene bønder, som bygge oc boe paa wortt land Tossind, oc thennem beclagett, att oss el-
 5 skelige Frantz Brochenhuss, wor mand, tiennere oc embitzmandtt her sammestedzs, wille lade vpkreffue sandemend oc giøre marckeskell emellom alle byer ther paa landett oc siiden lade rebe theris marcke, huilckett icke kunde skee vden alle theris store skade, oc begerede, the motte bliffue thermett forskonett. Thertill suarett Frantz Brochenhuss oc berette, att hand fore //
 f. 335r mandfoldige klagemoell, som fore hannem werrett hagde, oc fore thend store iordtrette, som begaff seg emellom wore wndersotte paa forscreffne Tossing, wiiste hand icke bedre att skiild thennem att end ladett rebe thennem theris iord emellom, saa huer hagde fangett, hues hand hagde rett till. Thaa paa thett att forscreffne Tossing kand bliffue wedtt magtt oc wore wndersotte
 15 ther sammestedzs wedtt theris nering oc biering oc slig trette oc venighed, som forscreffne wore wndersotte hertill emellom werett haffuer, kand bliffue nederlagt, bleff thett saa beuilligett oc sambtyggt, att ephther thenne dag skall icke marckeskell sueris eller nogett marck, skouff eller eyendom fylgis till reff eller refft ther paa landett, oc huer iordeeyegne bonde att beholle,
 20 hues iord oc eyendom som hand nu mett rette vdi heffd oc vere haffuer. Och thersom nogen paa Tossing begynder nogen iordtrette mett noger ther paa landett ephther thenne dag, oc then, som tretten begynder, taffer sagen, thaa skall then, om hand er iordeyegen bonde, haffue forbroett syn gard til oss oc kronen, oc er hand brydie, skall hand rømme sin gaardtt oc wore lensmand haffue magtt att feste hans gard til en anden. Bedendis oc biudendis alle wore
 25 vndersotte // paa forscreffne Tossing, som nu er oc herepther komendis worder, att i rette etther herepther, som forscreffuit staar, wed then peen, som før er rørdtt. Giffuitt aar, dag oc stedtt, som forscreffuitt staar.

9 berette] herefter gennemstr. att hand reg. – 21 noger] herefter gennemstr. ephther reg. – 22 begynder] herefter gennemstr. ulæseligt ord oc (?) reg. – 27 forscreffuit staar] tilf. o. lin. m. samme hd. (?) reg.

Kong Christian 3.s dronningborgske recess.

a: syv koncepter, RA. C 2 Love. – A: RA. C 2 Love (tdl. Håndfæstninger 19a). Hæfte af papir i stort kvartformat, indeholdende ti blade, i papiromslag. Efter teksten kong Christian 3.s segl, papir over rødt voks, DKS. 121 (ikke anført), og m. kongens hånd *Christian*. På omslagets forside 1551. *Kong Christians recess. Ex.*, indført i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 113r-21r (omtr. samtidig), formentlig reg. i Register over breve i rigsrådets forvaring (1640), trykt Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadet og Stændermødernes Hist. III 459. – B: tabt, sendt 1552. 15. januar til Erik Skram og Aksel Juul, landsdommere i Nørrejylland, med *wort signett forseglett* til forkyndelse på landstinget til oplysning for lensmænd, herredsfogeder og andre undersætter. Artiklerne er sendt til alle landsting i Danmark, RA. Danske Kancelli B 31c. Tegnelser over alle Lande IV (1552-56) f. 7r, Kanc. Brevb. 1551-1555 112-13. Dette bekræftes af oplysninger i Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 815,2° (2. halv. af 16. årh.), hvor der meddeles, at recessen er blevet læst på Sjællandsfar landsting 2. marts 1552, og oplysningen i en afskrift i Halmstad stadsarkiv, jf. ndf., der meddeler, at Lage Ulfstand 1. marts 1552 under sit segl har bevidnet, at den dér foretagne afskrift var en ordret gengivelse af kong Christians recess. Lage Ulfstand var lensmand på Varberg, hvorunder Halmstad var beliggende. Der er sandsynligvis tale om en afskrift af den tekst, der blev læst på Hallands nordre landsting.

Til A slutter sig en række senere afskrifter: Lund LA. Halmstad stadsarkiv 1322-1565 E I:1 papper nr. 83 (1552), Oslo Univ. Bibl. Ms. nr. 6,4° f. 128r-139r (omtr. samtidig), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1293f,4° f. 279v-83v (sammenskrevet med 1547-recessen, 1563), Stockh. Kgl. Bibl. C 59 f. 161r-66v (§§ 13-15 mgl., ca. 1570), Hamburg Staatsarchiv Cimbria Illustrata III 475-87 (ca. 1582-88), Stockh. Kgl. Bibl. B 215 f. 326r-32r (2. halv. af 16. årh.), smst. C 93 f. 32r-38v (2. halv. af 16. årh.), Kgl. Bibl. Thott 1997,4° f. 284r-302v (2. halv. af 16. årh.), smst. Ny kgl. saml. 815,2° (2. halv. af 16. årh.), AM. 6,4° f. 355r-69r (2. halv. af 16. årh.), smst. AM. 7,4° f. 176r-83r (2. halv. af 16. årh.), Kgl. Bibl. Gl. kgl. Saml. 3172,4° f. 107r-123v (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 1354,4° f. 95r-107v (17. årh.).

Afskrifterne er mere eller mindre moderniserede, bearbejdede og lettere mangelfulde og falder uden for denne udgaves rammer. Håndskrifterne er juridiske blandingshåndskrifter; nogle indeholder denne eller andre recesser. I nogle findes også afskrifter af Jyske Lov.

Tryk: Christian III.s Recess 1551 [Oluf Ulricksøn, Malmø 1551?], herefter Krag og Stepanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 209-17, hvorefter Rørדם, Danske Kirkelove I 320-21 nr. 309 (*i udtog*); Christian III. Recess 1547 og 1551, Magdeburg 1557, bl. 28v-39v; Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 237-46 (*efter A*); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 598-99 nr. 451 (*i udtog efter A*). – Hist. Aarb. II 236 nr. 76f; Reg. Dan. II 1005; Rosenkilde og Ballhausen, Thesaurus Librorum Danicorum 15th and 16th Century 137 nr. 174.

Tekst efter A.

Wii Christian met guds naade Da<n>marckes, Norges, Wendes och Gottes koningh, hertug i Slessuiig, Holsten, Stormarn och Dytmersken, greffue i Oldenborgh oc Delmenhorst giørre alle witterliigt, at epherthii wii forfare aff nog-

re wore wndersotte, att wti then wor recess, som wii met wore *elskelige* menighe
 5 Danmarckes riiges raads, adell oc andre wore wndersottes samtycke loed wdga
 wti wor stadt Køpenhaffn aar etcetera mdxlvii sancti Nicolai episcopi dagh, ere
 nogre merckeliige artickelle forsømmit, tha haffue wii nu samme wor recess
 paa thet nye met nogre wore *elskelige* Danmarckes riiges raad, som her hoss
 oss til stede ere, ighen offuerseett och then forbedrett mett tesse epth<e>rscreffne
 10 artickeller, som herepther følgher.

<1.> Først, epherthii store wskickeliighed hollis her wti riigiitt met tinghe
 at holde oc anden bestilling oc arbeydt ath taghe siig fore paa the høgtiider oc
 hellege dage om aarit, som ere wti wor ordinands, som wii om religionen haffuer
 15 ladet wdga, indskicket at skulle holdes helliighe. Tha wiille wii, at herepther
 ingin tingedaghe, torredaghe eller andet arbeyd fortagis offuer alt wort riighe
 Danmarck paa anden oc tredie paaskedag; sammeledes paa andenn oc tredie
 f. 2v pindzedagh, wor herre himelfardsdagh och om // iuellehelliigt skall oc holdes
 epth<e>r gamble seduanne, oc skall icke helder nogen tinge eller torffue-
 20 daghe holdes eller besøgiis the iii nesthe daghe for paaskedagh. Fordrister siig
 noghen tiill heremoed at giøre, tha skall hand were faldenn for tiill sitt herskaff,
 for huer sinde hans brøst saa findes, thre marck pendinghe.

<2.> Inghen skall wdtappe brendewinn eller noghen anden drick
 25 om hellige daghe førendt medagh.

Skulle wore fogitter, embiidzmend oc tiisliigeste borghemester, raadt och
 byfogitt haffue flittelegen tiilsiu, at the daghe, som hellege ere bodene wti
 wor ordinandz, at holles, oc huem theremoed giør, bliffuer therfore tilbørleghen
 straffit; icke skall heller tilstedes, at nogen drick faldholdes eller udtappes, en-
 30 then brendewin eller andenn drick, paa noghen daghe, som helleghe ere boden,
 føreend medag, paa thet ingen thermet skall holdes fran predecken oc anden
 gudstieneste at besøge wti kircken. Fordrister siig noghen heremod at sellie
 f. 3r eller // udtappe enthen brendewin eller anden driick paa forscreffne hellege
 daghe for medagh, som for er rørdt, tha skall then, samme winn eller driick
 35 udtapper, haffue forbrott, hues hand haffuer mit at fare, och then, samme
 dricken kiøber, straffiis aff set herskaff, som wedbøer.

5 loed] *det af skriveren anvendte e er ikke i alle tilfælde til at skelne fra samme skrivere i A. Udgi-
 veren har tilstræbt at adskille disse, men dog ikke at etablere nye, hidtil ukendte ortografiske vari-
 anter af ord. – 9 epth<e>rscreffne] nasalstreg mgl. A, jf. l. 10 herepther. – 19 epth<e>r] nasalstreg
 mgl. A, jf. l. 12. – 33 eller (l.)] gentaget ved sideskift A.*

<3.> Alle breffue skulle registreris, som wdgiffuis paa tinghe
eller raadhusse.

40 Item skall huer tingschriffuer haffue en tingbog, wdi huilcken hand skall ind-
tegne alle domme, skødebreffue, widner och alle andre merckelege breffue,
som gaaer till tinget wti hans tiidt, met samme breffues dato, oc nar samme
schriffuer dør eller wti andre mode skiillies wid tinget, tha skall then bogh
45 indlegges wti god foruaringh, paa thet huer kand theraff forfare, om behoff
gjøres, hues tilforn forhandledt er. Findes och noghen scriffuer eller andre att
forfalske tingboghen, tha straffes therfore som en falskener.

Sammeledes skall wdi ligge mode registeris alle breffue, som wdgiffuis for
borgemester och rad i køpstederne, oc samme bogh foruaris paa raadhusst. //

<4.> Huem hemell maa werre.

f. 3v

Huo som hemell will were tiill tinghe eller i noghenn rettergangh, paa sinne
egne eller sit herskaffs wegne eller paa noghen andens wegne, och wiill thermett
draghe andre fran sinn rett, tha skall thenn, som saa hembler, strags personlig stan-
de i samme sted wnder samme forføllingh at liide och wndgielde, hues loug-
50 moell som i samme rett kand forfølgis, paa thet ingen mands rette delle skall
spiilles, oc skall ingen hemell staa for fulde wdenn then, ther wederhefttig er
eller fuldmyndeghe aff then, ther bører at suare thertiill met rette.

Ingen skall heller framskiicke sytt hemilsbreff till tinghe, wden hand sender
thet bud therhoss, som fuldmyndige och mechtighe ere strags at skulle gaa wdi rette,
60 som foreschreffuit staa.

<5.> Huorledis dømes skall paa tiuffue eller andre,
som theris liiff haffuer forbrot.

Nar noghen mand, enthen tiuff eller nogen anden wgierningsmeniske, skul-
f. 4r le dømmes tiill døde, enthen wti køp= // stederne eller till herritzting eller
till bircketing, tha skall fogeden tage tiill siig beste tingmend oc sielff were
plegttig at dømme tiill eller fraa oc ey tiillneffne andre domsmend offuer han-
num, som hertill skedt er, och skall fogedenn giffue begge partenne samme
dom bescreffuit wnder sit egit oc otte beste tingmends indzegelle oc andtuorde
70 begge partenne domen bescreffuit, om the then begerre, oc skall huer herskaff
tilforn tiilbiude then, som rettis skall, at wille skicke hannum presten, som skall
giffue hannum sacramentit oc wnderuisse hannum syn siell saleghed, om hand
thet haffue wiill.

Item wti køpstederne skulle borgemesterne oc raadt were plecttig, wnder ther-
75 ris xl marck, at sidde dom mett byefogedenn, nar nogen skall dømmis tiill døde,
oc wti lige mode geffuet bescreffuit, som for er rørtt.

<6.> Huorlediis holdis sckall, nar drab scker.

f. 4v Huor nogen køpstedzmand eller bonde giør noghenn mandrab, och thet icke sker aff waade eller nødweghe, // oc mandraberens gribes, bøde liiff for liiff, oc hans hoffuetloed were forbrot halff till then dødes neste arffuinge, oc halff till hans herskaff, oc mandraberens slegt thermet werre quit for ald ydermere feygde oc ey besueries met nogen ydermere boed, oc thersom saadanne mandrabere oc hans metfølgher wndkommer, tha skall sandemend therom skilie oc ey boed ther
85 føre therfor at festes.

End festes boed, før loulig suorit bliffuer, tha skall samme boed were forbrott tiill then dødis herskaff, och hand skall were plectiig thet at forfølge, oc sueries mandraberens tha fredløes met rette, oc ephthermalsmanden clagger thet for konningens foget eller lenssmænd, tha skall hand lade randsage oc
90 spørghe ephther hannum offuer alt sit lenn, paa konninghens, oc lade retthe offuer hans hals, huor hand hannum therepther kand betrede paa konninghens, oc wdi lige mode skulle oc adellenn, nar the tiilsiigis aff saguolderen, were forplicatede at søghe oc straffe offuer mandraberens paa hans hals, om thet er aff theres thiennerere, oc icke tage therfore gunst eller gaffue.

f. 5r Och wiill adellen icke straffe theres thiennerere, som // bliffuer suorit fredløs for mandrab oc er tilsagt therom, tha maa lenssmænden, wti huis len thet er wti, gribe hannum oc lade straffe theroffuer, som forscreffuit staar.

Wiille och icke konninghens fogitter straffe koninghens thiennerere, som bliffuer suorit fredløs for mandrab, tha maa then, som iordrott er till then gard,
100 som then ibode eller i waar, som slagghen bleff, oc hans hoffuitloed att werret forbrott, som forscreffuit staar, oc mandraberens slegt thermed were wden feyde. End rømmer mandraberens oc flyer, saa hand ey kand upspøres, eller betredes oc suereges fredløes, tha bøde hans slectenghe till then dødes frender rette landboed ephther loughenn oc thermet were angerløs for feygde, oc hans
5 hoffuitloedt were forbrot till hans herskaff.

Medenn findes oc beuisses mandrab at were giort aff waade eller nødweghe, och mandraberens sueris till boed och bliffuer til stede, tha bødes ephther lougen och icke mere, och gielde huer till boed, som hannd wdloffuer, och mandraberens och hans slegth were thermet wden feygde, och konninghens lenssmænd
10 skall were plectiigh at lusse koninghens fred offuer hannum tiill tinghe. End fordrister then dødes slegt at feygde eller feygde lade mandraberens eller hans
f. 5v køen herwd // offuer, tha skall huer aff thennum, som saa giør, bøde xv marck pendinge till konninghsaghen oc haffue forbrott the bøder, the sculle haffue.

[11 mandraberens] *m. rettelse i a (2.), muligvis rettet til æ A. – 13 the (1.)*] then A; then *Adskillige registre.*

<7.> Huilket husfred och gaardfredt erre.

15

Huilcken mand ther farer met raadet raad tiill anden mands hus eller gard oc dreber hannum i synn eghen gaard, eller hustrue, hioen eller geste, som ther er indbodne, tha er hand fredløs therfor oc alle the, met hannum wor wdi ferd oc følge, om thet bliffuer tiill tiinghe kerdt oc forfuld ephther loughen, oc bliffuer tha drab suoren met rette, tha falde halff hans hoffuitloed wden iord tiill then, koningsaghenn haffuer, och anden halffdelen tiill thenn, ther bondesaghenn haffuer. End hambler hand eller saarer eller wdi andre mode met raadet raad wfymer hosbondenn, hustruen, hioen eller gest, tha er thet husfred, oc tha bøde offuer andre lougmoell oc rette bøder femphen marck *f. 6r* *pendinge* till koningsaghenn oc xv marck *pendinge* till thenn, // skadenn fick, och maa hand, *føreend* hand kerer hussfred och gaardfred, forfylghe andre hans lougmoell, huad wed hannum er brott, till syn rette bøder ephther loughen, och haffue tha end sex wghers dagh at kere husfred.

<8.> Inghenn maa hugghe wdi wskiift skouffue.

30

Findiis skouffue, som flere lodzeyer end en er tiill, och erre the wskiifte, tha skall sliige skouffue ephther thenne dagh were wdi fred oc intet hugges therwdi enthen aff lodzeyerne eller andre, *føreend* saadanne skouffue bliffuer saa skiffte och refft, att huer wed, huor synn loed kand falde; wiill siiden *35* noget eyere hugge, tha hugge paa sinn eghen partt.

Fordrister siigh noghenn *heremod* at hugge eller hugge lade wdi wskiifte skouffue, enthen lodzeyer eller andre, tha maa huer lodzeyer, som haffuer loedt oc dell i *samme* skouffue, delle therfore, lighesom thet wor huggit i hans *enmercke*.

<9.> Huorfor bonden maa wduisses af syn gard. //

f. 6v

Item skall ther ingen mand wduissis aff syn gardtt, som haffuer fest gard aff sit herskaff, then stund hand holder *samme* gard, hand haffuer fest, wed heffd och bygningh och then forbedrer och giffuer syn skyld wdi laugetiide, *45* som er smørskyld adt *sancti* Hans dag mitzommer, kornskyld at *sancti* Morthens dagh och andre smaa bede, gesterii, oldengield oc andenn rettegghed huer till synn tilbørligh tiidt, oc er synn hosbonde och hans foget, i hans fraawerelsse, hørige och lydiige oc ey lonner, leyer eller fester fran sin gard, agher eller engh eller noghen gaardzens tilligelsse eller tilsteder noghen anden *50* mand at brugge *samme* gards tilliggilse och ey forhuger noget the skouffue, ther tilligher, wdi nogher mode wden hans herskaffs eller wisse buds minde.

<10.> Encker skulle beholde theriis gaarde wfeste tiill fardagh.

Endogh encker erre plictighe at feste theris gaarde eller boliige, the iboe,
 55 ephther theris hosbondes dødt, saafraamt som the wille besidde samme gaard,
 f. 7r dogh, paa thet ingen skall thennum wforrette ephther theriis // hosbondes død,
 skulle the mue siidde tiill neste oc retthe ephtherkomendes fardagh wden feste,
 dog met slig wilkor, at the holder samme garde wed heffd oc bygningh oc then
 forbedrer oc giffuer syn skyld wdi laugetiide, som er smørskyld adt *sancti*
 60 Hans dag mitzommer, kornskyld adt *sancti* Morthens dag oc andre smaa bede,
 gesterii, oldengield, oc anden rettighed, huer tiill syn tilbørlige tiidt, och were
 syn hosbond och hans fogitt wdi hans fraawerelsse høriighe oc lydigge oc ey
 lonner, leyer eller fester frann syn gard, agher eller engh, eller nogen gaar-
 dzens tilliggelsse eller tilstede nogen anden mand at brugge samme gardiis
 65 tilliggelsse och ey forhugger noghen the skouffue, ther tilligger, i noger mode
 wden sit herskaffs eller wisse buds minde.

<11.> Om bonden, som icke wiill sette borghen for tilbørligh sagh.

Om noghin mands thienner bliffuer sigtitt for nogen sagh, ther liiff, lemme
 70 eller erre er anrørendes, eller nogen truer anden mand met feygde, brand eller
 wdi nogen andre mode oc ey will sette borghen, nar herskaffuit therpaa esker,
 tha maa thenn paatagiis oc settiis, tiill hand setther borghen. //

<12.> Ald witterliigh gield skall betalles aff fellitz boed.

f. 7v
 75 Om hioenn kommer samen i boe oc dører enthen there, tha skall ald witterlig
 gield och skyld først betalles aff fellitz boe, saa wiett som boependinge oc røren-
 des gods tillrecker, och hues thet icke kand tillrecke, tha betalle huer, som hand
 toge i arff, om handt tagger wed arff.

80 <13.> Falske windnisbyrd skulle uptegnis, och huad theris straff
 skall werre.

Och huilcken som bliffuer feld eller funden for meneder eller falske windes-
 byrd tiill herritzing eller landzting eller andersteds, huor dom settes, tha skul-
 le dommerne, som thennum felde, were forplictet tiill at lade herritzschriffue-
 85 ren tegne och schriffue wden paa samme widne, at the ere felde, och skulle
 herritzschriffueren, landztingschriffueren, birckeschriffueren, och tesligeste
 byeschriffuerenn, om the<t> sker wti køpstederne, were forplictit wed then
 ed, the suorre oc forplictit ere, at forskicke samme widne met theris naff-
 f. 8r nne, som feld bliffue, tiill lenssmanden, wti huilckens lenn // the besiddendes

90 erre, oc lenssmandan skall neste ting therepther lade thennum forkynde tiill
 herritz<t>ingh, som felde ere, och ther straffis the paa theris faldzmoell aff
 lenssmanden, om thet er aff kronens, eller huer aff sit herskaff, om thet er aff
 adellens, och bøde tiill bonden iii marck pendninghe første oc anden gangh
 oc siden tiill sit herskaff aff syn yderste formue, tredie gangh miste thou fingre
 95 oc ey staa for fulde eller tiill troende wdi nogher windisbyrdt ephther then dagh,
 alligeuell hand widner sandninghen. End døll dommeren eller schriffueren
 met noghen, bøde iii marck tiill bondesaghen oc iii marck tiill koningsaghen.

<14.> Alle ere felde, som widner ephther then mand, som icke widne
 100 maa berre.

Item widner noghen mand paa tinghe eller wdi loug eller wti tingswitne,
 ther loughøgt erre eller er wti forbud eller er wti bande, tha erre the alle felde,
 ther hannum widner ephther, endogh hand widner sandinghen. Meden widner
 hand sist, tha felder han ey wdenn siigh sielff. //

f. 8v <15.> Huorledis husfred, gardfredt och kirckefred sckall forfølgis,
 och huad straff therefore bøer.

Och skall husfred, gardfred oc kirckefreds brøde saa forfølgis, at paa thet
 første tingh skall liussis oc keris, paa thet andet skall herritzfogeden sielff neffne
 10 xii aff the beste oc wuldege herritzmend, som tha tiill tinghe ere, saa wiitt som
 thet kand skee ephther leylegheden, oc siden tiill thet tredie tingh therom skiil-
 lie, dog skall ey tillneffnes ens oppenbare wuenner. End skillies the tha adt, tha
 stande thet, the fleste giorde, wden the bliffue rettelegen feld. Then samme
 loug er oc, om the suere alle eth. End kerer hand icke inden sex wgher, ephther
 15 thet andit hans loughmoell er gangit, tha dyllie hand thett, for saghen ere, met
 xii mend, giille oc geffue. End wiides noghenn mand sliige giemingh, oc dyell
 hand, tha werie segh met herretzneffnd, som forscreffuit staar, och then, sa-
 gghen forfylgher, dog icke skall dellis for løgnere. End falder hand adt logghen,
 oc drabit er, tha haffue hand dagsrom och nattefrest at rømme, men worder
 f. 9r hand siiden greben, tha gange thet aa hans hals. End er han // falden for flere
 loughmoell, oc er drabet, tha bøde ephther then siste wor recesses lydelsse,
 som then indeholder om tingfred oc kirckefreds brøde. End worder noghen
 mand draben, ther saadanne gerning wiill giøre, oc thet nøgagtige oc skellege
 25 beuissis kand, tha haffue hand hiemmegiold oc ligge paa sin egen wercke oc
 bøde therefore huercken tiill konningsaggen eller tiill nogen anden.

< 16.> Om sandemend, oc at the icke mue suerie om eyendom.

Item skall sandemend, neffninger eller eyermend icke helder suerie om eyendom ephther thenne dagh; men huoe som wiill dele om eyendom, hand
 30 thet forfølghe, som eyendom bøer at deles, tiill herritzting, landzting oc for
 riigens candzeler oc winde først grunden och eyendommen, førend hand
 brugher sandemend, eyermend eller neffninger, wndertaget heritzskell oc
 marckeskell, tha beholder huer ephther lougen stuff oc serkøff offuer marcke-
 skell, och huis eygendell eller feliigh hand er tilfalden tiill arff, dog sande-
 f. 9v mend haffuer suorit, oc nar nogen mand // klager paa marckeskell, ther som
 ey er minde tiill eller findes sandemendsbreff, at tilforn er giort oc suorit
 marckeskell, som lougen wduisser, oc ey helder findes stenn eller stabell, tha
 skall then, som paaklagger, giffue alle lodzeyerne wardzell tiill theris husse
 viii dage tilfornne, førend hand kalder paa sandemend, om hand er i thet
 40 herrit, eller xiiii dage, om hand er wden herrittit oc indenlands, men er hand
 wdenlands, tha giffue hannum vi wghers wardzell tilforne, end haffuer hand
 ingensteds brofiell her wti riigitt, tha giffue hans bonde wardzell, ther paa
 boligit boer, ther som tretten er, ephthersom forscreffuit staar.

Sckall oc ingen ephther thenne dag findes tiill loug eller laugheff, wden hans
 45 gienpart fanger louliighe wardzell, som forscreffuit staar, eller oc er sielff tiill
 wedermals ting.

Sckulle oc icke sandemend eller neffningher suerie emod louge eller laug-
 heffder, emeden the ere wed fuld magt oc wfelde, oc therssom sandemend,
 f. 10r neffningher eller eyersmend suerie noghen mand tiill skade // met wrette,
 50 saawiett som Iudske Loug recker, tha skall landzdomren haffue magt, om thet
 aff thennum begeriis, at upsteffne beste bygdemend oc thennum mue felde,
 om the haffue giort wrett.

Och skall sandemends oc raansneffningers fald werre tiill bonden, thennum
 55 felder, iii marck pendnenge aff huer thennum, oc siiden theris bodzloed emod
 theris herskaff.

Sameledis skall holdes om louge oc laugheffder, dogh at the loughe oc
 laugheffder, som riddermendsmend haffuer giort, the steffnis ind for kon-
 ninghen oc riighens raad oc ey andersteds; thii ingen, enten landzdommere
 eller nogen anden, maa dømmе paa nogen the sagher, som gielder noghen
 60 aff adellen paa theris liiff eller erre, wden koninghen sielff met meninghe
 Danmarckes riiges raad.

<17.> Huorledis marcke och eyendom skall rebiiis.

f. 10v Item om marcke reffning skall saa holdis, som her // ephtherfølgher.

65 Først nar noghen lodzeyer wdi noghen bye finder siig at haffue brøst enthen
 i marck, skoff eller eyendom, tha skall hand siig bekerre tiill tinghe, som lo-

ughen wduisser, oc føre ther melis reb paa nogen eyendom, tha skall føgeden
 først neffne viii wuildighe lougfaste herritzmend, som skulle paa en benefnd
 tiid oc dagh therepther komme paa samme eyendom, som rebiis skall, och til-
 70 forne giffue hans gienpart wardzell till theris husse, och tesligeste alle mend,
 som ere wdi thenn bye boendes, som samme eyendom tillegher, at the ere
 therhoss, och tha skall ther granskes och forfaris ald then marckes eyendom
 offuer, om then, ther clagger, haffuer sliige brøst, at ther bøer at ganghe reb
 eller ey, och thett skulle the widne paa neste tingdagh; findes tha sliige brøst,
 75 at reb skall gaa, tha skall fogedenn neffne rebsmend epther loughenn, dog
 skall fogedenn oc the viii herritzmend, som bleff wdneffnd tiill siuensmend,
 først offueralt giøre theres fiid at fordraghe och tiillfredsstille thenn, som
 brøst haffuer, met lodding och wdlegh aff then, som mere haffuer, paa thett //
 f. 11r at alle eyer icke skulle fanghe skade aff reb, och huor icke anderledes kand
 80 forleggis, end reb skall melis, tha, huor fiering findis paa marcke, skall rebiis
 epther fiering, oc huor boell er, skall rebis epther boell, huor aatting er, skall
 rebiis epther ottingh; saa skall och were om toltinghe, fierringh eller quarter;
 och huor saa findes, at griibsiord ere eller anden iord, som tilfornne icke ha-
 ffuer werit lagth enthen i boell, fierdingh, otting eller march sølffs iord, tha
 85 skall then rebis epther gammell landgielde och skyld, och skall eyermends
 fald oc reffsmends fald werre xv marck pendinge tiill bondesaghenn och saa
 møgit till koningsaghenn.

<18.> Om hoersagh.

90 Och nar noghenn hoersagher beuissis noger offuer for capetell eller nogen
 anden tilbørlige dommer, tha skall dommeren were plectiige at giffue thet synn
 lenssmænd eller herskaff eller andre, som thet bøer at straffe, tiilkennde.

<19.> At borghemester och raadtt wdi køpstederne skulle holde god pollicii
 95 oc gode embidzmend wdi køpstederne. //

f. 11v Oc skulle borgemestere oc raadmend wti huer køpstedt were forplectet at
 holde goed skick, policii wdi køpstederne, saa at ther findes gode embiidzmend,
 att huer kand ther bekomme, for et skelliigt wer, homble, salt, staaell, klede,
 støffle, skoe oc andet, hues adellenn oc bonden behoff haffuer, som bøer att
 100 findes fald wti køpstederne.

Tiill ydermere foruarigh, at alle tisse forscreffne artickeller wed alle theriis
 ord fast oc wbrødelighenn holdis skulle, haffue wii ladet tryckt wortt siignit her
 nedenfore. Giiffuit paa wortt slott Drotningborghe sancti Thomę apostoli dagh
 aar etcetera mdli.

Kong Christian 3.s brev til superintendenterne om de fattiges underhold.

A: RA. Odense bisp. Papir 22,2 × 32,0. På bagsiden rester af brevlukkesegl i rødt voks. På bagsiden m. samme hd. *Oss elskelige, hederliige oc hoglerdt mandtt mesther Iørgen lenssen, superintendent wti Fyens stiiigt.* – B: RA. Ribe bisp. Papir 20,3 × 30,0. På bagsiden svage spor af brevlukkesegl i rødt voks, der har afsat røde voksspor på forsiden. Brevet beskadiget langs foldningerne og i øverste højre hjørne. På bagsiden m. samtidig hd. *Oss elskelige, hederliigh och høglerde mand, mester Hans Taugessenn, superintendent wdi Riiber stiiigt.* I øverste højre hjørne m. anden samtidig hd. *Huer fattig i syt he[rrit].* – C: RA. Viborg bisp. Papir 20,4 × 32,7. Beskadiget langs nederste kant. På bagsiden m. samtidig hd. *Oss ellskeliig, hederlig och hygelerd mandt m[ester Kield lull], superintendent wdi Wyborig Sticth.*

Brevene er overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 4 (1552-56), RA. Danske Kancelli B 31c f. 12v-13r (omtr. samtidig) under overskr. *Breffue tiill alle superinthenather offuer alt Danmarcks riige, som herepther følger.*

Tryk: Dipl. Viberg. 284-85 nr. 360 (efter C); Rørdam, Danske Kirkelove I 322-23 nr. 311 (efter A); Kanc. Brevb. 1551-1555 111 (i referat efter Tegnelser over alle Lande nr. 4). – Vejledende Arkivreg. XVIII 30 nr. 52, 184 nr. 230, 343 nr. 842

Tekst efter A.

Chriistian mett guttzs naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis koning etcetera. Vor synderliig gunst tiilffornn. Wiider, att huad wii nu haffue ladett tiilschriiffue alle wore lensmendtt offuer allt wortt landtt Fyenn om thee fattiige, som guttzs almösse behøffue, haffue y aldtt leyliighedenn therom att forfare wdi thenne indlucthe copie. Thii bede wii etther oc gunstliigenn beggiere, att i strags wiille lade tiilschriiffue alle sognepresterne offuer allt Fyens stigt, att the tiilholle oc trolliigenn formane theris sognefolck, att the giiffue oc hielpe fattiige folck mett theris almösse oc lonne thennom huss, paa thett att, nar huer fattiigfolck bliiffuer foruist y siit herrit oc sogenn, som the haffue boedtt oc ere føde, kunde ther fange guttzs almösse tiill theris wnderholling oc icke liide nogen nødtt therfore. Thermett skeer oss synderliigen tiill wiillige, oc forlade oss ther wiisseliigen tiill. Beffallindis etther gudtt. Schreffuitt paa wortt slott Drotningboriig fredagen nest epher hellge tre koningher dag aar etcetera mdlii. Wnder wortt siignett.

1 Chriistian] Christian B; Christiann C. – Danmarckis] Danmarckes C. – 2 tiilffornn] mgl. B. – 3 Fyenn] Nøriudtland B; Nøriuttland C; N.N. *rettet fra* rige Danmarck *tegn.* – 7 Fyens] Riiber B; Wyborig C; N. *tegn.* – 13 Drotningboriig] Drotningborghe B; Drothningborig C. – nest] mgl. C. – 14 Wnder wortt siignett] mgl. *tegn.*

Kong Christian 3.s brev til lensmændene om de fattiges underhold.

A: tabt. – Aa: RA. Odense bisp. Papir 21,7 × 31,8 (samtidig). Vedlagt tilsvarende brev til superintendenten, jf. ovf. nr. 93.

Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 4 (1552-56), RA. Danske Kancelli B 31c f. 11v-12v (omtr. samtidig) under overskr. *Breffue tiill alle lensmeenden offuer alt Danmarck, som herepther følger.*

Tryk: Rørdam, Danske Kirkelove I 323-24 nr. 312 (efter A); Kanc. Brevb. 1551-1555 110 (i referat efter Tegnelser over alle Lande nr. 4). – Vejledende Arkivreg. XVIII 30 nr. 52.

Tekst efter Aa.

Christian mett gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis koning etcetera. Vor gunst tiilffornn. Wiidtt, att endog wii tiilffornn haffue ladett wor ordinantze wdgaee, att huertt herrit schulle were plictiig att føde the arme, som wore wpføddt eller hagde boedtt wti same herrit, dog liigeuell findis, att samme wor ordinantze aldellis inthett hollis. Thii bede wii teg oc wille, att thu dragher selffue tiill alle herritzsting wti tiit lenn oc ther forkyndher, att huer, som fattiig er oc behøffuer gudtz almøsse, schall bliiffue wti thett sogen, thenn er wpføddt eller haffuer meist hafftt synn werilsse oc ther gaae om gudtz almøsse oc icke andherstedtzs, wdhen saa er, atth wdi thett sogen findis for mange fattiige, tha schall sognepresthenn wdi samme sogen were plictiig att giiffue nogre aff samme fattiighe folck siit breff, saa att then maa gaae therwdi thett same herrit. Findis oc nogre herrede, att ther er saa mange fattiige, atth behoff er, att the søge gudtz almøsse andherstedtz, tha schall lensmandhenn giiffue thenom breff att gaa therwdi lenit oc icke wiider. Findis oc noghre fattiig andherstedtz end wdi thett soghenn, som the ere hiemme wdi oc ingenn breff haffue, tha schall the foruisses hiem. Oc huilcke fattiige, som sognepresten giiffuer breff att mue tygge gudtzs almøsse, schall klarliig schriiffuis wdi samme breff, huadtt orssage the haffue tiill att tygge, paa thett att huer maa wiide, huadtt thett er for folck, the giiffue theris almøsse. Hertiill wii oss wiisseliigen forlade. Thii ladt thett ingenlunde. Beffallindis tiig gudt. Schreffuitt paa wortt slott Drotningborriig fredagen nest epher helliig tre koningher dag aar etcetera mdl. Wndher wortt signet.

12 therwdi] herrethett oc icke lenger endtt wti tilf. tegn. – 20 Thii] Oc tegn. – 22 Wndher wortt signet] mgl. tegn.

Kong Christian 3.s åbne brev til Nørrejyland om overgreb på beplantningen ved Vesterhavet og brug af pulsvod i Limfjorden. Endvidere gives bestemmelser for jagt og besiddelse af visse våbentyper samt hunde.

A: RA. Danske Kancelli B 47, Diverse originale kongebreve [1481-1571]. Papir 38,8 × 54,5, beskadiget. På bagsiden fragment af kong Christian 3.s segl i rødt voks, hvorover rest af papir. Efter teksten m. anden samtidig hd. *De mandato proprio regie maiestatis*. På bagsiden m. samtidig hd. *Torsdagenn nesth effther sanctorum Petri et Pauli apostolorum bliiff thendne kongelige maiestatis, vor aldernadigste herris, breeff leesdt till Lunder bierchetung mdlïi.*

Registreret: Tamm, Kongens Retterting 1537-1660, II, 166 nr. 1569 (afsnittet om brug af pulsvod påberåbt som retsgrundlag i rettertingsdom af 1574. 14. juni).

Anm.: Jf. kong Christian 3.s åbne brev af 22. juli 1552 ndf. nr. 96.

Tekst efter A.

Wii Christian mett gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis koning, hertug wdi Sleszuig, Holsten, Stormaren, Dyttmerschen, greffue wdi Oldenboriig oc Delmenhorst gjøre alle witherliigt, att epherthii mangfoldiige klagemoll for oss werit haffue aff wore wndhersotte, ther store skade
 5 oc brøst her findis wdi landhet, att møgett gotzs ødeleggis aff sandtt, s[o]m komer theraff, att klittetag oc hielmer ødeleggis wdt mett then westre strandt. Thislegiste beclagis for oss then store oc wsiigelige skade, som then menige mandt her i Nøreiutlandt haffue paa theris fiskerii aff puldswaadher, som
 10 brugis wdi Limfiorden, oc besyndherliige forthii att the fiskere, som bruge same puldzwodher, aldelis inthett rette thenom epher wor ordinantz, som wii
 15 therom haffue ladhett wdgaee. Oc wti liige maade wii forfare, att ald iacthenn ødhelegis her wdi landett baade aff skytther oc y andre mode, oc mange for-driisther thenom till att iege oc ødelege iacthen, som lidett eller inthet haffue att iege paa. Tha paa thet, att sliig brugning mett klithetag, puldswaadher oc
 20 iagt kandtt oc maa affleggis oss, kronen, adelenn oc menige landtzens indbyggere her i wortt landtt Nøreiutlandtt till gaffn oc besthe, haffue wii mett wore elskelige Danmarckis riigis raadt oc adelenn wdi Nøreiutlandtt, som her hoss oss forsamblett wore, beuilgett oc sambyctt, att om same artyckle saa holdis schall, som herepther følgher. Først att huem som findis att wp-
 slaee, oprøcke, wphuge eller wdi nogher moode ødelege maerhalm, huid-riiss, seuer, klittetag, hielme, slie eller thee thorn, som groe paa strandbackett eller i klithen wd met Westherhaff emellum wore kiøpsted Riibe oc Skaffuen eller paa nogen the øøer, som hørre till wortt riige Danmarck oc liige wdi

Westherhaff. Tha schall then, som *thet* giør eller hiemble[r] anden *thet* att
 25 giøre, straffes som en thiuff wden aldt naade oc thertiill were plictiig att
 wprette aldt then skade, som *theraff* komer. Findis oc same huideriiss, seuer,
 kliitetag, hielme, slie [e]ller torn, som er groett paa *forschreffne* aastedher,
 hoess noget, tha schall then, same waare findis hoess, were pliclug att staae
ther till rette fore, som for ander stolne koste. Oc schall huer mand, ehuem
 30 *ther* will, mue tiltalle then, som sliig gierning giør eller hiembler eller fin-
 dis hoess, liigesom en rett saguolder, oc thenn, som same delle forfylgher,
 schall mue tagge alt *thet* faldtzmoll, som *theraff* kandt falle, liigesom *thet*
 wore hans egen thiener, sliig gierning giordhtt hagdhe, oc schall icke ansees,
 huess tienere *thet* ere. Bliffuer oc nogen beffundhenn mett sliig sag, oc *thet*
 35 kandtt hanom offuer beuiszes, tha schall han icke mue staae y loug eller
 windisbyrdtt *therepther*, wden then foer wpressning aff oss. Sameledis schall
 ephther *thenne* dag ingen puldswaadher mue brugis nogen tiid om aarett wdi
 Limfiorden eller nogen ander stedtz enthen for sancte Hans dag eller ephther.
 Fordriisther seg nogen till mett puldzwaadher att slaae eller skae lade oc
 40 hiembler eller befaller nogen anden *thet* att giøre, tha schall then agthes, reg-
 nes oc straffes som en andhen thiuff wden aldt naadhe oc forfylges, liigesom
 sagtt er om kliitte oc hielm tag. Thislegiste schall ingen mue skydhe eller i
 nogher andher moode ødelegge nogett stortt wildt, hiortt, hindtt heller raer
 wdi try samfeldhe aar nestepther *thette* wortt obne breffs dato regnendis. Dog
 45 maa adelen paa siit egget enmercke, oc huor som the haffue fellit, iege mett
 møndher oc icke andherledis. Huilcken aff adellen heremodt giør, schall foor
 huer gang, *thet* beuiszes kandt, att *thet* giortt ere, haffue forbrott i^c marck wdi
 danske pendinge, oc same pendinge schulle indkreffuis aff landtzdomer oc
 leggis wdi adelens landekiiste, then menige adell till beste oc paa *thet*, att
 50 krybeskytther maa affleggis oc mangfoldiige skade, som hertill dagis er kome-
 men, att mange haffuer ihielskut huer andre mett bøszer. Schall ingenn prest
 eller bundhe eller theris swene eller folck haffue bøszer eller armbørsther att
 ferdis mett, enthen wti skouff eller marck, ey heller wti siit huss, meden huo
 som helst thenom haffuer, tha schulle the indhen sancte Hans dag mitsom-
 55 mer førstkomendis føre thenom till theris hosbundis eller lensmandtzs huss,
ther att forworres till troer hende, saalenge behoff giøris, the schulle wdtagis
 theris fedhernelandtz skadhe oc forderffue *ther* mett att affuergehe, om behoff
 giøris. Findis bøsser eller armbørsther hoess nogen p[re]st, bundhe eller the-
 ris suene oc folck ephther *forschreffne* tiidtt oc termynn, tha schall thenn,
 60 som the findis hoss, straffes aff synn hosbundhe som en whørsom, oc schall

24 *thet* (I.) rettet o. lin. m. samme hd. fra som A. – 40 *thet* tilf. o. lin. m. samme hd. A. – 42
 i] tilf. o. lin. m. samme hd. A. – 53 ferdis] fierdis A.

huer mandt haffue frii loff oc magtt saadan bøszer oc armbørsther att tage oc beholle f[r]an thenom, som the kundhe offuerkome, ther haffuer bøszer eller armbørsther hoess thenom. Findis oc nogen heremodt att haffue bøszer oc armbørsther, oc wedherfarris thenom nog[en] skadh[e] theroffuer, tha schall
 65 hand haffue hiemegieldtt oc liige paa syne egen wercke, oc then, thet giø-
 rer, wden tiltalle att were. Schall ingenn enthen prosther, presther, fogdher, borgher, bundhe eller nogher ander, som icke aff adell ere, mue holle eller haffue møndher, halfftyge eller andre hundhe, som ødelegge nogen wildtt, raaer eller harrer. Huem som helst saadan hunde findis att haffue, then schall
 70 haffue forbrott xl marck pendinge, halffdelenn till syn hosbunde oc andhen halffdellen till then, som paakierer. Oc huo som wptagher eller ihellslaer same hundhe, skall inthert thermet haffue forbrott. Bliffuer oc nogen prouist, prest, fogett, borgher eller bundhe hermett beffundhen nogne wildt, hiorth, hind, raaer eller harrer att skydde, slaae, bede eller y noger maade att omko-
 75 me i, straffis therfore som for andre stolne koste. Oc skall ehuem, som will, haffue magtt att mue tiltalle then, som saa giøre, oc ladhe straffe therfore som for syne egne kosthe. Skall oc ingen borgher, borgherswene eller kiøpstedtz-
 mendt mue ferdis mett bøszer eller armbørsther wden theris byefredt, wden hand er paa hans rette reysze wdennlandtz. Huo theremodtt giøre oc fan-
 80 gher theroffuer nogen skadhe, haffue thet for hiemgieldt, oc skall alle wore fogedher, embitzmendtt, menige adelen, borgemesther, raadmendtt oc alle andre her wti Nøreiutlandt were plictiige till att haffue goedtt oc flictiig wp-
 seendhe paa, att thesze forschreffne artyckle wedtt alle theris ordtt, pungther oc artyckle wedtt theris fullemagtt holles wndher then plictt, som weedttbør.
 85 Giiffuitt paa wortt slott Aalborighuss wor herris himellfars dag aar etcetera mdlii. Wndher wortt signett.

96

1552. 22. juli

København

Kong Christian 3.s åbne brev til Fyn, Lolland, Falster og Sjælland om jagt og besiddelse af visse våbentyper samt hunde.

A: Udfærdigelse for Fyn. Fyn LA. Odensegård len, Kongebreve samt breve fra rigsråd, embedsmænd m. fl. 1540-1661. Papir 32,1 × 39,1. På bagsiden fragment af segl i rødt voks. Efter teksten m. anden samtidig hd. *De mandato proprio regie maiestatis*. På bagsiden langs brevets øverste kant over seglet m. tredje samtidig hd. *Fyenn*. Herunder m. flere forskellige, samtidige hd. (1) *Thette kongelige maiestatis breff bleff lest paa Fynbo landztingh thendh løgerdagh nest epther sancti Laurentii dagh aar etcetera mdlii*. (2) *Thette konningligh ma-*

63 att] herefter overstr. giøre A. – 64 nog[en]] tilf. o. lin. m. samme hd. A. – 71 ihellslaer] slaer tilf. o. lin. m. samme (?) hd. A.

ystatis breff bleff lest paa Bierg herritztingh mandaghen (herefter overstr. nest), som dyre (tilf. o. lin.) war frue dag faldt paa aar effther gwdz byrdt mdlī. (3) Thette konningligh maiestatatz breff bleff leesth then torsdag effther wor frue dag assumptionis anno domini mdlī (herefter overstr. tiill) paa Aassum herristingh. (4) Thette kongelige maiestatiz, wor kieriste naadiste herris, breff wor lest oc forkynth for meninge almughe paa Otthensse raadhus mandagen nest fore sancti Bartholomei apostoli dagh aar etcetera mdlī. (5) Thette kongelige maiestatiz, wor kieriiste nadiste herris, breff war lest oc forkynndt for menige almughe tiill Skouby herristing sancte Bartholomei apostoli dag aar etcetera mdlī. Langs brevets nedre kant (1) Thette konnelige maiestatiz breff var lest tiill Lwnd herristing then onsdag, som sancti Laurentii martyrens dag paa faldt mdlī. (2) Item thette breff worth lest opaa Skam herristung (tyng tilf. o. lin.) ten torsdag nest efter sancti Laurentii dagh 1552. (3) Item thette breff wor lest tiill Vessenbyerigs byercketinng fredagenn nest epter domini Laurentii anno etcetera 1552. (4) Thette breff wor lest paa Othensse herritztingh thiisdaghen nest epher dyre wor frue dag aar etcetera mdlī. – B: Udfærdigelse for Lolland og Falster. RA. Danske Kancelli B 47, Diverse originale kongebreve [1481-1571]. Papir 30,5 × 34,9, beskadiget. På bagsiden Kong Christian 3.s segl, papir over rødt voks, ikke anført i DKS., men samme skjold som DKS. 121. Om skjold C K Z D 3 8. Efter teksten m. anden samtidig hd. *De mandato proprio regie maiestatis*. På bagsiden langs brevets øverste kant over seglet m. samme hd. som teksten *Smaalandenne*. Langs brevets nedre kant m. samtidig hd. *Thette breff wor lesst pa Nysted radhwes sancte Laurentii dagh*. Herunder m. samme hd. *Thette wor naadiste herris breff bleff lest paa Mwsse herrestingh then torsdag nest effther sancte Laurentii dag aar etcetera mdlī*. – C: Udfærdigelse for Sjælland. Tabt, refereret efter det til Herluf Trolle, høvedsmand på Krogen, stiledede eksemplar i Helsingør Stadsbog. SLA. Helsingør byfoged B 1, Tingbog 1549-1554 (»Byens bog«) f. 119v-20r (samtidig), trykt Helsingør Stadsbog 1549-1556 187.

Udfærdigelserne for Fyn, Lolland, Falster og Sjælland er overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 4 (1552-56) under overskr. *Obne breff, som vdgick till Fyenn, Siellandt oc Smaalandenne, som effter følger*, RA. Danske Kancelli B 31c f. 118 Ilr-v (samtidig).

Tryk: Vedel Simonsen, Odense Byes Historie III, 1 158-59 (*i referat efter A*), herefter Schröder, Meddelelser om Faaborg Kjøbstad 401-02; Kanc. Brevb. 1551-1555 175-76 (*i referat efter tegn.*); Helsingør Stadsbog I. I. – Reg. Dan II *2423.

Anm: Samme dag pålagdes lensmændene i et missive, »som vdtgick huos samme forschreffne breff..., att skulle lade forkynnde samme breff for menige almueen,« Kanc. Brevb. 1551-1555 176. Se også kong Christian 3.s åbne brev af 26. maj 1552 ovf. nr. 95.

Tekst efter A.

Wii Christiann mett guds naade Danmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis konningh, herttugh vdi Slesuigh, Hollstenn, Stormarnn och Dyttmerschenn, greffue vdi Oldennborgh oc Dellmenhorsth giøre alle witterliggt, att effterthii mangefoldige klagemaall, som heertilldags for oss kommenn er, att mange
5 haffue verligen saarett och ihiellskutt huerandre mett bøsser och armbørster, huoraff er kommen stoer guds fortørnelsse. Tesliigiste forfare wii, att iagtenn och mangededs ødeleggis vdi thett, att ther tillstedis, att manndt bruger røer och armbørster, och thermett vndertiidenn mange forssømmer theris ne-

ringe och bierringe, paa thett the kunde hiemmeligenn tillkomme att skyede
 10 hiortte, hinde, raaer eller andre dyer. Tha paa thett att saadanntt maa affleg-
 gis, haffue wii mett wore *elskelige* menige Danmarckis riigis raadt ladett
 giøre ther sliigh skick paa, som heereffter følger. Førsth skall ingenn presth
 eller bunde eller theris suenne och folck haffue bøsseer eller armbørster att
 ferdigis mett, entthen vdi schouff eller marck, ey heller vdi sitt huss. Medenn
 15 huoe som helsth thennom haffuer, tha schulle the indenn sancti Mortens dagh
 førstkommenndis føre thennom till theris hosbundis eller lennsmanndtz huss
 ther att foruares till troer hende, saa lenge behoff giøres, the schulle vdtages,
 theris federnnelanndz schade och forderffue thermett att affuerge, om be-
 20 hoeff giøris. Findis bøsseer eller armbørster huos nogenne preste, bunde eller
 theris suenne och folck effter *forschreffne* tiidt och termynn, tha schall then,
 som the findis huos, straffes aff synn hosbunde som en vørsom. Och skall
 mandt haffue frii louff och magtt saadanne bøsseer och armbørster att tage
 och beholle frann thennom, som the kunde offuerkomme, ther haffuer bøsseer
 eller armbørster huos thennom. Findis och nogen heeremodt att haffue bøs-
 25 ser eller armbørster, och wederfares thennom nogenn skade theroffuer, tha
 skall handt haffue thett for hiemgieltdt och ligge paa syne egne wercke. Och
 then, thett giør, vdenn tilltall att were. Schall och ingenn, entthen prouester,
 prester, fogeder, borgere, bunde eller nogenn andenn, som icke aff adelen ere,
 maa holle eller haffue mynnder, halfftige eller andre hunde, som ødelegge
 30 nogenn wildt, raaer eller haarer. Huem som helsth saadanne hunde findis att
 haffue, then skall haffue forbrott xl marck pendinge, halffdeelenn till synn
 hosbunde oc andenn halffdeelenn till then, som paakierer. Oc huoe som vp-
 tager eller ihiellslaaer *samme* hunde, skall intthett thermett haffue forbrott.
 Bliiffuer och nogenn prouesth, presth, fogett, borger eller bunde heermett be-
 35 fundenn nogenn wildt, hiortte, hinde, raaere eller harer att skyede, slaa, biede
 eller vdi nogenn maade att omkomm[e], straffis therfore som for andre stolne
 koste. Och skall ehuem, som will, haffue magtt att maa tilltale then, som saa
 giør, och lade straffe therfore som for synne egenne koste. Schall och ingenn
 borgere, borgersuenne eller kiøbstedtzmenndt maa ferdigis mett bøsseer eller
 40 armbørster vdenn theris byfredt, vdenn handt er paa hanns rette reysse vdenn-
 lanndz. Huoe theremodt giøre och fanger theroffuer nogen skade, haffue thett
 for hiemgieltdt. Och skall alle wore fogeder, embitzmenndt, menige addel-
 lenn, borgemestere, raadtmenndt och alle andre vdi wortt landt Fyenn were

15 Mortens] Mortens *B.* – 20 suenne] *tilf. o. lin. A.* – 28 bunde] *mgl. B.* – 37 som (*I.*)] helsth
tilf. B. – 38 synne egenne koste] *rettet på rasur fra* andre stolne koster *B.* – 39 kiøbstedtz-
 menndt] kiøbmennndt *B.* – 40 hanns] synn *B.* – 43 wortt landt Fyenn] wortt lanndt Lollanndt
 och Falster *B.*; wore lande Fyenn. Siellandt och Smaalannenne *tegn.*

45 pligtige till att haffue goedt, fligtige opsiende paa, att tesse forskreffne artickelle wedt alle theris ordt, pungter och artickelle wedt theris fullemagtt holdis vnnder then pligtt, som wedtbør. Giiffuitt paa wortt slott Kiøpnehaffnn sancte Marie Magdalenne dagh aar etcetera mdlïi. Vnnder wortt signnett.

97

1553. 29. juni

København

Kong Christian 3.s åbne brev om fremgangsmåden ved pantsættelse og afhændelse af købstadgods.

A: Malmö Stadsarkiv A 73. Perg. 29,3 × 16,9 (plica 4,7). Perg. rem. Efter teksten m. Johan Friis' hd. *De mandato proprio regie maiestatis. Iahan Friiss aff Heslagger, cantzeler.* På bagsiden m. tredje samtidig hd. *Preuilegia, att hues gotts som scall selgis, pantis eller affhenndis, scall skee til raadhus oc ting 1553.* – Aa: Smst., Magistraten D I:4 Malmö stads privilegiebok upplagd 1664 f. 72r-v.

Teksten er endvidere overleveret i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 123r (omtr. samtidig) under overskr. *Obne breffue, som vdgick om kiøpstedzgodtz, som herepther følger 1553.* Efter teksten *Dominus rex manu propria subscripsit.*

Tryk: Danske Mag. V 253 (efter Adskillige registre); Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 218 (efter Adskillige registre); Kanc. Brevb. 1551-1555 238-39 (i referat efter Adskillige registre); Dipl. civ. Malmogiensis 89-90 nr. 41 (efter A); Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 605-06 nr. 458 (efter A). – Hist. Tidsskr. IV 564 nr. 78; Hist. Aarb. II 237 nr. 84h; Reg. Dan. II 1148.

Anm.: Kong Christian 3. udstedte 1551. 24. juli et brev med lignende indhold alene stilet til Malmö, jf. Privilegier, Resolutioner och Förordningar II 588-89 nr. 449; Kanc. Brevb. 1551-1555 65 (under 25. juli).

Tekst efter A.

5 Wii Christiann mett gudtz naade Danmarckis, Norgis, Venndis oc Gottis konung, hertug wdi Slessuig, Holstenn, Stormarnn oc Ditmerschenn, greffue wdi Oldenborgh oc Delmennhorst giøre alle witherligt, att epherthi mangfoldelige klagemaell for oss werit haffuer, huorledis mannge wore vnndersotte oc andre bleffue bedragne oc forfaartt mett kiøbstedtzgoedtz
5 vdi saa maade, naar the thet kiøbe eller oc til pant fangenndis worder, tha er thet wnndertidenn thilfornn thre eller fyre sted sold eller forpannthit, oc theroffuer kome mannge vdi skade. Tha paa thet, att slig bedragh motte nederleggis, oc huer wdi the maade motte bliffue wbedragenn, haffue vii mett
10 wore elskelige Danmarckis riigis raadtzs raad, som nu her hoes oss til steede

44 fligtige] *mgf. B.* – att (2.)] alle *tilf. B.* – 45 artickelle] *gentaget v. linieskift og gennemstr. B.* – 47 Magdalenne] *Magdalene B.*

1-3 mett *indtil* Delmennhorst] etcetera *reg.* – 4 huorledis] *att tilf. reg.*

ere, beuilgit oc sambtygt och nu mett *thette* wort obnne breff beuilge oc samtycke, att naar nogenn inndlendiske eller vdlenndiske ville selge, forpannte eller wdi andre maade till laanns eller gaffue affhennde nogit kiøbstedsgoedtzs, tha schall hannd *thet* affhennde till byetinget eller paa raadhussit for
 15 borgemester oc raad, oc schall *thet* sidenn clarligenn indtegnis wdi stadtzbogenn, saa mannd kannd wiide sig therepther att rette. Fordrister seg nogen till herepther anderledis att kiøbe, pannte eller till laanns eller gaffue att tage forwarning paa nogit kiøbstedtzgoedzs, ennd som forschreffuit staaer, tha schall thennd forwarni[n]g aldellis ingenn magt haffwe oc ingenn att kome
 20 till hindere eller schade vdi nogen maade. Giiffuit paa wort slott Kiøpnehaffnn torsdagenn nest epher sancti Hanns baptiste dag aar etcetera mdlmliii. Wnnder wortt siignet.

1553. 23. og 25. oktober, Kolding. *Kong Christian 3. og rigsrådet statuerer på rettertinget, at købstadgods er løvsøre og derfor ikke skal lovbydes; er senest trykt i Danske Domme I 380-84, nrr. 197-98*

Kong Christian 3.s instruks for toldereren i Helsingør, Sander Lejel, vedrørende Øresundstolden for de seks vendiske stæder samt de østersøiske og vestersøiske hansestæder.

A: RA. Øresunds toldkammer, Kgl. missiver, instruktioner m.m. I 1554-79. Papirhæfte i lille folioformat, indeholdende fire blade, hvoraf dele af det sidste er afrevet. Hæftet er sammensyet, og kong Christians segl, papir over rødt voks, DKS. 121, er påtrykt over snoren efter teksten, hvor også er skrevet *Christian m. kongens hd. På bagsiden m. samtidig hd. Anno 1560 then 22. martii anammett aff Fredrick Leyell.* Herunder m. anden samtidig hd. *Datirt anno liiii.* – Aa: RA. Danske Kancelli B 46, Diverse [1481-1571] nr. 72. Papirhæfte i lille folioformat, indeholdende fire blade, ikke sammensyet (samtidig). På bagsiden m. samme hd. som teksten *Zollzettel wie der wendischen vnd anderer osterischen vnd westerischen anseestedte schiffe vorzollt werden sollen. Actum Odensee den xxiii^{en} tagk des monatts septembris anno etcetera im liiii^{en}.*

Tekst efter A, udfyldt efter Aa.

Christian von gots gnaden zu Dennemarken, Norwegen, der Wenden vnd Gotten koning, herzog zu Schlesswig, Holstein, Stormarn vnd der Dithmarschen, graff zu Oldenburg vnd Delmanhorst. Volgenger gestaltt soll sich vnser zollner Sander Leyll iegenn den windischen vnd osterschen anseestedtten,

20-21 Giiffuit paa wort slott Kiøpnehaffnn] Datum Haffnie *reg.* – 21 nest epher sancti Hanns baptiste dag aar] post sancti Iohannis baptiste anno *reg.*

- 5 auch die vonn Brehmen, Schwolle, Deuentter, Campen mitt empfangng der zollen gerechtigkeit im Oresundt vorhalttenn:

Erstlich der sechs windischen stedtt zollen Luebeg, Hamburg,
Luneburgk, Rostock, Sundtt vnd Weysmar.

- 10 Wen gemelatter stedtt eigen schiff mitt iren eigenn guthern, die nichtt sonderlich zollar, als weyn vnnd kupffer, im Oresundtt ankommen, den lauffen sie frey durch vnd zollen nichtt, sollen aber alle iar ein sehebriff dem zollner, des iars gegeben vnd datirtt, vberantwortten oder, so das nichtt geschichtt, vom schiff ein rosennobell geben, so oft es anlangtt, bis das der seebriff
15 eingebracht wirdtt.

Vnd so oft das schiff die zollenstedtt berurt, soll certificirt vnd schreyb vnd thonnen geltt gegeben werden, vnnd soll wein vnd kupffer nach gebur vorzoltt werdenn. //

- f. 1v Wen aber inn obangetzeigter befreyeten durchschiffung vn frey schiffspart
20 inn bemelatter sechs stedtt schiffen seyn, inn andere osterische hensestedt oder an ander ortt, vnd nicht inn den sechs wendischen stedtten zu haus gehorigk, soll dauon ein rosennobell gegeben werden. Haben aber die sechs wendischen stedt ein inn der andern schiffpartt, dauon wirdt nichts gegeben.

- So aber der sechs stedtt eigen schiff mit frombden guetern, die nichtt
25 inn den sechs wendischen stedtten zu haus gehorig, geladen, die gehören in den osterischen hansestedtten oder an andern ortten zu hause, dauon gibt das schiff einen rosennobell vnd die guther ein rosennobell vnd schreib vnd thonnen geltt.

- Damitt seint die englischen, schottischen vnd anderer nation guether, als
30 denn hundersten pfennig zu zollen geben, nichtt gemeintt, vnd werden dieselben guther nach gebur vorzoltt.

- Wen auch der sechs wendischen stedtte eigen guther inn andere ostersche hansestedtt schiff geschiff, dann sollen die guther mitt einem rosennobell
f. 2r gefreyett vnd das schiff nach gebur vorzoltt werden. // Desgleichen wen die
35 sechs wendischenn stedtt, der andern osterischen stedtt, guther oder anderer, ausserhalb der sechs wendischen stedtt, zugehörig eingeladen, gibtt das schiff ein rosennobell vnd die guther ein rosennobell, schreyb vnd thonnen geltt. Vnd seint die sonderliche zollbare guther, alls wein, kupffer etcetera, auch die guether, als denn hunderstenn pfennig gebenn, dauon hiroben
40 gemeltt, hirin nicht begriffenn, sondern geben iren geburenden zollen.

Aber wen eine der wendischen stedtt inn der andern sechs wendischen

25 geladen] zu vorstanden wan die wendesche stedter keine certification bringen etcetera tilf. i marg. m. anden samtidig hd. A. – 37 vnd (1.) indtil rosennobell] til. i marg. m. samme hd A.

stedtt schiff eins ir eigen guther schiff, pleybtt das guth frey, vnd wirdt nichtt vorzoltt. Machtt auch das befreyett schiff nichtt zolbar.

Der osterischenn anzeestedtt zollenn.

45

Der osterischen anseestedt eigen schiff, dar keinn frombdt schiffspartt inne ist, mitt derselben stadt, dar das schiff zu haus ist, eigen guther beladen, die nicht sonderlich zolbar, als wein, kupffer vnd salz, gibtt von schiff vnd guthern ein rosennobell vnd schreib vnd thonnen geltt vnd ist nach gebur
f. 2v von den guthern zu certificiren schuldig. // Ist aber ein frembder schiffspartt im selbenn schiff, dauon vorzoltt wie obenn gemeltt, das wirdtt mitt einem rosennobell gefreyett, vngeacht ob solch schiffspartt in die wendisch stedtt oder ander henseestedtt zu hauss gehorig.

55

Hatt aber das schiff frombde guether ingeladenn inn die sechs wendischen stedtt oder an andernn orten zu haus gehorig, dann gibt das schiff ein rosennobell vnd die guther ein rosennobell, vnd schreib vnd thonnen geltt.

Vnd werdenn wein vnd kupffer wie obengemeltt sonderlich vorzoltt, wie gebrauchlich, es hatt auch niemandz kupffer durch zu schiffenn. Es werde dan sonderlich aus begnadung vorgunstigt vnd zugelassen vnd sonst nichtt.

60

Die osterischenn anseestedtt, damitt die sechs wendischen stedtte nichtt gemeintt, seindt auch schuldig vonn iederm schiff salz, sechs thonnen salz, im zollenn vff zu schiffenn, daruor wirdt inen ein goltgulden nach alttem herkommen bezaltt oder im zollenn gekurzt.

f. 3r

Vnd gibtt das schiff ein rosennobell, dar das salz ingeladenn, vnd schreib vnd thonnen geltt. // Inn allwege seindt die schiffer schuldig, von denn guethern certification einzubringenn vnd im zollen zu uberantworttenn. Auch dem zollner mitt dem eydt warhaftig vff sein begerenn zu berichten, wem die guther zustendig sein, vnd an was orten die zu haus gehoren.

70

Haben die osterischen anzeestedtt flamisch heringk inn ir eigen schiff geladen, der ir eigen ist, dann wirdt schiff vnd hering mitt einem rosennobell gefreyet. Wen aber der hering andern zugehorig, die nicht in der stadt, dar das schiff zu haus gehorett, gesessen, dan wirdt der hering mitt eynem rosennobell gefreyett als frombdes guth vnd das schiff nach gebur vorzoltt vnd schreib vnd thonnen geltt gegeben.

Der westerischen hanseestedt nhemblich Brehmen, Schwolle, Deunter,
Campen zollen als im Ørsunde zu geben geburt.

Ein schiff vnder ein hundertt last ballast gibtt ein rosennobell.

Ein schiff vber hundertt last ballast zwey rosennobell. //

f. 3v Ein schiff vnther hundertt last, mitt der angezeigten stedt eigen guth beladenn, gibtt zwey rosennobell.

Ein schiff vber hundertt last, mitt der stedt eigen guther beladenn, gibtt drey rosennobell.

85 Hatt das schiff englisch, schottisch oder anderer nation guther, die denn hunderstenn pfeningk geben, wirdtt dauon nach gebur vorzoltt, vnd das schiff gibtt nach seiner grosse vnd last wie vhogesaztt.

90 Vom salz zollen die von Brehmen vnd gemelkten westerischen stedt schiff, also die osterischen anseestedt, nhemlich von iedem schiff salz, sechs thonnen salz, dauor wirdt bezaltt oder im zollen gekurzt ein goltgulden, vnd das schiff zoltt, nach seiner grosse, wie inn vorigen artickeln gemeltt.

Vom flamischenn hering geben gemelte stedt zu zollenn vonn ieder zehennlast ein halben goltgulden, vnd das schiff vorzoltt nach seiner grosse.

Mitt wein vnd kupffer wirdt is im zollen gehalten wie vonn alters herbracht vnd inn vorigen artickeln gemeltt. //

f. 4r Vnnd geburt allenn schiffernn schreib vnd [thonnen] geltt zugebenn, so oft die zollen stedt ber[urett wirdt], die schiffer seint auch inn allwege zu [certificirenn], vnd so oft von den ingeladen guthern be[richt begerett], dem zollner vormittelst eydz warhaftig [bescheidt] zugeben schuldighk.

100 Die schiffer sollen zu vnnotturfft im zo[l]len im Oresunnde nichtt vffgehalttenn, sondern so[uil muglich] schleunig vorzoltt vnd gefurdertt wer[den, das] derhalben kein vrsach zu clagenn, wie b[issher viel]valtig gescheen, die schiffer sol[lenn auch] mitt nichte derhalben, das sie gefurder[th was] zugeben, bedrengtt oder bescheztt werd[enn].

5 Vnd sollen vnser zollner vnd zollschreib[er bey inen] inn disen stucken kein vnrichtigkeit be[findenn] lassen. Daran geschicht vnser beu[hel vnnd] meynunge.

Actum inn vnser stadt Odensee den [xxiiii^{ten}] septembris anno etcetera im liiiii^{ten}.

Kong Christian 3.s åbne brev til lensmændene i Danmark om, at ingen af hans undersåtter må huse tatere, men at disse skal forfølges som fredløse.

A: Fyn LA. Odense len. Kongelige originaler reskripter 1540-1628. Papir 31,2 × 35,9. På bagsiden kong Christians segl, papir over rødt voks, ikke anført i DKS. Kronet, korsdelt skjold, der svarer til beskrivelsen af DKS. 121, beskadiget. På bagside m. samtidig hd. *Tatterbreff*. M. lidt senere hd. *Thatterbreff*. – B: tabt. Teksten overleveret i Ribe bys rådstuedombog. NLA. Viborg. Ribe rådstue D 22 13, Rådstuedombog 1527-1576 f. 45r (samtidig). – C: tabt. Teksten overleveret i Helsingør Stadsbog. SLA. Helsingør byfoged B2, Tingbog («Byens bog») 1554-1555 f. 28v (omtr. samtidig). I marg. *Konghens breeff*.

Brevenes ordlyd er samlet indført i Tegnelse over alle Lande nr. 4 (1552-56), RA. Danske Kancelli B 31c f. 468v (omtr. samtidig) under overskr. *Obnne breffue, som vdgiiick till alle lennsmændene offuer ald Danmarck om thattere. Datum Odensse ipso die Michaelis anno etcetera 1554.*

Tryk: Dyrlund, Tater og Natmandsfolk i Danmark 366-67 nr. 9 (efter tegn.); Kanc. Brevb. 1551-1555 339 (i referat efter tegn.); Ribe Rådstuedombøger 1527-1576 og 1580-1599 48-49 (efter rådstuedombog); Helsingør Stadsbog 1554-1555, 1559-1560 og 1561-1565 48 (efter stadsbogen). – Reg. Dan. II 2709.

Tekst efter A.

Vii Christiann mett guds naade Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gottis koning, hertug wdi Slessuig, Holstenn, Stormarnn oc Dyttmerskenn, greffue wdi Oldenborg oc Dellmenhorsth giøre alle witterliggt, att wii ere komen wdi forfaringh, huorledis att endog wii haffue ladett wor recess oc tissligiste
 5 wore opne breffue wdga offuer altt wortt rige Danmarck oc therwdinden forbodett, att ingen tatter skule wnderhollis eller tilstedis att haffue thieris werilssse nogenstedz herwdi rigetth. Sameledis haffue wii tillschreffuitt wore lenssmend, att the icke skulle tilstede, att slig wldendiske folck, som icke andett end skalckhed haffuer mett att fare, att drage omckring wdi rigett att
 10 stielle oc bedrage enfoldige folck mett styld oc wdi andre maade, icke skulle nogenstedz wntthollis wdi thieris leenn. Thaa formercke wii, att the dog mangestedz wnderhollis, bode aff wore lenssmend, addelen oc andre. Thii bede wii endnu oc strengeligenn biude alle wore kiere wndersaatte, geisslige oc wertzligge, som bygge oc boe offuer altt wortt rige Danmarck, att i epher
 15 thenne dagh icke wnttholle, husse eller helle nogen tatter, som saa omdrager oc bedrager enfoldige folck, saaframptt att huilcken som husser eller heller

1-3 mett *indtil* Dellmenhorsth] etcetera *tegn*. – 1-3 Danmarckis *indtil* Dellmenhorsth] etcetera *Ribe rådstuedombog*. – 4 endog] *mgl. Ribe rådstuedombog*. – 10 styld] sligt *Ribe rådstuedombog*. – 11 wntthollis] were vnderholdet *Ribe rådstuedombog*; were wntthollet *tegn*.

nogenn aff same thatter oc thermett bliffuer befundenn, att thend icke will lide therfore straff oc tilltall, som hand hagde husitt oc hellitt enn fredløø mandtt, och huem som slig thatter kand offuerckomme, thaa skulle the haffue
 20 fuldmagtt att straffe thenom paa thieris liiff oc gotzs oc fare mett thenom som med andre fredløøse mend. Oc hues gotz som findis huos same thattere, skall were till pris, oc huer thett att beholle, som thett becommen kandtt. Fordrister seg nogene wore lenssmend eller aff addellenn till att tilstede samme thattere
 25 att leyedis eller wntthollis wdi thieris leenn eller paa thieris goetz, tha skulle the were pligtige att wprette ald thend skade, som nogne wore wndersotte wederfaris aff same thattere, thett were seg mett styld eller wdi andre maade, oc thertill straffis som the, ther hantthaffue fredløøse mendtt. Giffuett paa wor gaard wdi Odennsse sancti Michels dagh aar etcetera mdlriiii. Wnder wortt siignet.

100

1554. 28. oktober

Nyborg

Kong Christian 3.s åbne brev til lensmændene i Jylland om forbud mod at bruge fjælle-, tømmer- eller bulvægge samt andre jordgravede trækonstruktioner i husene.

A: Udfærdigelse for lensmanden på Riberhus, tabt. Teksten er overleveret gennem Ribe bys rådstuedombog, NLA. Viborg. Ribe rådstue D 22 13, Rådstuedombog 1527-76 f. 46r (omtr. samtidig). Brevet er udgået ligelydende til lensmændene i Nørrejylland, og teksten er indført i Tegnelse over alle Lande nr. 4 (1552-56), RA. Danske Kancelli B 31c f. 468r (omtr. samtidig) under overskr. *Obnne breffue, som vdgiick till alle lennsmennendene offuer ald Nøriuttlandt om husse att bøgge. Datum Nyborgh S<i>mionis et Iude 1554.*

Tryk: Danske Saml. V 376 (efter Tegnelse over alle Lande nr. 4); Saml. til jydsk Hist. og Topografi VII 85-86 (efter Ribe rådstuedombog); Kanc. Brevb. 1551-1555 347 (i referat efter Tegnelse over alle Lande nr. 4); Ribe Rådstuedombøger 1527-1576 og 1580-1599 49-50 (efter Ribe rådstuedombog). – Reg. Dan. II *2719.

Tekst efter Ribe rådstuedombog 1527-76.

Vii Christiann, met guds naade etcetera, gjøre alle vittherligt, at epherthii wii kome vdi forffaring, at mangestedtz vdi wort land Nørreutland, hwor wore vndersatte bøndere paa landzbyerne vpsetthe nogen hwsse, tha en part vpsetthe weggen y samme hwsse met bullfiele oc en part iordgraffue støllperne vndher

17 will] wille *Ribe rådstuedombog*. – 22 att] *mgl. Ribe rådstuedombog*. – 24 leyedis] ledis *Ribe rådstuedombog*. – goetz] gorde *Ribe rådstuedombog*. – 26 wdi] *mgl. Ribe rådstuedombog*. – 27 ther] then *Ribe rådstuedombog*. – mendtt] folck *Ribe rådstuedombog, tegn.* – 27-28 Giffuett indtil mdlriiii] datum ut supra *tegn.* – 28-29 Wnder wortt siignet] *mgl. tegn.*

2 kome] ere kommenn *tegn.*

5 theris hwsse, hwilket er en wuarlige biggening oc skouffuene tiill forderff. Tha
 paa *thet* at skoffuene kunde bliffue vid magtt, oc wore vndhersatte motte opset-
 the theris hwsse thenom oc theris ephtherkomere thes mere tiill gaffnn, haffue
 wii met wore *ellskelige* menighe Danmarcks rigis raadt beuilliget oc samtycket,
 at ephther thynne dag skall ingen rigens indbyggere vdi wort land Nørreuitland
 10 mwe bruge fielle, themmer eller bulle wegge vdi theris hwsse, men aleniste
 klyne oc lycke thenom *met* leer oc stieen, oc skall ingen stolper, fodstycker eller
 andet themmer iordgraffuis, men *thet* skall settis paa stieen, at *thet* tislengher
 kand bliffue bestandt. Fordristher seg nogen tiill heremodt at giøre, ephthersom
 forscreffuit staar, tha skall thend *thermet* haffue forbrøt sitt faldzmoll oc diellis
 15 lige som thend, wore breffue oc bud icke agtthe will. Giffuit paa wort slott Ny-
 borge sanctorum Symonis et Iude apostolorum dag aar etcetera mdlriiii, wndher
 wort singnett.

101

1555. 5. juni

København

Kong Christian 3.s skibsartikler, der blev udfærdiget, da Mogens Gyldenstjerne blev admiral.

Tekst I. Dansk tekst.

a: RA. Danske Kancelli B 23, Koncepter til Adskillige Registre 1553-57. – A: tabt. Teksten overleveret i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 133r-37r (omtr. samtidig) m. overskr. *Skibsartickle, som bleff anntwordett forskreffne her Magnus Gyldennstjerne paa forskreffne reyge*. Efter teksten m. samme hd. *Vnder wortt signet*. M. samme hd. (?) *Dominus rex manu propria subscripsit*.

Hertil slutter sig RA. Danske Kancelli B 46 nr. 121 (omtr. samtidig), AM. 80,4^o f. 286r-92r (2. halvd. af 16. årh.), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 818,2^o (2. halvd. af 16. årh.), Oslo Univ. Bibl. Ms. 83,4^o f. 49r-57v (18. årh.), der enten er ufuldstændige eller moderniserede og falder uden for udgavens rammer. Håndskrifterne er blandingshåndskrifter; AM 80,4^o er et norsk blandingshåndskrift.

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 254-59 (*efter reg. B 22*) og 550-56 (*efter Ny kgl. saml. 818,2^o*); Garde, Efterretninger om den danske og norske Søemagt I 45-49 (*i udtog i moderniseret gengivelse efter reg. B 22*). – Hist. Aarb. II 237 nr. 82; Reg. Dan. 1327 og 1669; Kanc. Brevb. 1551-1555 389.

Anm.: Der medgives den norskfødte admiral Christoffer Thronsen Rustung nogle skibsartikler, da han 7. juni 1556, Kanc. Brevb. 1556-1560 27, Norske Rigsreg. I 201, stod til søs

5 wuarlige] wuariigh *tegn.* – 13 bliffue] haffue *tegn.* – 15 will] wille *tegn.* – 15-16 Giffuit *indtil* mdlriiii] Datum *tegn.*, *jf. dog overskr.* – 16-17 wndher wort singnett] *agl. tegn.*

Incl. 3-4 forskreffne her Magnus Gyldennstjerne] *der refereres til foranstående breve om Mogens Gyldenstjernes udsendelse med en flåde mod sørøvere, jf. Kanc. Brevb. 1551-1555 389.*

for at værne Danmark og Norge mod sørøvere i Vesterhavet og havet ud for Norge. Paragrafferne 12 og 13 samt visse dele af paragrafferne 1 og 9 mgl., RA. Danske Kancelli B 31d. Tegnelser over alle Lande nr. 5 (1556-58) f. 65r-69r, og udelades her.

Tekst efter Adskillige Registre.

Wii Christiann (mett guds naade Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gottis koning, hertug wdi Slessuig, Holstenn, Stormarnn oc Dytterskenn, greffue wdi Oldenborg oc Dellmenhorsth) giøre alle witterliggt, att ephtherthii wii nu haffue forordineritt oss *elskelige* her Magnus Gyldenstierne, ridder, wor
 5 mand, raad oc embitzmand paa wortt slott Laugholm, att were wor amiral offuer nogen wore orlogskibbe oc krigsfolck, som wii vti wor bestilling haffue afferdigitt, tha haffue wii therfore ephther *gammell* sedwane ladett schriffue oc forfatte thisse ephtherschreffne article, hureom altingiste holdis skall,
 f. 133v // huarephther huer oc alle wore krigsfolck, *thett* were sig offuerste, høffuitz-
 10 mend, landzknegte oc bodzmend, tydske oc danske, skulle wiidhe thennom att rette.

(Tekst II 1)

<1.> Først skulle alle wore krigs oc skibsfolck loffue oc swerge thisse article fast oc wbrødeligen att holde oc fuldkomme oc thennom therepther at
 15 skicke, oc thenom alle ephther then eed, pliggt oc troe tieniste, the oss mett forwantt ere, skulle troligen oc erligen beuisse oc holde, som erlige krigsmennd bør att giøre. Thisligiste skall huer høffuitzmand, som er paa wore skibbe, mue mett wor amirals oc øffuerstis wed oc wilge magtt haffue att vduelie
 20 fire quartermestere, oc skall thuo aff thennom tilgiffuis høffuitzmanden oc the andre thuo then menige mand. Paa the smaa skibbe, som mett saa møggitt folck icke ere bemandett, som the store, er nock vdi thuo quartermestere, ephtersom leyligheden sig wil begiffue, huilcke sig ocsaa skulle holde, ephtersom *forschriffuit* staar.

(Tekst II 2)

<2.> Till *thett* andett saa skall wor offuerste, høffuitzmend, skipper oc quartermester haffue god vpszeende mett, att køcken oc kielder bliffuer til-
 lugtt, strax ephther maaltid er giortt, oc hues offuerbliffuer, att *thett* mett fliid
 30 vptagis oc vdi kielleren forwaris, men nar affthenmaaltid skeer, skall *thett* holdis ephther *gammell* skiibswiiss oc sedwane. Oc skall huere xxx. knechte giffuis i *tønne øll* och huere xxiiii. bodzmend i *tønne øll*, oc *thermett* skulle the lade thennom nøyge en dag oc natt. Oc huilcke skibsfolck som wille ha-

ffue warmtt øll om morgenen, the skulle tage aff theris egit vdspisningsøll oc
 35 antworde kocken thertill. //

(Tekst II 3)

f. 134r <3.> Skall ingen kriegsknecht eller bodzmend inden skibsborde forag-
 te nogen wor fettallie, øll eller mad, oc thett icke heller spiilde eller kaste
 40 offuerborde. Thersom en eller mere thermett bliffuer befundett, tha skal thett
 straffis ephther skibsrett, oc thersom saa skeer (thett gud forbiude), att wore
 orlogskibbe aff storm oc wueder bliffue vdi søen vpholdett eller theraff ind-
 dreffuitt vdi fremmede lande, oc fettallien icke wilde tillrecke, att folckitt
 kunde bliffue bespiisset, ephthersom wore article vduiser, tha skall ingen,
 45 were sig huem ther wil, sig vnderstaa att begynde eller giøre nogen vpløb el-
 ler vprør emod amiralenn, offuerhøffuitzmanden eller befalingsmendene om
 fettallie eller betaling. Men huer skall were pligtig att følge wore orlogskibbe
 vdi haffnen egien herind for Kjøpnehaffn, som the vdløbe, wed theris eed oc
 pligtt.

(Tekst II 4)

<4.> Bodzmenden skulle ephther gammell sedwane haffue theris froekost
 for theris arbeide oc wmage.

(Tekst II 5)

55 <5.> Skall oc ingen kriegsmand eller bodzmand, tydske eller danske, søn-
 derslae eller kaste for bord nogitt fad eller drickekar. Bliffuer nogen befun-
 dett thett att giøre, tha skall hand straffis ephther skibsrett.

(Tekst II 6)

60 <6.> Ingen kriegsmand, landzknegtt eller bodzmand skall tage for sig, nar
 maaltid er, mere brød, smør eller andett, end hand behoff haffuer oc kand
 strax forte[re]. Oc findis nogen, som spiilder saa møggit øll, som mand icke
 kand skiule mett itt knobfad, tha skall hand straffis therfor aff mestermanen
 65 ephther skibsrett.

(Tekst II 7)

<7.> Thersom saa skeer, att gud almechtiste oss tilføyer en bythe aff wore
 fiender, tha skal skib, ancker, thackel, touff, skøtt, krud, lod oc fettallie, som
 f. 134v wii behøffue till wore orlogsskib, komme oss til= // gode. Men hues gotz som

findis inden skibsborde, enthen kiister eller andett, skall halffpartten oss tilhøre oc krigsfolckitt then anden halffpart. Oc skall allt sliigtt gotz wforrøgtt føris hiid till wortt slott Kiøpnehaffn oc her ephther gammell sedwane partis oc bytis. Menn nar it skib bliffuer wundett, som alene mett fettallie er lad, tha
75 skall saadan fettallie halffparttenn høre oss till, oc anden halffparten beholder krigsfolckitt oc skibsfolckitt.

(Tekst II 8)

<8.> Skall wor amiral oc offuerste haffue then thiinde pendinge aff wor
80 bythe oc aff then menige mandz bythe ocsaa then thiinde pendinge, huad heller thett tagis till land eller wand.

(Tekst II 9)

<9.> Sameledis skall huer skibshøffuitzmand, tesligiste knechtenes høffuitzmand, vdaff wor partt haffue thuø bythe oc aff menig mandz partt oc thuø bythe, huad heller thett er till land eller wand. Men quartermester, skipper, wor secretari, offuerste principals oc generalschriffuer, styremend, capellan, bøsseskøtter, trometter, piiber, trommeslager oc bardsker, the skulle haffue dubbeltt bythe, enn aff wor partt oc then anden aff then menige mandz
85 partt. Huad som bliffuer tagitt eller wundett till priiss aff nogen wore høffuitzmend, førre ennd wor amiral vdløber mett wore hoffuitskibbe vden reffuitt, skall icke komme till bythe vnder then menige mand, men huad skibbe wore høffuitzmend siiden tagindis worder oc bliffuer bemandett, huad for profitt thermett bliffuer giortt, therom skall holdis som mett the andre skib,
90 wore høffuitzmend først mett ere vdløbne. Huad vdi sigttett eller vden sich-tett bliffuer wundett, thett skall komme till menig mandz bythe, ephthersom for er rørd.

(Tekst II 10)

100 <10.> Huad skib oc gotz gud almechtiste oss fran wore fiender tilføyer, som herepther røris, skall oc were besynderlig byte. //

(Tekst II 11)

f. 135r <11.> Schall wor amiral mue beholde then anden amirals paa the skibbe,
5 som wundett bliffuer, hans kiister, kleder, klenodier, harnisch, werge, oc huad thett mere er. Thisligiste huer skibshøffuitzmand then anden skibshøffuitzmandz gotz, harnisch, oc huad thett ellers er. Skipperen, then anden skip-

pers gotz, bøsseskøtterne the andre bøsseskøtters gotzs, bodzmendene the andre bodzmendz gotz, kleder oc andett, sameledis knechtenis høffuitzmend, 10 landzknechte, styermend, høybodzmend huer beholde the andres werge, kleder oc gotz ephther gammell sedwane.

(Tekst II 12)

<12.> Huad byte som aff wor amiral, offuerste oc høffuitzmend bliffuer 15 wundett till land, thett skall halffpartten komme till oss oc andenn halffpartt till then menige mand, vdi liige maade huad the wiinde til søes, ephthersom forschreffuit staaer.

(Tekst II 13)

20 <13.> Skall all brandskatten, som bliffuer forøffritt oc vpbaaritt til land eller wand aff wor amiral, komme oss alene till, oc hand were pligtig att giøre oss ther gode rede oc regnschaff for.

(Tekst II 14)

25 <14.> Thersom nogen aff wore knechte eller bodzmend bliffuer skutt eller slagen aff wore fiender, tha skall mand lade hannom hele oc thett betale aff menig mandz bytte, paa thett ingenn skall bliffue forsømmett.

(Tekst II 15)

30 <15.> Skall ingen tage fran then anden, saa gott som fire .β. er werdt, mere eller mindre. Bliffuer nogen theroffuer begrebitt, tha skall hand vphengis vdi bouffsprødet.

(Tekst II 16)

35 <16.> Sameledis om nogen bliffuer befundett att vpbryde kiister, thøner eller nogitt gotz, som er til hobe bundett eller packitt, førre wor amiral, høffuitzmend, schipper oc quartermester er therhoss til stede, tha skall hand haffue forbrott all hans bytte oc thenn ombere oc skall thertill straffis therefore effther skibsrettenn. //

(Tekst II 17)

f. 135v <17.> Drager nogen sin kniff eller suerd till anden mett wred hwff inden 45 skibsborde, tha skall hand slas giennem handen mett en kniff till masten, oc thett siiden selff vdriffue. Giør hand oc nogen saar eller skade mett swerd eller kniff, tha myste hand sin haandt. Bliffuer hand død, giffue liiff for liiff.

(Tekst II 18)

<18.> Skall oc ingen forsøme sin wagtt, nar thett hannom tilfalder. Oc ingen lade wage for sig, vden gud haffuer lagtt sin hand paa hannom mett siugdomme. Huilcken heremod gjør oc hans wagtt enthen forsømmer eller forsoffuer oc bliffuer thermett befundett, thett were sig krigsmand, landzknecht eller bodzmand, tha skall hand therefore straffis paa hans liiff vden all naade.

(Tekst II 19)

55 <19.> Skall ingen neffne dieffuelind eller paakalde nogitt ondt, icke heller swere eller bande, then stund skibbett er vnder segell. Huilcken som findis thett att gjøre, then skall mestermanden straffe ephther skiffsrett vden all naade.

(Tekst II 20)

60 <20.> Ingen krigsmand eller landzknecht skall komme paa koebrøggen eller kompanyen, all then stund skibbett er vnder segell, vden amiralens, høffuitzmandens eller skipperens befaling. Gjør ther nogen emod, tha skal hand straffis vnder kiølen then neste retterdag.

(Tekst II 21)

<21.> Skall oc huer bode krigsmend oc andre gange till sin losemente, strax wagten er sett, oc bliffue ther inde oc icke roobe, skriige eller bancke. Huem theremod gjør, skal straffis vden all naade.

(Tekst II 22)

<22.> Nar skibbett er vnder segell, skall ingen skriige, roobe eller bancke, men giffue schipperen, styremanden oc bodzmennden god liud. Huilcken som findis heremod att gjøre, skall straffis wed liiffuitt vden all naade, thi thett er skib oc gotz anliggindis.

(Tekst II 23)

f. 136r <23.> Nar thett ther tillkommer, att mand skall slas oc handle mett wore fiender, tha skall huer rode, som forordnett er, bliffue oppe til stede oc icke // gaae heden therfran, vden the bliffue forløffuitt, oc mett andre knechte forløsde. Huilcke thett gjør, skall straffis vden all naade.

(Tekst II 24)

85 <24.> Nar skibbett ligger for ancker, skall ingen randsage, bessee eller bespeide skibbett, eller huad i skibbett er. Huo thett gjør, skall mestermanden straffe vden all naade.

(Tekst II 25)

<25.> Oc wille wii endeligen, att paa alle oc huertt wortt orlogskib skall
 90 holdis rett huer mandag epther gammell skibsbrug, nar skibbett ligger for
 ancker, paa *thett* att huilcken som haffuer hinanden nogett till at tale eller att
 beclage, maa wederfaris saa moggitt, som rett er.

(Tekst II 26)

95 <26.> Schall oc ingen kriegsmand, landzknecht eller bodzmand offuerfal-
 de mestermanden eller hans swenne paa wore skibbe till land eller wand for
 then sag, att the haffue straffitt oc giortt hannom hanns rett, men huer skall
 were pligtig att styrcke retten oc giøre mestermanden hielp oc biistand. Oc
 100 nar skibreysen er offuerstandett, tha skall ingen mue wedergiore, arge eller
 ancke paa, hues hannom wederfaritt er paa skibbett. Huilcken heroffuer giør,
 skall skioldis oc straffis som enn troeløss skielm oc bøswicht.

(Tekst II 27)

<27.> Ingen enthen kriegsmand, landzknecht eller bodzmand skal raad-
 5 slaae eller thennom tilsammen forbinde emod wor amiral, offuerste høffuitz-
 mend, schipper oc mestermanden eller hans suenne. Huilcken thett giør, then
 skall mand kaste offuer borde vden all naade. Oc skall huer wed sin ere oc
 eed were forpligtt att giøre wor amiral oc befalingsmend hielp oc byestand,
 paa *thett* att hues som skeer, *thett* wrett er, maa straffis.

(Tekst II 28)

f. 136v <28.> Ingen skall vnderstaae sig att gange till hiemmeligheden, som ha-
 ffuer the frantzoser eller andre onde siuger, men skal aldels // were ther frae,
 15 paa *thett* att andre icke theraff skulle bliffue forderffuitt. Oc skall ingen hel-
 ler wrent giøre hiemmeligheden. Huilcken theroffuer bliffuer befundett, then
 skal mestermanden straffe epther skibsrett.

(Tekst II 29)

<29.> Schal oc ingen, were sig huem hand er, løbe paa bythe vden amirals
 20 oc offuerstens wed oc wilge. Huilcke theroffuer giør, skal straffis wed liffuitt
 vden all naade.

(Tekst II 30)

<30.> Schal oc ingen kriegsmand, landzknecht eller bodzmand giøre per-
 25 lamente eller opstød mod wor amiral, høffuitzmand, capiteyn, schipper eller

høybodzmand paa wore orlogskibbe. Bliffuer thermett noger befundett, were sig tydske eller danske, tha skall hand straffis wed liffruit vden all naade.

(Tekst II 31)

30 <31.> Schall ingen mand giffue then anden vnøttige ord, som hans ere kand were anrørindis. Skall oc ingen bande eller swerge eller oc bedriff<ue> nogen gudz lesteringe. Huo *thett* findis att gjøre, skall settis vdi iern till første retterdag oc tha straffis mett retten.

(Tekst II 32)

35 <32.> Wille wi oc, att ingen skall tale eller handle mett fienderne, muntlig eller schrifftlig, vden amiralens eller høffuitzmandens forloff. Hwo *thett* gjør, schall straffis wed liiff oc hals vden all naade.

(Tekst II 33)

40 <33.> Skall oc ingen gaae vdi kabutzen vden kielderssuendens oc quartermesterens wilge. Tisligiste skall icke kocken, quartermesteren eller kielderssuenden offuerfaldis i noger maade enthen mett ord eller gierninger. Huem *thett* gjør, skall straffis vnnder kiølen vden all naade.

(Tekst II 34)

<34.> Wille wii oc, att ingen skal fare frann schibsbord oc till andett skib eller till landett vden høffuitzmandens forloff. Huem *thett* gjør, schal straffis ephther retten vden all naade. //

(Tekst II 35)

f. 137r

<35.> Skall oc ingen fordriste sig till att ligge vdi land eller att fare vdi land, ephther att wore skibbe ere vdlagtt paa strømmene eller paa nogit tog, were sig krigsmand, bodzmand, bysseskøtte eller andre. Huilcke *thett* gjør,
55 skall straffis wed hans hals vden all naade.

(Tekst II 36)

<36.> Ingen skall helder mue gjøre vplob eller skriige, raabe eller kiiffue om øll eller anden deell, ephther mestermanden haffuer affrobett, wed sin eed
60 oc eres fortabelse.

31 bedriff<ue>] slutning glemt ved linieskift, hvilket synes at fremgå af, at der er to delestreger; bedriffue a.

(Tekst II 37)

<37.> Huilcken som fordrister sig till att tappe øll, epther att mestermanden haffuer affrobtt, were sig krigsmand, kiolderssuend, bøsseskøtte eller
 65 bodzmand, hand skall straffis som then, sin eed oc ere haffuer forgiortt.

Saa wille wii, att *forschreffne* article fast oc wbrødeligen holdis skulle aff alle oc huer besønderligen wed theris ord, puncter oc articler, epthersom
 70 *forschreffuit* staar. Oc huilcke heremod gjør, skall therfore straffis, som fore er rørd. Giffuitt paa wortt slott Kiøpnehaffn onsdagen nest epther pintzdag aar etcetera mdlv.

Tekst II. Tysk tekst.

A: RA. Mogens Gyldenstjernes arkiv D. Kongelige og fyrstelige åbne breve 1527-58. Papirhæfte i kvartformat indeholdende otte blade, konserveret. Efter teksten med kongens hd. *Christian* og rester af uidentificerbart segl i rødt voks. Artiklerne er indført i en kopibog over kongelige bestallinger, RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afdeling A 42, Registrant König. Maitt. bestallten Reth, Diener, Befelchs-, Haupt vnd Krigsleute etc. 1555-73 f. 58r-64v (omtr. samtidig). Paragraf 13 mgl. og ordenstillene følger derfor efterfølgende ikke originalens.

Tryk: Garde, Efterretninger om den danske og norske Søemagt I 49-51 (*i udtog i moderniseret oversættelse*).

Tekst efter A, udfyldt med støtte i A 42.

Wir Christian von gots genaden zu Dennemarcken, Norwegen, der Wenden vnd Gottenn koning, hertzog zw Schlesswig, Holstain, Stormarn vnd der Dithmarschen, graue zw Oldenburg vnnnd Delmanhorst bekennen vnd thun kunth hiemitt offentligenn vhor iedermeniglichenn, nachdem wir den
 5 gestrengen vnd ernvhesten vnsern rath vnnnd lieben getreuen ern Magnus Guldenstern, rittern, zu vnserm obersten vnnnd ammiral vber vnnser schiff vnnnd krigsvolck, so wir itzo vnnser gelegenhait nach abgefertigt habenn. So haben wir dorwegen volgende artickell nach altert gewonhait vnd see-rechtenn, wie es mitt allendingen in peuten vnnnd partten gehalten auch
 10 wess ein iederenn zw seinem theill eingefolgtt soll werdenn, stellenn lassenn, darnach sich ein ieder von vnnserm krigsvolck, er sey oberster hauptman, lantz knecht oder bosman, denisch vnd deutsch, wisse zuhalten vnd zurichten. Anfenglich so sollenn vnser krigsleuth vnnnd schiffsvolck loben vnnnd
 f. 1v schwerenn, // diesen artickeln gnug zu thun vnd demselben allenthalben
 15 nachzukommenn, sich auch vermuge irer gethonen eyde, den sy vnns vorhin geschworen, treulich vnd also ehrlich haltten, als ehrlichen krigsleuten wol anstehett vnnnd gebürett.

(Tekst I 1)

20 <1.> Zum ersten so soll ein ieder hauptman, so vff vnsern schiffen sein, mit
wissen vnd willenn vnser ammirals vnd obersten macht haben, vier quartir-
maister zu wehlen, vnd sollen von denn vieren zween dem hauptman vnnd
zween der gemeyn zugelegt werdenn. Vff den cleinen schiffen, nit so mit
25 souil volck als die grosen schiffe nicht bemanett seyenn, ist gnug an zweyen
quartirmeistern, wie dann solchs die gelegenheitt wol selbst gebenn will, die
sich deme haltten werdenn, wie hieuer geschriebenn steett.

(Tekst I 2)

30 <2.> Zum andern so sollen vnser oberhauptman, hauptleutte, schiffer vnnd
quartirmeyster auch achtt haben, das alle mal wann die malzeit geschehenn
ist, kuchen vnd keller versperert vnnd das vbrige vffgehoben vnd widerumb
f. 2r // inn keller verwarett werdenn. Darnach wann die annder maltzeit geschichtt,
so soll es gehalten werdenn nach alter schifswessey vnnd gewonhait, vnnd
soll nach der mittagmalzeit ye dreysigk knechten ein thonne biers vnnd
35 viervndzwantzig bosleuten auch eine tonne biers tag vnd nacht gegeben
werdenn. Es sollenn aber die schiffsleutt, so dess morgens warm bier begern
zu haben, solch bier von irer aigen tonnen nehmen vnd dem koch zu stellen
zu wermen.

(Tekst I 3)

40 <3.> Zum dritten so soll kein lantzknecht vnnd bosman [v]nnsere vittalien
bynnen schifsborth verachten, verspilden oder vberbortt schmeysse. Wo ei-
ner oder mehr hiruber befunden oder ergriffen wirtt, der soll gestrafft werden
nach schiffsrecht. Wann es auch geschehe (do gott vhorsey), das vnnsere
45 orlagsschiffe durch sturm vnd vngewitter inn der sehe vffgehalten oder in
frembde landt verschlagen würde, vnnd also die vitali nicht zulangen woltt, //
f. 2v das man das volck nichtt kontte speyssenn, als vnnsere artickell mitbringenn,
so soll sich keiner, er sey wer er wölle, vndersteen widder denn ammiral,
oberster hauptman oder befehlsleutte vfflauff vnnd vff ruhre zu machen vnd
50 vitalie oder bezallunge, sonnder ein ieder soll verpfflicht sein, vnnsern orlags-
schiffen biss in die hauen vor Coppenhagen, daraus sy gelauffen, bey iren
eyden vnd pfflichten zuuolgen.

(Tekst I 4)

55 <4.> Zum viertten so sollenn die bosleutte nach altem gebrauch ire früe-
koste haben vhor ire arbeytt vnnd muhe.

42 schmeysse] *man forventer schmeyszen.*

(Tekst I 5)

60 <5.> Zum funfften soll kein landtzknecht oder bosman, er sey denisch oder deutsch, keine tonne, schussell oder becher, daraus man yssett, trinckett, entzwey schlagen oder vber borth werffenn. Welcher daruber befunden, soll gestrafft werdenn nach dem schiffsrechte.

(Tekst I 6)

f. 3r 65 <6.> Zum sechsten es soll auch kein landtsknecht krigs oder bosman, wann maltzeit ist, mehr // brott, butter oder anders vor sich legenn, dann souil er von nöthen hat vnnd strax vff essen kan. Vnnd befindt man auch einen, der souil biers verspildett, als man mit einer schussell bedecken khan, so soll in der meysterman straffen nach dem schiffsrechte.

(Tekst I 7)

f. 3v 75 <7.> Zum siebendenn ob sach were, das got der almechtig vns ein beute von vnnsern vheynden zu fugte, so soll schiff, ancker, tackell vnnd taw dessgleichenn geschutzs, krautt, loth vnnd vitalie, so wir zw behuff vnnsere orlagsschiffe bedürffen, zuuor [a]us vnnsere sein. Das guth aber was bynnen schiffe ist, es sey von kysten vnnd anderm, soll die helffte vnnsere vnnd die annder helffte dem krigs vnnd schiffsvolck zugestaltt werdenn, vnnd soll solch guth vnuorrucktt hieher nach Coppenhagen gefürt vnnd doselbst noch alttem gebrauch vnnd gewonheit gepartett vnnd gebeuttett werdenn. Wann aber ein schiff gewonnen würde, das alleine mit vitalien geladenn, // so soll die helffte solcher vitalie vnnsere vnnd die annder helffte vnnsere krigs vnnd schiffvolcks sein.

(Tekst I 8)

85 <8.> Zum achtenn so soll vnnsere ammiral der oberste von vnnsere beute denn zehendenn pfeninge vnnd von dess gemeinen mans beute, sy werde zw wasser oder lannde gewonnen, auch denn zehenden pfeninge habenn.

(Tekst I 9)

90 <9.> Zum neunnden so soll ein ieder schiffshauptman dessgleichenn der knechte hauptman von vnnsere parth haben zween parthe <vnd von des gemeinen mans borth zwen beute>, es sey zw wasser oder zu lannde. Aber quartirmeister, schiffer, vnnsere secretari dess obersten principals vnnd generallschreyber, stürleutt, cappelan, buchssenschutzen, trommetter, pfeiffer,

95 trommenschlager vnd balwirer, die sollen duppelte beuthe habenn, eine von
 vnnserm bartt vnnd die anndere von dess gemeinen mans partt. Es soll auch
 nichts gebeuttet werden von dem gemeynen mann, eher vnnser ammiral auss-
 f. 4r loufft mitt // vnnsern haubtschiffen buthen vor reff. Welcher preis aber von
 denn hauptleuten ehr genommenn wirtt, soll nicht inn dess gemeinen mans
 100 beuth gehenn. Was schiff vnnser haubtleutte darnach nemenn vnnd pleiben
 bemantt vnnd was, was vhor profit damitt geschafft, das soll darmitt als mitt
 denn anndern schiffen, daruff vnnser heuptleutt erst aussgelauffen sein, ge-
 haltten werdenn, das in dem gesichte oder buten dem gesichte gewunnenn
 wirtt, das soll sein zu dess gemeinenn mans beutte wie vorgeschrieben.

(Tekst I 10)

<10.> Zum zehendenn was schiff vnnd guth das vnns gott von vnsern
 feynden zufügett daruon [d]ese na[ch]uolgende pillation, das soll auch be-
 sonnderliche beuthe wesen.

10

(Tekst I 11)

<11.> Zum eylfften so soll vnnser ammirall dess anndern ammirals so da
 gewonnen wurde, sein kysten, cleyder, kleynodien, harnisch, wehre <vnnd
 wes des mher>, dessgleichen ein ieder schiffs hauptman dess andern schiffs-
 f. 4v hauptmans guth harnisch, vnd was sonst // sein ist, der schipper dess an-
 dern schippers, dess buchsenschutzen, dess anndern buchsenschutzen, die
 bossleutt, der anndern bossleutte guth, cleyder vnnd alles habenn, vnnd die
 knechtshauptleutt, landzknecht, sturman, heuptt bosman sollenn der anndern
 ir geweer cleyder vnd guth haben, wie das ein altte gewonheitt vnnd gebrauch
 20 ist.

(Tekst I 12)

<12.> Zum zwolfften welche beuthe vonn vnsernn ammirall, obersten
 vnnd haubtleutten zw lannde gewonnen wirtt, die soll die helffte vnns,
 25 vnnd die helffte dem gemeinen mann zugestaltt werdenn, dessgleichen zw
 wasser auch also, wie vhor geschrieben steett.

(Tekst I 13)

<13.> Zum dreyzehenden so soll alle brandschatz, so gewonnen wirtt zu
 30 wasser oder lande, von vnserm amiral eingenommen ohne mittell vnss zuge-
 stalt vol vleyssige [re]chnung dauon gethan werden.

(Tekst I 14)

35 <14.> Zum vierzehenden ob einer von vnnserrn knechten oder bosleuten
geschossen oder geschlagen wurde von vnnsern vheynden, so soll man ine
lassen heylen von dess gemeinen mans beuthe, domitt keiner daruber verseu-
mets werde.

(Tekst I 15)

40 <15.> Zum funffzehenden so soll keiner dem andern ettwas nemen souil
f. 5r als vier schilling // werth, weniger oder mehr. Wurde einer oder mehr daruber
ergriffenn, denn soll man hengenn inn ein buchspreytt.

(Tekst I 16)

45 <16.> Zum sechzehenden ob einiger mann vffbreche kisten, thunnen
oder einig guth, das zu gebundenn vnd gepackett ist, eher vnnserr ammi-
rall, haubtleutte, schiffer vnnd quartirmaister darbey kommen, der soll alle
seine beutte verloren vnnd verbrochen habenn, soll auch nach erkantnus dess
schiffsrechten gestrafft werden.

(Tekst I 17)

55 <17.> Zum siebenzehenden wann einer sein degen der wehr zeuchtt im
ernnsten muth [b]ynne[n] schifsborte, dem selben soll man durch die handt
ein messer an die mast schlagen, vnnd solchs soll er selbst aussreyssen. Hatt
er aber einigen mann beschedigtt oder gesertt mitt dem schwerdt oder mes-
ser, so soll er sein handt myssen. Pleibtt er todt, so gehe leib vhor leyb.

(Tekst I 18)

f. 5v <18.> Zum achtzehenden so soll keiner keine // wachtt versaumen, auch
60 selber nyemandts vhor ine wachen lassen, es sey dann das er von gots wegenn
kranck oder schwach sey, welcher hirüber thutt, er sey landtsknechtt oder
bosman, so soll er gestrafft werden am leib sonnder alle gnade.

(Tekst I 19)

65 <19.> Zum neunzehenden soll keiner denn teuffel nennenn oder sonst
einigen fluch oder schwur thun, wann das schiff vnnter segel ist. Welcher
daruber befunden, denn soll der meysterman straffen nach schiffsrecht ahne
alle gnade.

(Tekst I 20)

70 <20.> Zum zwaintzigsten soll kein krigsman oder landtsknechtt kommen
a[u]f die kubrugge, die weill das s[chif]f vnnt[er] segell ist, sonndern vnnsers

admirals, hauptmanns oder schippers befehl. Wo einer daruber begriffen, denn soll man straffen vnder dem kyle denn negsten rechtstage.

(Tekst I 21)

<21.> Zum einvndzwaintzigsten soll ein ieder knecht nach seinem losiment gehn, wann die wach beseggt ist vnd darinnen pleiben, auch nichtt rufen, schreyen noch klöpfen. Welcher daruber // thutt, soll gestrafft werdenn sonnder alle gnade.

(Tekst I 22)

<22.> Zum zweyvndzwaintzigsten wann das schif vnder segell ist, so soll nyemandts schreyen, ruffen oder klopfenn, sonnder dem schiffer vnnnd bosmans guth gehöer geben. Welcher daruber thutt, den soll man straffen am leib an alle gnade, dann es giltt schiff vnd guth.

(Tekst I 23)

<23.> Zum dreyvndzwaintzigsten wann es darzw khomptt, das man mit denn vheynden schlagen oder handeln soll, so soll ein iede rott, wie sy verordentt werdenn, zu stete vnnnd oben pleibenn vnd nicht ehe hinwegk gehn, inen werde dann erlaubt, vnd das sy mitt [ei]ner a[nd]ern rott vmbgewechseltt werden. Welcher daruber thut, soll am leib gestrafft werdenn sonder alle gnad.

(Tekst I 24)

<24.> Zum viervndzwaintzigsten wan das schiff vhor ancker leitt, so soll nyemandz das schiff besehenn. Welcher daruber thut, denn soll der meysterman straffen noch dem rechte.

(Tekst I 25)

<25.> Zum funffvndzwaintzigsten so wollen wir // endlich das vff allen vnnnd ieden vnnsern orlagsschiffenn alle montage nach alttem schifsbrauche recht gehaltenne werde. Wenn das schiff vhor ancker ligt, domitt wann einer denn andern antzuclagen, das eym iedernn widderfare, souil recht ist.

(Tekst I 26)

<26.> Zum sechsvndzwaintzigsten so soll kein krigsman oder bosman denn meysterman vnd seine knechte vff vnsern schiffen zw wasser oder auch vff dem lande vberfallen, darumb das er gestrafft worden ist, sondern soll ein ieder zu erhaltunge gutes regiments dem meisterman beysteen. Wann auch die schiffreise gethon ist, so soll sich keine[r] rechne[n] an deme, wes ime vff dem schiff[e w]idderf[a]ren ist. Welcher hiruber thutt,

15 soll gestrafft vnnd gescholden werdenn vhor einen trewlosen schelm vnnd
bosswichtt.

(Tekst I 27)

f. 7r <27.> Zum siebenvndzwaintzigsten so soll nyemandts ratschlagen noch
sich verbindenn iegen vnnsern ammiral, obersten hauptman, schippern vnd
meisterman oder seine knechte. Welcher daiegen thut, denn soll // man vber-
bortt werffenn sonder alle gnade, vnnd soll ein ieder bey seiner ehre vnd eydt
verpflicht sein, dem ammiral vnd andern befehlsleuten zu helffen, domitt
das böse gestrafft werde.

25 (Tekst I 28)

<28.> Zum achtvndzwaintzigsten so soll nyemandts zum heimblichen ge-
mach gehn, der do frantzossen oder andere böse kranckhait hette, damit
nichtt die andern dardurch vergiftett. Welcher daruber befundenn, denn soll
der meysterman straffen nach dem rechtt.

(Tekst I 29)

<29.> Zum neunvndzwaintzigsten so soll nyemandts, er sey wer er wolle,
vff beuthe lauffenn sonndern des ammirals obersten wissen vnd [wi]llen.
Welcher daruber thutt, soll gestr[a]fft werden am leib sonder alle gnade.

(Tekst I 30)

40 <30.> Zum dreyssigsten soll kein krigsman, bosman oder landtsknecht
perlament oder vfflauff anrichten iegen vnsern ammirall, hauptleutt, schipper
oder hauptbossman vffs vnnsern orlagsschiffen. Wirdt einer damit befunden,
er sey denisch oder deutsch, der soll am leib gestrafft werden an alle gnade. //

(Tekst I 31)

f. 7v <31.> Zum einvnddreyssigsten so soll keiner denn andern schmehen oder
schelkten an sein ehre, es soll auch keiner fluchen oder schweren oder einig
45 gots lesterunge brauchen. Wer das thut, soll in die eysen geschlagen werdenn
biss zum negsten rechtstag vnd mit dem rechten gestrafft werden.

(Tekst I 32)

50 <32.> Zum zweenvnddreissigsten so soll keiner mit denn vheynden munt-
lich oder schriftlich reden oder handeln ahne vnnsers ammiraldz oder haubt-
mans verleub. Der das thut, soll am leib gestrafft werden ahn alle gnade.

(Tekst I 33)

<33.> Zum dreyvnddreissigsten soll keiner in die kabuse gehn ahne dess
 kellerknechts oder quartirmeister[s] wille[n]n, so soll man auch der koch
 55 quar[ti]rmeister oder kellerknecht nichtt vberfallen inn keinerley wege wider
 mit werdt noch der thatt. Wer das thut, der soll vndter dem kyel gestrafft
 werdenn ahn alle gnade.

(Tekst I 34)

60 <34.> Zum viervnddreysigsten wollenn w[ir] auch, das keiner vom schiff
 faren soll zu [e]inem andern schiff oder zum lande ahne dess hauptmans ver-
 f. 8r laub. Wer das thut, soll // mitt dem rechten gestrafft werdenn an alle gnade.

(Tekst I 35)

65 <35.> Zum funffvnddreissigsten soll keiner sich vntterstten noch vordris-
 ten, zu lande zwliggen oder zufaren, nachdem vnnser schiff vff die ströme
 ausgelegt oder vffen zuge sein, er sey krigsman, bosman, buchsenschutzs
 oder ein annder. Welcher solchs thutt, soll bey seinem halse vnd leibe ge-
 strafft werdenn an alle gnade.

(Tekst I 36)

<36.> Zum sec[hs]vnddr[e]yssigsten es soll auch nyema[nd] aufflau]ff ma-
 chen ruffen, schreyen ode[r] zanckenn v]mb bier oder annders, nac[h]dem der]
 meysterman abgeruffen hat [bey verlust s]einer ehren vnd eydts.

(Tekst I 37)

<37.> Zum siebenvnddreysigstenn welcher sich vndterstehett, bier zw
 zapffen, wenn der meysterman abgerufen hat, er sey krigsman, kellerknecht,
 buchs[ens]chutzs oder bosman, der soll als ein ey[t]ts vnd ehren vergessner
 80 gestrafft werden.

(Tekst I 38)

f. 8v <38.> Zum acht[vnn]ddreiss[igstenn] so wollen wir // alle diese artickell
 von allenn vm einem iedenn inn sonnderheitt inn aller massenn, form vnd
 85 gestalt, gantz vnuerbrochenn stett vnd vhest gehalten haben. Welcher
 aber hiruber thutt, der soll gestrafft werden als obgeschriebenn steett.

Vrkuntlich mitt vnnserm koniglichen secret besigeltt vnd gebenn vff vnn-
 serm schloss Copenhagenn denn funfften iunii anno etcetera im lv.

102

1555. 18. oktober

København

Kong Christian 3.s missive til en række jyske købstæder, hvorved det pålægges dem i lighed med andre købstæder i riget to gange årligt at lade undersøge, om nogen tjenestepige eller anden ugift kvinde reder til barsel, og forhindre, at et eventuelt foster forkommes.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 4 (1552-56), RA. Danske Kancelli B 31c f. 583r (omtr. samtidig) m. overskr. m. samme hd. som teksten *Kolling, Ribe, Wiborigh, Olborig, Randers, Aarshus (!), Weile oc Randers (!) ficke breff, som herepther følger.*

Tryk: Danske Mag. V 253-54 (efter tegn.), herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 238-39; Mansa, Bidrag til Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Hist. 178; Kanc. Brevb. 1551-1555 403-04 (i referat efter tegn.). – Reg. Dan. II 1357.

Tekst efter Tegnelser over alle Lande nr. 4.

Christian etcetera. Vor gunst tilforn. Wiider, at wii forffare, at mange steder wdi wore kiøpsteder findis piiger, som thennom lade beligge oc bliffue siuglig oc en part omkomme børnene eller oc himmlig legge thennom for kirckedører. Tha paa thett at slig vchristelig handell motte nederleggis, bede
5 wii etther oc wille, at i tiiltencke at bestiille, att thuene gange om aaret omgoer nogne dannequinner aff ethers borriske, oc the haffue tilsuinn ther vdi byen, som thett skeer ander steds hervdi riiget vdi kiøpstederne, om nogen tienstepiger eller ander vgiffte quindfolck reder tiill barszel, at huar slige findis, at mand thermet kand haffue indszeende, szaa fosteret icke forkommes
10 for forszømsze skyld. Her wiider at rette ether epther, oc lader thett ingenlunde. Schriffuitt paa wort slott Kiopuenhaffn fredagen nest epther sancti Galli dag aar mclv.

103

1556. 17. januar

København

Kong Christian 3.s åbne brev til bønder og menige almue på Bornholm om forbud mod at holde mere end én hund; på samme skal det ene ben være afhugget.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 5 (1556-58), RA. Danske Kancelli B 31d f. 9r-v (omtr. samtidig) m. overskr. *Konninglig maiestaets obne breff, som vdgick tiill bønder oc menige almue paa Borneholm, lyendis som herepther følger etcetera.* Efter teksten m. samme (?) hd. som denne *Dominus rex manu propria subscripsit.*

Tryk: Hübertz, Aktstykker til Bornholms Hist. 262 nr. 169 (efter Tegnelser over alle Lande nr. 5); Kanc. Brevb. 1556-1560 5 (i referat efter Tegnelser over alle Lande nr. 5). – Reg. Dan. II 1371.

Tekst efter Tegnelser over alle Lande nr. 5.

Vii Christian then thredie etcetera helse etther alle wore vnderssotte, bønder oc meninge almue, som bygge oc boer paa wort land Borneholm, euindeligen met gud oc wor naade. Wider, at wii ere kommen vdi forfarring, huorledis at mange aff etther holder store hunde, som icke alene foriager
 f. 9v wildet, men // ocsaa bider faar oc giører anden skade. Thii bede wii etther alle oc huer serdelis strengeligen biude, at i rette etther ephther, at ingen aff etther herepther skall holde mere end en hund, oc then skall thet ene beenn affhuggis, paa thet hand ingen skall gøre skade. Fordrister sig nogen thiill heremod ephther thenne dag at holde mere end en hund eller oc then, som
 10 icke er bennet affhugget, tha skall hand therefore bøde thiill hans hosbunde x marck pendinge, for huer sinde hand therefore bliffuer beskyldit, oc thertiill straffis som then, wore breffue oc bud icke achte wille. Datum ut supra.

104

1556. 29. juni

København

Kong Christian 3.s åbne brev, der forbyder indbyggerne på Bornholm, adelige undtaget, at holde mynder og støvere og at drive jagt.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelse over alle Lande nr. 5 (1556-58), RA. Danske Kancelli B 31d f. 58r-v (omtr. samtidig) m. overskr. *Konninglig maistattis breff till Borneholm om iagt, som ephther følger*. Efter teksten m. samme hd. som sidste del af teksten *Dominus rex manu propria subscripsit*.

Tryk: Hübertz, Aktstykker til Bornholms Hist. 263 nr. 170 (efter Tegnelse over alle Lande nr. 5); Kanc. Brevb. 1556-1560 28 (i referat efter Tegnelse over alle Lande nr. 5). – Reg. Dan. II 1395.

Tekst efter Tegnelse over alle Lande nr. 5.

Wii Christian etcetera helse etther alle wore vnderssotte, som bygge och boe paa wortt lann Borneholm, euindeligen met gud och wor naade. Wii-
 der, att wii ere komne wdi forfariing, huorledis att mange ther paa landett vnderstaa thenom att brugge iagtenn att iege och skiude hiorte, hind, harer
 5 och andenn diyer och tilholder thenom slig friihed som andre riddermends-
 f. 58v mennd her i rigett, endog the icke haffue friitt rideregotzs, // och icke haffue brugtt slig friihed, thenn tid bisperne aff Lund haffde leniitt. Thii forbiude wii alle, ehuo the helst ere eller were kunde, herepther att holle nogenn hunde, myønde eller støffuere eller i nogre maade att brugge iagtenn, wdenn hand
 10 er aff addellenn och haffuer sielluff friitt ridderegotzs. Fordrister seg nogen till, som icke er aff addellenn eller och haffuer sielluff friitt ridderegotzs,

12 Datum ut supra = Actum Kiøpnehaffn thend 17. dag ianuarii anno 1556.

1-16 som indtil mclvi] skrevet m. anden samtidig hd. tegn.

heremod att iege eller iege lade, skiude eller skiude lade nogett wild, stortt eller lidett, paa *forschreffne* wortt lannd Bornehollm eller och att holle nogen hunde, som kannd giøre skade paa iagttenn, thaa skall hand therfore straffis, som wedbør. Huorepther seg huer kannd wiide att rette. Datum Kiøpnehaffn then 29. dag iunii aar etcetera mdlvi.

105

1556. 19. august

Rødby

Kong Christian 3.s åbne brev om geder, der gør skade på skove.

A: tabt. Teksten overleveret i Tegnelser over alle Lande nr. 5 (1556-58), RA. Danske Kancelli B 31d f. 81v-82v (omtr. samtidig) m. overskr. *Konninglig maiestatts obne breff om gedder etcetera.*

Tryk: Kanc. Brevb. 1556-1560 39 (*i referat efter Tegnelser over alle Lande nr. 5.*)

Anm.: Kong Christian 3.s brev om geder udsendtes til Fyn 1541. 7. maj. jf. nr. 63.

Tekst efter Tegnelser over alle Lande nr. 5.

Vii Christiann thenn thredie etcetera helsse etther alle wore wndersotte, ridder, riddermendsmendt, fruier, iomfruier och alle, som frii och frelsse
 f. 82r kiendis, samledis prelatther, abbether, prier, // prouester och alle andre, som
 iordegotz haffue offuer alt wort land Nørreutland, *kierligen* mett gud och
 5 wor naade. Wider, at som etther wden thiuffuell well witterligt er, at vii
 haffue ladit wore obne breffue wdga, at ingen gedder skulle hollis wden wdi
 hedenn, thersom ingen skouffue ere, och ingen skulle heller holle gedder,
 thersom skouffue ere, vden the kunde holle thennom paa theris egne enne-
 merckeskouffue och ingen mand tiill skade. Och forfarre wii dog, at the man-
 10 gesteds holles bode paa vore och kronens skouffue och tisligiste paa andre
 theris skouffue, och at the vptagis vdi hedenn, thersom ingen skouffue ere,
 eller the nogen skade giøre kunde. Thii haffue wii met wore *elskelige* Dan-
 markis *rigis* raadz raad, som her hoes oss til stede ere, beuilliget och samptygt
 och nu mett thette wort obne breff beuillige och samptycke, at gedder
 15 skulle mue hollis wdi heedenn ligesom andit queg, thersom the icke kunde
 giøre skade paa skouffue. Dog wille wii, at wore fogitther och embitzmend
 skulle haffue flittig indsseennde mett, at ingen gedder holdes nogensteds paa
 wore och kronens skouue eller nogensteds, huor skouffeigen er, offuer alt
 wort land Nørreutland, wden saa findis, at riddermendzmennd kunde holle
 f. 82v thennom paa theris egne ennerckeskouffue, huer mand // vdenn skade.
 Fordrister siig nogne wore lensmend at tilstede nogenn gedder at holdis paa
 nogenn wore och kronens skouffue, enthen ennerckeskouffue eller anden,

som oss och kronenn tilhør, eller och kronenn haffuer lod och deell wdi, tha wille wii wide *thet* hoes thennom, som the wore breffue och bud icke holle
 25 wille. Datum Rødbye 19. augusti anno 1556.

106

1557. 20. maj

København

Kong Christian 3.s femte københavnske reces.

A: Malmö Stadsarkiv, Magistraten E I A 75. Trykt hæfte i lille kvartformat, indeholdende fire blade. Efter den trykte tekst skrevet m. samtidig hd. *De mandato proprio regie maiestatis*. Herunder kong Christian 3.s segl, papir over rødt voks, DKS. 120 (?). – B: Oslo Univ. Bibl. Ms. 1155,8°. Tolv indbundne blade, der indeholder den trykte forordning bl. 5-8 og kong Christian 4.s forordning om vin af 23. august 1621 håndskrevet. Efter afslutningen af den trykte forordning fra 1557 er skrevet m. samtidig hd. *De mandato proprio regie maiestatis*. Herunder ikke identificerbare rester af segl i rødt voks. – C: Kgl. Bibl. (tdl. Kbh. Univ. Bibl.) A 7010. Fire indbundne blade i lille kvartformat; blad 3 er ved indbinding indsat efter blad 1. – D: tabt. – Da: RA. Danske Kancelli B 117a. Kopier af købstadprivilegier indsendt 1648-49. Helsingborg f. 54r-59v m. overskr. *Noch høylofflig salig ihukommelse konning Christian den Thredies thrøgte forordningh*. Efter teksten m. samme hd. *Wnder vort signit*. – Db: Sv. RA. Handelsexpeditionens utredning rörande städernas privilegier 1717 II Akt 10 f. 85v-89r, afskr. af genpart af Da, bekræftet 15. januar 1663. Om overskr. jf. Da. – Dc: Lund LA. Rådhusrätten och Magistraten i Helsingborg A I: 27 f. 33v-37r (2. halv. af 17. årh.), afskr. af genpart af Da. Om overskr. jf. Da.

Forordningen, der er indført i Adskillige registre (1523-33, 1536-58), RA. Danske Kancelli B 22 f. 138v-141v (omtr. samtidig), er udgået i trykt form til rigets købstæder og var forsynet med kongens påtrykte segl. Den var ledsaget af en kancelliskrivelse, hvori borgmester og rådmænd blev bedt om at forkynde og holde recessens bestemmelser og siden opbevare den i byens arkiv. Vi har kendskab til sådanne enslydende ledsageskrivelser fra Halmstad, LA. Lund, Halmstad Stadsarkiv E: I:1. Papper nr. 103, Holbæk, SLA. Holbæk rådstue C 18 Kongebreve på papir 1513-1647, Svendborg, Fyn LA. Svendborg magistrat, Kongebreve o.l. 1501-1664 og Kerteminde, Fyn LA. Kerteminde magistrat, Indkomne breve 1542-1696. Desuden har vi kendskab til to ledsageskrivelser, der ikke er stilet til nogen magistrat, RA. Danske Kancelli B 46 nr. 75c.

Recessen er afskrevet i en række senere håndskrifter: Stockh. Kgl. Bibl. B 87 f. 182r-87v (ca. 1570), Hamburg Staatsarchiv Cimbria Illustrata III 525-33 (ca. 1582-88), Stockh. Kgl. Bibl. C 79 f. 821v-22r (1594, indeholder §§ 1 og 3), smst. B 215 f. 333r-36v (2. halv. af 16. årh.), AM. 333,2° f. 9r-11r (2. halv. af 16. årh.), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 816,2° f. 350r-55v (2. halv. af 16. årh.), smst. Gl. kgl. saml. 3172,4° f. 124r-33v (17. årh.), smst. Ny kgl. saml. 1354,4° f. 108r-15v (17. årh.). Afskrifterne er mere eller mindre moderniserede, bearbejdede og ofte ufuldstændige og falder uden for denne udgaves rammer. Håndskrifterne er overvejende juridiske blandingshåndskrifter; nogle indeholder Jyske Lov, en eller flere af kong Christian 3.s recesser og AM 333,2° er et norsk lovhåndskrift.

Tryk: Forordning om Forbud mod Indførsel af tysk Øl til Danmark; Huitfeldt, Christian III's Historie Vviiiir-v (*kapitel 8 m. dat. 1554*); Huitfeldt 1652 1548 (*kapitel 8 m. dat. 1554*); Krag og Stephanius, Kong Christian den tredies Hist. I 373-74 (*kapitel 8 m. dat. 1554*) og II 267-72 (*efter Ny kgl. saml. 816,2°*); Kolderup-Rosenvinge, Saml. af gl. danske Love IV 247-52 (*efter Reg. B 22*), herefter Rørdam, Danske Kirkelove I 500-03 nr. 499; Privilegier,

Resolutioner och Förordningar II 633-38 nr. 480 (*i udtog efter Reg. B 22*) og 753 nr. 6 (*reg. m. dat. 10. maj 1557*). – Hist. Aarb. II 236 nr. 76g; Reg. Dan. II 1463; Kanc. Brevb. 1556-1560 100; Lauritz Nielsen, Dansk Bibliografi nr. 620 og suppl. (*m. rettelser*); Bibliotheca Danica I sp. 633; Gösta Johannesson, Helsingborgs Hist. III:2 304-05 nr. 13.

Tekst efter A.

Wi Christian den Tredie met guds naade Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gottis koning, hertog vdi Slesuig, Holsten, Stormarn och Dytmersken, greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst gjøre alle witterligt, at wi nu met vor elskelig Danmarckis rigis raad, som her hoss oss til stede ere, haffue
 5 offerueiget nogen merckelige besueringer, som findis iblant vore vnder-
 saate, indbygerne hervdi vort rige Danmarck, huormet de meget forarmes oc
 deris nering oc biering dennem betagis. Och paa det at slig besueringer motte
 affskaffis oc nederleggis, oc vore vndersaate thes ydermere kunde forfrem-
 mis oc vdi deris nering forbedris, haffue wi derpaa giort saadan ordning oc
 10 skick, som hereffter følger, huilcket wi aff alle vore vndersaate, rigens ind-
 byggere, fast oc wbrødeligen ville holdet och fuldkommet haffue, vnder den
 peen oc straff, som vedbør.

<1.> Først effterdi wi forfare, ath en stor part aff vore vndersaate vdi
 kjøbstederne haffue tagit dennem fore ingen handel at bruge vden alenest at
 15 føre tydst øl hid ind vdi riget, saa at samme øl nu er bleffuen saa almindelig,
 at danskt øl er inted agtit, oc dersom mand end ville brygge det øl hervdi
 riget, som gaat vore, er det aldels indtet anseet. Desligeste de, som føre oc
 vdtappe forscreffne øl, er størsteparten saa forarmet, at de haffue sold huss
 oc grund och kommet om, hues de hagde. Derfor haffue wi met forscreffne
 20 vore elskelig Danmarckis riges raads raad det saa forordineret, at ingen vore
 vndersaate, kjøbstedsmand eller andre rigens indbygger, skulle effter denne
 dag føre herind vdi riget noget tydst øl, det vere sig Rostocks øl, Sundisk øl
 eller Wismar øl. Fordrister sig nogen til det at indføre, da skal hand haffue
 bl. 1v forbrøt // alt, huess hand haffuer met at fare, och straffis som en wliudig,
 25 meden dersom nogen fremmet det herind vdi riget føre, skulle de det selge
 aff skibene oc det icke mue indlegge vdi nogne kielder, dog vor sise dermet
 vforkrencket, oc skulle borgemester och raadmand vdi de kjøbsteder, som
 samme øl bliffuer indført, gøre en skick oc ordning derpaa effter tidsens leig-
 lighed, huor dyre samme øl skal vdtappis. Skulle de och tilskicke nogle deris
 30 metborgere, som samme tydst øll, som saa indført bliffuer, prøve oc smage
 skulle, oc deraff vrage det, som intet duer.

Oc effterdi wi vore vndersaate til gode oc forbedring haffue forbudet, ath
 indtet tydtsk øl, efftersom forscreffuit staar, skal mue føris, wille wi, ath bor-

gemestere oc raadmend vdi alle vore kiøbsteder skulle lade forskaffe, ath der
 35 bryggis gaat danskt øl, och skulle de sette samme øl for et temmeligt verd,
 efftersom kiøbet er paa korn vdi riget. Skal der oc tilfororderis de, som
 skulle prøve oc smage samme øl oc vrage det, som vnt oc wdueligt er.

<2.> Skal oc borgemester oc raadmend haffue god, flittig indseende vdi
 kiøbstederne, ath bagerne bage gaat brød, oc derpaa sette eth lideligt kiøb,
 40 efftersom tiden bliffuer met korn vdi riget.

<3.> De skulle oc flitteligen bestille, at der bliffuer slagtet vdi kiøbste-
 derne, saa ath huer mand, saavel den fattige som den rige, maa fange ferskt
 kød til kiøbs det ganske aar igennem huer vge, om søndagen, tisdagen oc
 torsdagen, for et temmelig kiøb. Oc skal det icke vdselgis vdi parter eller
 45 fierdinger, meden ath veigis oc selgis vdi pundetal. Dog skal bønderne eller
 andre vdbyes mend vere fri fore at føre slagtet kiød vdi kiøbstederne oc det
 der vdselge vdi fierdinger eller partetal, som hertil sked er.

bl. 2r <4.> Effterdi at der findes stor besuering hertildags // at vere giort paa
 brøllupper, er der giort en skick paa, som hereffter holdis skal:

50 Først vdi kiøbstederne, naar en borgemester, en raadmand eller en kiøb-
 mand vil gøre sit brøllup, da skal hand gøre samme kost vdi hans eget hus oc
 dertil bede fireoctiuge par folck met deris børn oc døtter, oc deriblant skal oc
 vere regnet forgangsquinderne. Och maa hand oc bede toloff vnge karle. Dis-
 se skulle komme ti<|>sammen om søndagen oc effter gambel seduon følge
 55 bruden oc brudgamen til kircken och om middagen komme vdi brudgamens
 hus til maaltid oc om afftenen paa compagniet eller raadhuset til dantz. Om
 mandagen skulle de vdi lige mode komme vdi brudgamens huss til middags-
 maaltid oc om afftenen paa compagniet til dantz, oc skal deroffuer ingen
 ydermere bekostning gøris. Meden dersom brudgamen vill om tisdagen bede
 60 nogle hans venner til sig vdi sit hus til middags eller afftensmaaltid, det skal
 stande vdi hans koer.

En embitzmand skal oc gøre hans kaast i hans egit huss och skal bede toloff
 par folck til brøllupet met deris børn oc døtter och dervdi beregnet forgangs-
 quinderne. Maa hand oc bede sex vnge karle. De skulle vdi lige maade følge
 65 bruden och brudgamen til kircken och siden komme vdi brudgamens hus til
 maaltid, enten til middag eller afften, huilcket brudgamen vil, oc om monda-
 gen komme der och vdi hans hus, enten til middags eller afftensmaaltid, oc
 deroffuer skal icke gøris ydermere bekostning.

Paa lantzbyerne skal saa holdis, at ingen bonde skal bede til sit brøllup
 70 flere end toloff par folck met deris børn oc døtter, oc vil nogen bede mindre,
 det stander til hannem sieluff.

Effterdi det befindis, at der gøris store bekostninger, naar nogen danne-
 bl. 2v quinde kommer vdi barselseng // oc barnit bliffuer fød, besynderligen vdi
 kiøbstederne, tha skal det affskaffis och hereffter holdis effter gamle seduone.

75 Fordrister sig nogen til, enten met brøllupskaast eller barsel, heremod at
 giøre, tha skal hand dermet haffue forbrot fyrgetiuge marck danske pendinge
 til konningen oc fyrgetiuge marck til byen, om det er vdi kiøbstederne, och
 paa landzbyerne fyrgetiuge marck til sit herskab.

<5.> Oc efftersom tidt oc offte for oss er beklaget, at naar nogen vng em-
 80 bitzmand, som sit handuerck lerd haffuer oc sig vil nedersette och tage for
 sig sielloff, da bliffuer hannem aff de gamle veigret at komme vdi lauget, met
 mindre end hand tilforn skal giøre sit mesterstycke oc dervdoffuer besuergis
 met gestebud oc anden stor besuering, som hannem paaleggis, oc derfor fin-
 85 dis vdi riget faa hantvercksfolck, som noget kand, da ville wi det hereffter saa
 holdet haffue, at ingen embitzmand skal hereffter besuergis met mesterstycke
 at gøre, icke heller at giffue vdi embedet mere end en gylden effter vor re-
 cessis liudelse, oc skal heroffuer icke forhindres at komme vdi embedet, om
 hand ellers er god for sit handverck.

<6.> Effterdi wi forfare, at vore vndersaate paa lantzbyerne haffue stor
 90 bryst for bygningstember til deris huss oc anden deris gaards behoff, desliges-
 te for brendeued, mue de wbehindret til deris hussbygning, vogne, plouge,
 ildebrand oc anden nødtørfft kiøbe tember oc ved aff dennem, som det met
 skib indfører fore kiøbstederne oc vdi andre smaa haffne, huor som slæt egn
 er, och icke tember er ath bekomme aff skoffuene, oc igen giffue, hues vare
 95 de haffue, som de det met betale kunde, och ingen vore kiøbstedsmend den-
 nem det at skulle forhindre, dog ingen at selge eller ath kiøbe nogen til for-
 prang, vden hues som huer bonde til sit egit behoff er nødtørfftig. //

bl. 3r Skal oc effter denne dag aldellis indtet brendeued vdskebets eller vdføris
 100 inden riget oc ingen anden stedz.

<7.> Sameledis mue vore vndersaate friit holde gieder, huor hede er, des-
 ligeste huor høge skoffue ere, oc icke findes vnderkoff, och gieder kunde
 holdis vden skoffskade, oc huor mand kand holde dennem paa sit egit, huer
 mand vden skade.

5 <8.> Effterdi at for oss er beret, oc wi ere komne vdi viss forfaring om den
 store misbrug oc wchristelig handel, sig hervdi riget begiffuer eblant addelen,
 saauelsom prester, borger oc bønder, met aager, saa huor som en vdloner pen-
 dinge, lader den sig icke nøge met en føige rente eller fordeel deraff, meden
 wbluligen sig vnderstaar at tage aff hundrit sex, viii, x, oc en part pending

- 10 paa anden. Huor en bonde loner en daler, giffuer hand en tønne korn til leye deraff. Huor hand loner en tønne korn, giffuer hand en tønne deraff til rente. Tha paa det slig wchristelig oc wtilbørlig rente oc aager motte affskaffis oc nederleggis, haffue wi oss met wore elskelige Danmarckis riges raad, saa oc met nogre de høglerde, beraadslaget, oc endog at det icke er sømeligt at
- 15 tage nogen rente eller aager aff pendinge eller anden deel, som saa vdlonis, oc den handel dog icke vel met alle kand affleggis, oc paa det at naar nogen aagerbreffue komme vdi rette, ath mand da kunde vide, huad derpaa dømis kand; er der giort saadan en handel paa, ath huilcken som effter denne dag vil bortlone pendinge, korn eller andet paa rente, da skal icke tagis deraff
- 20 mere til rente och fordeel om aarit end den tiugende partz verd, der mand bortloner, som er regnet aff ith hundred daler fem til rente. Vil nogen, eddel eller weddel, prester eller andre effter denne dag lone noget bort, pendinge,
- bl. 3v korn // eller andet, paa rente, oc findis at tage ther mere aff til rente, end som forscreffuit staar, tha skal then, det gør, haffue forbrot ald hoffuitstolen, som
- 25 hand bortloner, halffdelen til oss, och anden halffdel til den, der paaklager. Dog ville wi ingen hermet giffue aarsage til nogen aager at bruge, meden huer tiltencke ath handle sig dervdinden, som hand vil haffue sin samuitighed fri oc vil icke giøre emod den alsommectigste gudz bud oc befalning.
- <9.> Befinde wi oc, at mange fordriste sig til at handle, kiøbe, selge oc
- 30 bruge atskillge kiøbmandskaff met øxne oc anden deel, som er emod vor oprettet recessis liudelse, oc deroffuer gøris stoer forprang, vore kiøbstedz-mend til forhindring paa deris næring. Tha ville wi hermet huer mand, eddel oc veddel, ingen vndertaget, aluorligen aduoret haffue, ath alle och huer serdelis tiltencker ath holde vor recess ved sin fulde magt, som den vdi
- 35 alle mode vduiser oc indeholder, bode om kiøbma<n>dskabshandel, øxne och anden deel. Findis der nogen emod samme vor reces at handle eller vandle och deroffuer bliffuer befunden, da skal den, det gjør, haffue forbrot til oss fyrgetiuge marck danske pendinge och der tilmet alt, hues hand saa emod vor reces kiøbt och methandelt haffue.
- 40 <10.> Oc ville wi oc hermet aluorligen alle vore fogeder, embitzmend, borgemestre, raadmend oc byfogeder beffalet haffue, at i haffue flittig tilsium, at hues skick oc ordning som vdi vor reces eller och met vore obne breffue haffue ladet vdga, det vere sig om broer, gode veyge ath lade giøre, staffkarle ath lade huer bliffue vdi det herrit och sogen, som den fød er, oc thesligeste
- bl. 4r vdi kiøbstederne til- // stedis ath gaa oc bede om guds almesse eller oc noget andet, som wi vdi wor reces och obne breffue forordineret, budet och beffalet

23 eller| *gentaget ved sideskift A, B, C.* – 35 kiøbma<n>dskabshandel| kiøbmadskabshandel
A, B, C. – 45 tilstedis| stedis *gentaget ved sideskift A, B, C.*

haffue, at i aldellis bestille och holde deroffuer, at vore reces oc breffue vdi alle mode ved sine ord, puncter oc artickle ved magt hollis vnder den plict och straff, som vedbør.

50 Giffuit paa vort slot Kiøbenhaffn den xx. dag maii aar etcetera mdlvii. Vnder wort signet.

107

1557. 20. maj og 3. juni

København

Kong Christian 3.s åbne brev om vrage udstedt til Jylland.

A: tabt. Teksten overleveret i Registre over alle Lande nr. 6 (1553-58). RA. Danske Kancelli B 19b f. 399v (samtidig) m. overskr. *Konninglig maiestatis obnne breffue, som wd-gick om wrag wdi lullandh.* Efter teksten *Dominus rex subscripsit.* Afskrevet herefter i RA. Langebeks Diplomatarium. – B: tabt. – Ba: tabt. – Ba1: RA. Langebeks Diplomatarium. Afskrift af Langebek 1741 efter *en gl. dombog, tilhører rect: Hopp i Aalborg.* Overskr. *Et kongl. maysts. bref, vrage ikke hiemeligen at maa forrøckes eller bortføres.* Efter teksten *De mandato proprio regia maiestatis.*

Tryk: Danske Mag. V 254, herefter Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 266-67 og suppl. 159-60; Kanc. Brevb. 1556-1560 101 (efter Registre over alle Lande, m. dat. 20. (?) maj 1557). – Hist. Aarb. II 237 nr. 84i; Reg. Dan II 1471.

Tekst efter Registre over alle Lande, udfyldt efter Ba1.

Wii Christiann thenn tredie (med gudz naade Danmarks, Norgis, Vendes og Gottes koning, hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, greve udi Oldenborg og Delmenhorst) giør alle witterligtt, att wii ere komne wdi forfarringh, huorledis att mannge wore wndersotte fordriste thennom till, att
5 nar nogitt wrag inndkommer ther wnnder wester sidenn, thaa giffue the thennom till strandett och hiemeligen forrøcke och borttføre enn stoer partt, aff
huis wrag som ther inndkommer, och wpslae kister, thønner och anditt, som
er tillhobe slagitt, saa the skibrødne folck fange theroffuer stoer skade. Thii forbiude wii alle, ehuo the helst ere eller werre kunde, nogenn segh att
10 beuare eller befatte mett sliigt wragh, nar thett hennder segh ind att komme, wden huilcke som wore fogitter och lennsmenn thett befallindis worder. Fordrister seg nogenn till, enthenn hemmeligh eller obenbare, att befatte
segh mett nogitt aff same wragh, enthenn mett kiøb eller wdi anddre moode, wden wor lennsmands och fogdens wilge och wedskaff, och nogenn bliffuer
15 theroffuer befunndenn att haffue sligt wraghgotzs i where och brugh, thaa
skall thenn therefore bøde och straffis som fore anddett tiuffueri. Her kand

1-3 tredie (med *indtil* Delmenhorst)] Ba1; tredie etcetera *reg.* – 3 att] efterdi *tilf.* Ba1. – 5 sidenn] udi vort land Nøriutland *tilf.* Ba1. – 6 till strandett] udi stranden Ba1. – 10 eller] og Ba1. – 16 thenn] hand Ba1.

huer vide seg epher att rette. Giffuitt paa wortt slott Kiøpnehaffuenn then 20. dag maii mdlvii.

108**1557. 1. juni****København**

Den udvalgte kong Frederik (2.)s revers.

A: RA. B 1, Håndfæstninger nr. 20. Perg. 49,6 x 35,2 (plica 7,0). Den udvalgte konges segl i rødt voks i ufarvet, i blå-gule-hvide-røde silkeetråde, Grandjean DKS. Frederik II, I. På bagsiden med samtidig hd. *Anno 1557*. Efter teksten til venstre under plica med den udvalgte konges hd. *Friderich erwölter konnig zu Dennemarck vnd Norwegen*, reg. som nr. 18 i Mogens Gyldenstjernes fortsættelse (2. halv. af 16. årh.) af Johan Friis' fortegnelse over breve givet rådet af kongen, RA. Arkivvæsenets arkiv. Arkivregistraturer 33.

*Tryk: Aarsberetn. fra Geheimearch. II 92-94 (efter A). – Reg. Dan. II *3087.*

Tekst efter A.

Wir Friderich vonn gotts gnaden erwölter konnig vnd printz zu Den-
 nemarcken, Norwegen, der Wenden vnnnd Gottenn, hertzogk zu Schlesz-
 wig, Holstein, Stormarn vnd der Dithmarschen, graff zu Oldenburg vnnnd
 Delmenhorst bekennenn vnd thun kundt mit disem vnnserm offnen briefff
 5 vor vnns, vnser nachkommen vnnnd allermenniglich. Nachdem der durch-
 leuchtigst groszmechtigst vnnnd hochgeborner furst herr Christian der dritt,
 zu Dennemarken, Norwegen, der Wenden vnd Gotten könig, hertzog zu
 Schleswig, Holstein, Stormarn vnd der Dithmarschen, graff zu Oldenburg
 vnd Delmennhorst, vnnser gnediger freuntlicher vnd hertzliebster herr vatter,
 10 sambt vnser freuntlichen vnd hertzliebsten frawen mutter, frawen Dorotheen,
 konigin der bemelkten reyche, geboren zu Sachssen etcetera vnd hertzogin
 zu Schleszwig, Holstein, Stormarn vnd der Ditmarschen, grefin zu Olden-
 burg vnd Delmenhorst, in vnsern vmundigen vnd iungen iahren denn ed-
 len, gestrengen, ernuhesten, erbarn, ersamen vnd weysen vnsern getrewen
 15 vnd lieben reychsrethen, ritterschafft, adell, stedten vnnnd stende diser reyche
 Dennemarken vnd Norwegen vnd derselben zugehörenden insulen vnd lande
 konigclich zugesagtt, vorsprochen vnd städtlich vorbriff vnnnd vorsigeltt, das
 wir denselbigenn, wenn wir durch götlich gnad zu vnsern mundigenn iaren
 gelangt, hochgedachts vnser gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatters kö-
 20 nig Christian des dritten etcetera recesz, briefff vnd sigell, gegeben priuile-
 gia vnnnd freyheitten confirmiren vnnnd bestedtigen soltten, inhalt des buch-
 stabenn vorgemelter briefff vnd sigell von hochgedachtem vnserm gnedigen
 vnnnd hertzliebsten herrn vatter vnnnd fraw mutter auszugebenn, wie wir dann

dahmals zuthun schuldig vnd vorpflicht gewesen, so vnser vnmundige vnd
25 iunge iahr vnns daran nicht verhindert hetten, als wir durch gotlich vorsehung
zum könige, printz vnd nachuolger diser reyche vff den vhall hochgedachts
vnnsers gnedigenn hertzliebsten herrn vatters, welchen der almechtig zu lan-
gen zeitten gnediglich wölle vorhutenn, in ihrer königlichen wirde vnnnd
30 des reichs stadt Wyburg ordentlich erwelett vnd beruffen vnnnd vns von allen
stenden nach gebuhr gehuldiget, geschworn vnd eydtspflicht gethan worden
zu gehorsamen, wie eynem konige getzympt, des wir iegenn den reychsre-
then, ritterschafft, adel, stedten, eynwohnern vnnnd stenden diser reyche,
insulen vnd lande mit gnaden danckbar, vnnnd soll auch bey vnns inn allem
35 wolgedachte vnser getrewen vnnnd lieben reichsrethe, die diser zeit alhier
vff gehaltenem reichstage beysammen gewesen, mit, im nahmen vnd vonn
wegen der ritterschafft, adels, stedt, stende vnnnd eynwohner dieser reyche
vnns vff hochgedachter vnser hertzliebsten gnedigen herrn vatters vnnnd
fraw mutter vorgemelte königliche zusag vnnnd auszugegeben brieff vnd si-
40 gell, die vnns erzeugt vnd vohbracht worden, am dato in vnnsers gnedigen
vnd hertzliebsten herrn vatters vnd des reichs stadt Wyburg der wenniger
zal nach Christi vnser lieben herrn vnnnd seeligmachers geburth im zwey
vnd vierzigsten iahr vndertheniglich vnd pitlich angesucht, das wir ihnen
vnd denn stenden diser reiche zu gnaden die confirmation vnd bestedigung
45 vorgemelt gnediglich geben vnd thun wolten, welche suchung vnd bitt der
wolgedachten reichsrethen vonn vns rechttmessig vnd billig eracht vnnnd be-
fundenn, so habenn wir vnns auch auff hochgedachts vnnsers hertzliebsten
freuntlichen vnd gnedigen herrn vatters vnd fraw mutter konigliche zusag
vnnnd vorgemelte vorschreibung, brieff vnnnd sigel darzu vorpflicht befunden
50 vnnnd sich auch sonst ausz gnedigem willen, als wir zu disen reychen
vnd vnsern reichsrethen, ritterschafft, adell, stedten, stenden vnd gemeynen
inwohnern tragen, dennselbigen zu gnaden zu willfarn gneigt vnd gewilligt,
demnach haben wir Friderich erwölter konig vnnnd printz dieser reiche Den-
nemarken vnd Norwegen mit freuntlichem gnedigen rath vnnnd vorwissen
55 hochgedachts vnser hertzliebsten vnd gnedigen herrn vatters im namen der
heiligen vnd vnzerteylten dreyfaltigkeit vnnnd in bester form vnd masz, wie
solchs vffs bestendigst geschehen sollen vnd mugen, vnsern getrewen vnnnd
lieben reichsrethen, ritterschafft, adell, stedten, inwohnern vnd stenden diser
reiche alle recesz, brieff vnd sigel, als hochgedachter vnnsers gnediger vnd
60 hertzliebster herr vatter den wolgedachten stenden diser reiche gnedigst ge-
geben, vorbriff vnd vorsigeltt hatt, confirmirt vnd bestedigt vnnnd thun auch

solchs iegenwertiglich vnd krafft dises vnsers offnen brieffs. Vnd gereden, geloben vnd vorsprechen hirmit in aller masz, wie hochgedachter vnser gnediger hertzliebster herr vatter vnd frau mutter in vorberurter vorschreibung
65 inn vnsern iungen vnmundigenn iaren zur zeit vnser erwelung zum reych vnnd als vns gehuldigt worden, wie vorgemelt, an vnser stadt gnedigst zugesagtt, vorschryben vnd vorbriff, bey vnsern königlichen wurden, ehren, trawen vnd guttem glauben vnd im wortt der warheit hochgedachts vnnsers gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatters recessze, brieff, sigell vnnd anders,
70 so ihr königliche wurde ingangs irer königlichen regirung vnnd seithero denn reichsrethen, ritterschafft, adell, stedten, stenden vnd gemeynen inwhonernn diser ihrer königlichen wurden reichenn gegebenn, zugestaltt, vorbriff vnnd vorsigeltt vnd hernachmals vorbriffen, vorsigeln, verordnen vnd beschliessen werden, alles inhaltt des buchstaben der gemelthen vffgerichten
75 recess vnnd gegeben briff vnd sigel vestiglich vnnd wol zuhaltten. Wir Friderich erwelter konig etcetera wollen vnnd sollen auch solche recessz, brif vnd sigell vonn hochgedachtem vnserm gnedigenn hertzliebsten herrn vatter auszugeben wirgklich vollziehen vnd bey macht haben vnnd eynen yden in disen reichen bey seynen recessen vnd priuilegien, die von hochstgedachtem
80 vnserm gnedigen hertzliebsten herrn vatter auszugegeben vnd noch kunfftiglich auszugegebenn werden mugen, eynen iederen bleyben lassenn vnd bey gleich vnd recht mit gnaden handthaben, das wir also vestiglich zuhaltten auch hirmit loben vnnd schweren ahne geuerdt. Vnd sollenn vnd werden ahn allen zweyfell iegen diese vnnsere gnedige vorpflichtung, confirmation
85 vnd bestettigung vnserer getrewen vnd lieben reichsrethe, ritterschafft, adel, stedte, stende vnnd gemeyne eynwohner diser reiche Dennemarken vnd Norwegen, wie sie schuldig vnd pflichtig, bey vnnsers gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatters recessz vnd was herwiderumb von denselbigenn hochgedachtem vnserm gnedigen vnd hertzliebsten herrn vatter vnd vns vorbriff vnd vorsigeltt worden, ruhen, bleyben vnd handthaben helfen vnd solchen recessen
90 vnd gegeben iren brieften vnd sigeln vor sich selbs getrewlich nachkommen vnd in dem allem kein newrung suchen oder furnehmen. Alles bey vnser königlichen wurden, ehren, trawen vnd guttem glauben, dem wortt der warheit vnd sonder eynig argelist vnd gefehrde. Des in vrkundt habenn wir Friderich
95 erwelter konig vnnd printz der reiche Dennemarcken vnd Norwegen etcetera vor vns vnd vnser nachkommen vnser secret an disen vnsern offen briff wisentlich hangen lassen, der gegeben ist in vnnsers hertzliebsten vnd gnedigen herrn vatters vnd des reichs stadt Copenhagenn dinstags nach dem sonstage exaudi, welchs der erste monatstag iunii nach Christi vnnsers liebenn herrnn
100 geburth im tausent funffhundert vnnd siebenn vnnd funfftzigstenn iahre.

Kong Christian 3.s instruks for lensmændene i Danmark.

A: RA. Danske Kancelli B 46, Diverse [1481-1571] nr. 160 d. Papirhæfte i lille folioformat indeholdende fire sider. Efter teksten kong Christians segl, papir over rødt voks, DKS. 120. – B: Smst. Danske Kancelli B 46, Diverse [1481-1571] nr. 160d. Papirhæfte i lille folioformat indeholdende otte sider, m. samme hd. som C. Efter teksten kong Christians segl, papir over rødt voks, DKS. 120. – C: Smst. Danske Kancelli B 47, Diverse originale kongebreve [1481-1571]. Papirhæfte i lille folioformat indeholdende seks blade, beskadiget, m. samme hd. som B. Efter teksten kong Christians segl, papir over rødt voks, DKS. 120. – D: Smst. Danske Kancelli A 137b. Papirhæfte i lille folioformat indeholdende seks blade, beskadiget, indhæftet som f. 237r-42v i Erik Krabbes lovarbejder I 6. Efter teksten kong Christians segl, papir over rødt voks, DKS. 120.

Instruksen er indført i Adskillige reg., RA. Danske Kancelli B 22 f. 142r-44r (omtr. samtidig). To koncepter hertil er overleveret i RA. Danske Kancelli B 23; til det ene koncept slutter sig en oversættelse til tysk, RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 173 (2. halv. af 16. årh.). Instruksen er afskrevet i: Hamburg Staatsarchiv, Cimbria Illustrata III 536-45 (ca. 1582-88), Kgl. Bibl. Gl. kgl. Saml. 3156,4° f. 85v-93v (2. halv. af 16. årh.), Oslo Deichman 43,4° f. 409r-14r (2. halv. af 16. årh.), AM. 333,2° f. 16r-18r (2. halv. af 16. årh.), Lund Univ. Bibl. J. 7,4° f. 165r-72r (Tilskrevet Frederik 2., midten af 17. årh.), Kgl. Bibl. Thott 2017,4° f. 4r-7v (17. årh.), RA. Håndskriftsaml. I, Langebeks Dipl. (1761), Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 810,2° (18. årh.), Oslo Univ. Bibl. 83,4° f. 58r-64r (18. årh.).

Afskrifterne gengiver teksten mere eller mindre moderniseret og i enkelte tilfælde mangelfuldt og falder uden for denne udgaves rammer. Afskrifterne er indeholdt i juridiske blandingshåndskrifter, recesmanuskripter eller håndskrifter, der indeholder Jyske Lov eller Skånske Lov. AM. 333,2° er et norsk juridisk blandingshåndskrift.

Tryk: Krag og Stephanus, Kong Christian den Tredies Hist. II 261-65 (efter reg. B 22); Kofod Ancher, Dansk Lens Ret 168-76 (efter reg. B 22), genoptrykt i Kofod Ancher, Dänisches Lehns-Recht 276-86 og Kofod Ancher, Samlede juridiske Skrifter III 439-46. – Reg. Dan. II 1469; Kanc. Brevb. 1556-1560 107; Danske Mag. 7 V 190 (efter kopi i Rosenholm-arkivet).

Anm.: 10. juni 1557 sendtes instruksen til alle lensmænd til forkyndelse på herredstingene samt til abbeder, priorer og lensmænd i klostre, jf. Kanc. Brev. 1556-1560 109-10. Forordningen var dog allerede indarbejdet i en række forleningsbreve udstedt 22. maj, jf. Kanc. Brevb. 1556-1560 102-05 og Astrid Friis i Hist. Tidsskr. 10. rk. VI 99-100.

Tekst efter A.

Christiann thenn tredie mett gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wenndis oc Gottis konning, hertog vdi Sleswig, Holsten, Stormarn och Dytmerskenn, greffue vdi Oldennborg och Delmennhorst. Wii ville, vore embitzmennd,

1 Danmarckis] Dammarckis B; Dannemarkis D. – Wenndis] Wendis B, C, D. – 2 Sleswig] Slesuig B, C; Sleswigh D. – Holsten] Holstenn B, C, D. – Stormarn] Sthormarnn B, C; Stormarenn D. – Dytmerskenn] Dytmerschenn B; Ditmerschenn C; Dithmerschen D. – 3 Oldennborg] Oldennborg B, C, D. – Delmennhorst] Delmenhorst B, C, D.

somm vore leen haffue, skulle effther wore forleningsbreffwe och effther
 5 thenne efftherfølgenndis beskeed vdi alle mode thennom retthe, vnnder wortt
 hyldest och theris leenns fortabelsse. <1.> Schulle alle wore vnndersotte vdi
 alle leenn ved loug, rætt och effther wor vpretttet recess bliffue hanthaffuitt
 och beskyttett och vdi ingenn mode theremod att beswergies. <2.> The em-
 10 bitzmend, som haffue herreder tiill theris leenn, skulle haffue flittig vpseen-
 de, att ther skickes gode, gudfrøgtige och erlige lougfarnne mend tiill her-
 rirtzfogeder, herrirtzschriffuere och andre, som schulle mett thennom sidde
 rætt till tinge, oc the skulle mett theris eedt vere sornne och forpligtett vpar-
 tisk att dømme och huer mand hielpe thett, somm loug och rætt er. <3.>
 15 Sammeledis skulle lennsmendene were forpligtett tytt och offte aarligennt
 drage selff tiill tinge och ther att haffue goed vpseennde och grandgiffueli-
 gen forfare, huad rætt ther handdles, och forskaffett, att vdi the vigtige sager
 saawell som vdi andre maa handdles rætt och retferdeligennt vdi alle mode.
 <4.> Thesligiste skulle och lennsmendene aluorligennt mett flid tilholde the-
 20 ris schriffuere och ridefogeder, att wore vnndersotthe aff thennom iche emod
 loug, rætt oc vor recess nogett bliffuer handdlett, medenn thennom att stede
 och forførdre tiill theris ræth och icke therfrann att forhinndre eller och ther-
 frann att bliffue tuungne, saa och att fogeder iche skulle tage thennom no-
 25 paa thett skarpeste, somm thiitt och offte skeett er. <5.> Fogeder och leenns-
 folck, somm holdis paa alle wore regenskabs slotte oc gaarde, skulle mett
 eed were oss och leensmandenn sornne och forpligtett, saa och the som ere
 paa affgifftsleenn, efftherthii wii haffue oss forbeholdett, att oss skall giøris
 30 regenskab for all vvisse rennthe, bode sagefald och anddenn deell. // <6.>
 Skall ther och haffuis goed vpseennde, att ingtett tilstedis thett schriffuere,
 fogetther, embitzmendtz tiennere vnndersotthenne att bedrage eller aff skatte
 eller tage nogenn giffitt, skennck eller gaffwe tiill theris beste, huormett offte
 skier, att møgen rettighed och sagefald bliffuer vnnderslaget. Medenn schri-
 35 fffuere, fogeder, skowfogeder oc lennsmendtz tiennere skulle haffue theris
 beskedenn lønn och vnderholdning oc ther lade thennom nøge mett. Thersom
 the skulle haffwe nogenn fordeell, tha schal thett vere sønderlig opneffnd,
 huad thennom bør att haffue, och huad thennom tillades att bekomme, eff-
 terthii vdi nogne besynnderlige leenn, fogetther, schriffuere och skouffoge-

6 theris] *mgl.* B. – 12 the skulle] skulle the B, C. – 13 mand] at *tilf.* B, C, D. – somm] *mgl.* B. – 16 handdles] forhandles B, C, D. – 19 aff thennom iche] ycke aff thennum D. – 22 att (I.) och B. – 23 tiill] *mgl.* B. – 31 embitzmendtz tiennere] embitzmend thiennere B. – 32 eller] och B, C.

der aff gambbell seduane er nogett tillagd aff wore vnndersotte att bekomme,
 40 och huad slig besønderlig rennthē er, somm fogetther, schriffuere och lenns-
 mendtz tiennere vpebere, skall paa klare registher indkomme, naar lenns-
 mandenn skall giøre siit regenskab aff sitt leenn, och naar oss tilkommer no-
 gett sagefald oc gaardfestning, tha, huor oss tilkommer x^n daler, skall wor
 lennsmand mue tage enn daler, och huor høggt sagefald och gaardfestning
 45 seg reygse kann, tha skall wor lennsmand iche tage offuer fire daler tiill sinn
 annpartt. <7.> Schall ingenn wore vnndersotte hōgre afftrenngis eller fordris
 nogett aff, thett vere seg, mett huad rætt thett heldst skee kann, vden
 alienneste huad lougenn oc recessenn therom vduiser och indeholder, och
 effther leiglihedenn mere handdles mett naade ennd paa thett skarpeste mett
 50 vore vnndersotte att handdle. <8.> Huad sagefald, indfestning eller anddenn
 vvesse rennthē ther falder vdi wore leenn, enthenn thee som ere paa regenn-
 skab eller affgiffitt, tha skulle vore lennsmend oc fogeder ingenn besynderlig
 giffitt, skennck eller nogenn fordeell vdi nogre mode vpebere aff vore vnder-
 sotte, som thennom kann komme tiill besthe, vden thett allt att inndschrif-
 ffues vdi wortt regenskab, och sidenn att komme oss tiill beste effther vore
 55 forlænningsbreffwis liudelsse. // <9.> Sckall vnndersottenne aff theris gaar-
 de, somm the fest haffue, fore enn rinngē sag skyldt iche vere trenngd att
 vdfestis, som hertiill mangfoldeligenn skeedth er, och aff vndersottenne fore
 oss becklagett. Thersom ther finndis nogne store aarsager tiill, att nogenn
 60 haffuer forbrott sinn gaard, tha skall dog effther leiglihedenn, effther loug
 och rætt mett vndersottene handdles. <10.> Thersom saa skiede, att nogne
 aff vnndersottenne, som fromme ere, iche kunde saa hastigt vdgiffue theris
 landgille, somm the therom bliffue fordrett, tha skulle the therefore iche mett
 65 thenn skarpeste rætt offueriles oc komme frann theris gaarde, the fest haffuer,
 medenn the samme enn lidelig dag och tid foreleggis, mett theris loffuenn
 och vessenn att setthe, att wille bethale. Och skulle embitzmendene thee ar-
 mme vnndersottis leiglihed, huad dyrtid och anddenn besuerring ther er paa
 kornn, offuerueige. Bleff och samme kornn iche tiill thenn tidth bethalledt,
 och leiglihedenn fordrer att forfølgett mett retthenn, hagde thett sinn be-
 70 skedt. Oc kunde ingenn klage att vere skeed vrett, omm the klage vilde.
 <11.> Mett thenn inndfestning paa gaarde skall effther leiglihedenn
 offuerueiges all anstendighedt mett the vore vnndersotte, somm handles
 mett, att the icke paa thett hōggeste trenngis och nōdis tiill att giffue for stoer

39 tillagd] tilladt B. – 43 x^n] x B, C, D. – daler] tha tilf. C, D. – 46 annpartt] part B, C. – 48
 vduiser och] mgl. B. – 55-56 vore forlænningsbreffwis] wort forleninningsbreffs B, C, D. – 57
 att] och B, C, D. – 58-59 fore oss] mgl. B, C, D. – 59 becklagett] clagit er B, C, D. – 63-64
 iche indtil rætt] mett thett skarpest rett icke B, C. – 64 thenn] thett B, C, D. – 66 setthe] och
 tilf. D. – 69 hagde] haffue B, C; hul i D.

indfestning paa theris gaarde, och vide well lennsmendene seg self thervd-
 75 indenn tilbørligenn att skicke och saa att handdle, att thett er oss tiill beste
 och wore vnndersotte iche tiill forderffuelsse. <12.> Schulle lennsmendene
 tilstede vnndersottenne att bekomme nødtørfftig skouff tiill bygning oc ilde-
 brand fore ett skielligd och tilbørligd werdt. Dog alligewell att lade haffwe
 80 goed vpseennde paa skouffuene, att the icke bliffue forderffuitt och øde-
 lagdt, och iche lennsmendene tiill theris beste nogenn bygningstember eller
 wedt att selgie eller vdenrigett tiill skibs att føre lade. Och schulle the tage
 enn skarp eedt aff skouffogedenn och therhoess sielff haffue indseende, at
 f. 2v huess // ther bliffuer huggett och handdlett mett skouffuene, att thett ali-
 eneste kommer oss tiill besthe, och wii fange ther goed regenskab och be-
 85 skedenn omm. <13.> Huilche gaarde somm skouffue tilligger, theraff skall
 lennsmendene vnnde bonden, som vdi gaardenn boer, themmer tiill bygning
 tiill skelliged. Ere och skouffuene saa store, att mand theraff vden skoff-
 skade kand hielpe anndre, skall thett och see. <14.> Vii ville och, att lennsm-
 90 mendene icke skulle vnndersotthenne nogenn nye eller vseduanlig tienneste
 beswergie eller paalegge, meden thennom att holde ved gambell brwg och
 seduanlig herkomme eller och anndre thennom att forlenne, icke helder
 lennsmendene thennom tiill theris egne arffuegaarde att beswergie vden
 wor bewilning oc sambtycke. <15.> Mett gesterii skall holdis vdi huertt
 95 leenn effther gambell seduone och brug, och skulle vnndersottenne iche
 vere trenngd mett fremmett øell att giffue, och skulle the iche helder holde
 mere folch, heste eller hundde lennger tiill giesterii, end som thennom bør att
 giøre och vdi ingenn mode theroffuer att beswergies. <16.> Thersomm vn-
 ndersotthenne er nogett nytt paalagdt, thett were seg mett lanndgilde, giesterii
 eller andett, thett skall oss berettis, saa ville wii therpaa giffue beskeedt,
 100 huadth embitzmendene skulle seg emod vnndersottenne theromm vndholde.
 <17.> Lennsmendene skulle paa the steder, som hede och store skouffue ere,
 oc gieder icke kunde giøre skade, tilstede vnndersotthene nogen gieder att
 holde effther leiglihedenn oc therpaa icke giøre nogenn forhinndring. Me-
 den paa the steder, som skouffuene icke kunde fordragett, skulle gieder icke
 5 tilstedis att holdis. <18.> Schulle lennsmendene holde wore huse vnnder tag,
 thett regenn och vweder thennom icke forderffuer, och ellers mett andenn
 nødtørfftig bygning thennom forbedre, medenn thersomm nogenn merckel-
 lig stoer bygning therpaa behoff giøris, ville wii thermett vere fortenncktt. //
 f. 3r <19.> Skulle och lennsmendene holde affwelsgaardenne, møllenn och la-

75 att (2.)] *mgl. B, C, D.* – 78 ett] *mgl. D.* – 79 goed] *flittig tilf. C.* – 80 iche *indtil* nogenn]
 lensmendene thiill theris beste ingen *C.* – 82 sielff] *at tilf. C.* – 86 lennsmendene] *lensman-*
denn B. – 3 icke] *at tilf. B, C, D.*

10 denn ved goed bygning och magtt vdi alle maade oc thennom icke lade
forffalde. Och skall lennsmendene haffwe goed vpseende, att bøndergaarde-
ne icke forfaldis, meden holdes ved magtt oc icke bliffwe øde. <20.> Embitz-
mendene skulle mett vnderstothene ingen kiøbmandskab bedriffue emod
recessenn, vdenn saa er, att wii befoell tiill wortt egett behoff att kiøbe, och
15 fogeder, schriffuere oc theris tiennere sligtt icke att tilstedis och icke forme-
delst andre sligtt att giøre, vndersette och forskaffe, meden thett skall vere
vnderstothenne mett wore borgere oc steder frii tilladett och vbehindrett
att handtiere, kiøbe och selgie, paa thett att borgernne och vnderstothenne the-
ris nering nødtørrftig beholde mue effther recessenn. <21.> Och skall lenns-
20 mendene, wore vnderstotte eller sognnepræsther ingenn staaldøxne trenngis
tiill att holde, oc thersom leiglighedenn saa er, att ther kannndth holdis
staaldøxne paa wore regenskabshuse, the skulle tiill wortt beste bliffue stol-
dett paa wore affgiftshuse, skall thermett bliffue holdett, effthersom wore
forlenningsbreffue theromm indeholder. Och skall lennsmendene icke stalle
25 øxne vdenn paa affuelsgaarde, som the ther stalde kunde paa thett foder,
ther fore handenn er. Oc skall aff wore vnderstotte innthett høe vpkjøbis eller
thennom afftrenngis, oc bønderne icke helder att vdgiffue høe eller straafo-
der, vdenn wor wilgie. Dog theris seduanlig landgildt vforkrennckett. <22.>
Embitzmendenne skulle paa wore ennermercker och skouffwe ingenn skøtther
30 eller iagtt bruge och icke helder tilstede andre thett att giøre. Och skulle thee
skouffue, som mett andre wore lennsmendtz leenn, closther och capittels
godtz til hobe regnis fore wore seerenemercke och skouffue, och icke vere
atkskildt och icke mett skydenn oc iegenn ther att ødelegge iagtenn. <23.>
f. 3v Thersom addeleenn haffue theris arffweskouffue oc eyendom, oc wore lenns-
35 menndt // haffue therpaa loff, och the skyde och iege, tha skall wor lenns-
mandndth och mue giøre thett samme. <24.> The ferske søer oc fiskewandd,
somm ligge tiill wore leenn beleiglig, skall lennsmendenne icke lade forefis-
ke, och huor fiskerii ere tiill wore huse, tha skall ther wdleggis nogenn beleyg-
lig fiskewandd, saa ther ingtett vdi fiskes, medenn tiill wor ankomme stannde
40 stille hegnnett oc spartt tiill wortt behoff. Och skall wore closther mett theris
fogeder, schriffuere och tiennere thenne beskeed vdi lige mode vere foreplig-
tett att holde. Giffuitt paa wortt slott Kiøbnnehaffnn oensdagenn nest effther
søndagenn exaudi aar etcetera mdlvii^o. Vnder vortt signet.

14 behoff] nottørrfft B, C, D. – 15 icke (2.)] heller tilf. B, C, D. – 21 ther] thett D. – 24 ther-
omm] vduisser och tilf. C. – 27 helder] mgl. C, D. – 30 eller] gentaget ved lineskift og gen-
nemstr. A. – 33 ther] tilf. o. lin. m. samme hd. A. – 35 therpaa loff] theris paaloff B. – wor
lennsmannndth] wore lensmend B, C, D. – 37 lennsmendenne] lensmandenn B, C, D; thennom
tilf. B, C, D. – 42 Kiøbnnehaffnn] Kiøpnehaffnn B, C; Kiøpnehaffn D.

110

1558. 7. februar

København

Optegnelse om told, som fremmede skal erlægge i Øresund, affattet af Øresundstolder Sander Lejel og toldskriver Jens Mogensen.

A: tabt. Teksten overleveret i Adskillige registre (1523-33, 1536-1558), RA. Danske Kancelli B 22 f. 147v-49v (omtr. samtidig) m. overskr. *Anno etcetera mdlviii thennd vii februarii antuordett Sander Leyell, tolder vdi Helsingør, oc lens Mogensen, toldschriffuere ther samstedtz, ind vdi cantzliett itt register oc fortegnelsse paa, hues told, som nu paa konninglig maiestaitts wegne vpberis vdi Øresund, som hereffther følger. Actum Kiøpnehaffnn aar oc dag ut supra.*

Tryk: Krag og Stephanius, Kong Christian den Tredies Hist. II 278-80 (efter Adskillige registre); Kanc. Brevb. 1556-1560 158 (i referat efter Adskillige registre). – Reg. Dan. II 1528.

Anm.: Da fremmede sejlede igennem de danske farvande og drev handel i landet uden at erlægge told i Helsingør, udsendtes 1. marts 1558 skrivelser med ligelydende toldsatser til følgende købstæder: Randers, Sæby, Århus, Horsens, Aalborg, Ribe, Ringkøbing, Skagen, Lemvig, Svendborg, Nyborg, Assens, Kerteminde, Varberg, Falkenberg, Halmstad og Korsør, for herved at modvirke, at kronens told forkrænkedes, og for at fritage skibene for først at sejle til Helsingør. Det pålagdes tolderne i de respektive byer at give skipperne bevis for, hvad og hvor meget de har fortoldet, for at de kan fremvise det ved andre toldsteder, Kanc. Brevb. 1556-1560 162-64, jf. også skrivelse af 6. december 1557, smst. 145.

Tekst efter Adskillige registre.

Først aff the nederlendske oc westersche annseester.

Huertt schib, ther er vnder hundredt lester,
barlast mett sannd, giffuer i rosennobbel.

Item er thett offuer hundredt lester,
5 barlast mett sand, giffuer ii rosennobbel.

Item itt skib, som er vnder xxx lester, ladt, giffuer i rosennobel
i goltgylden.

Item er itt skib lad vnder hundredt lester, tha giffuer thett ii rosennobel.

Item er thett offuer hundredt lester, ladt, tha giffuer thett iii rosennobell.
10 Item haffuer the rinschewiin inde, tha giffue the huer
trediugste amme till told eller thendt trediugte pendinge,
oc skal the selff sette theris wiin paa pendinge, dog skall
konninglig maiestaitt haffue kaaritt att tage wiin eller
pendinge.

15 Item aff heedwiin giffue the aff Amsterdam ingen told,
nar som the haffwe theris certificatier, att thett er theris
egen wiin. //

f. 148r Item thet skib, som kommer fran Liisebon, Marieportt,
Brawasi oc ere ladde mett saltt, tha skall huer schipper føre i
20 land vi tønner saltt, well packitt, oc schall thenom therefore
egienn affkortis ii goltgylden vdi theris schipstold.

The østersche steder, som ere Dantzchen, Koningisberg, Riige, Rewell,
Parnow, Stettin, Griipswold, Wolgast, Melwing, Kolberrig.

- 25 Item giffuer huertt schip til told i rosennobel,
huad heller the ere ladde eller barlast, om thett er theris
egne schip oc gotzs, oc *thett* at beuse met besworne
certificatier huer reygse, *ther* the løbe egiennom sundett.
Item er nogen aff thennom ladde mett nogitt andett
30 fremmett gotz end theris egitt, tha giffue the huer reygse,
the løffue egiennom ii rosennobbell.
Item haffue the oc en fremmett parttschips, tha giffue
the therfore i rosennobell.
Item haffue the rinschewiin inde, tha giffue the oc then
35 xxx.^{te} amme eller oc then xxx.^{te} pendinge, ligesom forscreffuit
staar.

Item haffue the oc heedwiin inde, tha giffue the oc thend
xxx.^{te} piibe eller oc thend xxx.^{te} pendinge. //

- f. 148v Item nar the komme fran Liisebon, Marieportt, Brawasi
40 oc ere ladde mett saltt, tha skall huer schipper føre i landt
vi *tønner* saltt, oc schal thennom therfore egien affkorttis
i *goltgylden* i theris thold.

The vi wendische steder:

- 45 Lubeck, Hamborg, Rostock, Wismer, Straelsund, Luneborg.
Item thisse steders schip oc gotz ere toldfrii her i sundett
oc giffue *konninglig maiestait* ingthet, dog schulle the huer
reygse, the løbe østertt eller westertt, føre theris beuse mett
besworne certificatier aff the steder, som the ere hiemme vdi,
50 saa att ingen fremmitt haffuer ther partt eller deell vdi.
Item haffue the ingen besworne breffue paa *theris* schip,
oc ere barlast, tha giffue the i rosennobel.
Item ere the ladde mett fremedt gotzs aff ander steder,
som icke ere aff the vi wendische steder, oc haffuer gode
55 breff paa *theris* schip, tha giffue the therfore ii rosennobele.
f. 149r Item haffue the ingen gode breff paa *theris* schiff, oc
the ere ladde mett fremmed gotz, tha giffue the iii rosennobbell.
Item haffue the oc fremmett partt vdi *theris* skib, som
icke haffuer hiemme vdi the vi wendische steder, tha
60 giffue the therfore i rosennobell.

Item haffue the rinschewin inde, tha giffue the oc thend
xxx.^{te} amme eller oc then xxx.^{te} pendinge, som forscreffuit staar.

Item haffue the oc heedwiin inde, tha giffue the oc thend
xxx.^{te} piibe eller oc thend xxx.^{te} pendinge, som forscreffuit staar.

65 Item thersom the komme fran Liisebon, Marieport, Brawass
oc ere ladde mett saltt, fremett gotzs, tha skall huer schipper
føre i land vi *tønner* saltt, oc schall thennom therfore egien
affkottis vdi theris told i *goltgylden*.

Item the schotter, engelsche, frantzoser, emder, portte-
70 giiser giffue till told huer reyse, the løbe her egiennom
sundett fram eller tilbage for theris schip i rosennobbele.

Item aff theris gotz giffue the *konninglig maiestaitt* thend
hunderste pendinge till told. //

f. 149v Item alle the schip oc gotzs, som haffuer her hiemme
75 vdi riigitt, the giffue ingen toldt, vden the haffue fremmett
gotzs, tha giffue the therfore i rosennobell.

111

1558. 9. juni

Nyborg

Kong Christian 3.s brev, hvorved de jordegne bønder på Tåsinge får tilladelse til at beholde deres jord og ejendom, uden at der sværges markskel, eller at ejendommen følges til reb.

A: tabt. Teksten overleveret i Registre over alle Lande nr. 6 (1553-58), RA. Danske Kancelli B 19b f. 228v (omtr. samtidig) under overskr. *Contract och forening om iordrebning emellom Frandts Brochennhuess oc bønderne paa Thossing, som herepther føllger*. Efter teksten m. samme (?) hd. *Dominus rex manu propria*.

Tryk: Kanc. Brevb. 1556-1560 182 (*i referat efter Registre over alle Lande nr. 6*).

Anm.: Dette brev er en ny udfærdigelse af brevet af 1551. 30. oktober, jf. nr. 91.

Tekst efter Registre over alle Lande nr. 6.

Wii Christiann thenn thredie mett gudtz naade Danmarkis, <Norgis, Wendis oc Gottis konning etcetera> giørre alle wiittherlliigtt, att aar epher gudtz biird mdlviii thenn niende dag iunii her paa wortt slott Nyborriig wor skiikit worre wndersotte, menniige iordeye bønnder, som biigge oc boe paa
5 wortt lanndtt Thossindtt, oc thenom beklagede, att oss ellskelliige Franndtz Brochennhuess, wor mandtt, thiennere och embiitzmandtt her sammestetz, wiille lade opkreffue sandemenndtt oc giørre marckeskiieell emellom alle biier ther paa lanndiitt oc siidenn lade ræbe theriis marke, huilkett icke kunde

skee wtthenn alldtt theriis store skade, oc begierrett, thee motthe bliffue ther-
10 mettt forskonnide. Therthiill suarritt *forschreffne* Frandtz Brochennhuess oc
beretthe, att hanndtt for mangfolldiige klagemaall, som for hannom werriitt
haffuer, oc for thenn storre iordtttrette, som begaff sig emellom worre vnder-
sotte paa *forschreffne* Thosinng, wiiste handtt icke bedre att skiilliie thennom
15 adtt enndtt lade rebe thennom theris iordtt emellom, saa huer hagde fann-
gett, huess handtt hagde rett thiill. Tha paa thett att *forschreffne* Thossinng
kandtt bliffue wedtt macht oc worre wndersotthe *ther* samme stedtz wedtt
theriis næring och bierrinng, oc sliig tretthe oc wennighet, som *forschreffne*
worre wndersotte herthiill emellom werriidtt haffuer, kandtt bliffue neder-
20 llagtt, bleff thett saa beuillgiitt oc sambtycktt, att epher thenne dag skall
icke marckeskiell sueries eller noger marck, skouff eller eyenndom føllgess
tiill ræb eller rafftt *ther* paa lanndiitt oc huer iordeiger bonnde att beholle,
huess iordtt oc eyenndom, som handtt nu mettt retthe wtti heffddt oc wære
haffuer. Bedenndis oc biudenndiis alle worre wndersotte paa *forschreffne*
Thossinng, som nu ær eller herepher komindiis worder, atth i rætthe etther
25 herepher, som *forschreffuitt* staar, wedtt thenn pliigtt, som weedtt bør. Gi-
ffuett dag oc stædtt ut supra scriptum.

Tillæg

112

1538. 20. oktober

København

Kong Christian 3.s hofordning.

A: RA. Danske Kancelli B 46, Diverse [1481-1571] nr. 158e. Papirhæfte i lille folioformat, indeholdende otte blade, sammensyet, over trådens ender efter teksten kongens segl, papir over rødt voks, DKS. 121. Herover m. kongens hd. *Christian*. Hæftet er senere indbundet i karton. Inden teksten f. lv m. anden samtidig hd. *Denisch hoffordnung*. Herunder m. tredje samtidig hd. *Simen* (herefter formodentlig fejlskrevet patronymikon, der ender på sen i *Ellinge*).

Tryk: Nye danske Mag. I 248-54 (efter A). – Hist. Aarb. II 236 nr. 78; Reg. Dan. II 135.

Dat.: If. Missale Hafniense fra 1510 fejredes Gallus presbyter 20. februar, jf. Grotefend, Zeitrechnung II I 220. Gallusdag falder i København normalt 16. oktober, jf. Grotefend I. I 71, II 2 105, jf. også II I 222, hvorfor søndagen efter sankt Gallus dag 1538 må være 20. oktober. På dette tidspunkt opholdt kongen sig i København, jf. Danske Kancelliregistranter 1535-1550 66-69, hvorimod han i februar befandt sig på Gottorp, jf. RA. Tyske Kancelli Indenrigske Afd. A 4, Gemein Cantzlei Register 1537-38 f. 97r-101r.

Anm.: Kapitlerne 5, 6, 7 og 8 er gennemstreget, og nederst f. 2v er i tilknytning til kapitel 5 m. samtidig hd. tilf. *Item skal ingen ind gaa vdi stegerset eller kelleren, vdhen huilke thertiil forordeneret ere*. Præcis hvornår gennemstregningen er foretaget, kan ikke afgøres, men indholdet af tilføjelsen indgår i kapitel 10 i hofordningen af 1550, jf. ndf. nr. 113.

Tekst efter A.

Efftherffølgende ordeningh wille wii, Christiann metth gvdts naadhe Danmarks, Norges, Wenndis oc Gottis konningh, hertugh wdti Slesuigh, Holstenn, Stormarnn o[c] Ditmarskenn, greffve wdti Olldenborigh oc Delmenhors[t] wdti wort hoff i wore rige oc førstedømen legere och paa regssen lige
 5 wid then forholdene borgfred, som wii wfforrøcht agthett indsatt, wbrødeligen hollett haffve, wnder wor straff, hylleste oc naadhe. Thereffther segh hver haffver att retthe, dogh wille wii oss forholdtett haffve saadan ordningh effther wor loglighett att forandere oc formere. <1.> Først att efftherthii gvdts hellige ordt er ien rættth arsthedie oc legedom till sielen, wille wii, hver
 10 mandt, høgh eller lagh, hvadt stadt som helst the wdti ere, som fore wor skyldt wille oc skvlle giøre oc ladhe, christeligh oc naadeligh formanet oc beffalett haffve, som wii oss thes oc skyldigh kiennedhe, saa at hvilke, som paa then tiid, nar som predikes oc gvdts ordt forkynnnes, icky mett nogle synderlighe skieffthe oc forffalldede forhinderet ere, att the gaa wdti predikenn
 15 oc fliteligen tillhøre, bede gvdtt om naadhe, samme hans ord indvortes att begribe, thett att beholdhe och siden thereffther att leffve. <2.> Och efftherthii gvdts bespottelsse wed hans hellige wvnnedenn att suerie oc andere mandfoldighe adskillige eder oc besynderlighe gydelligh maiestats forachtellsse oc fortørnellssse, hvilkett som hver christen // menniske paa thett aller-

20 høgeste forbudenn er, bekiendhe wii oss endnv icky aleneste christeligh
forplichthett at were, hver mand therefore att warne, meden ochsaa hvilken
som i saa maade forachtelige oc modvilligh hereffther suere oc heremod giø-
re, therefore att straffe, for hvilkett och i thett høgeste for gvds oc tesligeste
25 sinder, danske oc tyske, aff hvadt nation som helst the ere eller were kvnn-
dhe, som holde thennem christeligen, frideligen, endrechteligenn oc selli-
genn, beffale wii, att hver skicker segh emodt then anden, lighesom hand will
haffve, och hand will were bekiendt for hver mandt, saa thermett bagtalle
wvillie, therhoss oc spott oc wlyst motthe affstellis oc forekvmmes. <4.>
30 Tesligesten wille wii, hvilkett som segh wden thett till erenn sømmer, att aff
alle oc hver holdes enn tilbørlige hofftught saawell aff wnge som aff gamble
paa alle steder oc ordhe saawell wditi hoffvedt som andersthetts, och besyn-
derligen att hver wditi sitt herberigh till hove eller anderstheds skicker segh
mod sin werdt, børnn eller folket tilbørligen, att bagtale thermet maa fo-
35 rekvmmes. <5.> Ther skall oc ingen gaa wditi stegersett, kiellere, sølffkamere
eller paa andere steder, som wortt wditi forvaringh holles, oc meget mindre
att gaa offver wor kost, gryder, dryck, brød eller nogenn then dell, som wor
f. 3r konnigliche oc fyrstligh kost // oc dryke er anrørendis, vnthagene the perso-
ner, som thertill forordenet ere; icky heller gaa wed wor dyske, som wii ede,
40 eller som wor kost eller dryke paasettes. Bliffver noger hereffther fvnden
thermett, then skall affvisses, effthersom personen er till. The andere skvile
straffes, om saa skeer, som fore mestanke och argwaenn. <6.> Thesligesten
skall thett oc paa the steder oc besynderligh wditi stegersett formiddelst wor
forordente køgmester bestelles oc flittigen tillsees, att alle kocke selfve ren-
45 ligh omgaas mett kostenn oc icky betro theres drengre thertill, saa at the selff
vpgiffve madenn bode for oss oc wore, som kand were lidelicht oc dragelight;
wditi lige maade icke thes myndere skall flittigen tillsees wditi kiellerenn, ba-
gersett oc andersthetts, hvar behoff giøres, formidde[lst] hvilkett klagemoll,
skade oc forderff maa forekvmmes oc thermett affstellett bliffve. <7.> Och
50 efftherthii wii thenne ordningh aleneste fore then sags skyldt haffve foreta-
gett, att spott oc bagthale motthe thermett affstilles, och hver maa skee thett,
tilbørligh er, saa att om nogen aff ivnkerne eller andere hver effther synn
nottorfft oc besynderligenn the, som tiliger haffve werett vppe oc hver fore
synn personn oc effther hans leglighett haffver hafft nogett att giøre eller ar-

32-35 och *indtil* forekvmmes] *tilf. senere m. samme hd. A.* – 33-35 herberigh *indtil* forekvmmes] *tilf. i marg. A, jf. ovf. – 35-42 <5.>] gennemstr. A. Nederst på siden tilf. m. anden samt-dig hd.* Item skal ingen ind gaa vdi stegerset eller kelleren, vdhen huilke thertiil forordeneret ere *A.* – 42-49 <6.>] *gennemstr. A.* – 49-58 <7.>] *gennemstr. A.*

55 beide oc wille ede eller drycke, *thennem* maa effther legligheden wed vi eller
 viii tillsamen wdti hoffstvfven effther *theres* anforderingh aff stegersett an-
 f. 3v rettes oc øll oc brød giffves och i sligh oc *andere* saadanne // lige mode holl-
 des, saa *ingen* mett retthe segh theroffver haffver att beklaghe. <8.> Och
 efftherthii att segh mett moltidett wnderstvndvm, effther tidzens leylighet oc
 60 effthersom ther falle skeffte fore, forlenges, wille wii, at the personer, som
 skvle thiene fore borde, tillforne giffves skiellight att edhe oc drycke, saa
 the saa megett tes letthere kvndhe forbide effther moltidet, dogh mett saa
 skiell, att skall tages wore paa, hvilket wii oc alvorligen befalle, saa att then
 kost, som theroffer bliffer wforrøcht, beres wdti stegerset igienn oc foruares,
 65 till ther anretthes fore disketienere att andett gang. <9.> Wii wille och wore
 hoffsinder, hver oc besynderligenn the, som mett *ingen* synderlighe skeffthe
 forhinderett ere, naadeligen formanett haffve, effthersom hver hoss oss be-
 tenkt, benodett oc berømdt bliffve will, att hver will taghe ware paa synn
 thieniste till kirke, till bords heller ellers i *andere* maadhe. Eller och om noger
 70 haffer redelighe orsaghe oc forfalldt, att hand thaa giffver thett marskalkenn
 till kiennde, saa hand siden effther belegligheden mett samme thieniste at
 bestille wed segh att retthe. Oc besønderligen om ther er illdløss heller ellers
 vplob om natthetiid eller om dagen, skall hver, effthersom tilffornn besked
 er, oc hver er witterlight, føge segh till oss oc ther tage ware paa widere be-
 f. 4r skeed. // <10.> Och thersom ther wore geste eller *andere* fremedhe raads eller
andere dyske indenn eller wdenn wor sall eller i hoffstvenn setthe oc fororde-
 nedt, wille wii, att hver warer synn tieniste i the oc *andere* maadhe effther
 wor marskalks beffalingh oc thett i alle bvdt, forbvd eller *andere* maadhe
 bethro hannem. <11.> Efftherthii att wii och beffinde, att wore hoffsinder
 80 som tilbørlight tilssamen ede oc drycke oc bliffve wdti hoffstvfven oc thett aff
 mange adskillige orsager, beffalle wii alvorligenn, att hver som icky paa an-
 der steder beskedenn eller forordent ere, att hand lader segh findhe paa the
 steder, som hand beskeden bliffer wdti, hvilket wor marskalke skall haffve
 endtlich beffalingh, hver att setthe effther hans stadt, hvilket wii och entligh
 85 begere, att saa fwltgiøres skall. Nar nv multiider gord ere, skall hver effther
 syn legligheden haffve plats oc rvm paa the steder att mve henn gaa, hvor
 hver heden beskeden er. Besynderligen offver borde oc ellers, som forberørdt
 er, skall hver holdhe segh wden rob, skrey oc wtvcht, madt, øll oc brød icky
 forspille, bortskydde eller affslebe, meden thet, som vptaget bliffver, igienn
 90 att beres i stegersett, att almyssen maa were the fattige oc nottorfftighe saa
 møgetth thes frvchtbar, hvilket wii oc alverligen saa fvldkvmeth haffve wil-
 le, hvarpaa wor marskalke oc flere *andere*, som thett beffalet bliffver, schall

haffve flittigh tillsivn, att saadann wor willie oc beffalingh fvldtgiøres, fore //
 f. 4v hvilkett wii thennem fore ingen dell wille forhinderet wide, att saadan wor-
 95 dentlige att vpstaa, klagemoll, forargellsse, bagtall offer hoffspiseningh maa
 thermett forekomes och affstillet bliffve. Hvilken segh wdti nogen eller
 mere besuerett finder, then maa thett wdti tilbørlighe maadhe thett fraa segh
 seye, oc siden thereffther ander beqvem och lideligh lempe oc middell att
 vpsoges, att hver maa wederffares thett, som lige oc rett er. <12.> Och nar
 100 moltidett giordt er, skall samme hoffstoffve strags thereffther feges och reenn
 holddes, at hver saa møgett thes bethere haffer willie till att were paa same
 sted. <13.> Och om saa wore, att dyskene icky alletiid wore lige besethe,
 wille wii, att the personer hver effther sinn leglighett rycke till hobe eller
 effther beffalingh att giøre icky finde thennem besuered. Therpaa skall kiøge-
 5 mesteren, skienkenn mett marschalkenn paa thetz tiid oc stvndd haffve
 paaswnn mett oc hver effther sit emede thereffther haffve att beffale. Oc om
 nogen wore hoffsinder for swgdom eller andere merkelighe forffalds skyldt
 icky kvnnde gaa till bordtett oc wore begerennedes att moffve bliffve bespise-
 de frann hoffve, thett skall hand wed wor marschalke bode wdti stegersset oc
 10 kiellerett tillkienndehgeffve ladhe, hvilken som segh y tilbørlighet well hol-
 lenndes worder. <14.> Och nar vptages effther maltidett aff dyske, skall hver
 f. 5r // aff sølffade, beggere eller andett paa the steder, som thett heden hører, ind-
 skickes oc reengjøres oc andtvordes hver, som saadant i theres inventario
 haffve och oss theraff tilborligenn regenskaff giøre skvlle oc plichtige ere.
 15 <15.> Hvorledes at thett skall holddes mett kost, dryke aff stegersset oc kiel-
 lere oc ellers i ander dell, skall marschalkenn, kiøgemestere oc skenkenn al-
 vorligenn beffalingh haffve thennem thereffther att holde. Oc om ther wore
 brøst paa ferdhe, wille wii alletiid tilbørligen oc nadeligen haffve tillswnn
 metth. <16.> Nar nv i stegersset vdspiset er, skall mand straxt vprømme, alle
 20 potte och gryder reengjøres, beslutet oc foruares, effthersom forordent oc
 beffalet bliffver. <17.> Item kelleret skall meenligen om ny sleett om nat-
 thetiide tillvckes, wden kvmmet eller beskedelige beffalingh middell oc for-
 ffalde fore. <18.> Wii wille och effther iindholde hver hans bestillingh, att
 ingen wden wor wilge och widskaff wdti hans naffvenn tager segh nogen
 25 mere tienere eller folke till wnghe eller gamle, end hannem bevilgett oc till-
 dett er; icky heller tilsteder hans folke thett att giøre emodt wor ordenningh.
 Bliffver nogen befunden thermett, then skall tilbørligen straffes oc aff wor
 f. 5v marschalke mett thett førderligeste wdti saadant bliffve fraholden. // <19.>
 30 Wii wille och, som thett segh well wdenn thett sømmer och tilbørligh er, att
 ingen, ehvo the ere, indgaar i wore eller wore kiere gemals kamere wndtagen

the raad oc sønnderlige personer, som thertill forordent *ere*. Om nogenn haffter ther att werffve, then maa giffve *thett samme* forordenthe till kiendhe oc widere forbide effther beskedt. Om nogen heremodt wskickeligen segh ther indtregendes worder oc *thett* modvilligenn, then schall holldis therfran.

35 Skulle oc *samme* raadt oc forordente, som mve indgaa i *samme* kamer, lade *theres* svenne og dreghe bliffve wden for dørrenn oc ther forbide *thennem*. <20.> Och efftherthii att oss icky altsomeneste besuerligh, meden ocsaa farligh swnes, att hver mandt, som her tillski<ki>t er wdti wore forkamere oc mag løbe wd oc ind, wille wii hereffther ordeningh oc mode gjøre, hvar effther segh hver i the modhe holde skall. <21.> Schall oc ingen gaa i wortt cancellarie eller raadstvfve wden the forordenthe raad oc *andere*; haffver och nogen ther att skaffe, lade sinn sagh giffve til kiende oc forbide widere beskeedt. <22.> Hvar wii wdti wore rige oc førstedomme regsse oc there fore wore penndinghe, wille wii holletth mett wdquittinger oc saa mett skadenn effthersom aff gamell tiid, till saa lennge wii finde ther *ander* middell till. Dogh mett *andere* tisse wnderstedhe, att nar ien till hoffve eller ellers skade

f. 6r thagenndis worder, then skall straxt saadant giffve wor marskalkth // til kiendhe eller giennom *andere* oc saa giennom the, som forstand haffve, lade *samme* skade besee, om then stoer att hielpe oc for att kvm<m>e. <23.>

50 Och nar wii *ere* paa regssenn, wille wii, att ingen skall ride eller age foreheenn, wdenn hand ther synderligenn tillforordent er, meden hver skall bliffve hoss hobenn eller fylghe bagh hobenn, till saa lennge att hand forløffves aff wor marskalke, eller *hannem* en tillgiffves, som følger *hannem* i legerett oc wises *hannem* i sit herberg, som hand oc skall lade segh nøge mett. Ther

55 skall oc paa *samme* regsse ingen tage selff ien wogen eller flere eller age forehenn, wden hand haffter *thett* mett fodermarskakes eller hans forordentes willie oc widskaff. Besynderligen wille wii beffalett haffve, were seg firerosere eller *andere*, som wii offver *theres* antall lade fodere eller holde heste eller klippere, som hans staldreng paa *rider*, att then hereffther paa noger regsse skall haffve wogne oc møgett myndere tillstedis *hannem* saadant att wnderstaa segh, wden *thett* *hannem* forløffves. <24.> Saa tidt oc offthe som noger tager ien ny svenndth i thieniste, skall først adspørie *hannem*, horledis hand er *komen* fran then, som hand sist wor hoss, och sidenn føre *hannem* fore marskalkenn oc foreholde *hannem* wor hoffordeningh oc borgffredt.

65 <25.> Fodher skall hennnis till hoffve oc paa reysenn paa the forordente steder och paa *beskeden* tiid oc paasees, atth hver skeer lige oc rætt. <26.> Om thienere, svenne eller dregghe kommer wdti wor hoff och *ere* thieniste be-

gerenndes, thennem skall tillstedes och giffves madt oc drycke paa ii eller iii daghe, nar the haffve giffvett thett marskalkenn till kiennndhe och siden, om the icky fange thieniste, affvisses. // <27.> Thermett att hver wdti wortt hoff maa sette synn sagh effther att tage ware paa sitt moltiid, wille wii hereffther om søgendaghe om morgenn, nar klokken er ix, oc om affthenen till iiii, kost oc att blese till bords bestelle oc lade forordne, till hvilket hver wdti then forordenthe kackellstvfve eller hoffstvfve hver maa lade segh finde. Och skvle thaa alle moltiider ordentligh holdes, men om søndagen eller andere høgtilige daghe om morgenen, nar x slaer, om ther ellers ingen forfalldt paa-kvmmmer aff fremmede folke heller ellers merkelige skieffte, thaa skall thett formyddelst marskalkenn tillkienndegiffves. <28.> Herwdoffver wille wii hver hereffther haffve tilkiendegiffvett, att nar noger hereffther forschriffves wdti borgeleger, att then icky tager flere heste eller personer till segh, end hannem tillstedis, eller hand mett forschriffves; skall segh oc ingen paa the steder anderledis skicke eller holde, end som ien gest tillstoer, oc skall lade werden forskaffe segh lideligh oc tilbørliigen wnderholdinghe, och skall hand segh aldellis affholde fraa iacht, fiskend oc andere gestebvdt, och saa thit oc offte som noger drager wdti borgeleger eller therfraa till oss eller paa noger regsse, then skall først lade sine heste aff wor marskalke besees. Beslutligh wille wii konniglich, naadeligh oc alvorligh begerdt oc besynderli-ghen hver wdti hans eeds forplicht indbvnnenden haffve alle forschreffne och indsatthe article samttiligen oc hver besynderligen vbrødeligen och fast att holldes oc etther hørsomeligen herwdinden att bevise, effthersom wii oss oc thes till etther alle forsee, oc hver thes oc hoss oss will haffve, take oc løønn oc hoss andere loffves oc berømmens, oc om noger wore, som segh vdinden samme ordning och forschreffne articler besuerett finder oc icky holde will, effthersom wii oss thes till igienn aff etther forsee, then skall segh mett nøgachtigh orsage giffve segh for wor marskalke eller for oss oc ther giffve synn brøst til kiennndhe, oc thaa skall hannem gode, tilbørlige suar oc antvordt giffves heller ellers naadeligh att mvffve forsee segh tilstedis. Thes till ydermere // windesbyrdt haffve wii mett wor wilge oc widskaff ladett trycke wortt konniglich indsegell nedenn herpaa. Giffvett paa wortt slott Kjøbnehagen søndagen nest effther sancti Galli dagh aar etcetera mdxxxviii. Wnnder wortt signnett.

113

1550. 19. oktober

København

Kong Christian 3.s hofordning.

A: tabt. – Aa: RA. Danske Kancelli B 46, Diverse [1481-1571] nr. 71a. Papirhæfte i folioformat, indeholdende seks sider. Ikke sammensyet (samtidig).

Dat.: Søndagen næst efter sankt Gallus dag 1550, jf. ovf. nr. 112, må være 19. oktober, også fordi kongen og kancelliet ved denne tid opholdt sig i København, jf. Danske Kancelliregistranter 1535-1550 454-58, Danske Mag. 4. rk. VI 159-67, 224-27. Omkr. 23. februar var kongen på vej fra Nyborg til Flensborg via Svendborg og Fåborg, jf. Danske Kancelliregistranter 1535-1550 436-39, Danske Mag. 4. rk. V 179, 187-92.

Tekst efter Aa.

Wii Christiann mett guds naade Danmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis konningh, herttugh vdi Slesuiigh, Hollstenn, Stormarnn och Dytterschenn, greffue vdi Oldenborgh och Dellmennhorsth giøre alle witterliggt, att efftherthii wii nu heertill for alle hannde kriegshandell och andre merckelige
5 omliggennde aarsage schyldt icke haffue kundt bekomme att lade giøre och beramme nogenn goedt schiick och ordningh att vpholde vor koningliige regimentt och regeringge mett heervdi wor gaardt, som wii ellers mett guddommelige hielp well hagde sinds och tilluegett werett, thaa haffue wii, nu gudt almechtigste oss nu vdi thenne tiidt mett mere roe och fredsommelighedt endt
10 tillfornn wnnndt och benaadett haffuer, mett wore *elskelige* raads raadt och offueruegginge, giordt och berammett oss en almyndelige gaards skiick och ordningh, huilckenn som wii heereffter vdi wortt regimenntt wille holdenn haffue, och thenndt samme schriffttligenn ladett beram<m>e och offueranntuordett wor hoffmarskalck, skiennck, kiøgemester och anddre gaards beffal-
15 llingsmenndt och saa møgett, som wore hoffzinder theraff behoff giøres att wiide, følger heereffter. Vii wille och, wor nuwerenndis och tillkom<m>enndis hoffmarschalck och anddre wore gaards beffallingsmenndt heermett alffuarligenn och flittligenn beffallett haffue, att i handthaffue samme wor hoffordeningh, saawiitt som etther mueliggt er, och hues i icke kunde handthaffue, att i thett giiffue wor riigis hoffmester eller oss selff personnligenn till
20 kenne. Sam<m>eledis etther alle aff addeleenn och tesliigiste alle anddre wore gemeynn hoffzinder heermett alffuarligenn beffalle, att i ere *forschreffne* wor hoffmarskalck och gaards beffallingsmenndt, vdi hues maade thee etther effter thenne samme wor hoffordeningis inndholdt vduissenndis och
25 vdi alle anddre christelige och tilbørlige sager giørenndis och forhandlennendis worder, icke mynndre som oss selff høriigh och lydiigh, efftersom wii oss

13 beram<m>e] beramme Aa. – 16 tillkom<m>enndis] tillkomnenndis Aa. – 21 Sam<m>eledis] Samneledis Aa. – 24 wor] *herefter over- og underprikket* hoffmarskalcks Aa.

- f. 1v thestill etther alle naadeligenn forsee och forlade wille etcetera. // <1.> Førsth begiere wii och wille, att i icke foragte eller forsømme guds hellige ordt och sacramentte och vdi alle maade skiicke etther, efftersom christenne menndiske bør att gjøre, och dageligenn ere till stede, nar vii lade predicke guds ordt, att høre predickenn och siidenn skicke etther thereffter, som tilbørligt er. <2.> Tesliigiste wiille wii, att i alle och huer serdelis effter thenne dagh vndtholle etther aff thee store och suare eder om guds hellige naffnn, døedt och saar och sacramentte att suerie, menn vdi alle maade skiicke etther vdi etthers leffniitt, som gode christenne bør att gjøre. <3.> Vii wille och, att wore hoffzinder och alle andre wortt folck och tiennere vdi wor gaardt schulle inngenn trette eller kiiff gjøre, menn skiicke thennom fredsommeligenn och tilbørligenn emodt huerandredre inndbyrdis och tesliigiste emodt fremmede. <4.> Och effterthii att thett paa nogenn tiidt skeedt er, som oss er berett, att nogenne aff wore hoffzinder och tiennere pleye wnderstundii, och thett for enn ringe aarsag skyldt, att eske huerandredre for porthenn, thaa wille wii thett heermett aff alle och huer serdelis saadanntt heereffter icke att gjøre alffuarligenn begerett haffue, och thersom wii eller wor marskalck effter thenne dagh komme vdi forfaringh, att nogenn heeremodt will eller for en ringe aarsage skyldt vdesche eller ellers vdi andredre maade offuerfalle thenndt anddenn, thaa schall thenndt therfor allffuarligen bliiffue straffett. <5.> Schulle ochsaa wore hoffzinder och tiennere heervdi gaardenn, vdi wor leyger, vdi marckenn och vdi herborgerne emodt theris werdte och vdi kiøbstederne och tesliigiste emodt huer skiicke thennom erligenn, thugtigenn och tilbørligenn och icke heller gjøre wegterne, som er skickett till att holde wagtt paa gadernne, nogenn woldt eller offuerlath. // <6.> Vii wille ochsaa, att huer skall tage waare paa synn tienneste, som hanndt er och bleffuenn schiickett och fororderett till, enntthen att tienne oss, wor kere hustrue eller thee wnnghe herschaff till bords eller ellers vdi andredre maade, huer effter synn beffallingh, och thersom nogenne findis heeremodt forsommeligenn och icke tager ware paa synn tienneste, som hannom bør att gjøre, som tilbørligt er, thaa skall wor marschalck vnderuise thenndt, hues brøsth saa findis, och befale hannom att ware paa synn tienneste, och thersom hanndt thett siidenn icke gjøre will, thaa skall wor marskalck haffue fuldmagtt thenn att forløuffue aff gaardenn, dogh thersom nogenne haffuer forfaldt, saa att hanndt icke kanndt ware paa synn tienneste, tha skall hanndt mett marskalckenns forløff skiicke en anden vdi siitt stedt, som kanndt ware paa hanns tienneste, saa att hanns tienneste icke bliiffuer forsømmett vdi nogenn maade. <7.> Tesliigiste

28 forsømme] mm har syv stave Aa. – 46 thaa indtil straffett] formodentlig fejlaftigt overstr., da forudgående markering til rettelse ikke følges op af en sådan Aa.

wille wii icke, att nogenne wore hoffzinder, suenne eller drennge eller ann-
 65 denn gemeynn folck schulle komme vdi vortt eller vdi wor kere hustrues
 kammer, vdenn the haffue ther nogett sønnderliggt att giøre, eller thee och
 bliiffuer kallett ther inndt. <8.> Schulle och wore hoffzinder inndenn eller
 vdenn for wortt kammer eller sall holle och skiicke thennom vdi alle maade
 70 tilbørligenn och forudenn aldt buller och icke heller spille eller spille lade
 paa trapperne eller thennom vdi nogenn andenn maade att giøre wrenne
 eller nogenn andennsteds, huor ganggenn vp och neder falder. <9.> Och
 thersom saa skeede, thett gudt almegtigste naadeligenn affuennde, att ther
 kommer nogenn vplob paa ferde, eller och ther bliiffuer ildtløes paa thee
 steder, som wii selff personligenn ere enntthenn paa wore slotte eller ann-
 75 dersteds, thaa skall wor marskalck førsth besee thett och forfare sandningenn
 1. 2v therom och siidenn enntthenn selff eller mett andre lade // giiffue oss ald
 leyliighedenn therom till kennde, och thaa schulle alle wore hoffzinder mett
 alle theris suenne, forudenn the som behoff giøris att tage ware och bliiffue
 hoes theris heste, strags och mett en hasth giiffue thennom paa slottett eller
 80 andersteds vdi wor herborgh, ehur som wii tha ere, och ther fortøuffue och
 tage ware, till saa lennge the fange wiider beskeedt aff wor marskalck, eller
 huilcke vdi hanns stedt beffallingh haffuer. <10.> Schall ochsaa effter thenne
 dag inngenn gaa vdi wortt cantzellerii, steggersse, kellere eller sølffkammer,
 vdenn thett er hannom beffallett, paa thett att huer, som wii thertill
 85 for<or>dinerett haffue, kunde thes bedre giøre och vdrette synn beffallingh,
 och som huer beffallett och paalagt er. <11.> Wille wii, att inngenn effter
 thenne dagh schall mue riide eller drage nogennsteds, thenndt stundt hanndt
 er vdi wor tienneste, vdenn saa er, att hanndt haffuer forløff, och huilckenn
 som bortt riider siitt egett werffue fraa gaardenn eller aff siitt borgeleye,
 90 thenndt schall tage synne heste mett segh och tillforn lade thennem besee,
 om thee ere forderffuede eller ey, baade nar hanndt bortt riider, och nar hanndt
 igienn kommer, vdi gaardenn aff wor marskalck oc i borgeleyett aff wor be-
 ffallingsmenndt, huor hanndt haffuer siitt borgeleye, vden thett skeer paa ii
 netther eller iii, att handt riider sitt erindee till neste. <12.> Schall och inn-
 95 genn effter thenne dagh mue tage thenndt andenns suenndt eller drennggh vdi
 synn tienneste, vdenn saa er, att same suenndt eller tienner er skiildt fraa synn
 hosbunde mett willie oc wenschaff och haffuer synn hosbundes pasbortt,
 som hanndt frann dragett er. <13.> Ville wii ochsaa, att wore hoffzinder, the-
 ris suenne, tiennere och alle andre wore ryttere skulle holde goedt ordningh

73 eller] *gentaget Aa.* – 85 for<or>dinerett] *fordinerett Aa.* – 93-94 vden *indtil neste*] *tilf. m. anden samtidig hd. Aa.* – 93 ii] *rettet o. lin. m. samme hd. fra enn Aa.* – 94 iii] *tilf. o. lin. m. samme hd. Aa.*

100 vdi marckenn oc anndersteds och icke riide splitte adt frann hueranndre,
 f. 3r saaframptt som thee haffue plattz och rom thertill vdi marckenn. // <14.>
 Schall och inngenn effter thenne dagh mue riide for hobenn hedenn vden
 forloff, menn følge oss frann herborge och till herborge, som tilbørligt er.
 <15.> Tesliigiste skall inngenn paa reysenn aff rytternne effter thenne dagh
 5 riide aff weyenn och vdi kornnett och thermett moduilliigenn giøre wore fat-
 tige wndersaatte stor schade. <16.> Schulle och wore hoffzinder effter then-
 ne dagh thertill foder theris stoldklipper, att theris stoddrennge kunde ther-
 paa riide for heedenn att tage herborge och icke heereffter age paa wognne,
 som heertill skedt er. <17.> Item nar som wii er paa wor reysse, thaa schall
 10 huer aff wore hoffsinder lade synn stoddrennge bliiffue huos hobenn, till saa
 lenge att wor marskalck beuuilger samme stoddrennge och traads att mue riide
 for hedenn, och thennom thaa wor fodermarsch eller och en anddenn en-
 spennder till giiffuis att følge thennom. <18.> Schall och inngenn effter then-
 ne dagh mue selff tage herborger, vden handt bliiffuer therinnd uisth aff
 15 wor forrerer. <19.> Och nar wii paa nogenn wor reyse lader bestille wognne,
 thaa schall inngenn mue tage wognne vden mett theris willie oc wiidtschaff,
 som samme wognne effter wor beffallingh vddeeler, och thee, som samme
 wognne fannngenndis worder, schulle holle thennom tilbørligenn emodt
 samme fattige bønnder, som thennom age och føre och icke slaar eller ellers
 20 vdi andre maade giøre thennom nogett offuerlasth, saaframptt att the icke
 wille straffis therefore, som wedtbør. <20.> Schall ochsaa huer mandt skiicke
 och holde segh tilbørligenn bode mett ordt och gierninger emodt alle then-
 nom, som haffue // wor beffallingh, thett were segh for steggerset, kieller,
 f. 3v foderrennde eller anndersteds, huor nogett wdskiiffis. Findis ther nogenn
 25 brøsth eller mannggell paa, thaa mue the giiffue wor marskalck till kennde,
 thaa skall handt haffue paasynn thermett, saamøgett som rett er, eller och
 giiffue oss thett selff personnligenn till kennde. <21.> Huer skall och heereff-
 ter wnderuiise synne suenne eller dreng, som tager foder, att thee holde
 thennom ther tilbørligenn och icke tage mere haffre, hiøe eller strøelsse paa
 30 flere heste, enndt handt haffuer heervdi gaardenn till stede. Findis nogenn
 heeremodt att giøre, tha schulle drenngenne straffis therefore, som samme fo-
 der tagenndis worder. <22.> Och schall och inngenn enntthenn vdi burgestu-
 enn eller paa sallenn sette segh wedt anddett bordt, enndt thersom handt er
 forordinerett att siidde aff wor marskalck, och skall huer mandt were stille
 35 och vden bulder eller klammer offuer bordett, att tugtt och ere mett for
 øgenn holdis heervdi gaardenn. <23.> Och effterthii wii nu ere kommenn vdi
 forfaringh, huorledis att heervdi wor gaardt holdis mannge vnøttige och

offuerflodige throds, thaa er thette wor alffuarlige meningge och beffallingh,
 att ingen aff wore hoffzinder eller tiennere heereffter skulle holde flere suene,
 40 smaadrennge eller stoldrennge heervdi wor gaardt, endt hanns bestillingh
 vduiiser, eller hanndt haffuer sagdt oss tienneste mett. Och skall inngenn fiire
 rossere flere folck haffue eller holde heervdi gaardenn enndt thuo werafftige
 karle, en smaadrenng och en staldrenng. <24.> Inngenn ennspennder schulle mue holde
 45 nogenne drennge vden thenndt, som thett bliiffuer sønnderligenn tillatt.
 f. 4r Schall och ey // saadanne vnøttige traadts effter thenne dagh spiissis eller
 stedis heervdi gaardenn att were, paa thett att wii sliige vnøttige traadts eller
 drenngis drenng icke skulle haffue vdi wor gaardt. <25.> Item skulle och
 wore hoffsindere huer wiisse wor marskalck synn stoldrenng och smaa-
 50 drenng, att hanndt thennom kennde kandt och lade theris naffnn vptegnne,
 och nar nogenn tager nogenn nye drenng, thaa skall hanndt lade hanns
 naffnn aff marskalckenn anttegnne, førre hanndt lader thenndt gaae till ho-
 ffue. <26.> Schall och wor hoffmarschalck huer dagh gaae for alle borde och
 besee alle wore hofftiennere, och thersom hanndt tha finder enthenn stal-
 55 drenng eller andre, som icke hører till gaardenn, thennom skall hanndt mett
 lemppe attspøre, huem thee tiene eller tillhøre, och siidenn foruiise then-
 nom. Dogh thersom ther kommer en tiennesteløes karll, thaa mue wor
 marschalck giiffue hannom brødt en dagh, tuo eller three, om hanndt thett
 werdt er. <27.> Vore drauanntthere schulle heereffter ingenn drenng holle,
 60 dog maa høffuittzmanddenn for samme wore drauannttere holle en drenng
 och icke flere. <28.> Tesliigiste skall wor hoffmarskalck och staldmestere
 haffue fliittliigenn agtingh paa, att ther icke stedis eller holdis flere suenne
 eller personer vdi wor staldt, enndt ther bør och tilladett ere att were. <29.>
 Item schall wor marschalck dageliigenn gaae vdi borgestuenn och paa sa-
 65 llenn och haffue ther fliittliigenn och goedt paaagtingh, att thett gaar tilbørli-
 genn och ordennliigenn och well till. // <30.> Vor kiøgemester och skiennck
 f. 4v skulle ochsaa haffue fliittliigenn tillsynn huer vdi synn beffallingh, att alle-
 tingist gaar skiickeliigenn och ordennliigenn till, bode vdi steggersse och
 kieldere, saa atth huer faar thett, hannom bør effter wor hoffordningis ly-
 70 dellisse. <31.> Schall och dugsuennene feye och reennholle borgestuenn och
 bordenne om afftennenn och effter middaghesmaaltiit. Tesliigiste schulle
 the trennde reyser om wggenn haffue reenne dwgge paa alle bordenne, och
 hues som vdi saa maade fattis eller behoff giøris vdi borgestuenn, thett skall
 wor marschalck kreffue aff slottzschriiffuerenn och siidenn flye och annt-
 75 uorde thett dughsuennenne. <32.> Emellom maaltiiderne skall inngenn wey-
 geris en driick øll effter nøttørfftt, om hanndt thett kreffuer och behoff ha-
 ffuer, thermett skall och huer lade segh nøge och icke siidenn effter midda-
 genn vdi borgestuenn att driicke heeltt och halfftt, och om afftennenn frann

sanctorum Philippi och Iacobi och till sancti Michilss dagh till ix slett, och
 80 om winththerenn till viii^o slett skall wor kellere staae obenn. <33.> Skeer thett
 ochsaa, att ther bliiffuer brøsth paa øll, madt, eller ellers vdi andre maade er
 mannggell paa nogenn deell, thaa skall thett, om thett er nøttørrftigt besue-
 ringe, vdi tilbørlige maade giiffuis wor marskalck till kennde och therfore
 icke giøre nogett vtlibørlig roeb och skriigh eller strags gaae frann bordett,
 85 och marskalcken skall finde ther raadt till, efftersom leyliighedenn begiiffuer
 segh till. Tager marskalckenn forsømmelsse therfore, thaa skulle the giiffue
 oss thett selff till kiennde. <34.> Skeer thett ochsaa, att nogenn vdenntilbør-
 liige aarsagh giør nogen vnøttige sk<r>iigh eller raab offuer øell, madt eller
 anddenn deell, thenn wille wii lade straffe therfore, som thett segh bør. //
 f. 5r <35.> Ville wii icke heeller, att thersom nogenn forsømmer siitt maaltiidt och
 icke haffuer tilbørligh forfalddt, att hannom skall giiffuis nogett enntthenn aff
 wortt stegeresse eller keldere, vdenntilbørlig wor marskalck beffaller thett, och skall
 wor marschalck skiicke segh tilbørligenn thervdindenn. <36.> Ville wii och,
 att huer, som haffuer suendnt eller drenge vdi wor gaardt, att hanndt tillhol-
 95 ler thennom, att ther inngenn fittallie, øell, brøedt eller anddenn fittallie aff-
 drage, huerckenn aff wore slotte, gaarde eller anddennstedes, huiilckett wii
 møgett myndre wille, att nogenn anddenn giøre schulle, vdenntilbørlig ere
 sygh, som icke giider gaaett till bords, att thennom affskiickis eller och then-
 nom, som besønnderligenn och welluilligenn bliiffuer tillatt, huorpaa
 100 granndgiiffueligenn skall giiffuis agtt och tillsynn vdi portenne. <37.> Och
 att altt almysse skall giiffuis och deelis eblanntt fattige folck. <38.> Item
 wore kocke, keldersuene, reersuene och bagere skulle fliittligenn haffue
 agtingh paa, att aldt kaastenn kaagis och pynnttis well, och ther bryggis och
 bagis gott øell och brøedt paa wore slotte, husse och gaarde, huiilckett wor
 5 marskalck och skall haffue fliittligenn tillsynn mett, att saa skeer och holdis.
 <39.> Ville wii och huer tt aar vdi rette tiide, som seduonnligh er, giiffue en
 engelsth kledeningh, som wore hoffzinder till thennom och teris suene och
 folck skulle lade giøre och berede oss till ære. <40.> Ville wii och huer till
 goede reede lade giiffue hanns penndningge och besoldingh effter huer synn
 10 bestillingghe, och efftersom wii huer vdi tienneste haffuer annammett,
 f. 5v thenndt, som haffuer iiii heste, // xl gylden, thenndt, som haffuer thuo heste,
 xx gylden. <41.> Item thenndt, som wii skulle staae for skade, effter
 theris bestillingge paa theris heste, the skulle, huiilckenn som skadenn faar,
 giiffue thett wor hoffmarskalck till kennde, och hanndt skall tage till segh
 15 the, som forstanndt therpaa haffuer, och besee samme heste och foruennde
 aldt synn mueligh fliiddt, att hanndt kanndt lade hielpe samme heste, om thett

er muelligt, och aff the heste, som vdi maade forderffuis, thennom wille wii bethale; thenndt hesth, som iunckerenn selff riider, for hallftrediesindstyuffue gyldenne, och thenndt, som drengenn riider, for hallftrediesindstyuffue
 20 gyldenne, och huer aff the, som suennenn riider, for xl gyldenne. <42.> Schall och inngenn wore hoffzinder icke holde hunde till houffue, thett were segh myenndere, støffere, skydehunde eller nogenn annder hunde, vdenn thee haffue ther besønnderligenn forløff aff oss. <43.> Schall och wor marskalck were forpligtett till att haffue ett klartt register paa alle thee heste, som
 25 vdi saa maade forderffuiitt bliiffuer, och hannom offueranntuordes, och vdi liige maade, paa huadt tiidt att huer wore hoffzinder kommer vdi wor tienneste. <44.> Och nar wii wille nogennsteds ferdiiigis eller nogett anddett sønnderligtt tage oss fore, thaa skall thett giiffuis wor hoffmarskalck, hoffzinddere och hofftiennere gemeynn aff wor marskalck eller aff anddre, som
 30 thertill bliiffuer forordinerett till kennde. <45.> Och huadt for brøsth eller besueringh som wore hoffzindere och hofftiennere heeremodt kunne haffue, ennthenn att begere forloff bortt att riide eller om theris klede, besoldinge, heste forderffuelse eller vdi anddre sliige nøttørfftige och tilbørlige maade, besøgendis och aduarenndis worder, och besønnderligenn vdi thee sager, //
 f. 6r som marskalckenns embede bør att huerffue och bestille och saadanntt framdelis att giiffue oss selff till kennde, thett skall wor marskalck icke weygere eller affslae thennom, menn thett oss effter leyliighedenn framdelis berette och tillkenndegiiffue. Therefore byude wii och begere, att huer wore hoffzindere och hofftiennere, huadt stadt eller werelse som helsth thee vdi ere, att
 40 thee och theris tiennere och folck er thenne wor hoffordningh vdi alle tilbørlige maade wnndergiiffuenn. Och att the ere wor hoffmarschalck vdi aldt thenn deell, som hanndt thennom vdi alle tilbørlige maade paa wore wegne befallenndis och forbiudenndis worder, høriigh och lydiige, och huem som wor hoffordningh foragte eller mett willie offuertredindis och emodt giørenndis
 45 worder, thenndt skall *forschreffne* wor hoffmarskalck attuare første ganngh och anddenn ganngh. Findis hanns brøsth tredie ganngh, tha skall wor marschalck haffue fuldmagtt hannom att foruiise aff gaardenn, och thersom segh nogenn sager begiiffuer, som addeleenn eller wore hoffzinder anrørenndis er, thaa skall wor marskalck segh om *samme* sagh mett wore raadt,
 50 som till stede er, beraadslae, giørenndis thaa och behoff, thaa skall hannd och giiffue oss thett till kennde och forfare wor willie och mening therpaa, saa att wor hoffordningh, gode skiick och regiimenntte maa paa wore slotte, husse och gaarde saa møgettt thes bedre bliiffue holdenn, och aldt løssagtighed och vskiickelighedt maa straffis och nederleggis. Heervdindenn skeer

-
- 55 wor alffuarlig villie och beffallingh, huilckett ochsaa wii alffuarligenn wille saa holdett haffue. Giiffuiitt paa wortt slott Kiøpnehaffnn søndagenn nesth effter sancti Galli dagh aar etcetera mdl. Wnnder wortt signnett.